

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

۴۴

زنجیره‌ی هزری هاوچه‌رخى ئیسلامی

چیرۆکی ئێسمان له قوستاندا

له باره‌ی ئیمان و بانگه‌وازی و جهاددا

وه‌رگه‌ر
کاووه‌ها و به‌لار

نوسینی
وکتور محمد عبدالقانع الخوری

چيروكى پيشينان

له قورئاندا

بهشى سىيەم

چیرۆکی پیشینان له قورئاندا

چهند وانهیهك له ئیمان و
بانگهوازو جیهاد دا

بهشی سێیهم

نووسینی
د. صلاح عبدالفتاح الخالدي

وههگیرانی
كاوه هاواراز

ماڻي له چاپدانه وهی پاريزراوه بو

نوسينگه ی تهفسير

- ناوی کتیب به عه ره بی: مع قصص السابقين فی القرآن (۳)
ناوی نوسهر: د. صلاح عبدالفتاح الخالدي
ناوی کتیب به کوردی: چيروکی پيشينان له قورئاندا بهشی سئيه م
ناوی وهر گيپر: کاوه مصطفى (هاوراز)
چاپ و بلاوکردنه وهی: نوسينگه ی تهفسير بو بلاوکردنه وهی و راگه ياندن/ههولير
کو مپيوتهرو نه خشه سازي: عزالدين محمد عمر
خهت: نهوزاد کوپی
بهرگ: نه مين مخلص
نوره و سالی چاپ: يه که م ۱۴۳۱ هـ - ۲۰۱۰ ز
تيراز: ۱۵۰۰ دانه

له بهريره بهرايه تي گشتي روشنبري هونهر ههولير ژماره ی سپاردن (۳۰۹) سالی ۲۰۰۴ ی پيدراوه

تهفسير
بو بلاوکردنه وهی و راگه ياندن
ههولير - شعلامي دادگا - ژير لوتيلي شيرين پالاص
ت: ۲۲۲۱۶۹۵ - ۲۲۳۰۹۰۸ - ۲۵۱۸۱۳۸
موبايل: ۲۲ ۵۱ ۶۰ ۴۷۰۰ - ۱۳۸ ۷۲ ۷۷۰
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

www.al-tafseer.com

پیشہ کی

ان الحمد لله، نحمده ونستعينه ونستعديه، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا. من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له. فأشهد أن لا إله إلا الله، وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله ﷺ.

ننجا پاشان..

نہمہ بهشی سییمہ له (چیرۆکی پیشینان له قورئاندا).. پیشتریش دوو بهشمان لیّ کرده دیاری.. بهشی یه کهمان بۆ باسکردنی گرنگترین چیرۆکه کانی (بهنوئیسراییل) تهرخان کرد، بهشی دووه میشمان بۆ باسی چیرۆکه کانی سورپهتی (کهف) تهرخان کرد. له سه رهتای بهشی یه که میشدا ده رباره ی (ئهو بهرنامه راست و دروست و متمانه پیکراوه ی تیروانین له چیرۆکی پیشینه کان) دواين ، سيما و دیارده کانی ئهو بهرنامه یه مان له گه لّ به لگه کانی له ئایه ته کانی قورئان و فهرمووده راسته کان و، شیوازی تیگه یشتنی هاوه لّان و زانایان و لیکۆلیاران یه وه، خسته پروو. داواشمان له هه موو ئهو که سانه کرد، که له واتا و مانا کانی قورئان ورد ده بنه وه و سه رنجیان لیّ ده دن و، له وان هه ش، که ده رباره ی زانسته و زانیاری و مانا کانی و ته فسیرکردنی ده نووسن، که به و بهرنامه یه وه پابه ند بن. ئیمه ش سووربووین له سه ر پابه ند بوون بهم بهرنامه یه له و چیرۆکه ی پیشینانی نیو هه رسی لیکۆلینه وه کاغانه وه و، هیواداریشین سه رکه وتوو بووین له پابه ندیمان پیوه ی.

بۆیه ده چینه وه سه ر به رای ی بهشی یه کهم و، به به رای ی یه کهم بۆ ئهم به شه شی له قه لّم ده ده یین.. به لّام لیّ ره دا ئهو خالّانه دینینه وه، که له پیشه کی بهشی یه کهم و، له پیشه کی بهشی دوه میشدا دیاریمان کردبوون، که چه ند مه سه له یه کهم له کاتی تیروانینمان له چیرۆکه کانی پیشینان له به ئه نجام گه یانندی ئهو لیکۆلینه وان هه دا جه ختمان له سه ریان کردبوون، که ئه مانه ن..

١- مانهوه له کهش و ههواى ئهو دهقه قورئانیهدا، که باسی ئهو چیرۆکانه دهکات و لى دهرنهچوونیان و پيادا تێپهر نهبوونیان، تهنها بۆ سهر فهرموده راستهکانى پێغه مبههر نهییت، که تهنها پشت بهو دوو سهرحاوه راست و جیى متمانهیه بیهستریت.

٢- سووربوون له سهر پهسهندنه کردنى هیچ ههوال و بهسهرهاتیکی درێژه پێدراوى نێو دهقه ههلبهستراوهکانى جووله که کان، که به (ئیسرائیلیات) ناوبراون، ههروهها پهسندنه کردنى هیچ ریاوت و ههوالیکی پووجهل و نهفسانهیى، پهت کردنهوى و تهو قسه و باسی ههركهسیك، گهر له ههر پلهو ناستیکیشدا ییت، گهر لهو وتهو قسهو باسانهیدا پشتی به دهقى رۆشنى قورئان و فهرمودهى راست (صحیح) نه بهستبیت.

٣- ئاوردانهوه له پهههنده واقعییهکانى ئهو چیرۆکانهو، ئاماژه کاریش بۆ لیکچوون و هاوشیوهبوونی ههندیك دیمه و وینه و نمونهیان، له گهڵ ئهو بارودۆخه هاوچهرخه، که تێیدا دهژیینو، ههروهها لیک چوون و گونجانی ئهو پهههنده واقعی و کردهیى یه زیندوووهش، له گهڵ ئهو پهندو دهلالهتانهی، که لهو چیرۆکانهوه وهرده گیرین.

٤- بروابوون بهوهی، که ئهو چیرۆکانه به چهند گهنجینهیهکی پاشهكهوت کراو داده نرێن، گهلیك پهندو وانهو، راستی و بنه ماو، سه رنج و تێروانیانیان له خۆگرتووهو، ئهو پهندو بنه ماو تێروانیانهشى هه مه پهنگو و شامیل و هه مه لایه نه نو، له هه موو بواری لایه نیکی و هك باوه دارێتیو، بانگخوازیو، رهوشتمه ندیو، فێرکاریو، سیاسىو، ئابووریو، سه ربازیو جیهادیو، ژیارىو، مرۆقایه تیو، چهن دین لایه نی تره وهن.

٥- چه ق خسته نه سه ر ئهو وانه باوه دارێتیو بانگخوازیو جیهادیو بهرنامه رێژیانهی، که لهو چیرۆکانهوه دهرده هاوێژرێن، بهو پێودانگهی گرن گترین

ئاتاجی و پێداویستی بانگبه‌ران و چاکسازان و په‌روه‌ردیارانی لهم سه‌رده‌مه‌دا تێدایه‌.

ئهم به‌شهی سێیهمیش له‌ چیرۆکی پیشینه‌کان، هه‌شت چیرۆکی له‌خۆ گرتووه‌:

- ۱- چیرۆکی (هاروت و ماروت)، له‌ سووره‌تی (بقرة)دا.
- ۲- چیرۆکی ئهو پیاوه‌ی که‌ به‌لای (قرية)یه‌کدا تێپه‌ری، که‌ هه‌ر له‌ سووره‌تی (بقرة)دایه‌.
- ۳- چیرۆکی هه‌ردوو کوپه‌که‌ی ئاده‌م، له‌ سووره‌تی (مائده)دا.
- ۴- چیرۆکی ئهو که‌سه‌ی که‌ ئایه‌ته‌کانی خوای پشت گوێ خست، له‌ سووره‌تی (أعراف)دا.
- ۵- چیرۆکی لوقمان، له‌ سووره‌تی (لقمان)دا.
- ۶- چیرۆکی گه‌لی (سه‌به‌ء)، له‌ سوورتي (سبا)دا.
- ۷- چیرۆکی دانیش‌توانی گونده‌که‌، له‌ سووره‌تی (یس)دا.
- ۸- چیرۆکی (اصحاب‌ال‌اخذود)، له‌ سووره‌تی (بروج)دا.

لێره‌شدا وته‌ی پێش‌ووم دووباره‌ ده‌که‌مه‌وه‌ له‌مه‌ر ئه‌وه‌ی من ئیدی‌عای ئه‌وه‌ بۆ خۆم ناکه‌م که‌ گوايه‌ هه‌موو ده‌رس و په‌ند و ئاماره‌کانی نێو ئهو چیرۆکه‌نم ده‌ره‌یناییت، چونکه‌ من له‌وه‌دا ده‌سته‌وستانم، ئه‌وه‌ی که‌ ئێمه‌ی مرۆڤ زانستان له‌سه‌ری په‌یدا کردی‌ت برێکی هێجگار که‌مه‌و، به‌ دڵپێک له‌ ئاوی ده‌ریایه‌ک یان ئۆقیانووسیکیش دانانریت، وه‌ک چۆن (خدر) له‌و که‌شته‌ زانستییه‌ی دا له‌گه‌ڵ (مووسا)دا، (سه‌لامی خاویان لی بی‌ت) کاتی‌ک چۆله‌ که‌یه‌ک له‌به‌رچاویان هات‌بوه‌ سه‌ر لی‌واړی‌کی که‌شتی یه‌که‌و دڵپێک له‌ ئاوه‌که‌ی به‌ ده‌نوکی خۆی خوارد‌بۆ‌وه‌و، ئه‌وانیش سه‌یریان ده‌کرد، له‌وکاته‌دا (خدر) به‌ (مووسا)ی گوت‌بوو: ((ئه‌ری ئه‌و چۆله‌که‌یه‌ چهنده‌ی له‌ ئاوی ده‌ریاکه‌ برد؟)) (مووسا)ش له‌ وه‌لامدا ده‌لێت: ((دڵپه‌

ئاویکی لێ برد)). ئنجا (خدر) پێی گوتۆتهوه: ((زانستی منو، زانستی تۆش به بهراوردو پێوانه کاری له ئاست زانستی خوادا وهك ئهو بره ئاوه كه مهیه كه چۆله كه كه له ئاوی ده ریاكه بردوویهتی)).

شاعیریکیش راستی گوتوو، کاتیك ئهم دێره شیعهی هۆنیوه تهوه و گوتویهتی:

قل لمن يدعي في العلم معرفة

حفظت شيئاً وغابت عنك أشياء

واته: ئهو كه سهی ئیدیعی زانایی له زانست دا بۆخۆی دهکات، پێی بلێ: تۆ تهنها له شتیكدان زاناو ئاگادارییت، بهلام چهندهها شتی ترت لێ بزر بووه.

به راستی منیش گه لێك له دهرو ده لاله تهکانی ئهم چیرۆکانهم له ئه نجامی دهسته وسانی و كه م کوپی خۆمدا له دهست رۆیشتوو، هه ر بۆیهش داوا له خوێنکارو شاگردانی قورئان به هه موو سه رنج لێدهرو تهفسیرکارو بلاوکه ره وانی زانستهکانی و واتا کانی شییهوه، ده که م كه ئه وهی من تییینیم نه کردوو، ئه وان تییینی بکه ن، ئه وهش كه من هه لویستم له سه ری نه کردوو، ئه وان هه لویستم له سه ر بکه ن.

هه روه ها من پر و پا گهنده ی راستی و راستپێکی له هه موو ئه و مه سه لانه ی خستوومه روو درکاندوو من، بۆ خۆم ناکه م، چونکه پارێزراوی (العصمه) بۆ هیچ که سیك له مرۆفه مان نیه، تهنها بۆ پیغه مبه ره به رێزه کان نه بیته .. دیاره لاوازی و دهسته وسانی و هه لئه کردنیش له و خه سه له تانه ن كه به دۆخی مرۆییمان هه و زانست و کاری مرۆییمان هه لکا و ن.. بێگومان هه ر ئه وه نده ی داده نێم كه ئه گه ر هه لیهك له کاره که م دا هه بیته ئه وه دیاره به ئانه سه ت و ئامانجدار نه بووه، به لکو من هه ولیم داوه و کۆششم هه بووه.

به م به شه ی سێیه میش کۆتایی دێنین به و ئه ندازه یه ی كه خوا بۆی دیاری کردوین له لێدوان ده رباره ی چیرۆکی پیشینه کان له قورئاندا، به م په نگهش ده شیته

بَلَّيْنِ نَهْوَ (حهوت ئەلقه مان) له زنجیره ی (له گه نجینه کانی قورئانه وه) بلاو کردۆته وه
(واته به عهره بی).. له سه ره تاو کۆتاییشدا سوپاس بۆ خوا. سوپاس بۆ خوا له سه ره
فه زل و چاکه و نیعمه ت و پێنماییه کانی.. له خواش ده پارێمه وه، که هه موو
کاره کا ئمان ته نها و به پوختی له پێناو رێبازه پێرۆزه کهیدا بێت و بیا ئخانه نیو
ته رازووی روژی قیامه ته وه.

وصلی الله علی سیدنا محمد النبی الأمی وسلم تسلیماً کثیراً.

صلاح عبدالفتاح الخالدي

نووسه ری کتێبه که

ههینی ۲۶- شوال ۱۴۰۸ ک.

۱۰- حوزه یران- ۱۹۸۸ ز.

چیرۆکی یه کهم

چیرۆکی هاروت و ماروت

ئهم چیرۆکه له دهقی قورئاندا، ناوهها هاتوه، که خوا فەرموویهتی:

﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ بَدَّ قَوْمٌ مِّنَ الَّذِينَ أَوْثُوا
الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا
الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنٌ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا
يَعْلَمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَائِكِينَ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يَعْلَمَانِ مِنَ
أَحَدٍ حَقًّا يَقُولَانِ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ
الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ
وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِن خَلْقٍ وَلَئِنَّ سَكَرُوا بِهٖ
أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا وَآتَقَوْا لِمَثُوبَةٍ
مِّنْ عِندِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّوْكَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾ البقرة﴾

کورتەى واتای ئایەتەکان:

کاتیک کۆمه ئێک له ئەهلى کیتاب- که جووله که کان بوون- پیغه مبه رێکیان
له لایه ن خواوه- که دوا پیغه مبه ر محمد ﷺ بوو - بۆ هات و سه ره پرای ئەوه ی محمد
ﷺ پشتگیری له راستیی ته و پات ده کرد، که چى ئەوان کتیبه که ی خوا
(ته و پات) یشیان پشتگوێ خست و خۆیان له و ناوه رۆکه ی نادان کرد، وه ک ئەوه ی
گوايه نه زانن و نه یان بیهستبیت، که هه والی ئهم دوا یین پیغه مبه ر ی تیدایه و، که
ده بیت باوه رپى پێ بێن و شوینکه وتوو ی بن. نیت جووله که کان وازیان له کتیبه که ی

خواو (تهورات)یش هیناو شوینی نهکهوتن، بهلکو دواى ئهو ههواله درۆو ناپاستانه کهوتن که شهیتانهکان دهبارهی مولک و دهسهلاتداریتی (سولهیمان) دهیاغۆیندهوه له ماوهی حوکمی سولهیماندا به خهڵکیان دهگهیاند. بهلام خو (سولهیمان) کافرو بئباوه نهبووه، بهلکو شهیتانهکان خویان کافر بوونو، خهڵکیان فیری سیحرو جادوگهری دهکرد. ههروهها خهڵکیان فیری ئهو مهسهلانه دهکرد، که بۆ (هارووت و مارووت) له بابل دابهزی بوو، که دوو فریشته بوون له بابهداو مههستیشیان ناگادارکردنهوهی خهڵکی بوو له فرۆفیتلی سیحرو جادوگهری، (تاکو پێی فریو نهدرین)، بهلام ئهم دوو فریشتهیه کهسیان فیری هیچ نهدهکرد، ههتا پێیان نهگوتایه (ئیمه بۆ تاقیکردنهوه ههلسهنگاندن و تۆش خو بئباوه مهکه)، کهچی ههندیک کهسیان لهو بهدکارییهدا بهردهوام بوونو قسهو باسی وهها سهیرو سهمهریان لهو دوو فریشتهیهوه دادهتاشی، که ژنو میدریان پێ لهیهکتر جیادهکردنهوه، ههچهنده ئهو جادووگهرانه ناتوانن زیان بهکس بگهیهن (مهگهر تهنها به ئیرادهی خوا نهییت و بۆ کهسێکیش، که خوێ بیسهرو بپوایهکیان بییت). خهڵکی گومراو سههرگهردانیش، ههمیشه شتیک فیر دهبن، که زیانیان پێدهگهیئیت، نهک سوودی ههییت بۆیان، یهگومان ئهوان چاک دهزانن، که ئهو کهسهی ئامرازی ئاوی کپی بییت و ئهو جۆره شته پووجهلانه فیر بییت، ئهوا هیچ پاداشتیکی له رۆژی دوایدا نابییت. بهراستی ئهو ئامرازه نادروستهش، که ئهوان هۆش و وێژدان و ژیانی خویان پێ فرۆشتوونو پێی ههخهلهتاون، شتیکی زۆر خراپو نابهجیه، نهگهر بزائنو لێی وردبنهوهو تییبگهن. خو ئهگهر خهڵکی لهجیاتى (تهفرهخواردن به سیحرو جادوگهری) و (ههروهها ئهو جوولهکانهش له جیاتى فریوخواردنیان بهو ئامرازه نادروستانهی سیحربازی) باوهریان به خواو نیراوانی بهینایه و خۆپاریژ بوونایه و لهخوا بترسانایا، ئهوا پاداشتیکیان لهلایهن خویا پهرهردگارهوه دهست دهکهوت، که ههر ئهو پاداشتهی خواش بۆ ئهوان چاکتره نهگهر (دووباره) بیانزانیایه و لێی وردبنهوهو تیی بگهن.

واتاکانی وشه ناموکان

(مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ): ما جاء به الرسول -عليه السلام- مصدق لما في التورات ومقرر له.

واتا: ئهوهی که پیغه مبهری خوا محمد ﷺ هیناویه تی، بهراست دانهری ئهوهی نیو ته ورات و دان پیانه ریشیه تی که له خواوه بووه.

(بَدَأَ): طرح وألقى

واتا: فهرامویشان کردو پشتگویشان خست و خستiane لاه.

(كَتَبَ اللَّهُ): المراد به هنا التوراة

واتا: لیږه دا مهبهستی پی له تهوراته.

(تَنَلُّوا الشَّيَاطِينَ): تقرأ وتخبر كذباً وباطلاً

واتا: ئهوهی که شهتانه کان به درؤو ناراست دهیاغوینده وه و هه وال و قسه وباسی درؤیان له سهر ده گه یاند.

(عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ): في فترة ملكه وحكمه

واتا: له ماوهی دهسه لاتداریتی پادشایی و حوکمرانیی دا

(وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ): ما هنا اسم موصول بمعنى الذي والواو قبلها حرف عطف.

واتا: لیږه دا ئامرازی گه یه نه ری (ما) له ریژمانی عه ره بی دا به (اسم موصول) داده نریت و مانای لا (الذي) هه یه و پیتی (واو) هه کی بهرده میشی ئامرازی لکاندن (عطف) هه به مانای: ههروه ها ئه و ریڼمایانه ی که بؤ هه ردوو فریشته که نیږرابووه خواره وه تا کو خه لکی له سیحرو جادوو گه ربی وریا بکه نه وه.

(بَابِلَ) : مدينة أثرية في العراق كانت مركز حضارة البابليين.
واتا: (بابل) شارێکی درێزینی پر شوینەواره له عێراقداو سهنتهري شارستانی
بابلییه کان بووه.

(هَارُوتَ وَمَارُوتَ): اسمان للملكين الذين كانا ببابل.
واتا: هارووت و مارووت ناوی ئەو دوو فریشتەییە، که له بابلدا بوون.
(نَحْنُ فِتْنَةٌ): نحن اختبار وامتحان وابتلاء.
واتا: ئێمه هۆی هەڵسەنگاندن و تاقیکردنەوه و کێشانه تانین.

(الْمَرْءَ وَزَوْجِهِ): الرجل وامرأته، واتا: پیاوو ژنه کی.
(مِنْ خَلْقٍ): من حظ ونصيب، واتا: هیچ بهش و پاداشتیکیان نیه.
(شَكَرُوا بِهِ): باعوا به أنفسهم، واتا: خۆیان پێ فرۆشتووه.
(لَمُثُوبَةٍ): ثواب، واتا: پاداشت

چەند قسەوباسیکی ئیسرائیلی لەسەر ئەم چیرۆکە :

ئەوانەمی هەوالۆ و ئەفسانەکانیان گێڕاوەتەوێ چەند رێواپەتیکی هەلبەستراوی جوولەکەکانیان دەربارەی چیرۆکی (هارووت و مارووت) هێناوە، چەند نووسەرێکی تەفسیری قورئانیش ئەو رێواپەتانەیان خوێندۆتەوێ، بەلایانەوێ جوان بووێ، خستوویاننەتە نیو کتێبەکانی تەفسیریانەوێ، فەرماشتی خایان لە قورئان پێ تەفسیر کردوێ.

پوختەمی ئەو رێواپەتە پوچەلۆ و هەلبەستراوانەش ئەوێهە کە گواپە "فریشتەکان بەرھەلستی یان لەسەر (بووونی مەژۆ بە جێنشینی سەر زەوی) و، لەسەر (باشتر دانانی مەژۆی ئیمانداریش لە فریشتەکان) دەربەرێ، خواش بۆی پوون کردنەوێ مەژۆی ئیماندار بۆیە بە باشتر دانراوێ، چونکە حەزو ئارەزووی لە سەرپێچی تێدا دانراوێ بەلام کاتێک کۆشش لەگەڵ دەروونی خۆی دا دەکات و بە توندی دەگێژێتەوێ، لەسەر گۆڕپاڵی فەرمانی خوا جێگیر دەبێت. فریشتەکانیش گوتیان: (ئەگەر حەزو ئارەزووت لە دەروونی ئێمەش دابنایە، ئەوا گوناھو سەرپێچیمان نەدەکرد). ئنجا دوو فریشتەیان لە خۆیان هەلبژارد تاکو بکەونە بەر تاقیکردنەوێ، ئەو دوو فریشتەپەش (هارووت و مارووت) بوون. خواش حەزو ئارەزووی تیا دانان، ناردنیە خواروێ بۆ سەر زەوی، هەموو کاریکی خراپە و ناشیرین و گوناھکاریی لی قەدەغەکردن.

ئەوانیش لە شاری بابل دابەزین و هیندەمی لە توانا و دەرفەرتیان دابوو (بە خواستی خوا) بەندایەتی و خواپەرستییان دەکرد، بەلام لە شاری بابلدا ئافەرەتیکی زۆر جوانیان بینی کە لە جوانترینی ئافەرەتانی ئەو سەردەمە بوو، بۆپەش کەوتە بەر دلی هەر یەکەیان و حەزو ئارەزوویان چووێ سەری. ئنجا رازی دلی خۆیان لەلای ئافەرەتەکە باش کردو داویان لێکرد کە بەدەم حەزو ئارەزوویانەوێ بێت. ئافەرەتەکەش لەسەرەتادا بەدەم ئارەزووەکیانەوێ نەچوو و ئاوپرێ لی نەدانەوێ، بەلکو

چهند مهرجێکی بۆ دانان، وهك ئهوهی سهڕپشکی كردن له نێوان (بت په‌رستی) یان (كوشتن مندالێك) دا یاخود (مه‌ی خواردنه‌وه) دا پیش ئه‌وه‌ی ده‌ستیان پێی بگات. ئه‌و دوو فریشته‌یه‌ش له وه‌لامی ئافره‌ته‌كه‌دا گوتیان سه‌باره‌ت به‌ بت په‌رستی ئه‌وه كفه‌و به‌ باوه‌ڕیه‌و، كوشتنی مندالێكیش تاوانێکی یه‌كجار گه‌وره‌یه‌و، به‌لام مه‌ی خواردنه‌وه‌كه‌ تاوانێکی به‌جۆره‌كه‌، هه‌ر بۆیه‌ش مه‌ی خواردنه‌وه‌كه‌یان له‌و سێ مهرجه‌ی ئافره‌ته‌كه‌دا هه‌لبژارد. جا كاتیك مه‌ی یه‌كه‌یان خوارده‌وه‌، مه‌ست و سه‌رخۆش بوون، له‌كاتی سه‌رخۆشیاندا مندالێكه‌یان كوشت، و به‌ته‌كه‌شیان په‌رست، پاشان به‌دربه‌فتاریشیان له‌گه‌ڵ ئافره‌ته‌كه‌دا كردو كه‌وتنه‌ گوناهاوه‌.

ئنجای ئافره‌ته‌كه‌ ئه‌و ناوه‌ گه‌وره‌یه‌ی خوای لی سهندن كه‌ پێی ده‌چوون بۆ ئاسمان، له‌ جیاتی ئه‌وان خۆی به‌ره‌و ئاسمان پێی فریو، خواش رووخسارو شیوه‌ی به‌شه‌ریانه‌ی ئه‌و ئافره‌ته‌ی له‌ مرۆڤه‌وه‌ بۆ ته‌ستیره‌كه‌ گۆڕیو، بوو به‌ هه‌ساره‌یه‌کی گه‌ش و روشن كه‌ هه‌ساره‌ی (زوه‌ره‌) یه‌و یه‌كه‌كه‌ له‌ هه‌ساره‌ گه‌ڕۆكه‌كانو له‌ نه‌ندامانی كۆمه‌ڵه‌ی پۆژه‌. (ه‌ارووت و مارووت) یش، خوا رقی لی هه‌لگرت و لێیان زویر بوو دوا‌ی ئه‌وه‌ی كه‌ ئه‌و گوناها‌نه‌یان ته‌نجام داو، خواش له‌نێوان سزای دنیا و سزای رۆژی دوا‌یدا، جاریکی تر سه‌ربه‌ستی كردنه‌وه‌، ته‌وانیش سزای دنیا‌یان هه‌لبژارد، چونكه‌ سزایه‌کی بپاوه‌ و كۆتایی پێهاتووه‌، بۆیه‌ش سزای دنیا‌یان هه‌لبژارد به‌ ئومیدی ئه‌وه‌بوو، كه‌ له‌ رۆژی دوا‌یدا له‌ سزا رزگار بن. به‌پێی سزاكه‌ی دنیا‌ش له‌ فه‌زای (بابل) له‌نێوان ئاسمان و زه‌ویدا به‌سه‌ریاندا هه‌لواسران، نیدی له‌و پۆژه‌وه‌ تاكو هاتنی رۆژی دوا‌یی ته‌م دوانه‌ به‌ هه‌لواسراوی ده‌مینه‌وه‌و، به‌رده‌وام له‌ بابلدا سه‌ره‌رای سزادانیان و هه‌لواسینیان و هێشتنه‌وه‌یان له‌و سزا و ته‌شكه‌نجیه‌دا، كه‌چی هه‌ر سیحرو جادوو فێری خه‌لكی ده‌كه‌ن، جا هه‌ركه‌سیك حه‌زی له‌ فێربوونی سیحرو جادوو بیته‌ و كا‌ری سیحربازی و جادووگه‌ڕی بکات، ته‌وا ده‌چیتته‌ لای ئه‌و دوانه‌ له‌ (بابل) و، سیحریان لێوه‌ فێر ده‌بیته‌^(١).

(١) بڕوانه‌ ته‌فسیری (طبری) به‌ (تحقیق أحمد شاکر) به‌رگی (٢) لاپه‌ره‌ (٤٢٧-٤٣٥) و، (الدر المنثور

ئهمه پوختهی ئهو رپوایه ته پووچه له ههلبهستراوهی جووله که کان بوو که به ده قیک له دهقه کانی (ئیسرائیلیات) ناسراوه.

زانا ساغکه رهوه و لیکۆلیاره کان ئهو دهقانهی ئیسرائیلیات رته دهکه نهوه

گوتمان ئهم به سه رهاتهی که ده رباره ی یاخی بوون و سه ریچی ههردوو فریشته که (هارووت و مارووت) ه لهو دهقه ههلبهستراو نادروسته (ئیسرایلیانهیه) که هیچ زانیاریه کی به به لگه و پالپشتیکی راسته قینه وه له فهرموده کانی پیغمبر ﷺ دا له سه رهاته وه. هه ربۆیه ش زانیانی ساغکه رهوه و لیکۆلیار ئهو به سه رهاته نادروسته یان رته کردۆته وه به ناپه سندیان داناوه له پرووی پالپشت (سند) و له سووی واتا (معنی) شه وه پووچه لیان کردۆته وه. له م پرووه وه پیشه وای زانا (ابن کثیر) دوا ی ئه وه ی ئهو به سه رهاته و رپوایه ته پووچه لانه ی دیاری کردوه، گوتویه تی: "له چیرۆکی هاروت و ماروت دا له کۆمه له زانیه کی (تابعین) وه، وهك (مجاهد) و (سدی) و (حسن البصری) و (قتاده) و (ابو العالیة) و زهری) و (ربیع کوری انس) و (مقاتل کوری حیان) و چند زانیه کی تریان وه ئهم به سه رهاته دیاری کراوه، چند که سیکی تریش له زانیانی تهفسیر و زانیانی پیشین و پاشین گیراویانه ته وه، کۆی بیرو پای هه مووشیان له شیته لکردنی به سه رهاته که دا ئه وه یه، که به یه کیک له هه واولو چیرۆکه ههلبهستراوه کانی (به نی ئیسرایل) داده نریت، چونکه هیچ فهرموده یه کی راست و پله ی (مرفوع)^(۱) و گه یه نراوه بو خودی پیغمبره ی راستبیر و پراپی کراو له گونا ه پارێزراو ﷺ، که به هه واولو ئاره زووی

للسیوطی) بهرگی (۱) لاپه ره (۲۳۸-۲۴۹) و، تهفسیری (ابن کثیر) بهرگی (۱) لاپه ره (۱۳۸- ۱۴۲) و، (مسند أحمد) به (أحمد شاکر) بهرگی (۹) لاپه ره (۲۹-۳۴) فهرموده ی ژماره (۶۷۱۸). (۱) فهرموده ی (مرفوع) ئه وه یه، که (اسناد) ه کی بو پیغمبر ﷺ ده گه ریت ته وه، سا نیت سه نه ده کی به کردار، یان گوتاری که وه په یه وه ست بیت. (وه رگێ)

خۆی هیچ قسهو باسیکی نه درکاندوووه و (لا ينطق عن الهوى) له ئارادا نهیه..
رواڵهتی دهقه که ی قورئانیش پوختهی ئهو چیرۆکهیه بهبێ زیادو کهم. ئیمهش
باوه پمان بهو دهقهی نیو قورئان هیناوهو بهوهش که خوا خواستی لهسهر بووهو،
خواش ههر خۆی ئاگاداری حهقیقهتی حالو مهسهله کهیه^(١).

ههروهها پێشهوا (ابن کثیر) له کتیبه کهیدا (البداية والنهاية) له میژوودا،
پوختهی قسهو باسه ههلبهستراوهکانی نیو چیرۆکی (هارووت و مارووت) ی
هیناوه تهوهو پاشان بهم شیوهیه لیکی داوه تهوهو، گوتویهتی: "سهبارهت بهوهی که
له چیرۆکی (هارووت و مارووت) دا زۆریه زانایانی تهفسیر ئهوهیان دیاری کردوووه
که گوایه (زهره) ئافرهتیکه و ههردوو فریشته (هارووت و مارووت) بۆ کاری
خراپهیان ههڵناییت و ئهوهیش بهرپهرچی دا بهوهو قایل نه بوویت تهنها له حالهتیکدا
نه بییت بهو مهرجهی ئهوانیش ناوی هههه گهوهی (الاسم الأعظم) یان فیڕ بکهو، ئنجا
ههردووکیان ناوه کهیان پێ گوتوووه و فیڕیان کردوووه، ئهوهیش ناوه که ی گوتوووه تهوهو،
ئیدی وهك ئهستیرهیهك بۆ ئاسمان بهرزکراوه تهوه. دیاره من ئه مه به دروستکراوی
جوله که کان داده نیم، هههه چهنده یه کیکی وهك (کعب الاحبار) یش ده ری هاویشتییت و
کۆمه لیکی تر له پیشینه کانهوه و هریان گرتبییت و له دهرووی حیکایهت و
به سه رهاته کانهوهو له بواری لێدوان لهسهر بهنی ئیسرا ئیلهدا باسی بکهو^(٢).

جا دوا ی ئه وهی (ابن کثیر) چهن د پړوایه تیکی له باره وه هیناوه تهوه، گوتویهتی:
"نه گهر گومان یه خه مان بگریت، ده لیین ئه وه له هه واولو به سه رهاته
دروستکراوه کانی (بهنی ئیسرا ئیل) ه، که له پړوایه تی (ابن عمر) له (کعب
الاحبار) وه هاتوووه، یه کیکی شه له و داستانه ئه فسانه یی یانه ی که هیچ پشتیان پێ
نا به ستریت^(٣).

(١) تهفسیری (ابن کثیر) بهرگی (١) لاپه ره ١٤١.

(٢) (البداية والنهاية) ی ابن کثیر، بهرگی (١) لاپه ره (٣٧).

(٣) هه مان سه رچاوه، بهرگی (١) لاپه ره (٣٨).

بهلام پیشه‌وای لیكۆلكار (احمد محمد شاکر) ده‌رباره‌ی ئهو ئه‌فسانه ئیسرائیلییانه له سێ جیگه‌دا لیان داوه..

جیگه‌ی یه‌كه‌م: له لی‌دانیدا له‌و ری‌وایه‌ته‌ زۆرانه‌ی که ئیمامی (طبری) هیناویه‌تی، وه‌ك گوتویه‌تی: "ئهم هه‌والو به‌سه‌ره‌هاتانه‌ ده‌رباره‌ی چیرۆکی (هارووت و مارووت) که گوايه ئافه‌رتیك بووه‌و دوا‌ی کراوه‌ به‌ هه‌سه‌اره‌یه‌ك، ئه‌مانه‌ ئهو چهند هه‌والو به‌سه‌ره‌هاتانه‌ن که زانسته‌ندان (ئه‌هلی عیلم) به‌ ئامراز(عه‌)ی فەر‌مووده‌یانه‌وه‌ به‌ستوه‌^(١)". پاشان ئهو وته‌یه‌ی پیشووی (ابن کثیر) له هه‌ردوو کتیی (ته‌فسیره‌که‌ی) و (تاریخ)ه‌که‌یه‌وه‌ هیناوه‌ته‌وه‌ که پیشتر ئیمه‌ش دیاریمان کرد.

جیگه‌ی دووه‌م: له‌وه‌دایه‌ که ته‌فسیره‌که‌ی (ابن کثیر)ی کورت کردۆته‌وه‌و ناوی ناوه (عمدة التفسیر عن الحافظ^(٢) ابن کثیر) و تییدا له (اسناد)ی ئهو ری‌وایه‌تانه‌ی که (ابن کثیر) له‌سه‌ر چیرۆکه‌که‌ی هیناونه‌ته‌وه‌، کۆلی‌وه‌ته‌وه‌، بۆ نمونه‌ له (اسناد)ی ری‌وایه‌تیکی دیاریکراوی (ابن کثیر) که له (بان ابی حاتم)ه‌وه‌ی هیناوه‌، کۆلی‌وه‌ته‌وه‌و، گوتویه‌تی: "ئهو (اسناد)ه‌ی که (ابن کثیر) هیناوتیی‌ه‌وه‌و که ئیمه‌ (لامان بردووه‌) راست (صحیح)ه‌، ئه‌مه‌ش له‌لایه‌ن (ابن عباس)ه‌وه‌ هه‌لۆیسته‌ی له‌سه‌ر کراوه‌و، ئیمه‌ش له‌ ئاستیدا ده‌وه‌ستین و هیچی له‌سه‌ر نالین. به‌لام (ابن کثیر) درێژه‌ی به‌ نه‌قل‌کردنی (خه‌به‌ره‌کان)^(٣)ی ئهم جو‌ره‌ مانایه‌ داوه‌، ره‌حه‌تی خوا له‌ویش و له‌ ئیمه‌ش بێت و خوا له‌ویش و له‌ ئیمه‌ش خو‌ش بێت^(٤)".

(١) تفسیر الطبری بتحقیق شاکر، به‌رگی (٢) لاپه‌ره (٤٣٤) - په‌راویز

(٢) حافظ: ئهو که‌سه‌یه‌ که شاره‌زایی له‌ سێ سه‌د هه‌زار فەر‌مووده‌دا هه‌بێت به‌ ناسینی که‌سه‌کانیان و که‌سیتی و حا‌لی پ‌اویه‌کان (گی‌ره‌وه‌کان) به‌ (ج‌رح و ته‌ع‌دیل)ه‌وه‌.. (وه‌رگی‌)

(٣) خه‌به‌ره‌کان (اخبار)ی مانا: له‌ زانستی فەر‌مووده‌دا خه‌به‌ر به‌وه‌ ده‌لین، که له‌ تاییعه‌یه‌وه‌ وه‌رگه‌را بێت و، به‌ هاومانای سونه‌تی‌شی ده‌لین.

(٤) عمدة التفسیر (١: ١٩٢) - حاشیه‌.

ههروهها (احمد شاکر) دواى هینانی ئهو دهقه پووجه ئیسرائیلییانه له نیو (عمده التفسیر) دا گوتویهتی: "من بۆ ئهوهی ئهو فهرموودهیهش لهو کتیبه ی (عمده التفسیر) دا بسپرمه وه - وهك له پیشه کیه کهشدا به مهرجم دانابوو - به لام دیتم که ماناکه ی ههردهم به سه ر زاری خه لکی یه وه یه وه به پینوسه کانیا ن ئاماژه ی بۆ ده که نو، که پیویسته پروون بکریته وه، بۆیه ئهو کاره م کرد که خێرو به رژه وه ندیی تیدایه، پاشان سه رجه م ئهو ریوايه تانه ی ترم (که - ابن کثیر - درێژه ی به باسکردنیا ن داوه) تیدا نه هیشتوه، سه ره پای ئه وه ش که درێژی له ده رخستنی که م و کووری و ناته واوییه کانیشیدا نه کردوه - په حه مه تی خوا ی لی بیّت - (۱)".

جیگه ی سێیه م: له شیکردنه وه و ساغکردنه وه ی مه سنه ده که ی (ئیمام ئه حه مه دی کوپی حه نبه ل) ی دایه، چونکه ئیمام ئه حه مه به سه نه دی خۆی فهرمووده یه که ی (مرفوع) ی له (ابن عمر) وه - خوا لییا ن را زی بیّت - هیئا وه، هه ر ئه م فهرمووده یه شه که وای له هه ندیکیا ن کردوه گوما نی (صحیح) یا ن له سه ری هه بیّت. بۆیه ش (احمد شاکر) به درێژی له باره ی فهرمووده که وه (که فهرمووده ی ژماره ۶۱۷۸) ه له پرووی سه نه ده وه، بدو یّت. له م پرووه شه وه ناو برا و تانه کان (مطاعن) ی زانا یا نی له سه ر که سا نی سه نه ده که وه له سه ر چه ند مه سنه دیکی تری هاوشیوه شیانی دیاری کردوه، ههروهها له پرووی مانا و نامۆبی و نادیا ربی فهرمووده که شه وه لیی کۆلیوه ته وه. پاشان وته ی زانا لی کۆلیاره کا نی ده رباره ی باری لاوازی و نادیا ربی فهرمووده که وه، ده رباره ی بوونی به یه کیك له ده که دروستکرا وه ئیسرا ئیلیه کان، هیئا وه ته وه بۆ نمونه ش وته ی زانا یا نی وهك (ابن کثیر) و (محمد رشید رضا) و که سا نی تری هیئا وه. وته که شی ده رباره ی ئه وه فهرمووده یه به ره وه هیئا وه که گوتویه تی: "هه موو ئه م پاستیا نه ش ئه وه

(۱) هه مان سه رچا وه (۱: ۱۹۷) په راوێژ.

بیروپایه بهراستتر دادهنیت که (ابن کثیر)یش بهراستتری داناوه، ئهوهیه که بێگومان فرموده که لهو چیرۆک و بهسهرهاته دروستکراوانه (کعب الاحبار)ی ئیسرائیلییه، به پلهی (مرفوع)یش نابریتهوه بۆ سههر زاری پیغه مبههر عليه السلام.

هههرکه سیکیش بۆی بهریتهوه ئهوا ههلهی کردووه، کهوتۆته نیو وههمو ناراستیهوه، ههموو ئهوانهش، که له چیرۆک و بهسهرهاتهکانی (کعب الاحبار)هوه گیراویانهتهوه زاناترو برواییکراوترن لهوانهی به پلهی (مرفوع) گیراویانهتهوه داویانهته پال پیغه مبههر عليه السلام ئهههش لیکدانهوهیهکی وردو تهواوه له ئیمامیکی زۆر زانای بهریزو خاوهن قهدرهوه ^(۱).

بهلام مامۆستای پیشهوا (سید قطب) دهبارهی چیرۆکی (هارووت و مارووت) گوتویهتی: "داخۆ ههردوو فریشته-هارووت و مارووت- کۆ بن؟ ئهیه کهی له بابل دا بوون؟ چونکه چیرۆکهکهیان له لای جوولهکهکان زانرابوو، ئهههش به بهلگهی ئهوهی، که ئهم ئاماژهپیکردنهیان بهدرۆنهخستۆتهوه و بهرهههستیشیان نهکردووه. له قورئانی پیرۆزیش دا چهندین ئاماژهی پوخت کراوه بۆ ههندیکی لهو رووداوانه، که گهلانی پێی دوینراویان دواي چهند سههرجهمیکیش زانیویانه، ئیدی هیچ هۆکاریکی تر بۆ شیکردنهوهی زیاتر لهئارادا نیه، چونکه ئهوه شیکردنهوهیه به مهبهست نهگیراوه. منیش ههز ناکهم، ئیمهه موسلمانیش لهژیر سایهه قورئان بهدوای ئهوه ئهفسانه زۆرانهدا، که دهبارهی چیرۆکی ههردوو فریشتهکه هاتوون ویل ببن، لهبههر ئهوهی تاکه رپوایهتیکی ساغکههوهوه یه کلاکههوه، که جیی متمانه بیته، له ئارادا نیه ^(۲)".

(۱) مسند احمد بتحقیق احمد شاکر / ۹: ۳۲، حاشیه، وتهکش بهتهواوتهی له پهراوێزی لاپهه (۲۹) - (۳۳) دایه.

(۲) (في ظلال القرآن)ی سید قطب / ۱: ۹۷.

کهواته به سه رها ته که یان چۆنه؟

له فهرمووده راسته کاندایه ههچ زانیاری یه که له باره ی (هارووت و مارووت) و، ههچ وتهیه کیش له سه ر کاری نهوان له بابل، به دیی ناکهین.

خۆ نه گهر بانهوێت به سه رها ته که یان بزانی، نهوا ده بیته له ئاست باسو زانیاری قورئاندا، که (هینه ده باره ی هاتوه) هه لۆیسته بکهین و، ته نها نهوه ی لی وه رگرین که پوونی کردۆته وه بۆمان. قورئانی پیرۆز ئاماژه بوۆ نهوه ده کات که خوا دوو فریشته ی له فریشته کانی خۆی هه لبژاردوه که یه کیکیان ناوی (هارووت) و نهوی تریشیان ناوی (مارووت) بوو له شاری بابل دایه زاندوون (که شاریکی به ناویانگه له عیراق دا) و پایته ختی شاریکی ته کونی بابل بوو، له پادشاکانی شیانی (حامورابی) و (نه بوخزنه سر) هه بوون. به لام نازانی بوچی نه م دوو فریشته یه له ئاسمانه وه بوۆ شاری بابل نیراونه ته خواره وه، له چ کاتیکی شدا نیراون؟!

وادیاریشه نه رکی نهوان له بابل دا په یوه ندییه کی به مه سه له ی سیحربازییه وه بووێت، وه که زانراویشه له و کاته دا دیارده ی سیحربازی له بابل دا باو بووه، له وانه شه له سه ر دهستی جووله که کان بڵاوبوو بیته وه، نهو جووله کانه ی، که پادشای بابل (نه بوخزنه سر) دوا ی نهوه ی مه مله که ته که یانی له فه له ستین دا وێران کردوه، به کۆیله ی گرتوون و بردوونی بوۆ بابل. هه روه ها وه که زانراویشه مه سه له ی (سیحربازی) په یوه ندییه کی راسته وخۆی به جووله که کانه وه هه یه، نهوان له هه موو گه له نه ته وه یه کی دی، زیاتر سه رقائی کاری سیحرو ئه فسانه و جادوو گه ری بوون و تیاندایه بڵاوبۆته وه.

دیاره نهو جووله کانه ش، یان که سان و گه لانی تریش، خه لکیان به سیحر ترساندوه و باز نه یه کی ترسناکی گه وره یان به ده وری سیحر داکی شاره وه نهو وه همو

خه یالّه پووجه لهشیان خستۆته دلّیانه وه که گوايه مرۆفی سیحرباز توانای زیاندان و قازانج گه یاندنی ههیه و، خاوهنی هه موو شتیکه و، ئیدی به م شیوهیه خه لکیان بۆ خۆیان رام و ملکه چ کردووه و، ترستاندووین و گیل و بێ ناگیان کردوون. هه ربویه ش ئهرکی (هارووت و مارووت) له بابل دا تایبته بووه به دیاردهی سیحرو سیحربازانه وه و، بۆ نه هیشتن و لابردنی ئهو ترسو و بیمه ی نیو دلّ و دهروونی خه لکیش بووه که به هۆی ئه وانه وه دروست بووه، ئنجا ئه وان هه ردوکیان خه لکیان له بابل دا فیری زانیی سیحر کردوه و حه قیقه ت و بنج و بناوانی کاری سیحربازیان بۆ ده رختوون و، ئهو پێسا و بنه مایانه شیان پیشان داو که کرداری سیحربازیان له سه ر به نده و، به م په نگه ش ئهو بازنه ئه فسووناوییه گه ورهیه شیان له چوارده و ره ی لابردوه که له لای خه لکی به کاریکی گرنگ و بێ وینه یان داده نا. جا کاتی که ئه م دوو فریشته یه خه لکیان فیری ئهو دیارده یه کردوه به و مه به سه ت بووه که وای بگومان ده کړیت هه موو که سێک فیری ببیت و کاریکی هینده گران و گرنگ نی یه و، شتیکی هیمادار و ته لیسمای ئه و تر نه یه، که جگه له چه ند که سیکی که م هیه چ که سیکی دی توانای زانیی نه بیت، به لکو وه ک هه ر زانستی که له زانسته کان ده شیت به خویندن و فیربوون به ده سه ت پینریت، ئیدی مرۆفی سیحربازیش ناتوانیت هیه چ زیانی که یان قازانجی که به که سێک بگه یه نیت ته نها به خواستی خوا نه بیت.

به لام بۆیه خه لکیان فیری سیحر ده کرد تا کو باری راستی و بنج و بناوانی ئهو خه لکه ده رخن و وریاشیان بکه نه وه لیی. نه ک بۆ ئه وه فیری بن که کاری هه میشه یی پێ بکه ن و بیکه نه پیشه. له بهر ئه مه (ئهو دوو فریشته یه) هه رکه سیکیان فیری سیحر بکرا یه خیرا پیشیان ده گوت ((إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ))، واته ئیمه هۆی تا قی کردنه وه و هه لسه نگاندن تانین، له بهر ئه وه م به م فیربوونه بێ باوه رو گو مړا مه به .. به مانای کار به سیحر مه که و، سیحربازیش مه که به پیشه.

ئیدی ئهرکی ههر دوو فریشته که (هارووت و مارووت) له بابل دا تهواو بووه، بهر هه ئاسمان (وهك دوو فریشتهی بهر پێژ) سهركهوتوون وهك چۆن (پیشتر ئاوا وهك دوو فریشتهی بهر پێژ) دابهزیبون و له ئاسمانهوه هاتبوونه خوارهوه. بهلام خهلكی بابل پهیرهویی ئامۆژگاریی ههر دوو فریشته بهر پێژه کهیان نه کردووه، بهلكو ههلی فیڕبوونی سیحره کهیان بو خراپه و بهدکاری قوشتوتهوه، وایان لێ هاتوه سیحرو له گهڵ کهسانی تردا به کاری بن و سیحرو جادوویان لێ بکهن و، ناکۆکی و پهڕته وازهیی له نیوان ژن و میژدا دروست بکهن.

خواش له سههر ئهو رهفتاره گومرایی به سهرزهنشتی کردوون، وهك فهرموویهتی:

﴿...وَيَعْلَمُونَ مَا يُضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ وَلَئِنَّ مَا شَكَّرُوا بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

﴿البقرة ١٠٢﴾ واته: ئهوان- خهلكی بابل- تهنها فیڕی لایه نه خراپ و ناله باره کانی سیحربازی بوون که زیانیان پێ ده گهیه نیت نهك قازانج.. بێگومان زانیبووشیان که ههر که سیك ئهو که رهسه ههر زانهی کپییت، ئهوا له رۆژی دوایدا هیچ پاداشتیکی نابیت، بهلكو ته نانهت ئهو که رهسه یه، که ئهوان خۆیان پێی فروشتووه و کهوتونه ته نیو داوو پیلانه که یهوه، شتیکی هیجگار خراپه، نه گهر پێیان بزانیایه له راستیی مهسه له که تی بگه یشتنایه.

جووله که کان واز له ههق دینن بۆ ناههق

چیرۆکی (هارووت و مارووت) له چوارچۆهی باسیکدا دهبراره ی جووله که کان هاتوو، ههروه ها دهبراره ی رهفتار و ههلس و کهوت و پیلانه کانیان له دژی ئیسلام و موسلمانان.

جا با سه رنج له و ئایه تانه بدهین که دهبراره ی ئه و جووله کانه هاتوون، که خوا تییاندا فهرمویه تی: ﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ بَدَّ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَأَوْا ظُهُورَهُمْ لَأَنَّهَمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سَلِطَنٍ...﴾ (البقرة ١٠٢)، واته: جووله که کان کاتی که پیغه مبه ریکیان له لایه ن خواوه بۆ هات (که دواپیغه مبه ر محمد ﷺ بوو) که هه رچه نده پشتگیری له راستی ته و پات ده کرد و به راستی داده نا و بر وای پی هه بوو، که چی کۆمه لیک له جووله که کانی (ئه هلی کیتاب) کتیبه که ی خویان پشتگو ی خست و په ی ره وییان نه کرد، وه که ئه وه ی گوایه هه رگیز له و کتیبه دا (که ته و پاته) هه وائی هاتنه ئه م دواپیغه مبه ره یان نه بیستیت، به لکو وازیان له (ته و پات) هی ناو، دوا ی ئه و قسه و با سانه که و تن که شه ی تانه کان له سه ر حوکم و ده سه لاتی سوله یان ده یا خۆینده وه.

بیگومان جووله که کان گو مپان و، ریبازی پاست به درۆ ده خه نه وه و با وه ر به و که سه ش ناکه ن که ریبازه راسته که یان بۆ دینیت، له به ر ئه وه ی ته نها کفر و بی با وه ری و به درۆ خستنه وه هه لۆیستی دیار و په گ دا کو تاویان و، تاکه بریاری حازر به ده ستیشیانه، هه ربۆیه ش هه رکاتی که ریبازی هه قیان پی گه شت بیت با وه ریان پی نه هی ناوه و، هه ر پیغه مبه ری کیش ریبازی راستی بۆ هی نا بن به درۆ یان خستۆ ته وه.. ئه مه ش مانای ئاما ژه بۆ کراوی وشه ی (لما) یه که ده لاله ت له سه ر

هه‌لۆیستی پێشتر و حوکمی ئاماده‌و حازریان ده‌کات. پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ به‌راست دانهری ئهو په‌يامه‌ی خوايه که پێشتر به‌ جووله‌که‌کان گه‌یه‌نراوه، قورئانی پیرۆزیش هه‌ر به‌راست دانهری ئهو په‌يامه‌ی نیو ته‌وراته، چونکه‌ بێگومان قورئانی‌شو ته‌وراتیش دوو کتیی بی فرماشته‌کانی خوان.

جووله‌که‌کان دڵنیاش بوون له‌وه‌ی که بێگومان محمد ﷺ ئهو پێغه‌مبه‌ره به‌لێن پێ‌دراوه‌ی خوايه، به‌لام چیان کرد؟ ئایا باوه‌ریان پێ‌هینا و دواي رێبازه‌که‌ی که‌وتن؟

نه‌خێر، به‌لکو کتێبه‌که‌ی خۆیان هه‌لدايه ئهو دیو پشتیان‌ه‌وه وه‌ک ئهو‌هی هه‌ر نه‌شیان‌زانیبێت واته‌ پشت‌گۆی‌یان خست و توورپان دا، وه‌ک ئهو‌هی له‌ پشت خۆیان‌ه‌وه فری‌یان دا‌بێت. باسی فری‌دانی کتیی خواش لهم فرماشته‌ی خوادا له‌ قورئاندا هاتوه که فرموویه‌تی: ﴿...بَدَّ قَرِيبٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كَتَبَ اللَّهُ وِرَاءَ ظُهُورِهِمْ...﴾ (البقرة: ۱۰۱)، جا ئهو کتێبه‌ی که فری‌یان دا و کاریان پێ‌نه‌کردو، قورئان نه‌بووه، به‌لکو ته‌ورات بوو که جووله‌که‌کان ئیدی‌عای باوه‌ر پێ‌هینانیان له‌سه‌ری ده‌کرد. له‌کاتی‌که‌شدا توورپاندا که بێ‌باوه‌ر بوون و باوه‌ریان به‌و مژده‌یه‌ی نیو ته‌ورات نه‌هینا که ده‌رباره‌ی هاتنی محمد ﷺ وه‌ک پێغه‌مبه‌ریک باس ده‌کرد. په‌کیان خست و کاریان پێ‌نه‌کرد. دیاره‌ په‌ک‌خستن و کارنه‌کردنیش به‌ هه‌رده‌قی‌ک له‌و ده‌قانه‌ی، مانای کافر‌بوون و باوه‌ر‌نه‌هینانه‌ پێ‌ی، باوه‌ر‌نه‌هینان به‌و چه‌ند ده‌قه‌ش، باوه‌ر‌نه‌هینانه‌ به‌ هه‌موو ده‌قه‌کانی تری (ته‌ورات).. ئه‌مه‌ش هه‌مووی به‌ فری‌دان و واز لی‌ هینان و پشت‌گۆی‌خستن و تور‌دان داده‌نریت.

به‌م ر‌ه‌فتاره جووله‌کانه‌و د‌ل‌پ‌ه‌قانه‌یه‌ش ده‌بینین، که ئه‌وان وازیان له‌ هه‌ق هیناوه‌ و باوه‌ریان پێ‌نه‌هیناوه‌ و خاوه‌نه‌که‌شیان به‌ درۆ خست‌وته‌وه. ئه‌ی له‌دوا‌ییدا چی‌تریان کردوه؟ داخو جووله‌که‌کان دواي فری‌دانی کتیی خوا و باوه‌ر‌نه‌هینان به‌ هه‌ق، چیان کردوه؟ بێگومان هه‌ر دواي ناهه‌ق و ر‌ی‌چه‌که‌ی پو‌و‌چ و گه‌نده‌ل که‌وتوون

﴿وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ...﴾ (البقرة ١٠٢)، په پرهویی ئهو قسه وباس و قسه لۆکانه یان ده کرد که شهیتانه کان له باره ی مولک و دهسه لاتی سوله یانه وه بلاویان ده کرده وه...

به راستیش بازرگانی یه کی دۆراو و مامه له یه کی بی سوود بووه که ئهو جووله کانه نه نجامیان داوه، ئه وه بوو وازیان له ههق هیناو، دوا ی ناههق که و تنو، باوه پریان به پیغه مبه ر نه هیناو، باوه پریان به پیغه مبه ر نه هیناو، باوه پریان به شهیتانه کان هیناو، پروایان به هه والۆ قسه وباس و درۆ ده له سه کانیان کرد. ئه مه ش دوور ئیه و، سێ یه میان نیه .. یان پێی ههق یان پێی ناههق، هه ر که سیکی ش له پێی ههق دانه بی ت، بی گومان هه ر له پێی ناههق داده بی ت، هه ر که سیکی ش پێی راست فه رامۆش بکات ئه وه به بی گومان دوا ی گومرایی ده که ویت. ﴿...فَمَا ذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ...﴾ (یونس ۳۲).

ئه مه ش راستیه کی بنه بر (قاطع) ی قورئانه و، تاکه به لگه ی راست و واقعی و کرده یی و زیندووشی: (کایه ی مرو فایه تییه) .. ئای چه ند که سمان بی نی که له پێی ههق جیا بو نه وه و وازیان لێ هیناو، ئیدی که و تنه سه ر پێی ناههق و گومرایی.

شەیتانهکان و، سیحربازی و، سولهیمان (سلاوی لی بیّت)

ئایهته که ئاماژهی بۆ بوختان و درۆده له سه کانی ئهو شەیتانه کردوه، که کاری سیحربازیان ده دایه پال سولهیمان (سلاوی خوای لی بیّت): ﴿وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ﴾، ئایهته کهش ئهو شەیتانهی به درۆ خستۆته وه و، ئه وهشی سه لماندوه که (سولهیمان) له سیحربازییه وه زۆر دوورو پاک و بی خهوش بووه: ﴿وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ وَلَٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ الْلِخْرَ﴾.

چیرۆک نووسان و شاره زایانی هه وائو به سه رهاته کان چه ند به سه رهاتیکیان ده رباره ی درۆده له سه ی شەیتانه کان هینا وه ته وه چه ند گریمانیکیان (افتراضات) ده رباره ی په یوه ندییان به (سولهیمان) وه دانا وه. له م باره یه وه (ابن ابی حاتم) له (ابن عباس) وه -خوا لییان رازی بیّت- گێراویه تییه وه که (أصيف) نووسه ری لای سولهیمان بووه و نا وه گه وه که (الإسم الأعظم) ی خوای ده زانی و، هه موو شتیکیشی به فه رمانی سولهیمان ده نووسی و له ژێر کورسییه که یدا ده یشارده وه.

جا کاتیك سولهیمان مردوه، شەیتانه کان ده ریان هینا وون و له نیوان هه ردوو دێرێکیاندا سیحریک و کفریکیان نووسیوه، گوتووشیانه: ئه مه بووه که سولهیمان کاری پێ کردوه.. ئنجا که سه نه فامه کانی نیو کۆمه ل (سولهیمان) یان به کافر دانا وه، جینیوان پێ دا وه، زانیانیشیان پێ ده نگ و پارا بون له ئاستیدا، ئیدی به رده وام نه فامه کانیان جینیو و ته ی ناشیرینیان پێ گوتوه، هه تا ئایه ته که هاتوه و ئهو تۆمه ت و تاوانانه ی له سه ر لا بردوه و، به راته تی سه لماندوه.

تیشکیک له سهر گېړانه وه که ی (ابن عباس)

پېشه‌وا (ابن کثیر) هم رپوایه‌ته ی له (ابن عباس)^(۱) وه هیڼاوه‌و، نه‌گهر ئیمه‌ش سهرنج له‌م شیوه گېړانه‌وه‌و رپوایه‌ته بده‌ین، نه‌وا وای بۆ ده‌چین که به سه‌نه‌دیک بۆ لای پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌پراوه‌ته‌وه، چونکه (ابن عباس) نه‌یخستوته پال خودی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌به‌ر نه‌مه‌ ته‌نھا له سنووری گېړانه‌وه‌ی (ابن عباس) خویدا-خوا لییان رازی بیټ-بهنده. وته‌ی (ابن عباس) یش که له باره‌یه‌وه ده‌ری بریوه، نه‌وه ته‌نھا ده‌رباره‌ی چهن‌د رووداویکی رابردووه، نه‌و رووداوانه‌ش بوونه‌ته به‌شیک له مه‌سه‌له نه‌زانراوه‌کانی رابردوو.. ناشکراشه (نه‌زانراوی رابردوو) ته‌نھا له کتیبی خواوه (واته له قورثانه‌وه‌و)، هه‌روه‌ها له فهرمووده‌ی پیغه‌مبه‌ری خواشه‌وه زانیاری له‌سهر وهرده‌گیریت.. ده‌نا وته‌ی هیچ مرؤفیک له‌باره‌ی نه‌و نه‌زانراوه‌وه په‌سند ناکرین ته‌نھا له حاله‌تیکدا نه‌بیټ که به‌لگه‌ی روښنی له‌سهر دیاری بکاتو له به‌لگه‌که‌شیدا پشت به‌کتیبی خوا، یان فهرمووده‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ستیت.

جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی وته‌که‌ی (ابن عباس) یش-خوا لیی رازی بیټ-پشتی به‌وه نه‌به‌ستوه، بۆیه ئیمه‌ ناچارین په‌سندی نه‌که‌ین، به‌لکو ته‌نھا هه‌لویتته‌ی له ناست دا بکه‌ن.

ماموستا (احمد شاکر) له (عمده‌التفسیر) دا تیشکی لیكدانه‌وه‌ی خستوته سهر نه‌و رپوایه‌ته‌ی پېشوو گوتوویه‌تی: "نه‌و اسناده‌ی که (ابن کثیر) هیڼاویتی و که ئیمه‌ لاما‌ن بردون، اسنادیکی راسته، نه‌مه‌ش له وته‌ی (ابن عباس) دا به‌پله‌ی (موقوف)^(۲) دانراوه، ئیمه‌ش هه‌لویتته‌(وقفه‌ی) له ناست دا ده‌که‌ینو هیچ نالین.

(۱) عمده‌التفسیر عن‌الحافظ ابن‌کثیر ۱: ۱۹۲.

(۲) پله‌ی (موقوف) نه‌و فهرمووده‌یه‌یه، که له هاوه‌لیکه‌وه-له وتارو ره‌فتاریه‌وه-گېړایته‌وه. (نوسهر)

(ابن کثیر) یش درێژهی به هینانی خه به ره کانی^(۱) ئهم مانایه داوه، خوا په حم به ویش و ئیمهش بکات و له گوناھی ئیمه و نهویش خوش بیت^(۲).

شهیتانه کان کێ بوون؟

لهم به سه رهاته دا په یوه ندییه کی دیار له نیتوان سیحرو شهیتانه کان دا ههیه، چونکه (سیحر) نامراییکی شهیتانه کانه له جولاندنی ههوا و ههوه سی خه لکی و له خشته بردنیان و، جله کیشییان و کارتیکردنیان. لیره شدا وشه ی شهیتانه کان (الشیاطین) وشهیه کی گشتگیره و به سه ر دوو جوړه مه خلوق دا ده چه سپیت:

جوړی یه کهم: ئه وهیه که وشه ی (شهیتان) ی به سه ردا براره و له کاتی ده برپرسی وشه که دا مه به ست له خودی شهیتانه کانه. ئهم جوړه شهیتانه به که مه له ی (جن) دانراون و له وانهن که نایانبینن، به لام به خورپه و وه سه دینه سه رمان و، گوناوه سه ریچی و کفرو لادانمان بو ده رازینه وه.

جوړی دووهم: شهیتانه ئاده مییه کانن له که مه له ی (مرو فایه تی)، واته ئه و کافرو بی باوه رانه ن که شهیتانه کانی که مه له ی (جن) پشتیان پی ده به ست، دیارترین نوینه ری ئهم جوړه ش جووله که کانن، که له هه موو خه لکی سه رزه مین زیاتر سه رقالتی سیحرو جادووه ری و کفرو ئاکاری شهیتانی و فریودان بوون.

جا ئاخو لهم به سه رهاته شدا ئه و شهیتانه کێ بن، که نه ریتی سیحریازیان بلاو کردۆته وه و داویشیانه ته پال سوله یان؟ ئه ی داخو ئه و شهیتانه ش کێ بووبن که هه وائی درۆو قسه و یاسی ناراست و ئاکاری جادوو گه رییان بلاو کردۆته وه؟ بیگومان

(۱) خه به ره کان به هاومانایی سوننه ت و به و فه رمودانه ش ده گو تریت، که له (تابعین) هوه و هه رگیرایت. (نوسه ر)

(۲) عمده التفسیر عن الحافظ ابن کثیر ۱: ۱۹۲. په راویز

جووله که کان بوون.. ئهوان ههوالی سهیرو سهمهروه و قسه و باسی جادووگه ربیان له لای سوله یان ده گیرایه وه، چونکه سوله یان پیغه مبه ریشان بوو جگه له وهی پادشاو سهرداریشیان بووه و، پاشان چونکه له هه مان کاتدا حاکمی (جن و شهیتانه کانیش) بووه. ههروه ها، چونکه خودی جووله که کان سوودیان له گیرانه وهی درۆ ده له سه کان و بلاو کردنه وه یان له نیو خه لکیدا، وه رگرتوه تا کو ترس و بیم بڅه نه دلپانه وه و چه واشه یان بکه ن و ملکه چی به رده ستی خۆیان بکه ن.

مانای ﴿وَاتَّبِعُوا مَا تَنَلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مَلِكٍ سُلَيْمَنَ﴾

زانایانی تهفسیر بیروپای هه مه جوریان له سه ر مانای وشه ی (تتلو) هه یه و، پیشه و (ابن جریر) یش له تهفسیره کهیدا گرنه گرتینی مانا نزیکه کانی دیاری کردوه، بو نمونه هندیك له زانایان له باره ی مانا که یه وه گوتوویه نه: "تتلو: واته ده دویت و ده یگرتیته وه یان له باره یه وه ده دویت و هه وائی له سه ر ده دات، یان که خویندنه وه ی شتیك ده گه یه نیت (وهك چۆن پیاویك قورنن بخوینیت)."

هه ندیک زانای تریش گوتوویه نه: "ما تتلو: واته نه وه ی که به دوای که وه توو و گیراویانه ته وه و کاری پێ کردوه."

کاتیک (ابن جریر) یش له م کارهیدا به ته مای پوون کردنه وه بووه، هه ردوو مانا که ی یه که خستوه وه، وای داناوه که نه م وشه یه ده لاله ت له سه ر نه وه دوو مانایه ده کات، نه وه له مباره یه وه گوتوویه تی: "له زمانی عه ره به کاندای گه ر بلین (هو یتلو کذا) نه وای دوو مانا هه لده گرت: یه که میان به دوا که وتن (الاتباع)، بو نمونه که ده گوترت (تلوت فلاناً) واته نه گه ر له دوا یه وه پویشتم و شوین پی و ناسه واریم هه لگرتیت.. دوو ه میان به مانای خویندنه وه و دیراسه کردن، بو نمونه گه ر بلین (فلان یتلو القرآن) به مانای نه وه قورنانه که ده خوینیته وه و لیلی ورد ده بیته وه و دیراسه ی ده کات). له وانه شه و واپی ده چیت شه ی تانه کان چو نیه تی فی ربوونی درۆ و ده له سه و جادوو گه ربیان خویند بیت و دیراسه کرد بیت و به خویندنی تیوری و کرداریش نه نجامیان دا بیت و، پاشان به کرده وه شوینی نه و ریبازه چه وته که وتن و به رپوایه ت و گیرانه وه ش لیکیان دا بیته وه.. ئیدی جو له که کانیش به رنامه یه کیان له و پروه وه گرتیت به ره و کاریان پێ کرد بیت و گیرا بیت یانه وه و بلاویان کرد بیته وه^(۱)."

(۱) تفسیر الطبری / ۲: ۴۰۹

شەیتانه کانیش هه‌وایی درۆ و ناراست و به‌سه‌رهاتی پووجه‌لیان له ولاتی سوله‌یماندا گیراوه‌ته‌وه. جوله‌که‌کانیش دواى ئه‌و هه‌وال و قسه‌وباسه‌ ناهه‌موارانه ده‌که‌وتن که شەیتانه‌کان ده‌یانگیراوه‌وه، کاریان لى ده‌کردو بۆ که‌سانی تریشیان ده‌بردو، ئه‌و که‌سانه‌ی تریش له‌لایه‌ن خۆیانه‌وه بۆ خه‌لکی تریان ده‌گیراوه‌وه. به‌پای ئیمامی (طبری) له‌م ئایه‌ته‌ له‌ فه‌رمایشتی ((عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ)) دا، ئامپازی (علی) -حرف جر- و مانای له‌وێ (فی) ده‌گه‌یه‌نیت، وه‌ک ده‌لیت: ((عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ)) واته‌: ((فِي مُلْكٍ سُلَيْمَانَ)) له‌ مه‌مله‌که‌ته‌که‌ی سوله‌یماندا. عه‌ره‌به‌کان هه‌ندی‌ک جار ئامپازی (فی) له‌ جیگه‌ی (علی) دا به‌کاردینن، به‌ پێچه‌وانه‌وه (علی)شیان له‌ جیگه‌ی (فی) دا داناوه، له‌مباریه‌وه خواش له‌ قورئاندا فه‌رموویه‌تی: ﴿وَلَا ضَلَبَنَّاكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ...﴾ (٧١) طه، واته‌: "فیرعه‌ون به‌ سیه‌ربازه‌کانی خۆی گوت-کاتی‌ک باوه‌ریان به‌ مووسا هێنا‌بوو- پیتی گوتن: ده‌بی‌ت له‌ قه‌دی دارخورمادا هه‌لتان واسم، به‌ مانای به‌و که‌ره‌سه‌یه‌ ئاواتان لى‌بکه‌م، یان له‌سه‌ر ئه‌و شتانه. وه‌ک ((علی جذوع النخل))، هه‌روه‌ها وه‌ک گوتوویانه ((فعلت کذا فی عهد کذا)) له‌گه‌ل ((وعلى عهد کذا)) که‌ هه‌ردووکیان (فی عهد، وعلی عهد) یه‌ک مانایان هه‌یه" (١).

جا کاتی‌ک له‌م ئایه‌ته‌دا ئامپازی (علی) به‌ مانای (فی) دیت، ئه‌وا مانای ئایه‌ته‌که‌ش ئه‌مه‌ ده‌بی‌ت: ((إِنَّ الشَّيَاطِينَ كَانَتْ تَتَحَدَّثُ بِالْكَذِبِ وَتُرْوِيهِ وَتُخْبِرُ بِهِ فِي فِتْرَةِ مَلِكٍ سُلَيْمَانَ)) واته‌: شەیتانه‌کان قسه‌و باسی درۆیان ده‌گوته‌وه و له‌ماوه‌ی هوکمرانی سوله‌یمان دا ده‌یانگیراوه‌وه به‌ خه‌لکی یان ده‌گه‌یاند.

ئه‌مه‌ش له‌و ماوه‌یه‌دا، که‌ سوله‌یمان فه‌رمانه‌وا‌یی گه‌لی به‌نو ئیسرائیل بوو،

(١) هه‌مان سه‌رچاوه، به‌رگی (٢) لاپه‌ره (٤١١-٤١٢).

واته له ماوهی ژيانی سولهيمان -سلاوی لی بیټ- ئهو کردارو ئاکارهيان دهواند.

لهلای پيشهوا (ابن کثیر)یش مانای (تتلو)، (تکذب)هو مانای ئامرازی (علی)ش به شیوه روالهتی یهکەیهتیو، ئهوهیه که شهیتانهکان بهو هۆیهوه ئهو قسهو باسو ههواله درۆو دهلهسانهیان له مهملهکهتی ژێر دهسهلاتو حوکمی سولهيمان دا بلاوکردۆتهوهو، به ئامرازی (علی) له پرستهکهدا گوزارشتی لی کردوه، چونکه به فرمان (فعل)ی (تتلو) لهخۆی گرتوه.

(ابن جریر)یش لهم بارهیهوه گوتویهتی: "لیردها -ئامرازی (علی)- به مانای ئامرازی (فی) دیت، واته لهنیو ولاتی ژێر حوکمی سولهيمان دا ههواله ناراستهکانیان بلاوکردۆتهوه.. لهخۆگرتنی ئهم مانایهش باشترو لهپیشتره".

واته: دانانی ماناکه بهم جۆره بهباشترو بهچاکتر دادهنریت.

سیحر کفره و سیحرباز کافره

ئه‌م ئایه‌ته‌ به‌ره‌نگاری سیحرو سیحربازان بۆته‌وه‌و، (هارووت و مارووت)یش به‌ربه‌ره‌کانیی سیحرو سیحربازانیان کردوه‌. به‌ سه‌رغجانی ورد له‌ ئایه‌ته‌که‌ش، ده‌بینین که‌ (سیحر)ی به‌ کفر و بی‌باوه‌پیی داناوه‌و، مڕۆقی سیحربازیشی به‌ کافرو بی‌باوه‌ر داناوه‌. به‌لگهی ئه‌مه‌ش هه‌ر له‌نیۆ ئایه‌ته‌که‌وه‌ به‌دی دی‌کریت، وه‌ک ئه‌م به‌لگانه‌:

١- له‌ ئایه‌ته‌که‌دا به‌ ده‌سته‌واژه‌ی ((وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ)) کرداری سیحربازی له‌ (سوله‌یمان) دوور خستۆته‌وه‌، به‌ مانای (سوله‌یمان سیحرباز نه‌بوو و مامه‌له‌ و هه‌لس و که‌وتیشی به‌ سیحر نه‌کرده‌)، جا که‌ وابوو کاتیک ئایه‌ته‌که‌ (سیحر)ی له‌ که‌سیتی (سوله‌یمان) دوور خستۆته‌وه‌، ئه‌وا کفر و بی‌باوه‌پیشی لی دوور خستۆته‌وه‌ ((وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ)). ئه‌مه‌ش ده‌لاله‌ت له‌ هاوجووتی و پیکه‌وه‌ لکاوی نیوان سیحرو کفر ده‌کات، که‌ په‌یوه‌ندییه‌کی به‌هێزیان له‌نیواندا هه‌یه‌.

٢- سه‌لماندنی کفر و بی‌باوه‌پیی شه‌یتانه‌کان له‌و حاله‌ته‌دا، که‌ خه‌لکی فیری سیحربازی ده‌که‌ن، کافر بوونی شه‌یتانه‌کانیشی به‌م پرسته‌یه‌ سه‌لماندوه‌ ﴿وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ﴾. بێگومان شه‌یتانه‌کان خۆیان کافر ببوون، چونکه‌ خه‌لکیان فیری سیحربازی کردبوو، به‌ مانای له‌ کاتیکدا کافر بوون، که‌ سه‌رقالی کاری سیحرو جادووه‌ری بوون و کرده‌وه‌یان پش‌کرد و که‌سانی تریشیان پش‌فیر کرد. پێگهی پرسته‌ی ((يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ)) ه‌ش له‌ جێگهی (نصب علی الحال) دایه‌، چونکه‌ رسته‌یه‌کی (حالی)یه‌، واته‌ تایه‌ته‌ به‌ حال و بارودۆخی ئه‌و که‌سانه‌ی، که‌ له‌ حاله‌تی (ده‌رس دادانی خه‌لکیدا به‌ سیحرو جادوو) کافر بوون.

۳- وریاکردنهوه کهی (هارووت و مارووت) بۆ خهڵکی که سهرقالی سیهرو کاری کردنی نهبن، بهم شیوه دهبرینه هاتوه: ﴿وَمَا يَعْلَمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ﴾ دیاره، که ههلبژاردنی وشه کانیش له قورئاندا مه بهستداره و سروش و ئاماژهی وشه ههلبژێردراوه کانیش نهو مه بهستانه ده گهیهنن.. نهو دوو فریشتهیه گوتویانه ﴿إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ﴾ بیگومان ئیمه هۆی تاقیکردنهوه و ههڵسهنگاندنن، جا تۆش کار به سیهر مه که و بی باوهر مه به.. نهوان پێیان نهگوتوون (سیهر مه که)، به لکو پێیان گوتوون ((بی باوهر مه بن))، نه مهش بۆ پێکه وه لکاندن و پێک گه یاندنی نیوانی سیهرو کفره.

بیگومان ئهم دهسته واژه ههلبژێراوانه ی نیو ئایه ته کانیش، له به لگه هه ره جوان و نایابه ده ستنیشانکراوه کانی قورئانی پیرۆزن، چونکه لی ره دا قورئان، که ویستویه تی (سیهر) له ئاکاری (سوله یان) دوور خاته وه، نهوا (کفر و بی باوهری) لی لادا وه و لیی دوور خستۆته وه.

جا له کاتی کدا هه ردو و فریشته کهش کاری سیهربازیان له خه لکی قه ده غه کردو وه، نهوا له سه ره تا دا ئاکاری کفر و بی باوهر پێستان لی قه ده غه کردو ون.

۴- پیغه مبه ر ﷺ سیهربازی به کفر و بی باوهری داناو وه، هه رکه سیکیش بر و ا به کاهین و سیهرباز و جادوو گه ر بکات به کافری داناو ه.

له مباره یه وه (ابن حجر) له (فتح الباری) دا گوتویه تی: "ده رباره ی سه رزه نشتر کردنی کاهین و جادوو گه ران، خا وه نانی کتیبه کانی (سوننه ت) فه رمووده یه کی لای (ابوهریره) یان هینا وه ته وه که زانای فه رمووده ناس (الحاکم) یش به (صحیح) ی داناو وه، پیغه مبه ر ﷺ له فه رمووده که دا، که (ابوهریره) به (مرفوع) هیناویه تی، فه رمویه تی: ((من أتى کاهناً أو عرافاً فصدقه بما يقول، فقد كفر بما أنزل على محمد))، واته: هه رکه سیك بجیته لای که سانیک که خۆیان به

چاکه ره وه و گهردوونناس و زانای هه مو دهردیك دهزانن (واته كه جادووگه ر چه واشه كارن) و هه ركه سیك بۆ لای ئەم جۆره كه له كهازانه بچیت ئەوا بینگومان باوه پری به و په یامه ی خوا نی یه كه بۆ (محمد) ی پیغه مبه ری خوێ ﷺ ناردۆته خواره وه .

هه ر له مباره یه وه به لگه ی راست و هاوشیوه ی له (جابر) و (عمران كور ی حصین) كه (البزار) به دوو سه نه دی چاكه وه هیناونی، گیراونه ته وه، (ابو یعلی) یش له فەرمووده یه کی لای (ابن مسعود) وه به سه نه دیکی چاك هیناویتی و به لام به راشكاوی دانی به پله ی (مرفوع) یتی دانه ناوه، چونكه فەرمووده ی له م جۆره و پله و ناستی گیراونه و كانیشی ته نها به بیرو را نادركیتریت^(۱).

ئایا ئامرازی (ما) له ئایه ته كه دا (نافیه)، یان (موصولة)؟

زانایانی ته فسیر هه لویسته ی زۆریان له ناست ئەم پرسته یی نیو ئایه ته دا كرده، كه خوا تیییدا فەرموویه تی: ﴿وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَرُوتَ وَمَرْوَتْ﴾.. له م پرۆه وه زانایان كۆك بوون له سه ر شه وه ی كه پیتی (واو) له پرسته ی ((وَمَا أُنْزِلَ...)) دا ئامپرازیکی په یوه ندی (عاطفه) یه و ئەم پرسته یی به پرسته ی پیش خوێه وه به ستۆته وه، به لام زانایان له سه ر شه و پرسته یی، كه له دوایه وه هاتوه و پیوه ی به ستراوه ته وه كۆك نین و بیرو پای لیك جودایان له سه ر ماناكه ی هیه، بنچینه ی ناكۆکی و ناته بابیی بیروپاكانیان له سه ر پرسته ی گری دراو (المعطوف علیه) و له سه ر ئامپرازی (ما) ی به رده م پرسته كه یه، كه ناخۆ ئامپرازیکی نه هیلان (نه فی) یه یاخو هاوه ئناویکی گه یه نه ر (اسم موصول) ه، كه به مانای (الذي / كه وا) دیت؟! بۆ

(۱) فتح الباری- ابن حجر / ۷: ۲۱۷.

زانینی ئەم وەلامە هەلۆیستە لە گەڵ پیشەوا (ابن جریر) له بیروپرای ساغکراوهیی و به پراست دانهریداو، لە گەڵ پیشەوا (ابن کثیر) یش له به دوا داچوون و لیكدانه و هیدا ده کهین و ان شاء الله و تهی گونجاویان یه کلا ده کهین و به پراستری داده نیین.

وتهی یه کهم: ئامپازی (ما) واته نکوولێ و نه فیکردنی، چونکه پیتی (نه فی) یه و به مانای (لَمْ) دیت. ئەم و تهیه ش دراوه ته پال (تیمام ابن عباس).

(طبری) ئەم و تهیه ی پوون کردۆته وه و گوتویه تی: "لیكدانه ی ئایه ته که به م مانا و تهفسیره که گوتراوه، واته (خه لکی دوا ی ئەو نه فسانه و هه وائە ناراستانه که و ته بوون، که شه ی تانه کان له ولاتی ژێر ده سه لاتێ شا سوله یاندا ده یان گێرپایه وه و بلاویان کرده وه، خۆ (سوله یان) یش بی باوه ر نه بوو بو و (خواش پێبازی سیحری بۆ هه ردوو فریشته که دانه نابوو، به لکو شه ی تانه کان خۆیان کافر ببوون) و (له بابلیشدا هارووت و مارووت خه لکیان فیتری ناسین و زانینی سیحر ده کرد (واته به مه به سستی و ریا کردنه و یان) له م حاله ته شدا پرسته ی (ببابل هاروت و ماروت) له و پرسته دوا خراوانه ده بیته که واتای پرسته ی پیشخراو ده گه یه نیته" (۱).

به پێی ئەم و تهیه ده شیته مه به ست له هه ردوو فریشته که (جبریل و میکائیل) بیته و، (هارووت و مارووت) یش دوو ناوی پیاو له شه ی تانه کان بیته و خه لکیان له ناری بابل دا فیتری سیحرو نه فسانه کاری کرد بیته" (۲).

به گۆیره ی ئەم و تهیه ی دوا ییش ده بیته پرسته که (یعلمون الناس السحر) گه یه نه راوی سه ر پرسته ی (ما کفر سلیمان) بیته. واته بیگومان قورئانی پیرۆز کفر و بی باوه رپی له (سوله یان) به دوور گرتوه و ناردنه خواره وه ی پێبازی سیحربازیشی بۆ سه ر هه ردوو فریشته که هه ر به دووری گرتوه و نکوولیی له هه ردوو حاله ته که کردوه. به لام شه ی تانه کان درۆیان کردوه و سیحرو کفریان داوه ته پال (سلیمان).

(۱) تفسر الطبری / ۲: ۴۱۹

(۲) هه مان سه رچاوه / ۲: ۴۲۰

هه‌روه‌ها له‌و قسه‌یه‌شیاندا، که گوايه (سیحرو جادووگه‌ریی بۆ هه‌ردوو فریشته‌که له بابل دا هاتۆته خواره‌وه) هه‌ر درۆیان کردوه.

ووته‌ی دووه‌م: نام‌پازی (ما) هاوه‌لناویک (اسم موصول) به‌ مانای (الذي/ که‌وا): ئهم وته‌یه‌ش (طبری) داویتییه پال و ته‌کانی (عبدالله کوری مسعود) و (قتاده) و (الزهري) و (السدي) و ته‌وانی تر.

(طبری) له‌ پرونکردنه‌وه‌ی ئهم وته‌یه‌دا گوتویه‌تی: "مانای ئایه‌ته‌که به‌پێی ئهم وته‌یه‌، ئهمه‌یه: واته‌ جووله‌که‌کان دوا‌ی ئه‌و ئه‌فسانه‌و قسه‌وباسه‌ چه‌واشه‌کارینه‌ی شه‌یتانه‌کان که‌وتن، که له ولاتی ژێر حکوم‌پرانیه‌ی (سوله‌یمان) ده‌یانگێژایه‌وه‌، هه‌روه‌ها جووله‌که‌کان دوا‌ی ئه‌و سیحربازییه‌ش (به‌کرده‌وه‌) که‌وتن، که (هارووت و مارووت) له بابل داو له‌ پرووی تیۆری (نظري)یه‌وه‌ پێیان ناساندبوون و فیریان کردبوون تاکو لێی بسله‌منه‌وه‌"^(۱). به‌لام ته‌وان ته‌وه‌شیان کرده‌ بیانوی کرداره‌ پوچه‌له‌کانیان.

(طبری) ئهم پرسته‌یه‌ی دوا‌یه‌ به‌ پاستر داناوه. به‌لام (ابن کثیر) وته‌ی به‌دواداچوونی خۆی له‌سه‌ر ئه‌و وته‌یه‌ی (طبری)-مامۆستای خۆی- ده‌رپریوه‌، (وته‌ به‌پاستر داناوه‌که‌ی) (طبری) په‌ت کردۆته‌وه‌و پاساوی لیک‌راویشی به‌وه‌ هی‌ناوته‌وه‌ که‌ گوتویه‌تی: "پاشان (ابن جریر) سه‌ره‌تا ئهم وته‌یه‌ی په‌ت کردۆته‌وه‌، که‌وا (ما) به‌ مانای (الذي)یه‌و، وته‌و بیروپرای درێژی‌شی له‌سه‌ری پیشان داوه‌و، وای له‌ قه‌لهم داوه‌، که‌ هارووت و مارووت دوو فریشته‌ بوون، خوا ناردوونیه‌ته‌ خواره‌وه‌ بۆ سه‌ر زه‌وی و پێ‌داون، که‌ خه‌لکی فیتری سیحربازی بکه‌ن -وه‌ک تاقی کردنه‌وه‌و هه‌لسه‌نگاندنی‌ک بۆ به‌نده‌کانی خوا- دوا‌ی ئه‌وه‌ی، که‌ بۆ ئه‌و عه‌بدانه‌شی پروون کردۆته‌وه‌، که‌ ئه‌و کاری سیحربازییه‌ له‌و کاره‌ ناله‌بارانه‌یه‌ که‌

(۱) تفسیر الطبری / ۲: ۴۲۱

له سەر زارى پېغه مېهران پېلى لى گېراوه و قەدە غەيان كړدوون. هـروهـا (ابن جرير) وايشى داناوه، كه (هارووت و مارووت) له وهدا گوپړايه لى خوا بوون و بهـو فەرمانه يه وه پابه ند بوون. ئەم وتەو بـيرو پـايە ش، كه ناوبراو گرتويه تـيه بهـر، زۆر نامۆ سەيرو سەمەرە يه ^(۱).

به لām ئيمام (احمد شاکر) تېيىنى له سەر ليکدانه وه کهى (ابن کثير) دەرپر يوه و گوتويه تى: "من نکوولتى له وتەى (ابو جعفر) ناکهـم، وهـك چۆن (ابن کثير) نکوولتى لى كړدوه، خو ئەگەر تۆ دادپهـروهـر بـيت و دواى وتەى (ابو جعفر) بکهـويت، ئەوا بهـلگهـيهـكى پوون و تاشکراو پووشنى له سەر راستى ئەو بـيرو پـايه تيدا بهـدى دهـکهـيت، كه پيى گەيشتووه، هـروهـا وردبينى و بيىگهـردى لى له تاووتوى كړدنى ماناکانو، پيىگهـستنى پيىگهـکان (الفاظ) دا بهـدى دهـکهـيت، كه لهـوانهـيه له تەفسيرى كى ترى جگه لهـم تەفسيره پيىزدارو گران قـهـدرهـدا بهـدييان نهـکهـيت ^(۲).

چۆن فريشته كان خه لگيان فيرى سيجر كړدوه؟

ئيمام (طبري) پرسيارى دهرباره ي ئهركى هـردوو فريشته كه له بابل دا كړدوه و، كه تاخو دهـشيت خوا ئهركى سيجرو نهـفسانهـكارى بۆ ناردنه خواره وه؟ ئەى تاخو چۆن بۆيان شياوبووه، كه خه لگى فيرى سيجر بکهـن؟ له وه لāmدا ئيمام (طبري) گوتويه تى: "بيىگومان خواى بهـرزو بالا دهـست، هـهـموو جوړه چاكو و خراپهـيهـكى خولقاندوه و، هـهـموويشى بۆ بهـندهـكانى پوون كړدۆتـهـوهـو، سـرووشـتى بهـ پيىغه مېهرانى داوه و، فەرمانى پيى داوون، كه خه لگى فيرى ئەو پهـيامه بهـ سـروش نيىراوه بکهـن و، خه لالهـ كانيان پيى بناسين و، خه رامهـ كانيشيان نيشان دهـن و، ليىيان

(۱) عمدة التفسير / ۱: ۱۹۴

(۲) تفسير الطبري ۲: ۴۲۲-حاشية-

ئاگادارکه نهوه، وهکو (زیناکردن) و (دزی) و ههموو ئهو گوناھو سه‌رپێچییانه‌ی که پێیان ناساندوون و پێگهی نه‌نجامدانی ئهو تاوانانه‌شیان لێ‌گرتوون، (چونکه سیه‌رو ئه‌فسانه‌کاری) یه‌کێکه‌ لهو سه‌رپێچییانه‌ی که هه‌وایی له‌سه‌ریان پێ‌داون و پێ‌ی کارکردنیشیان لێ‌گرتوون.

زانینی سیه‌رو ناسینی ئه‌فسانه‌کاریش به‌ گوناھێک دانانرێت، وه‌ک چۆن گوناھێک له‌ زانینی گرتنه‌وه‌ی (مه‌ی) و داتاشینی په‌یکه‌رو دروستکردنی ئامی‌ری مۆسیقاو که‌ره‌سه‌ی یاریدا نیه‌، به‌لکو گوناھ له‌ جێبه‌جێ‌کردنی عه‌مه‌لیانه‌ی ئهو زانسته‌دا هه‌یه‌ که‌ تێیدا زیان به‌ که‌سانێک ده‌گه‌یه‌نرێت که‌ نابێت زیانیان له‌سه‌ری پێ‌ بگات. که‌وابوو هه‌یچ گوناھێک له‌و زانستی ئه‌فسانه‌یه‌دا نیه‌، که‌ خوا بۆ هه‌ردوو فریشته‌که‌ی ناردووه‌ و له‌وه‌شدا گوناھ نیه‌، که‌ هه‌ردوو فریشته‌که‌ خه‌لکیان فێری سیه‌ربازی کردوه‌، چونکه‌ فێرکردنی هه‌رکه‌سیکیان، که‌ فێریان کردبێت به‌ فهرمانی خوا بووه‌ و دوا‌ی ئه‌وه‌ش بووه‌، که‌ که‌سه‌ فێرکراوه‌که‌یان ئاگادار کردوه‌ له‌وه‌ی ئه‌مه‌ تا‌قی کردنه‌وه‌یه‌ بۆت، پاشان وریایان کردۆته‌وه‌ له‌وه‌ی نابێت کاری سیه‌ربازی بکات و، نابێت به‌ کردوه‌ ئه‌نجامی بدات، ئه‌گینا بێ‌باوه‌ر ده‌رچێت. به‌لکو گوناھه‌که‌ له‌سه‌ر ئهو که‌سه‌یه‌، که‌ کاتێک سیه‌ر له‌و دوو فریشته‌یه‌وه‌ فێر ده‌بێت و کاری پێ‌ده‌کات، چونکه‌ کاتێک خواش باسی فێربوونی کردوه‌، له‌ هه‌مان کاتدا پێ‌ی له‌ کارپێکردنیشی گرتووه‌، جا که‌ خوا خۆی پێ‌گهی فێربوونی ئهو کاره‌ی به‌ ئاده‌میزاد داوه‌، شه‌رمه‌زارییه‌کی بۆ هه‌یچ که‌سیک تێدا نیه‌، که‌ فێری بووبێت، وه‌ک چۆن ئهو دوو فریشته‌یه‌ش له‌ فێربوون و زانینی سیه‌ره‌که‌دا شه‌رمه‌زار نه‌بوون، چونکه‌ زانینی ئهو کاره‌یان به‌پێ‌ی ئهو زانیاریانه‌ بوو، که‌ خوا بۆی ناردبوونه‌ خواره‌وه‌^(١).

خه‌لکیش ئه‌گه‌ر سه‌رپێچییان له‌ ئامۆژگارییه‌کانی ئهو دوو فریشته‌یه‌ کردبێت و، ئهو کاری سیه‌ربازییه‌ی، که‌ پێ‌ی لێ‌گرتبوون ئه‌نجامیان دا‌بێت و له‌ جیاکردنه‌وه‌وه‌

پەرتەوازی نۆوان ژن و مێرددا بە کاریان هیناییت، ئەوا لە راستیدا هیچ زیانیکی بە دوو فریشتەیه نەگەیاندوو، بەلکو زیانی بۆ سەر خەلکە کە خۆیان هەبوو. . . . .
 وەك ئیمامی (طبري)یش گوتویەتی: "کۆمەلە کەسیك لە پیاوچاکان و شوێنکەوتوانی پێبازی خوا لە جیاتی خوا پەرستاون، ئەمەش زیانی بە خودی ئەو پیاوچاک و ئەولیایانە نەگەیاندوو، چونکە ئەو بە فەرمان و پاسپاردەى خۆیان نەبوو، بەلکو هەندیک کەس هەر لەخۆیانەو ئەو پیاوچاکانەیان پەرستوو، پەرستراوەکانی نکوولییان لەو کارە ناشەرعییە کردوو و دژی بوون.

بە هەمان شێوە هەردوو فریشتەکەش سەحریازی هیچ کەسیك لەوانەى کە سەحەرەکەشیان لێوە فێربوون، زیانیان پێناگەیهنیت، چونکە دواى ئەو بوو، کە پێى کارەکیان لێ گرتوون و نکوولییان لێ کردوون و ئامۆژگاریشیان کردوون، پێیان گوتبوون: (ئیمە هۆی تاقیکردنەو و هەلسەنگاندنتین، تۆش بەمە کافرو بێباوەر مەبە: (إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ). ئیدی ئەم دوو فریشتەیه بەو وتەیهى خۆیان فەرمانی سەرشارنی خۆیان جێبەجێ کردو (١)".

دیاری کردنی ئامپازی (ما) لە ئایەتە کەدا

لە ئایەتە کەدا نۆ جار ئامپازی (ما) دیاری کراوە، لە هەندیکدا پیتی (نەرى/ نەفی)یە بەمانای (لم) لە هەندیکیشیاندا هاوئەقراوە بە مانای (الذي/ کە)، لە هەردوو جۆرە کەشدا بەم شێوەیه هاتوون:

١- ((وَاتَّبِعُوا مَا تَنَلُوا الشَّيَاطِينُ)) لێرەدا (ما) ناوئەرمانە بە مانای (الذي)، واتە دواى ئەو قسەو بایسانە کەوتن (کە) شەیتانەکان بڵاویان دەکردو (اتبعوا الذي تتلوه الشياطين).

(١) تفسیر الطبري/ ٢: ٤٢٦-٤٢٧

- ۲- ((وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ)) لیڤهڤا (ما) پیتی (نهرئ/ نفی)یهو ئاكارى كفرو بئاباوهرپیتی لهسهر (سولهیمان) لادهبات.
- ۳- ((وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ)) رای راستر وایه، كه (ما) لیڤهڤا ئاوهئفرمانه، واته: (اتبعوا السحر الذي انزل على الملكين) دواى ئهو سحره كهوتن، كه بۆ ههردوو فریشتهكه نیررابوو خوارهوه له جیاتى ئهوهی نهدهبوو دواى كهونو كارى پێبكه، بهلكو تهنها لیى ئاگادار بوونایه.
- ۴- ((وَمَا يَعْلَمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَقَّ يَقُولَا)) لیڤهڤا (ما) پیتی نهرئیهو بهمانای (لا يعلمان أحد حتى يحذراه) هیچ كهسیکیان فێر نهدهكرد ههتا ئاگاداریان نهكردایهتهوه.
- ۵- ((مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ)) لیڤهڤا (ما) ئاوهئفرمانه، واته: (يتعلمون الذي يفرقون به بين المرء وزوجه) تهنها ئهو زانیاری یه خراپه ی لى فێر دهبوون كه به جادووهگرى ناکۆكى و پهڕتهوازهبیان دهخسته نێوان ژن و مێردهوه.
- ۶- ((وَمَا هُمْ بِضَاكِرِينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ))، لیڤهڤا (ما) پیتی نهرئیه.
- ۷- ((وَيَعْلَمُونَ مَا يَصْنَعُهُمْ))، لیڤهڤا ئاوهئفرمانه.
- ۸- ((مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ)) لیڤهڤا پیتی نهرئیه.
- ۹- ((وَلَيْسَ مَا شَكَّرُوا بِهِ أَنْفُسَهُمْ))، لیڤهڤا هاوهئفرمانه بهمانای (الذي/ كه).

جا کاتێک سهرنج له هاتنى ئامرازى (ما) له ئایهتهكهدا دهدهیت، دهبینیت بهشیوهیهكى (بهپله دانراو) ریزکراون، بۆ ئموونه یهكهم جار (هاوهئفرمانه) پاشان (پیتی نهرئیه)و، ئینجا دهبیتهوه به (هاوهئفرمان)و پاشان (پیتی نهرئیه)و، ئیدی ههراوا دیت، ئهم شیوه رێکخستنهش له شیوازو نهڕیتی قورئاندا دیاردهیهکی جوانی بهدی کراره.

جۆره کانی سیحر

سیحر چەند جۆریکی ههیه، وهك راستی و، خهیاڵی.

ئیمام (راغیب) دهبارهی جۆره کانی سیحر گوتویهتی:

"سیحر چەند مانایه کی ههیه و به مانایانه دهگوتریت (سیحر)، وهك:

یه کهم / (فریودان) و چەند خهیاڵدندنیك، که هیچ باریکی راستیان نیه، وهك ئهو کردارانهی که سیکی چهواشه کارو فیل باز که به هوی سووکی و خیرایی جوولهی دهسته وه ئه نجامیان دهدات، یان وهك ئهو کرده وهیهی که که سیکی (دوو زمان، واته: قسه هین و قسه بهر) ئه نجامی دهدات و به وتهی پازاوه و باق و بریقی تامه زرویی بیست خۆشی دهکات، له مبارهیه وه خوا (عز وجل) فەرموویهتی:

﴿...سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرِ عَظِيمٍ﴾ (۱۱۶)

الأعراف ﴿﴾، واته: سیحر بازه کانی فیرعه ون سیحریان له چاوانی خه لکی کردو ویستیان بیانترسینن، سیحریکی گه وره شیان هینا پێشه وه.

ههروه ها فەرموویهتی: ﴿...يُخِيلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنهَاتَسَعَى﴾ (طه) ﴿﴾، واته: سیحره که ی سیحر بازانی فیرعه ون وا هاته بهرچاوی مروسا وهك ئه وهی مار بێت و به خیرایی پروات.

دووه م / به کیشکردنی هاریکاریی شهیتان به شیوه خۆنریک کردنه وهیه ک لیسی، وهك ئه وهی که خواش له بارهیه وه فەرموویهتی: ﴿هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ﴾ (۳۱) ﴿تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ﴾ (الشعراء) ﴿﴾، واته: ئایا هه وائی ئه وه تان پێ بدهم که شهیتانه کان له سهر کی داده بهزن؟ له سهر هه موو که سیکی بوختانکارو تاوانبار داده بهزن.

هه‌ر له‌ مباره‌یه‌وه خوا فەرمویه‌تی: ﴿...وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ﴾ (البقرة ١٠٢)، که لهم چیرۆکه‌دا باسی ئەم ئایه‌تەش زۆر کراوه‌.

سێیهم/ ئەوه‌ی که سیه‌ربازه‌ بێ‌ده‌نگه‌کان ده‌ریده‌پرن، که ناوێشان‌ی کارینه‌ک‌و وای له‌قه‌ڵه‌م ده‌ده‌ن گوايه ئەوه به‌ هه‌یزیک‌ی خۆی کراوه‌و گوايه پ‌وخسارو بالا‌ی مه‌خلووقات ده‌گۆرن‌و، م‌رو‌ف ده‌که‌نه‌ گیانه‌داریک‌ی وه‌ک گویدریژ، که له‌ راستیدا له‌لای خ‌و‌یان هه‌یج باریک‌ی راستی و حه‌قیقه‌تی نه‌یه‌.

چواره‌م/ هه‌ندیک‌ جاریش لایه‌نیک‌ی جوانی له‌ سیه‌ردا وێنا ده‌کریت.. بۆ نمونه‌ گوتراوه‌ له‌ نووسین‌و پ‌ه‌وانبێژییدا سیه‌ریک‌ هه‌یه‌.. هه‌ندیک‌ جاری تریش جوانی و کارایی کرداره‌که‌ی پ‌یشان ده‌دریت، تا وای لێ‌هاتوه‌، که پ‌زیشه‌که‌کان ب‌لێن: س‌روشت ساح‌یرو ئەفس‌وناوییه‌. هه‌روه‌ها خ‌ۆراک‌یشیان به‌ سیه‌ریک‌ ناوبردوه‌ به‌ه‌ۆی ئەوه‌ی ورده‌کاری تێدايه‌و خ‌ۆشه‌و کاریگه‌ریشی هه‌یه‌" (١).

ئیمام (فخرالدین الرازی)یش چ‌ه‌ند جۆریک‌ی له‌ سیه‌ر دیاریی کردوه‌، وه‌ک:

یه‌که‌م/ سیه‌ری (کلدانییه‌کان) و (که‌سدانییه‌کان) که له‌ دێرزه‌ماندا ژیاون‌و، گه‌لێک‌ بوون ئەسته‌یره‌کانیان ده‌په‌رست‌و، پ‌ایان وابوو، که ئەسته‌یره‌کان ئەم جیهانه‌ به‌رپ‌ۆه‌ ده‌بن.

دووه‌م/ سیه‌ری ئەو که‌سانه‌ی، که وه‌هم و نه‌فس‌یک‌ی به‌هه‌یزیان له‌ کارت‌یک‌کردن‌و ئال‌ووده‌کردنی که‌سانی تردا هه‌یه‌ که سیه‌ریان لێ‌ده‌که‌ن‌و چه‌واشه‌یان ده‌که‌ن.

سێیهم/ په‌نا‌بردنه‌ به‌ر هاوکاری‌کردنی (جن) و ر‌وح له‌ به‌ره‌کانی تری زه‌وی.

چواره‌م/ خه‌یال‌اندن (تخیلات) و کارایی به‌ (چاو).

(١) (المفردات) ی راغب / ل-٢٢٦.

پینجهم/ ئهو کرداره سه‌رسوپه‌ینانه‌ی که له ئه‌نجامی پیکه‌ینانی ئامێره پیکه‌وه به‌ستراوه‌کانه‌وه هه‌ندیک جار له‌سه‌ر رێژه ئه‌ندازه‌یه‌یه‌کان ده‌رده‌که‌ون، هه‌ندیک جاری تریش له‌سه‌ر ڕووبه‌ندی خه‌یال ده‌رده‌خه‌ین. کاری سی‌حریزه‌کانی فیره‌ه‌ون له‌م جۆره‌ بووه‌.

شه‌شم/ په‌نابردنه‌ به‌ر چه‌ند خاسیه‌تیکه‌ی ده‌رمانه‌کان، وه‌ک ئه‌وه‌ی هه‌ندیک ده‌رمانی تیکچووی کۆن بکریته‌ خۆراکه‌وه، که‌ عه‌قلی مرۆڤ بۆ ماوه‌یه‌ک ناهێلێت، یان ماده‌ ده‌وه‌که‌ لاویه‌ سه‌رخۆشکه‌ره‌کان، وه‌ک می‌شکی که‌م (گوێدرێژ) که‌ ئه‌گه‌ر مرۆڤ بی‌خوات ئه‌وا عه‌قلی تیک ده‌دات، زی‌ره‌ کیشی که‌م ده‌کاته‌وه‌.

حه‌وته‌م/ په‌یوه‌ست کردنی عه‌قل: ئه‌وه‌یه‌ کابرای سی‌حریاز ئیدی‌عای ئه‌وه‌ ده‌کات گوایه‌ ناوه‌ هه‌ره‌گه‌وره‌که‌ (الاسم الأعظم) ی ناسیه‌وه‌، جنیش، واته‌ جنۆکه‌کانیش گوێرایه‌ڵێی ده‌که‌ن له‌ زۆریه‌ی کاروباره‌کاندا ملکه‌چی ده‌بن، جا ئه‌گه‌ر وا ریکه‌وت که‌ بی‌سه‌ره‌که‌ عه‌قلی واز بێت و توانای جیا‌کردنه‌وه‌ی چاک و خراپی له‌ یه‌کتر که‌م بێت، ئه‌وا ئه‌مه‌ به‌ هه‌ق ده‌زانیت، دلێشی پێ‌وه‌ی په‌یوه‌ست ده‌بێت، جۆره‌ ترسو له‌رزیکیش له‌ ده‌روونیدا دروست ده‌بێت، جا ئه‌گه‌ر ترسو له‌رزى بۆ دروست بێت ئه‌وا هێژ هه‌سته‌وه‌رییه‌کانیشی لاواز ده‌بن.. له‌و کاته‌شدا سی‌حریازه‌که‌ ده‌توانیت خواسته‌کانی خۆی به‌دی بێنیت.. هه‌رکه‌سی‌کیش ئه‌زموونی له‌م کارانه‌دا هه‌بێت و حال و بارودۆخی ئه‌هلی عیلم و زانایانی زانیبیت، ئه‌وا ده‌زانیت که‌ دل چ کاریه‌گه‌رییه‌کی گه‌وره‌ی له‌ راپه‌راندنی کاره‌کان و شارده‌نه‌وه‌ی نه‌هێنیه‌کاندا هه‌یه‌.

هه‌شته‌م/ هه‌ول‌دان به‌ هێنان و بردنی قسه‌وباس له‌ چه‌ند پێ‌یه‌کی شاراووه‌ هێمنانه‌وه^(١).

(١) بڕوانه (التفسير الكبير) ی نيمام رازی، به‌رگی ٣، لاپه‌ره ٢٠٦-٢١٣.

نایا سحر کاریگەری هەیە؟ یان خەیاڵاندنیکە؟

زانیمان کە سحر چەند جوۆرێکی هەیە، هەندێکیان راستەقینەن و، هەندێکیشیان خەیاڵاندنە و بەندە بە وەهەم و ترساندن و فریودانە. زانایانی ئیسلامیش بیروپرای هەمەجوۆر لێک جودایان لەسەر سحر هەیە، کە ئاخۆ شتیکی راستەقینە و کاریگەری لەسەر کەسی سحر لێکرا هەیە یاخود خەیاڵاندنیکە و هیچ راستییەکی کاریگەرییەکی نیە؟! لەم پووەوە ئیمامی (طبري) رای وایە، کە هیچ راستییەکی نیە و تەنها بە خەیاڵاندن و فریودانە بەندە.. وەك دەلیلت: "ئەو تەنها چەند فروفیل و چاوبەستی و کاریکی مانادارن کە کابرای سحر باز نەبجایمان دەدات. تاكو ئەو بختە دلی سحر لێکراوە کەو کە پێچەوانەی واقعیە کەیه. غونە ئەمەش وەك کەسیك له دوورەو (سەرەب/ تراویلكە) ببینیت و ابزانیت ئاوو هەر ئاوو کە له خەیاڵی خویدا داناییت، ئیدی هەر شتیك له دوورەو ببینیت بە پێچەوانەی پووە راستەقینە کەیه وە دابنیت. یان وەك سەرنشینیکي نیو پاپۆری پۆیشتوو کاتیک بە هیزاشی رینگ دەپریت وادەزانیت هەرچی درەخت و چیا بەرچاوی هەیە لەگەڵیدا دەپۆن.. مرقۆسی سحر لێکراویش ئاوایە، ئەمە نەریتیەتی، ئەو دووریە، کە له سحری سحر بازە کەو پێی دەگات وای بۆ دەچیت کە هەر ئەو واقعیە کەیه، ئەمەش بە پێچەوانەی بارە راستەقینە کە و، کاریگەریتیە کەشی"^(۱).

بەلام ئیمامی (رازی) وای بۆچوو کە سحر باری راستی و کاریگەریشی هەیە، کابرای سحر باز -بەخواستی خوا- دەتوانیت زیان بگەیهنیت، وەك گوتووێ: "شۆینکە و توانی سونەت بە شیایان داناو گەر سحر باز بتوانیت بەنیو هەوادا

(۱) تفسیر الطبري / ۲: ۴۳۶.

بفرېتو، که ر بکات به مرؤفو، مرؤفیش بکات به که ر، به لام زانایانی شوینکه وتوی سوننه ت گوتوویانه: خوا خوۍ خالقی نه م شتایه یه و کاتی ک کابرای سیحرباز چند نووشتیه کی تایبه تی و چند وشه یه کی دیاریکراو ده خوینتیه وه، نه و له وانه یه کاریگه ره که له نه ستیره کان و گه ردوونه بیت ... نه م زانایانه ش له قورئان و فرموده ه والبه خشه کانه وه له چند به سه رهاتیکشه وه به لگه یان له سه ر روودانی نه م جوړه سیحره هینا وه ته وه. به لکه ی قورئانیان له م فرمایشته ی خوا وه هینا وه که فرمویه تی: ﴿وَمَا هُمْ بِضَاكِرِينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ واته: نه وان ناتوان زیان له هیچ که سی ک پی بگه یه نن ته نها به خواستی خوا نه بیت ... له م نایه ته دا ئامپازی (الا/ته نها) که ئامپازی کی جیاکاری (أداة استثناء) ه، ده لاله ت له سه ر په یدابوونی کاریگه ری و ئاسه واره کانی سیحره که ده کات .. فرموده کاتی تایبه ت به ه وال و به سه رهاته کانیش به شی وه پله ی (متواتر) و (احاد) له پیغه مبه ره وه ﷺ گیراونه ته وه^(۱).

زانایانی بواری فرموده رایان وایه، که سیح حه قیقه تی کی هیه وه، سیحربازیش به خواستی خوا، ده توانیت کار له سیح لیکراوان بکات .. له و رووه وه ئیمام (ابن حجر) له (فتح الباری) دا گوتویه تی: "بیرو پای جیاواز له سه ر سیح هیه، وه که نه وه ی گوترا وه نه وه ته نها خه یالاندنی که وه، هیچ حه قیقه تی کی نه، نه مه ش پای (ابو جعفری استرابازی) یه له مه زه بی (شافعی) و، پای (ابوبکری رازی) یه له (حنه فی) و، پای (ابن حزم) ی (ظاهری) یشه، له گه ل پای کومه لیک زانای تردا. (نوی) یش گوتویه تی (له راستیدا نه وه یه، که حه قیقه تی ک و بناوانی کی

(۱) پروانه ته فسری (رازی) بهرگی (۳) لاپه ره (۲۱۳) به کورتی ... ههروه ها دهرباره ی فرموده ی (متواتر) و (احاد) یش، ده ئین: فرموده ی (متواتر) نه وه یه، که ژماره ی گیره وه کانی (راویه کانی) له هه موو چینیک خه لکی بن و هه موو ناکاریک درؤو قسه هه لبه ستیان لۍ دوریت و راویه کانیش به چای خوین بینبیتیان و به گوئ بیستبیتیان .. فرموده ی (احاد) یش نه وه یه که نه گه یشتبیته پله ی (تواتر) له رووی ژماره ی راویه کانه وه.

هه‌بێت، کۆمه‌ڵی زانایانیش وایان پراندۆته‌وه‌و سه‌هرجه‌م زانایانیش هه‌مان رایان هه‌یه‌و، به‌لگه‌ش له‌ قورئان و سوننه‌تی راست و سه‌لمێنراوه‌وه‌ له‌سه‌ری هه‌یه‌. به‌لام ئه‌وه‌ی جێی ناته‌بابی و جیاوازیی بیروپاکیانه‌، ئه‌وه‌یه‌ ئایا به‌ سێهرکردن کار له‌ هه‌لگه‌رانه‌وه‌ی چاو ده‌کرێت یان نا؟ جا هه‌رکه‌سێکیش بلیت ئه‌وه‌ ته‌نها خه‌یالاندنیکه‌، لێی وه‌رناگیرێت، ئه‌وانه‌ی که‌ گوتوشیانه‌ (سێهر حه‌قیقه‌تیکی هه‌یه‌) بیروپای جیاوازو لێکجودایان له‌وه‌دا هه‌یه‌ که‌ ئایا ئه‌م حه‌قیقه‌ته‌ هیچ کاریگه‌ری یه‌کی وای هه‌یه‌ به‌و په‌نگه‌ی سروشت و میزاج بگۆرێت و بپێته‌ جوړیک له‌ نه‌خۆشی یه‌کان یاخود کاریگه‌ری یه‌که‌ی بگاته‌ پاده‌ی گۆران و بێگیانه‌کان بکاته‌ گیاندار، یان به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ گیانداره‌کان بکاته‌ شتی بێگیان؟ جا ئه‌وه‌ی که‌ پای کۆمه‌ڵی زانایانی له‌سه‌ر بێت، یه‌که‌میانه‌، واته‌ که‌ سێهر حه‌قیقه‌تیکی و ته‌نها هێنده‌ی کاریگه‌ری هه‌یه‌ که‌ نه‌ختیک له‌ میزاج و سروشتی شته‌کان یان به‌رامبه‌ره‌که‌ی تێک بدات.. به‌لام چه‌ند زانایه‌کی که‌م رایان له‌سه‌ر ئه‌گه‌ری دووه‌مه‌ که‌ گوایه‌ گۆرانکاری به‌سه‌ر شته‌کان دا ده‌کات."

(مازری)یش گوتویه‌تی: "کۆمه‌ڵی زانایان رایان له‌سه‌ر بوونی سێهر هه‌یه‌ که‌ له‌ ئارادایه‌و حه‌قیقه‌ت و بناوانیکی هه‌یه‌، به‌لام هه‌ندیک زانای تریش نکوولێ له‌ وجود و حه‌قیقه‌تی ده‌که‌ن."

هه‌روه‌ها ناوبراو پای وایه‌ ئه‌وه‌ی به‌ چه‌ند خه‌یالێکی پووجه‌ڵ دانراوه‌، وایه‌و به‌پێی هه‌بوونی ده‌ق له‌سه‌ر سه‌لماندن و جودی سێهر، په‌ت ده‌کرێته‌وه‌ که‌ ئه‌گه‌ر چه‌ند خه‌یالێکی پووجه‌ڵ بێت. جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی عه‌قلیش نکوولێ ناکات له‌وه‌ی که‌ بێگومان خوا سنووری عاده‌ت و دابو نه‌ریت له‌ کاتی ئاخاوتنی سێهه‌ربازدا به‌ وشه‌یه‌کی هه‌لبه‌ستراو، یان به‌ پێکهێنانی چه‌ند ته‌نیک، یاخود به‌ تیکه‌ڵ و پێکه‌ڵکردنی چه‌ند هێزیک له‌سه‌ر شیوازیکی تایبه‌تی، تی‌ده‌په‌رینێت^(١)."

(١) فتح الباری، للإمام ابن حجر / ١٠: ٢٢٢-٢٢٣

سیحر کردن له پیغه مبهری خوا ﷺ

راستترین بیروپا و ریوایه تیش که له کۆمه لێ زانایانی شوینکه وتوی سوننه ته وه هینراوه، ئه وه یه بیگومان سیحر وجود و کاریگه ریشی هیه و، مرقشی سیحر باز ده توانیت کار له ناحهزه که ی بکات و زیانیشی پی بگه یه نیت (دیاره هه موو نه مانه ش به خواست و ناگاداری خوا و به پیی حیکمه تیکه خوشی له و باره یه وه).

هه ر ئه مه ش پای به راست دانراو یه کلاکراوه یه، چونکه به لگه ی له ده قه کانی قورئان و فه رموده وه له سه ره. ده قی قورئانیش له چیروکه که ی (هارووت و مارووت) وه هاتوو، که دوا ی نه ختیکی تر ده چینه وه سه ری. ریوایه ته که ش ئه و رووداوی سیحر کردن کابرای جووله که یه له پیغه مبهری خوا ﷺ که ئیمام (بوخاری) له چه ند جیگه یه کی کتیبه کهیدا (صحیح البخاری) هیناویتییه وه. ئه م رووداوه ش له (عائیشه) وه -خوا لیلی پازی بیت- گپه راوه ته وه که گو تویه تی:

((سَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلًا مِنْ بَنِي زُرَيْقٍ يُقَالُ لَهُ لَيْبِدُ بْنُ الْأَعْصَمِ حَتَّى كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُخَيِّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ كَانَ يَفْعَلُ الشَّيْءَ وَمَا فَعَلَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ أَوْ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَهُوَ عِنْدِي لَكُنْهُ دَعَا وَدَعَا ثُمَّ قَالَ يَا عَائِشَةُ أَشَعَرْتُ أَنَّ اللَّهَ أَفْتَانِي فِيمَا اسْتَفْتَيْتُهُ فِيهِ أَتَانِي رَجُلَانِ فَقَعَدَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلِي فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعَ الرَّجُلُ فَقَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ مَنْ طَبَّهُ قَالَ لَيْبِدُ بْنُ الْأَعْصَمِ قَالَ فِي أَيِّ شَيْءٍ قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ وَجَفَّ طَلْعَ نَخْلَةٍ ذَكَرَ قَالَ وَأَيْنَ هُوَ قَالَ فِي بَنِي دُرَّوَانَ فَأَتَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَجَاءَ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ كَانَ مَاءَهَا نَقَاعَةُ الْحَنَاءِ أَوْ كَانَ رُءُوسُ نَخْلَهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا اسْتُخْرِجْتَهُ قَالَ قَدْ عَافَانِي اللَّهُ فَكِرِهْتُ أَنْ أَكُوْرَ عَلَى النَّاسِ فِيهِ شَرًّا فَأَمَرَ بِهَا فَدُفِنَتْ))^(١).

(١) صحیح البخاری (٧٦) کتاب الطب، (٤٧) باب السحر، حدیث (٥٧٦٣).

واته: (عائیشه) گوتویهتی: پیایك له هۆزی (بهنی زریقه) كه ناوی (لبید كوری اعصم) بوو، سیحریكى له پیغه مبهرى خوا ﷺ كردو تهنا نهت پیغه مبهرى ﷺ وای دهزانی ئهو كارهی سیحر بازه كه به روالهت ههروایه، بهلام واش نهبوو. ئهوه بوو رۆژێکیان یان شهوێکیان -كه له لای خۆم بوو- هه ر نزاو دوعای دهکرد، پاشان فهرمووی: ئه ی عائیشه، ئایا ههستت کردوه بهوهی كه خوا وهلامی ئهو مهسه لهیه ی بۆ روون کردوومه وه كه داواو پرسیارم له باره یه وه کردبوو؟ ئهوه بوو دوو پیاو هاتبوون بۆ لام، یه کیکیان له لای سه رمه وه دانیشو ئهوی تریشیان له لای قهچمه وه، ئنجا یه کیکیان لهوی تریانی پرسى: (ئهم پیاو ه چ نازاریکی ههیه؟) ئه ویش گوتى: (سیحری لیكراوه)، لیی پرسیه وه: (کۆ سیحری لی کردوه؟) گوتى: (لبید كوری اعصم). دوباره لیی پرسى: (له چ شتی کدا سیحری لی کردوه)، ئه ویش له وهلامدا گوتى: (له شانیهك و قوێکی وهریوی به شان ههینراو داو، له توێکلی تهنگی دارخورمای نێردا). ئنجا لیی پرسى: (ئهی ئهوانه له کۆ دان؟) ئه ویش له وهلامدا گوتى: (له بیرى ذروان). ئیدی پیغه مبه ریش ﷺ له گه ل چهند كه سیك له هاوه لانی چوونه سهر بیره كهو، هاته وه و پێی گوتم: ئه ی عائیشه، ئاوه كه ی وهك ئاوی ده رچووی خه نه بوو، سهری دارخورماکانیشی وهك سهری شهیتانه کان بوو.. منیش پێم گوت: ئه ی پیغه مبه رى خوا، ئایا ده رته ینان؟ فهرمووی: (خوا پاراستمى و، منیش پێم خو ش نه بوو خراپه یه کی تیدا تووشی خه لکی بکه م).. عائیشه ده لیت: پیغه مبه ر ﷺ فهرمانی دابوو نه هیلزین، ئیدی له سهر ئهو فهرمانه شارانه وه له نیو خاکدا.

ههروه ها (بخاری) له (کتاب الطب) باب (هل يستخرج في السحر) دا به رپوايه تیکی تر ئهم رووداوه ی گێڕاوه ته وه وه هه ندیک رسته ی تری بۆ زیاد کردوه و، گوتویه تی:

"له عائیشه وه - خوا لیی رازی بیّت - گێڕاوه ته وه كه گوتویه تی: سیحر له پیغه مبه رى خوا ﷺ کرا به شیوه یه ك وای لی هات كه ده چیته لای ئافره ت (واته

کاتیك له گهڵ خیزانی دابوایه نه ده چوو به لایدا). لهم پرووه وه (سفیان) له
 فهرمووده که ی گێراوه ته وه گوتویه تی: ئه وه ش توندترین شیوازی سیحر لیکردنه
 ئه گهر گه یشتبیتته ئه و راده یه. ئنجا پیغه مبه ر ﷺ دوا ی ئه وه ی سیحره که ی
 لیکراوه فهرمووی: ئه ی عایشه، ئایا ده زانیت، که خوا ئه وه ی ده مویت بۆی
 پروون کردمه وه.. ئه وه بوو کاتیك دوو پیاو هاتنه لام و یه کیکیان له لای سه رمه وه
 دانیشته و ئه وی تریشان له لای هه ردوو قاچمه وه، جا ئه وه ی که له لای سه رمه وه
 دانیشتبوو به وی ترینی گوت (ئه م کابرایه چییه تی؟) ئه ویش گوتی: (سیحری
 لیکراوه)، پرسی: (کئ سیحری لئ کردوه؟)، گوتی: (لبیدی کورپی اعصم)، که
 پیاویکه له هۆزی (بنی زریق)ی هاو په یانی جووله که کانو، که سیکی دوورو
 (منافق) بووه. ئنجا لئ پرسی (له چیدا سیحری لئ کردوه؟) گوتی: (له
 شانیه که و چهند تاله قزیککی وه رویو داهینراودا)، پاشان لئ پرسی: (ئه وه له
 کوئیه؟) پئی گوت: (له نیو تویکله ته نکه که ی خورمایه کی نیردا و له ژیر به ردیکی
 ده رکه وتوو ی سه روو بیره که دا له بیری ذروان).

ئنجا عایشه ده لئت: پیغه مبه ریش ﷺ چوه ته سه ر بیره که و ده ریه ئناوه و،
 فهرمووی: ئه و بیره ی، که پیشانم درا ئاوه که ی وه ک ئاوی ده رچووی خه نه وابوو،
 خورما که شی وه ک سه ری شه ی تانه کان.. پاشان فهرمووی: له وئ ده ره یئرا.. هه روه ها
 (عایشه) گوتویه تی: لئم پرسی: ئایا هیچ چاره سه ریکت بۆ خۆپاریزی له و
 دیارده یه به کار نه هینا؟ ئه ویش فهرمووی: نه خیر، چونکه من خوا شیفای پئ دامو،
 چه زیش ناکه م ئه م باسه له لای خه لکی بخروشینم و تووشی خراپه بن پئوه ی" (۱).

(ابن حجر) به درێژی له سه ر ئه م دوو فهرمووده یه ی پئشو و رژیشتوو و
 شیکردونه ته وه، ئیمه ش لیژده ا و اتاو شیکاری هه ندیک وشه و رسته ی نیو ئه و دوو
 فهرمووده یه له و سه رچاوه یه وه دیاری ده که یین:

(۱) صحیح البخاری (۷۶) کتاب الطب (۴۹) باب: هل یستخرج السحر؟ حدیث (۵۷۶۵).

-وتهکە ی (عائیشە) دەربارە ی سحرکردنە که له پیڤه مبهری خوا (ﷺ) که ئەو سحره به شیویهک بووه کاتێک خێزانی دهیینی نهدهچوو به لایدا ئەمه تهنه له دهرووی خهیاڵاندن و ههسته وهرییه وه بووه. لهم ڕووه قازی (عیاض) ئەمە ی کردۆته بەلگه له سەر ئەوه ی که (سیحره که تهنه کاری کردۆته سەر جهسته و ئەندامه دیاره کانی جهسته ی، نهک له سەر بیرو هۆش و بیرو باوهری) (۱).

سیحرکردنیش له پیڤه مبهری خوا (ﷺ) پیڤه وانە ی ئەو حاله ته پارێزراوی یه نه بووه که دوور بووه له شهرو خراپە ی شهیتانه کان و لییان پارێزراو بووه. وهک (ابن حجر) گوتویه تی: "پارێزراوی پیڤه مبهر (ﷺ) له شهیتانه کان، هۆ ی قه دهغه کردنی خواستی ئەو شهیتانانه نه بووه له مه سه له ی فیل لئێ کردنیان دا، ئەو ئاسه واره ش که له سیحره که وه به سه ریدا هاتوو که م و کورپییه کی له سەر ئه رک ی گه یان دنی پهیامه که ی بۆ دروست نه کردوه، به لکو ئەوه له چوارچیوه ی ئەو حاله ته دایه که هه مو نه خۆشییه کی تری به سه ردا هاتبیت وهک لاوازییه که له ئاخاوتندا، یان بێ توانایی یه کی کاتی له ئەنجامدانی هه ندیک کردادا، یاخود پهیدابوونی خه یال و دا لغه یه کی کاتی که به رده و امیی پیوه دیار نه بووه، به لکو هه ر زوو ڕه ویوه ته وه و، نیدی خواش ڕو فیللی شهیتانه کانی پووجه ل کردۆته وه" (۲).

-وته ی یه کیێک له و دوو فریشته (له و دوو پیاوه) ی یه کیێکیان دەر بارە ی پیڤه مبهر (ﷺ) گوتبووی: (انه مطبوب / ئەمه سیحری لئێ کراوه) له عه ره ییدا به مانای (انه مسحور) دیت، چونکه له بواری گه شبینییه وه به وشە ی (طب) گوزارشتیان له (سیحر) کردوه، وهک چۆن بۆ که سیکی مارانگاز (لدیغ) زاراوه ی ساغ (سلیم) یان به کاره یناوه.

-وته ی یه کیکی تریشیان، که (ئەوه ی سیحره که ی لئێ کردوه - لیدی کوری

(۱) فتح الباری / ۱۰: ۲۲۷.

(۲) هه مان سه رچاوه ی پیشو و / ۱۰: ۲۲۸

أعصم-ه) له شیوه گێڕانهوه (ڕیوایه ته که ی (مسلم) دا وا هاتوووه که "جووله که یهك له جووله که کانی هۆزی (بهنی زیریق) که (لبیدی کورپی اعصم)ه، سیحری له پیغه مبه ر کردوه" (۱). (واقدی) یش ڕوونی کردۆته وه، که ئهم سیحرکردنه له راستیدا ڕووی داوه و کاتێک پیغه مبه ر ﷺ له حوده ییبه وه گه ڕاوه ته وه له مانگی (حرم) ی سائی حه وته می کۆچیدا، له و کاته دا سه رانی جووله که چوونه ته لای (لبیدی کورپی اعصم)، که هاو په یانیکی نیو (بهنی زیریق) به و وه جووله که یه کی سیحربازیش بووه و داویان لێ کردوه، سیحریکی وه ها له پیغه مبه ری خوا ﷺ بکات، که کاری لێ بکات و له پاداشتی ئه مه شدا سێ دیناری به پارهی ئه و سه رده مه پی بده ن" (۲).

له و کاته دا خوشکه که ی (لبید) یش گوتویه تی: ئه گه ر ئه و پیغه مبه رێک بێت ئه و خوا له و کاره ناگاداری ده کات، ده نا سیحره که هینده ی بی ناگا ده کات، تا ئه و ڕاده یه ی عه قلیشی ده بات (۳). ئه و شانه یه ش (المشط) که (لبیدی کورپی اعصم) له سیحره که دا به کاری هیناوه (ئه و ئامیژه ناسراویه که قژی سه رو ڕیشی پێ داده یینریت" (۴).

وشه ی (مشاطة) ش ئه و قژه که مه وه ریویه که به شانه که وه ده لکیت له کاتی سه رو ڕیش دا هیناندا. هه روه ها (جف طلعة ذکر) یش که کابرای سیحرباز شانه و قژه وه ریویه که ی تیا دا داناوه، توێکلی ناسکی ئه و خورما به رگرتوو هیه، که به (طلع) ناسراوه و بۆ مێینه و نێرینه که شی به کار ده یینریت (واته ئه و ناوه یان پێ ده گوتریت).

(۱) هه مان سه رچاوه ی پێشو و / ۱۰ : ۲۲۶

(۲) فتح الباری / ۱۰ : ۲۲۷

(۳) هه مان سه رچاوه / ۱۰ : ۲۲۹

(۴) هه مان سه رچاوه / ۱۰ : ۲۳۴

کابرای سیهربازیش (واته-لبید) شان و قژ و ده‌یوه‌که‌ی سه‌ر دانه‌کانی ئه‌و شانیه‌ی به‌و توێکله‌ خورمایه‌ پێچاوه‌ و له‌ ژێر به‌رده‌که‌ی نیو بیره‌که‌دا، که‌ به‌ (رعوفه‌) ناوبراوه‌، دایناوه‌، (رعوفه‌)ش یان (راعوفه‌) به‌ به‌ردێک ده‌گوتریت که‌ له‌ سه‌ره‌وه‌ی بیردا دانراوه‌ و به‌ که‌س هه‌لناکێشیت، واته‌ به‌ لیواری سه‌ره‌وه‌ی بیردا داده‌گوتریت و ئه‌و که‌سه‌ی که‌ ده‌یه‌ویت ئا و له‌ بیردا ده‌رییتیت پای ده‌خاته‌ سه‌رو له‌سه‌ری ده‌وستیت، پێ‌ده‌چیت به‌ردی له‌م جوژه‌ له‌ به‌شی خواره‌وه‌ی بیریشدا دابنریت^(١).

- بیر (ذروان)یش، هه‌ر بیره‌که‌ی تیره‌ی (بنو زریق) بووه‌.

-وته‌ی (عائیشه‌)ش که‌ به‌ پێغه‌مبه‌ری گوتووه‌: (ألا تنشّرت) ئایا هیچ چاره‌سه‌ریکت نه‌گرت به‌رو؟ پاشان وه‌لامه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ریش ﷺ که‌ فهرموویه‌تی: ((إِنَّ اللَّهَ قَدْ شَفَانِي)) بێگومان خوا هه‌ر خۆی چاره‌ی کردم و چاکی کردم هه‌. سه‌باره‌ت به‌ مانای (ألا تنشّرت) که‌ له‌ چاوگی (نُشْرَة) به‌ (ضمة‌)ی سه‌ر پیتی (نونه‌که‌ی) مانای جوژه‌ چاره‌سه‌ریکه‌و، بۆ چاگردنه‌وه‌ی هه‌ر که‌سێک به‌کار دیت، گه‌ر وادیار بیت، که‌ سیه‌ری لێکراوه‌ و هه‌ر به‌م رێگه‌ چاره‌یه‌ش کارایی و شوینه‌واری سیه‌ره‌که‌ له‌سه‌ر سیه‌ر لێکرا و نه‌هێلریت. ته‌نها که‌سێکیش توانای به‌کارهێنانی ئه‌و رێگه‌ چاره‌یه‌ی هه‌یه‌، که‌ خۆشی له‌ سیه‌ر بزانی و شاره‌زایی له‌سه‌ر هه‌بیت^(٢).

ئیمامی (بیه‌قی)یش له‌ کتیی (دلایل النبوة) دا باسیکی زیاتری له‌ پیاوه‌تی ئه‌م به‌سه‌رهاته‌ گێڕاوه‌ته‌وه‌ که‌: "پێغه‌مبه‌ر ﷺ پیاویکی بۆ ئا و بیره‌که‌ی (ذروان) ناردوه‌و، پیاوه‌که‌ش بۆ بیره‌که‌ چۆته‌ خواره‌وه‌ و توێکلی خورما به‌رده‌ره‌که‌ی له‌ ژێر به‌رده‌ داکوتراوه‌که‌ی سه‌ر لیواری بیره‌که‌ ده‌رهێناوه‌ و ده‌بینیت، که‌ شانیه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چهند تالێکی وه‌ریوی مووی سه‌ریشی له‌سه‌ر دانه‌کانی

^١ هه‌مان سه‌رچاوه‌ / ١٠: ٢٣٣

^٢ هه‌مان سه‌رچاوه‌ / ١٠: ٢٣٣

شانه که هه‌بووه، هه‌روه‌ها په‌یکه‌ریکی له مۆم دروستکراوی پیغه‌مبه‌رو چه‌ند ده‌رزیه‌کی چه‌قیتراوو ته‌نافیکی که‌وام که له یازده گری پیکهاتوو.

(جبریل)ی فریشته‌ی خواش (سلاوی خوای لی بیئت) هه‌ردوو سووره‌تی (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) ی له‌لایه‌ن خواوه بۆ هیناوه و پێی فەرمووه: ((ئهی محمد، بلی قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ)) که وای خویندوووه گری‌یه‌کیان کراوه‌ته‌وه، به‌رسته‌ی (مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ) یش گری‌یه‌کی تر کراوه‌ته‌وه، تاکو له‌و سووره‌ته‌ بۆته‌وه، پاشان پێی فەرمووه: بلی (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ)، جا که‌وای وتوو که ئه‌وه‌ی خویندوووه، گری‌یه‌ک کراوه‌ته‌وه، تاکو له‌ هه‌موو سووره‌ته‌که بۆته‌وه و ئیدی به‌ خویندنی هه‌موو ئایه‌ته‌کانی ئه‌و سووره‌ته‌ش هه‌موو گری‌یه‌کان کراونه‌ته‌وه. هه‌ر ده‌رزی یه‌کیشی لابرديت نازاریکی که‌می بووه و دواتر هه‌ستی به‌ خۆشی و هه‌سانه‌وه‌یه‌ک کردوه.

ئنجای پێی گوتراوه: ئهی پیغه‌مبه‌ری خوا، بۆچی کابرای جووله‌که‌شت نه‌کوشت؟ فەرمووی: خوا منی له‌وه پاراست و چاکی کردم‌وه، به‌لام له‌دوای ئه‌مه‌وه سزای توند‌تر و سه‌خت‌تر بۆ ئه‌و جوړه‌که‌سانه‌هیه^(١).

له‌وانه‌شه‌ هه‌ندیک که‌س ڕووداوی سیه‌رکردن له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌دوور بزانه‌و وای دانین ئه‌مه پیچه‌وانه‌ی حاله‌تی پارێزراوی پیغه‌مبه‌ره‌و دا‌کوکی لی‌کرانیه‌تی له‌ شه‌یتان. به‌لام هه‌یج پاساوێک بۆ ئه‌م بۆچوونی به‌دوورگرتنه‌ی له‌ ئارادا نیه، به‌ تایبه‌تیش دوا‌ی ئه‌وه‌ی ڕووداوه، که له‌ هه‌موو کتێبه‌کانی فەرمووده‌دا سه‌لمێنراوه. بۆ نمونه له‌ نیوان (بخاری و مسلم)دا به‌ (متفق علیه) داده‌نریت، هه‌روه‌ها له‌ هه‌موو کتێبه‌کانی تری فەرمووده‌و ژياننامه‌و ته‌فسیریشدا دیاری کراوه.

(١) دلائل النبوة للبيهقي / ٧: ٩٤ ، هه‌روه‌ها ڕه‌وانه فتح الباري / ١٠: ٢٣٠.

سەبارەت بە گونجاندنى پروداوه کەش له گەل پارێزراوى (عصمه) ی پیغه مبه ریشدا
 ﷺ لیږدا تنه‌ها وته‌یه‌کی ئیمام (مازری) دیاری ده‌که‌م که ئیمامی (نووی) له
 شه‌رحیدا بو (صحیحی امام مسلم) هیناوتیییه‌وه، له‌م پرووه‌وه (مازری)
 گوتوو یه‌تی: "هه‌ندیک که‌س له بیدعه‌کاران به‌هۆیه‌کی تره‌وه نکوئییان له‌م
 پروداوه‌وه فرموده‌ده‌کی کردووه، ئه‌ویش به‌و ئیدعایه‌ی، که له (پله‌ی
 پیغه مبه‌ریتی که‌م ده‌کاته‌وه‌وه گومانی له‌سه‌ر دروست ده‌کاتو، به‌شیاودانانی
 ئه‌گه‌ری سیحرکردن له پیغه مبه‌ری خوا ﷺ متمانه به‌شه‌رع ناهێلێت)، ئه‌م
 ئیدعایه‌ی ئه‌و بیدعه‌ت کارانه‌ش پووجو به‌تاله، چونکه به‌لگه‌ جیگیرو
 سه‌لمێنراوه‌کان له‌سه‌ر راستی و دروستی پروداوه‌که‌و له‌سه‌ر عیصمه‌ت و پارێزراوی
 پیغه مبه‌ریش ﷺ هه‌یه، به‌تایبه‌تی له‌ ئه‌رکی گه‌یانندی په‌یام و بانگه‌وازا،
 مو‌عجیره‌ش له‌سه‌ر ئه‌مه‌ شایه‌ته. ئیدی هینانه‌وه‌ی هه‌ر به‌لگه‌یه‌کی لابه‌لاو
 پێچه‌وانه‌ی ئه‌م به‌لگانه‌ کاریکی نه‌شیاوو پووجه‌له. سەبارەت بە هه‌ندیک مه‌سه‌له‌و
 کاروباری دنیا‌ش، که به‌ندیکی رۆشنی له‌سه‌ر نه‌هاتیبتو، که جێی بایه‌خ
 نه‌بووبیبتو زیاتر به‌سه‌ر حاله‌تی تایبه‌تی مرۆفه‌کاندا هاتیبت، ئه‌وه بێگومان دوور
 نیه هه‌ندیک مه‌سه‌له‌ی ئاوا چووبیته‌ بازنه‌ی ئه‌ندیشه‌وه خه‌یالییه‌وه، وه‌ک ئه‌وه‌ی
 گوترابوو گوايه له‌کاتی سیحره‌که‌دا، ئه‌وه له‌ خه‌یالی پیغه مبه‌ردا ﷺ دروست
 بووبوو، که وه‌ختیک ده‌چیته‌ لای هاوسه‌رانی، پێیان ناگات، به‌لام ئه‌م جو‌ره
 خه‌یال و حاله‌ته‌ خه‌یالییانه‌ تنه‌ها له‌کاتی خه‌وتندا تووشی مرۆف ده‌بی‌ت. واته
 واقعی نیه‌و، له‌کاتی بیداریدا حاله‌تی ئاوا دروست نای‌ت، که کاتیک پیاو ده‌چیته
 لای هاوسه‌ره‌که‌ی، پێی نه‌گاتو لێی نه‌که‌وێت.

گوتراویشه‌ ئه‌و حاله‌ته‌ی وه‌ها ده‌خه‌یالاند، که ئه‌و کاری چوونه‌ لای هاوسه‌ری
 ئه‌نجام داوه‌و، به‌لام له‌ راستیشدا وانه‌بووه‌و بر‌واو بۆچوونیشی له‌سه‌ر راستیی
 ئه‌ندیشه‌وه خه‌یالاندنی نه‌بووه، ئیدی ئه‌م بر‌واو بۆچوونانه‌ی له‌سه‌ر باری راستی و
 راست نه‌پێکانی بووه.

دادوهر (عیاض) گوتویهتی: "ریوایهت و شیوه گێڕانهوه ههمه جۆره کانی ئهم فەرموودهیه ئهوه روون دهکهنهوه، که سحره که تهنها جهسته و ئه نجامه دیاره کانی جهستهی داگرتوه، نهک عهقل و دل و بیروباوهری. مانای (حتى یظن أنه يأتي أهله ولا يأتيهن) که ههوالی (یخیل الیه) ش دهگێڕێتهوه، واته تهنانهت کاتی که وای بۆ دهجوو، که دهچێته لای هاوسهری و، بهلام لییشی نهدهکهوت، که ئهمهش ههوالی (یخیل الیه/ وای بۆ دهخهیاڵاند) دهگێڕێتهوه، بهمانای ئهوهی له چوست و چالاکیی خۆی دهردهخست و نه ریتی خۆی بۆ توانا لهسهر هاوسهرانی پیش دهخست و، ئه گهر لییان زیك ببوایه تهوه، ئهوا به کارایی سحر رادهگرا و نه دهچوه لایان و ئهو کاره ی بۆ ئه نجام نه ده درا، وهک چۆن که سێکی سحر لێ کرا و کاری تی ده کرێت. هه موو ئهوهی لهو ریوایه تانه شدا هاتوه له مه پ ئهوهی که پیغه مبه ر ﷺ له ئه نجامی سحره که دا کاریکی له خهیاالی خۆیدا ئه نجام دا بێت و، بهلام له راستیدا ئه نجامی نه دا بێت، یان له مه پ هه ر حاله تیکی تری هاوشیوه ی ئهوه، تهنها له بواری خهیاڵاندنی چاودا بووه، نهک له بواری که م و کوو رپیه کی وادا، که په لی بۆ هۆش و عه قلی هاو شت بێت. دیاره له مه شدا هیچ گومان و ته م و مژیک له سه ر ئه و په یامه پاکه ی نه و، که سانی گو م را ش ناتوانن تیرو توانجی لی یه دن" (۱).

(۱) شرح النووي علی صحیح مسلم / ۱۴ : ۱۷۴-۱۷۵.

سیحری رهوا ((إِنْ مِنْ الْبَيَانِ لَسِحْرًا))

زانیمان سیحر به ههر کارێک دهگوتریت، که به هیواشی و به وردی، له دهروازهیهکی پنهانییهوه نهجم بدریت و کار له خهڵکی بکات. لێرهشدا تهنها دوو جۆر سیحر دیاری دهکەین:

یه که میان: جۆریکی نابهجی و بیزراو و پووجهلهو، ئایینی ئیسلام دژایهتی دهکات و پهتی دهکاتهوه و لێکی ههڵدهوێت. زۆریه سیحری ساحیران و کرداره سیحریازییهکانیان لهم جۆریه.

دووه میان: جۆریکی بهجییه و یستراو و پهسندکراوه، واته (پهوایه).

لێرهشدا قسهو باسی ئیمه لهسهر جۆری دووه میانه (که پهوایه).

(بخاری) له (عبدالله کوری عمر) هوه -خوا لییان پازی بێ- گێراویتییهوه که دوو پیاو له کهرتی رۆژههلاتهوه هاتبوون و تاریان دهداو، خهڵکیش به وتارو پهوانبێژی یه کهیان سهسام ببووم. لهو بارهیهوه پیغه مبههر ﷺ فرموی: ((إِنْ بَعْضُ الْبَيَانِ لَسِحْرٌ))^(۱). واته بهراستی له دهبرپین و پهوانبێژیدا سیحرو سهرنج راکێشانیك هیه، یاخود بهراستی له ههندیك شیوهی پهوانبێژیدا سیحرو سهرنج راکێشانیك هیه.. ئهم بهسهرهاتهش واته ئهو دوو پیاوه وتاریژهی، که له کهرتی رۆژههلاتهوه هاتوون و که (بخاری) به کورتی باسی کردوه، نووسهرانی ژياننامه (سیره) بهدریژی باسیان کردوه، لێرهشدا ئهم بهسهرهاته به درێژی به شیوهگێرانهوه (روایه) ئیمامی (بهیهقی) له (دلائل النبوة) هوه، دیاری دهکەین.

"عن عبدالله بن عباس، رضي الله عنهما، قال: جلس الى رسول الله ﷺ قيس بن عاصم، والزبرقان بن بدر، وعمرو بن الأهم، والتميميون، ففخر الزبرقان، فقال:

(۱) صحيح البخاري (۷۶) كتاب الطب (۵۱) -ان من البيان لسحراً- حديث ۵۷۶۷.

یا رسول الله، أنا سید تقیم والمطاع فیهم، والمجاب، أمنعهم من الظلم، وأخذ لهم بحقوقهم، وهذا یعلم ذلك (یعنی عمرو بن الأَهمتم). فقال عمرو بن الأَهمتم: إنه لشدید العارضة، مانع لجانبه، مطاع في أذنيه.. فقال الزبرقان بن بدر: والله یا رسول الله، لقم علم مني غیر ما قال، وما منعه أن يتكلم الا الحسد.. فقال عمرو بن الأَهمتم: أنا أحسدك، فوالله إنك لئیم الحال، حدیث المال، أحمق الولد، مضیع في العشیرو.. والله یا رسول الله، لقد صدقت فیما قلت أولاً، وما كذبت فیما قلت آخراً، ولكنی رجل إذا رضیت قلت أحسن ما علمت، وإذا غضبت قلت أقبح ما وجت، ولقد صدقت في الأولى والأخرى جميعاً.. فقال النبی ﷺ: إن من البیان لسحراً^(۱)..

واته: له (عبدالله كوری عباس)هوه -خو لییان پازی بیټ-، گێڕاویه تییهوه، كه گوتویهتی: سێ كهس له هۆزی ته میم كه (قهیس كوری عاسیم) و (زهبره قان كوری بهدر) و (عهمری كوری ئههتهم) بوون، هاتن بۆ لای پیغه مبه ر ﷺ و له خزمه تیدا دانیشن. (زهبره قان) دهستی به ئاخاوتن كردو شانازی به خۆیهوه كردو گوتی: ئه ی پیغه مبه ری خوا، من گه وهی هۆزی ته میم و فه رمانه وه ی گوێرایه له کران له نیویانداو، به ده م داواکاریه کانیانه وه دیم، پێی سته مکردنیان له ده گرمو، مافه کانیان بۆ دابین ده کم، ئه م پیاوه ش- كه مه به سته ی عه مری كوری ئه هته م بوو- ناگاداری ئه م حاله ته یه .. (عه مری كوری ئه هته م) یش گوتی: ئه م پیاوه -واته زهبره قان- زۆر به زهبروزهنگ و تاقه ته، ئه و كه سه ی دێته ژێر دالده ی ئه و پارێزگاری له ده کات، له ناو كوێرو مه جلیسی خۆی گوێی بۆ ده گیرئ،.. جارێکی دی (زهبره قان) كه وته وه ئاخاوتن و گوتی: وه للاهی ئه ی پیغه مبه ری خوا، ئه و بینگومان به پێچه وانه ی وته کانییه وه له حاله ی من ده زانیټ، هه یج شتیکی ش پێی وتنی باری راستیی حاله ی منی له نه گرتوه ته نها حه سوودی نه بیټ.. دوباره (عه مری كوری ئه هته م) یش وه لامی دایه وه و پێی گوت: ئایا من حه سودیت پێ ده به م؟ ده سا به خوا

(۱) دلائل النبوة للبيهقي / ۵: ۳۱۶-۳۱۷) ههروهها بروانه (فتح الباري / ۱۰: ۲۳۷.

توله جه مسهری خالوانته وه به د کارو قین له دلۍ و، تازه به تازه ش دهوله مه ند بویت و، مال و مندا لیکي گټو گه مژت هه یه و، له هوزه که شدا ویل و سهرگره دانیت. وه لا نهی پیغه مبهری خوا، به راستی من یه که م جار دهر باره ی نه م پیاوه راستم گوتووه، له دواي شدا دروم له سهر نه گوتووه. به لام من پیاویکم کاتیک هیمن و په زامه ند م باشترین قسه له سهر نه وه ی زانیومه دهیکم، له کاتیک شدا تووړه و زویر دهیم، دزیو ترین وته ی سهر نه نشته له سهر نه وه ی دیومه به دیم کرده، ده لیم. نجا پیغه مبه ریش ﷺ دهر باره ی شیوازی ناخوتنی شو دوو پیاوه فرمووی: بیگومان له په وان بیژیدا سیحرو سهرنج پراکشانیک هه یه."

نیمامی (خطابی) دهر باره ی مه به ست له په وان بیژي و جوانی ده برین، له م فرموده ده دا گوتویه تی: "دوو جوړه په وان بیژي هه یه.

یه که میان نه وه یه که به هر شیوازیک بیت، مه به سته که ی پی روون بکریته وه. دوو همیشیان نه وه یه که دارپژراو و هونراوه ته وه و بیسه ران پی سهر سام خوشحال دهن، دلیان بوی به کیش ده کریت. هر نه مه شه که کاتیک دل پاده کی شیت و، دهر وون داگیر ده کات، له سیحرو ده چیت، تا وای لی دیت شته کان له سهر باری راسته قینه ی خویان ده گورین و، له روکارو ناراسته ی خویان لایان ده دات. نیدی له بهر چاوی بینهر له جیگه یه کی دی و له چه شنیکی دیدا دهر ده که ویت.

جا نه گهر به لای حقد ا بوو، نه و استایشی ده کریت و، نه گهر به لای ناحه قیشدا بایدا، نه و سهر نه نشته ده کریت. بویه هندیک له زانایان نه م فرموده ده ی دوايیان ((إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا)) له سهر باری حقه و ستایشکراویتییه که ی داناوه که هاندهری جوانکردنی گفتار و پازاندنه وه ی برکه و ده سته واژه کان ده دات" (۱).

به لām ئیمامی (ابن بطلال)، که ئیمامی (ابن حجر) وتهیه کی ئهوی دهبارهی شیکردنهوهی ئهم فهرمودهیه هیناوه، که لهوهدا گوتویهتی: "ئهم فهرمودهیه بهشیویهکی تهواو سهزرهنشستی پهوانبیژی ناکاتو، ستایشی ههموو جۆریکیشی ناکات، بهلکو سهزرهنشستی ههندیکیانو، ستایشی ههندیکی تریشانی به ئامرازی (من) دهکات، که (من) بۆ جیاکاری و هیندکارییهو، له فهرمودهکهشدا به (من) البیان/ هندیک له پهوانبیژی) هاتوه. ئیدی چۆن سهزرهنشستی پهوانبیژی بکریت، له کاتیکیدا خوا -وهک شتیکی چاک- به عهدهکانی خۆی بهخشیوهو فهرمودیهتی: ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۖ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۖ﴾ الرحمن ﴿٤﴾، واته: خوا ئادهمیزادی دروست (خلق) کردوهو، فیری پهوانبیژی وتهی جوانی کردوه."

جا (ابن حجر) تیشکی خستۆته سهڕ ئهم وتهیهی (ابن بطلال) و گوتویهتی: "زانایان یهکدهنگن لهسهڕ ستایش کردنو بهباش دانانی (برگه و دهستهواژهی زیاده له مانادا، که به مهبهستی سوودگهیاندن گوترايیت)، که له شوینی وتاردانو به پهی پێویستی جیگه که بهکارهینرايیت. بۆیه بێگومان زیادهپۆیی له ههموو شتیکیدا بێزراوهو، باشترین شیواز له گشت کاریکیدا میانگیرییه" (١).

"إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ"

ئهو دوو فریشتهیه چییان به خهڵکی بابل دهگوت کاتیک فیری سحریان دهکردن؟ پێیان دهگوتن: ((إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ)) ئهم کاری فیرکردنی سحره مان بۆ تاقیکردنهوهیه، له بهر ئهوه تو خۆت پێ کافر مه که. له مه دا پرپاری خوا وابوو، که ئهم دوو فریشتهیهی ناردۆته خوارهوه بۆ تاقیکردنهوهوه هه لسه نگانندی خهڵکی بابل له پرووی بیروباوه پیا نه وه. ئهرکی ئهم دوو فریشتهیهش تاقیکردنهوهی خهڵکه که بووه. بۆیه کاری فیرکردنی سحر کردنه کهشیان ههر بۆ تاقیکردنهوهی ئهو خهڵکه بووه.

لهم ئایه ته دا وشه ی (فتنه) به عهره بی مانا کانی: (ابتلاء) و (امتحان) و (اختبار) یش ده گه یه نیت، که هه مویان به کوردی هاوواتای وشه کانی تاقیکردنه وه وه هه لسه نگانندن و کێشانی وزه و توانا ده بن، وه ک چۆن (مووسا) ش -سلاوی لی بیت- به خوای پهروه رد گاری گوتبوو: ﴿... قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلِ وَلِئِنِّي أَتْلُوكَ مَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ إِذْ أَنْهَىٰ آلَ فِرْعَانَ نَصْلُهَا مِنْ غُلَامٍ﴾ واته: ئه ی خوای پهروه رد گارم، ئه گه ر پێشتر خواستت له سه ر بوا یه ئه وان و منیشت له نا و ده برد، جا ئایا ئیمه به وه له نا و ده به ی، که گه مژده و نه فامه کا نمان کردوویانه، ئه مه ش ته نها تاقی کردنه وه یه کی خۆته، که ئه گه ر بته ویت هه رکه سیکی پی گومرا ده که ی، گه ر خواستیشت وایت هه رکه سیکی پی رینمایی ده که ی و ری پ راستی پی نشان ده ده ی.

به مانای ئه وه ش تاقیکردنه وه یه کی خۆته. ئاکامی ئهم تاقیکردنه وه و

هه‌ڵسه‌نگاندن و ئیمتحانانەش هه‌مه‌جۆره‌ و لێك جودایه‌، بۆ نمونه‌ خه‌لكی وا هه‌یه‌ له ئاكامی ئهم تاقیكردنه‌وه‌یه‌دا گومرا ده‌بی‌ت و ده‌رناچی‌ت و (راسب) ده‌بی‌ت، خه‌لكی واش هه‌یه‌ كه‌ پ‌ڕی پاستی پ‌ڕ وهرده‌گری‌ت و، باوه‌ری پ‌ڕ زیاتر ده‌بی‌ت و له تاقیكردنه‌وه‌كه‌شدا ده‌رده‌چی‌ت و ناجح ده‌بی‌ت.

(هارووت و مارووت) یش هۆیه‌کی تاقیكردنه‌وه‌ بوون بۆ بابلییه‌كان و فی‌ری سی‌حر کردنی‌شیان هه‌ر تاقیكردنه‌وه‌یه‌ك بووه‌ بۆیان.

بێگومان ئهو دوو فریشته‌یه‌ ویستوویانه‌ بابلییه‌كان له‌ سی‌حربازی و جادوگه‌ری وریا بکه‌نه‌وه‌ و کاتی‌ك فی‌ری سی‌حری‌شیان کردوون ته‌نها بۆ ئه‌وه‌ی حه‌قیقه‌تی سی‌حریان بۆ ده‌رده‌خه‌ن و کرۆك و سروشتی سی‌حری‌شیان پ‌ڕ بناسی‌ن. به‌لام خۆ ئه‌گه‌ر ئهو خه‌لكه‌ی بابلیش له‌ به‌رامبه‌ر ته‌وژمی ته‌فرده‌ره‌انه‌ی سی‌حرو، له‌به‌رده‌م کاری سی‌حربازی و کارپ‌ئ کردنی‌شدا خۆراگر نه‌بووب و زیانیان له‌ خه‌لكی تر پ‌ئ‌گه‌یانده‌بی‌ت، ئه‌وه‌ مانای وایه‌ له‌ تاقیكردنه‌وه‌دا ده‌رنه‌چوون. هه‌روه‌ها ئهم دوو فریشته‌یه‌، كه‌ هۆی تاقیكردنه‌وه‌ بوون و خه‌لكی‌شیان له‌ سی‌حرو ب‌ئ‌باوه‌ری و كه‌وتنه‌ نی‌و كفه‌روه‌ ناگادار کردۆته‌وه‌، كه‌چی خه‌لكی به‌باش مامه‌له‌یان له‌گه‌ڵ تاقیكردنه‌وه‌دا نه‌کردوه‌، هه‌ر بۆیه‌ش تیایدا ده‌رنه‌چوون و کاری سی‌حربازیان ته‌نجام داوه‌ و ب‌ئ‌باوه‌رو كافر بوون.

مامۆستای پ‌یشه‌وا (سید قطب) گوتویه‌تی: "له‌ می‌ژووی مرۆفایه‌تی‌دا چه‌ندین به‌لگه‌و نمونه‌ له‌سه‌ر حاڵه‌تی تاقیكردنه‌وه‌كان تی‌په‌ربوون و هاوشی‌وه‌ی ئهو حاڵه‌ته‌ی نی‌و ئهم چیرۆكه‌ بوون و له‌ هه‌ر قۆناغی‌ك له‌ قۆناغه‌كانی ژیا‌نی مرۆفایه‌تی‌شدا هه‌مان دۆخ دووباره‌ بۆته‌وه‌. خۆ ئه‌گه‌ر تاقیكردنه‌وه‌یه‌کی‌ش له‌ وێنه‌ی دوو فریشته‌، یان له‌ وێنه‌ی دوو پیاوی به‌پ‌ژی و هه‌ك فریشته‌كاندا په‌یدا‌بووی‌ت، ئه‌وا ئه‌مه‌ به‌ به‌راورد له‌گه‌ڵ سه‌رحه‌م و وێنه‌و نمونه‌كانی ئهو تاقیكردنه‌وه‌ قورسو نااسایی یانه‌ی كه‌ مرۆفایه‌تی پ‌ئ‌یاندایه‌ تی‌په‌ریوه‌ شتی‌کی نامۆ و پ‌ژێه‌ر (شاذ) نه‌بووه‌ له‌ کاتی‌كدا

له تاریکایی یه کانی شهوه زهنگدا کشاوه و پێی هه لگرتوه و به دواى تیشکه
رۆشنکهره وه کانی بلیسهی چرای خاویدا گهراوه^(۱).

خه لکیش لهم ژیا نهی نه مپۆماندا ده کهونه بهر تاقیکردنه وهی خوا که تاقییان
ده کاته وه وه لیان ده سه نگیتی. به لام نایا چهند کهس لهو خه لکهی نه مپۆ
مانای تاقیکردنه وه (الفتنة) له ژیا ندا ره چاو ده کات؟ نهی چهند کهس له وان
ده زانیته به چاکى مامه له له گه ل نامراره کانی تاقیکردنه وه وه هویه کانیدا بکات؟
نهی چهند کهسی تر له وان لهم تاقیکردنه وه یه دا ده رده چیت و ده بیته یه کیک له
سه رکه وتوو ان؟

له مباریه وه خواى په ره ردگار فه رموویه تی: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ
اَيْتُكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا...﴾ (۲) الملك، واته: هه ر خوا خوی حالته کانی مردن و ژیا نی
خولقاندوه تا کو تاقیتان بکاته وه که کامتان کردوهی چاکتره.

هه روه ها فه رموویه تی: ﴿... وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً اَتَصْبِرُونَ
وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيْرًا﴾ (۳) الفرقان، واته: ئیمه هه ندیک که سمان له خۆتان کردۆته
هو ی تاقی کردنه وهی هه ندیکى تر تان، جا نایا ئیوه خۆرا گر ده بن له سه ر
تاقیکردنه وه کان، بێگومان خواى په روه ردگار ت بینه رو بینای هه لس و که وتی
به نده کانه.

(۱) في ظلال القرآن- سيد قطب / ۱ : ۹۷-۹۸

پیاوو ئافرەت" ھەریەکیان ھاوسەری یەکترن

قورئانی پێرۆز ھەقیقەتی ھەندیک جۆری سیحری سەلماندووە و ئاماژەی بۆ توانای سیحرباز کردووە لەو پڕووەوە کە نیتوانی مڕۆڤو ھاوسەرەکی تێک دەدات. خەلکی بابلیش سەرپێچیان لە ئامۆژگارییەکی (ھارووت و مارووت) کردووە لەسەر پیشەی سیحربازی و کارپێکردنی بەردەوام بوون و لە بوازی ئازاردان و زیان گەیاندندا بە کاریان دەھێنا و ژن و مێردیان پێ لە یەکتەر زیوێر جیا دەکردهو.

وہك خـلوا فہرموویہتی: ﴿فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ﴾، واتە: ئەو جادووگەرانی شتی وایان لێوە فێردەبوون کە ژن و مێردیان پێ لە یەکتەر جیا دەکردهو.

وشە (المراء) واتە (پیاو)، وشە (المراء) ش واتە (ئافرەت)، (المراء) ش مێیینە (المراء) ە. ھەرەھا بۆ پیاو جگە لە (مراء)، (أمرؤ) یش بەکار دێت، بۆ ئافرەتیش جگە لە (مراء)، (إمرأۃ) ش بەکار دێت. ئەم وشەیانە دوانە (مثنی) ی ھەبەو، بۆ دوو پیاو دەگووترێت (هذان إمرءان) وەك بۆ دوو ژنیش دەگووترێت (هاتان إمرأتان). بەلام كۆ (جمع) یان نیە، بۆیە بە چەند پیاوێك دەگووترێت (هؤلاء رجال) لەجیاتی ئەوەی بگووترێت (هؤلاء امرؤ وصدق). وشە (زوج) یش کە لە ئایەتەکاندا ھاتووە بۆ ھەریەکە لە پیاو و ژنیش بەکار دەھێنرێت، تەنانەت بۆ ھەموو شتیکی ھاوتا و ھاوشیوەی پێکەوێلکاویش بەکار دێنرێت.

لەم پڕووەوە ئیمام (راغب) ی مامۆستا زمانەوانی عەرەبی گوتوویەتی: "وشە (زوج) بۆ تاکێ ھەر جۆرە جووتییکی ھاوتای یەکتەر، لەنێر و مێر مڕۆڤو لە ئازەلانیشت، کە ھاوسەرییەکی یەکتەر بن بەکار دێت، ھەرەھا بۆ ھەر شتیکی دی، کە جووتیان ھەبێت، وەك گۆرەوی و پێلاو و نەعل، پاشان بۆ ھەر شتیکی دی، کە بە شتیکی ھە ھاوینەیان دژی بێت، خواش فەرموویەتی: ﴿فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ﴾

الذَّكْرُ وَالْأُنْثَى ﴿٣٩﴾ الْقِيَامَةُ ﴿﴾، واته: خوا له (مهنی) ی باوک و دایک دوو جووت نیرو مئی دروست کردوه.. ههروهها خوا فهرموویهتی: ﴿وَقُلْنَا يَتَّخِذُمْ أَسْكُنَ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ...﴾ ﴿٣٥﴾ البقرة ﴿﴾، واته: ئه ی ئاده م خۆت و هاوسهره که ت له بهههشتا نیشه جی بن.

وشه ی (زوجه) ش داتاشراویکی بی به هایه و کۆ (جمع) ه که شی (زوجات) ه. وه ک له نیوه دپیری شیعریکی شاعیریکیشدا هاتوه:

(فبکا بناتی شجوهن و زوجتی)

کۆی وشه ی (زوج) یش (أزواج) ه، ده رباره ی دوانه (مثنی) ه که شی، خوا فهرموویهتی: ﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ...﴾ ﴿٤٩﴾ الذاریات ﴿﴾، واته: له هه موو شتی کدا جووتی کمان دروست کردوه. ئه مهش به ناگاهیناوهیه، که له مه ر ئه وه ی هه موو شته کان له ناوه رۆک و پواله تیک و، له مادده و دیمه نیک پیکهاترون و، هیچ شتیکیش له پیکهاته و دارشتهیه ک به ده ر نیه، چونکه له هه بوونیدا دروستکراوتیک ده خوازی ت و هه ر ده بی ت دروستکهریکی شی هه بی ت، له مه شدا هۆشدار ی و به ناگاهینانه وه هه یه له سه ر ئه وه ی، که خوا ی به رزو بی هاوت، هه رخۆی تاکه و بی هاوسه رو بی هاوه ل و هاوده مه. فهرماشته که ی خواش (خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ) ئه وه پروو ده کاته وه، که هه رچی له دنیا دا هه یه جووتیک و هاوسه ریکی هه یه، ئه مهش له و پرووه وه، که هاوسه ره که ی رکه به ری بی ت، یان وه ک خۆی بی ت، یان هاوپیکهاته ی بی ت، ته نه انه ت گه ر له پرووه کی تره وه له و پیکهاته یه شی جودا بی ت.

له م ئایه ته شدا که خوا هه ردوو جووته که (زوجین) ی دیاری کردوه، ئاگا دار کرد نه وهیه که له سه ر ئه وه ی، که سه ره پای ئه وه ی ئه گه ر شتی ک دژو رکه به رو هاوشیوهیه کی شی له به رامبه ردا نه بی ت، به لام له پیکهاته ی خۆیدا له (ناخ و

پوالهت) جودا نیه و ئهم (ناخ و پوالهتەش) هەردوو جووتەکن^(۱).

پیاویش هاوسەری ئافەرەتە، وەك خواش فەرموووەتی: ﴿... فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ...﴾ البقرة ﴿۲۳۳﴾، واتە: ئەگەر ژنانتان تەلّاق دابوو گەشتنە کۆتایی عادی (سووری) مانگانەیان، -ئیدی ئیوی کەس و کارو کاربەدەستانی ژن- مەبنە کۆسپ لە رینگەیاندا، ئەگەر ویستیان شوو بە هاوسەرەکانیان (ازواجهن) بکەنەوه. هەروەها ژنیش هاوسەری پیاو، وەك خوا لە مەبارەشەوه فەرموووەتی: ﴿... أَلَتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ...﴾ الأحزاب ﴿۶﴾، واتە پیغەمبەر ﷺ لە خودی ئیمانداران نزیکترە لییان و هاوسەرانیشی دایکانی ئەوان. کەواتە پیاو ئافەرەت هەریەکیان هاوسەری یە کترن.

هەر لیژەدا سەرئێشتی جوان و نایاب لە بەکارهێنانی وشەى هاوسەر (جووت/زوج) بۆ هەریەکیان بەدی دەکریت، سەرئێشتەش ئەوەیە: بێ گومان پیاو بە تەنها خۆی (ناتەواوه) و ناییتە قەوارەیهکی سەربەخۆ، دیارە ئافەرەتیش بە تەنها خۆی (ناتەواوه) و ناییتە قەوارەیهکی سەربەخۆ، لەبەر ئەمە هەر دەبێت پێک بگەن و کۆ ببنەوه و رێککەون، تاکو پێکەوه ببنە قەوارەیهکی سەربەخۆ. هەمدیسان هەر لە پیاویدا چەند لایەنێک هەیە، کە تەنها بە ئافەرەت پێ دەکرێنەوه، دەنا بەبێ ئەوه پیاو هەر بە ناتەواوی دەمیشتەوه. لە هەمان کاتدا ئافەرەتیش چەند لایەنێکی کەم و کورپی تێدا، کە تەنها پیاو دەتوانێت لەکاتی پێکەوه ژیاڵاندا بۆی پێ کاتەوه.. دەنا ئافەرەتیش هەر بە ناتەواوی دەمیشتەوه. پیاو بۆیە کەم و کورپی ژن پێ دەکاتەوه، چونکە هاوسەرییەتی. ژنیش بۆیە کەم و کورپی پیاو پێ دەکاتەوه، چونکە هاوسەرییەتی، ئیدی هەریەکیان هاوسەری ئەوی تریانە.

سیحرباز (ژن و پیاو) له‌یه‌ك ده‌كات

قورنانی پېړۆز سه‌لمان‌دوویه‌تی، که سیحرباز توانای له‌یه‌ك دابرانی ژنو می‌ردی هه‌یه، بۆیه‌ش ده‌رباره‌ی خه‌لکی بابل خوا فرموویه‌تی: ﴿فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ﴾، له‌مه‌شدا ئاماژه‌یه‌ك هه‌یه بۆ ئه‌وه‌ی، که هه‌ندێك جوړی سیحر حه‌قیقه‌ت و کاریگه‌رییان له‌سه‌ر که‌سانی دی هه‌یه، چونکه سیحربازان به سیحرو جادوو (ژنو می‌رد) له‌یه‌ك ده‌کن. له‌و ئایه‌ته‌دا سه‌رنج بده له‌بکه‌ر (فاع‌ل) ی نی‌و پرسته‌ی (یفرقون) که ئامرازی (واو-ی کۆمه‌ل/ واو الجماعه) یه‌و بۆ سیحربازه‌كان ده‌گه‌رپه‌ته‌وه. بکه‌ر (فاع‌ل) ده‌کش خۆیه‌تی که کردار (فع‌ل) ده‌که ئه‌نجام ده‌دات، واته: سیحربازه‌كان توانای لی‌ك دابران و له‌یه‌كتر جیا‌کردنه‌وه‌ی نی‌وانی ژنو می‌ردیان هه‌یه. بێگومان جیا‌کردنه‌وه‌ی نی‌وان ژنو می‌رد و دروست‌کردنی نا‌کوکی و هه‌را له‌نی‌وان ژنو می‌رد له‌جیات‌ی خۆشه‌ویستی و ته‌بابی، ئه‌وه په‌یام‌یک‌ی بن‌چینه‌یی شه‌یتان و کاری سه‌ربازانه‌تی، کاتیک ده‌یان نی‌ریت بۆ له‌خسته‌بردنی خه‌لکی و ئا‌ژاوه‌نانه‌وه له‌نی‌وانیاندا و له‌یه‌ك دابراندنیان. تاکه سه‌ربازی پېشکه‌وتووش له‌نی‌و سه‌ربازانی شه‌یتاندا ئه‌وه‌یانه که ده‌توانیت نی‌وانی ژنو می‌رد تی‌ك بدات، ئیدی ئه‌م کاره‌ش په‌له‌ی بال‌او سه‌روه‌ری له‌لای شه‌یتانه‌ گه‌وره‌و حا‌قیده‌که‌ی خۆی مسۆگه‌ر ده‌کات. هه‌ر ئه‌مه‌شه که پېغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئاماژه‌ی بۆ کردووه و پرون‌یکردۆته‌وه. له‌م پروه‌وه فرمووده‌یه‌ك هه‌یه، که (مسلم) له (جابری کو‌ری عب‌الله) وه -خوا لی‌یان رازی بی‌ت- گێ‌راویه‌تییه‌وه که پېغه‌مبه‌ری خوا ﷺ تیایدا فرموویه‌تی: ((إِنَّ إِبْلِيسَ يَضَعُ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ ثُمَّ يَبْعَثُ سَرَايَاهُ، فَأَدْنَاهُمْ مِنْهُ مَزَلَّةً أَكْثَرُ مِنْهُمْ فَتَنَةً، يَجِيءُ أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ: فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا، فَيَقُولُ مَا صَنَعْتُ شَيْئًا، ثُمَّ يَجِيءُ أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ مَا تَرَكْتُهُ حَتَّى فَرَّقْتُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ امْرَأَتِهِ، فَيُذْنِبُ مِنْهُ وَيَقُولُ نَعَمْ أَنْتَ))^(۱).

(۱) مسلم (۵۰) کتاب صفات المنافقين (۱۶) باب تحريش الشيطان. حديث رقم (۲۸۱۳)

واته: ئیبلیس-که سهرۆکی شهیتانه کانه- تهختی فهرانداریتی خوی له سهر ئاو داده نیئتو، ئنجا پوله سهربازه کانی خوی به ملاو لادا بو خراپه و تیکدان ده نیړت. نزیکترین و بهرین سهربازیشیان نهوه یه که گه وره ترین فیتنه و ناژاوه ی نابیتنه وه، له پاشان یه کیکیان دیتنه وه بو لای و باسی کاره چه په له کانی خوی بو ده گیریتنه وه و ده لیت واو وامکرد، ئیبلیس پتی ده لیت: هیچت نه کردوه که شایانی باس بیت.. ئینجا یه کیکی تریان دیتنه وه بو لای و ده لیت: چوممه لای که سیك و وازم لی نه هیئا هه تا نیوانی خوی و ژنه کهیم تیک دا.. ئیبلیس لیتی نزیك ده بیتنه وه پتی ده لیت: باشتین سهربازم تویت.

گوتان نهم پرسته یه (يُقَرِّفُونَ بِهٖ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهٖ) ده لاله ته له سهر نهوه ی که سیحر کارده کاته سهر کهسانی تر، سیحربازیش بیگومان ژن و میړد له یه ک زویر و جیا ده کاته وه، به لام ئیمامی (طبری) پای وایه، که سیحر هیچ بناوان و حه قیقه تیکی نیه، به لکو ههر ته نها خهیا لاندن و فریودانه، ههر یو یه ش له یه کتر دابرانی ژن و میړدی لهم نایه ته دا له سهر ئاقاری خهیا لاندن داناوه و گوتویه تی: سیحرباز که ژن و میړد له یه ک داده بریت، نه وه خهیا لاندنیه تی به سیحری خوی و دانانی ههر یه که یان بهوی تر، که پیچه وانهی باری راستی و حه قیقه ته و، چاکی و جوانییان له بهر چا و یه کتر ده خات، تا له بهر چاویان ناشیرین ده کات، ئیدی پرووی ههر یه که یان لهوی تر وهرده گیریت و پستی پی لی هه لده کات، تا کو میړد و لی ده کات، که خوی له ژنه که ی جیا بکاته وه. بهم په ننگه ش کابرای سیحرباز توانیویه تی له بهر بوونی شتیکی هوی نا کوکی له نیوانیاندا، نیوانی ههر دوو کیان (ژن و میړده که) تیک بدات. گه لی عه ره بیش هوی نا کوکی ده به نه پال ه و خولقی نه که ی، له بهر نهوه ی ه وکاری خولقاندنی بووه، بهم پی یه لیکدابرانی مرؤفو هاوسه ره کهشی پرووده دات.

(طبری) و ته یه کی (قتاده) شی ده رباره ی لیکدابران (التفریق) هیئاوه، که

گوتویهتی: "لێکدا برانی ژنو میرد له یه کتر نهوێیه هه ر یه کتیکیان له هاوسه ره که ی بهر که نار بکریت و، هه ر یه کهشیان لهوی دی تووره و زویر بکریت"^(۱).

جا نه گه ر کاری لێکدا برانی ژنو میرد به کرده و یه کی سیحربازان دا بنزیت و بخریته پال نه وان، نه وه (دانان و خستانه پالێکی مه جازی و مانا بو داتاشراوه، نه ک واقعی و راسته قینه)، سیحربش به کاریکی خه یالاندن (تهییلی) و نمایشکاری (تمثیلی) و ده مینیتته وه که هیچ حه قیقه تیکی نیه و، ته نها به نده به بزواندن ده روونییه وه و، سیحرب لێکرا وه کهش هه ر خۆی به ده دم نه و خه یالاندن و بزواندن ده روونییه وه ده چیت، یان نا چیت، خۆ نه گه ر به ده مه وه نه چیت و خۆی له (به رگری کاری) یه که دا به یلێتته وه، نه و کابرای سیحربازیش ده سته و سان ده بیست له کارتێک ردیندا و سیحربازه کهش زیانی پێ ناگه یه نیت. خۆ نه گه ر سیحرب لێکرا و به ده دم نه و بزواندن ده روونییه وه به چیت و خۆی بداته ده ست کرداری خه یالاندن، نه و هه ر خۆی نه و ریگه یه ی هه لباژارد وه و خۆی به ده سته وه دا وه ده ستیشی کرده به بوغزاندنی هاوسه ره که ی و زویر کردنی و، پاشان تۆران و لێکدا بران هاتۆته ئارا وه.

نه مه رای (طبری) بو وه له سه ر کاریگه ربی سیحرو، له سه ر چۆنیه تی بو وه هۆکاری لێکدا برانی نیوان مرۆڤو هاوسه ره که ی. ئیمه ش له م لێکدا نه وه و ته فسیره دا نه ختێک هاو رای نه وین، به لām له و بوارانه دا، که ته نها له سه ر هه ندیک شیوه و جوړی سیحرب هاو را و کۆکین له گه لیدا، ده نا به سه ر هه موو دیه ن و جوړه کانی سیحربا نایگوغیتین و، ئیمه له مه سه له ی گشتان و دانانی گشت جوړه سیحربکا، به مه سه له ی (خه یالاندن و نمایشکاری) له گه ل (طبری) دا نیین، چونکه سیحری و هیه، که حه قیقه ت و کاریگه ربی خۆی هیه و، هه ر ته نها نواندن و خه یالاندن نیه.

هه ر له م باره یه وه مامۆستای پیشه و (سید قطب) ده لیت:

"له وانه يه ديمه نيك له ديمه نه كانى سىحربازيى، تواناي سىحربازه كه بيت له سهر كارتيتكردن و ئيحاو بزواندنې ههسته كان يان فيكره كان، به لام كارتيتكردن له شته كان و له تهنه كان (واته لاشه كان) و هه رچهنده ئهو سىحره ي كه سىحربازانى فيرعه ونيش - وهك له قورئاندا هاتوو - تهنه خه يالاندن بووه و هيچ حهقيقه تيكى نه بووه" ﴿...يُخِيلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى طه﴾، ئهوا هيچ ريگرى يه كيش نى يه كه ئهم جوړه كارتيتكردنهش هوپه كه بو ليك دابراندنې نيوانى ژن و ميرو، نيوانى دوو هاوړي، چونكه كاردانه وه كانيش له ئه نجامى كارتيتكردنه كانه وه سهر هه لده دن، ئه گه رچى هوكارو ئاسه وارو ئامرازو سه به بكاره كانيش تهنه به خواست و موخته تى خوا پيدا بن" (١).

(سىحر) هوپه كه بو ليك دابرانې نيوانى ژن و ميرو كه به خواست و ئاگاداريى خواو به حيكمه تى خوې پرووده دات. سىحربازيش هه ر به خواست و ئاگاداريى خوا تواناي (ليك دابراندنې ژن و ميرو له يه كتر) هه يه، ئيدى دواى ئهمه گرنگ نيه كه ئاخو ليك دابرانه كه به هوې ئه وه وپه كه سىحره كه حهقيقه ت و كاراييه كى هه بو وييت، چونكه ئهمه له ئارادايه و دانىشتى پي دانراوه - يان ئاخو ليك دابرانه كه له پي ئيحاو جوولاندنې دهرونييه وپه له دهروني سىحر ليكراوداو، وهك هه ردوو ئيمام (طبري) و (سيد قطب) وايان باس كردبوو.

سیحر به خواستی خوا زیان دهگهیه نیت

دوای ئهوهی قورئانی پیرۆز سهلماندی که سیحریاز توانایه کی له سهر لێک دابهرانی نیوانی ژن و میژد ههیه، ئه مهی به خواست و فهرمانی خواوه په یوه ست کردووه، وهک فهرموویهتی: ﴿...فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَآئِرٍ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ (البقرة... ۱۰۲)، واته خه لکی بابل له جیاتی ئهوهی کار به پێنمایی په کانی ئه دوو فریشتهیه بکهن، که چی ئهوه یان لی فێر ده بوون، که نیوانی ژن و میژدی پێ تێکدهن و نهشیانتوانیوه که زیانی پێ له هیچ که سێک بدن، مه گهر به خواست و فهرمانی خوا نه بیئت.

لیژه شدا له م ئایه ته دا وشه ی (بِإِذْنِ اللَّهِ)، به مانای (به زانست و ئاگاداری و بریاری خوا) و که رێگه ی به په یوه ندیی نیوان سیحر لێکراو و سیحره که داوه، به و رادهیه ش، که سیحره که زیانی پێ بگهیه نیت^(۱).

ئه م حه قیقه ته قورئانییه ش خوا لیژه دا له م چیرۆکه ی (هارووت و مارووت) داو له بواری باسکردنی زیان گه یاندنی سیحر به خه لکی و نازار به خشیانی سیحرباز به کهسانی تر دا ئاماره ی بۆ کردووه. قورئان بۆیه ئه م باسه ده خاته روو له بهر سووربوونی له سهر پاکژی عه قیده و بێگهردی ئیمان و دابهرینی گشت شت و هیژو هۆکارو دیاردهیه ک له توانای خودی (ذاتی) و کارتی کردنی خودی و زیانو سوودی خودی (ذاتی).

بێگومان باوه رهیئان به خوا (له کۆی چه مک و واتا کانی دا) ئه و مانایه ده گهیه نیت، که خوا تا پڕۆژی قیامهت ئاگاداریی له سهر هه موو شتێک هه بووه و ههیه و، ئاگاداریی هه ر کارێکی شه له پێش روو دانی دا، هه روه ها (له کۆی

(۱) تفسیر الطبری / ۲: ۴۴۹-۴۵۰

واتاکانیدا) ئەو ده‌گه‌یه‌یت که هه‌ر شتێک له‌م گه‌ردوونه‌دا به‌ فه‌رمانی خوا و به‌رێ‌پێدانی و ویست و خواستی و بریاری خۆی ده‌بێت و دێته‌ ئاراوه‌، هه‌یج شتێکیس په‌یدا نابێت نه‌گه‌ر خواست و ئێراوه‌ و بریارو فه‌رمانی خۆی له‌سه‌ر نه‌بێت و ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر خواستی هه‌موو خه‌لکیشی له‌سه‌ر بێت هه‌ر نایه‌ته‌ ئاراوه‌. بۆیه‌ هه‌رچی خوا خواست و بریارو فه‌رمانی له‌سه‌ر دا‌بێت، هه‌ر ده‌بێت ببێت، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی گه‌ر هه‌موو خه‌لکیش به‌ روویدا بووه‌ستنه‌وه‌.

بێ‌گومان که‌سه‌کان و هه‌یزو هۆکاره‌کانیش ته‌نیا به‌ خواستی خوا کارده‌که‌ن، کاریگه‌ریی و زیان و سوودیشیان ته‌نیا به‌ فه‌رمانی خواجه‌، خواش خۆی نه‌گه‌ر خواستی له‌سه‌ریان نه‌بێت، په‌کیان ده‌خات و هه‌رکاتێک بیه‌وێت ده‌یانوه‌ستینێت، ئیدی جگه‌ له‌وه‌ی کۆمه‌له‌ هۆکارێکن هه‌ر به‌ ده‌ستی سه‌به‌بکارو بریارده‌رو خوازیاره‌که‌ی خۆیانوه‌ن که‌ خۆی پاک و بێ‌خه‌وشه‌.. به‌ هه‌مان شێوه‌ و به‌م جو‌ره‌ سی‌ح‌ریش هه‌ر ئاوايه‌، سی‌ح‌ر زیان ده‌دات، سی‌ح‌ر ئازار ده‌دات، به‌ئێ‌ و راسته‌و، سی‌ح‌ر نی‌وانی ژن و می‌رد تی‌ک ده‌دات، به‌لام ئه‌مه‌ ته‌نها به‌ خواست و زانیاری و ئاگاداری و بریاری خواجه‌، خۆ نه‌گه‌ر خوا خواستی له‌سه‌ر نه‌بێت که‌ زیان بدات ئه‌وا هه‌رگیز زیان نادات، نه‌گه‌ر خواستی له‌سه‌ر تی‌کچوونی نی‌وانی ژن و می‌ر‌دیش نه‌بێت ئه‌وا هه‌رگیز له‌ یه‌ک دانا‌برین“ ﴿وَمَا هُمْ بِضَآئِرٍ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾.

مام‌ۆستای پێشه‌وا (سید قطب) له‌م باره‌یه‌شه‌وه‌ گوتویه‌تی: "هه‌ر به‌ فه‌رمانی خوا هۆکاره‌کان کاری خۆیان ده‌که‌ن و ئاسه‌واره‌کانیان ده‌خولقینن و نه‌نجامه‌کانیان به‌دی دینن. ئه‌مه‌ش بنه‌مایه‌کی گشتگیره‌ له‌ تی‌روانیندا که‌ ده‌بێت به‌ ته‌واوه‌تی له‌ وی‌ژدانی مر‌ۆفی باوه‌رداردا پ‌ووناک بێته‌وه‌. دیاترین نمونه‌ش له‌سه‌ر ئه‌م بنه‌مایه‌و له‌م پ‌وه‌وه‌ ئه‌وه‌یه‌ نه‌گه‌ر تۆ ده‌ستت خسته‌ به‌ر ئاگر ئه‌وا ده‌سووتیت، به‌لام ئه‌م سووتانه‌ش ته‌نها به‌ فه‌رمانی خواجه‌، چونکه‌ خوا خۆی سی‌فه‌تی سوتاندنی به‌ ئاگر داوه‌، سی‌فه‌تی پێ‌سوتانیشی به‌ ده‌ستی تۆ داوه‌، هه‌ر خواش خۆی توانای پا‌گرتنی ئه‌و سی‌فه‌ته‌ی هه‌یه‌ کاتێک فه‌رمان ده‌دات که‌ به‌ حیکمه‌تیکی خوازاوی هۆی کارو

سيفهتی سوتاندن له سهر ئاگر نه هێلت وەك چۆن له به سه رهاتى (ئىبراهيم) دا -
 سلاوى لى بيت- رويدا كاتيك ئاگره كهى له سهر سارد كرده وه.

به هه مان شيوه ئه و سىحه رهش كه ژن و ميژدى پى له يه كتر جوئ ده كه نه وه، ئه و
 كاريگه رى و شوينه واره ي به فره مانى خوا هه يه و، هه ر خواش خوى ده توانييت ئه و
 سيفه ته له سىحه كه دا بوه ستينييت ئه گه ر فره مانى وه ستاندنى به پى حى كه مه تيكي
 خوازواى تايه تى خوى له سه رى هه بيت. هه ر به م په نگه ش ته واوى ئه و شتانه ي تر
 كه ناسيومانن و پى يان راهاتوو ين كاريگه رى و ئاسه وارى خويان هه يه. هه ر شتيكي
 كاريگه ريش به فره مانى خوا سيفه تيكي تيدا دانرا وه و هه ر به و فره مانه ي خواش
 كاره كات و، ده شيك كاريشى بوه ستينييت، وەك چۆن له كاتى خواستى خوا له سهر
 په وشت و سيفه ته پى درا وه كانيدا ئه و كاراييه ي هه يه ⁽¹⁾.

با وه ره ينانى مرؤفى با وه رداريش به م راستيه با وه رداريتيه، ئه و ئيمان ه پته وه ي
 بۆ به دى دينيت كه جيى ويست و ئيراده ي خوايه و، هه موو جو ره وينه يه ك له وينه
 دياره و نادياره كانى شيرك و (ها وه ل بۆ خوادانىشى) لى دوور ده خاته وه و واى
 لى ديت ئه و هۆكار و هيزو كه سانه ي نيو سىحه ره كان ناكاته چه ند ها وه لىك بۆ خوا،
 يان نايانكاته چه ند خوايه كى په رسترا و له جياتى خواى په روه ردگار.

پاشان با وه ره ينانىشى به م راستيه با وه رداريتيه، واتا به رزو له بارو
 زيند وه كانى (سه ره رزى و بو يرى و ئازايه تى و جو رئه تى هه نگانوانى) زياترى له
 ژياندا پى ده به خشيت، چونكه جگه له خوا، له هىچ كه سيكي دى ناترسيت و،
 جگه له خواش به ته ماي شو ينكه و تن و په زامه ندى هىچ كه سيكي دى نيه و، هه ر
 ته نها ملكه چى خوا و سه رى به ندايه تى و زه ليليش ته نها بۆ خوا داده نه وينيت.
 ئه مه ش له و اتا كانى به ختيا رى و خوشگوزه رانى و هيمنى و هيوادارى و، په زامه ندى و
 دلتيابى ته واوى به سه ردا ده ريژيت. ئه م و اتايانه ش هه موو كه سيك ئاتاجى پى يان
 هه يه و ئه گه ر له ده ستيشيان بدات، ئه و هه موو شتيكي زيان كرده وه.

زانستی زیانبه‌خش

خه‌لکی بابل چی فی‌ربوون؟ بی‌گومان سحر فی‌ربوون؟ نه‌ی چ کرده‌وه‌یه‌کیان به‌و زانسته‌ کرده‌؟ بی‌گومان له‌ بواری زیانبه‌خشین و له‌ بواری لی‌کدا‌براندنی ژن و می‌رددا به‌ کاریانه‌یتناوه‌. ده‌یان‌توانی زانسته‌که‌ له‌ بواری سوود‌گه‌یان‌دندا (که‌ سوودی به‌ خۆیان و که‌سانی تریش بگه‌یان‌دایه‌) به‌ کاری بینن، به‌ لām وایان وایان نه‌ویستوه‌و ته‌نها له‌ بواری زیانبه‌خشین و ئازاردانی خه‌لکی‌دا به‌ کاریان هێناوه‌.

قورئانی پیرۆز ئهم ره‌فتاره سه‌یرو سه‌مه‌ره‌یه‌ی ئه‌وانی به‌م ره‌نگه‌ تۆمار‌کردوه‌ که‌ خوا له‌ باره‌یان‌ه‌وه‌ فه‌رمویه‌تی: ﴿...وَيَنعَلَمُونَ مَا يَصْرِفُهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ وَلِيُنْشَأَ مَا شَاءُوا بِهِۦٓ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ (البقرة ١٠٢)، واته‌: ئه‌وان ئه‌و زانسته‌و زانیاریه‌ی لی‌وه‌ فی‌ر ده‌بوون که‌ زیانیان پی‌ده‌گه‌یان‌دن و سوودیان پی‌نه‌ده‌گه‌یان‌دن. بی‌گومان ده‌شیان‌زانای ئه‌وه‌ی کالای ئا‌وای کرپیت و شتی ئا‌وا ناب‌ه‌جی فی‌ر ببیت ئه‌وا له‌ رۆژی دوا‌یدا هیچ پادا‌شت و ده‌ست‌که‌وتیکی له‌ سه‌ری ناییت، به‌ لکو به‌ پراستی ئا ئه‌وانه‌ خۆیان به‌ شتیکی هی‌ج‌گار ناله‌بار فرۆشتوه‌، ئه‌گه‌ر بیر‌که‌نه‌وه‌ و بزائن.

بی‌گومان مرۆفی بینا و به‌رچا‌و پۆشنیش سه‌ری له‌و که‌سانه‌ ده‌سو‌ر‌میت و خه‌مبار و دلت‌ه‌نگیش ده‌بیت بۆ ئه‌و حاله‌ته‌ی که‌ تووشی بوون (واته‌ بۆ ئه‌وه‌ی که‌ فی‌ری شتیکی وابوون زیانیان پی‌ده‌گه‌یه‌نیت نه‌ک سوودیان پی‌ بگه‌یه‌نیت، چون‌که‌ ئه‌وان له‌ توانایان دابو زانسته‌که‌ له‌ بواری سوود‌گه‌یان‌دندا به‌ کاری بینن، که‌چی بۆ زیانبه‌خشینان گۆ‌ری بوو، ئیدی زیان و خراپه‌ی پی‌گه‌یان‌دن.

له ئێو زانستیشدا، زانست ههیه به سوودهو، هه شه زیانه خشه. فێربوونی زانستیش کاریکی قورسو گرانه و پێویستی به ههول و کۆشش و دارایی و کات ههیه و هه رکه سیك ئه و کۆشش و دارایی و کاتی به مه بهستی فێربوون بۆ خه رج ده کات، ده زانی ت که وایه و که قورسو گرانه. مرۆفیش له کاتی خواست و گه پان به دوا ی زانستدا هه ست به وجودی هه وانه وه و چیژیک ده کات و، خۆی ده خاته بهر ئازار و نا په حه تی و هه موو هه ولێکی خۆی له پێناوی فێربووندا ده خاته گه پ، چونکه بۆ ئه نجام و به ربوو مه که ی ده روانی ت و، به م پێیه ش هه نگاو له سه ر به رده وامیی کاروانه وه ده نی ت.

ئه ی داخۆ خویندکاریکی زانست چهنده ی له توانادا بووی ت خست بێتی هه کارو له پێناوی به ده سه ته ی تانی زانست و زانیاری شدا زۆر زۆر ماندوو و شه که ت بووی ت و، پاشان بۆ به ره مه و به ره نجامی زانسته به ده ست هاتوو هه ی بروانی ت و که چی کاتی ک ده بی نی ت زانسته که زیانی پێ ده گه یه نی ت و قازانجی پێ نادا ت، ئاخۆ حا لی ئه و خویندکاره چی بی ت و زیانه که شی چهن د بی ت؟ ئه ی ئایا له و به روایه دا ی ت ئه گه ر به نه فامی به ما بایه وه با شتر نه بوو بۆ ی؟

وهك (جورجانی)ی شاعیریش گوتویه تی:

ولم أبتذل في خدمة العلم مهجتي

لأخدم من لا قيت لكن لأخدم

أأسقى به غرساً وأجنيه ذلّة

إذن فاتباع الجهل قد كان أسلما

واته: من خوینی دڵ و گیانم له پێناوی وه رگرتن و خزمه تکردنی زانستدا بۆ ئه وه به هه ده ر نه دا، که خزمه تی هه رکه سیکی به رامبه ری پێ بکه م، به لکو بۆ سوود و خزمه تی گشتی، خۆ ئه گه ر نیعه مه تی کی جیگیر کراوی پێ تیکه ده م به سه رشۆری

بهره‌که‌ی بێنهمه‌وه، ئەوا له‌وکاته‌دا په‌یره‌وکردنی جه‌ل و نه‌فامی باشترو
ئاسوده‌تره‌.

جا ئەگەر ئەم‌ڕۆ پرۆانیت بۆ حاڵی ئەوانه‌ی خوازیاری زانسته‌ دونه‌یایه‌کان و
بزانه‌ چهند که‌سیان فی‌ری ئەو زانسته‌ ده‌بن، که‌ سوودیان پێ‌ده‌گه‌یه‌ن و چهند
که‌سی دیکه‌شیان فی‌ره‌ ئەو زانسته‌ ده‌بن که‌ زیانیان پێ‌ ده‌بخشن و، پاشان ئەم‌ڕۆ
چهند زانسته‌ هه‌یه‌ که‌ زیان به‌ خاوه‌نه‌کانیان ده‌بخشن و سوودیان پێ‌ ناگه‌یه‌ن و، له
جیاتیه‌ی خێرو که‌لک، شه‌رو ئازار و زه‌هریان پێ‌ده‌گه‌یه‌ن.

ئەو زانسته‌ و زانیاریانه‌ش که‌ ئەم‌ڕۆ له‌ جیهانی خۆڕئاواوه‌ بۆمان دێت، زۆربه‌یان
له‌ زیانه‌خشه‌کان و سوود ناگه‌یه‌ن، ده‌نا ئاخۆ سوودی راسته‌قینه‌ له‌ زانسته‌کانی
به‌ناو مۆسیقا و وینه‌کی‌شان و په‌یکه‌رتاشی و نواندن و گه‌شتیاری و ئاسه‌واردا چی
بێت؟!

"لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ"

ئهم دهستهواژهیهش (لوكانوا يعلمون/ نه گهر بیانزانیایه) دوو جار له چیرۆکی (هارووت و ماروون) دا هاتووه:

جاری یه کهم له باسی سه رزه نشتکردنی خه لکی بابلدا له سه ر فیژیوونی سیحرو به کارهێنانی له بوازی زیانبه خشین دا "﴿وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾" واته: به پراستی ئهوان زانیبوویان هه رکه سیك که ره سه و کالای ئاوی - وهك سحر بازیی بۆ سوود به خشین - کرپییت و شتی ئاوا نابهجی فیژ بیئت، ئهوا له پۆژی دوایدا هیچ پادا شت و دهسته که وتیکی له سه ر نی یه و، بیگومان به خراپترین شت خۆشیان فرۆشتووه، نه گهر بیانزانیایه.

له مه شدا نکوولی زانسته نه دیان لیکراوه (واته زانستیکیان نه بووه)، چونکه نه گهر زانستیان هه بوایه و بیانزانیایه، ئهوا فیژی شتی زیانبه خش نه ده بوون له جیاتی سوود به خش. ههروهها نه گهر بیانزانیایه و زانستیکیان هه بوایه، ئهوا پۆژی دوایان فه رامۆش نه ده کرد و دهسته بهرداری به شی پۆژی دوایان نه ده بوون، هه م دیسان نه گهر بیانزانیایه ئهوا خۆیان به (شتی پووجه ل و نا په وا و خرا په و شه یتان) نه ده فرۆشت.

نایا هیچ که سیکی خاوه ن زانستیکی سوود به خش هه یه که ئهم جوژه په فتاره بنوینیت؟ نایا هیچ خاوه ن زانستیک هه یه که دنیا له جیاتی پۆژی دوا یی به چاکتر بزانیئت؟ ئه ی نایا هیچ که سیك هه یه که زا هید و په تکه ره وه ی پۆژی دوا یی و خیر و

بیرو نیعمه ته کانی بیّت و سهرکاته سهر خراپه و کاری پووچه ل و ریبازی شهیتان؟ ههر که سیك ئاوا بکات، ئەوا بهروونی و به دلنیاپی یهوه دهزانن که هیچ زانستیکی نیه ته نانهت گهر بهرزترین پروانامه ی زانستیشی هه لگرتیبت و چه ندین سالی ته مه نیشی له زانستدا به سهر بردیبت.

جاری دووهم: له باسی بانگکردنی خه لکی بابلدا بۆ زاسته سوودبه خشه که و ئەو رینگا راسته ی که به رهو زانستیان ده بات: ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ (البقرة ١٧٣)، واته: خو ئه گهر ئەوان ئیمانی راسته قینه یان به یینایه و له خوا بترسانایه و ئەو کاره ناهه مو ارانه یان نه کردایه و به ته مای پۆژی دواپی بوونایه، ئەوا پاداشتی که له خواوه بۆ ئەوان باشتره ئه گهر بیانزانیایه.

که واته ئه گهر زانستیان هه بوایه ئەوا ئیمان و له خواترسانیان هه لده بژارد، ئه گهر بیانزانیایه، پاداشتی خویان به چاکتر داده نا و ئەو خیر و بیرو نیعمه تانه ی لای خویان ده خواست. به لآم له بهر ئەوه ی ئاویان نه کرد، ئەوه دیاره ئەوان نازان و، له بهر ئەوه ش که زانستیان له ده ستدا نه بووه و به رهو ئەو زانسته ی نه بردوون ئەوا دیاره زانسته که ش نه بووه.

ئەو یاداوهریه ی قورئانیشمان ده باره ی رهفتار خراپه کانی جووله که و خراپه روانینیان بۆ هه ق که له پیش چیرۆکی (هارووت و مارووت) و که له باسی جووله که کان و په پیره و کردنی سیحریازیاندا هاتوه، له بیر ناچیت، که له مباره یه وه خوا ده باره یان فره مو یه تی: ﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ بَدَّ قَوْمٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَأَوْا ظُهُورَهُمْ لَٰكِنَّهُمْ لَا

يَعْلَمُونَ﴾ (البقرة ١٧١)، واته: کاتی که پیغه مبه ریک له لایه ن خواوه بۆ جووله که کان هات و سهره پای ئەوه ی که پشتگیری له راستی ته و رات ده کرد - که محمدی دوا

پێغه‌مبه‌ری خوا بوو که بۆ سه‌رجه‌م خه‌ڵکی هاتبوو - کۆمه‌ڵێک له‌ خاوه‌ن کتێبه‌کان -
-واته‌ جووله‌که‌کان- کتێبی خوايان پشتگوێ خست وه‌ک ئه‌وه‌ی هه‌وائی نازانن و
هیچ زانیاری یه‌کیان له‌باره‌وه‌ نه‌بیست.

بێگومان جووله‌که‌کان له‌و جێگه‌یه‌دا وه‌ک که‌سانێک که‌ (نازانن) په‌فتاریان
کردووه‌و، لی‌ره‌ش دا له‌ ڕیگای ئه‌وانه‌وه‌ ده‌رۆن که‌ (نازانن) و، خۆ ئه‌گه‌ر بیانزانیايه
ئه‌وا ئه‌و په‌فتارانهايان نه‌ده‌نواند که‌ ئاماژه‌يان بۆ کراوه‌.

زانستی په‌ند لێ‌وه‌رگیرايش ئه‌وه‌یه‌ که‌ سوود به‌ خاوه‌نه‌که‌ی ده‌به‌خشیت و
زیانی لێ‌ نادات، زانستی په‌سندکراویش ئه‌وه‌یه‌، که‌ سوود به‌ که‌سانی تریش
ده‌گه‌یه‌نیت، خۆ ئه‌گه‌ر وانه‌بوو، ئه‌وا وه‌ک ئه‌وه‌ وایه‌ که‌ هه‌ر نه‌بیست و، خاوه‌نایشی
له‌و که‌سانه‌ ده‌بن که‌ هیچ نازانن ته‌نانه‌ت گه‌ر گومانیشیان وایست که‌ گوايه
ده‌زانن، چونکه‌ زانستیش به‌ ئه‌نجام و به‌روبوومیه‌وه‌ دیاره‌.

چیرۆکی دووهم

چیرۆکی نهو پیاوهی که به لای شارۆچکه که دا تیپه‌ری ..

ئهم چیرۆکه له دهقه که ی قورئاندا ئاوايه که خوا فرمویهتی:

﴿أَوَكَلِّدِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنِّي يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾ البقرة﴾

واته: ههروه‌ها -دواى گه‌توگۆى ئیبراهیم و پاشا زۆرداره‌که-، ئایا هه‌والی ئه‌و پیاوه‌ت نه‌بیستوه که به‌لای شارۆچکه‌یه‌کی ڕووخاوی وادا تیپه‌ری، که هه‌موو خانووه‌کانی به‌سه‌ر بان و سه‌قفه‌کانیاندا ڕووخابوونو، ئه‌ویش له‌به‌ر خۆیه‌وه گوتی: خوا چۆن خه‌لکی ئهم شارۆچکه‌یه‌ دواى مردنیان زیندوو ده‌کاته‌وه؟ جا ئه‌و که سه - که (عوزه‌یر)ی پیغه‌مبه‌ری خوا بووه، سلۆی خواى لى بی‌ت- ده‌سته‌جى له‌وکاته‌دا خوا بۆ ماوه‌ی سه‌د ساڵ مراندىو، پاشان زیندووێ کرده‌وه و پێی فرموو: چهند مایته‌وه؟

(عوزه‌یر) گوتی: ڕۆژیک، یان که‌متر له‌ ڕۆژیک ماومه‌ته‌وه.

ئنجا خوا لێی پرسى و فرموی: نه‌خێر به‌لكو ماوه‌ی سه‌د ساڵت پێ‌چووه‌و،

ته ماشای خواردن و خواردنهوه کهشت بکه - که لهو ماوه زۆردها - نه گۆراوه و تێک نه چوه، ههروهها ته ماشای گوێدریژه کهشت بکه (تا بهم ڕووداوهش بتهکینه نیشانه و موعجیزه بۆ خهڵکی، جا سهیری ئیسقانهکانی گوێدریژه کهت بکه چون بهرزیان ده کهینهوه و پێکیانهوه ده بهستین و پاشان به گوشت دایانده پۆشن، کاتی که بینی و بۆی ده رکهوت، گوئی: چاک ده زانمو دنیام به راستی خوا توانای و ده سه لاتی له سه ره موو شتێک ههیه.

دریژه پیدانی ئەم چیرۆکه له دهقه ئیسرائیلییه کانهوهیه

زۆر کهس له تهفسیر کارو چیرۆک گیره وه کان چهند شیکارو دریژه پێ دانێکیان بۆ ئەم چیرۆکه - چیرۆکی ئەو پیاوهی به لای شارۆچکه که دا تیپه ڕیوه - هیناوه و به وهش فره مایشتی خویان تهفسیر کردوه. ئەم شیکارو دریژه پیدانهش بۆ چیرۆکه که، ههچ فره موودهیه کی راست و (صحیح) ی له پیغه مبهری خواوه ﷺ له سه ره نه هاتوه، هه ره بۆیهش به دهقه شیۆینراو هه لبه ستراوه کانی جووله که (که به ئیسرائیلیات) ناوبراوه داده نیت، ئەو دهقه (ئیسرائیلیانه) ش مرۆکی هه لبه ستراوی و ئیدیعاو پووچه لێ و بێ نیوه ڕۆکیان پێوهیه.

لهو دهقه (ئیسرائیلیانه) دا گوتراوه: ئەو پیاوهی به لای شارۆچکه که دا تیپه ڕیوه (عوزهیر) ه شارۆچکه کهش (بیت المقدس) ه دوا ی ئەوهی (بهخت نه سه ره) بختنصری ناشووری تێکی داوه و جووله که کانی لهو یوه بۆ شاری بابل هیناوه.

لیته شدا یه که به سه ره هاتی گیراوه لهو دهقه هه لبه ستراوه ئیسرائیلیانه دیاری ده کهین به مه بهستی ناگادار کردنه وهی موسلمانان و وریا بوونیان لهو شته پووچه لانه:

"(سیوطی) له (الدر المنثور) داو له (ابن عباس) و (کعب الأحبار) و (حسن البصری) و (وهب کورپی منبه) وه گیراوه تیپه وه که گوتوو یانه: (عوزهیر)

بهنديه کی پياوچاک بووه، وړژټيکیان له مال‌هوه بؤ سهر شويینی کارکردنی خوړی دهرده‌چیت که خووی پیوه‌گرتبو، ههر ده‌که‌ویتته ریږ و له کوټایی ریږگایدا ده‌گاته که‌لاویه‌ک - له که‌لاوه‌کان و ناسه‌واری (بیت المقدس) - ده‌بیټ، ننجا که نیسه‌پړوش دادیت گهرمای ده‌بیټ و له‌بهر گهرمی ده‌چیتته نیو که‌لاوه‌که‌وه و به سواری پشستی گویدرژټیکیشه‌وه ده‌بیټ، له‌ویدا له گویدرژټه‌که‌ی داد‌به‌زیټ و سه‌به‌ته‌یه‌ک هه‌غیرو سه‌به‌ته‌یه‌ک ترئی پی ده‌بیټ و له‌ژیر سیبهری که‌لاوه‌که‌دا داد‌ه‌نی‌شیت. هه‌روه‌ها مه‌غله‌یکي پی ده‌بیټ و هه‌ندی‌ک له‌و ترئی‌یه ده‌گوشیتته نیوی که له‌لای بووه، پاشان نانیکی وشک دهر‌دی‌نیت و ده‌یخانه نیو مه‌غله‌که‌و ناوی ترئی‌که‌وه، تا‌کو ته‌ر‌بیټ و پیوه‌ی بیخوات، ننجا له‌سهر پشت پال که‌وتوه و هه‌ردوو قاچیشی به دیواره‌که‌وه ناوه، له‌م حالته‌شدا ته‌ماشای سه‌ربانه‌کانی ته‌و خانوانه‌ی کردووه، که چییان به‌سهر هاتوه و به‌سهر بان و سه‌قفه‌کانیاندا پروخاون و خه‌لکه‌که‌شیان له‌ناچوونو، هه‌ندی‌ک نیسکی بلا‌وبووه‌یشی بینی، گوتی: چوڼ خوا ته‌م هه‌مو خه‌لکه‌ له‌دوای مردنیان زیندو ده‌کاته‌وه (أَيُّ يَحْيَىٰ هَذِهِ أَلَلَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا)، ته‌و گومانی نه‌بووه له‌وه‌ی، که خوا زیندوویان ده‌کاته‌وه، به‌لکو ته‌نیا به سه‌رسور‌مانیکه‌وه وای گوتوه. خواش فریشته‌ی مه‌رگ (ملك الموت) ی ناردوه و گیانی (عوزه‌یر) ی کی‌شاوه و بؤ ماوه‌ی سه‌د سالّ خوا مراندوویه‌تی. له ماوه‌ی ته‌و سه‌د ساله‌شدا له‌نیو هوژی به‌نی ئیسرائیلدا چه‌ندین رووداوو ئالوگور هاتوته ئاراوه.

خوا جاریکی دی فریشته‌یه‌کی بۆ لای (عوزه‌یر) ناردوه و دلّیکی وای بۆ دروست کردۆته‌وه، که پێی عاقل ببیت و هەردوو چاویشی بۆ داناوه‌ته‌وه، که پێ‌یان بپروانیت، ئنجا به عه‌قله‌وه بزانیّت، که چۆن خوا مردووه‌کان زیندوو ده‌کاته‌وه، پاشان کرداری پێکهێنان و خولقاندنی پێشان داوه و ئه‌ویش بۆی روانیوه.

نجا گوشتی خستۆته وه سهر ئیسکه کان و تووک و قرۆ پیستیشی به بهر
لاشه کاندای کردۆته وه، له دواییشدا گیانی به بهردا کردوه، هه موو ئه مانهش له بهر

دیده و عهقلی دابوو. (عوزهیر)یش به ریکی دانیشتوو، فریشته نیراوه که ی خوا لێی پرسیه: تۆ له ماوهی ئەم بێ ئاگایی یه تدا - که مردنه که ی بووه - چه ندت پێچوو؟ نه ویش گوتویه تی: پۆژێک یان هه ندیک له ماوه ی پۆژێکم پێچوو (لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضُ يَوْمٍ)، ئەمەش چونکه له سه ره تایی پۆژه که و له کاتی به ره به یانه وه خه وتوو و له کۆتایی پۆژه که شدا که خۆر ئاوا نه بووه هه لسی ئه راوه ته وه - ئەمە نه گهر پۆژێک بێت - بۆ ماوه ی هه ندیک پۆژێک (بَعْضُ يَوْمٍ) یش نه وه یه که پۆژێکی ته واوی پێ نه چوو بێت - به وته ی خۆی - . ئنجا فریشته که پرووی تی کردۆته وه و پێی گوتوو: نه خێر، به لکو سه د سالت پێچوو (بَلْ لَبِثْتَ مِائَةً عَامٍ)، ده سه یری خۆراک و خواردنه وه که شت بکه - واته مه به ست له خۆراکه که ی نه و نانه وشکه بووه و مه به ستیش له خواردنه وه که ش نه و شه ره تی ترێه بووه که گووشا ندبووه نیو مه نجه له که یه - و له سه ر حاله تی خۆیان مابوونه وه و نه گۆرَابوون. نه وه ش مانای وشه ی (لم یتسنه به مانای (لم یتغیر / نه گۆرَاوه) به هه مان شیوه پاشا وه ی ترێ و هه نغیره که ش هه ر ته رو ئاودارو جوان بوون و له سه ر حاله تی خۆیان مابوون و نه گۆرَابوون. له و کاته دا (عوزه یر) له به رچاوی فریشته که وا ده رکه وتوو که له دلێ خۆیدا نکوولێ له و حاله تانه کرد بێت، هه ر بۆیه ش فریشته که پێی گوتوو: نه رێ نکوولێ ده که ت له وه ی بۆم باس کردیت، ده سه یری گویدرێژه که شت بکه .. نه ویش سه یری لاشه ی گویدرێژه که ی ده کات که چۆن ئیسک و پروسکی بلا بوۆته وه و کلۆر بوون و بۆش و کونیان تی که وتوو. فریشته که ش ئیسکه کانی گویدرێژه که بانگ ده کات و نه وانیش به ده نگیه وه دێن و له هه موو لایه که وه کۆده بنه وه تا فریشته که پێکیان ده هی نیته وه و (عوزه یر)یش بۆ نه و حاله ته ده روانی ت.

ئنجا فریشته که په گ و ده مارو نه ندامه کانی لاشه ی به به ردا ده کاته وه و گۆشتیشی له سه ر ده پۆشیت و به پێست و تووک دا یده پۆشیت و فووی رووحی پیدا ده کات و، ئیدی گویدرێژه که ش هه لده ستی ته وه و سه ری و گۆیه کانی شی به ده م

زه پینهوه بو ئاسمان بهرز ده کاتهوه، ئه مانهش هه مووی به پێی دهقه تهفسیر کراوه کانی (سیوطی) مانای فره مایشته کانی خوا له و نایه تانهی به سه رها ته که دا ده به خشیت که فره موویه تی: ﴿وَأَنْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ ءَايَةً لِلنَّاسِ﴾ وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ﴿. به مانای پروانه بو ئیسکه کانی گویدریژه که ت چۆن هه ندیکیان له پیکه وه به سته وه یاندا له سه ر هه ندیکی تریان داده نیین تا کو کاتیك ده بنه وه به چه ند ئیسکیکی ته وا و ته وا ده بنه گویدریژیکی بی گوشت، پاشان پروانه چۆن گوشتی پی داده پۆشین ﴿فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ، قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾، واته: ده زانم خوا به سه ر هه موو شتیکی وه ک زینه دوو کردنه وه ی مردووان و کاروباری تریشا به توانیه.

دواى ئه وه (عوزهیر) سواری پشتی که ره که ی بو ته وه و هاتۆ ته وه بو گه ره کی پێشوو ی خو ی و خه لکیش نه یان ناسیوه و، ئه ویش خه لکه که ی نه ناسیوه و خانووه کانیشی نه ناسوه، بۆیه هه ر به خه یال و بۆچوونی خو ی پێی هه لگرتوه، تا کو چۆته خانووه که ی خو ی و ده بینیت پیری ئینیکی کویری تیدا یه و له ته مه نی (١٢٠) سالی دایه و به نده یه کیان بو وه کاتیك (عوزهیر) به جی هیشتبوون ته و له ته مه نی (٢٠) سال دا بو وه پێشتر ناسیبوو ی و به چاکیش له که سی تی و ده روونی ته و شاره زا بوو. ئه ویش (واته عوزهیر) لی پرسیوه: ئه ی ته و که سه ی لی ره دایت، ئایا ئه مه ماله که ی (عوزهیر) ه؟ ئه ویش له وه لامدا گو تویه تی: به ئی، پاشان به دهم گریان ه وه گو تویه تی: نه مدیوه تا ئه مپۆ که سیك له م جۆره و له و په نگه هه والی (عوزیر) پرسیت و، ئیستاش خه لکی ئه ویان له بیر چۆته وه .. ئه ویش ده لیت: من (عوزهیر) م، پیره ژنه که ش ده لیت پاک ی و بی گه ردیی بو خوا، عوزهیریك سه د ساله له نا وماندا نه ما وه، تا ئیستاش هیچ هه والیکمان له باره یه وه نه بیستوه .. دووباره (عوزهیر) دلنیا یی کردۆ ته وه و پێی گو توه: ده ئه وا بێگومان من عوزهیرم، خواش بو

ماوهی سه‌د ساڵ مراندوو می و پاشان زیندوو ی کردوومهوه.. پیره‌ژنه‌که ده‌لیت: به‌لام (عوزه‌یر) پیاویکی چاک و نزا وه‌رگیراو بووه‌و، نزای بۆ نه‌خۆش و ده‌رده‌دار ده‌کرد، که خوا چاکیان کاته‌وه‌و شی‌فایان بۆ بنی‌رت. ده‌ تۆش نزام له‌لای خوا بۆ بکه‌ با چاوم پێ ببه‌خشیته‌وه‌، هه‌تا‌کو بت بینم، جا نه‌گه‌ر (عوزه‌یر) بیت شه‌وا ده‌تناسمه‌وه‌. شه‌ویش نزای بۆ‌کرد له‌لای خوا و ده‌ستی به‌ هه‌ردوو چاوی داهیناو هه‌ردوو چاوی کردنه‌وه‌، ئنجا ده‌ستی‌ی گرت و پێی گوت: هه‌سته به‌ فه‌رمانی (خوا)، ئیدی خواش قاچی پیری‌ژنه‌که‌ی کرده‌وه‌و به‌ ساغی هه‌ستایه‌وه‌، وه‌ک شه‌وی پیشتر قاچی سه‌ر بووی‌ت و جووله‌ی تی‌که‌وتبیته‌وه‌. بۆیه‌ کاتی‌ک سه‌یری کرد، گوتی: شایه‌تی ده‌ده‌م که تۆ (عوزه‌یر)یت.

ئنجا پیره‌ژنه‌که‌ چوو بۆ گه‌ره‌که‌ی نیشته‌جێ‌بوونی به‌نی ئیسرائیل، له‌کاتی‌کدا شه‌وان له‌ یانه‌و کۆرو کۆبوونه‌وه‌کانی خۆیان بوون. له‌نیویشیاندا کورپکی (عوزه‌یر) هه‌بوو، که پیاویکی به‌سالا‌چوو بوو له‌ ته‌مه‌نی (١١٨) سالی دابووو کوره‌زا‌کانی‌شی (واته‌ کورانی کوره‌که‌)شی، چه‌ند پیری‌کی نیو شه‌و کۆرو شه‌نجومه‌نانه‌ بوون. پیری‌ژنه‌که‌ بانگی کردن و پێی گوتن: شه‌وه (عوزه‌یر)ه‌و هاتۆته‌وه‌ بۆلاتان. به‌لام شه‌وان به‌درۆیان خسته‌وه‌و برۆیان پێ‌نه‌کرد. هه‌روه‌ها پیری‌ژنه‌که‌ پێی گوتن: من فلان به‌نده‌و کۆیله‌ی ئیوه‌م، (عوزه‌یر) له‌لای خۆی په‌روه‌ردگاری نزای بۆ‌کردم و خواش چاوی بۆ گه‌راندمه‌وه‌و، قاچیشمی چاک کرده‌وه‌و، هه‌ر خۆیشی -واته‌ عوزه‌یر) وای داده‌نی‌ت، که خوا بۆ ماوه‌ی سه‌د ساڵ مراندوویه‌تی‌و، پاشان زیندوو ی کردۆته‌وه‌.

خه‌لکه‌که‌ به‌ ته‌ه‌کانی شه‌و پیری‌ژنه‌ هه‌ستان و پرویان تی‌کرد، کوره‌که‌ی (عوزه‌یر)یش ته‌ماشایه‌کی باوکی کرد و گوتی: باوکم خالی‌کی ره‌شی له‌نیوان هه‌ردوو شانیدا هه‌بووه‌، چوو سه‌یری ناوشانی کرد و بۆی ده‌رکه‌وت، که شه‌م پیاوه (عوزه‌یر)ی باوکیه‌تی. (به‌نی ئیسرائیل)یش گوتیان: هیچ که‌سی‌ک له‌نیوماندا، جگه‌ له‌ (عوزیر) ته‌وراتی له‌به‌رنه‌کردبوو، (به‌خت نه‌سه‌ر)یش ته‌وراتی ئیمه‌ی

سووتاندو هیچی وای لێ نه مایه وه ئهو هینده نه بیته که پیاوان له بهریان کردبوو، تۆش ئه (عوزهیر) تهوڕاتهمان بۆ بنوسه ره وه. باوکیشی (سه رووخا) که پیشتر له پڕۆژگاری بالاده ستیی (بهخت نه سر) دا تهوڕاتی له ژێر زه ویدا شارده بۆوه، له شوێنێکدا بو که جگه له (عوزهیر) هیچ کهس پێی نه ده زانی.

ئه نجا هه موویانی برده وه بۆ ئهو شوێنه وهه لێ کهنده وه تهوڕاتی لێ ده رهینا وه ته وه، به لām کاغه زه کانی تێک چوو بوون و ئاسه واری کتێبه کهش نه مابوو. بۆیه له ژێر سایه ی دره ختێکدا دانیشتوو وه هۆزی (بهنی ئیسرا ئیل) یش له ده وری کۆبوونه ته وه تهوڕاتی بۆ تازه کردوونه ته وه، دوو ئه ستێره ی پرشن گداریش له ئاسمان وه هاتوونه ته خواره وه و چوونه ته ناخی جهسته یه وه و ئنجا ته وراتی بیر کهوتۆته وه، بۆ (بهنی ئیسرا ئیل) ی نوێ کردۆته وه. به هۆی ئه مه وه له ئاکامی ئه م به سه رهاته وه جووله که کان گوتوو یانه: عوزهیر کورپی خوایه، چونکه ئهو دوو ئه ستێره یه ی بۆ هاتوو وه تهوڕاتیشی نوێ کردۆته وه و کاروباری (بهنی ئیسرا ئیل) ی راپه راندوو وه. تهوڕاتیشی له خاکی (سواد) و له دێری (حزقیل) دا بۆ تازه کردوونه ته وه. دوا ییش له و دێیه دا مردوو ه که پێی ده لێن (سابیر ئاباد) ^(١).

بیروپای (طبری) له سه ر نه و شیکارو درێژه پیدانه

نیمام (ابن جریری طبری) بیروپایه کی پێک و دروستی له سه ر نه و شیکارو درێژه پیدانه ی تایبەت به چیرۆکی نه و پیاوه ههیه که به لای شارۆچکه که دا تیپه پریوه، په خنه یه کی زانستیانه ی به هیزیشی له سه ر نه و شیکاره ههیه. له مباره یه وه گوتویه تی: "باشترین وته بۆ راستیی به سه ر هاته که نه وه بگوتریت: بێگومان خوا خۆی باسی کردووه و داوین پێغه مبه ریشی ﷺ پێ سه رسام کردووه، نه مه ش له و فره مایشته ی دا، که بۆی گیراوه ته وه و له سه ر زاری نه و پیاوه ی به لای شارۆچکه پروخواه که دا تیپه پریوه، فره موویه تی: ﴿أَنِّي يُحْيِي هَٰذِهِ ٱللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ نه مه له گه ل زانینی نه و راستیه شدا، که خوا هه مووی له نه بوو بئشتیکی دی له سه ر هتا دا دروست کردووه، به لام نه و زانینه ی خۆی قه ناعه تی پێ نه هیناوه، که توانای له سه ر دروستکردنی سه ره تای شته کان ههیه، تا وای لێ هاتووه بلیت: خوا چۆن نه مانه دوای له ناو چوونیان زیندوو ده کاته وه ﴿أَنِّي يُحْيِي هَٰذِهِ ٱللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾؟ ئیتمه ش هه یچ زانیارییه کی پروونی و امان لانیه بۆ سه لماندنی ناوی بگۆی نه م پرسته یه، واته (بۆ دیاریکردنی ناوی نه و پیاوه ی به لای شارۆچکه که دا تیپه پریوه). ده شیت که (عوزه ی ر) یش بوو ییت، ده شیت که (تۆرمیا) ش بوو ییت. به لام ئیتمه ئاتاجیکمان به زانینی ناوه که ی نیه، چونکه مه به ست له و نایه ته دا ناساندنی ناوه که به خه لک نیه. به لکو مه به ست له مه دا ناساندنی قودره تی خوا یه به و که سانه ی، که نکو لێ ده که ن له قودره ت و توانای خوا له سه ر زیندوو کردنه وه ی مه خلوقات ی خۆی له دوای مراندنیان و، گیراندنه وه یان بۆ دنیا له دوای له نیوچوونیان، ههروه ها خوا هه ر خۆیشی ژیان و مردنی به ده سه ته.. له وانه ش که نکو لێ یان له توانای خوا ده کرد، که سانیکی بێ باوه پری نیو قوره شو نه و که سانه ی تری سه ر به هۆزه کانی عه ره ب بوون، که لیژه دا مه به ست بووه توانای خوا یان پێ بناسین ریت و، به لگه ی پروون و

ناشکریان له سهر جیگیر بکریت، ههروهها مهبهست لهو جووله کانهی (بهنی ئیسرائیل)یش بووه که له شوینی ههجره تگای پیغه مبهری خۆی محمد ﷺ ناگادار کردووه لهو چیرۆک و بهسهرهاتانهی که له لای جووله که کانیشت بیستاون تا بهم پهنگه جووله که کانی مه دینهش گومانیان له سهر پیغه مبهرایه تیه کی نه مینیت و بیانوشیان (له سهر ساوه پ نه هینان به په یامه کی) نه هیلیت. چونکه نهو بهسهرهاتانهی که خوا به سروش بو (عمدی پیغه مبهری) له قورئاندا گیراوه تهوه، لهو ههواڵ و بهسهرهاتانه که پێشتر پیغه مبهر ﷺ و گه له کهشی نه یانده زانین، زانیاریش له سهر نهو بهسهرهاتانه لهوه ویش تهنها له لای شوینکه وتوانی ئایینه کانی تر هه بوو وهک جووله که و دیانه کان، دیاره (عمدی پیغه مبهریش ﷺ) له وان نه بووه و ته نانهت نه خوینده واریش بووه، گه له کهشی نه خوینده وار بوون. نه مهش له لای شوینکه وتوانی کتیه کانی پیشوو (ئه هلی کیتاب) پروون و زانراو بووه که پیغه مبهری خوا ﷺ ئهم بهسهرهاتانهی تهنها به سروشی خوا زانیوه و لێی ناگادار کراوه. جا ئه گهر مهبهست لهم ههواڵ و بهسهرهاتانه بو دیاری کردنی ناوی خاوهنی پرسیاره که بیت که ده باره ی چۆنیهتی زیندوو کردنه وه و بنیات نانه وهی شارێک پرسیاره کردووه (أَلَيْسَ هَٰذَا ٱللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا) "ئهوا ناماژه بو کردنه که تهنها له سهر ناوی خۆی ده بوو به شیوهیه که ههچ ئاسته نگیك نه هیلیته وه و بیانوو بپریت و، گومان نه هیلیت. به لام مهبهست له مه په خنه گرتنه له وهی نیو پرسیاره کی و، نیدی خوا به مهش هینده ی بو بهنده کانی لی دیاری کردووه" (۱).

بیرورای (سید قطب) له سه ره نه م چیرۆکه

مامۆستای پیشه واش (سید قطب) بیرورایه کی نایاب و هه لۆیستیکی پتهوی له ئاست شیکار و ورده کاری یه کانی نیۆ ده که ئیسرا ئیلیه کانی تایبه ت به م چیرۆکه دا گرته به ر، وه ک له مباره یه وه گو تویه تی: "کێ یه ئه و پیا وه ی که به لای شارۆچکه که دا تیپه ریوه؟ ئه ی ئه و شارۆچکه یه کامه یه که له کاتی پروو خانی داروپه ردووی به سه ر یه کدا پیایدا تیپه ریوه؟ بێگومان قورئان له مباره یه وه ه یچ زانیارییه کی ده رنه خستوه و، گه ر خواستی خواش له سه ر ئه وه بوا یه ئه و ده ریده خست.

خۆ ئه گه ر ه یکه مه تی نیۆ ده که ه ی قورئانیش ته نها به و ده رخستنه به دیی به اتایه، ئه و خا له قورئاندا فه رامۆشی نه ده کرد. ده با ئیمه ش - به شیوازی خۆمان له م ته فسیری (فی ظلال القرآن) ده - له ئاست ئه م سیبه ره شدا هه لۆیسته بکه ین و ببینن که: بێگومان دیمه نی به سه ره اته که وینه یه کی به هیژو رۆشن و سروش به خش بو هه ست ده کیشیت، دیمه نی مردن و کاره سات و ویرانه. به وه سفی (وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا) دیمه نی شارۆچکه یه کی پروو خا و پێشان ده دات که به سه ر بناغه و کۆله که کانی دا پروو خا وه، پاشان له پێی هه ست و سۆزی ئه و کابرایه ی به لای شارۆچکه که دا تیپه ریوه سۆزیکی گشتی مرۆیی و زاخا و درا و به و گوزارشته ی (أَنِّي يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا) ده کیشیت^(۱).

(۱) فی ظلال القرآن / ۱: ۲۹۹.

ئهو باسهی که چیرۆکهکی تیدا هاتوو

چیرۆکی (ئهو پیاوی به لای شارۆچکه که دا تیپه‌ری) له باسیکی تایبه تیدا هاتوو که (باسی لیدوانه له بابته ژیان و مردنه‌وه)، پیشتر ئاماژه‌یه‌ک بۆ ده‌مه‌ته‌قی‌یه‌کی نیوان (ابراهیم خلیل) -سلای لی بیت- و ئهو پاشایه‌دا که پروپاگانده‌ی په‌روه‌ردگاریه‌تی بۆ خۆی کردو، کراوه که (ابراهیم) موناقه‌شه‌ی له‌گه‌ڵا ده‌کات و به‌لگه‌ی گه‌وره‌ و بنه‌بری له‌سه‌ر په‌روه‌ردگاریتی خوا و پوچه‌لیی بیروپاکانی ئهو ده‌خاته به‌رده‌م. دواي ئهم وتو و یژه‌ش ئاماژه بۆ به‌سه‌ره‌اتیکی تری کورتی (ابراهیم) هه‌یه که نموونه‌یه‌کی کرده‌یی (عملی) له‌سه‌ر (ژیان و مردن) له‌گه‌ڵا دانراوه‌و، نموونه‌که‌ش باسی زیندووکرده‌وه‌ی بالنده‌کانه که دواتر به‌ په‌له هاتوونه‌وه بۆلای.

جا بۆ نه‌وه‌ی هه‌ر له که‌شی ئهو (ژیان و مردن) هه‌شدا بمێنینه‌وه و ساباته گشتیه‌که‌ی باسه بنه‌ره‌تی یه‌که‌ش په‌چاو بکه‌ین، هه‌رسێ ئایه‌ته‌که‌ی تایبته به‌و وتویژو به‌سه‌ره‌اته کورتانه دیاری ده‌که‌ین که خواي مه‌زن تیاياندا ده‌فه‌رمویت:

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُعْبَدُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٨﴾ أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنِّي يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا

ثُمَّ نَكْسُوها لِحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٥٩﴾
وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُنحِي الْمَوْتِ قَالَ أَوْلَمْ تُؤْمِنَ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لَيْظْمِينَ قُلِّي قَالَ فخذ أربعةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ أَجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٦٠﴾ البقرة ﴿١٥٩﴾

مامۆستای پێشهوا (سید قطب) ده‌بارە‌ی بابە‌تی هه‌رسی نایه‌ته‌که گوتوو‌یه‌تی:
"ئهم سێ نایه‌ته له‌کۆ‌ی هه‌موویان دا یه‌ک بابە‌تیان له‌خۆ گرتوو‌ه: نه‌ینی ی ژیان و مردن و حه‌قیقه‌تی ژیان و مردن.. به‌م پێ‌یه‌ش لایه‌نی‌ک له‌ لایه‌نه‌کانی تیروانی‌نی ئیسلامی پێ‌ک ده‌هێنێ‌ت و ده‌چێ‌ته پال ئه‌و رێ‌سیانه‌ی که له سه‌ره‌تای ئهم جو‌زئه‌ی قورئانه‌وه نایه‌ته‌کانی پێ‌شو و ده‌ریان ب‌پیه‌و، په‌یه‌نده‌ی یه‌کی راس‌ته‌وخۆشی به‌ (آیه‌ الكرسي) یه‌که‌وه به‌و سیفه‌تانه‌ی تری خوا‌وه هه‌یه که له‌و نایه‌ته‌دا ده‌رب‌پا‌ون. ئیدی به‌ هه‌موشیان لایه‌نی‌ک له‌ لایه‌نه‌کانی ئه‌و کۆ‌ششه درێ‌ژ و ده‌رکه‌وتوو‌ی نی‌و قورئان غایش ده‌که‌ن که تیروانی‌نی راس‌ته‌قینه‌ی بۆ راس‌تی یه‌کانی ئهم بو‌ونه‌وه‌ره له‌ وی‌ژدان و په‌ی بردنی مرۆ‌فی مۆس‌لمان دا دروست کردوه" (١).

"أَنْ يُّحْيِيَ هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا"

کاتیەک ئەو پیاوێ شارۆچکە رووخواوە کە یەکێکی بێنی کە دارووبەردووی بەسەر یە کتردا تەبێه، خێرا زمانی بەم پرسیارە سەرسوڕهێنە کەوتە گۆ: (أَنْ يُّحْيِيَ هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا)؟ ئایا تۆ بێنی بەم شیوێ پرسیارکردنە گومانێ لە توانای خوا لەسەر زیندووکردنەوێ مردووان و پێک هێنانەوێ شارۆچکە کەش دوا لە ناوچوونی کردبێت؟ ئەو ئایا پالێنەر و سەرچاوەی پرسیارکردنە کە ی گومانکردنی بووبێت لە توانا و قودرەتی پەروردار؟ هەندێک لە ڕاڤەکاران (مفسرین) وایان گوتووە، کە گواهی ئەم گومانە ی کردبێت، ئەمەشیان داناوە بە گومان کردنی پیاوێ کە لە توانای خوا. وەك زانراویشە، کە گومان کردن لە توانای ڕەها و بێ سنووری خوا کفر و بێ باوەڕییە، کە بۆ گومانکاریش لەوێ بێ باوەڕ، نەك باوەڕدار. ئەو باشە چۆن ئەم پیاوێش - کە بەلای شارۆچکە کەدا تێپەریوە - گومانێ لە قودرەتی خوا هەبوو - واتە چۆن کافرو بێ باوەڕ بوو - لە کاتی کەدا هەر خودی ئەو ڕاڤەکارو تەفسیرنوسانە دەلێن گواهی ئەو (عوێر) بوو، گواهی پێغەمبەرێکیش بوو؟! بەلام کۆمەڵی زانایانی تەفسیر لەسەر ئەو ڕایەن، کە پیاوێ کە باوەڕدار بوو و ئیمانی بەخوا هەبوو و ئیمانی بە قودرەتی بێ سنووری خواش هەبوو، ئیمانی بە زیندووکردنەوێ مردوانیش هەبوو.

(سید قطب) گوتویەتی: "ئەم دیمەنە وێنە یەکی بەهێزو ڕۆشن و سروش بەخش بۆ هەست و زەین دەکێشێت، کە وێنە یە مردن و تاقیکردنەوێ لە ناوچوونەو، بە وەسفی (وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا) وێنە یە کێشراوە و شوێنە کەش بەسەر هەموو بنگە و کۆلە کەکانیدا رووخواوە. لە ڕێی هەست و نەستی کە بۆ گۆزەرکار بەلای

شارۆچکه که شدا ئه وه ههست و سۆزه وێنا دهکات، که له گوزارشتی نیو
 پرسیاره کهیه وه ههلقولاوه و پرسویهتی: (أَنْتَ يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا) .. بێگومان
 دهبرێ ئهم پرسیاره دهزانیت که خوا لهوئێهه، بهلام دیمهنی کارهساته که و
 وێرانیه کهش له گهڵ کارایی توندیان له دڵ و ههست و دهروونیدا، وای لێ کردوه
 سه رسام و ههیران بێت و بپرسیت: ئه رێ چۆن خوا ئهم شارۆچکهیه له دوا
 له ناوچوونی دروست دهکاتهوه؟! ئهمهش ئه وه پهری کاریگهری دیمهنی کارهساته
 له نیو دڵ و دهروونی مرۆفدا که سروشتی قوولی له پرسیار پاماندا پێ
 دهخروشییت. گوزارشت (تعبر) کهش بهم پهنگه سایه و سروشتی خوێ
 هه لدهخات و، دیمه نه کهش واده کیشت و ده ئه وهی ئیدی لهو چرکه ساته دا هه ر خوێ
 له بهرچاوان و له بهر ههست و نه ستدا بێت .. (أَنْتَ يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا) ؟ ئه ی
 چۆن ژيانیش بۆ مردوو ده گه رپته وه؟^(۱)

که واته پیاوه که کاتێک ئه و پرسیاره ی کردوه، له بهر گومان کردنی له توانای خوا
 له سه ر زیندوو کردنه وه ی مردوو ده گه رپینه ی دا بووه، به لکو له ئاکامی سه رسام بوونی له
 ئاست ئه و کاره ساته ی به رده می دا بووه، کاره ساتی شارۆچکه یه کی وێران و پووخوا
 به سه ر هه موو خانوو و دارو په ردوویدا، که ئاخۆ چۆن خوا جارێکی دی ده ی کاته وه
 به و شاره ی جارن.

پاشان کابرا - گه ر سه رنجی ده برپینی بێژه و ئامرازی پرسیار کردنه که ی بده ی -
 گو تویه تی: خوا چۆن ده یه ی نیتته وه کایه (أَنْتَ يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا) و ئامرازی
 (أَنْتَ) ش به مانای (کیف/ چۆن) دیت.

راسته که هه ردوو وشه ی (أَنْتَ) و (هل) بۆ پرسیار کردن، به لام پرسیار که ر
 کاتێک به وشه ی (هل/ ئایا) پرسیار ده کات ئه گه ر گومانی له توانا و هیهزی

هاورئىيەكى ھەبىت لەسەر كردنى كاريك، ھەر بۆيەش پىي دەلئيت: (تاي دەتوانيت ئەو كارە بکەيت؟) بەلام ئەگەر پىي بلئيت: (چۆن تۆ ئەو كارە دەکەيت؟) ئەوا پرسىارى لەسەر چۆنەتتى و شىوازی ئەنجام دانى ئەو کارەى لى دەکات.

ئەم پىاوەش (کە بەلای شارۆچکە دەتایپەرپو) ھەى کردووە شىوازو چۆنەتتى پەيدا بوونەو ھى ئەم شارۆچکە بەزانئيت کە چۆن خوا بەدىي دىنئیتەو ھەو خەلکە کەى بۆ دەگىرئیتەو، ھەزى کردووە ئەمە بە چاوى خۆى ببىنئيت و ئاگادار بىت.

ئەم پرسىار کردەشى، کتومت وەك پرسىار کردە کەى (ئىبراھىم) ە-سلأوى لى بىت- کە داواى لەخوا کرد چۆن مردووان زىندوو دەکاتەو، وەك لەو بەسەرھاتەى نىو ئايەتە کەى پىشتەدا ھاتووە: ﴿...وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أُولِمُ تُوْمِنُ ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي...﴾ ﴿البقرة ۲۶۰﴾، ئەو ھەش وەك ئەم بەسەرھاتەى و يەك ناوەرۆکیان ھەيە، چونکە پىکەو ھە لە يەك باسو بۆنەدا ھاتوون.

چەند موعجیزەیک له چیرۆکەکە

قورئانی پێرۆز له کاتی خستنه‌رووی چیرۆکی (ئەو پیاوێ بە‌لای شارۆچکە‌کە‌دا تێپه‌ریوه) چەند موعجیزه‌یه‌کی خوایی له‌سه‌ر (ژیان و مردن و زیندووکردنه‌وه‌و چاکسازی و خراپه‌کاری) ده‌خاته به‌رچاومان، که به‌لگه‌ن له‌سه‌ر توانای په‌هاو بی‌سنووری خوا، ئەو توانایه‌ی، که ملکه‌چی هیچ یاساو رێساو ده‌ستووریکی گه‌ردوون نیه‌، چونکه‌ خوا خۆی رێساو ده‌ستوره‌کانی خولقاندووه‌و وای لێ‌کردوون حوکمی ژیا‌نی م‌ر‌و‌ف‌ بکهن، به‌لام حوکم به‌ خوا خۆی ناکهن و هیچ سنورو چوارچێوه‌یه‌کیش بۆ خواست و ئیراده‌ی خوا دانانی‌ت. له‌و موعجیزانه‌ش که له‌م چیرۆکە‌دا هه‌ن، وه‌ک:

١/ خوا ئەم پیاوێ بۆ ماوه‌ی سه‌د ساڵ مراندووه‌و پاشان زیندووی کردۆته‌وه‌، وه‌ک فەر‌مو‌یه‌تی: ﴿فَأَمَاتُهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ﴾، ئەم مراندن و زیندووکردنه‌وه‌یه‌شی وه‌لامێک بووه‌ بۆ پرسیاره‌که‌ی ئەو پیاوه‌ که گوتبووی: (أَنِّي يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا)؟ ئیدی خواش ئەزموونیکی کرده‌یی (عملی)ی خسته‌ به‌رچاوی کابراو راسته‌وخۆ به‌سه‌ر خۆشیدا په‌یره‌و بوو، به‌مه‌ش وه‌لامی پرسیاره‌که‌ی خۆی ده‌ستکه‌وته‌وه‌، چونکه‌ ئەوه‌تا بۆ سه‌د ساڵ مردووه‌و، دوا‌یش زیندوو کراوه‌ته‌وه‌، جا ئەو خوا‌یه‌ی که ئەم ئەزمونه‌ کرده‌یی‌یه‌ی به‌سه‌ردا په‌یره‌و کرده‌، ئەوا له‌سه‌ر ژیا‌ندنه‌وه‌ی شارۆچکە‌کە‌ش له‌دوا‌ی تێکه‌چوونی به‌ توانایه‌. وه‌ک (سید قطب)یش ده‌لێ‌ت: "خوا له‌ وه‌لامی پرسیاری کابرا‌دا، ته‌نها به‌ (وتن) پێ‌ی نه‌فه‌رمووه‌، که چۆن ئەو شارۆچکە‌یه‌ ده‌ژیه‌نیت‌ه‌وه‌، به‌لکو له‌ جیهانی واقیعدا و پیشانی داوه‌، که چۆن ژیا‌ن به‌به‌ر مردوودا ده‌کاته‌وه‌، چونکه‌ هه‌ست و سۆزو سه‌رسام بوونی‌ش، هه‌ندی‌ک جار له‌ راده‌یه‌کی وه‌ها توندو قوول

بوونه وده دايه، كه تنهها به بهلگه ې عه قلى و، تنه ناته (به لژيكي ويژدانى) يش تير ناكريټ، تنه ناته به و واقعه گشتيه ې بهرچاوانى خه لكيش تير و چاره سهر ناكريټ، بهلكو چاره سهر كه به نه زمون و تاقير كړنه وې شه خسي و تايه تيبى راسته وخو ده بټ كه هه ستو نه ستو تير و پر ده كات و، دلش به ته واو ته و به بټ ليدوان هيدى و نارام ده كاته وه" (۱).

۲- مردنې گويدرېژى پياوه كه و مانه وې ئيسكو و پروسكى و، په يكه ره ئيسكيه كه شى كه هيچ گوشت و خوين و پيست و تووكيكي پيو نه مابيت، نه مهش له فرمايشته كه ې خوا وه ريده گرين، كه هر له نايه ته كه ې نه م به سهراته دا فرمويه تى: ﴿وَأَنْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ﴾. پاشان خوا نه م كه ره (گويدرېژ) هه به ريگه يه كي له راده به دهر (معجزه) زيندو و كړدو ته وه و خستويتيه بهر هه ردو و چاوى پياوه كه ﴿وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوها لَحْمًا﴾ واته: پاشان بر وانه بو ئيسقانه كانى گويدرېژه كه ت، كه چون بهرزيان ده كه ينه وه و پيكيان ده به ستينه وه و، پاشان به گوشت دايانده پوښين.. به ماناى خوا نه و په يكه ره ئيسكيه ې كه ره كه ې پيشانى پياوه كه دا وه و، پاشان پياوه كه به چاوى خو ې ديويه تى كه (قوناغ به قوناغ) چون خوا به و قوناغ به ندييه سهر سوپه ېن و موعجيزه كارييه، ورده ورده گوشت ده خاته وه سهر ئيسكه كان و، پاشان دايان ده پوښيت و پيست و تووكى به بهر دا ده كاته وه، تاكو پيكه اته ې جهسته ې گويدرېژه كه ته واو بو وه و نه و جهسته يه ې پيشووترى خو ې بو گه را وه ته و. نجا خوا گيانيشى به بهر دا كړدو ته وه و گيانه كه به سهر جهم به شه كانى لاشه ې دا سوپا وه ته وه و، ژيانى تى كه وتو ته وه.

۳- نه كزپانى خوړاك و خواردنه وه كه ې، به دريژايى ماوه ې نه و سه د ساله ﴿فَأَنْظُرْ

إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَكْسَنْتَهُ ﴿٤﴾، واته: ههروهها پروانه بۆ خۆراك و خواردنهوهكەت كه هیچ نهگۆرانون و تێك نهچوون.. چونكه به ههمان كهلك و بههای خۆیان مابوونهوه و بۆ بهكارهێنان دهستیان دهدا و هیچ حالهتیکی پزین و تێكچوونیان تووش نهبووبوو. ئیججازی بێوینه و درهوشاوهش لهو خواسته خاوییهدا بۆمان پهنگ دهداتهوه، كه بێگومان وهك پیشبینی کردوه - بهگوێهری دید و تیروانیی مرۆف - كه ژیانی ئهو پیاوه دهڕێژه بکیشیت، بهلام خوا مراندووویهتی، خۆی و کهرهکەشی، وهك پیشبینی کراویشه، كه دهبوايه - ههر بهپێی تیروانیی مرۆف - به زوویی ئهو خۆراك و خواردنهوهیهش تێك بجیت و پیس و بۆگه بن، بهلام خوا بهچاکی و پاکی و بهبێ گۆران و تێك چوون، بۆ ماوهی سهده سال هیشتونوی یهوه و پاراستونوی.

ئیدی پیاوه ئیماندارهکەش، ئیمان و باوهرو پراوهیان و دلبابوونیکی زیاتری دهستکهوتوو، ئهمهش بههۆی ئهو موعجیزانهوه، كه دیبوونی. بێگومان ئیمهش کاتێک ئهم چیرۆکه له قورناندا دهخوینینهوه و له ههموو جارێکیشدا، كه بهوپهڕی پهڕۆشی و سهرسالامی و کارتێکراوییهوه سهرنج له وینه و دیمهنهکانی دهدهین، باوهرو یهقین و ئیمان و دلبایی یهکی زیاترمان دهست دهکەوێت، به تایبهتیش له کاتی خویندنهوهی ئهو موعجیزه پهرشنگدارانهی خوا تیاایدا.

مردنی پیاوهکه، مردنێکی تایبهتی بووه

هه ندیک کهس وای دادهنێن، که مردنی ئهو پیاوه بۆ ماوهی سهد سالو، پاشان زیندووکردنهوهشی، پێچهوانهیهی دههکانی تری قورئانه، که وای بریارداوه کاتیکی مروژ دهمری ههتا رۆژی زیندووبونهوهی له قیامهتدا، گیانی بۆ ناگهڕێنرێتهوه، لهو دهقانهش وهک ئهوهی، که خوا فرمویهتی: ﴿حَقَّ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ۝١٩ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ... ۝١٠٠﴾ المؤمن ﴿٥٩﴾ ههروهها فرمویهتی: ﴿مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ۝٥٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ يس ﴿٥٠﴾

ئیمه هیچ دژایهتی و پێچهوانهبوونیکی نیوان ئایهتی ئهم چیرۆکه و ئایهتهکانی تری قورئاندا بهدی ناکهین، راسته که ههموو ئهم دهقانه بریار لهسهه حهقیقهتیکی دیارو بنهڕ دهدهن، که ئهوهیه کاتیکی مروژ دهمریت، جاریکی دی بۆ ژیانی دنیا نایهتهوه و ناگهڕێتهوه، چونکه ئهم دنیایهی بهجی هێشتووهو، گیانیشی لهنیو گۆره کهیدا لهلای لاشهیهوه دادهنریت و بهخۆشییهوه، یان به ئازارو ئهشکهنجیهوه -بهپێی کردهوهکانی نیو دنیا- ئهو گیانهی تا رۆژی قیامت لهلا دهمیێتهوهو، خواش لهگهڵ زیندووکراوانی تردا له گۆرهکانیهوه زیندوویان دهکاتهوه.

جا ئهو مروژهی، که له مردنێکی راستهقینهدا دهمریت و ماوهی ژیانی دنیایدا بهتهواوهتی دواپی دیتو، ئهو کۆتایییهی پێدهگات، که خوا لهپیش دروستکردنی بوونهوردا بۆی نووسیوه.

بهلام خۆ ئهگهر خوا بریاری بۆ تاکه پیاویک، یان کۆمهله کهسیک دابوو، که به

مردنیکی تایبهتی بمرن و بریاریشی وابوو، که پاشاوهیهکیان لهو ژيانهدا ماییت، که له نهزلهوه بۆی داناون، نهوا لهم حالتهدا نهو جوړه مردنه، نهو مردنه راستهقینه دواپهیه نیه، که ژيانی دنیای پێ کوتایی دیت و ههرگیز ژيانی دنیای له دواوه ناگهپریتتهوه. ههر بۆیه کاتیک شههیدان نهوهیان له خوا خواستوه، که دواى شههیدبوونیان بیانگێریتتهوه بۆ دنیا، تاكو بجهنگن و جارێکی دی له پیتناوی خوادا بکوژریتتهوه، کهچی خوا وهلامی داواکهیانی نه داوتهوه، چونکه خوا پیتشت بریاری وابوو، که بۆ دنیا نهگهپریتتهوه. لهم پروهوه (مسلم) له (عبدالله کوری مسعود) وه -خوا لسیان رازی بیت- و شهویش له پیغه مبهری خواوه ﷺ گێراویتیتهوه، که دهبارهی ئەم حالته فهرموویهتی: ((أَرْوَاهُمْ فِي جَوْفِ طَيْرٍ خَضِرٍ، لَهَا قَنَادِيلٌ مُّعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ، تَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ، ثُمَّ تَأْوِي إِلَى تِلْكَ الْقَنَادِيلِ. فَاطْلَعَ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ أَطْلَاعَةً، فَقَالَ: هَلْ تَسْتَهْتَهُونَ شَيْئًا؟ قَالُوا: أَيْ شَيْءٍ نَشْتَهِي وَنَحْنُ نَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شِئْنَا! فَفَعَلَ ذَلِكَ بِهِمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَنْ يُتْرَكُوا مِنْ أَنْ يُسْأَلُوا، قَالُوا: يَا رَبِّ نُرِيدُ أَنْ تَرُدَّ أَرْوَاحَنَا فِي أَجْسَادِنَا حَتَّى نُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ مَرَّةً أُخْرَى. فَلَمَّا رَأَى أَنْ لَيْسَ لَهُمْ حَاجَةٌ تَرْكُوا))^(۱).

واته: گیانی نهو شههیدانه له ناخی چهند بالندهیهکی سهوزدان، که چهند چرایهکی وهك نهستیرهیان ههیهو، به عمرشی خوادا ههلواسراونو، به ئارهزویی خۆیان له بهههشت رادهبویرن، پاشان دهچنه پال چراکان. خوای پهروهردگاریشیان بۆیان دهروانییت و لییان دهپرسیت: حمزتان له چیه؟ نهوانیش دهلێن: حمزمان له چ شتیك بیت، له کاتیکدا به ئارهزویی خۆمان له بهههشتدا رادهبویرینو، ههرچیمان بویت ههیه!

ئنجا خوا سێ جار نهوهیان لسی دهپرسیتهوهو، نهوانیش که دهبینن وازیان لسی ناهیتنریتو، ههر پرسیاریان لسی دهکریت، تاكو وهلامیک به شتیك بدهنهوه، بۆیه

(۱) مسلم (۳۳) کتاب الامارة (۳۳) باب بیان أن ارواح الشهداء في الجنة. حدیث (۱۸۸۷).

ده‌لێن: ئەوی پەرورەدگار، دەمانەویّت گیانەکانمان بۆ جەستەکانمان بگەڕێتەوه بۆ ئەوەی بچینهوه بۆ دنیاو جاریکی تر له پێناوی تۆدا بکوژرێن. کاتیك خواش دەبینێت جگە لەوه هیچ پێویستییه‌کی تریان نیه، وازیان لێ دێنێت و وه‌لامی داواکه‌یان ناداته‌وه و بۆ دنیا‌یان ناگیرێتەوه.

جا ئەو پیاوه‌ی که خوا بۆ سه‌د ساڵ مراندویه‌تی و پاشان زیندووی کردۆته‌وه، ئەو مردنه‌ راسته‌قینه‌ کۆتایی پێهاتووه‌ی دنیا نه‌بووه، به‌لکو مردنێکی تایبه‌تی بووه تاكو خوا چەند نیشانه‌یه‌کی عه‌مه‌لیی له‌ خودی خۆی و خۆراك و، له‌ گوێدریژه‌که‌شیوه‌ پیشان بدات و، له‌م چیرۆکه‌شه‌وه چەند نیشانه‌یه‌ک پیشانی خه‌لکی تر بدات ﴿وَلِنَجْعَلَكَ ءَايَةً لِّلنَّاسِ﴾.

دوای ئەوه‌ش که خوا زیندووی کردۆته‌وه، پاشاوه‌ی ژیا‌نی خۆی له‌ دنیا‌دا به‌سه‌ر بردووه‌ و دوای ئەمه‌ به‌و ئەجه‌ل و کۆتایی‌یه‌ش گه‌یشتووه‌ که خوا بۆی داناوه‌ و به‌ مردنی راسته‌قینه‌ مردووه‌ وه‌ک چۆن ته‌واوی خه‌لکی دی ده‌مرن. خۆ ئەم پیاوه‌ش یه‌که‌مین که‌سێک یان تاکه‌ که‌سێک نیه، که به‌م مردنه‌ تایبه‌تییه‌ مردبێت و پاشان زیندوو کرابێت‌ه‌وه‌ و پاشاوه‌ی ژیا‌نی به‌سه‌ر بردبێت، به‌لکو وه‌ک قورئانیش هه‌وائی تری هاوشیوه‌ی له‌سه‌ر سێ کۆمه‌له‌ که‌سی تر پێداوین که هه‌مان حاله‌تیان به‌سه‌ردا هینراوه‌:

کۆمه‌لێ یه‌که‌م: کۆمه‌له‌ که‌سێک بوون له‌ هۆزی (به‌نی ئیسرائیل) له‌ سه‌رده‌می ژیا‌نی مووسادا-سلاوی خوا‌ی لێ بێت- کاتیك داوایان کرد خوا‌یان به‌ ئاشکرا وه‌ک خۆی پیشان بدات، خواش له‌سه‌ر ئەو داوا‌یه‌ مراندنی و، له‌ دوا‌یشدا زیندووی کردنه‌وه، وه‌ک فەرموویه‌تی: ﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يٰمُوسٰى لَنْ نُّؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرٰى اِلٰهَ جَهَرَةً فَاخَذَتْكُمْ الصَّيْحَةُ وَاَنْتُمْ نٰظِرُونَ﴾ ٥٥ ثُمَّ بَعَثْنَاكَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ٥٦ البقرة ... واته‌: هه‌روه‌ها ئێوه

ئەى (بهنى ئيسرائيل) ئەوه بهياد بېننهوه كاتيك به موساتان گوت: ئەى موسا ئېمه هەرگيز باوهپت پې ناهيئين، تاكو به ئاشكراو بهچاوى خومان خوا نهيين، هەر بۆيهش لهسەر ئەمه دهسبهجى بروسكه لىى دان، له كاتيكدا تهماشاتان دهكردو به سهرسامى يهوه به چواردهورى خوتاندا دهتانروانى، پاشان دواى ئەمهو له دواى مراندنتان زيندوومان كردنهوه تاكو دواى ئەو مردنهتان سوپاسى خوا بكهن.

كۆمهلى دووه / ئەوانه، كه به چهندين ههزاركس له خاكى خويان دههچوون، خواش مراندنى و پاشان زيندوى كردنهوه، وهك فهرموويهتى: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ...﴾ (البقرة ٢٤٣)، واته: ئايا ههوالى ئەوانهت نهبيستوه، كه به ههزارهها كهس دهبوون و له ترسى مردن له مال و خاكى خويان دههچوون و-له بهرهنگار بوونهوهى دوژمن و لهنيوچوونى خويان دهترسان-، خواش پى يانى فهرموو: بمرن، ئنجا مراندنى و دواى زيندوى كردنهوه.

كۆمهلى سىيەم / هاوهلانى نيو ئەشكهوته كه (اصحاب الكهف)ن، ئەوانهى كه خوا بۆ ماوهى سىسهو نو سال مراندوونى: ﴿وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تَسْعًا﴾ (الكهف ٢٥).

چهند به لگهیهك له سه زیندووکردنهوه له قورئاندا

له دیارترینی ئهو مهسه لانهی، كه له لای كافرهكان جێی نكوولێ و به دوورگرتن بووه، مهسه لهی زیندووکردنهوه و لێپرسینهوهی پڕۆژی قیامهت بووه، گوايه چۆن گیانهكانیان بۆ لاشهكانیان دهگهڕێنێنهوه، دواى ئهوهی له نیوچوون و بوون به خۆل؟ قورئانی پیرۆز ئهم گومانانهی ئهوانی تۆمارکردووه و ههلامیشتی داونهتیهوه و به درۆی خستوونهوه، وهك له زۆریه ئایهتهكاندا هاتوه.. له مبارهیهوه خوا فهرموویهتی: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنْفِقُ إِذَا مَرَّقْتُمْ كُلَّ مَرْقٍ إِنَّكُمْ لَعِی خَلْقٍ جَدِیدٍ ۝۷﴾ أَفَتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِیدِ ﴿۸﴾ سبا. واته: ئهوانه ی بێ باوهڕ بوون به گالته جاری یهوه دهیانگوت: ئایا پیاویکتان پێ بناسین، تا ههوالی ئهو ساتهتان پێ بدات، كه کاتیك پارچه پارچه و ههپروون به ههپروون دهبن له نیو خاکدا، دواى ئهوه جارێکی دی سه رهله نوێ خهلق دهکرینهوه.. ئایا ئهو درۆی له سه ره خوا ههلبهستووه؟ یان تووشی شیتتی یهك بوو؟ نه خێر وانیه، به لکو ئهوانه ی، كه باوهڕیان به پڕۆژی دواپی (آخرة) نیه، ئهوانه له سزاو گومراپی یهکی فراوان دان..

ههروهها قورئان چهن دین نمونه ی له سه ره زیندووکردنهوه هیناوهتهوه، تاكو ئهم عهقیدهیه له دڵ و دهروونهكاندا بچه سپینیت، ئهم نمونانهش چهن دین به لگه ی پاست و دروستی وان، كه له پله ی بهرزترین جوړی پاستی و یهقین دان و دهراویشته ی واقعی ژیان و ئهو شتانه ی ترن، كه خه لکی به چاوانی خو یان دهیانبینن و تیا یاندا دهژین و هیچ ساته وه ختیکیش گومانی تیا دا ناکه م.. هه ندیک له هه ره دیارترینی ئهو نمونانهش، كه له باره ی زیندووکردنهوه له قورئاندا هاتوون، وهك:

۱- دروستکردنی ناسمانه كان بهو قه بهی و زه به للاحی و به رفراویتی به یانه وه، ههروه ها دروستکردنی زه ویش بهو گه وره یی به یه وه .. جا نه و خوا به هیزو به توانایه ی که ناسمانه کانی دروست کردوه، توانای له سهر زیندو و کردنه وه ی نه و مرؤفه بچوک و لاوازه ش هیه، وه خوا فهرموویه تی: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَكُنْ لِيَّ خَلْقُهُنَّ بِقَدِيرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (۲۲) الاحقاف

۲- حالته تی زه ی له پیش نه ودها که ناوی به سهردا بیته خواره وه و که چۆن مردوو وشکه و، چۆن دوا ی نه وده ی ناوی به سهردا دهباریت ژيانی تی ده که ویتنه وه و چنده ها جوړی پرووه ک و گژوگیای لی سه وزو به رهم دیت .. جا نه و خوایه ی که دوا ی مراندنی نه و شتانه دهیانژینیتنه وه، توانای زیندو و کردنه وه ی مردوو انیشی له نیو گوره کانیانه وه هیه، وه کو فهرمووشیه تی: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَىٰ الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (۲۱) فصلت

۳- مرؤف خویشی، نمونه یه کی ترو سهرنج بدات چۆن خوا له نه بوو (عدم) دروستی کردوه و قوناغه کانی ژيانیشی له و کاته وه ی دلته ناویکی پاک (نطفه) بوون تا کو قوناغه کانی نیو په می دایک و پاشان قوناغه کانی ژيانی له سهر پرووی زه و ی و، دوا ی نه وده ش مردنی و ناشتنی له ژیر خاکدا .. جا نه و خوایه ی که مرؤفی ناوا دروست کردوه و له قوناغه کانی ژيانیدا سهر به رشتی کردوه، توانای نه وده شی هیه که له رؤژی قیامت دا زیندووی بکاته وه، وه خوا فهرموویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُّخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقَرِّ فِي

الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِنَّ أَحَبَّ إِلَيْنَا مَن تَخْرُجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لَتَبَلَّغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ
مَنْ يُؤَوِّفُ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرْدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا
وَنَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ
نَوْجٍ بَهيجٍ ﴿٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُخَيِّ الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾
وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾ الْحَجَّ

٤- تواناو قودرهتی خوا له سهر دروست کردنی شته پیچه وانه و دژ بهیه کتره کان، بۆ
نمونه خوا (شهوو پۆزی) دروست کردوو، ههروهها (تاریکی و پروناکی) و (ناوو
شاگر) و (سهوزایی و وشکانی) و (ژیان و مردن) و توانای زیندووکردنهوی
مرۆفیشی له دواى مردنى ههیه، وهك له مبارهیه شهوه فهرموویهتى: ﴿وَضَرَبَ
لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُعِى الْعِظَمُ وَهِيَ رَمِيمٌ﴾ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا
أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا
فَإِذَا أَنْشَمْتُمْ تُوْقِدُونَ ﴿٨٠﴾ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَدِيرٍ عَلَىٰ أَن
يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَن يَقُولَ لَهُ كُنْ
فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾ بَسْ

٥- لای خه لکی ناشکرایه که پهیدا کردنهوه و پیک هینانهوهی شتیک له جاری
دووهمداو له لایهن مرۆفیکهوه ئاسان تره له لای وهك له پیکهینانی جاری
یه که می. قورئانی پیروزی شه نهم راستیی هاشا هه لته گرهی کردۆته به لگه یهك
له سهر زیندووکردنهوه، خواش یه کهم جار مرۆفی دروست کردو له نه بوو
(عدم) یشه پیکى هیناو، دهشتوانیت که بۆ جاری دووهم بۆ گیانی بگپێتهوه و
سه ره نوێ زیندوو بکاتهوه. چونکه گپێانهوه که ئاسانهوه له دروست کردن و

پێکهێنانی یه کهم جار. ئه مه سه باره ت به مرۆ، به لام سه باره ت به خوا هیچ سه ختی یه کی له بهردهم دا نیه، چونکه هه موو شتی که له لای ئاسانه و خوازیاری هه رکاری که بێت توانای ئه نجام دانی هیه و هیچ شتی کهشی نه له زهوی و نه له ئاساندا له لا قورس و گران نیه و هه ر پێی بهر مویت به، ئیدی ده بێت، وه که فهر موویه تی: ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (الروم ۲۷)

۶- قورئانی پێرۆز به لگه یه کی تری کرده یی پۆژانه ی دیاری کردوه که پۆژانه به سه ر هه ر که سی که ماندا رووده ات، ئه ویش مه سه له ی خه وتن و بیدار بوونه ویه. هه ریه کی که له ئیمه له پۆژه کهیدا کار ده کات و، له شه ویشدا وه نه وز ده یگری ت و خه وتن کۆنترۆلی ده کات و، ده خه ویت. کاتی که ده شه ویت، وه که مردوو وایه و گیان له لاشه ی ده ر ده چیت و کاتی که له خه و هه لده ستیت خوا گیانه که ی بۆ ده گه رینیت هه و له و جوړه مردنه ی زیندووی ده کاته وه. بێگومان خه وتنیش مردنه و، له خه وه ستاندنیش زیندو وکرده ویه. جا ئه و خوا یه ی که پۆژانه ئه م روودا وه به سه ر هه ر یه کی که له ئیمه دا دینیت، ئه و توانای ئه وه شی هیه، که له پۆژی قیامه تدا مردوو هه کانه زیندو و بکاته وه.

خوا له مباره یه شه وه فهر موویه تی: ﴿وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (الأنعام ۶۰)

هه ر له مباره یه وه خوا فهر موویه تی: ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَازِلِهَا فِيمُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (الزمر ۴۲) .. واته هه ر

خوایه که گیانه کان له کاتی مردنیاندا ده کیشیت، ئهو گیانهش که له خهوه کهیدا نه مرد، خوا ههر بۆی ده نیریتهوه، جا ئهو کهسهش که خوا برپاری مردنی بۆ داویت، ئهوا رۆحه کهی ده گریتهوهو، بۆ لاشهی ناگه پیتهوه، ئهو کهسهش که رۆژی تهواو نه بوویت، بۆی ده نیریتهوه تا کاتیکی دیاریکراو. بهراستی له مه دا چه ندین به لگه و نیشانه بۆ که سانیک ههیه که له بیر کردنهوه و له م دیاردانهی قودره تی خوا تیفکرن.

۷- قورنان چه ند موعجیزه یه کی خوا بیشی وه که به لگه له سه ر زیندوو کردنه وه پیشان داوه، له مباره یه وه خوا فه رمویه تی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ...﴾ (البقرة ۲۴۳) بیشتەر مانای ئه م ئایه ته مان لیک دایه وه.

ههروه ها ئهو به سه رهاته ش له گه ل (ئیبراهیم) دا- سلاوی لی بیته- که ده باره ی زیندوو کردنه وه یه و خوا پسی فه رموه: ﴿... قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا...﴾ (البقرة ۲۶۰) یان ئهو به سه رهاته ش له گه ل ئهو پیاوه ئیمانداره ی به لای شارۆچکه که دا ره ته بووه و گو تویه تی: ﴿... قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ...﴾ (البقرة ۲۵۹)

ههروه ها ئهو به سه رهاته ش له گه ل ها وه لانی نیو ئه شکه وته که دا (اصحاب الکهف) که خوا بۆ ماوه ی سێ سه دو نوو سال مراند بوونی و پاشان زیندوو کردبوونه وه: ﴿ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا﴾ (الکھف ۱۲)

چەند جوړه خویندنه وه یهك بۆ وشه كانی ئهم نایه ته

چەند جوړه خویندنه وه یهك بۆ سێ وشه ی نیو ئهم نایه ته ههیه، ئیمهش لیڤه داو له کتیبی (حجة القراءات) ی (ابن زنجلة) وه ئهو جوړه خویندنه وانهو ئاراسته کانیان دیاری ده کهین:

خویندنه وه ی یهكهم/ فەرماشته که ی خوا له وشه ی (لَمْ يَتَسَنَّهْ) دا له پسته ی (فَأَنْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ).

ئیمام (ابن زنجلة) له مباره یه وه گوتویه تی: "هه ره یه که له مامۆستایان (همزه) و (کیسانی) وشه ی (لَمْ يَتَسَنَّهْ) یان به (لَمْ يَتَسَنَّ) خویندۆته وه، واته به لابر دنی پیتی (ها) له گه یان دندا، به مانای (لم تغیره السنون/ سالان و پۆژگار نه یان گۆزیون)، پیتی (ه) ش زیاده یه بۆ راوهستان.

به لگه شیان له سه ره ئهم جوړه ئه وه یه عه ره به کان بۆ کۆی سال (سنه) وشه ی (سنوات) به کار دیتن، له به چوک کردنه وه شیدا (سُنَّيَّة) به کار دیتن، ئیدی (ها = ه) ی (لَمْ يَتَسَنَّهْ) بۆ روونکردنه وه بزووتنه له حاله تی راگرتندا.

جا ئه گه ره خویننه ره به خویندنه وه که ی بگات، ئه وا پیتی (نون) ه که ش به وه ی دوا ی خو یه وه ده لکی ت و، له و حاله ته شدا ئاتاجی به درکاندنی (ها) ه که نه ماوه و، لایشی بردووه له به ره نه مانای ئه و هۆیه ی، که له پیناویدا خرابووه سه ری. له م به نه ره ته شدا (لَمْ يَتَسَنَّهْ) بووه و (ئه لفه که) بۆ راگرتن لابراره.

(الفراء) یش ده یگوت: (لَمْ يَتَسَنَّهْ) به مانای (لم يتغير) ه وه كه له فەرماشته یکی تری خوا (مَنْ حَمَلَ مَسْنُونٍ) هاتووه، که به نه ره ته که ی (لَمْ يَتَسَنَّهْ) یه و پاشان (نوون) ی کۆتایی به پیتی (یا) هه لگێڤراوه ته وه، تا کو بارگرانی سێ نوونی یهك له دوا ی یهك سووک کریت.

زانایانی تریش هەر به (لَمْ يَكْسَنَهُ) خویندوو یان نه‌توهه، واته به جیگیرکردنی پیتی (ها=ه) له گه‌یاندندا، نه‌مه‌ش به مانای نه‌وه‌ی (سالانی به‌سه‌ردا نه‌هاتوه)، چونکه پیتی (ها=ه) که له‌سه‌ر (لام الفعل) داده‌نری‌ت و حاله‌تی (سکون) که‌یه‌شی هیمای راگرتن (جزم)ه.

به‌لگه‌شیان نه‌وه‌یه عه‌ره‌ب ده‌لێن: (سانه‌تُ مسانه‌ة) به مانای (به‌پێ‌ی سال مامه‌ل‌م کردوه) و له بچووک کردنه‌وه (تصغیر) ی‌شیدا (سنیههه)یه، هەر بۆیه‌ش (ها) که‌یان له‌گه‌یاندن (وصل) دا داناهه، چونکه (لام الفعل) " (١).

پوخته‌ی نه‌و دوو خویندنه‌وه‌یه‌ش نه‌وه‌یه نه‌وان له‌سه‌ر نه‌و فه‌رمانه رابردوه (الفعل الماضي) ناته‌بان، که فه‌رمانی رانه‌بردوو (الفعل المضارع) ی (یتسنه) ی لێ وه‌رگیراوه.

له‌لای (همزه) و (کسائی) فه‌رمانه‌که (سَنَی‌هه) رانه‌بردوه که‌شی (یَسَنُنْ) وه‌و پیتی (ها) تیا‌یدا جیگیر و چه‌سپاوه، هه‌روه‌ها مانای نه‌گۆرراو (لم يتغیر) ی‌شی هه‌یه. خویندنه‌وه‌ی دووهم: فه‌رمایشتی خوا وشه‌ی (نُنْشِرْها) له‌ پسته‌ی (کَيْفَ نُنْشِرْها) ت.

(نیمام ابن زنجله) له کتێبه‌که‌یدا له‌سه‌ر خویندنه‌وه‌ی نه‌م وشه‌یه‌ش گوتویه‌تی: "هه‌ریه‌که له مامۆستایان (نافع) و (ابن کثیر) و (ابو عمرو) به وشه‌ی (نُنْشِرْها) یان خویندۆته‌وه، واته له‌جیات‌ی پیتی (ز) پیتی (ر) یان تیا‌دا خویندۆته‌وه، نه‌مه‌ش به مانای (کیف نھیها/ چۆن زیندوو‌ی ده‌که‌ینه‌وه؟ یان ئاوا زیندوو‌ی ده‌که‌ینه‌وه). به‌لگه‌شیان بۆ نه‌م بۆچونه فه‌رمایشتی‌کی پێشتری خوایه له‌و ئایه‌ته‌دا: ﴿أَفَنُيْءُ هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾؟ جا نه‌گه‌ر به پیتی (زای= ز) وشه‌ی (نُنْشِرْها) بخوینری‌ته‌وه، نه‌وا ماناکه‌ی ده‌بیته (کیف نرفعها من الأرض الى الجسد) چۆن ئیسقانه‌کان له

زهوی یهوه بۆ سه‌ر لاشه‌كان به‌رز ده‌که‌ینه‌وه، ته‌مه‌ش له‌به‌ر ئه‌وه‌ی پیاوه‌که‌ گومانیکه‌ی له‌سه‌ر به‌رزکردنه‌وه‌ی ئیسقانه‌كان نه‌بوه، به‌لكو گومانی له‌سه‌ر چۆنه‌تی زیندووکردنه‌وه‌ی مردوووه‌كان هه‌بوه، بۆیه‌ش پێی گوتراوه: (انْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نَحْيِيهَا)، گهر به‌ پیتی (را) پێی گوتراویت، واته: ته‌ماشای ئیسقانه‌كانیش بکه‌ چۆن زیندوویان ده‌که‌ینه‌وه‌و دوای مردنیا‌ن گیانیا‌ن له‌به‌ردا ده‌که‌ینه‌وه‌؟

ئه‌وانی تریش له‌ زانایان به‌ پیتی (زای) و به‌ (كَيْفَ نُنْشِرُهَا) خویندوبانه‌ته‌وه، ته‌مه‌ش به‌واتای ب‌روان چۆن ئیسقانه‌كان به‌رزده‌که‌ینه‌وه‌و گوشتیان ده‌خه‌ینه‌وه‌ سه‌ر.. به‌لگه‌شیان له‌سه‌ر ئه‌م جو‌ره‌ خویندنه‌وه‌یه، فه‌رمایشته‌که‌ی خوا به‌ له‌م ئایه‌ته‌دا: ﴿وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِرُهَا﴾، چونکه‌ وه‌سف‌ی ئیسقانه‌كان وا ده‌کریت، که‌ پێکه‌وه‌ ده‌به‌ستینه‌وه‌و هه‌ندیکیان له‌سه‌ر هه‌ندیکی تریان کۆده‌کرینه‌وه، ئه‌گه‌ر له‌ حالیکدا خو‌شیان وه‌سف‌ی ژیا‌نیا‌ن بۆ نه‌کریت.

به‌لگه‌یه‌که‌ی تریش له‌مباریه‌وه، فه‌رمایشتی ﴿ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا﴾، که‌ ئاماژه‌ ده‌کات بۆ ئه‌و حاله‌ته‌ی که‌ بێگومان ئیسقانه‌كان پێش ئه‌وه‌ی به‌ گوشت دا‌پۆشرین زیندوو نین، چونکه‌ ئه‌گه‌ر ئیسقان گوشتی له‌سه‌ر نه‌بی‌ت، ئه‌وا زیندوو نیه، جا کاتیک فه‌رموویه‌تی: ﴿ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا﴾ ئه‌وا به‌وه‌ زانراوه، که‌ خوا گیانی پێ نه‌به‌خشیوه، هه‌تا گوشتی به‌به‌ردا نه‌کردی‌ت" (١).

به‌ هه‌رحال، به‌ پوختی ئه‌وه‌یه، که‌ یان به‌ (را) و به‌ (ننشرها) ده‌خوینری‌ته‌وه، که‌ به‌ مانای (زیندووکردنه‌وه‌)یه، واته‌ بێگومان خوا ئیسقانه‌کانی زیندوو کردۆته‌وه‌ وای لێ کردوون ژیا‌نیا‌ن تی‌دا په‌یدا ببی‌ت. یان به‌ پیتی (زای) و به‌ (ننشرها) ده‌خوینری‌ته‌وه، که‌ له‌ چا‌وگی (نشوز) وه‌یه‌و مانای (الارتفاع/ به‌رزکردنه‌وه‌) ده‌گه‌یه‌نی‌ت، واته‌ بێگومان خوا ئیسقانه‌كان هه‌ل‌ده‌گرێ‌ته‌وه‌و له‌ زه‌وییه‌وه‌ به‌رزیا‌ن ده‌کاته‌وه‌و پێکیانه‌وه‌ ده‌به‌ستێ‌ته‌وه‌و، پاشان گوشتی ده‌خاته‌وه‌ سه‌ر.

خوێندنهوهی سێیم/ فەرماشتهکهی خوا له وشه‌ی (أَعْلَمُ) و له پرسته‌ی (أَعْلَمُ)

أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) دا، که هه‌ر له‌م لایه‌نه‌و له‌م باره‌یه‌وه ئیمام (ابن زنجله) گوتویه‌تی: "هه‌ریه‌که له مامۆستایان (همزه) و (کسائی) به (اعلم) خوێندوویانه‌ته‌وه و به‌م په‌نگه (قَالَ إَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) واته: فەرمووی بزانه، که خوا له‌سه‌ر هه‌موو شتێک به‌توانایه. ئه‌مه‌ش به مانای ئه‌وه‌ی، که فەرمانه‌که له‌لایه‌ن خواوه جه‌ختی کراوه‌ته‌سه‌ر. پاساوی ئه‌م دوو زانایه‌ش له‌سه‌ر ئه‌م جوژه خوێندنه‌وه‌یه، خوێندنه‌وه‌ی (ابن مسعوده)، که ئاوا‌ی خوێندۆته‌وه: (قِيلَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) واته: گو‌تره ده بزانه، که خوا له‌سه‌ر هه‌موو شتێک به‌توانایه.. هه‌روه‌ها (ابن عباس) یش به (قال اعلم) ده‌یخوێنده‌وه‌و، ده‌یشی‌گوت: (ئه‌ی ئایا ئه‌م پیاوه باشته، یان (ابراهیم)، که پێ‌ی گو‌تراوه (وَأَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) واته: ئه‌ی ئیبراهیم، بزانه که بێ‌گومان خوا سه‌روه‌رو دانا‌یه له کاروباری خۆیدا).

پاساویکی تر: گونجاندنی نیوانی ئه‌م پرسته‌یه‌و ته‌واوی پرسته‌کانی پێ‌شوو‌تره، ئه‌وه‌بوو هه‌موو ئه‌وانی پێ‌شوو به‌ فەرمان پێ‌کردن (أمر) هاتبوون، وه‌ک (فَأَنْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ) و (وَأَنْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ) و (وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ)، به‌ هه‌مان شیوه‌ش فەرمانی (أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ) نه‌گه‌ر له‌ بۆته‌ی ئه‌و فەرمانانه‌دا بێ‌ت.

هه‌ر له‌مباریه‌وه (زَجَّاج) گوتویه‌تی: "هه‌رکه‌سیک به (اعلم) بی‌خوێنیته‌وه، ئه‌وا لێ‌کدانه‌وه‌که‌شی ناوایه، که ئه‌و که‌سه‌ خۆ‌یشی ڕوو ده‌کاته‌ خۆ‌ی و ده‌لێ‌ت بزانه‌ی ئه‌ی م‌رو‌ف، که بێ‌گومان خوا توانای له‌سه‌ر هه‌موو شتێک هه‌یه. زانایانی تریش به (أعلم) و به‌ پرسته‌ی (قال أعلم) خوێندوویانه‌ته‌وه، واته به‌ هێنانی هه‌واله‌که له‌ خودی بگۆ‌و قسه‌که‌ره‌که (الم‌تکلم) هه‌وه.

پاساویشیان ئه‌وه‌یه، که له‌ ته‌فسیره‌که‌ وه‌رگێ‌ژاوه‌ته‌وه‌و گوتوویانه، کاتی‌ک ئه‌و پیاوه‌ی چۆ‌ته ناو ئه‌و شارۆ‌چکه‌یه‌و ئه‌وه‌یشی، که له‌ توانای خوا‌دا به‌دی‌ی کردووه‌و

به چاوى خوى بينيوپه تى، ئنجا گوتوويه تى: ئەوا ئېستا دەزانم كه خوا له سەر هەموو شتېك به توانايه (قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ). بۆيه ئەو زانايانە گوتوويانە: (هېچ ئاراستەيه كى وا نەماوە تەوہ كه فەرمانى پى بکريت له سەر ئەوہى، كه خوا له سەر هەموو شتېك به توانايه، چونكه پياوہ كه به چاوى خوى پروداوہ كانى بينيوہ و تەماشاي ئاسەوارى تواناي خواى کردوہ و، بهم هۆيه شەوہ ئەمەى لى دەفامريتەوہ، كه له جياتى ئەوہى ئەو فەرمانەى پى کراييت تا وابليت، بەلکو خوى بەو راستى يە گەيشتوہ و واى دەرپرپوہ.)

هەرەوہا (زجاج) گوتوويه تى: مانا و ليکدانەوہى پرستەى نيو فەرمايشتەكەى خوا (أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) ئەو نيه، كه ئيدى کابرا پيش ديتنى پروداوہ كه نەيزانييت كه خوا له سەر هەموو شتېك به توانايه، بەلکو ماناي پرستەكە ئەمەيه: (ئەوہى من به چاوى خۆم ئەوہى لەوہوپيش به ناديارى دەمزانى، ديتم و زانيم)^(۱).

جا به کورتى ئەم پرستەيه، يان (اعلم)ى فەرمانى داخوازى (فعل أمر)ەو، خوا فەرمانى پى دەکات، كه ئەوہى ديويه تى، بيزانييت كه وايە، ياخود ئەو كەسەى خوى فەرمان به خوى دەکات، كه بيزانييت، واتە بزانييت، كه خوا له سەر هەموو شتېك به توانايه. . يان ئەم پرستەيه (اعلم)ى فەرمانى رانەبردو (فعل مضارع)ەو به ماناي ئەوہى پياوہ كه دانى بەوہ داناوہ، كه خوى زانيويه تى و له ناخى خۆيهوہ برپيارى له سەر بارى راستى زانينه كەى داوہ.

له كۆتايى ليډوانيشماندا له سەر ئە جوړە خویندەوانەى نيو نايەتەكە، دان بەو راستى يەدا دەننن، كه ئەم خویندەوانە له خواوہن و به بېرورا و ئيجتیهادى خوینەران (زانايان) نيهو، پيوسته جى پەسند بن و دانان و يە کلاکردنەوہى جوړيکيان شياو نيه.

پیاوه که بۆ کام ئیسقانهی دهروانی؟

خوا فرمانی بهو پیاوه کرد، که بۆ ئیسقانه کان پروانیت، وهك فرموی: ﴿وَأَنْظِرْ إِلَى الْعَظَامِ كَيْفَ نُنْشِرُهَا ثُمَّ نَكْسُوها لَحْمًا﴾.

زانایانی تهفسیریش بیرو پای لیک جودایان له سهر ئهو ئیسقانه ههیه، که خوا فرمانی بۆ پروانیان به پیاوه که کردووه، که ئایا ئیسقانه کانی خۆیهتی، یان ئیسقانه کانی گویدریژه کهی؟ ههندیك له زانایان رایان وایه که پیاوه که بۆ ئیسقانه کانی خۆی پروانیوه، گوتوشیان به خوا پله به پله زیندوی کردۆتهوه، یه کهم جار گیان به بهر دایدا کراوه تهوه، پاشان ههردوو چاوی و که بهو دوو چاوهی ته ماشای پهیکه ره ئیسکی یه کهی خۆی کردووه دیویهتی ته نهها چهند ئیسقانی که به بۆ گوشت، دواتر دیویهتی که چۆن ورده ورده گۆشتیان خراوه تهوه سهر. به لām ئهم وتهیه جۆی پهسند نیه، چونکه وا پێویست دهکات که لهم حاله تهش دا چهند کاریکی دی به سهر ئهم پیاوه دا هینراییت و، ئهمهش له هیچ فرمودهیه کی راست (صحیح) ی پیغه مبهردا ﷺ ئاماژهی بۆ نه کراوه، بۆیه وا داده نریت که له دهقه ئیسرا ئیلییه کانهوه وه گیراوه.

به لām زانایانی لیکۆلێار له زانستی تهفسیر رایان له سهر بهشی دوه می پرسیاره که یه، واته له سهر ئیسقانه کانی گویدریژه که، چونکه خوا فرمانی به پیاوه که کردووه که بۆ دهو روبه ری خۆی پروانیت تا ئهو مو عجیزانهی خوا ببینی ت ده لاله ت له سهر توانای خوا له زیندوو کردنه وه و ژیا ندنه وهی مردوواندا ده کهن، لهو مو عجیزانهش پێکه وه به ستنه وهی ئیسکه کانی گویدریژه که و گوشت له سهر دانانی و زیندوو کردنه وهی.

مامۆستا پیشهوا (سید قطب) ده لیت: "چ ئیسقانیك بووه؟ ئایا ئیسقانه کانی کابرا خۆی بووه؟ نه گهر مه سه له که ئاوا بی ت و ئیسقانه کانی خۆی بووی ت وهك چۆن ههندیك له خاوه نانی تهفسیر وایان گوتوه، که ئیسقانه کانی کابرا خۆی له گوشت

دامالراوه، نه گهر واپايه شو کاتيک به خهبر هاتوتهوه، نه مه سرنجي راده کيشاور ته زوي به هستيشيا دهيناو، وه لامه کهي شو نه ده بوو که بليت من پوژيک بهو حالته تي مردن- يان خهوتن- وه يان که متر له پوژيک تيايدا ماومه ته وه (لَيْسَتْ يَوْمًا اَوْ بَعْضُ يَوْمٍ). هر بويهش به راي نيمه راستر نهويه، که گويدرئوه که ئيسقانه کاني دامالراوه و گوشتي پيو نه هينلراوه ته وه، پاشان وه ک نيشانه يه ک پيشاني داوه، ههروه که له هه مان ثايه تيشدا هاتوه، ئيسقانه کان خراونه ته پال يه کدي و به يه کدييه وه به ستراونه ته وه و گوشتيشيان خراونه ته وه سهرو بو ژيانيان گيپراونه ته وه، نه مهش هه مووي له بهر چاوي شو خاوه نه ي (واته له بهر چاوي شو پياوه ي) که له رووداوه که دا هيچي به سهردا نه هاتوه وه، خوړاک و خواردنه وه که شي تيک نه چوون و تامين ناخوش نه بووه. تا نه م جياوازيهش له چاره نووسو سهرغامه کانياندا به دي بکريت، له کاتيکدا هه مووشيان له يه ک جيگه دان و وه يه ک که وتونه ته بهر کاريگه ريبه کاني يه ک که شو ناو هه و... نيشانه يه کي دي له سهر شو توانايي، که هيچ هه لس و که موت ده کات و، تا کو پياوه که ش پهي بهو حه قيقه ته ببات، که خوا چوژن شو مه خلوقاته دواي مردنيان زيندو ده کاته وه⁽¹⁾.

ساتیڤکیش له بهر دهم وشه ی (کیف/چۆن) له و رسته یه ی (وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوها لَحْمًا) ده وهستین، که تیایدا داوا له پیاوه کهش کراوه، که له ئاست چۆنیه تی بهر زکردنه وه ی ئیسقانه کان و پیکه وه کۆکردنه وه یان و پیکه وه ریکخستنه وه یاندا بوه ستیت، تا بیهینیت چۆن به ریکی و به له گه ل یه کدا گونجانیانه وه پیکه ده گیه نرین و، بوئه وه ی بن به په یکه ریکی ته وای ئیسکی، پاشان دوا ی نه مه ش گۆشتیان به سه ردا داده پۆشریت و، له ویشدا کابرا بانگ کراوه بۆ هه لویسته کردنی له ئاست (چۆنیه تی/کیفیه ی) داپۆشینی ئیسقانه کان به گوشت.

ئهم ئاراسته كردنهش بو تيرپامان و سه رنجی ورد لهو چۆنيه تيبه، سرووشی گرنگیی زانینی (چۆنيه تی) راستی یه كان و ئهو دیارده ماددی یانه شمان پێ ده به شخیت كه له چوارده ورماندان، كه ده بێت به وردی سه رنجیان بجهینه سه رو له پرووی ماددی و كرده یی (عملی) یشه وه شیکاریان بکهین.

وادیاره ئهم ئاراسته قورئانییه و، هاوشیوه کانی تریشی كه زۆرو فره نو، داوای تیبینی کردنی چۆنيه تیبی دیارده ماددییه كان ده کهن، له گه وه ترینی ئهو هانده رانه یه بو زانایانی موسلمانان تاكو پرووبکه نه چۆنيه تیبه كان (کیفیات) ی زانسته ماددییه كان و هه لۆیسته له سه ر لایه نه وردو درشته کانی بکه نو، لایه نه كرده یی یه کانی ئهو زانستانهش بجه نه پێش لایه نی تیۆری و زه بنی و، مه نه ه جێکی زانستییهانی ئه زموونی مه تریالی (ماددی) ی په ی ره وکاری زانسته کانیش بجه نه گه رو چه ند هه نگاوێك تیایدا پێ هه لگرن پێش ئه وه ی خۆری پێشكه و تنی زانستییان لێ ئاوابێت و له سه ر جیهانی پۆژئاوا هه لێت، كه ئه وان (واته روژئاوابیه كان) مه نه ه جه ئه زموونکارییه زانستییه که ی موسلمانانیا ن وه رگرت و، کردیانه بناغه ی شوێشی زانستی هه وچه رخی خۆرئاوا، چونکه قورئانی پیرۆزیش هاغان ده کات بو وه به رنانی لایه نی زانستی به گه پ خراوی ئه زموونکاری و، بو تیرپامان و هه لۆیسته له سه ر (چۆنيه تی) پروودانی دیارده بوونه وه ری و گه ردوونیه کان.

وهك خوای گه وه رهش فه رموویه تی: ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ﴾ (٦ ق).

هه روه ها فه رموویه تی: ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ﴾ (١٧) ﴿وَالِى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ﴾ (١٨) ﴿وَالِى الْإِبِلِ كَيْفَ نُصِبَتْ﴾ (١٩) ﴿وَالِى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ﴾ (٢٠) العاشية.

زانست دواى پوون بوونهوه

كاتێك ئه‌و پیاوه موعجیزه‌كانی خوای له‌به‌رده‌میدا بینی، زانی که خوا دواى سهد ساڵ له‌ مردنی، زیندووی کردۆته‌وه‌، که ئهم مه‌سه‌له‌یه‌شی بۆ پوون بووه‌وه‌ گوتی: (أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ).

ئێمه‌ش ساتێك له‌به‌رده‌م ئهم پرسته‌یه‌دا هه‌لۆسته ده‌که‌ین تاكو له‌ هه‌ندێك مانای سروش پێدراوی تێبگه‌ین:

بێگومان پیاوه‌که، باوه‌رداره به‌ توانای رها (مطلق)ی خوا، هیچ گومانێکی تیایدا نه‌، له‌ کاتێکیشدا گوتویه‌تی: (أَنِّي يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا)، ئه‌وا هیچ گومانێکی له‌ توانای خوا نه‌بووه، به‌لکو ویستویه‌تی تاقیکردنه‌وه‌یه‌کی کرده‌یی واقعی ببنیت، تاقیکردنه‌وه‌که‌شی بۆ نه‌بجام دراوه، ته‌نانه‌ت به‌ تاقیکردنه‌وه‌ له‌گه‌ڵ که‌سیته‌یی خۆشیدا به‌نه‌بجام گه‌یه‌نراوه. به‌لام بێگومان باوه‌ری به‌ توانای خوا زیاتر بووه، دواى ئه‌وه‌ی تییینی و سه‌رنجی له‌سه‌ر ئه‌و تاقیکردنه‌وه‌ کرده‌یی یه‌ جێگیر بووه‌، ئیدی له‌سه‌ر نه‌ندیشه‌و حاڵه‌تی نه‌فسی پێشروی نه‌ماوه‌ته‌وه‌.

پاشان ئهم تاقیکردنه‌وه‌ کرده‌یی و مه‌یدانییه‌ش، زانیارییه‌کی تێرو ته‌سه‌ل و جێی دانیایی ته‌واوو یه‌ کلاکراوه‌ی پێبه‌خشوه‌، خواش ده‌رباره‌ی شوینه‌وارو کاریگه‌ری ئهم زانیارییه‌ هه‌وائی پێداوین و فرموویه‌تی: (فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ).

بێگومان پیاوه‌که زانیاری و متمانه‌و دانیایی ته‌واوی ده‌ستکه‌وتوه‌، ئه‌مه‌ش باوه‌ر (ئیمان)ی مڕۆڤ به‌هێز ده‌کات و زیاتریشی ده‌کات. وا دیاره ئه‌مه‌ش جله‌ومان ده‌گریت بۆ تییینیکردنی شوینه‌واری به‌لگه‌ی زانستی و غوونه‌ی واقعی، نیشانه‌ی هه‌ستیاری له‌مه‌ر سه‌لماندنێ راستیه‌ تێۆرییه‌کان و په‌گ داکوتانیان و باوه‌ر

پێهینانیان، ئەمەش لەلای خەڵکی تێبینی کراوه. چونکه پزیشکیش زانیارییهکانی به شیوهیهکی تیۆری (نظری) و زینیی ده‌مینه‌وه‌و جیگیر و سه‌لمینه‌راو نابن تا ئەو کاته‌ی ده‌چیته‌ شوینی کاری خۆی و نیو تاقیگا‌که‌و تاقیکردنه‌وه‌کانی ئەنجام ده‌دات و به‌ ده‌ستی خۆی پرایانده‌په‌ریتیت و به‌ هه‌ردوو چاوی خۆیشی چاودێری و تێبینیان ده‌کات. بێگومان هه‌مان نمونه‌ ده‌رباره‌ی ئەندازیارو شوفیرو مامۆستا و خاوه‌ن پیشه‌کانی تریش باس ده‌کریت.

له‌ به‌سه‌رهاته‌که‌ی (ئیه‌راهییم)ی پێغه‌مبه‌ری خواشدا -سلّوی لیّ بیّت- له‌ گه‌ڵ ئەو بالنده‌دا که‌ دوا‌ی چیرۆکی ئەم پیاوه‌ هاتوه‌، ئاماژه‌یه‌ك بۆ گرنگیی ئەزموونی کرده‌یی (التجربة العلمية) و کاریگه‌ریی له‌ باوه‌رو زانست و وه‌ی به‌تین و دلتیاییدا کراوه، ﴿...فَخَذَ اَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرَهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اَجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ اَدْعُهُنَّ يٰٓاٰتِيْنَكَ سَعِيًّا وَاَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ﴾ (البقرة ٢٦٠).

پیاوه‌ باوه‌رداره‌که‌ش دوا‌ی ئەوه‌ی موعجیزه‌کانی بینیه‌، گوتویه‌تی (أَعْلَمْ أَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ). (ئیه‌راهییم)یش -سلّوی لیّ بیّت- دوا‌ی تاقیکردنه‌وه‌که‌ خوا فه‌رمانی به‌ زانست و زانین پێ‌ده‌کات: (وَاَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ)، ئەمەش وه‌ک ئەوه‌ی که‌ ئەم نمونه‌ قورئانیانه‌ش بانگمان بکات بۆ ئاوێدانه‌وه‌ له‌و نمونه‌و به‌لگه‌و ئەزموونه‌ کرداریی یانه‌ی که‌ پشتگیری راستی و سه‌لماندنی زانیارییه‌ تیۆری و زه‌ینییه‌کان ده‌کهن، که‌ ده‌بیّت له‌ کاتی پیشاندانی راستیه‌کانی ئایین و باسه‌کانیدا به‌ کاریان بێنین.

(سید قطب) بهرپه‌رچی مه‌تریالیسته‌کان ده‌داته‌وه

زانای پیشه‌وا (سید قطب)-ره‌حه‌تی خۆی لی‌یّت- هه‌لۆیستیکی نایابی له‌م مه‌سه‌له‌یه‌دا گرتۆته‌ به‌رو، چیرۆکی (ئه‌و پیاوه‌ی به‌لای شارۆجکه‌که‌دا تیپه‌رپوه‌) و موعجیزه‌ خۆایی یه‌کانی نیۆ ئه‌م چیرۆکه‌شی، که‌ ده‌رباره‌ی زانینی قودره‌تی خۆان له‌سه‌ر مردن و ژیا‌نن کردۆته‌ هه‌لیکی گونجاو بۆ مونا‌قه‌شه‌و به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی مه‌تریالیسته‌کان (ماده‌په‌رسته‌کان). له‌مباره‌یه‌وه‌ مشت و مری له‌ گه‌ل ئه‌و ماده‌په‌رسته‌ بێ‌پاوه‌پانه‌دا کردوه‌ که‌ نکوولی له‌ توانای خۆا و له‌ زیندوو‌کردنه‌وه‌ی دوا‌ی مردن ده‌که‌ن، نکوولیش له‌ بوونی خۆا ده‌که‌ن..

لی‌ره‌شدا وته‌کانی (سید قطب) ده‌رباره‌ی مشت و مری و به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی مه‌تریالیسته‌کان دیا‌ری ده‌که‌ین، که‌ گوتویه‌تی:

"ئاخۆ چۆن ئه‌و کاره‌ مه‌زنه‌ له‌ ئاسایی به‌ده‌ری وه‌ک موعجیزه‌کان ڕویداوه‌؟ دیا‌ره‌ وه‌ک هه‌ر کارو موعجیزه‌یه‌کی ئاوا ڕویداوه‌، وه‌ک چۆن موعجیزه‌ی ژیا‌نی یه‌که‌میش په‌یدا بووه‌، ئاوا بووه‌، جا ئه‌و موعجیزه‌یه‌ی به‌ ڕاده‌یه‌کی گه‌وره‌ له‌ بیرمان چۆته‌وه‌، که‌ ڕویداوه‌، که‌ ناشزانین چۆن ڕویداوه‌، چۆن هاتۆته‌ ئاراوه‌، به‌لام ده‌زانین له‌لایه‌ن خۆاوه‌ هاتۆته‌ ئاراوه‌، به‌و شیوا‌زانه‌ش بووه‌، که‌ خۆا خواستی له‌سه‌ریان بووه‌. به‌لام (داروین)ی گه‌وره‌ زانای (ژیا‌نناسی) به‌رده‌وام پله‌ به‌پله‌ له‌ تیۆرو بیردۆزه‌ی خۆیدا داده‌به‌زی و ده‌هاته‌ خوارو قۆنا‌غ به‌ قۆنا‌غیش له‌ بن و قولایی یه‌کانیدا ڕۆ ده‌چوو، تا گه‌یاندی یه‌ خانه‌ی یه‌که‌م و پاشان له‌ویدا وه‌ستاوه‌. بێ‌گومان ئه‌و -واته‌ داروین- سه‌رچاوه‌ی ژیا‌نی له‌و خانه‌ی یه‌که‌مه‌دا نه‌ده‌زانای، به‌لام نه‌یده‌ویست دان بنیّت به‌و راستیه‌دا، که‌ پێ‌ویسته‌ هۆش و ژیری مرۆفایه‌تی دانی پێ‌ دابنێت، که‌ به‌ ڕاده‌یه‌کی به‌هێز جه‌خت ده‌کاته‌ سه‌ر لۆژیکی خۆیی (المنطق الفطري)، که‌ بێ‌گومان هه‌رده‌بیّت پێ‌به‌خش (واهب)یکی هه‌بیّت و، ژیا‌نی به‌م یه‌که‌م

خانەیه به خشیبێت.

ههروهها ئهو (داروین) نهیویستوه دانی پێدانییت، ئهمهش له بهر چهند هۆیهکی نازانستی نهبووه، به لکو چهند هۆیهکی میژوویی ی له مملانی خۆی له گهڵ که نیسه دا تیدا هه بووه، ههه بۆیهش گوتویهتی: بێگومان لێکدانوهی کاروباری ژیان بهوهی که بوونی خوایهکی پتوه بهنده، وهک تیهاویشتنی ئۆرگانیکی سنووریهزینی سرووشته له باریکی پروتی میکانیکیدا.

به لām داخۆ چ باریکی میکانیکی بیت؟ دیاره (شیوازی میکانیکی) دوورترین شته لهو مهسهلهیهی که گریمانیك به سهر په ییردن (ادراك) دا ده سه پینیت. واته گریمانی ئهوهی به دوای سه رجاو هیهکی ئهو نهینسی یه جیگه ده دا بۆ چاوه کان و رێبازهکانی بهرچاو پروویدا بگه رپیت. دیاره (داروین) خۆشی خۆی له ژیر فشاری لۆژیکی خۆی (فیطری) قوتار کردوه، که (پهی بردنی مرۆقاییهتی) ناچار ده کات بۆ دان نان به نهینیهی کانی پشت خانە یه که مـدا، به لām هه موو شتیک بۆ (هۆی یه که م) ده گه رپینیته وه، بێ ئه وهی بلیت ئهم هۆیه ی یه که م چیه؟ ئهی ئاخۆ ئهم هۆیه چۆن خاوه نی پرۆسه ی دۆزینه وهی ژیا نه له یه که م جاردا؟ پاشان به پێی ئهو بیردۆزه و تیۆره ی خۆی - که جێی پامان و سه رنجی درژیه له سه ری - چۆن خانە ی یه که می له و رێگه یه دا دانا وه، که گریمانی ئه وهی بۆ ده کات، گوایه به بێ رێگایه کی دی و ته نه ا به م رێگه یه سه رکه وتوه، به راستی ئهم تیۆرو بۆچونه ش، ته نه ا هه لاتن و مش ت ومرو مه حاله. هه ر لیزه شدا ده گه رپیننه وه بۆ سه ر موعجیزه ی شارۆچکه که و ده پرسین: چۆن لێک ده دریته وه، که به لآ و کاره سات - له یه ک جیگا و له یه ک کاتیشدا - شتیک به یینیته دی و، شتیکی دی که ش فه رامۆش کات؟! بێگومان پروودای نااسایی و (موعجیزه ئاسا) ی وهک خولقاندنی ژیان له یه که مین جاردا، یاخود موعجیزه ی گه راندنه وه یشی، ته فسیری لێک جودایی و جیاوازی نیوان چاره نوسی شته کان له یه ک بارودۆخ دا ناکات، جا ئه وهی ته فسیری ئهم دیارده یه ش ده کات، په هایی خواسته که (طلاقة المشیئة) ی خوایه، ئهو په هایی یه ی، که دابرا وه

له هەر پابه‌ندی یه‌ك له‌و پابه‌ندیانه‌ی، كه ئێمه به‌و یاسا گشتی و ئیلازمییانه‌ی داده‌نێین كه هیچ بوارێکیان بۆ سه‌رپێچی لێ‌كردن، یان جیا‌كردنه‌وه تێدا نیه. ئهم حسابات و مه‌زه‌نده‌كارییانه‌ی ئێمه‌ش به‌ به‌راورد له‌ گه‌ڵ (خواستی په‌هایه‌ی خوادا) هه‌له‌یه‌و هه‌له‌یه‌کی بێ‌ئاگاییانه‌یه‌ له‌وه‌ی، كه ئێمه‌ نر‌خاندن و هه‌له‌سه‌نگاندن و بۆ‌چوونه‌ عه‌قلانی، یان زانستیه‌یه‌ کانی‌شمان به‌سه‌ر خ‌وای پا‌ك و بێ‌خه‌وشدا ده‌سه‌پێنین، ئهم هه‌له‌یه‌ش له‌ چه‌ندین هه‌له‌ی زۆری تر‌دا په‌نگ ده‌داته‌وه، وه‌ك:

یه‌كه‌م / ئه‌وه‌ی گوايه‌ بۆ‌مان هه‌ییت ق‌دره‌تی په‌ها و بێ‌قه‌ید و مه‌رجی خوا به‌ یاسایه‌کی گونج‌او‌ی خۆ‌مانه‌وه ببه‌ستینه‌وه، یاسایه‌ك كه له‌ چه‌ند تاقی‌كردنه‌وه‌یه‌کی سنوور‌داری خۆ‌مانه‌وه سه‌رچاوه‌ی گرت‌بیت و، پاشان له‌ ته‌فسیر‌کرد‌مان بۆ ئه‌و تاقی‌كردنه‌وانه‌وه له‌ کاتی‌ک‌دا توانای زانی‌و په‌ی برد‌نیشمان سنوور‌داره.

دووه‌م / خوا گه‌ر یاسایه‌ك له‌ یاسا‌کانی گه‌ردوونی به‌خشی‌بیت، ئه‌وا په‌ییمان پێ‌ بر‌دوه، ئیدی ک‌ی پێ‌ی گوتووین ئه‌وه یاسایه‌کی گشت‌گیر‌یی و دوا‌ین و په‌هایه، كه هیچ یاسایه‌کی تری له‌ پشت‌ه‌وه نیه؟

سێ‌یه‌م / هه‌روه‌ها، كه یاسایه‌کی دوا‌ین و په‌هاشی پێ‌ به‌خشی‌بیت، ئه‌وا بێ‌گومان خ‌واستی په‌ها و سه‌ربه‌ستانه‌ش یاسا داده‌مه‌زێ‌نیت، به‌لام به‌و یاسایه‌وه پابه‌ند نیه، به‌لك‌و له‌ هه‌موو حا‌له‌تێ‌ک‌دا هه‌ر هه‌له‌بژاردن و ده‌ست‌نیشان‌کرد‌نی ئازادانه‌یه^(١).

(١) سید قطب- في ظلال القرآن / ١: ٣٠٠-٣٠١.

چیرۆکی سێیهم

چیرۆکی ههردوو کۆره کهی ئادهم

چیرۆکه که له قورئاندا، بهم شیوهیه هاتوه، که خوا فرمویهتی:

﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُنْقَبَلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لَأَقْتُلَنَّكَ إِنَّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوْءَ أَخِيهِ قَالَ يُنَوِّلتِي أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُورِيَ سَوْءَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ الْمائدة ﴿٣٢﴾

کورتهی مانای نایه ته کان..

واته: ئه ی پێغه مبه ر، هه وڵو به سه رهات ی هه ردوو کۆره که ی ئاده میان بۆ بگێر په ره وه که به پاست ی پوو ی دا وه، ئه وه یه کاتی ک هه ردوو کیان قوربان ییان پیش که ش به خوا کړوو، قوربان یی یه کیکیان په سندا کړا- که بێگومان خوا په رست و داد په ره ور بوو-، به لām قوربان یی ئه و ی دیکه یان وه رنه گیرا- که دیاره خانه ناس و لاده ر بووه-، کاتی ک قوربان یه که شی په سندا نه کرا وه، به برا که ی گوتو وه: ده بی ت بتکو ژم.. ئه ویش له وه لām ی هه ر په شه کهیدا پی ی گوتو وه: بێگومان خوا ته نها له که سانی له خوات رس و خوا په رست، قوربان ی و کاری چاکه په سندا ده کات. جا به خوا ئه گه ر ده ست بۆ سه رم درێژ کهیت به نیازی ئه و ی بمکو ژیت، ئه و من ده ست درێژ ناکه م به نیازی ئه و ی تۆ بکو ژم، به لکو من له خوای په ره ورد گاری جیهان ییان ده ترسم. بۆیه من به م هه لۆیسته ی خۆم ده مه ویت گونا ه ی من و گونا ه ی خۆیش ت له نه ستۆ بگری ت، ئینجا یه کی ک له که سانی شایسته ی دۆزه خ ده بی ت و هه ر ئه مه شه سزای سته مکاران.. ئیدی له دوا ییدا برا شه رخوازه که به هۆی ده روونی خراپه کارییه وه هان درا و ئه م کاری کوشتنه ی بۆ ساده و سانا کړا و برا که ی خۆی کوشت، به مده ش خۆی خسته پێزی خه ساره قه نده کانه وه. به لām دوا ی کوشتنی برا که ی، نهیده زانی چۆن ته رمی برا که ی بشاری ته وه، چونکه یه که م که س بوو، که کوژرا وه و مردو وه، بۆیه خوا ش قه له ر په شی کی بۆ نارد، که له به رچا و ی ئه و دا چالێ کی له زه و ی بۆ قه له ر په شی کی مرداره و هه بو وه لکه ند، تا کو نیشانی بدات و فیزی بکات چۆن لاشه ی برا که ی بشاری ته وه. ئه م برا بکو ژو شه رخوازه ش (واته -قاییل) کاتی ک دیه نی ئه و قه له ر په شه ی بین ی، گوت ی: ئه ی قو ر به سه رم، ئه وه بۆچی من ده سته پاچه بووم و به قه د ئه و قه له ر په شه ش لی هاتوو نه بوون تا بتوانم ته رمی برا که م له خاکدا بشارمه وه.. پاشان تا ئه به د چو وه ریزی په شیمان بوانه وه.

جا بۆ ئه و ی به سه رهات ی نابه جێ ی له م چه شنه روونه دات، ئیمه ئه و برپاره مان له سه ر (به نی ئیسرائیل) نووسی، که هه رکه سین ک که سی کی دی به ناحق بکو ژیت و

له جياتى كوژراویكى دى نهيكوشتبیتتهوه، يان ههر كهسێك تاوان و كارى تێكدهرانى ترى لهسهر زهويدا نهنجام داویت، تهوه وهك تهوه وایه ههموو خهلكى سههر زهوى كوشتیت. ههر كهسێكیش كهسێكى دى له مردن پزگاركات، وهك تهوه وایه ههموو خهلكى سههرزه مینى له مردن پزگار كرديت و ژيانى پاراستن. بێگومان ئیمه ههموو پێغه مبهراڤمان به بهلگه و نیشانهى ديارهوه بو خهلكى ناردوه تاكو خهلكى سههرزهوى پابهندى پێگه پاست و دادپهروهى بن. بهلام زۆربهیان دواى تهوهش لهسههر زهوى خراپهكارو لهسته مدا پۆچوو بوون.

سههركهوتنى شههیتان له فریودانى كورهكهى ئادهم دا

شههیتان دواى تهوهى سههرپێچى له خوا كردو سوژدهى بو ئادهم نهبرد، به ئینىكى توندی له بهردهم خوادا بهسههر خویدا سهپاند، كه دهبيت ههموو ههول و كوششێكى خۆى بو فریودانى ئادهمیزاد بخته كار، وهك له قورناندا خوا لهسههر زارى شههیتانهوه هیناویتى كه له بهردهم خوادا گوته: ﴿قَالَ فَمَا آغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ۝١٦ ثُمَّ لَا تَجِدَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَنِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ۝١٧﴾ الاعراف ﴿١﴾.

جا كاتێك خوا ئادهم و شههیتانىشى ههڵدایه خوارى بو سههر زهوى، ئادهمیشى له دوژمنایهتیی شههیتان ناگادار كردهو، كه دوژمنیكى دیارى خۆى و

١) واته: شههیتان گوته: خوادیه بههۆى تهوهى كه تو منت گومراو سههرگهردان كرد، سویند بیت لهسهرم منیش له پێگه پاستهكهى تۆدا بۆسهیان بو دابنیت و پاشان سویندو پهیمان بیت بهردهوام فریویان بدهم، له بهردهمیانوهو، له پشتیانوهو، له لای راستیانوهو، له لای چهپیانوهو بۆیان بێم و -بپاڤه له تێم و له پێى راست لایان ده-، نیدی تۆش نابینیت، كه زۆربهی بندهكانت له ئادهمیزاد سوپاسگوزارت بن.

نهوه کانیهتی، ههروهها خوا ئادهمی لهو دژایهتییه توندهی شهیتان وریا کردهوه، وهك فەرموویهتی: ﴿يَنْبَغِيْ اَدَمَ لَا يَقْنَنَنَّكُمْ الشَّيْطٰنُ كَمَا اَخْرَجَ اٰبَوَيْكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَٰنَهُمَا ۗ اِنَّهُ يَرٰكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِّنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيْطٰنَ اَوْلِيَآءَ لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٧﴾ الاعراف ﴿١﴾.

ههروهها خوا فەرمانی پێ کردوین که شهیتان به دوژمن دابنێن و ههسوهسهو چرپه و هۆکاره خراپکارییه کانی وریا ببینهوه، وهك فەرموویهتی: ﴿اِنَّ الشَّيْطٰنَ لَكُودٌ وَّاَتَّخِذُوْهُ عَدُوًّا ۗ اِنَّمَا يَدْعُوْا حِزْبَهُ لِيَكُوْنُوْا مِنْ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ﴿٦﴾ فاطر ﴿٢﴾.

(ئادهم) یش - سلّوی لی بیّت - پیغه مبهریک بوو که خوا ناردبووی بۆ لای کورپه کانی و نهوه کانی تاکو خویان به یاد خاتهوه و له شهیتانیش وریایان کاتهوه. به لگهش له سههر پیغه مبهریتی ئادهم تهه وت و وێژهی نیو فەرموودهیه کی پیغه مبهره ﷺ له نێوان (ابوذر الغفاری) - خوا لیتی پازی بیّت - و پیغه مبهری خوادا ﷺ، (ابوذر) پرسویهتی: نهی پیغه مبهری خوا، ژمارهی نێردراوانی خوا چنده؟ .. نهویش فەرموویهتی: سهه و بیست و چوار ههزار .. ئنجا لیتی پرسویه: نهی ژمارهی پیغه مبهران (رسل) یان چنده؟ .. فەرموویهتی: (سێ سهه و سیازده پیغه مبهر - واته نێردراوی خاوهن پهیام - بوون .. دووباره (ابوذر) لیتی پرسویه: نهی به کهم کهسیان کێ بووه؟ پیغه مبهریش له وه لامدا فەرموویهتی: ئادهم بووه؟ دواتر

(١) واته: دهخیل نهی نهوهی ئادهم، وریابن شهیتان نێوهش تهفره دههات وهك چۆن باوک و دایکتانی تهفره داو له بهههشتدا به دههکردنی دان، که نهوهبوو دهستی کرد به دامالینی پۆشاکه کانیان تا عهوره تیان پیشانی یه کدی بدات. جا بێگومان شهیتان خۆی و دارودهسته کهشی نێوه ده بینن له شوێنێکدا که دنیا به لām نێوه نایان بینن، نێمهش شهیتانه کافان تهنها کردووه به هاوێژی و یاوهری نهوانی که بێ یاوهی بوون.

(٢) واته: بێگومان شهیتان دوژمنانهو نێوهش به دوژمنی دابنێن، چونکه شهیتان تاقمکو و دارودهسته کهشی هان دههات بۆ نهوهی شایستهی دۆزهخ بن.

(ابوذر) پرسییوهتی: ئایا ئادهم پێغه مبه‌ریکی خاوه‌ن په‌یام بووه‌؟ فه‌رموویه‌تی: به‌لێ، خوا به‌ ده‌ستی خۆی خه‌لقی کردووه‌، پاشان له‌ پۆحی خۆی فووی پێداکردووه‌ و گیانی به‌به‌ردا کردووه‌^(١)..

شه‌یتانی‌ش ئه‌ركه‌ شه‌یتانییه‌كه‌ی خۆی، دژی كۆر و نه‌وه‌كانی ئاده‌م جیبه‌جی کردووه‌، وه‌سه‌سه‌ی له‌ دلایندا کردووه‌، کاری خراپ و سه‌رپێچی یاخیبوونی له‌ لا پازاندوونه‌ته‌وه‌.. شه‌یتان له‌ کاری له‌خسته‌به‌ردن و گو‌مرا‌کردنی كۆرپێکی ئاده‌مدا سه‌ركه‌وتوو بووه‌ و توانیویه‌تی به‌سه‌ر به‌رو هۆشیدا زāl بێت و بیخاته‌ نێو ریزی خۆیه‌وه‌، بۆ نێو شه‌رو كۆشتاری به‌كێش كات، كه‌ تاوانی كۆشتنی براكه‌ی بووه‌. ئه‌م ئایه‌تانه‌ی پێش‌ووش چیرۆکی ئه‌م كۆرپه‌ گو‌مرا‌یه‌یان گێ‌راوه‌ته‌وه‌، هه‌واڵ و به‌سه‌رهاتی ئه‌و تاوانه‌ در‌ندانه‌یه‌شیان پێ‌ گه‌یاندوون، كه‌ به‌ رێنمایی و فه‌رمانی شه‌یتان ئه‌نجامی داوه‌.

چیرۆكه‌كه‌ له‌ ده‌قه ئیس‌رائیلییه‌كاندا

هه‌ندێك كه‌س له‌ ڕا‌هه‌كارو می‌ژوو‌ونوس و ئه‌وانه‌ی هه‌واڵ و به‌سه‌رهاته‌كانیان گێ‌راوه‌ته‌وه‌، چه‌ند ڕی‌وايه‌ت و هه‌واڵێکیان له‌مه‌ر چیرۆکی هه‌ردوو كۆرپه‌كه‌ی (ئاده‌م) له‌ چه‌ند ده‌قی‌کی ئیس‌رائیلی و ئه‌فسانه‌كانی جووله‌كه‌وه‌ هه‌یناوه‌، ڕا‌هه‌ و شیکاری هه‌ندێك ڕووداویان بێ‌ کردووه‌.

ئیمه‌ لێ‌ره‌دا دیارترینی ئه‌و ده‌قه ئیس‌رائیلیانه‌ له‌م چیرۆكه‌دا ده‌خه‌ینه‌ ڕوو بۆ ئه‌وه‌ی مو‌س‌لمانانی لێ‌ به‌ئا‌گا بێ‌ینه‌وه‌، به‌لام داواشیان لێ‌ ده‌كه‌ین بایه‌خێکی ئه‌وتۆ له‌ گێ‌را‌نه‌وه‌ و به‌نمونه‌ هه‌ینا‌نه‌وه‌دا پێ‌نه‌ده‌ن، مه‌گه‌ر ته‌نها له‌ ده‌روازه‌ی وریا‌کردنه‌وه‌ی خه‌لکی و ئا‌گادار‌کردنانه‌وه‌ نه‌بێت.. یه‌كێك له‌و ده‌قانه‌ ئه‌وه‌یه‌، كه‌ گو‌توویانه‌: "كاتی‌ك خوا، ئاده‌م و هه‌وا‌ی ها‌وسه‌ریشی خسته‌ خواره‌وه‌ بۆ

(١) ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ احمد و ابن حبان و ابن سعد و ابو‌داود و طیا‌لیسی گێ‌راویانه‌ته‌وه‌.

سه‌رزه‌وی و هه‌رجاریك سكو زایان بک‌ردایه‌، هه‌ووا دوانه‌یه‌کی له س‌کدا بوو که یه‌کیکیان کورپو ئه‌ی تریان ک‌چ بوو، جا ئه‌وه‌ بوو که چ‌ل مندالیان هه‌بوو، بیستیان نی‌رو بیستی دیکه‌شیان می‌ بوو. خواش بۆ مه‌سه‌له‌ی لی‌ک ماره‌پرینیان به‌و په‌نگه‌ فه‌رمانی به‌ ئاده‌م ک‌ردبوو که نی‌رو می‌کان له یه‌کدی دابرین، واته‌ ک‌چیکی ئه‌و س‌که له کورپیکی س‌کیکی تر ماره‌ بپرینو ک‌چیکی س‌که‌که‌ی تریش له کورپی ئه‌و س‌که ماره‌ ب‌کریت. هه‌روه‌ها ئاده‌م دوا‌ی سه‌د سا‌ل له هاتنه‌ خواره‌وی بۆ سه‌ر زه‌وی، کورپو ک‌چیکی به‌ یه‌ک س‌ک له -هه‌ووا- هه‌بووه‌و، کورپه‌که‌ی ناوناه‌ (قابیل) و ک‌چه‌که‌شی ناوناه‌ (ئیق‌لیما)، دوا‌ی دوو سا‌ل له‌مه‌ش کورپو ک‌چیکی تری هه‌بووه‌ که کورپه‌که‌ی ناوناه‌ (هابیل) و ک‌چه‌که‌شی ناوناه‌ (له‌بوودا) .. ئاده‌م بۆ کاری ژن بۆ هی‌نان و هاوسه‌ر بۆ گر‌تیان، فه‌رمانی داوه‌ که (له‌بوودا) له (قابیل) ماره‌ ب‌کریت و، (هابیل)یش (ئیق‌لیما)ی لی‌ ماره‌ ب‌کریت. به‌لام (قابیل) پا‌زی نه‌بووه‌ و ته‌نها ئه‌و خوش‌که‌ی-واته‌ (ئیق‌لیما)ی ویستوه‌ که به‌ یه‌ک س‌ک له‌گه‌ڵ خۆیدا له‌دایک بووه‌، چون‌که گه‌لی‌ک له‌ له‌بوودا جوان‌ترو با‌شتر بووه‌. جا به‌هۆی ئه‌م نا‌کوکییه‌شه‌وه‌، ئاده‌م به‌ هه‌ردوو کورپه‌که‌ی خۆی گوتوه‌: هه‌ریه‌که‌تان قوربانیه‌ک پیش‌که‌ش که‌ن، سا ئی‌تر قوربانیی کامتان په‌س‌ند ب‌کریت، ئه‌وا ئه‌و شایسته‌ی خواستنی ک‌چه‌که‌یه‌ .. (قابیل)یش که جوتیاریکی خاوه‌ن مه‌زرا بوو، (هابیل)یش که شوانیکی خاوه‌ن مه‌رو ما‌لات بوو، بۆ ئه‌م داوایه‌ هه‌ریه‌که‌یان له‌بوا‌ری کاره‌که‌ی خۆیدا قوربانیی پیش‌که‌ش ک‌رد، ئه‌وه‌بوو (هابیل) به‌رانی‌کی گه‌وره‌ی له‌نی‌و مه‌رو ما‌لاته‌که‌یدا هه‌لب‌ژا‌ردو ک‌ردیه‌ قوربان‌ی، (قابیل)یش چه‌پ‌کی‌ک گو‌له‌گه‌می له‌ کی‌ل‌گه‌که‌ی هه‌لب‌ژا‌ردو به‌لام که دیتی گو‌له‌گه‌می‌کی گه‌وره‌ی تی‌دایه‌و فه‌ریکه‌یه‌و جوانه‌، لی‌ی دامال‌ی و خوار‌دی. ئنجا نا‌گره‌که‌ هاتۆ‌ته‌ خواره‌وه‌و، به‌لام قوربانیه‌که‌ی (قابیل)ی هی‌شتۆ‌ته‌وه‌و نه‌بخوار‌دوه‌و. ئیدی به‌رانه‌که‌ی (هابیل) به‌رده‌وام له‌ به‌هه‌شتدا له‌وه‌راوه‌ تاکو ک‌راوه‌ به‌ فی‌دای (ئیس‌ماعیل)-س‌لاوی لی‌ی‌ت- .. بی‌گومان (قابیل) زۆر په‌ست بووه‌ به‌وه‌ی که خوا قوربانیه‌که‌ی لی‌

پەسەند نە کردووە، بۆیەش ھەسوودی بە براکەى بردوووە و پقى لى ھەستاووە گەشتۆتە ئەو رادەيەى پىيى بلۆت: دەبۆت بىتکۆژم.. براکەشى لىيى پرسىوہ: بۆچى دەمکۆزىت؟ ئەویش گوتوویەتى: لەبەر ئەوہى خوا قوربانىيەکەى تۆى پەسەند کردووە، قوربانىيەکەى منى پەسەند نە کردووە، خوشکە جوانەکەى منىشت لى مارە دەکرۆت، خوشکە ناشىرینەکەى تۆش لەمن مارە دەکرۆت.. (ھابىل) ی برايشى گوتوویەتى: خوا قوربانى لە کەسانى خواپەرست پەسەند دەکات، جا ئەگەر دەستت بۆ من درۆکەیت تا بىکۆزىت، ئەوا من دەست بۆ کوشتنى تۆ درۆ ناکەم، چونکە من لە خواى پەرورەدگارى جىھانىيان دەترسم.. لە ھەمان کاتدا (ھابىل) بەھىزترۆ بەگۆرترىش بووہ لە (قابىل)، بەلام ترسى خوا رۆى ئەوہى لى گرتووە کە دەستدرۆژى خراپ بکاتە سەر براکەى.

ئىدى (قابىل) ھاتووە تاكو (ھابىل) بىکۆزىت، (ھابىل) يش خۆى لى لاداووە بەرەو لوتکەى چىاکان ھەلاتووە. تا رۆژيکيان لەکاتى نووستندا (قابىل) ھاتۆتە سەرى و بەردىكى گەورەى ھەلگرتووە تا بىکۆزىت، بەلام نەيزانىوہ چۆن بىکۆزىت، شەيتانىش لەو ساتەدا خۆى بۆ نواندوووە و بالندەيەکى لەبەر دەستدا بەدەستووە گرتووە و سەرى بالندەکەى خستۆتە سەر بەردىک، پاشان بە بەردىكى تر سەرى پان کردۆتەووە و کوشتوویەتى.

(قابىل) يش بەم شىوہە براکەى کوشتووە و سەرى پان کردۆتەووە و لەنىوى بردووە. (ھابىل) يش لەکاتى کوژرانىدا تەمەنى بىست سال بووہ. کوشتنىشى لەسەر لوتکەى چىاي (قاسيۆن) بووہ لە شارى ديمەشق. جا کاتىک (ھابىل) کوژراوہ زەوى بۆ ماوہى ھەوت رۆژ لەرزىووە ھەموو شتەکانى سەر خۆيشى ھەژاندوووە، ئىدى بەمەش دارو درەخت درکيان لى دەرچوووە، تام و بۆى خواردەمەنىش گۆرپانەووە ميوەکانى ترش و تال بوون، ناویش تال بووہ، خاکيش تەپ و تۆزى لى ھەستاوہ.

(ئادەم) لەوکاتەدا لە مەککە بووە، سەری لەو پووداوە سوپماووە، لەکاتی چوونیدا بۆ ولاتی (هیند) بە مەبەستی زانیسی هەواڵەکە، بۆی دەرکەوتوووە کە (قابیل)، (هابیل)ی کوشتوووە.

دوای ئەوەی (قابیل) براکەی کوشتبوو، نەیدەزانی چی لە تەرمەکەی بکات، خواش هاواری لێکردوووە لێی پرسییووە: ئەی قابیل، ئەڕی کوا (هابیل)ی برات؟.. ئەویش گوتویوەتی: نازانم، چونکە ئاگاداری نەبووم.. خواش لێی پرسییووە: ئەوا خوینی براکەت لە زەوییەووە هاوارم لێدەکات، بۆچی براکەت کوشتوووە؟.. (قابیل) لە وەلامدا گوتویوەتی: ئەی ناخۆ خوینکەمی لەکۆی بێت ئەگەر من کوشتوووە؟.. لەو پۆژەشدا زەوی خوینەکەمی خواردبۆوە، ئیدی خواش لەو پۆژەووە حەرامی کرد لەسەر زەوی کە هەتاهەتایە نابێت خوینیکێ دی بخواتەووە..

(قابیل) نەیدەزانی چۆن هەلس وکەوت لەگەڵ لاشەی براکەیدا بکات، ئەوەبوو بۆ ماوەی یەک سالی پەبەق خستبوویە سەر پشستی هەتاکو بۆگەنی کردبوو، لەو کاتەشدا ئازەلە درندەکان و بالندە گۆشت خۆرەکانیش چاوەڕێی ئەوەبوون کە ئاخۆ کەمی لە زەویدا فریی دەدات تاکو لەو لاشەیە بخۆن.. خواش دوو قەلەرەشی بۆ ناردوووە لەبەر چاوی (قابیل) شەریان لەگەڵ یەکیدیدا کردوووە یەکیکیانی ئەوی تریان کوشتوووە، پاشان چالیکێ لە زەویدا بە دەنوکی و هەردو قاجی بۆ هەلکەندوووە، ئنجا لاشەی قەلەرەشە کوژراوەکەمی تێدا داناووە و ناشتویوەتی.. (قابیل)یش لەو کاتەدا بە وردی سەیری ئەو دیمەنە کردوووە، پاشان هەستاووە بە هەمان شێوە چالیکێ بۆ تەرمی براکەمی لە زەویدا هەلکەندوووە و ناشتویوەتی؟

(ئادەم)یش کاتیەک هەوالتی ئەو پووداوەی بەو جۆرە پێگەیشتوووە، کوپە کوژراوەکەمی بە (شیعریکی عەموودی عەرەبی) لاواندۆتەووە و گوتویوەتی:

تغیرت البلاد ومن علیها

فوجه الأرض مغیر قبیح

تغیرت کل ذی لون وطعم
وقل بشاشة الوجه الصبیح

وقایل اذاق الموت هایل
فوا حزناً لقد فقد الملیح^(١)

(حهوا)ی هاوسهری (ئادهم)یش وه لآمی نمو لاواندنه وهیهی داوه ته وهو گوتویه تی:

دع الشکوی فقد هلکنا جمیعاً
بموت لیس بالثمن الریح

وما یغنی البکاء عن البواکمی
إذا ما المرء غیب فی الضریح

فأبک النفس وانزل عن هواها
فلست محلاً بعد الذبیح^(٢)

لهوکاته دا (ئیبلیس)یش پێیان شادو دلخۆش بووه وه لآمی شی داونه ته وهو
گوتویه تی:

تنح عن البلاد وساکنیه
ففی الحجنات ضاق بک الفسیح

(١) ههز ده کهم له پهراویژدا مانای نهم ده که شیعریه هه لیه ستروانه ی نێو نه فسانه کانی جووله کهو
ناوبراو به ئیسرائیلیات بکهه به کوردی، واته: ولاتان و نهوانه ی تیا یان دان گۆراون، سهر زه ویش
تۆزای و ناشیرینه، هه موو شتیکی په نگدارو به تام و بۆش گۆراون، پووی گه شی پوخساره
جوانه کهش کهم بۆته وه.. (قاییل)یش تامی مردنی به (هابیل) نۆشی، نای چ خه میکی گه وره یه که
مرۆقه ئیسک سووکه که مان له ده ست ده رچوه.

(٢) واته: واز له سکالا بینه، چونکه بێگومان هه موومان تیا چوین، به مردنیک تیا چوین که هیچ
نرختیکی قازاغه داری نه، گرانی ش بۆ گیراوان هیچ سودیکی نه کاتیک مرۆف له نێو گۆردا ون
ده کریت، به لآم ده روون بگریه نمو له هه واو هه وه سی خۆی دا بیره، چونکه دوا ی سه رپراوه که تۆش به
نه مری نا مینیت وه.

وكنتم بها وزوجك في رخاء

وقلبك من أذى الدنيا مريح

فما زالت مکایدتی و مکرری

الى أن فاتك الثمن الربيع^(١)

ئادەم تا سەد ساڵ لەدوای مردن و کوژرانی (هابیل)ی کوپی خەمبار و دلشەنگ بوو، پێنەدەکەنی، پاشان فریشتە هاتووە بۆلای و پێی گوتوو: سلاوی خوات لێییت و پلەو پایەیی بەرزو مولک و وەجاغت پێ بدات.. هەر وەها مژدەیی کوپیکی پێداوە و ئنجا ئادەم پێکەنیوە.

به لّام به (قابیل) گوتراوه: برږو... ئیدی پوښتووه به ده کراوی و ناوړه یی و ترسینراوییه وه و، دهستی (ئیقلیما) ی خوشکیشکی گرتووه و بهره و شاری (عهده ن) ی ولّاتی به که می بردووه.

شەیتانیڤ ھاتووہ بۆلای و پئی گوتووہ: ئاگر بۆیہ لە قوربانیی براکەتی خواردووہ چونکە خزمەتی ئاگری دەکردو دەپەرست.. (قابیل) یش بەو وتەيە خانوویەکی بۆ ئاگرپەرستی دروست کردووہ ئاگری تێدا پەرستووہ، ھەر وہا (قابیل) کورپیکی کویری ھەبووہ و کورپە کویرەکەش کورپیکی خۆی لەگەڵدا بووہ. ئەم کورپەش بە باوکی گوتووہ: ئەوہ (قابیل)ی باوکتە، ئنجا ھەرچی لە دەستیدا بووہ پێیدا کێشاوہ و کوشتووہتی، ئیدی کوتایی ژیاڤی (قابیل) بەم رەنگە بووہ.. خواش ھەردوو دەستی (قابیل)ی بە ھەردوو قاچیەوہ بەستۆتەوہ و رۆخساریشی کردۆتە خۆرو بەشیوہیەکە کە لەگەڵ خۆرەکەدا دەسوڕیتەوہ و خۆر لە کوی بیټ،

١) واتە: واز لە ولات و دانێشتووانی بێنە، چونکە تۆ ئەم (نادەم) لەنیو بەهەشتدا جێی فراوانت پێ تەنگ بوو. لەو بەهەشتەدا خۆت و هاوسەرەکت لە خۆشگوزەرانیدا بوون و دلێشت لە خەم خەفەتی دنیا شاد بوو، بەلام فرۆفیل و چەواشەکاریی منت لەسەر بەردەوام بوو، تاتوانیم نرخە قازانجدارەکەم ژبانت لەکێس بدم.

پرووی نهویش له خوڤه تاكو ئازاری گهرمییهكهی بچێژێت، له هاونیشدا بهریهستیکی ناگری لهسهر و له زستانیشدا بهریهستیکی سههۆلی لهسهر و حاڵی ناویه تا رۆژی قیامهت"^(١).

دهتکردنهوهی ئهم دهقه ئیسرائیلییانە

با هیچ كهسیك وا گومان نهبات، كه ئیمه له كاتیكد ئهم دهقه ئیسرائیلییانهمان -دهربارهی چیرۆکی ههردوو كۆپهكهی ئادهم- هیناوهتهوه، گوایه پڕوامان پێیانوه و متمانهیان پێ دهكهین، یان گوایه ئیمه پهسندی دهكهین و پشستی پێ دهبهستین و فهرمایشتی خۆی میهرهباتی پێ تهفسیر دهكهین.

بهلكو ئیمه بۆیه ئهو دهقانهشمان هیناوهتهوه، تاكو خهڵکیان لێ ئاگادار و وریا بکهینهوه، داوای پهتکردنهوه و پشت گۆی خستنیان لێ بکهین، ههروهها ئیمه له دهروازهی (عرفت الشر لا للشر لكن للتوقیه: خراپهم ناسی نهك بۆ خراپه، بهلكو بۆ خۆ لێ پاراستن) هوه دیاریان کرد. ههروهك لهسهر شیوازی زانایانی فهرموودهش گیراومانتهوه، كه فهرمووده ناراستهكان دههیننهوه و دهگیرنهوه و پاشان خهڵکی له ناراستیهكهی ئاگادار دهکهنهوه، تاكو هیچ كهسیك پێیان فریو نهدریت.

ئیمهش نامانهوێت هیچ كهسیك فریو بدریت بهوهی، كه دهپوینێتهوه، یان كه لهو پڕیویهته نادروست و ههلبهستراوانهوهی دهبیست. ههروهها ئیمه له پڕوانگهی كۆششکاریی له مهنهجهی قورئان و سوننهت، دهربارهی چیرۆکی پیشینهكانهوه پێ به كهس نادهین، كه ئهو پڕیویهته ههلبهستراوه ئیسرائیلییانهمان له نووسیندا، یان له وتاریدا بگێرێتهوه، تهنها مهگهر بۆ وریاکردنهوهی خهڵکی و لێ ئاگادارکردنیان نهبیست.

(١) بۆ ئهم دهقه دهسهلهست و ناراسته ئیسرائیلییانهمان، پڕوانه: - عرائس المجالس/ ص ٣٧-٤١، - الدر المنثور، بهرگی ٣، ص ٥٤-٦٤

ئیمه له گهڵ مامۆستا (محمد رشید رضا)ش داین که ئهو دهقه ئیسرائیلییانە پێشکەوتوو، گوتوو یهتی: "لهم ریوایه ته ههلبه سترواندهدا شتی سهیرو سه مه رهیان دیاری کردوو که ناشیته هاوشیوهیان بناسریت ته نهها به گویره ی سروشیکی خوا نه بیته، دیاره ئهوانهش له یه کیك له پیغه مبه رانی خواوه نه گیراونه ته وه، به تایبه تیش لاواندنه وه ی (ئاده م) بۆ (هابیل) به و شیعه ره بیه . بۆیه پوو مان له و ریوایه تانه ی که راست نیین و سوودیان نیه، وهرده گیرین و، ته نهها باسی ئه و چیرۆکانه ده که یین، که خوا به ههق گیراوتیییه وه له قورئاندا و باسیشیان به ههق ئه و راستییه ده رده خات، که ئه وه ی خه لکی ده یجونه وه و کردوویانه به بنیشته خو شه ی سه ر زاریان، پووچه ل و نا ره وایه" (۱).

ههروه ها له مباره یه وه ئیمه له گهڵ مامۆستای پێشه وا (سید قطب)یش داین، که ئه و دهقه ئیسرائیلییانە پووچه ل کردۆته وه و لهم پوه وه گوتوو یه تی: "قورئانی پیروز له بۆته ی چیرۆکه کانی دا هیه کات و شوین و ناویک له ناوه کانی چیرۆکه که دیاری ناکات، هه رچه نده هه ندیک شوینه واری با سه ره و چه ند ریوایه تیکیش له باره ی (قابیل و هابیل) وه هاتوو وه وای باس ده که ن که هه ردووکیان دوو کوپی ئاده من لهم چیرۆکه دا و، سه ره رای ئه وه ش چه ند را شه و شیکاریک هاتن له مه ر کیشه که ی نیوانیان و له مه ر مملانی شیان له سه ر دوو خوشکی خویان، به لام ئیمه وای به چاکتر ده زانی ن که چیرۆکه که ی قورئان به پوختی و وه خوی به بی سنو ردار کردن به یینه وه، چونکه هه موو ئه و ریوایه تانه له بۆته ی گومان دان به وه ی ئه وه ی له گا ورو جوو که له (اهل الکتاب) وه وه رگیرا ون. ئه م چیرۆکه ش له ته و رات و کتیبی کۆنی خویان (العهد القديم) دا هاتوو وه ناوه کان و کات و شوینی شیان تیادا تۆمار کردوه و به و شیوه یه ی که ریوایه ته کانیان ئا مازه یان بۆ کردوون" (۲).

(۱) تفسیر المنار / ۶: ۳۴۱ .

(۲) سید قطب- فی ظلال القرآن/ بدرگی ۲، لاپه ره ۸۷۵ .

دوو کۆره‌که‌ی ئاده‌م له پش‌تی خۆی بوون

هه‌ندێك له پافه‌كاران (مفسرین) وای بۆچوون، كه ئه‌و دوو كۆرپه‌ی چیرۆكه‌كه‌یان دیاری كراوه، دوو كۆرپه‌ی راسته‌قینه‌و له‌پش‌تی ئاده‌م نه‌بوون، به‌لكو گوايه له نه‌وه‌و وه‌چه‌كانی بوون، به‌تایبه‌تیش له نه‌وه‌ی (به‌نی ئیسرائیل) بوون. به‌لگه‌شیان له‌م ڕوه‌وه‌ فهرمایشتی‌کی خوايه له كۆتایی چیرۆكه‌كه‌دا، كه فهرموویه‌تی: ﴿مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ...﴾ (المائدة: ٣٢)، به‌لام خۆ كوشتنی براهه‌ك له‌لایه‌ن براهه‌كه‌ی یه‌وه‌ن هۆیه‌ك نیه بۆ نووسینه‌وه‌ی تۆله‌و سزا له‌سه‌ر (به‌نی ئیسرائیل) به‌ تایبه‌تیش، ئه‌گه‌ر ئه‌و دوو براهه‌ دوو كۆرپه‌ی ئاده‌م بن.

هه‌ندێك زانای تریش ڕایان وابوو، كه گوايه چیرۆکی هه‌ردوو كۆرپه‌كه‌ی ئاده‌م، چیرۆكێکی ته‌مسیلی خه‌یالییه‌و له‌سه‌ر زه‌مینه‌ی واقیعه‌دا ڕووی نه‌داوه، به‌لكو قورئان نموونه‌ی پێ هێناوه‌ته‌وه له‌سه‌ر سروشتی چاكه‌و خراپه‌خوازی له‌لای خه‌لكی، هه‌روه‌ها گوايه وینه‌ی دوو نموونه‌ی مڕۆفانه‌ی له‌مه‌ر هه‌ردوو لایه‌نی خێرو شه‌ر پیشان داوین.

به‌لام زۆربه‌ی زانایان و پافه‌كارانی قورئان، یه‌كده‌نگ و هاو‌پان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، كه ئه‌م چیرۆكه‌ راسته‌قینه‌و واقیعی بووه‌و به‌راستی و به‌ كرده‌وه له جیهانی واقیعه‌دا ڕووی داوه. هه‌روه‌ها زۆربه‌ی زانایان هاو‌پان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، هه‌ردوو كۆرپه‌كه‌ی ئاده‌م له وه‌چه‌و پش‌تی خۆی بوون و كۆرپه‌ی راسته‌وخۆی بوون و له‌گه‌ڵیدا ژیاون، ئه‌م به‌سه‌رهاته‌شیان له‌سه‌رده‌می ژیا‌نی ئاده‌م دا بووه.

(خا‌لی بن‌چینه‌یی)یش له چیرۆكه‌كانی قورئاندا ئه‌ویه، كه ڕه‌هه‌ندی‌کی واقیعه‌انه‌و بوونی‌کی راسته‌قینه‌یان هه‌یه‌و، كه‌سایه‌تی یه‌كانی نی‌و چیرۆكه‌ قورئانییه‌كانیش، چه‌ند كه‌سی‌تییه‌کی راسته‌قینه‌ بوون، ڕووداوه‌كانی نی‌و ئه‌و چیرۆكانه‌ش به‌ كرده‌وه له ماوه‌یه‌کی زه‌مه‌نیی می‌ژوی ڕابردوودا ڕویان داوه. هه‌ردوو

کورپه‌که‌ی ئاده‌میش له نه‌وه‌ی هۆزی به‌ناو (به‌نی ئیسرائیل) نه‌بوون. ئه‌مه‌ش به‌هۆی دووری ماوه‌ی زه‌مه‌نیی ئیوان ئاده‌م (به‌نی ئیسرائیل) ه‌وه‌، خۆ نه‌گه‌ر نه‌و دوو کورپه‌ی ئاده‌م له هۆزی (به‌نی ئیسرائیل) بوونایه‌، شه‌وا بکوژه‌که‌ (قابیل) نه‌شاره‌زا نه‌ده‌بوو له چۆنیه‌تی ناشتنی ته‌رمی براکه‌یدا وای لێ‌بی‌ت، که قه‌له‌ره‌شێک پێنموونی بکات بۆ شه‌وا کاره‌، چونکه هێچ که‌سیک له (به‌نی ئیسرائیل) له چۆنیه‌تی ناشتنی مردواندا نه‌شاره‌زا نه‌بووه‌. هه‌ر بۆیه‌ش کاتی قایل لاسایی قه‌له‌ره‌شه‌که‌ی له ناشتنی ته‌رمه‌که‌دا کردۆته‌وه‌و له‌وه‌وه‌ فێری ناشتنی ته‌رمی براکه‌ی بووه‌، به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر شه‌وه‌ی، که پروداوه‌که‌ له‌ کاتی ساوایی (طفولة)ی گرو‌ی به‌شه‌ریدا له‌سه‌ر پروی زه‌ویدا پروی داوه‌. واش دیاره‌، که شه‌وه‌یه‌که‌مین کوشتنی به‌ تانه‌سه‌ت بووی‌ت له‌سه‌ر پروی زه‌ویو، خواش هه‌ر خۆی زانیه‌ (والله اعلم).

به‌لگه‌ش له‌سه‌ر شه‌وه‌ی، که دوو کورپه‌ی ئاده‌م له پشته‌ی خۆی بوون، فه‌رمایشته‌که‌ی خواجه له‌م چیرۆکه‌دا: ﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِ آدَمَ بِالْحَقِّ...﴾ (٢٧) المائدة. له‌ زمانی عه‌ره‌بیشدا وشه‌ی (ابن) به‌ کورپه‌ی حه‌قی باوک ده‌گو‌تریت، که له پشته‌ی خۆی بی‌ت، به‌لام مانای وشه‌ی (ابن) به‌ شیوه‌ی (مه‌جاز) و پتر له‌ یه‌ک ماناش بۆ ره‌چه‌لێک به‌کار دیت. پێسای مامه‌له‌ش له‌ گه‌ڵ قورئاندا دانانی بی‌شه‌ قورئانییه‌که‌ (اللفظ القرآني) یه‌که‌یه‌ له‌سه‌ر حه‌قیقه‌ته‌ زمانه‌وانی یه‌که‌ی خۆی، ئێمه‌ش له حه‌قیقه‌ته‌وه‌ بۆ مه‌جاز لانه‌ده‌ین، ته‌نها له‌کاتی نه‌توانینی دانانی له‌سه‌ر شه‌وه‌ حه‌قیقه‌ته‌ زمانیه‌دا نه‌بی‌ت، له‌م چیرۆکه‌شدا، هێچ به‌ره‌سه‌تیک بۆ دانانی له‌سه‌ر باره‌ راسته‌قینه‌که‌ی نه‌یه‌.

پاشان به‌لگه‌یه‌کی دی له‌سه‌ر شه‌م راستیه‌، فه‌رموده‌یه‌کی راست (صحیح) ی پێغه‌مبه‌ری خواجه ﷺ که (بخاری) و (مسلم) له (عبدالله کورپه‌ی مسعود) ه‌وه‌- خواجه لێی رازی بی‌ت- گێڕاویانه‌ته‌وه‌، که پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((لَا تُقْتُلُ

نَفْسٌ ظَلَمًا إِلَّا كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ الْأَوَّلِ كِفْلٌ مِّنْ دَمِهَا وَذَلِكَ لِأَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ^(١)، واته: ههركهسێك كه به زولم و زۆرداریی بكوژریت، یهكهمین كۆرپی ئادهمیش (قابیل) بهشیکی گوناهاكهی له نهستۆدایه، چونكه نهو كۆرپه یهكهم كهس بوو، كه رینگای كوشتنی دانا..

ئهم فەرموودهیهش ئاماژه بۆ نهوه دهکات، كه كۆرپهكهی ئادهم له پشستی خۆی بووه، چونكه دهفهرمویت: (ابْنِ آدَمَ الْأَوَّلِ)، (یهكهم كۆرپی ئادهم)، وشه یهكهمینیش لیڤه دا، یهكهمینى زهههنى و میژوویی یه، ههروهها فەرمووده كه (یهكهم كۆرپی ئادهم)، كه بكوژیتكى ستهمكاره خهتایار دهکات بهوهی، كه بهشیکی گوناھی كوشتنی ههركهسێكى، تارپۆزی قیامهت له نهستۆدایه، كه به زولم و ستم (بهناههق) كوژراییت. جا بیربكهروه لهوهی ئاخۆ چهندهها كهس له میژووی مرۆفایهتیدا بهسهریدا، تا تهمرپۆ كوژراون و نهی چهندی تر له ئایندهداو، تا پۆزی قیامهت دهكوژرین، ئیدی پروانه نهندازهی نهو گوناها چهنده، كه یهكهم كۆرپی ئادهم له نهستۆی دایه.

پاشان فەرمووده كه هۆی له نهستۆنانی بهشیکی ههه تاوانیکی كوشتنی بهوه دیاری كردوه، لهبهرتهوهی (نهو كۆرپه) یهكهم كهس بووه، كه رینگهی كوشتنی گرتۆتهبهرو پێسای كوشتنی داناوه. (دیاردهی یهكهمین)یش بۆیه به دیاردیهكه میژوویی و زهههنى دانراوه، چونكه نهو كۆرپه یهكهم كهس بووه، كه کرداری كوشتنی تهنجام داوهو، یهكهمین بكوژیش بووه، بهم پهنگهش دهركای خوینپێژی كردۆتهوهو زالمه دهستدریژكارهکانی بانگ كردوه بۆ شوین پێهه لگرتنی خۆی لهو تاوانه دا.

لهم ڕووهوه پێغه مبههري خوا ﷺ فەرموویهتی: ((مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْوَرِهِمْ شَيْءٌ

(١) رواه البخاري في كتاب الأنبياء: ٦٠ باب خلق آدم: ١ حديث رقم ٣٣٣٥، و رواه مسلم في كتاب القسام: ٢٨ باب بيان إثم من سن القتل: ٨ حديث رقم ١٦٧٧.

وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ^(١).

واته: ههركهسێك له ئیسلامدا پێسایهکی چاك دارپێژێت، ئهوا پاداشتی خۆی لهسهری ههیه و پاداشتی ههركهسێکی تریشی لهسهر ههیه، كه له دواى خۆی پهیرهویی پێسا چاكهكهی بکهن بێ ئهوهی هیچ شتێك له پاداشتی ئهوان كهم بکات. ههركهسێكیش له ئیسلام دا پێسایهکی خراپ دارپێژێت ئهوا گوناھى لهسهر دهكهوێت و گوناھى ههركهسێكیشى لهسهره كه له دواى خۆی كار بهو پێسا خراپه دهكهن بێ ئهوهی هیچ شتێك له گوناھى ئهوانیش كهم كاتهوه.

مانای (گێڕانهوهی چیرۆكهكه به ههق)

لیره شدا ساتێك راده مێن له ئاست فەرماشتهكهی خوا ﴿وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِ آدَمَ بِالْحَقِّ...﴾ المائدة (٢٧) بهسهراتی ههردوو کۆرهكهی ئاده میان به ههق بوو بگێڕهوه...

لیره دا ههق (الحق) مانای چیه؟ ههق لیره دا پاستگۆیی و پاستی و دروستی دهگهیهنێت، به مانای ناییت ئهو چیرۆکهیان وهگریت، تهنها له ههواله پاستهکان و پیاویه ته پاستبێژی یه کانهوه نهییت، واته لهو فەرمروده پاست (صحیح) انهوه، كه به دُنیاوی و سهلمیتراییهوه له پیغه مبهری خواوه ﷺ گێڕاونهتهوه.

جا نهگهر مَرُوفی موسلمان بدم مهرجهوه (لهبوازی مامهله لهگهڵ چیرۆکهکانی قورئاندا) پابه ند بیت، لهنیۆ چیرۆکهکانیشدا به چیرۆکی ههردوو کۆرهكهی ئاده میشهوه، ئهوا بێگومان ئهم سیفه تهی له زانست و گفتاریدا به دیی هیئاوه، ئهو

(١) رواه مسلم في كتاب الزكاة: ١٢ باب الحث على الصدقة (٢٠)، ديث (١٠١٧)، وفي كتاب العلم: ٤٧ باب من سن سنة حسنة أو سيئة: ٦ حديث (١٠١٧).

چیرۆکانهشی بهههق (بهراستی و نه مانه تهوه) بۆ خه لکی خویندۆ تهوه و گیراوه تهوه. ههر له بهر نه مهش هه موو نهو که سانهی دهقه ئیسرا ئیلیه کانیا ن له باره ی چیرۆکی ههردوو کوره که ی ئاده مهوه به کارهیناره و چهند ریوا یه تیکیان له و یوه بۆ رووداوه کانی ئهم چیرۆکه هیناوه، پێیان ده لێن: ئیوه بهم پێنمایه یه قورنانه یه وه پابه ند نه بوون که داوا ده کات چیرۆکه که به ههق بگێرێ تهوه: ﴿وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِ آدَمَ بِالْحَقِّ...﴾ (المائدة ٢٧) هه ربۆ یه ش زۆریه ی و ته کانیا ن له سه ر ئهم چیرۆکه نهو سیفه تی (ههقه ی که قورنا ن به مه رج گرتو وێتی) ون کردووه، لهو یشه وه سیفه تی زانستیانه و مه نه جی و نه کادی میانه شیا ن ون کردووه، که سیفه تی زۆر پێویسته له بواری فیکرو زانست و مه عریفه دا.

په سنده بوونی قوربانی له یه کیکیان

ههردو برا که (قابیل و هابیل) له سه ر مه سه له یه ک نا ته با بون- که ئیمه نازانی مه سه له که چیه -و، په ناشیا ن بر دۆ ته بهر ئاده می باوکیان- سا لوی لی بی ت- که دا وهر بی ت له نیوا نیان دا. (ئاده م) یش دا وای لی کرد ون، که هه ر یه که یا ن قوربا نی یه ک پێشکه ش به خوا بکات، ئیدی کامیا ن له سه ر هه ق بوو، نه وه بیگومان خوا قوربا نییه که ی لی وه ر گرتو وه، نه وی تری شیا ن ته نها نه وه ی له سه ره که له هه لویستی خۆ ی پا شگه ز بی ته وه، چونکه له سه ر هه ق نیه. (قوربا نییه که ش) شتیکی تایبه تی بو وه، - نا تاو نی ده ست نیشا نی بکه ی ن که چی بو وه- و ته نها نه وه ش بو وه که پێشکه شی خوا ی بکه ن، له وانه یه خۆ را کێک یا ن شه مه نی یه ک، یا ن که ره سه یه ک بو ویت، یا ن له وانه یه نا ژه لێک، یا ن به ره مه میکی کشتو کا لی بو ویت، له وانه شه شتیکی دی که ی غه یری نه مانه بو ویت. به هه ر حال هه ری هه که یا ن شتیکی کردۆ ته قوربا نی و- هۆ ی نزیک بو ونه وه له خوا-، خوا ش قوربا نی یه کیکیانی په سند کردو وه، قوربا نیی نه وی تریا نی په سند نه کردو وه. نا شزا نی خوا چۆ ن قوربا نییه که ی په سند کردو وه، ته نا نه ت قورنا ن دا واما ن لی ده کات، که له چۆ نیه تی

په سندن بوونی قوربانیه که نه کۆلینه وه، چونکه لیکۆلینه وهی له م بواره دا هیچ سوودیکی نیه و هیچ به رویو میکیشی نیه، ههروه ها ئامرازی لیکۆلینه وه شان به دهسته وه نیه تا به کاری بینن، بۆیهش له م کاته دا لیکۆلینه وه به دوا دا گه ران ته نها به فیرو دانی کاته و، خه رج کردنی هه ول و کۆششیکى عه قلیشه له بواریکدا، که هیچ که لیکى لى وه دی نایه ت. له م پروه شه وه مامۆستای شه هید (سید قطب) له ته فسیره کهیدا (في ظلال القرآن) گو تویه تی: "فه رمانی (فَنُقِيلَ مَنْ أَحَدِهِمَا) فه رمانیکى نادیاره (مبني للمجهول)، ته مهش ئاماژه به بۆ ته وهی، که په سندن کردن، یان په سندنه کردن، بنده به هیزیکى نادیار (قوة غيبية) وه وه، به ستر اویشه به چۆنیه تیه کی نادیاره وه.

ئه م جوړه دارشتنه ی چېرۆکه کهش، دوو خالی گرنگمان پى ده به خشیت:

یه که م / ناییت له چۆنیه تی ئه م په سندن کردنه بکۆلینه وه وه، ناییت وه که ته و کتیبه ته فسیر کاریانهش تییدا قوول بینه وه، که چوونه ته سه ر چهن د ریوايه ت و به سه رهاتیکى وه ها، که ده رکه وتو وه ته نها له ته فسانه کانی نیو کتیبه ده سکاری کرا وه که ی (ته و رات) وه وه وه رگیراون.

دو وه م / دیاری کردنی ته و راستیه ی، که "ئه وه که سه ی قوربانیه که ی په سندن کرا وه و لى و وه رگیرا وه، هیچ گونا هیکى نه بو وه له سه ر ته وه ی، بیته پاساوی ر ق لى هه لگرتن و شیاو بوونی کوشتنی، چونکه هیچ ده ستیکى له په سندن بوونی قوربانیه کهیدا نه بو وه، به لکو (هیزیکى غه یی) کارى چۆنیه تی په سندن بوونی قوربانیه که ی له ته ستو نا وه و، ئه م هیزهش گه لیک له سه رووی په ی بردن و خواستی هه ردووکیانه وه بو وه و، هه ر ته نهاش به خواست و ئیراده ی (هیزه غه یی یه که) خۆی په سندن کرا وه" (۱).

کینهی قین له دڵ له وهی (لَا قُلُوكَ) دا

(شهرو خراپه کاری) توانیی بچیتته دلی ئهو برا قین له دڵهوه له دژی براكهی تر، شهیتانیش دهستی به سهر بیهووشیدا گرتو دلی کویر کردوه له ئاست به دهده مهوه هاتنی ههق و گهڕانهوه بۆ راستیدا. بێگومان ئهم برا شهپرخوازه زانیبووی، که ئهو خۆی له سهر ههق نیه، به لکو براكهی له سهر ههقه، چونکه خوا قوربانییه کهی لێ وه رگرتوه، بۆیه له بنه پتهدا ده بویه له هه لویستی خۆی پاشگهز بێته وه له بیرو پای خۆشی وازی نییت. به لām ئاخۆ کهی واده کات له کاتی کدا شهیتان بیرو هۆشی داگرتوهوه، هه موو هه لویکی بیر کردنه وهی هیمنانهی بۆ نه هیشتوه وه هه موو ده روزهیه کی به خۆداچونه وه پاشگهز بوونه وهی لێ داخستوه وه، ته نهها یه ک شتی به دهسته وه ماوه، ئه ویش سووربوونی تهی له سهر هه لوه به راستر زانیسی بیرو پای پووچه لۆ، به پروونی شهپرخوازی.

به لām خۆزگه شهیتان به وهنده وازی لهو برا کین له دڵه بهیانیه، جا ئایا - شهیتان به ته نهها قۆناغیک - له قۆناغهکانی ناههقی - له دۆستانو و شوینکه وتوانی قایل ده بێت؟ بێگومان شهیتان شوینکه وتوانی خۆی له قۆناغیک به تال و ناهه قیییه وه بۆ قۆناغیک تری خراپتر ده باتو، جم و جوو لۆ ههنگاوه کانیشیان له خراپیکه وه بۆ خراپتر ده بات و.. بهم پهنگه هه ر وا ده کات.

دیاره ئهم برا قین له دڵه ش، شهیتان به ره قۆناغیک تر سناکتری بردبوو که بیر کردنه وه بوو له کوشتنی براكهی و، سووربوونی شی بوو له سهر ئهو کرده وه یه. به راستی هه ر ته نیا بیر کردنه وهی براهه کیش له کوشتنی براكهی خۆی، تاوانیکه گه وره یه، ئه ی چۆنه ئه گه ر ئهم بیر کردنه وه یه بگاته سه ر کردارو به ته مابوونو سووربوون له سه ر ئه نجامدانی؟ ئه ی چۆنه ئه گه ر به ته مابوونو سووربوونه که ش بۆ جهخت له سه ر کردنی تیپه پێنراو بگۆرپیت؟ ئه ی چۆنه، ئه گه ر دواتر پێنرایه سه ر کرداره که واپه پاندنی به کرده وه؟!

- بهراستی ئهو وته بهدکارییهی که برا قین له دله که به ئاشکراو بی شهرومانه درکاندی- واته (لَا قُلْتُكَ / ده بیت بتکوژم) چەندین ناماژهی له خو گرتوه:
- ۱- ناماژه دهکات بو ژال بوونی شهیتان به سه ریداو داگیرکردنی دهروونی.
- ۲- ناماژه دهکات بو خو بهزل زانینی و نکوولی کردنی، به ده مه وه نه هاتنی ئهو هه قهی که مافی برا که یه تی.
- ۳- ناماژه یه بو گوزارشت و ته رجه مه ی ئهو رقه ره شه ی که دلی به ته واهه تی سیخناخ (پر) کردوه.
- ۴- ناماژه یه بو نه مانی هه موو مانایه کی براهیه تی و مرۆفایه تی له دلیدا له ئاست برا که یدا.

نه ریتی (هابیل) ی برای له وه لامی هه ره شه که یدا

برای ئیماندار (هابیل) به چی وه لامی هه ره شه ی برا که ی دایه وه ؟ پی ی گوت:

﴿... إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ بَمُوءَايَتِي وَإِيَّامِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾ المائدة﴾، واته: بیگومان خوا ته نها له که سانی له خواترس و خوا به رست قوربانی و کاری چاکه په سند دهکات. جا به خوا نه گهر ده ستت بو سه رم درێژ که یه به نیازی ئه وه ی بکوژیت، ئه وا من ده ست درێژ ناکه م به نیازی ئه وه ی تو بکوژم، به لکو من له خوی پهروه ردگاری جیهانیان ده ترسم. بۆیه من به م هه لوێسته ی خو م ده مه ویت گونا ه ی من و گونا ه ی خو یشت له ئه ستو بگری، ئنجا یه کی ت له که سانی شایسته ی دۆزه خ ده بیت و هه ر ئه مه شه سزای سته مکاران..

جا کاتێک نهریتی ههر دوو براکه له پێی و تهی ههر دوو کیانهوه بهراورد دهکهین و ههولێ ناسینی خونههریتی ههر دوو کیان دهدهین، تی دهگهین، که ئهوان دوو نمونهی لێک جوداو دوو پیاوی لێک جیاوازن.

ههر لهم پروهوه (سید قطب) دهلێت: "ئهم چیرۆکه نمونهیه کمان لهسه نهریتی شهپرخوازی و دوژمنکاریی پیشان دهدهات، تهنا ته نمونهیه که لهسه دوژمنکارییه کی زۆردارانیه وهها، که هیچ پاساو بههانهیه کی نی یه، ههروهها نمونهیه کمان لهسه نهریتی چاکهخوازی و لێبوردیهی و نمونهیه کمان لهسه دهروونپاکی و ناشتی خوازی پیشان دهدهات، ئهم دوو نمونهیهش بهرامبهری یه که تر پاده گریت و، ههریه کهشیان به گوێرهی نهریتی خۆی پهفتار دهکات" (۱).

پازو نهپینی ناتهبایی ههلوێستهکانی ههر دوو براکهش لهوه دایه، که ههریه کهیان خوی به شتی که وه گرتوه و، بیری لێ دهکاتهوه، چونکه ههموو وته کردهوهیه کی مرۆف پهیوهستن به تیروانین و بیر کردنهوهیه وه.

ئهو برا قین له دل و ستهمکارهش (قابیل) بهدهم خواستی شهیتانهوه چووبوو، ئهو وتهیه، که سوور بوو لهسه ری، گوتی و، ئهوهش، که به ته مای کردنی بوو کردی. بهلام برا ئیمانداره ناشتی خوازه که (هابیل) بهدهم خواستی ههقه وه چووبوو، باوهپی به خوا هیئابوو، ههر بۆیهش سوور بوو لهسه ئهوهی، که گوتبووی و خاوهنی وتهی خۆی بوو. ئهوهشمان له بیر نهچیت، که ئهوان دوو برای پاسته قینهی یه که تر و لهیه که باوک و یه که دایک بووبوون و، له یه که په حمدا کۆببونهوه و له یه که مه مک شیریان خواردبوو له یه که مائیشدا ژیا بوون.

جا سه ره پای ئهو یه کی تی و کۆکبونهش له کاروباره دهره کییه کاند، که چی له پووی تیروانین و فیکرو ههلوێست و پهفتار و گفتار و کرداره وه لێک جوداو ناتهبا بوون. وادیاره له مه شدا ئاماره یه که بۆ ئهو لێپرسراویتییه تاکه که سییه (المسؤولية

(۱) في ظلال القرآن: ۲: ۸۷۴ .

الفردیة) ههیه، که خوا بۆ مرۆفی داناوه، ههروهها ئاماژهیه بۆ ئهو توانایه ی مرۆڤ له ههلبژاردنی ههلوێست و پهفتارو رێبازدا که خوا به مرۆڤه که ی به خشیوه، ئیدی مرۆفیش سهڕپشك کراوه لهو پێگهیهدا که دهیگرێته بهرو، لهو ههلس و کهوتهش که دهینوینیت، خواش بهرپرسیاریتی ئهو شیوازو پێگا ههلبژیراوه ی دهخاته ئهستۆی و بهم پێیه سههرهنجامی به دهست هاتوی لێوه پهیدا دهبیّت.

"إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ"

لهو چیرۆکه‌دا برا باوه‌رداره‌که (هابیل) بۆ هه‌ڵسه‌نگاندنی گفتارو بیروپاراکانو، بۆ وه‌به‌رنانی کردارو ره‌فتاریش تا له‌لای خوا په‌سند بن، بنه‌مایه‌کی باوه‌ردارانه‌ی جیگیری قورئانییانه‌و بنچینه‌یه‌کی راسته‌وانه‌شمان پیشان ده‌دات، ئه‌مه‌ش وه‌ك له‌و وته‌یه‌یدا هاتوه‌: (إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ) ..

به‌وێهری دیاری کردنو جه‌خت له‌سه‌رکردنیشه‌وه پێی ده‌لیت: (إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ)، بێگومان خوا، ته‌نها له‌ که‌سانی خواپه‌رستو ته‌قوادر وه‌رده‌گریت. (ته‌قوا)ش -که مانای له‌خوا ترسانو خۆپاراستن له‌ سزای خوا- ده‌گه‌یه‌نیت، مه‌رجێکه بۆ په‌سندبوونی کاره‌کان له‌لای خوا. باوه‌ر (ایمان)یش بنچینه‌یه‌که بۆ وه‌به‌رنانی و ئومیدی سوود لێ‌وه‌رگرته‌ی.

بۆچی باوه‌رو له‌خواترسان بنچینه‌ی په‌سندبوونی کاره‌کانن له‌لای خوا؟ چونکه کاره‌کان بۆ خود (ذات)ی خۆیان ناویسترین، هه‌ر بۆیه‌ش هه‌یج سوودیکیان تێدا ناییت، ئه‌گه‌ر له‌ ماناو مه‌به‌سته‌کانیان دابهرزینو له‌ ژیانو کاراییشان جودا بن. وه‌ك چۆن به‌روبوومیش ته‌نها له‌سه‌ر دره‌خت ده‌رویت، به‌هه‌مان شێوه‌ش کاروکردار چاك و پاك و راست ناییت و له‌لای خواش په‌سند ناییت، هه‌تا له‌ سه‌رچاوه‌ی باوه‌رو ئیماندارتییه‌وه هه‌ڵه‌قه‌لیتو، هه‌تا له‌ ته‌قواو خۆپاریزیشه‌وه سه‌ر هه‌ڵه‌نه‌دات. خواش بێگومان ته‌نها کاره‌کانی به‌ساده‌یی ناویت، به‌لكو ده‌یه‌ویت کاراییان له‌ دڵو ده‌روونی خاوه‌نه‌کانیادا هه‌یه‌یت. .. خوا دڵ هه‌ستو نه‌ستیانی ده‌ویت. گرنگ ئه‌وه‌یه‌ مروۆفی باوه‌ردار، ئاکاری ته‌قواو له‌خواترسانی ده‌ست که‌ویتو هه‌موو ژیانو بوون و قه‌واره‌ی پێی پرکاته‌وه. خوای په‌روه‌ردگار ده‌رباره‌ی حیکمه‌ت له‌ پیشکه‌شکردنی قوربانی و دیارییه‌کان فه‌رمویه‌تی: ﴿وَالَّذِينَ جَعَلْنَاهَا لَكُم مِّنْ

شَعِيرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٍ ۖ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا
وَأَطِيعُوا أَمْرَ الْقَانِعِ وَالْمُعْتَرِ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا
وَلَا دِمَآؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ الْقُلُوبُ مِنْكُمْ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ
وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾ [الحج]، واته: ئيمه سهربريني نازده له دابهسته كراوه كانان
داناه به به شينك له دروشمو وړو وړسمو خواپه رستيه كان بو خوا- كه دياره
له كاتي حج وړواني جهړني قورباندا به پړوه ده بريټ-، چونكه بېگومان خيرو
به ركه تي زوريان بو ئيوه تيدياه. ده ئيوه ش ناوي خويان له سهر بېه له كاتي
سهربرينياندو (بسم الله، الله اكبر) يان له سهر بليينه وه، له كاتي كدا ناماده و ريز
ده كرين بو سهربرين، جا كه سهريشي بران و گيانيان تيا دا نه ماو كه وړو
پارچه پارچه كران، لي يان بخون و بهشي هه ژارو سوالكه رانيشي لي بكن. ئيمه بهم
په ننگه نازده و مېرو مالا تان بو ئيوه ده سته مېرو راهي ناوه، تاكو سواسي خوي
له سهر بكن. بېگومان خوا خوي له گوشت و خويني شه و قوربانيناهي ناويټ و
به رناكه ويټ، به لكو تنه ها ته قواو خواپه رستي و له خواتر ساني ئيوه ده ويټ و بهري
ده كه ويټ و به هيندي ده گريټ. بهو شيويه ده بينين خوا بويه مېرو مالاتي بو ئيوه
ملكه چ و ده سته بهر (تسخير) كړدوه، تا له كاتي سهربريندا خوا به گه وړه دانين -
واته له پړي و تني (الله اكبر) وه- و پړو قه دري زوري خوا بزائن به هوي شهوي، كه
رينووني كړدوون بو پړي راست، توش شه پيغه مېهر مژده به هه شت و
به خته و هري به چا كه كاران و خير خوازان بگه يه نه؟

له مباره يوه له فېرمووده كاني پيغه مېهر يشدا ناماز به بو شه ته قواو خوپاريزيه
كراوه، وه كه شه فېرمووده يه كه (مسلم) له (ابوهريره) وه- خوا لي پاريټ -
گي پاره يه تيه وه، كه پيغه مېهر ي خوا ﷺ فېرمويه تي: ((إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى
صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ))^(١)، واته: بېگومان خوا بو

(١) رواه مسلم: كتاب البر والصلة رقم ٤٥، باب تحريم ظلم المسلم ١٠، حديث رقم ٢٥٦٤.

شکل و ڕووخسار و مال و سامانتان ناروانییت، به لکو بۆ دلو دهروون و کارو کرده و ههتان دهروانییت.

جا نه گهر کارو کرداریش له باوه پهوه سه رچاوه نه گریت و، له ته قواوه سه ر هه لئه دات، نهوا له لای خوا په سند ناگریت و بۆ خاوه نه که ی په ت ده کاته وه، وه ک فه رموویه تی: ﴿وَقَدْ مَنَّاَ اِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا﴾ (٢٣) الفرقان. واته: کاتیك دین و ته ماشای بنچینه ی کارو کرده و هیاغان کرد و دیتمان هه رموی تاوانه -یان له سه ر بنه ر په تیکی خوا په رستی نه بووه-، نهوا هه موو نه و کرده وانه یانان به باداو بوونه ته پ و تۆزی په رش و بلاو.

پیاوچا کانی موسلمانیش هه میشه بۆ ماوه ی زۆر له ئاست فه رمایشتی خوا دا ﴿اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾ راوه ستان و خه ریکی خوا په رستی و گوێرا په لیی فه رمانه کانی خوا و، پێشکه شه کردنی قوربانیه کانیان بون و، سه ره پای نه وه ش ترساون له وه ی نه بادا خوا لێیان په سند نه کات، چونکه ترسی نه وه یان هه بووه، که له ته قواکارن و خوا په رستان نه بن.

له م ڕووه شه وه پیاوچا کانی موسلمان چه ند وته یه کیان هه یه، وه ک: هاوه لێ به ریزی پێغه مبه ر (ابو درداء)- خوا لێی رازی بیته - گوته یه تی: "نه گهر به ته واوه تی دلتیابم له وه ی که خوا یه ک نوێژم لێ په سند ده کات، نه وه بۆ من باشتره له هه موو دینا و نه وه ی تی دایه، چونکه خوا خۆی ده فه رمویت: ﴿اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾."

ئه میری باوه رداران (علی کوری ابوطالب) - خوا لێی رازی بیته - گوته یه تی: "هه ر کاریك نه گهر ته قوا و خۆپاریزی له گه ل دابیته، که م نابیته وه، چونکه چۆن کاریك په سند کرابیته که م ده کات؟"

خه لیفه ی به ریزیش (عومه ر کوری عبدالعزیز)- خوا لێی رازی بیته - له کاتی ئامۆژگاری کردنی یه کینک له کارمه ندانیدا، پێی گوته وه: "من وه سیه ت بۆ ده که م

بهوهی ههمیشه ئهو تهقواو خۆپارێزییهت ههیهت که خوا جگه لهوه هیچی تر پهسند ناکات، ههر بهوهش پهحم به بهندهکانی دهکات، تهنها بهوهش پاداشتیان دهدهاتهوه. دهنه کهسانی پاسپیرو وهسیهت کاری تهقواو زۆرن، بهلام پهپهوکارانێ کهمن."

(عامری کورپی عبدالقیس)یش گوتویهتی: "ثایهتیک له کتیبهکهی خوا له ههموو دنیا لای من خۆشهویستهر که خوا پسی بمکاته یهکین له خۆپارێزو تهقواکاران، چونکه خوا خۆی فهرمویهتی: ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾."

جاریکیان سوالکهریک دهچیتته لای (عبدالله کورپی عمر)-خوا لییان پازی بیت- ئهویش به کورهکهی دهئیت: دیناریکی پسی بده.. کورهکهشی دیناریکی پسی دهدهات، کاتیک سوالکهرهکه پۆشت، کورهکهی (عبدالله) به باوکی خۆی گوت: بابه، خوا لیت قبولی کات.. باوکیشی گوتی: "گهر بمزانیایه خوا یهک سوژدهم لی قبول دهکات، یان خیری درههمیکم لی قبول دهکات، ئهوا نادیاریک له مردن له لای من خۆشهویستهر نیه، نایا دهزانیت خوا کردارهکان له کئی پهسند دهکات؟ بیگومان له تهقواکارو خۆپارێزانی پهسند دهکات" ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾.

(مطرف کورپی عبدالله)ش له دووعاو نزاکردنیدا دهیگوت: "خوایه پۆژووی یهک پۆژم لی وهگریت، خوایه چاکهیهکم بۆ بنووسیت" پاشان دهیگوت: ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾.

(عامری کورپی عبدالله)ش کاتیک لهسهه پینهفهی مردن بوو، گریا، لییان پرسى: چی دهتگریه نیت؟ له وهلامدا گوتی: ثایهتیک له کتیبهکهی خوادا.. گوتیان: کام ثایهتهیه؟ گوتی: ﴿إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾^(۱).

(۱) ههموو نهم وتانهی پێشوو له کتیبی (الدر المنثور)دایه، بهرگی شهههه، لاپههه (۵۶-۵۷).

مړوځى باوهردار بير له كوشتنى براكهى ناكاته وه

دواى نه وهى برا باوهرداره كه بنچينهى په سندنوونى كاروبارى له لاي خوا بو برا سته مكاره كه باسكرد، وهك وه لاميك بو ټو ههړه شه به دكارانه يه له سهر كوشتنى و كه وه لامه كه شى زور جوان و نهرمو نيان و ناشتى خوازانه بو“ ﴿لَيْنُ بَسَطَتْ إِلَى يَدِكَ لِنَقُولَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِي إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ﴾.

نهم وه لامه ش چهند مانايه كى جوان ده گيه نيټ، وهك:

۱- وه لاميكى هيمنانه و كاردانه وهيه كى ناشتيانه يه له بهرامبر ههړه شه و گوره شهى براكهيدا.

۲- دلنيا كړدى براكهى له وهى كه ټو (واته هابيل) بير له كوشتنى (قابيل) ناكاته وه و به ته ماى ټو كار نه يه.

۳- ده لاله ت و به لگيه له سهر نهرى هيمن و ناشتي خوازانه ي ټو برايه و له سهر دهر وونه پروادار و په زامنده كى.

بيگومان برا باوهرداره كه وه لامى ههړه شهى براكهى به ههړه شهيه كى هاوشيوه، يان توندترى نه دايه وه، خراپه شى به خراپه وه لام نه دايه وه، به و نه فاميه ش هه لس و كه وتى نه كړد كه له سهر ووى نه فامى نه ياره كيه وه بيت، وهك شاعيرى سهرده مى جاهيلى گوته نى:

ألا لا يجهلنّ أحد علينا

فنجهل فوق جهل الجاهلينا

بيگومان ټو جوړه هه لوښته ي برا باوهرداره كه (هابيل) مه گهر ته نها له تواناي پياوه ههړه گوره كاندا بيت.

وہ لامدانہ وہی خراپہش بہ خراپہیہ کی ہاوشیوہی خوی، ئاسان و سانایہ و،
 ھەمرو کہ سیکیش دەتوانیت بہو رەنگە بھوولیتەوہ. بەلام ئەگەر بتوانیت خۆت لە
 سەر و خراپە و شەپخوازی و ناھەقییەوہ بگریت و، لە جاہیلیکی نہ فامکار گەرتر
 بیت و، لە مەلانی و ناکوکییەکانیادا وەك مندال و ھەرزە ھەلس و کەوت نہ کەیت و،
 وەلامی خراپەش بہ چاکە بدەیتەوہ، ئەوا تەنھا لە کاتی کدا توانای ئەمانەت ھەیە
 کہ مەروڤی کی گەر وەر و لێھاتوو بیت و، خاوەنی دەر وونی کی فراوان و، دل کی بەسۆزو
 میھرەبان بیت و، باوەر پکی زۆرو، بەختەوہرییە کی فرەو، پەوشت و ناکاری کی پاک و
 بەرزت ھەبیت، ئەو خواپەش راستی فرمووہ لەم فرمایشتە سوورەتی
 (فصلت) دا: ﴿وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي
 بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ﴾ (۲۱) وَمَا يُلْقُهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقُهَا إِلَّا
 ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿۲۵﴾. واتە: چاک و خراپە وەك یەك نیین و لە یەك ناستی
 ھاوشیوہدا نین، جا تۆش بەرپەوشتی چاک و بە ھیمنی، باشتەین پەفتار بگرە بەر کہ
 چاوپۆشی و لیبوردن و سینە فراوانییە.

ئیدی دەبینیت ئەوہی کہ دژایەتی لەنیوان خۆی و تۆدا ھەبووہ، وەك دۆستی کی
 نزیک و پارێزگاری لی دیت.

دیارە ھیچ کہ سیکیش خاوەنی ئەم پلە بەرزە نیە تەنھا ئەوانە نہبیت کہ بەھزی
 شاردنەوہی رڤو کینە و نەرتی لەخۆبوردوویانەوہ ئارامیان لە ناست نہفام و
 جاہیلاندا گرتووہ و ئەوانەن کہ خاوەنی بەختی کی گەر وەر و سەرفرازن.

هۆی چی بوو که (هابیل) براکهی نه ده کوشت؟!

بێگومان برا باوهرداره که (هابیل) دهسدریژی بۆ سههر براکهی خۆی نه ده کرد تا کو بیکوژیت. بهلام بۆ نهوهی که برا دلرهقه کهشی ئهم ههلوسته به خراپ لێک نه داتهوه، گومانیشی وا نهییت که گوايه بیر نه کردنهوهی (هابیل)ی برای به هۆی بێ توانایی و دهستهوسانی یهوه ییت، بۆیه (هابیل) خۆی ئهم ههلوستهی خۆیی بۆ پوون دهکاتهوه و هۆیه کهشی بۆ دیاری دهکات که بۆچی وهک ئهو بیر له کوشتنی ناکاتهوه، نهوهبوو پێی گوت من بۆیه دهست بۆ تۆ درێژ ناکهم و ناتکوژم، چونکه بێگومان من له خوای پهروهردگاری جیهانیان دهترسم “لَاۤیۡ اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعٰلَمِیۡنَ”.

بهراستی ئهمهش ترسیکه له خوای پهروهردگاری جیهانیان، بێگومان ترسانیش له خوا، له لای مرۆقی باوهردار حالهتیکی ئیمانداریتی و خۆباریژی (تقوی) و زانینی چاودێری خوا له سههری دهخولقی نییت. ئهم حالهتی ئیمانداریهش رێگهی نه بنامدانی کاری نارهوا و یاخی بوون و به کرداری له خاوهنه کهی، دهگریت و ناهیلێت ئهو رێگه نابه جێیه بگریته بهر. ههروهها له خواترسان زمانه ی دنیایی (صمام الأمان) ه له ژبانی هه موو تاکه کهس و کۆمه لێکداو، ههر ئهمهش به هیترین پاسه وانه بۆیان که رێگهی دهسدریژی و زۆرداری و ئازاردانیان لێ دهگریت.

پێویسته له سههر بیریارو تیۆرسازو پهروهردیاران سوور بن له سههر پێگه یاندنی تاکه کان به پهروهردی چاودێری خوا و له خواترسانو، به ته مابوونی پاداشتی خواو، پزویی له سههر رهزامه ندیی خوا، تا کو دهست به ههقه وه بگرنو، دهست له ناههق و ناره زایی هه لگرن.

ههر ئهمهش تاکه شیکاری راست و دروسته که پێویسته چاکه خوازان بهم

هۆیه وه له حەرام و کارى ناله بار دوورکەونه وه، ئەو ئامرازو هۆکاره نابەجىيانەش له ژياندا وه لانتین که به رهو به دکارییان ده بات.

به لام که سانی پیس و تهله که باز، ئەم شیکارو لیكدانه وه شه رعیه ناخه نه روو، به لکو وای له قه له م ده دن، گوايه چاکه خوازان به هۆی بى ده سه لاتى و بى سه لیه یی خویانه وه وازیان له حەرام و به دکارى و زۆردارى هینا وه. هەر ئەو تهله که بازانهش پرپاگه نده ی ئەوه ده که ن، که گوايه ئەگەر ده رفه ت و توانا و زه مینه بۆ چاکه خوازان بپه خسیت، ئەوا روو ده که نه حەرام و به دکارى، ئەمهش دياره، که پرپاگه نده یه کی پووجه ل و به تاله و هەر خودی ئەو پیاوه ئیمانداره به درۆی ده خاته وه، که خوا له سه ر زارى ئەو فەرموویه: ﴿إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾.

واتای هه لگرتنی نۆبالی ههردوو گوناوه که

﴿أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ﴾

پیاوه باوهرداره که (هابیل) هۆیه کی تری خسته سهه نیازه پاکه کهی خۆی که هانی ده دات بۆ نه کوشتنی برا کهی، نه وه بو پیتی گوت: ﴿إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ﴾ (المائدة ۲۹)، واته: من ده خوازم که تۆ گوناھی من و گوناھی خۆیشت بجهیته سهه شانی خۆت و، به هۆی نه مه وه بیته یه کیك له کهسانی شایستهی نیو دۆزهخ، ههه نه مه ش سزای سته مکارانه.

نه مه ش مانای نه وه ده گهیه نیت که بکوژه که دوو گوناھی له نه ستۆدا ده بیته، گوناهه کانی خۆی و، گوناھی کوژراوه که. سه بهارهت بهم دوو جوژه گوناهه ش، نه وه دیاره گوناهه کانی کابرای بکوژ که له ژياندا نه نجامی داو لیبیان بهرپرسیاره و نه مه ش هیچ گریو گۆلێکی تیدا نیه، چونکه گوناهه خۆی بوو و خۆی نه نجامی داو، ههه بۆیه ش که ده گوتریت خۆی گوناهه کانی له نه ستۆ ده گریته، نه وه بیگومان مه سه له یه کی لۆژیکی (منطقی) و زانراوه له ده روازه ی -دانانی نه نجامه کان له سهه به رای یه کانیان-ه.

به لام کاتیك بکوژ گوناھی کوژراویش له نه ستۆ ده گریته، له مه دا پرسیارێک ههیه و ناخۆ مانای چی بیت؟ ئایا مانای نه وه یه که بکوژه که هه موو گوناهه کانی ماوه ی ژيانی کوژراوه که ش له نه ستۆ ده گریته؟ واته گوناهیکی پتوه نامی نیت؟ له و برپاوه دا نیم وابیته!!

به لام واپی ده چیته مانا کهی نه وه بیت، که بکوژه که گوناھی کوژراو ته نه ها له

مهسه لهی کوشتندا هه لده گریت، واته نه گهر کوژراو بکوژ بوايه و گوناھی چهند ده بو، نهوا بکوژه راسته قینه که هیندهی نهوش گوناھی له نه ستودایه، جگه لهو گوناھه بنه په تییهی خویشی. بویهش نه گهری کرداری کوشتن له ههر دوو کهسی ناکۆک په چاو ده کریت و به پێوهیه کی هاویهش و یه کسان له نیتوانییاندا، له بهر نه مه شه نه گهر دوو موسلمان به شمشیره کانیانهوه - یان به ههر چه کیکیانهوه - پرووه پرووی یه کدی بوهستن، نهوا بکوژو کوژراو له ناگردان (له دۆزهخ دان)، بکوژه که بویه له ناگردایه، چونکه تاوانه کهی نه نجام داوه، کوژراوه کهش بویه له ناگردایه، چونکه سوور بووه له سهر کوشتنی ناحهزه کهی که نهیهیشتبوو بیکوژیت، نه مه شه کاریکی نه توانراوی بووه و له سهروو ویست و توانایهوه بووه. نه مانا قورئانی یه له فهرمووده کانی پیغه مبهه ﷺ جه ختی له سهر کراوه تهوه.

له م پرووه (مسلم) له (صحیح) ی خویدا له (احنف کوری قیس) هوه - خوا لیتی رازی بیت - گیراویه تییهوه که گوتهوویه تی: من له مال ده رجووم و به دوا ی نهو پیاوه دا - که مه بهستی له (علی کوری ابوطالب) بووه - ده گهرام، لهو کاته شدا (ابو بکر) - خوا لیتی رازی بیت - پیم گه یشت و گوتهی: نهی (احنف) بو کوی ده چیت؟ گوتم: ده مه ویت بچم سه رکه و تنی نامۆزاکه ی پیغه مبهه ﷺ، واته: سه رکه و تنی عه لی - ببینم.. ئنجا (ابو بکر) پیی گوتم: نهی (احنف)، بگه ریوه، چونکه من له پیغه مبهه ری خوام ﷺ بیستوه، که فهرموویه تی: ((إِذَا تَوَاجَعَ الْمُسْلِمَانِ بِسَيفَيْهِمَا فَأَلْقَا الْقَاتِلَ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ.. فَقُلْتُ - أَوْ قِيلَ -: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: إِنَّهُ قَدْ أَرَادَ قَتْلَ صَاحِبِهِ))^(۱)، واته: نه گهر دوو موسلمان به شمشیره کانیانهوه پرووه پرووی یه کدی بوونهوه، نهوا بکوژو کوژراو ههر دوو کیان له ناگردان.. منیش گوتم - یان گوتم - : نهی پیغه مبهه ری خوا، باشه نهوه حال ی بکوژه که یه، نهی کوژراوه که بوچی لهو حاله تی سزایه دا ده بیت؟ فهرمووی: نهویش

بیگومان ویستووێتی هاوڕێکەمی بکوژیت.

جا لەبەر ئەوەی لەم چیرۆکەشدا برا باوەردارە (واتە ھابیل) بیری لە کوشتنی برا ستمکارەکی نەکردۆتەو، ئەوا نەگەری بە بکوژدانانی لە ئارادا ناییت، بەڵکو تەنھا بکوژەکی وا دادەنریت و ھەردوو پێژەیی گوناھەکان لە ئەستۆ دەگریت و بە کردەوێش بەرپرسانی گوناھەکانی ھەردووکیانە، ئەمەبو واتای: ﴿إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبْوَأَ بِأَيْمِي وَإِنَّمَا كُنَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ﴾.

له لیكدانه‌ی دەررونی یه‌وه: (دەررونی خۆی ھانی دا‌بوو)

برا باوەردارەکی ھەولیدا دڵی برا کینه‌دارەکی نەرم کاتو، سۆزی لە دڵدا دروستکاتو، واتاکانی بڕایەتی و لەخۆبوردن لە دەررونیدا بخروشینیتو، وەسوەسەیی شەیتانی تیدا نەھێلێتو، خواستەکانی کوشتنیشی بۆ لەناوہەریت. بەلام برا قین لەدڵەکی بەدەم ئەم ھەولە پاستەقینانەو نەھات، بەڵکو ھەر بەردەوام بوو لەسەر نیازی بەجێگیانندی ئەو کاری کوشتنەیی، کە سووربوو لەسەری، ئیدی لەسەر ئەو ھەستی کینه‌دارییەو لەسەر ئەو جۆرە بیرکردنەو نالەبارە مایەو ھەتا ئەو کاتەیی تاوانە گەورەکی ئەنجامداو براکەیی خۆی کوشت.

قورئانی پێرۆز بە پستەییەکی سەرسوڤھێنو موعجیزەدار، گوزارشتی لەو ماوە زەمەنییەیی پیش کرداری کوشتنەکی کردوو، پستەکەش ئەمەییە کە خوا تیایدا فەرموویە: ﴿فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (٣٠)

المائدة ﴿٣٠﴾، واتە: نەفسی قابیل خواوەنەکی ھانداو، کاری کوشتنی براکەیی بۆ پازاندەو، ئیتر بەم پەنگە کوشتی.

لەم پستەیی قورئاندا مانای وشەیی (طوعت)، واتە نەفسی قابیل، قابیلی ھانداو دەرگای بۆ والا کردو کارەکی بۆ ئاسانو جوان کرد. ھەز دەکەین لیژەداو

له بهر پوښنایی زانستی د هرووناسی شیتهلکاری (علم النفس التحلیلي) دا بو نهم
رسته به پروانین و له م ناقاره شه وه شیوه یه كه له شیوه کانی ته فسیری د هرووناسی
قورثان بخینه روو.

بیگومان برا قین له دل و سته مکاره که له مملانی یه کی توندو تالی د هروونیدا
ده ژیاو که تېوه بهر کیشمه کیچی چندين و ئاره زووو بیرو بو چوونو خورپه و
وه سوه سی لیك جوداو دژ به یه ك، ههروه ها گوئی بو چندين دهنگی جیاواز
پاده گرت. و ته کانی برا ناشتیخوازه که ی له جولاندنی سوزو بهزه پیدا، و اتاکانی
چاکه ی له دل و د هروونو ههست و قهواره ایدا دهبزواندو، بانگی ده کرد بو وازهینان له
کوشتن، چونکه نه وه برای خو یه تی و که سیکی ناشتیخوازو هیمن و دلغراوانه و
نایه ویت برا که ی خو ی (قابیل) بکوژیت، چونکه له خوا دهرسیت، نه ی بوچی
(قابیل) نهم ده کوژیت؟ ئاخو تاوانی (هابیل) چی بیت؟ پاشان نه و په وشته
به رزانه ی (هابیل) له مامه لده چاکه یه کی گه وره یه تی که دهره قی برا که ی
کردوویه تی و، شایانی ستایش کردیه تی، نه ك تاوانیک بنو به هو یه وه بیکوژیت!!
نهمه ش بو نه وه ی چند ساتیک (قابیل) به و ههسته پاکه وه بژی و نهم پرسیارانه و
چندين پرسیری تر له خو ی بکات و، ورده ورده نزیک کی کاته وه له لایه نگرپی هه ق و،
واز له کوشتنه که بینیت و، گوئ بو سده ای عدقل و لوژیک (منطق) بگرت.

وه لی ئایا شهیتان له ئاست نهم و اتا چاك و به كه لكانه دا وازی لی هیناوه؟ ئایا
پشت گوئی خستوه له کاتیکدا نهم کوپه یه که مین قوربان ی شاده میزاده به
دهست شهیتانه وه؟ نه وه بو شهیتان به رده وام خورپه و وه سوه سی له دل و ایدا
ده کرد و هه مو و اتایه کی کینه و رق و حیق دی له د هروونیدا دهورژاندو،
ئاره زوه کانی کوشتن و د هسدریشی تیادا به رپا ده کرد.

دیاره نه فسه سته مکارو شه پخوازه که شی، هانیی دده بو کوشتن و، پژدی یه کی
زوری خستېوه سهر و، ملکه چی کردبوو بو کوشتن و، نهم کاره ی بو ئاسان و جوان
کردبوو، هه زی کاره که ی له بهر دهن او پالی پیوه دهنه. ههروه ها دهنگی حکمه ت و

عهقل و حهقی تیا دا کپ کردبوو، ههر بۆیهش تهنها دهنگی حیق دو کینه داری پێ ده بیست و، تهنها وینه ی کوشتنی پیشان ده داو، تهنها واتا کانی دوژمنکاریشی خستبووه بهردهم. ئیدی ئهم کهسه نهگهت و بهدبهختهش (قاییل) کاتیکی ناخۆش و تال و ناله بارو نارچهتهی لهم مملانی توندوتیژه دهروونی یه دا بهسهر برد و کهوته دوو دلییه کی زیاد له رادهوه که ناخۆ وهلامی کێ بداتهوه؟ گوی له کام دهنگه بگریته؟ چ ریگایه که بگریته بهر.

له دوا ییشدا شهیتان زāl بوو له گه لیدا حیق دو پقو دوژمنکاری زāl بوو و، بهم رهنگهش نهفسه سه رکیش و شه رخاوزه که ی زāl بوو، هانیدا بۆ کوشتنی برا که ی و بۆشی ئاسان کرد.

ماموستای پیشه وا (محمد رشید رضا) سه بارهت به لیکنانهوه ی دهروونی ئهم نایه ته، گو تویه تی: "لهم جیگه یه دا که سیکم نه دیوه که رهوانی بیژی ئهم پرسته یه (فَطَوَعَتْ لَهُ نَفْسُهُ) ی شی کردیته وه هینده ی ئه وه ی که له دهرووغدا هه ندیک تهفسیر و لیکنانه وه ی تیا دا به دیی ده کهم. بۆیه به راستی شوینیکی تاییه تی له رهوانی بیژیدا هه یه که کاریگه ری له دل دا دروست ده کات و له هه موو لایه که وه فشار ده خاته سه ری. من ئیستا که لهم باره یه وه ده نووسم و دلێشم پێی نووسی نی لی گرتو و به هۆی ئه و کاریگه ری و کار دانه وه یه ی که تییدا به دیی ده کهم.

بیگومان ئهم وشه یه (فَطَوَعَتْ لَهُ نَفْسُهُ) ده لالهت ده کات له ریزه ندی و دوو باره بوونه وه له هه لئانی فیه ته و سروه تی مرۆف دا بۆ گوێرا یه لی کردنی ئه و چکۆسی و هه سوودی یه ی که مرۆف بۆ کوشتن بانگ ده کات، ئه مهش وه چۆن ئه سپ و حوشتی سه رکیش، ملکه چ و گوێرا یه ل ده کریته.

ههروه ها ئهم وشه یه ئه و کاره ده نویتیته که کوپه که ی ئاده م خۆی لی تی ده گه یشت و که ئه وه بوو هه سوودی یه که ی خۆی ده رهقه ی برا که ی، وای لی کرد ئه و برا یه ی بکوژیته له کاتی که دا له نیوان (پێ خسته نه سه ر تا وانه که) و (ده ست لی

هەلگرتنى)دا بوو، بېرى لە ھەر وشەيەك لە وشە بەپێژەکانى براکەشى دەکردەو و لە ھەر دانەيە کيشياندا وەلانەريکى تاوانەکەى بەدىي دەکرد کە ئەوەى لە فیتەت و نەريتى ئاساييدا ھەيە لە (وەلانەرەکانى عەقڵ و لىک نزيكىي برايەتى و شان و شکۆ)ى بۆ بەھيژو پتەودەکرد. بەلام ئەو پەتاي چکۆسى و ھەسوودىيە لەنيو نەفسە فەرمانکار بە خراپە کەيەو بەسەر ھەموو ھۆکارىکى وەلانەري نىو نەفسى گازانەکارو پەخنەگریدا دەھات و دەچوو، ئيدى بەردەوام ئەم نەفسە بە ھەردوو پووکارە (فەرمانکار بە خراپە) و (پەخنەگر لە خراپە)و بە ھۆکارى خراپە و وەلانەري خراپە دەھيژاو لادەبرا، تا لە ئاکامدا نەريتى ھەسوودىيە کە بەسەرياندا زال بوو و پەلکيشى کردوو بە گويپرايەليکردنى ئەم نەريتە.

ھەر بۆيەش گويپرايەليکردنى ھۆکارە وەلانەرەکانى فیتەت و پەندو ئامۆژگارى بۆ بانگەشەکارى ھەسوودى (واتە ملکەچ کردن و بەچۆکداھاتنى ھەموو ئەو وەلانەرەنى تايبەت بە فیتەت و سروشتى ساغ و تايبەت بە پەندو ئامۆژگارىي جوانيش، بۆ ھۆکارو نەريتى ھەسوودى) ئەو ملکەچى و گويپرايەلييە، کە مانای فەرمايشتەکەى خوا دەبەخشيت، کە خوا لەو ئايەتەدا مەبەستيتى.

ئيدى کاتيک ئەمە ھاتۆتە ئاراو (واتە کاتيک فیتەت بۆ ھەسوودى ملکەچ و گويپرايەل بوو) ئەو برا ستەمکارە، برا ئاشتيخوازەکەى خۆى کوشتوو^(۱).

"فَقُلْهُ"

له دوایدا برا دڵ پر له قین و حاقیده که، به دەم ملکه چ کردنی دهروونییه وه هات، که ئاراستهی کات بۆ کوشتنی براکهی، شهوه بوو تاوانه کهی جیبه جی کردو خوینی براکهی پشتو، کوشتیی.

کوشتیی (فَقُلْهُ) بهم پهنگه و به یهك وشه ئەم دیمه نه کۆتایی پێ هینراوه. قورئانی پیروژ ئەم وشهیهی به کورتی بۆ باسی تاوانه که داناوه و لی جیا نه کردۆته وه، به لکو تیپه پریوه بۆ سه ر ئاسه واره کانی تاوانه که ﴿فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ واته: دواى ئەو کوشتنه، برا بکوژه که بووه به یه کێك له په نجه پۆو خه ساره تهنه ندان..

هه ر له م رسته کورته دا (فَقُلْهُ) چهنه پهنه و حیکمه تیک ده رباره ی گوزارشت له تاوانه که، به دیی ده کریت، وهك:

۱- ویست و ئاره زووی قورئان له تیپه پاندنی دیمه نی کوشتنی براکه له لایه ن براکه یه وه، چونکه ئەو شوینه شایسته ی درێژه پێدان و باسی چۆنیه تی تاوانه که نیه، پێویست به هه لۆیسته ی زۆریش له سه ری ناکات. چونکه ئایا کاره قه ده غه کراوه که نه نجام نه دراو، تاوانه که پووی ده دا؟ له به ره شه وه تاکه وشه یه که لیژه دا بۆ باسکردنی تاوانه که به سه.

۲- قورئان نایه ویت ئەم دیمه نه ترسناکه به درێژی له زهین و هه ستی بیسه ردا بهیلتیه وه، تاکو له لای بیسه ر هه یچ په سندن کردنیک، یان لاسایه کردنه وه یه کی تاوانبار په یدا نه بیئت، به لām قورئان وا ده خوازیت، که بیسه ر دیمه نی کوشتنه که تیپه پرنیئت بۆ بارودۆخی دواى تاوانه که، که ئاسه واره و ئاکام و

زیانه‌كانه، تاكو (ئهو سه‌رسام بوون و ئاره‌زوو له لاسایی‌كردنه‌وه‌ی تاوانباره‌كه) كه له‌وانه‌یه له زهین و ههستی بیسه‌ردا دروست ببێت، لاببات و بیسپێته‌وه، په‌ندیی لێ‌وه‌گرێت.

۳- واش دیاره قورئان ئه‌وه‌مان لێ ده‌خوازێت كه ته‌نها به هه‌والی كوشتنه‌كه‌ی قایل بین و به‌دوای شیکاری شت‌واری كوشتنه‌كه‌یدا نه‌گه‌ڕێین. جا له‌به‌رئه‌وه‌ی خوا له قورئاندا به‌ درێژی باسی کرداری كوشتنه‌كه‌ی نه‌کردووه، ئێمه‌ش بۆمان نیه كه له‌و باسه‌دا پڕۆبچین، به‌لكو ئه‌وه‌مان لێ خوازاوه كه ته‌نها له‌گه‌ڵ ڕاده‌ی باسه‌ دیاری‌كراوه‌كه‌ی قورئاندا بمێنینه‌وه، واز له هه‌ر قسه‌و باسی‌کی درێژ‌كراوه‌ بمێنین، كه له‌سه‌ر کرداری كوشتنه‌كه‌ درێژه‌ی پێ‌ده‌درێت، چونكه ئه‌وه قسه‌و باسی‌کی نیو ده‌قه ئیسراییلییه‌كانه كه چه‌ند ته‌فسیرنووسی‌ك هێنا‌ویانه، بۆیه ناشیت كه گوتارو فره‌مایشتی خوا به قسه‌و باسی پووجه‌ل و پر له ته‌فسانه‌و درۆوده‌له‌سه ته‌فسیر بکه‌ین، چونكه دیاره‌ی پووجه‌لی و ته‌فسانه‌یی و درۆو ده‌له‌سه تاكه سیفه‌تی دیاری ئه‌و ده‌قه هه‌لبه‌ستراوه ئیسراییلیانه‌ن.

زیانه‌ دیارو بێ‌سنووره‌کانی تاوانباره‌كه له كوشتنی برا‌كه‌یدا

برا، برای خۆی گوشت، به‌لام چ سوودی‌کی له‌وه ده‌ست‌كه‌وت؟ ئایا مه‌به‌ست و ئامانجه‌کانی به‌دیی هینا؟ ئه‌ی ئایا ئه‌وه‌ی كه ئه‌شتانی نه‌فره‌ت لێ‌كراو نه‌خشه شه‌رخوازه‌كه‌ی خۆیشی به‌لێنیان پێ‌دابوو، به‌ده‌ستی هینا لێیانه‌وه؟

بێ‌گومان ئه‌و له‌ ڕشتنی خۆینی برا‌كه‌یدا هیچ سوود و چا‌كه‌یه‌کی چنگ نه‌كه‌وت، هیچ شت‌یکیشی لێ ده‌ست نه‌كه‌وت، به‌لكو زیانی‌کی دیارو بێ‌سنووری کرد ﴿فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾، به‌راستی زیانی ئه‌و گشتی و هه‌مه‌لایه‌نه‌ بوو، هه‌موو چه‌مك و مانایه‌کی نیو زا‌راوه‌ی (زیان/ الخسارة)ی له‌خۆ گرت‌بوو، جگه له هه‌موو وینه‌و هاوشیۆه‌یه‌کی وینه‌ ناب‌ه‌جێ‌کانو، له هه‌موو دیاره‌یه‌کی له

ئەستۆنراوى نېو وشەكەش، ئەمەش ھەندىك وئەنە ديار دەى زيانەكەيەتى:

۱- بېگومان براكەى لە دەست چو لە كاتىكدا خوئىنى رشت.

۲- بېگومان باوك و داىك و خزم و كەس و كارى لە دەست چو، چونكە ئەوان ھەمويان لەسەر ئەو تاوانە لىي زویر بوون.

۳- بېگومان ھەموو ماناكانى ئەو برايەتییەى لە دەست چو، كە بە براكەيەو دەییەستەو.

۴- بېگومان ھەموو مانا جوانەكانى مەرفاىيەتیی لە دەستدا، وەك سۆزو خۆشەويستى و لىبور دەيى و لەخۆپرەن.

۵- بېگومان خۆى لە دەستدا و ھىمنى و ئارامى و بەختەو ەرىي خۆيشى لە دەستدا.

۶- بېگومان ژيانى خۆيشى لە دەستدا، چونكە لە ژيانىكى چاكەخوазى و سوودمەند و ئىجابییەو، بۆ ژيانىكى خراپەكارى و ستەمكارىي و دەستدرىژكارىي، گۆپىي.

۷- بېگومان دواپۆزو قىامەتى خۆى لە دەستدا بەو رەنگەى، كە لە رەھمەت و بەھەشتى خواو دەرى پەراند بۆ نېو سزاو دۆزەخى خوا.

۸- بېگومان مېژووى خۆى لە دەستدا، چونكە بوو مېژوويەك بۆ زولم و ستەم و دۆژمناكارىي و دەسدرىژيى. ئىدى ئەو بوو نمونەيەك بۆ ماناكانى شەرخوазى و خراپەكارى، بوو پېشەنگىكىش بۆ گشت بكوژىكى ستەمكار و شەپرانى.

ئەمە جگە لە چەندىن وئەنە ديار دەو شىوہى ئەو زيانە ديارەى كە لە فەرمایشتەكەى خوا ﴿فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ پېشان دراون.

ھۆكارى ھەموو ئەم زيانەش تەنھا بە دەمەو ەچوونى خورپەو و ەسوہ سەكانى شەيتان بوو. ھەر كەس يەكش سەرپىچىي لە خوا بكات دەكەوئتە نېو ئەم زيانەو، چونكە ئاكامىكى سروشتى و ئاسابى ھەر گوناھىك و ھەر سەرپىچىيەكەو، ئەنجامى ھەر كەس يەكشە، كە دواى ھەنگاوەكانى شەيتان بکەوئت، ھەروەھا

به رهه می کفر و بهدکاری و سه پیتی کردنه.

هه ر لیره شدا زیانی نه و برا کینه دار و سته مکاره تیده په رینین تاکو سه رنج له به خشیانی مانایه کی گشتگیر تر و فراوانتری نه و زیانه بدهین که له کات و شوینی خوی تیپه ریوه بو هه ر کات و شوینیکی تریش لیک ده دریته وه. چونکه هه ر که سیك خوینی برای خوی بریوت، نه وه بیگومان خه ساره تمه نده، هه ر که سیکیش هه ر مروفتیک له ناهه ق بکوژیت، بیگومان نه ویش زه ره رمه ندو ره نج به خه ساره، خواش راستی فره مووه، که دوابه دوای ته و ابوونی چیرۆکه که فره موویه تی: ﴿مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا...﴾ (المائدة ۳۲)، واته: بو نه وهی رووداوی له م جو ره روونه دات، له م پیناوه دا نه و بریاره مان له سه ر به نی ئیسرا ئیل نووسی، که نه گه ر هه ر که سیك که سیکی دی به ناهه ق بکوژیت و له جیاتی که سیکی تر نه یکوشتبیت، یان هه ر که سیك تاوان و کاری تیکده رانه له سه ر زه وی نه عجام بدات، نه وه بیگومان وه ک نه وه وایه که هه موو خه لکیی سه ر زه ویی کوشتبیت. هه ر که سیکیش که سیکی دی له مردن پرزگار بکات و ژیاننی بو پاراستبیت، وه ک نه وه وایه، که هه موو خه لکیی سه ر زه ویی له مردن پرزگار کردبیت.

هه ر نه م جو ره زیانو خه ساره تمه ندیه شه، که به سه ر نه ته وهی موسلماندا دیت له کاتی کدا له نیو خویدا کوشتاری یه کدی ده کهنو، له کاتی کیشدا دوژمنایه تی و رقو کینه له جیاتی برایه تی و خو شه ویستی و لیبوردن، دلانی پۆله کانی نه ته وه داگیر ده کات.

میژووش هه وائیکی راستمان ده رباره ی نه م حه قیقه ته بو ده کات، بو نمونه له کاتی کدا نه ته وهی ئیسلام له سه ر برایه تی و خو شه ویستی و هاوکاری پیک هاتوون و هه موویان وه ک دلی یه ک که س بوون، قازانجیان ده سته کوته وه و سه رکه وتووو سه رفرازو شادمان بوون. دیارترین نمونه ش له سه ر زیانباریی و زه ره رمه ندیی

نەتەوهی ئیسلام ئەو حالەتەیه، که لەم سەر�ه مه دا به دهستیه وه ده نالینیت، ئەوه تا وتەو یه کده نگیی نەتەوه نەماوه و بەش بەش بووه، پۆله کانیشی ناتەبا بوون و شهرو کوشتاری یه کدی ده کەن، وازیان له یه کیتی و بریه تی و هیزیان هیناوه. بهم پهنگهش موسلمانان زه ره رهنه ند بوون، زه ره کهشیان هه مه لایه نه یه و هه موو شتیکی گرتۆته وه، چونکه خوین و پۆلهشیان له دهست چوه، ئاکار و ئاشنایه تییان له دهست چوه، مال و دارایی و ئابورییان له دهست چوه، بوون و قهواره یان له دهست چوه، ههروه ها کاریگه ری و سهنگ و پله ی خویشیان له دهست چوه.

قه له رهش بکوژی دهسته وهستان فیڕ دهکات

کاتیک برا کینه داره که، براکی خۆی کوشتبوو، دهسته وهستانیش بوو له هه لسو کهوت، نهیده زانی لاشه ی براکی چی لی بکات، ئیدی ئەم به هیزه سه رکیشه، وهک لاوازیکی بیه ده سه لاتی لی هات، خواش خواستی وابوو که لاوازی و بیه ده سه لاتییه که ی خۆی پیشان دات، هه ر بۆیه ش قه له ره شیکی بۆ نارد، تا فیڕی هه لسو کهوتی داها تووی بکات ﴿فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوَاءَ أَخِيهِ قَالَ يُوَلِّقُ أَعْبْرَتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُورِيَ سَوَاءَ أَخِي...﴾ (المائدة ٢١)، واته: دوا ی کوشتنی براکی، (قابیل) نهیده زانی چی له تهرمی براکی بکات، بۆیه خوا - دوا ی ئەوه ی ئەو لاوازی و بیه ده سه لاتی یه ی خۆی پی سه لماند) قه له ره شیکی بۆ نارد، که له بهر چاوی ئەودا چالێکی له زهوی بۆ قه له ره شیکی مراده ره وه بوو هه لکه ند، تا پیشانی بدات و فیڕی بکات چۆن لاشه ی براکی بهاریته وه. ئەم برا بکوژهش کاتیک دیمه نی ئەو قه له ره شه ی بینی، گوتی: هه ی واوه یلا قوربه سه رم، ئەوه بۆچی من دهسته وسان بووم و به قه د ئەو قه له ره شه ش کارامه نه بووم، تابتوانم تهرمی براکم له خاک دا بهشارمه وه.

ئايان يەك قەلەرەش بوو، يان دوان بوون؟ ئايان ئەگەر دوو قەلەرەش بوون شەريان لە گەل يەكديدا كىردوو؟ ئى ئايان قەلەرەشە بكوژەكەيان چالى لە زەوى هەلگەندووە تاكو لاشەى قەلەرەشە كوژراوەكەى تيايدا بشاريتەوہ؟

ئەمانە چەند پرسىاريكنو، هيچ وەلامىكيان لەلای ئيمە نيە، چونكە قورئانى پېرۆزو فەرموودەى راست (صحيح)يش وەلاميان نەداونەتەوہ. بەلكو هيئەدى كە هاوہلان لە تيگەيشتنى ئەو ئايەتەدا پىي دابىن بوون، ئيمەش پىي دابىن دەبين. گرنگ ئەوہيە كە بكوژەكە لە هەلس و كەوت دەستەوسان بووہو، قەلەرەشەكە هاتووہ تاكو فيرى بكات چۆن تەرمەكە بنيژيت، ئنجا هەر قەلەرەشەكە دەست دەكات بە هەلگەندنى زەوىو، چالى تيايدا هەلگەكەنييت، چال هەلگەندنەكەشى بەردەوام دەبييت تيايدا (وہك لە فەرمانە رانەبردووہكەى (بىيحث)دا ئاماژەى بۆ دەكاتو كە بەلگەشە لەسەر نوئ كىردنەوہو بەردەوام بوون تا ئەو ساتەى كە بكوژە دەستەوسان بووہكەش سەرنجى بەلادا رادەكيشرتيت وەك ئەوہى داواى لاسايى كىردنەوہى كارى چال كىردنەكەى لى بكات. ئەم كەسە دەستەوسانەش لە جمو جوولتى قەلەرەشەكە تيگەيشتووہو دەستى بە هەلگەندنى زەوى كىردووہو چالى بۆ تەرمى براكەى هەلگەندووہو تيايدا ناشتويتى.

لە كاتتيكىشدا سەرنجى ورد لەو دياردەيەى قەلەرەشەكە دەدەين كە چۆن مەرۆشە بكوژەكەى فيرى ناشتنى تەرم كىردووہ، چەند ئاماژەيەك دەرديتين، وەك:

١- بىنگومان ئەم پرووداوہ يەكەم تاوانى كوشتنە كە ئەنجام دراوہ، چونكە بكوژەكە نەيزانيوہ چۆن لە تەرمەكە دەرياز بييت، ئەمەش دەلالەتە لەسەر ئەوہى كە كورەكەى ئادەم راستەوخۆ لە (پشتى ئادەم) خۆى بووہ، وەك پيشتەر پروونغان كىردەوہ.

٢- ئەم پرووداوہ بى دەسەلاتى و دەستەپاچەيى ئەو مەرۆشە كينەدارەى تۆمار كىردووہ كە ئيديعاى هيژو هۆشمەندى و زيرەكى و پەفتارى چاك دەكاتو، كەچى گومراو

نازاردەرو دەسدرېژكارو سته مكار دەبيتو، پاشان له ئاست گرتيكا كه ديتە
رئى، دەستهوسان دەبيت، ئيدى قەلەرەشيك كه هيچ زانستىكى نيه و هيچ
هوشيارى و زيرەكيبه كيشى نيه، ديت و ئەم مرۆڤه هوشدارو زيرە كه فير دهكات.
۳- ئەم پرووداوه لاقرتى بهو مرۆڤه دهكات لهوهدا كه دهستهوستان بووه و
سووكايهتى به نهفاميبه كهى و گەمزهى و ساويلكهى به كهشى دهكات. چونكه
په ككهوته و دهستهوسان ماوه تهوه و چاوه رپئى كه سيكى كردوه كه فيرى بكات،
تا ئەو كاتهى كه قەلەرەشه كه هاتووه و فيرى كردوه.
رەغەرپۆ بيت ئەو مرۆڤهى كه هەموو دنيا به پروپاگەنده و زانايى و هات و
هاواری گەورهى خۆى پسر دهكاتو، كه چى هەنديك مەسەلهى مەعريفى
بەلگە نه ويستى لى پەنهان دەبيتو، له بهردهم هەنديك مەسەلهى سەرەتاييشدا
دهستهوسان دەبيت.. داخۆ چەند مەسەلهى بنچينهى تریش هەبيت كه لەم مرۆڤه
خۆ به زانا دانەرە نه فامه پەنهانه!!

په شیمان بوونهوهی بکوژه که .. په شیمان بوونهوهی که سیکی دهستهوسان و خه ساره تمه نده، نه که په شیمانیی که سیکی تۆبه کار

دوای ئه وهی بکوژه که برا کهی خۆی کوشت، ههستی به په شیمانییه کی زۆر کرد، وه که خوا ده باره ی فەرموویه تی: ﴿فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾، به لام ئه م په شیمان بوونه وهیه ی به شیوه یه کی له بار نه بووه، به لکو په شیمان بوونه وهیه کی ناله بار (سلبی) بووه، چونکه په شیمان بوونه وهی په که که وتیه کی کینه دار بووه، نه که په شیمانیی گونا هباریکی تۆبه کار.. ههروه ها په شیمان بوونه وهی که سیکه، که ههستی به زیانیکی گه وره کردوه، له کاتی که دا به ته مای سوودی کی زۆر هه مه لای نه بووه.

له وانه یه هه ندیک کهس لی ره دا ئه و پر سیاره بخو شینن، که له به رته وهی بکوژه که -به پیی ده قی قورئان- له تا وانه که ی په شیمان بووه، ئه ی بۆ چی خوا ته وهی لی په سند نه کردوه؟ بۆ چی خوا لی خۆش نه بووه؟ له کاتی که دا هه ر که سیکه، نه گه ر گونا هی که بکات و لی په شیمان بی ت و تۆبه له لای خوا بکات، خواش ته وهی لی وهر ده گریت؟!

وه لامی ئه م پر سیاره ش ئه وهیه، نه گه ر بکوژه که وه که تۆبه کاریک په شیمان ببوایه ته وه، ئه و خوا ته وهی لی وهر ده گرت، به لام بکوژه که (قاییل) به م شیوه په شیمان نه بۆ ته وه، ته وهی نه کردوه و، دا وای لی خو شبوونی نه کردوه و، ههستی به هه له و گونا نه کردوه. خۆ نه گه ر نا وای بکرا دیه، ئه و خواش ته وه و په شیمانیی لی په سند ده کرد، چونکه خوا له هه موو گونا هی که ده بو ری ت ﴿...إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ
الَّذُنُوبَ جَمِيعًا﴾ (الزمر ۵۲) بۆیه هه ر که سیکه، نه گه ر به راس ته گو یی و پاکی و

دەلسۆزىيەو تەوبە بىكات، خواش تەوبەى لىو ەردە گرىت.

بەلام پەشىمانىيە ئەم بىكوژەش لە ئەنجامى نەتوانىن و پەككەوتەيى خۆيەو،
دەرەقە رەفتار بەلاشەكەو، ئىدى كاتىك قەلەپەشەكە ەاتوو و ئەو كارەى
فېر كەردوو، ئەويش ەستى بە كەم و كۆپىيەك لە مەزەقايەت يەكەى و شەرمەزارىيەك
لە ەيزو دانايى يەكەدا كەردوو، بەم پىيەش ەستى بە پەشىمانىيەكى زۆر كەردوو.

پاشان لەوانەيە پەشىمان بوونەو كەى لەبەر ەيەكى تەريش بوويىت، ئەو
ەيەى، كە نەيتوانىو ەبەستى خۆى لەو كوشتنە بەدى بەيىت، چونكە
يىگومان ئەو، براكەى و خۆى و ئامانجەكانىشى لە دەستدان، ئىدى واديارە
پەشىمان بوونەو كەى لەسەر لەدەستدانى مەبەستەكەى و نەبوونى ئاواتەكانى
بوويىت.

يىگومان بىكوژەكە دوو پەژارەى بەسەردا ەاتوو، پەژارەى زيانو، پەژارەى
پەشىمان، (فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ) لەگەل (فَأَصْبَحَ مِنَ الْنَادِمِينَ).

وَاتَاكَانِي ﴿فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا﴾ ﴿وَفَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا﴾...

لە كۆتايى چېرۆكە كەدا ئايەتتە بۆ لىكدا ئەو ھەقىقەتەى بەسەرھاتى ھەردوو كۆرەكەى ئادەم بۆ ديارىكردنى ئاكامى بكوژە كىنەدارەكەش خراوەتە روو، كە خوا تىيدا فەرموويەتى:

﴿مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا...﴾ (٣٢) المائدة

بىگومان ئەمە راستىيەكى پۆشن و راستگويانەى قورئانە كە بە پرستەى مەرج (جملە الشرط) داپرۆراوە ماناى جەخت كردنە سەرو ھەقىقەتەى چەسپا و (يەقین) دەگەيەنەيت. بۆيە ھەر كەسەك مەروڤتەك بە ناھەق بكوژەيت و لەجياتى كەسەكى كوژراوى دى نەيكوشتەيت، يان ھەر كەسەك تاوان و بەدكارى تەرى لەسەر زەوى ئەنجام بەدات، وەك ئەو ھەمە وايە كە ھەموو خەلگى سەر زەمىنى كوشتەيت، ھەر كەسەكەش مەروڤتەك لە مردن پزگار بەكات و ژيانى بەپارەيت، وەك ئەو ھەمە وايە كە ھەموو خەلگى سەر زەمىنى لە مردن پزگار كەردەيت.

جا ئىدى ئەگەر كەسەك كەسەكى دى بە ستەم و بە ناھەق بكوژەيت، وەك ئەو ھەمە وايەت كە ھەموو خەلگى كوشتووە، ئاخۆ ئەمە چۆن بىت، بۆچى وايە؟!

١- بىگومان كوشتنى تەنھا يەك كەس كوشتنى ھەموو خەلگىيە، چونكە بەراستى كارىكى ھىجگار قورسە لەسەر مەروڤتەك كە مەروڤتەكى دى بۆ يەكەم جار لە ژياندا بكوژەيت، بۆيە پىش ئەو تاوانەش بۆ ماوہيەكى دوورودرێژ لەنيوان خۆگرتنەو ھەمە دوودلى و ترسو لەرزدا دەژى - وەك يەكەم كورپى ئادەم

(قابیل) که لهو بارودۆخه دا بوو، پاشان سه دای ناههق و دوژمنکاری به سه ریدا زال ده بیته و کرداری کوشتنه که ئه نجام ده دات و، به ریه سه ته ده روونی یه کهش ده شکینیت که له نیوان خۆی و کاری کوشتندا دروست ببوو.

جا ئه گهر ئهم بکوژه بیهویت بۆ دووهم جار که سیکی دی بکوژیت، ئه واه ئهم کاره ئاسانه ده بیته له لای و، لێ پرسینه وهی ویژدانیشتی له سه ر خۆی که متر ده بیته، جگه له وهی باری ده روونی نامینیت و دوو دلی و ترسو له رزیش له تاوانه کانی سییه م، یان چواره م، یان پینجه می کوشتندا هه ر نامینیت. به م ره نگهش له لای ئهم بکوژه (پسپۆره) که له کاری کوشتندا پسپۆر بووه و کردویتی به پیشه، کرداری (کوشتن) ده بیته مه سه له یه کی په سندی ئاسایی و هیچ نامویی و ته م و مژیکێ تیدا نیه و هیچ شه رمه زاریه کیش به دی ناکات. هه ر بۆیهش وادیاره که هه موو خه لکیی کوشتوه (فَكَانَمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا).

۲- مانایه کی تری ئاماژه بۆ کراوی پرستهی (فَكَانَمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا) ئه وهیه که ده سد ریژی بۆ سه ر یه که سو پرژاندنی خوینی به سته م، ده سد ریژی به بۆ سه ر هه موو خه لکی، ده ره یانی ئه و گیانهش له نیو نه فسیکی به شه ری دا، وه که ئه وه وایه که گیانی هه موو نه فسیکی به شه ری ده ره یینریت.

بیگومان و اتاو چه مکی مرۆفایه تی له لای مرۆف پارێزراو و رێز لێگیراوه، مرۆفایه تی مرۆفیش پارێزراو رێز لێنراوه، پێویسته هه موو خه لکیش کۆک بن له سه ر رێز لێگرتهی و به هیندگرتهی و پارێزگاری کردنی، هه روه ها پێویسته رێگه چاره یه که له هه ر مرۆفیکێ دڵ پر له قین و زۆرداریش بگرن و نه هیلن سنوور ببه زینیت و ده سد ریژی بکاته سه ر نه فسی به شه ری و کوشتنی خاوه نه که ی، چونکه به و ره نگه واش دیاره که هه موو خه لکیی کوشتیت.

سه باره ت به فه رمایشته که ی تری خواش (وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَانَهَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا) هه رکه سیکیش بیه نه یته وه که ئه وه وایه هه موو خه لکی ژیا نه بیته، دوو

مه به ست ده به خشیئت:

۱- بېگومان گهر مرؤډ گیان و نه فسی مرؤډی برای بژیه نیئت و پارێزگاریی بکات، به لگه یه له سهر بوونی و اتا مرؤیی یه کان له دهروونیداو، پاشه که وتبوونی ئاکاره بهرزه ئینسانیه کان تییداو، ئاراسته کردنیان له سهر هه لئس و کهوت و ژيانی.

۲- بېگومان نه و که سه ی ریز له دهروونی مرؤڤه کان ده گریت و دهیان پارێزیت، ده بیته پیشهنگی کهسانی دی، له و رهفتاره نایابه مرؤیی یه دا، ههر ئهم جوړه مرؤڤه ش خاوهنی کارایی و شوینه واری له بار ده بیته له ئاراسته کردنی خه لکیدا بۆ سهر ئاقاری کردهیی ئیجابی له بواری پاراستنی ژيانی خه لکی و ژيان دنیاندا. بۆ حه قیقه تیش ده لئین و دانی پیادا ده نیین، که بېگومان له هیچ بهرنامه یه کی تر دا وه ک ئیسلام ئهم مانا ئینسانیه ره چاو نه کراوه، هیچ بهرنامه یه کیش وه ک ئیسلام ریز له مرؤڤایه تی مرؤڤ ناگریت، هیچ خه لکی کیش وه ک موسلمانانی پابه ند به ئیسلام، نه فسی به شه ریی نا پارێزیت. میژووش شایه تی پتوهری دروستی ئهم راستی یه.

ئهو شاعیره ش راستی پیکاهه، که گوتویه تی:

ملکنا فکان العدل منا سـجیة

فما ملکتم سال بالدم أبـطـح

وحللتـم قتل الأسارى وطالمـا

غدونا على الأسرى غن ونصفـح

فحسبکم هذا التفاوت بیننا

فکل إناء بالذی فیـه ینضـح

بېگومان ئاساییتترین کار، له لای خه لکی غهیری موسلمان، کوشتنی مرؤڤو له ناو بردنی گیان و رشتنی خوینه به بئ هۆیه ک، وه ک له م سهرده مه شدا ده بیینین.

(كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ) .. بۆچی بووه به یاسا له سه رگه لی

به نی ئیسرا ئیل؟!

هه ر له و ئایه ته ی کۆتایی چیرۆکه که دا هه لۆیسته له سه ر نه و پرسته یه ش ده که یه ن که خوا ده فه رمو یه ت: ﴿مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ ...﴾ جا داخۆ په یوه ندی نیوانی چیرۆکی هه ردوو کوپه که ی ئاده م، گه لی (به نی ئیسرا ئیل) چی بیته ؟ نه ی بۆچی به ته نها نه وان له جیاتی گه ل و نه ته وه کانی دی، له م ئایه ته دا به تاییه تی ناویان هاتوه ؟

وا دیاره تا که په یوه ندی یه ک له نیوان (به نی ئیسرا ئیل) و (هه ردوو کوپه که ی ئاده م) دا، یان به وته یه کی پرونتر بلیین“ له نیوان (به نی ئیسرا ئیل) و کوپه بکوژه که ی (ئاده م) دا، په یوه ندیی (کوشتن) ه، یان په یوه سستی یه کی نیوان (ئاره زوو کردنه له کوشتن).

نه و ته فسیرنو سه نه ی رایان وابوو که هه ردوو کوپه که ی ئاده م له هۆزی (به نی ئیسرا ئیل) بوون، ئاوړیان له م مانایه نه دا وه ته وه (واته په یوه ندیی کوشتن و ئاره زوو له کوشتن) له نیوان نه و کوپه ی ئاده م و (به نی ئیسرا ئیل) دا، به لکو رایان وایه که گوایه ره چه له ک (نسب) ی نه و دوو کوپه بۆ (ئاده م) به شیوه یه کی گشتی یه و به و پێودانگه یه که (ئاده م) باوکی هه موو مرۆفایه تی یه و خه لکی هه موویان به دوو کوپه و به (به نی ئیسرا ئیل) یشه وه ئاده میزادن. هانده ری نه و جوژه ته فسیرنووس و لیکده ره وانه ش بۆ ده رپرینی نه م جوژه و اتاو بیروپرایه نه م پرسته یه ی ئایه ته که یه ﴿مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ ...﴾.

بیگومان لێره دا باسی (به نی ئیسرا ئیل) و ناوه ی تانیان، ئاماژه یه بۆ چه ند راستییه ک، وه ک:

١- یه‌کیته‌یی په‌یامه‌کانو، کۆک بوونیان له‌ بن‌چینه‌و بنه‌ماکانی بیروباوه‌پرو یاساکاندا. چونکه‌ له‌ شه‌ریعه‌تی (ئاده‌م)دا-سلاوی لی‌ بیته‌- که‌ به‌ کو‌رو نه‌وه‌کانی گه‌یاندبوو، کوشتن به‌ سته‌مکاری و به‌ ناهه‌ق، حه‌رام بووه‌. وه‌ک چۆن له‌ شه‌ریعه‌تی (به‌نی ئیسرائیل)و له‌ شه‌ریعه‌تی ئیسلامیه‌شدا حه‌رامه‌.

٢- له‌ دڵ و ده‌روونی (به‌نی ئیسرائیل)دا بیرى کوشتن هه‌بووه‌و له‌ ژیانیه‌شیاندا ره‌گی داکو‌تاوه‌و له‌ میژوو‌شیاندا قوول‌ بوته‌وه‌و له‌ هه‌لس‌و‌که‌وت و کرده‌وه‌کانیه‌شیاندا ره‌نگی ده‌داته‌وه‌و، به‌وه‌ش له‌نیو‌گه‌لانی تر‌دا زۆرت‌رین ئاره‌زوویان له‌ کوشتن هه‌بووه‌و زیات‌ریش ئه‌نجامیان داوه‌.

میژووی مرۆ‌قایه‌تیه‌ش راستیه‌ی ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ی تو‌مار کردوه‌و ده‌کات، ئه‌وه‌تا به‌رده‌وام چه‌نده‌ها تاوانی کوشتنی تاکه‌که‌سو کوشتنی به‌ کو‌مه‌لێش، که‌ ئه‌نجام ده‌درێن، جووله‌که‌کان له‌ پشتیه‌وه‌ن و ده‌ستیان هه‌یه‌ تیا‌یدا.

٣- په‌یوه‌سته‌ی یه‌کی تر که‌ نیوانی کو‌ره‌ بکو‌ژه‌که‌ی ئاده‌م، بی‌باوه‌رانی نیو (به‌نی ئیسرائیل) پیکه‌وه‌ ده‌به‌سته‌یت، نه‌ریتیه‌کی تریانه‌، که‌ ئه‌وه‌یش به‌ر به‌ره‌کانی کردنیانه‌ له‌ ئاست و اتاو چه‌مکه‌ مرۆ‌یی یه‌کانداو، ر‌قو کینه‌یانه‌ له‌ دژی به‌ها به‌رزه‌کانی ئیمانداریه‌تی، سووربوونیانه‌ له‌سه‌ر هه‌له‌و نا‌ره‌وا‌ییو، هه‌سوودی بردنیانه‌، به‌ که‌شو گه‌لانی دی و ده‌سد‌ریژی کردنه‌ سه‌ریان، بی‌ئه‌وه‌ی گونا‌هه‌کیان ده‌ره‌ه‌ق کردبن، هه‌روه‌ها شو‌ین پی‌هه‌لگرتنیانه‌ بو‌ شه‌یتان.

کورتەى گرنگترین وانەى ئەم چیرۆکە

١- بێگومان هەردوو کۆرەکەى ئادەم دوو نمونەى لێک جودا له نمونەکانى مەرۆڤ بەرجەستە دەکن: یەکیکیان نمونەى باوەردارىکی هیمن و ناشتی خوازو نەرم و نیا، ئەوى تریشیان نمونەى شەڕخاوەزێکی کینه دارو ستەمکار. گرۆى مەرۆڤایەتیش له هیچ کات و جێگەى کدا ئەم دوو نمونەى لێ نابێت.

٢- بێگومان کابرای بکوژ (قابیل) خۆى تەسلیم بە شەیتان کرد، بۆیە تاوانەکەشى، ئاکامیکی دیار و ئاسایی بە دەمەوه چوونى شەیتان و پەڕە و کردنى هەنگاوه کانیەتى.

٣- بێگومان هەردوو پیاوه که دوو کۆری خودى ئادەم بوون له پشتى خۆى.

٤- حالەتى کۆمەلایەتى ی بکوژ لەم چیرۆکەدا که کۆرپێکی ئادەمە له پشتى خۆى، ئاماژەىەکی گرنگ پیشان دەدات، چونکه هەرچەندە ئادەم-سلاوى لێ بێت- پێغه مبه رێکه، بەلام کۆرەکەى خۆى (قابیل) رێگای بێ باوەرپى و پووچەلێ هەڵبژاردوه. دیاره پێ دەچیت که پێغه مبه ران-سلاویان لێ بێت- کۆرانی بەدکار و بێ باوەریان بوو بێت (وهك کۆرەکەى ئادەم و کۆرەکەى نوح)، هەروەها پێ دەچیت پیاوچا کانیس کۆرانی بەدکاریان هەبێت. ئەمەش نابێتە هۆى خەوشبارکردن و لەکە داربوونى باوکانى پیاوچاک، بەلام بەو مەرجەى ئەرکی خۆیان بەرامبەر پۆله کانیان لەرووى بانگەواز و ئامۆژگارى و بەیاد هێنانە وەدا بەجێ بگەیهنن.

٥- له پێداویستییه کانی (خوێندنه وهى چیرۆکه که به پراستی و به هەق) -وهك خوا فەرمانى پێ داوین- ئەوهیه تەنها پابەند بین بەو پادەیهى چیرۆکه که وه که له قورئان و فەرموودهى راست (صحیح) ی پێغه مبه ردا ﷺ باسکراوه، ئیدی

نابیت بچینه سەر ئهو چاوگوو سەرچاوانه‌ی تر که ده‌قه ئیسرائیلی یه‌کانو ئه‌فسانه‌و شته‌ پووچه‌ل‌و ده‌سه‌له‌سته‌کانیانه‌.

٦- پێویستی گێڕاندنه‌وه‌ی ئهو مه‌سه‌له‌نه‌ی جێی نا‌کۆکی‌ن، بۆ خواو قایل بوون به‌ حوکمی خوا، ئه‌مه‌ش به‌لگه‌ی راستی ئیمان‌ه‌و، هه‌ر به‌م په‌نگه‌ش (نا‌کۆکی) چاره‌سه‌ر ده‌گریت‌و، حوکمی راست‌و دروستی له‌سه‌ر ده‌دریت.

٧- بێ‌گومان خوا چاکه‌و عیبادت، ته‌نها له‌ که‌سانی خاوه‌ن ته‌قواو له‌خواترس په‌سند ده‌کات، جا هه‌رکه‌سێک بیه‌وێت خوا ئه‌و به‌عه‌بدی خۆی په‌سند بکات‌و کارو کرده‌وه‌ی چاک‌ی لێ‌ وه‌رگریت، ده‌بی‌ت سیفه‌تی ته‌قواداری‌و له‌خواترسان له‌خۆی دا به‌دی بێ‌یت.

٨- ئه‌گه‌ر مڕۆفی باوه‌ردار دیتی حق له‌گه‌ل براکه‌ی دایه‌، ئه‌وا ده‌بی‌ت ده‌ستی لێ‌ هه‌لگریت‌و، پێگه‌ش نه‌دا که‌ هیچ ئاسته‌نگێک کاریگه‌ری خراپ بکاته‌ سه‌ر په‌یوه‌ندی نیوان خۆی‌و براکه‌ی‌و، سه‌رخۆشه‌ویستی‌و سۆزی بۆی.

٩- په‌وا نیه‌ بۆ مڕۆفی باوه‌ردار که‌ باوه‌رداریک بکوژیت مه‌گه‌ر به‌ هه‌له‌ نه‌بی‌ت.

١٠- ئهو هۆکاره‌ی که‌ پێگه‌ له‌ باوه‌ردار ده‌گریت بۆ ئه‌وه‌ی خۆینی براهه‌کی نه‌رێژیت، ته‌نها ترسانه‌ له‌ خوای په‌روه‌ردگاری جیهانیان، نه‌ک هۆکاری لاوازی‌و نه‌توانین‌و ترسنۆکی‌و که‌میی سه‌لیقه‌و ته‌کنیکی شه‌ر.

١١- مڕۆفی بکوژ دوو گونا‌ه له‌ ئه‌ستۆ ده‌گریت. گونا‌هی خۆی، که‌ کاری کوشتنی ئه‌نجام داوه‌، گونا‌هی کوژراوه‌که‌ش گه‌ر ئه‌ویش بکوژ بوايه‌.

١٢- بکوژ، یان تاوانبار، ماوه‌یه‌ک له‌ مملانی‌یه‌کی ده‌روونی تال‌دا ده‌ژی، ئه‌ویش کاتیک بۆ یه‌که‌م جار ئه‌و تاوانه‌ ئه‌نجام ده‌دات، که‌ له‌و کاته‌دا واتا‌کانی هه‌ق په‌روه‌رده‌ی‌و چاکه‌خوازی له‌ مملانی‌دان له‌گه‌ل خوڕپه‌و چرپه‌کانی شه‌یتان‌و، وه‌سوه‌سه‌کانی ده‌رووندا.

١٣- پێویستی پشت به‌ستن به زانیاری و زانسته تازه‌کان له به‌رفراوان کردنی چه‌مکی نایه‌ته‌کانداو، زیادکردنی چه‌ند مه‌ودایه‌کی نوێش بۆیان، وه‌ك چۆن نه‌و، شێوازه‌کانی گرتبه‌ر له ماوه‌ی هه‌لۆسته‌کردنی شیکارو لێکدانه‌وه‌مان له‌به‌رده‌م ئه‌م ده‌سته‌واژانه‌ی نایه‌ته‌کاندا: (فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ)، (قَالَ يَتَوَلَّى أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغَرَابِ)، (فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ)، (مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا)..

١٤- تاوانبار، له کاتی‌کدا تاوانه‌که‌ی نه‌جام ده‌دات، هه‌موو شتێک له ده‌ست ده‌دات.

١٥- بێ‌گومان ئه‌و مرۆڤه‌ی، که گومرا ده‌بی‌ت و زه‌بروزه‌نگ و زۆرداری ده‌نوی‌نێت، هه‌ندێک جاریش ده‌سته‌وسان ده‌بی‌ت له چاره‌سه‌ری چه‌ند گرفت و مه‌سه‌له‌یه‌کی ساناو ئاساندا.

١٦- په‌شیمانی، دوو جۆره‌:

- ١) په‌شیمانییه‌ك مرۆڤ هه‌لده‌نێت بۆ ته‌وبه‌کردن و داوای لێخۆشبوون، که ئه‌مه‌ش په‌شیمان بوونه‌وه‌ی تۆبه‌کاری گه‌راوه‌یه‌.
- ٢) جۆری دووه‌میش په‌شیمانییه‌که، که مرۆڤ بۆ ئه‌وه هه‌لنانێت، ئه‌مه‌ش په‌شیمان بوونه‌وه‌ی ده‌سته‌وسانیکی شکستی دۆراوه‌.

١٧- بێ‌گومان هه‌رکه‌سێک بۆ خۆی شیاو کرد، که مرۆڤێک به‌ ناهه‌ق بکوژێت، وه‌ك ئه‌وه وایه هه‌موو خه‌لکی کوشتی‌بێت، چونکه شه‌رم کردن له کاری کوشتن پێش نه‌جام دانی تاوانه‌که له ئارادا بووه، به‌لام دوا‌ی کوشتنه‌که ئه‌و شه‌رمه‌زاری یه‌ش نامی‌نێت و ده‌سپری‌ته‌وه، ئیدی کاری کوشتن ده‌بی‌ته پێشه‌یه‌ك یان نه‌ریتی‌ک، یان ئاره‌زوویه‌ك.

- ١٨- پیویسته گرووی به شهری به پرووی بکوژان و دهستدریژکاراندا بوهستن و، دهستیان بگرن و، ریی موماسه ره کردنی ئه و پیشه و ئاره زووه شهیتانییه یان لی بگرن.
- ١٩- جووله که کان له نیو گهلانی تر دا زۆرتترین کرداری کوشتن به ناههق و زۆرداری ئه نجام ده ده ن و زۆرتترین خوینی خه لکی تر ده پێژن.

٢٠- هه رکه سیك شیوازیکی باش دابنیت و بیگریته بهر، ئه و پاداشتی خۆی و پاداشتی هه رکه سیکیشی تیا دایه و تا پوژی قیامت پاداشتی بهرده وامه، چونکه به و شیوازه چاکه ده بیته پیشه نگیك بۆ کهسانی تر له ئه نجام دانی کاری چاکدا.. هه رکه سیکیش شیوازیکی خراب دابنیت و بیگریته بهر، ئه و گوناھی خۆی و هه رکه سیکی تریشی تا پوژی قیامت له ئه ستۆدایه، که کاری پێ ده کات، چونکه به و شیوازه خراپه ده بیته پیشه نگیك بۆ کهسانی تر له کرداری خراپدا. له بهر ئه مهش تا پوژی قیامت له هه ر کاریکی کوشتندا، که به ناههق ئه نجام بدریت به شیکی گوناھی یه کهم کوپه بکوژه کینه داره که ی (ئاده م) - واته قابیل- ی تیدا یه، چونکه ئه و کوپه یه که مین که سیك بوو، که شیوازی کوشتنی داهینا و ریی کوشتنی به ناههقی گرت بهر.

چیرۆکی چوارهم

چیرۆکی ئهوه که سهی خۆی له پهیره و کردنی

ئایه تهکانی خوا دامالی

ئهم چیرۆکه له قورئاندا، بهم دهقه هاتوه، که خوا فەرموویه:

﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي ءَاتَيْنَاهُ اٰيٰتِنَا فَاَنْسٰخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطٰنُ فَكَانَ مِنَ الْغٰوِيْنَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهُ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰهُ فَتَلََّهُ كِئْلُ الْكَلْبِ اِنْ تَحْمِلُ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرٰكُهُ يَلْهَثْ ذٰلِكَ مِثْلُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِآيٰتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿١٧٦﴾ سَآءَ مَثَلًا لِّلْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِآيٰتِنَا وَانْفُسُهُمْ كَانُوْا يَظْلِمُوْنَ ﴿١٧٧﴾ الْاَعْرَافِ﴾

کورتیه مانای ئایه تهکان به کوردی

ئهی پیغه مبهەر ﷺ به سه رهاتی ئه وه که سه یان بو بخوینه وه که زانستی
ئایه ته کاغان و فره مانه کانی خۆمان پێگه یاندبوو، به لام ئه وه خۆی لییان دامالی -
وه که چۆن مار خۆی له کاژه که ی داده مالیت-، به مه شهیتانیش شوینی که وت و
دایه پیش خۆی، ئیدی ئه وه که سه ش بوو به یه کێک له سه رگه ردان و سه رلی شیواوان.
خۆ ته گهر خواستمان وابوایه سه رفرازی که ی، ئه وا به و ئایه ت و فره مانانه به رزو

پایه‌بلندمان ده‌کرد، کهچی ئهو -به‌خواستی خۆی- خۆی له زه‌وی توند کردو هه‌زی له پایه‌نزمی و دنیا‌پهرستی بوو و دوا‌ی هه‌وا و ئاره‌زووی چه‌په‌لی خۆی که‌وت..
 غونه‌ی ئهم جو‌ره که‌سه‌ش وه‌ک - غونه‌ی سه‌گ- وایه، کاتی‌ک ئهو سه‌گه ده‌رده‌که‌یت و راوی ده‌نی‌یت، ئه‌ویش له هه‌ناسه‌پرکی‌ی دایه و زمان ده‌ردی‌نی‌یت، یان ته‌نا‌هت کاتی‌ک واز له سه‌گه‌که‌ ده‌نی‌یت، ئهو هه‌ر له‌و حا‌له‌تی هه‌ناسه‌پرکی‌ی و زمان ده‌ره‌یتانه‌ی دایه. دياره ئه‌مه‌ش غونه‌ی ئهو تا‌قم و که‌سانه‌یه که نایه‌ته‌کانی ئی‌مه‌یان به‌ ناراست و درۆ دانا و پروایان پێ‌نه‌کرد. جا که‌واته ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ر! ئهم جو‌ره چیرۆک و به‌سه‌ره‌تانه بۆ خه‌لکی بخو‌ینه‌وه تا‌کو بیر‌که‌نه‌وه و هۆشیار بن.
 به‌راستی ئه‌مه‌ش غونه‌یه‌کی ناشیرینی ئهو که‌سانه‌یه که به‌ل‌گه و نیشانه‌و نایه‌ته‌کانیان به‌ درۆ داناوه و با‌وه‌ریان پێ‌ نه‌بووه، به‌لام هه‌ر ته‌نها زو‌لم و سته‌میان له‌خۆیان کردوه.

هه‌ندی‌ک له‌ را‌فه‌کارو ته‌فسیرنوسان، به‌شی‌وازی گێ‌رانه‌وه‌ی ده‌ما‌وده‌مو پشت‌او‌پشت چه‌ند شیکارو لێ‌کدانه‌وه‌یه‌کیان له‌سه‌ر ئهم چیرۆکه هیناوه‌ته‌وه (چیرۆکی ئهو پیا‌وه‌ی خۆی له‌ نایه‌ته‌کانی خوا دامال‌ی و که‌ دواتر شه‌یتانی‌ش شو‌ینی که‌وت)، له‌و شیکارو در‌یژه‌دانه‌ی چیرۆکه‌که‌شدا، ته‌فسیرکاران نا‌وی کا‌براو کاره‌که‌ی و ئهو نایه‌ت و فه‌رمانانه‌شیان دیاری کردوه، که‌ خوا پێ‌ی گه‌یان‌دبوو، له‌گه‌ڵ دیاری‌کردنی جه‌نگه‌که‌ی بۆ (به‌نی ئیسرائیل) ورده‌کاریه‌کانی ئهو جه‌نگه‌.

لێ‌ره‌شدا - به‌مه‌به‌ستی ئا‌گادار‌کردنه‌وه‌ی خو‌ینه‌ران له‌و جو‌ره گێ‌رانه‌وه‌و رپا‌ویه‌ته‌ ناراستانه‌- به‌شی‌کی هه‌لب‌سترا‌وی ئهو ده‌قه ئیسرائیلیانه ده‌ست‌نیشان ده‌که‌ین، تا‌کو به‌ ته‌وا‌وی لێ‌ی وریابن.

"(طبري) له ته‌فسیره‌که‌ی خۆیدا، له (سالم ی کورپی ابی‌ النضیر) وه‌ گێ‌را‌وی‌تی‌یه‌وه، گو‌تویه‌تی: گوا‌یه (موسا)-سلا‌وی لی‌ بی‌ت- کاتی‌ک له‌ خا‌کی (به‌نی که‌نعان) له‌ ولاتی شام دا دابه‌زی‌وه‌و (به‌لعه‌م) یش له‌ گوندی (بالعه‌) بو‌وه، که‌ یه‌کی‌که‌ له‌ گونده‌کانی نا‌وچه‌ی (به‌لقاء)، کاتی‌ک (موسا) به‌نی ئیسرائیلی له‌وی

دابەزاندوو، ھۆزەکە (بەلەم) ھاتونەتە لای (بەلەم) و پێیان گوتوو: ئەو بەلەم! ئەو (موسای کۆری عیمران) ە لەگەڵ بەنی ئیسرائیلدا، ھاتوو ە وڵاتی خۆمان دەرمانپەرێت و بانکۆژیت و بەنی ئیسرائیلی تیا دا جێگیر کات. ئێمەش ھۆزی تۆین و ھیچ جێگایەکی ترمان نیە، تۆش کابرایەکی نزا وەرگیراویت و دووات قبۆلە، دەبۆ لەلای خوا دوو عایان لێ بکە.. ئەویش گوتویەتی: کۆرە قورئان بەسەر، ئەو پێغەمبەری خواوە فریشتەکان و ئیماندارانیشی لەگەڵدا، چۆن بچم دوو عایان لێ بکەم لە کاتی کدا دەزانم خوا چی ھەیە و چۆن وەلام دەداتەو!! ئەوانیش گوتیان: ناخر ئێمە ھیچ جێگەیە کمان نیە!... ئیدی ئەو ھۆزە بەردەوام لەلای (بەلەم) سکاڵای ھالی خۆیان کردو و دلیان بەلای خۆیاندا راکێشاو و لێی پاراونەتەو تا تووشی فیتنەکیان کردو، ئەویش کەوتۆتە نیو فیتنە و بەلایانەو و دوژار بوو. بۆ ئەم مەبەستەش سواری ماکەرێک-واتە گۆیدریژێکی مێینە-ی خۆی بوو و بەرەو ئەو چیاوەی کە دەپروانی بەسەر سەربازگەکە بەنی ئیسرائیلدا کە چیا (حوسبان) بوو، بەرێ کەوتوو، کاتی ک ماوەی زۆری پێ دەپرێت، گۆیدریژە کە وەستاو و چۆکی داداوە. ئەویش دابەزیو و لێی داو، ھێندە لێداو تا کوو ماندوو و ناچارێ کردو کە ھەستیتەو، ئەمیش سواری بێتەو، بەلام گۆیدریژە کە زۆر نەپۆشتوو و چۆکی داداوەتەو. ئەویش لێی داوەتەو. خواش پێی بە گۆیدریژە کە داو کە بتوانیت بۆی بدوێت، ئیدی ھاتۆتە قسە و - وەك شایەتێك لەسەری- دواندویەتی و پێی گوتوو: وریابە ئەو (بەلەم) بۆ کوێ دەچیت؟ ئایا نابینیت فریشتەکان لەبەردەم دان و دەمگێرنەو و ناھێلن بۆم؟ ئایا تۆ دەپۆیت بەرەو پروی پێغەمبەری خوا و ئیمانداران بوەستیت و دوو عایان لێ بکەیت؟! (بەلەم) بەردەوام ھەر لێی دەداو، خواش پێگای بۆ گۆیدریژە کە والا کردو و تا کو (بەلەم) گەیاندۆتە سەر چیا (حوسبان)، کە دەپروانی بەسەر سوپاکە (موسا) و بەنی ئیسرائیلدا وای لێ کردو و دوو عایان لێ بکات. بەلام بە ھەرشێتێک -بەھەر بێژە و تەبەك- دوو عای لێ بکردنایە زمانی بەلای ھۆزەکە

خۆیدا باده درایهوه، هەر دووعایه کیشی بۆ هۆزه کهی خۆی بکردایه، لێی تیک دهچوو و زمانی -بهدوعای باشهوه- بهلای گهلی بهنی ئیسرائیلدا باده درایهوه. هۆزه کهشی پێیان گوت: ئهڕێ ئهی (بهلعهم) ئهوه تۆ چی دهلێی؟! تۆ دووعای باش بۆ ئهوان دهکهیتو، دووعای خراپیش له ئیمه دهکهیت! (بهلعهم)یش له وهلامیاندا گوتی: ئهوه بهدهست خۆم نیه، بهلکو ئهوه شتی که خوا خۆی وای لیکردوهوه. ئیدی لهوکاته دا زمانی (بهلعهم) هاتۆته دهروهوه و کهوتۆته سهڕ سینگی.

ئینجا پێی گوتن: ئهوا من دنیاو رۆژی دوایشم لهدهست چوو، تهنها فرۆفیل ماوه بیگرمه بهر، بۆیه لهمهولا فیل و تهله که بازیتان بۆ بهکار دێنم. ئیوهش بۆ ئهم مه بهسته ئافرهتان جوان بکهو و بیانرا زیننهوه و شت و مهك و که ره سهی بازرگانیاان پێ بدهن و پاشان بیاننێرن بۆ ئهوه سهربازگهیهی بهنی ئیسرائیل تاکو پێیان بفروشن. فهرمانیشیان پێ بکهو که هیچ ئافرهتیک بهرگری لهخۆی نهکات ئهگەر پیاویک لهوان ئارهزووی کهوتبووه سهڕی، چونکه ئهگەر یهکیک لهوان زینا و داوین پیسی ئهنجام بدات، ئیوهش پێیان رزگار دهبن. ئهوانهیش -واته هۆزه کهی بهلعهم- ئهوه رینماییه گهندهلهیان جێبهجێ کردوه، جا کاتیک ئافرهتهکانیاان چونهته نیو سهربازگه کهوه، ئافرهتیکێ کهنعانییهکان که ناوی (کهسبای کچی صور) ی سهروک هۆزه کهیان بووه، چۆته لای پیاویک له گهورهکانی بهنی ئیسرائیل که ناوی (زه مری کوری شلوم) ی بووه و سهروکی تیره کهی (شه معوون) بووه. ئهم پیاوهش پێشوازی گهرمی لیکردوهوه و پێی سهرسام بووه و ههزی لیکردوهوه و دهستیشتی گرتوهوه و بر دویهتی بۆ لای موسا -سلاوی لی بیّت- و پێی گوتوه: من وای بۆ دهچم که تۆ بلیت ئه مه ههرا مه بۆت؟. موساش پێی گوتوه: بهلێ، ئهم ئافرهتهت پێ ههرا مه و بۆت ناشیت، بۆیه ناییت نزیکي بیهتهوه. ئهویش گوتویهتی: دهسا بهخوا لهمه دا گوێرایه لیت ناکهین. ئیتر بر دویتهوه بۆ نیو خیه ته کهی خۆی و بهدکردارییه کهی لهگه لدا ئهنجام داوه. خواش نهخۆشیی تاعوونی تووشی هۆزی بهنی ئیسرائیل کردوه، (منخاص ی کوری عیزار) که لێپرسراوی کاروباری

ئیداری (موسا) بووه و پیاویکی به گورپو که له گهت و بههیز بووه، لهو ماوهیهدا که (زه مری کوری شلوم) به دکارییه که ی نه بجام داوه لهو ی نه بووه، که هاتوتهوه و ده بینیت نهوا نه خویشی تاعون تووشی بهنی ئیسرائیل بووه، نهو ههوالهشی پی ده گهیه نریت - پمه که ی هه لگرتوه - که هه مووی له ئاسن دروست کرابوو - و چو ته ختیه ته که ی پیاوه زیناکاره که وه له و کاته شدا پیاوه که و ژنه که نهعانیه که ش پیکه وه پاکشابون، بویه هه ردووکیان - بهیه ک جارو پیکه وه - به پمه که ده کوژیت. پاشان تهرمه کانیانی هیناوه ته دهره وه بۆ ئاسمان به رزی کردونه ته وه و پمه که شی به قو لی گرتوه و مه چه کی خستوته سه ر ناوکی و، پاشان په مه که ی له سه ر ریشی جیگیر کردوه و، گوتویه تی: خواجه ئاوا به سه ر نهو که سه دا دینین که سه ر پیت جیت لی ده کات.. ئیدی تاعونه که لابراره و ژماره ی (بهنی ئیسرائیل) یش نهوانه ی لهو ماوهیهدا به تاعونه که مردوون هه فتا هه زار که س بوون. سه باره ت بهم به سه رهاته ی (به له عم ی کوری باعرو را) یش، خوا نهو ئایه تانه ی بۆ (محمد) ی پیغه مبه ر ﷺ ناردوته خواره وه: ﴿وَأْتَلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي ءَاتَيْنَاهُ ءَايِنًا﴾^(۱).

په تکر د نه وه ی نهو ده قه هه لبه س تراوانه ی ئیسرا ئیلییه کان

ئه م شیکار و لیکن دانه وه ی که هه ندیک له ته فسیر نووس و راقه کاران دیارییان کردوه، به هیچ پالشت و سه نه دیکی (راست - صحیح) له پیغه مبه ری خوا وه ﷺ نه هینرا وه، هه ر بویه ش پیغه مبه ر ﷺ شتی ئاوا ی له سه ر نهو چیرۆکه نه درکاندوه. جا له بهر نه وه ش که چیرۆکی ئه م پیاوه له چیرۆکه کانی پیشینان و، ئه م چیرۆکه نه ش له جیهانی نادیار و نه زانرا ودان و ته نه ا خوا خۆی ده زانی ت چۆن بووه، بویه هیچ که سی ک بۆ شیوا نیه که به جیته نیو قولایی ورده کاری و

(۱) بر وانه (تفسیر الطبری)، تحقیق محمود شاکر، بهرگی ۱۳، لاپه ره ۲۶۶-۲۶۷، که ئه م ده سه ته لبه سه تی جو له که له ده قه ئیسرا ئیلییه کانی تیا دا هینرا وه ته وه.

شیکاره کانیهوه، له کهسیکی ترهوه قسهو باسی لهسهر بگوازیتتهوه، چونکه ئیمه ی موسلمان پابه ندین بهوهی، که تنها له ئایه تهکانی قورئان و فهرمووده راستهکانی پیغه مبهروه ﷺ ئهو چیرۆکانه ی وه گرین و به و رادهیه له گه لئاندا بمیینه وه، که ئهو دوو سه رچاوه پاکه ی ئیسلام دیارییان کردوه. له بهر هه موو ئه مانه ئهو جوړه شیکارو لیکدانه وه یه ده رباره ی چیرۆکی ئهو پیاوه ی (خۆی له ئایه ت و فرمانه کانێ خوا دامالیه) ر هت ده کهینه وه و په سندیان ناکه ی نو، به ده قی دیاریکراوی نیو ئه فسانه و ئیسرا ئیلیاتی داده نیین.

ئهو ئه فسانه و شته پووجه له ئیسرا ئیلیاتانه ش شیواو نیه بو ئه وهی، که فرمانیشتی راست و گران قه دری خوا ی پێ ته فسیر بکه ی ن. بینگومان ئیمه هه ندیک له و ده قه ئیسرا ئیلیانه (به پێی بهرنامه ی خۆمان له تیروانی نی چیرۆکی پیشینه کانێ نیو قورئان) هینا وه ته وه، تا کو خه لکی موسلمانێ لێ هۆشیار کهینه وه، ناگاداریشیان بکه ی ن له هه لبه سترای و ناراستییان و، داواشیان لێ بکه ی ن نه یانگێر نه وه و ده ستنیشانیان نه که ن، ته نها له کاتی به راورد کردن و هه لسه نگاندنیان له گه ل ده قه کانێ قورئان و سوننه ت) دا نه بی ت، که چۆن داوا ی ر هتکرد نه وه و پشتگۆی خستنیان ده که ن. رینگا به که سیش ناده ی ن، که به ئانه ست ئهو هینده ی ده قه ئیسرا ئیلیه کان - که ئیمه بو ناگادار کرد نه وه دیاریمان کردوون - له ئیمه وه وه رگری ت و بیگێریت ته وه و په سندی بکات و، له نیو که سانی تر دا بلاوی بکاته وه.

هه ئۆیستی پێشهوا (سید قطب) بهرامبهر بهو جۆره ئیکدانه وانه

مامۆستای پێشهوا (سید قطب) رایهکی نایابی دهرباره ی پتهکردنهوه و پهسندنهکردنی ئهو شیکارو ئیکدانهوه ئیسراییلیانه ههیه، لهمباریهوه دهئیت: "نایا نهمه ههوائیکه بخوێنرێتهوه؟ یاخود پهندیکهو بهنموونه له شیوهی ههوائیکدا دههینرێتهوه چونکه زۆرجار پرووده دات؟ لهو پرووهوه نهمه ههوالو بهسه رها تیکه و دهگیرێتهوه.

ههندیك لهو گیرانهوه و ریوایه تانهش باسیان لهوه کردوه، که بهسه رها تی پیاویك له ئارادا ههبووه و پیاویکی چاک بووه له فلهستیندا پێش ئهوهی بهنی ئیسراییل بچنه ناوی. ئهم ریوایه تانهش چیرۆکی له پڕ لادان، شکست خواردنی ئهو پیاوهیان به جۆریك گیراوه تهوه، که هه رکه سیك شاره زایی لهو ریوایه ته ئیسراییلییه زۆرو زبه ندانه هه بیته، که له کتیبه کانی تهفسیردان، متمانه ناکات بهوهی، که ئهم بهسه رها تهش یه کیك له وانه نه بیته. هیچ نه بیته به لانی که مه وه دلنیا نایته له سه رجه م قۆناغ و به شه کانی تری چیرۆکه کهو، ده ترسیته هه ندیکی لهو ئیسراییلیانه تی کهو تبیته.

پاشان هه ر ئهم ریوایه تانه هینده ی لیک نه چوون و قسه وباسی دژه بهیه ک تیدایه، که ده بنه هۆی ئاگادار و بونه وه ی زیاتر لیان.. بۆ نمونه وایان گیراوه ته وه، که پیاوه که ی نیو ئهم چیرۆکه (به لعام ی کورپی باعورا) له هۆزی (به نی ئیسراییل) بووه، جاریکی تریش وایان گیراوه ته وه، گوایه له خه لکه به زه برو زه نگه که ی فله ستین بووه. ههروه ها وایشان گیراوه ته وه، که گوایه له عه ره به کان بووه و ناوی (ئومه ییه ی کورپی ئه بی سه لته) بووه. یاخود وایان گیراوه ته وه، که یه کیك بووه له هاوچه رخانه ی زه مانای بوون به پیغه مبه ری محمد ﷺ و ناوی (ابو عامری فاسق) بووه. واش گیراوه ته وه گوایه هاوزه مانای (موسا) بووه - سه لاوی لی بیته -، واش

گیراوه تهوه که دواى (موسا) بوییتو، له سهرده می (یوشع ی کور ی نوون) دا بوییت، که ئه (یوشع) ه شان بهشانی هۆزی (بهنی ئیسرائیل) له دواى ونبوونی ماوه ی چل ساله که یان له دژی خه لکه به هه یزه که ی فه له ستین جهنگیوه - واته دواى ئه وه ی، که بهنی ئیسرائیل پێش ئه و چل ساله، ئاماده نه بوون بچنه فه له ستینه وه و له گه ل خه لکه به هه یزه که یدا شه ر بکه ن، خواش ماوه ی چل سال ئه و نه وه تر سنۆکه ی بهنی ئیسرائیلی له بیابانی (سینا) دا ونکرد، تا نه وه یه کی تر پێگه یشتن و شه رپیان کرد و چوونه فه له ستینه وه.

ههروه ها له هه ندیک ته فسیری تردا واش گیراوه تهوه، که ئه و ئایه تانه ی پێی گه یه نراوه (ناوی هه ره گه وه ی خوا) بوون، که نزاو دوعای له لای خوا پێ بکات و، نزاکانیشی گیرابن - په سند بکری ن -. ههروه ها وایان گیراوه تهوه، که ئه و ئایه ت و فه رمانانه ی پێی گه یه نراون، کتیبێکی خوا بووه، که بۆی نیراوه ته خواره وه، گوایه خۆیشی پێغه مبه ریک بووه. ئیدی ورده کاری و شیکاری ئه م به سه رهاته دواى ئه وه چه ندين جوړو شیوازی تری هه بووه. له به ر ئه وه ئیمه ش به پێی شیوازو مه نه ه جی خۆمان له ته فسیری (في ظلال القرآن) دا وای به باش ده زانین، که نه چینه نیو هه یج شتیک له و هه موو لیکدانه وانه ی، که جێی گومانن، به تایبه تیش له به ر ئه وه ی، که له ده قی قورئان و له ده قی فه رموده ی گیراوه ی پێغه مبه ریش ﷺ هه یج شتیک له سه ر نه هاتوون، به لکو ته نها به وه نده پا به ند بین، که له هه واله که ی قورئاندا هاتوه ^(١).

چه‌ند نه‌زانراویك له‌م چیرۆكه‌دا

له‌ چیرۆکی (ئه‌و پیاوه‌ی خۆی له‌ ئایه‌ته‌کانی خوا دامالێ) چه‌ند نه‌زانراویك هه‌یه‌و، قورئان و فهرمووده‌ی راست (صحیح)ی پیغه‌مبه‌ریش ﷺ پوون نه‌کراوه‌ته‌وه‌، بۆیه‌ هیچ پێگه‌یه‌ک بۆ پوونکردنه‌وه‌یان نیه‌. به‌لام لێره‌دا هه‌ندیک له‌و نه‌زانراوه‌ که‌ پێویسته‌ هه‌لۆیسته‌یان له‌ناستدا بکریته‌ بێ‌ئوه‌ی هه‌ولێکی پوونکردنه‌وه‌یان بدرێت، ده‌ستیشان ده‌که‌ین:

١- ناوی ئه‌و پیاوه‌ی که‌ خۆی له‌ فرمانه‌کانی خوا دامالیه‌وه‌، وازی له‌ زانسته‌و زانیاری هێناوه‌و دوا‌ی شه‌یتان که‌وته‌وه‌. خه‌لکانی زه‌مانی زووش بیروپرای لێك جودا و هه‌مه‌جۆریان له‌سه‌ر دیاری کردنی ناوه‌که‌ هه‌یه‌، هه‌ندیکیان گوتویه‌نه‌ که‌ ناوی (به‌لعه‌می کورپ باعورا)، یان (به‌لعامی کورپ باعورا) بووه‌، هه‌ندیکێ تریش گوتویه‌نه‌ که‌ ناوی (ئومه‌یه‌ی کورپ ئه‌بی سه‌لت) بووه‌، هه‌ندیک که‌سی تر گوتویه‌نه‌ که‌ ناوی (ابوعامری فاسق) بووه‌، هه‌ندیک که‌سی تریش ناوی تریان له‌باره‌یه‌وه‌ هێناوه‌. ئێمه‌ ده‌رباره‌ی ئه‌م ناوه‌ هه‌مه‌جۆرانه‌و ده‌رباره‌ی بیروپرای لێك جوداش له‌سه‌ر ناوی پیاوه‌که‌، هیچ سوودیکی کرده‌یی (عملی) و زانستیییش به‌دی ناکه‌ین که‌ له‌سه‌ر زانینی ناوه‌که‌ی پامانگریته‌. هه‌ر له‌مباریه‌شه‌وه‌ وته‌یه‌کی ئیمام (طبری)م بێ‌ باش و سه‌رنج پاکێشه‌ که‌ تیايدا تیشکی خسته‌ته‌ سه‌ر جیاوازی بیروپراکان له‌سه‌ر ناوی پیاوه‌که‌و گوتویه‌تی:

"بێگومان خوا له‌م چیرۆکه‌دا فرمانی به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی خۆی محمد ﷺ کرده‌ که‌ هه‌وال و به‌سه‌رهاتی پیاویك بۆ گه‌له‌که‌ی خۆی -قوره‌یش- بگێڕێته‌وه‌ که‌وا خوا به‌لگه‌و نیشانه‌و فرمانه‌کانی خۆی پێ‌ راگه‌یانده‌وه‌، که‌ ئه‌وانه‌ش ئایه‌ته‌کانن ده‌شیت ئه‌وه‌ی که‌ خوا ئایه‌ته‌کانی بۆ ناردووه‌ (به‌لعه‌م) بێتن هه‌روه‌ک ده‌شیت که‌ ئومه‌یه‌ش بێت"^(١).

(١) (تفسیر الطبری)، ١٣: ٣٥٩.

۲- ئەو زەمانەش، کە ئەو پیاوێز تیایدا ژیاوێ -یەکیکە لەولایەنانە نەزانراوانەیی چیرۆکەکە، دەشیئت کابرا لە هۆزی بەنی ئیسرائیل بوویئت، وەك دەشیئت، کە لە خەلکە بەهێز و زەبەلاحەکانی نیو فەلەستینیش بوویئت، یان لە کەنعانیەکان لە زەمانی موسادا -سلاوی لی بیئت- یان لە زەمانی (یوشعی کوری نون) لەدوای (موسا)، یان دەشیئت لە زەمانی پیغەمبەری خواش محمد ﷺ دا بوویئت، کاتیك ئەو لە مەككەدا بوو، یان کاتیك لە مەدینەدا بوو. لەبەر ئەوە ناشیئت تاکە زەمانیك دیاریی بکریئت، کە ئەو پیاوێز تیادا ژیاوێ، یان ئەو گەلەیی تیادا ژیاوێ کە ئەو هاوژەمانی بووبن.

۳- لایەنیکی نادیار و شارراوێ تر لەم چیرۆکەدا، ئەو ئایەت و بەلگە و نیشانانەیی کە خوا پێی گەیندوونو، کە ئایا ئەو ناوێ هەرەگەرەییە خوایە، کە ئەگەر دووعای پێ کردبیئت، دووعاکەیی گیرا و پەسندکرا و بوو، ئەگەر داواکاریی پێ کردبیئت پێی دراوێ؟ یان ئایا کتیبیکی خوا بوو و بۆی ئێراوێتە خوارو، یان چەند بەلگە و نیشانەییەکی عەقڵی و مەعنەوی بوون؟

۴- درێژەیی چۆنیەتی خۆداپرین و خۆ دامالینی لە ئایەت و فەرمانەکانی خوا، ئەو جیگایەش، کە خۆدامالینەکی تیادا رووداوێ.

۵- چۆنیەتی شوێنکەوتنی بۆ شەیتان، یان چۆنیەتی شوێنکەوتنی شەیتان بۆ ئەو.

۶- چۆنیەتی زمان دەرکێشان و هەناسەپرکێ بەردەوامەکی وەکو سەگ و ھۆکاری ئەو زمان دەرکێشانەیی.

لایه نه جوانه کانی تیروانی نی هونه رییانه له م چیرۆکه دا

چیرۆکی (نهو پیاوهی خۆی له نایه ته کانی خوا دامالێ) به شیوازیکی تیروانی نی هونه رییانه باسکراوه .. ئهم شیوازهش بێ هاوتاو به چاکتر دانراوی گوزارشتی قورئانییه و، به لایه نی نزیکیه وه له سێ چاره کی بابته کانی قورئاندا به کارهی تراوه .

له مبارهیه شه وه مامۆستای پیشه وا (سید قطب)، که پیشه نگی تیۆری وینه گرتنی هونه ریه له قورئاندا، ده رباره ی شاکارو لایه نه جوانیه کانی وینه گرتنی هونه رییانه ی نیو ئهم چیرۆکهش گوتویه تی: ((ئه مه دیسه نی که له دیه نه سه رسوپه ین و تازه کان، که هه موویان بۆ گه نجینه ی ئهم زمانه به هه موو تیروانی و وینه گرتنیکی یه وه، هه میشه تازه ن .. مرۆڤێک خوا نایه ت و به لگه و نیشانه کانی خۆی بۆ ره وانه بکاته خواره وه، له فه زل و به خشی خۆی پێ بدات و، له پۆشاک ی زانستی خۆی پێ بپۆشیت و ده رفه تی ته واویشی بۆ پێی راست و په یوه ندی به خوا و پایه رزیی بۆ والا کرد بیت، که چی ئه و خۆی له هه موو ئه مانه داده مالیت، خۆیان لی داده مالیت، وه ک ئه وه ی نایه ته کان پیستیکی بن و به گوشته که یه وه نووسابن، نی دی به توندی و هیلاکی و شه که تییه وه خۆیان لی داده مالیت. وه ک چۆن گیاندارێک خۆی له و پیسته ی داده مالیت، که به قه واره ی له شیوه نووساوه . ئه ی ئه وه نیه قه واره ی مرۆڤایه تیش به پۆشاک ی باوه رو ئیمانداریتی به خوا وه (وه ک لکاندن ی پیست به جهسته وه) لکا وه ؟ که چی ئه وه تا - هه ر ئهم قه واره ی مرۆڤایه تییه - له نایه ته کانی خوا خۆی داده مالیت و، له و به رگه پارێزگاری یه و ئه و قه لغانه به رگری کارییه ش له خۆی داده که نیت و، له پێی راستیش لاده دات بۆ ئه وه ی دوا ی هه واو ئاره زووی خۆی بکه ویت، له ئاسۆی پرشن گداری شه وه داده به زیته نرمایی، تا کو به قورپی ره ش و تاریکه وه بنووسیت و، بیته ئامانجێک بۆ شه یتان، که له و ئاستی نرماییه شدا هیچ شتێک نایا ریزیت و به رگری لی ناکات، هه ر

بۆیهش دواى دهكهویت و پابهندی خۆى دهكات و بهسهریا زāl دهییت.. پاشان ئێمه لهبهردهم دیمهنى مهخلوقیكى ترسناك و بهدبخت و نهگهت داین، كه دهبین به زهویییهوه نووساوه، به قورپیس بووه، ئنجا روخساریشی لهشیوهی سهگیکدا گۆراوه، كه نهگهر دهبرکیت و راوبریت، ههناسهبرکییهتی و زمان دهردییت، کاتیك دهڕیش نهکراییت ههر زمان دهردییت.. ههموو ئهم دیمهنه جوولاوو بزویتراونهش بهدواى یهکدا دین و دهچن. خهیاڵی مروؤیش له حالتهکانی کارلیك و سهرسام بوون و پێخروؤشاندا سهرنجی دهداث.

جا كه دهگاته دواين دیمهن، دیمهنی ئهو ههناسهبرکی و زمان دهركیشانهی كه بهردهوامه و ناوهستیت، ئهو لیكدانهوه مهترسیدار و بهسروش وهسف كراوه دهیستیت، كه تیشك دهخاته سهر ههموو دیمهنهكان: ﴿...ذَٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصِصْ الْقِصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (١٧٦) سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَأَنْفُسُهُمْ كَانُوا بِظُلْمٍ (١٧٧) الاعراف.

واته: ئهمهش نموونهی ئهو تاقم و كهسانیه، كه ئایهت و فرمانهكانی ئیمهیان بهدرؤ خستهوه و باوهریان پێ نههینان، جا تۆش-ئهی پیغهمبهر- ئهم جوړه چیرۆك و بهسهرهاتانه بۆ خهلكی بگێرهوه، تاكو بیربكه نهوه و تیفكرینیان ههییت. بهراستی ئهوه نموونهیهکی ناشیرینی ئهو گهل و كهسانیه، كه بهلگه و نیشانه ئایهتهكانیان بهدرؤ خستۆتهوه و باوهریان پێ نهبووه، بهلام له راستیدا ههر تهنها زولمیان لهخۆیان كردوه (١).

لهو دیاری كردنه گشتیه كورتكراوهی وینهگرتنی هونهرییهی نیو چیرۆكه كه شهوه -وهك سید قطب خستویه روو-، دهچینه سهر ئاماژهیهکی ههندیک وینهی لاوهکی (جزئی) لهو دیمهنه وینهگیراوه زیندووه دا، وهك ئهم ئاماژه:

١- فرمایشتی خوا (فَأَنْسَلَخَ مِنْهَا) مانای زهینی و تیۆرییه که ی ئه وه یه، واته: (ئهو پیاوه وازی له نایه ته کانی خوا هیناو، ئهو حهقه شی پشتگۆی خست که تیایان دابوو)، به لام نایه ته که ی قورنان له م چیرۆکه دا ئهم مانا زهینییه له شیوه یه کی سروشه خش (موحی) دا پیشان داوه وای ده گه یه نیت که وهك ئه وه وایه نایه ت و فرمانه کانی خوا به و کابرایه درابن و پێیه وه لکابن و، بووبن به پێستیک بۆی، ئیدی کابراش کاتیک به ته مابوو و پوو له نایه ته کانی خوا وه رگێریت، وهك ئه وه و ابووه که خۆی له پێسته که ی خۆی دامالیت.

تۆش وینه ی ئهم کابرا به دب خته بخره بهر دیده ی خه یالت له ساتیکدا که ئهو هه ولتیک قورس ده دات بۆ خۆ دامالینی له و پێسته ی، ههروه ها دیمه نی ئهو خۆ دامالینه جوزنییه هیواشه ش بخره بهر دیده ی خه یالت و به خه یال وای دابنی ئه و ئه وه له سه ری وه ده ست پێ ده کات و پێستی سه ری له خۆی داده مالیت، ئنجا پێستی ههردوو ده ستی و، پێستی سنگی و، دوا جار پێستی ههردوو قاچی. جا ئایا ده شیت که مرۆف پێستی خۆی له لاشه ی دامالیت؟ یان بلێ: ئایا پێستی مرۆف داده مالیت و ده گۆریت؟ وهك هه موان ده زانین پێستی مرۆف زۆر ناسک و ته نکه و کرداری دامالینی ئهم پێسته ش - ئه گه ر بکریت - ئه وه پری توندوتیژی و دلره قی و ماندو بوون و مه یه ته ی ده خوازیت. جا ئاخۆ حا لی ئهو که سه چۆن بیت که کرداری پێست دامالین ئه نجام ده دات - که مرۆفه که خۆیه تی - و خۆی خاوه نی پێسته که ش بیت و ئاخۆ چی دابمالیت؟ بێگومان ئهو خۆی پێستی خۆی داده مالیت.

ئهم وینه سه رسام که ره ش، وشه ی (فَأَنْسَلَخَ مِنْهَا) بلاوی کردۆته وه.

٢- فرمایشتی خوا (فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ)، تیایدا وینه ی ئهو مه خلوقه به دب خته - واته پیاوه که - له دیمه نیک تازهی شیواو و ناشیرین کراودا به دیی ده که ی، وای ده خه یه بهر دیده ی خه یالمان که بێگومان ئهو کابرا له پێسته که ی خۆی

دامالدرارهو، ده‌رچوو به‌ سهر پێگاوه‌ ده‌روات -به‌بێ پێستێك-یش ده‌روات، جا خۆزگه‌ به‌ رۆیشتنێكی ئاسایی برۆیشتایه‌و، ئیتر مه‌سه‌له‌كه‌ش سووك و ئاسایی ده‌بوو. به‌لام به‌جۆرێك ده‌روات كه‌ شه‌یتان له‌دوايه‌وه‌یه‌تیو، هانی ده‌دات بۆ رۆیشتن، ته‌نانه‌ت بۆ راكردن، ههر ساتێكیش ماندوو ده‌بوو وه‌وڵی پاره‌ستانی ده‌دا، شه‌یتان له‌دواوه‌ به‌ قامچی تیی به‌رده‌بوو پشتی سوور ده‌كرده‌وه‌و ته‌نانه‌ت شوێن و نیشانه‌ی جێ قامچییه‌كانی له‌سهر ئه‌و جه‌سته‌ له‌پێست دامالراوه‌ی ده‌نوخشاند. ئای چهند به‌ ئازاریشه‌ لێدانی قامچی له‌سهر پێست!! ئه‌ی ناخۆ ئازاره‌كه‌ی له‌سهر لاشه‌یه‌كه‌ی له‌پێست دامالراو چۆن بێت؟ دیمه‌نێكی تازه‌ی ئه‌م وێنه‌یه‌ش ئه‌وه‌یه‌ شه‌یتان به‌دوای هه‌نگاوه‌كانی رۆیشتنی ئه‌م پیاوه‌یه‌، نه‌ك پیاوه‌كه‌ دوای هه‌نگاوه‌كانی ئه‌و كه‌وتبێت، ئه‌مه‌ له‌كاتێكدا كه‌ قورئان چهنده‌ها نمونه‌ی تری له‌ به‌سه‌رهاته‌كان وای پێشان داوه‌، كه‌ خه‌لكی دوای شه‌یتان كه‌وتوون و شوێن پێی هه‌نگاوه‌كانیان هه‌لگرتوه‌.

۳- (وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ) به‌ مانای خۆی به‌ زه‌ویه‌وه‌ نووساندو لكاندو خۆی به‌و قورپو لیته‌و پیسیایانه‌ی زه‌وی رهنگ كرد، له‌كاتێكدا ده‌یتوانی به‌هۆی ئه‌و ئایه‌ت و فه‌رمان و به‌لگه‌و نیشانه‌ی خواوه‌ خۆی به‌رزكاتمه‌وه‌ و بگاته‌ جیهانی سه‌ربه‌رزی و سه‌روه‌ریو، راستگویی و پابه‌ندی به‌ حه‌قو، پاكژی و بێگه‌ردیی، كه‌چی حه‌زی له‌وه‌ بووه‌، كه‌ وای دابه‌زێته‌ سه‌ر نزمایی و دارپوخانو كه‌وتن و چه‌قین له‌ زه‌ویداو خۆ چه‌سپ كردن به‌ قورپوه‌.

ده‌ تۆش ته‌ماشای جیاوازیی نێوان هه‌ردوو وێنه‌كه‌ بکه‌: وێنه‌ی به‌رزبوونه‌وه‌ له‌ ئاسمانداو، وێنه‌ی خۆگرتن به‌ زه‌ویه‌وه‌، ئه‌مه‌ش له‌و فه‌رمایشته‌ی خوادا: (وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ).

جا ئه‌و كه‌سه‌ی حه‌زی له‌ به‌رزبوونه‌وه‌ و سه‌ربلندیی نیه‌، ئه‌وا ته‌نها یه‌ك رێگه‌ی له‌پێشه‌، ئه‌ویش خۆنووساندنه‌ به‌ زه‌وی یه‌وه‌ و دابه‌زینه‌ بۆ نزمایی. جا نیدی، یان سه‌رکه‌وتن، یان دابه‌زین. یان به‌رزبوونه‌وه‌، یان پۆچوون.

٤- فرمایشتی (وَاتَّبَعَ هَوَاهُ) تیایدا ئەوه ده‌بینین که پیاوه‌که دوا‌ی شتیکی به‌رده‌ستی خۆی که‌وتوه، ئەوه‌ش (هه‌وا و ئاره‌زوویه‌تی). هه‌وا و ئاره‌زووش هه‌رچه‌نده‌ شتیکی مه‌عنه‌ویی و نه‌بینراوه، به‌لام لهم دیمه‌نه وینه‌گیراوه بزوی‌نراوه‌دا ده‌بیته‌ شتیکی به‌رجه‌سته‌کراوه، ته‌نانه‌ت ده‌بیته‌ که‌سیکی زیندووی وا، که ده‌جوولێته‌وه‌و ده‌پوات. ئەم پیاوه له پێست دامال‌راوه‌ش به‌دوا‌ی ئەوه‌دا-واته له‌دوا‌ی هه‌وا و ئاره‌زووه‌که‌یدا- ده‌پوات و دوا‌یشی ده‌که‌وێت.

بۆیه‌ گه‌ر هه‌وا و ئاره‌زووه‌که به‌هه‌ر لایه‌کدا برۆیشتایه ئەو‌یش به‌دوا‌یه‌وه بوو. دیاره له‌بیریشمان ناچێت، که شه‌یتانی‌ش به‌دوا‌ی ئەو پیاوه‌وه ده‌پوات و هانی‌شی له‌سه‌ر ئەو جو‌ره‌ برۆیشتنه‌ ده‌دات، پشیتی‌شی به‌ قامچی سوور‌کردۆته‌وه.

بەم دیمه‌نه بزوی‌نراوه‌ش ده‌بینین، کابرای له‌پێست دامال‌راو -که‌ خۆی له‌ نایه‌ته‌کانی خوا دامال‌یوه- دوا‌ی هه‌وا و ئاره‌زووی خۆی که‌وتوه‌وه، شه‌یتانی‌ش دوا‌ی خۆی که‌وتوه‌وه، له‌مه‌شدا تییینی ئەو ئاب‌لۆقه‌ تونده‌ش ده‌که‌ین، که له‌سه‌ریه‌تی، تا‌کو ده‌رباز نه‌بی‌ت، چون‌که هه‌وا و ئاره‌زوو له‌ پێشیه‌وه‌یه‌تی، و شه‌یتانی‌ش له‌ پاشیه‌وه‌یه‌تی.

٥- فرمایشتی خوا (فَتَلَّهُمْ كَمَلٍ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَتْ أَوْ تَرُكْهُ يَلْهَتْ)، ئەمه‌ش ئەوپه‌ری وه‌سفی سه‌رزه‌نش‌تکاری و ناشیرین‌کردنی سه‌رو رو‌خساری ئەو پیاوه‌یه‌وه، له‌که‌دار‌کردنی ره‌فتاری‌شیه‌تی. چون‌که ئەو لهم وینه‌یه‌ی نی‌و فرمایشته‌که‌دا، وه‌ك وینه‌ی سه‌گی‌که (فَتَلَّهُمْ كَمَلٍ الْكَلْبِ) له‌و هه‌ل‌وێسته‌ تازه‌شیدا وه‌كو سه‌گی‌که.. به‌لام ئەو به‌چی له‌ سه‌گ ده‌چیت‌وه، ئاخۆ دیمه‌نی لی‌کچووی نی‌وانیان چی بی‌ت؟ بی‌گومان له‌ زمان ده‌رکی‌شان و هه‌ناسه‌پر‌کی‌ی به‌رده‌وام‌دا، که ناب‌رێته‌وه لی‌ک ده‌چن. سه‌گ هه‌میشه‌ زمان ده‌دری‌نی‌ت و ته‌نگه‌نه‌فه‌سه، وه‌ختی‌ک زۆری بو‌ دینی‌ت و راوی ده‌نی‌ت زمانی ده‌دری‌نی‌ت، وه‌ختی‌کی تری‌ش که وازی‌شی لی‌ دینی‌ت هه‌ر زمانی ده‌رده‌ی‌نی‌ت.

ههروه‌ها که پاده‌کات، زمان ده‌ردینیت، که به ڕینگاشدا ده‌روات هه‌ر زمان ده‌ردینیت، له‌کاتیکیشدا که داده‌نیشیت هه‌ر زمان ده‌ردینیت و ته‌نگه‌نه‌فه‌سه. ئه‌و کارابیره‌ش دوا‌ی ئه‌وه‌ی ئایه‌ته‌کانی خوا‌ی پشتگو‌ی خست‌بوه‌و خۆ‌یی لێ‌یان دا‌برپوه‌و دا‌مالیوه‌، زمانی ده‌رکی‌شاوه‌و به‌رده‌وام له‌و حا‌له‌ته‌دا بو‌وه‌و هه‌ر زمانی ده‌رکی‌شاوه‌و له‌ هه‌ناسه‌پرک‌ئ و ته‌نگه‌نه‌فه‌سیی دا‌بووه‌. بۆ‌یه‌ش زمانی ده‌ره‌یناوه‌، چونکه‌ دوا‌ی هه‌وا‌و هه‌وه‌سی خۆ‌ی که‌وت‌ووه‌.. هه‌روه‌ها بۆ‌یه‌ زمانی ده‌ره‌یناوه‌، چونکه‌ خۆ‌ی به‌ زه‌ویه‌وه‌ چه‌سپ کرد‌ووه‌. پا‌شان بۆ‌یه‌ش زمانی ده‌ره‌یناوه‌، چونکه‌ شه‌یتان هان‌ده‌ری بو‌وه‌ له‌سه‌ر رۆ‌یشتن.. بۆ‌یه‌ش زمانی ده‌ره‌یناوه‌، چونکه‌ خۆ‌ی له‌ پێ‌ستی خۆ‌ی دا‌مالیوه‌.

(سید قطب) و.. رەھەندی واقیعییانەى ئەم چیرۆکە

چیرۆکی قورئانی، چیرۆکی واقعیین، واته پروداوه کانی له جیهانی واقعییدا و له ماوهیه کی رابردووی زه مه ندا هاتوونه ته کایه وه. ههروهها (چیرۆکی قورئانی) په هندا (بُعد) یکی واقعییانهی هیه، واته بۆ ههر (کایه و واقعیك) ی دیکه ی ژیا نی خه لکی ده شیّت، مۆرك و سیما و پوخساره کانی که سان و پاله وانانی (ئه و چیرۆکه قورئانی یانه ش) به سه ر خه لکان و که سانی تریشدا وه سف ده کرێن، سا ئیتر له هه ر واقعیکی ژیا نی ئاده میزا دابن. بۆیه ئه و ئایه تانه ی، که ده رباره ی پیشینه کان ده دوین، ده رباره ی خه لکان و که سانیکی واش ده دوین، که هه ر مڕۆڤیک له ئیمه رۆژانه له پیش چاوی خۆیدا ده یانبینیّت و تیبینی په یپه و بونی ئایه ته کان به سه ریاندا ده کات. ئه مه ش سیفه تیکی گشتی چیرۆکی قورئانی و ئه و نمونه مڕۆیانه شه، که ده یاخاته پرو. سه باره ت به م بابه ته شمان ئه وه ی، که ئایه ته کانی قورئان به دیاری خستوه، وه ک وینه گرتنی دیمه نه کان و پۆلی نواندن و غایه شکردنی ئه و بیاوه ی، که له ئایه ته کانی خوا خۆی دامالیه و، ئه و سیفه ت و سیما

پوخساره‌ی، که پیشانی داوه و ئهو جموجوول و کارو کرده‌وانه‌شی، که خستوونیه روو، په‌هه‌ندیکی راسته‌قینه و واقیعیانه‌یان هه‌یه و، ده‌بینین له واقیعی نه‌مپۆماندا به‌سه‌ر هه‌ندیك كه‌سی ده‌ورو به‌ریشماندا ده‌چه‌سپێن، که له نیۆماندا ده‌ژین، هه‌روه‌ها به‌سه‌ر هه‌ر كه‌سیكدا ده‌چه‌سپێن، که پرووی له زانست و هه‌رگیزاوه و خۆی له ئاین دامالیه‌وه، زانسته شه‌رعییه‌كه‌شی بۆ خزمه‌تکردنی ده‌سه‌لاتدارانی سته‌مکار خستۆته‌ گه‌ر، له‌جیاتیی ئه‌وه‌ی بۆ به‌ختیارکردنی خه‌لکی و بلاوکردنه‌وه‌ی ئاین به‌کاری بێنیت.

باشترین که‌سیش، که په‌هه‌ندی واقیعی نه‌م چیرۆکه‌ی پوون کردبێته‌وه، مامۆستا پێشه‌وا (شه‌هید سید قطب)ه، که تووشی چه‌ند که‌سیك ببو له‌وانه‌ی هه‌لگری زانستی شه‌رعی بوون و، که‌چی له‌پیناوی خۆ نزیک کردنه‌وه‌یان له سته‌مکار و زۆرداران به‌کاریان هێنا‌بوو. له‌م پوه‌وه مامۆستای شه‌هید گوتویه‌تی:

"ئهم چیرۆکه‌ غماشی بارودۆخی ئهو که‌سانه‌ ده‌کات، که ئایه‌ته‌کانی خوا به‌درۆ داده‌نێن، دواي ئه‌وه‌ی بۆیان پوون بۆته‌وه و ده‌یزان و لێی شاره‌زا ده‌بن، پاشان له‌سه‌ریان دانامه‌زرێن و کاریان پێ‌ناکه‌ن.. به‌راستی ئهم به‌سه‌رهاته‌ش به‌پاده‌یه‌کی زۆر له ژیا‌نی مرۆفایه‌تیدا دووباره و چه‌ندباره ده‌بێته‌وه، به‌راستی زۆر ئه‌وانه‌ی ئایینی خوايان پێ ده‌گه‌یه‌نریت و، پاشان پێی راستی پێ ناگره‌به‌ر، به‌لکو له‌جیاتیی ئه‌مه ئهو زانسته ده‌که‌نه ئامپازیک بۆ گۆرین و لابردنی فه‌رمایشتی خوا و، بۆ ئه‌وه‌ش، که دواي هه‌واوه‌وه‌سی خۆیان پێ‌یکه‌ون، هه‌روه‌ها دواي هه‌واوه‌وه‌سی ئهو زۆرداران‌ه‌شی پێ‌یکه‌ون، که ده‌سه‌لاتی خۆیان به‌سه‌ردا سه‌پاندوون، که -به‌ وه‌هم و گومان‌ی ئه‌مان- گوايه سامانی ژیا‌نی دنیا‌ییانی له‌ده‌ست دا‌یه. به‌راستی چه‌نده‌ها (زانا‌ی ئاین)مان بینی له‌وانه‌ی، که شاره‌زای حه‌قیقه‌تی ئایینی خوا بوون و، پاشان لایان داوه لێی و زانسته‌که‌یان له شی‌وان و ده‌سکاریکردنی به‌ ئانه‌ست و نیازداردا به‌کارهێناوه، هه‌روه‌ها له فه‌تواخوازراوه‌کانی ده‌سه‌لاتداری

له نیوچووی سه رزه ویدا به کارهێناوه و، وستهووشیانه ئه وه دهسه لاتته دهستدریژکارییه له سه روو دهسه لاتتی خوا و یاسا و هه موو پیرۆزییه کانه وه له سه ر زه وی جیگیرکه ن.

بێگومان هه ندیک له و جوړه زانایانه مان دیوه که سه رباری ئه وه ی زانیووشیانه - یاسا و دهسه لات له مافه کانی خوان- و گوتهووشیانه: (بێگومان یاسا دانان مافی که له مافه کانی خوا- سه بانه و ته عالی-، جا هه رکه سه یتک ئه وه به مافی خوێ دابنیت ئه وه دیاره ئیدیعای خوا به تیشی بوخوێ کردووه. هه رکه سه یتکیش ئیدیعای خوا به تی بکات، ئه وه بێگومان کافر بووه، هه ر که سه یتکیش دان به و ئیددیعایه دا بنیت و ئه و مافه ی بۆ به یار بدات و شوینکه و تهووشی بیت، ئه ویش کافر بووه.)

جا وه ک گوتمان هه ندیک زانایانی ئایینی سه رباری ئه م زانی و تهانه شیان و له گه ل ئه وه شدا، که ده زانی (ئه م حه قیقه ته زانراویکی زۆر پێویست و زه روره تی دینی شه)، که چی بانگه واز و پرویا گهنده بۆ ئه م دهسه لاتداره سه ته مکارانه ده که ن، که ئیددیعای مافی یاسا دانان بۆ خوێان ده که ن، که به مه ش ئیددیعای خوا به تی ده که ن، جا ئاخۆ ئه م جوړه زانایانه، له کێوه حوکه می کافر یون به سه ر ئه و سه ته مکارانه دا به دن و ناوی (موسلمان) یان لی بنین و ئه و به رنامه یه ش، که گرتوویانه ته به ر به ئیسلامی کی وای دابنیت، که ئیدی هێچ ئیسلامی کی تری له دوا وه نیه.

هه روه ها هه ندیک له و جوړه زانایانه مان دیوه، که سالتیکیان ده رباره ی قه ده غه کردن و هه رامبوونی سوو خوێ (ریبا) ی نووسیوه و، سالتیکی تریش ده رباره ی په واکردن و هه لال بوونی (ریبا) که ی نووسیوه. هه روه ک هه ندیک تریانمان دیوه، که ده سخویشی له به در په فتاری و بلا بوونه وه ی به دکاری له نیو خه لکیدا کردووه، له هه مان کاتدا به رگی ئایین و دروشم و نیشانه کانی ئایینی شی به به ر ئه و زۆنگا وه دا کردووه.

ئیدی هه ریه کیک له م جوړه زانایانه، ده بیته نمونه یه کی به راست دانه ری ئه و به سه رهاته ی کابرای نیو چیرۆکه که ﴿... تَبَا الَّذِيءَاتَيْنَهُ ءَايٰتُنَا فَاَنْسَلَخْ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطٰنُ فَكَانَ مِنَ الْغٰوِيْنَ﴾ (١٧٥) الاعراف ﴿...﴾.

ههروهها ئهم جوړه زانایهش ههر دهبیته تووشی ئهو حالهتی گۆزان و نزماییه بیته که خوا دهبارهی کابرای نیو بهسه رها ته که فهرمویه تی: ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوْنَهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحَمَلَ عَلَيْهِ يَلْهَثَ أَوْ تَرَكَهٗ يَلْهَثَ...﴾ (الأعراف) خۆ نه گهر خوا خواستی وایته ئهم جوړه زانایه بههوی زانستی نایه ته کانه وه بهرزو پایه بلند دهکات، بهلام خوا خواستی وانیه، چونکه ئهو کهسهی، که نایه ته کانی خوای زانیوه و له جیاتی بهیره و کردنیان و خۆ پی بهرز کردنه وه یان، خۆی به زهویییه وه لکاندوه و دنیا په رست بووه و دوی ههواو ئاره زووی خۆی که وتوووه و کاری به نایه ته کان نه کردوه.

ئهمهش په نندیکه بۆ ههر که سیک، که خوا زانستی نایه ته کانی پی به خشیوه و، بهلام سوودی لیوه دهسگیر نه بووه و، له سه رپنگای باوه رداریش جیگیر و دامه زراو نه بووه و، خۆی له نیعمه تی خوا دامالیوه تا کو بیته به شوینکه و توویه کی ملکه چی شهیتان و، له دواایشدا بگاته پله و ئاستی ئاژه.. ئهی ئاخۆ ئهو زمان ده رکیشان و هه ناسه برکێ یه چی بیته، که ههر نابریته وه؟! ئهمه - به گویره ی ئامازه کانی کاریگه ری و کیشی به سه رها ته که و وینه گر تنی دیمه نه کان له قورناندا و له ههستی ئیمه شدا-، ئهو زمان ده رهتانه یه به دوی که ره سه کانی ئهو دنیا یه دا، که کهسانیک له پیناوی خۆیان داده مالن، که خوا نایه ت و فهرمانه کانی خۆی پی گه یاندوون ئه وانیش خۆی لی داده برن و داده مالن، ههر ئهو زمان ده رکیشه نا ئارامه شه، که ئارامی و هیمنی به کهس نادات و واز له خاوهن زمانه کهش ناهینیت، سا ئیتر ده رسیکی دادابیت، یان دای نه دابیت، چونکه ئهو هه میشه تیایدا دیت و ده چیت.

ژیانی به شه ریش به رده وام له هه موو جیگه و ولات و، له هه موو سه رده میك و له گشت ژینگه و ده ور به ریکدا، نموونه ی هاوشیوه ی ئهم چیرۆکه مان پیشان ده دات.. ته نانه ت جاری و هه یه به ماوه یه کی درێژیش تیپه ر ده بیته و، چاوی مروژ

بەر چەند زانايەك دەكەوئیت، كە نمونەى ئاواى تئىدايە، مەگەر ژمارەيەكى هيچگار كەم و دەگمەن نەبئت لەوانەى كە خوا پاراستوونى، كە خۆيان لە زانستى نايەتەكانى خوا دانامالئو پىچ لە زەوى گيرناكەن و، دواى ھەوا و ھەوس ناكەون و، شەيتان ملکہچى خۆيان ناكات و، زمانيش بۆ ئەو كە لاوہى شپەخۆريە دريژ ناكەن، كە خاوەن دەسەلاتەكان ھەيانە. ئەم نمونەيەش لە ھيچ زەمانيكدا بزر نيە و ھەر دئت و ھەيەو، تەنھا لە چېرۆكئيكدا بەند نيە، كە لە چاخئىكى زەمەندا پرووى دايت.

ھەر لەم چېرۆكەو لەو نايەتانەى قورئاندا، خوا فەرمانى بە پيغەمبەرەكەى خۆى محمد ﷺ كەردو، كە ئەم بەسەرھاتە بۆ ئەو گەلەى خۆى بخوئيتتەو، كە نايەتەكانى خويان بۆ دەھاتە خوارو، تاكو لييان دانەمالئيت و ليى دانەپرئيت، لەكاتيكدا بۆ ئەوان ھاتوو، ئنجا دواى خوشيان بەردەوام بۆ نەوہەكانى تر بخوئيرئيتەو (واتە ئەم چېرۆكە) تاكو ئەوانەى شتيك لە زانستى خوا دەزانن ناگادار بن لەوہى، كە نەبادا بگەنە ئەم ئاكامى بەدبەختيەو، تووشى ئەو ھەناسەپرکئ و زمان دەرھيئانەش نەبن، كە ھەرگيز نابريئتەو، ئەو ستمە گەورەيەش لەخۆيان نەكەن، كە ھيچ دوزمئيئك بەو پەنگە ستم لە دوزمئەكەى ناكات، چونكە ئەوان بەم ئاكامى نەگبەتى و چارەپەشىيە، تەنھا ستم لەخۆيان دەكەن.

بيگومان ھەر لەم سەردەمى خوئيشماندا، كەسانى ئاوامان لە زانايان بينيەو، كە -پەنا بەخوا- واديارە ھەر بە ئەنقەست سوورە لەسەر ستم كردن لەخۆى، يان وەك ئەو كەسەى -بە كاكيلەى ددانەكانى- خۆى پابەندكات بە جئگەيەكەو لە بنى دۆزەخداو، تەنھا ترسى ئەوہى ھەيە، نەبادا يەكيئكى دى لە پيئشپرکئ كارانى دنيا لەسەر سەكۆى ملەلانئ بەربەرەكانى بكات، ئيدى بەردەوام ھەموو بەياني يەك كاروكردەوہى خراپى و ھا ئەنجام دەدات، كە زياتر ئەو جئگەيەى دۆزەخى بۆ شايسە دەكات، بۆيەش ھەميشە دريغى ناكات لە زمان دەرکيئشان و پەلەقاژە بەدواى ئەو مەبەستە دنيايەداو، لە زمان دەرکيئشانئىكى نەپراوہدايە، تا ئەو رۆژەى لەژيانى ئەم دنيايە دەرەچئت.

خوایه بمانپاریزیتو، لهسەر پێی راست جیگیرو دامهزراومان کهیتو، ئارامیی تهواومان پێبەخشیتو، به موسلمانیتی بمانگریئت^(۱)."

ئێمهش وهك تیشكێك لهسەر ئهو نزا گهرمه‌ی كه (سید قطب) كۆتایی لێكدانه‌وه‌كه‌ی خۆی پێ هێناوه، ده‌لێن كه بێگومان خوا نزاكه‌ی لێ په‌سندكردو ئه‌ویش -شه‌هید سیدقطب- له‌سەر ئایینی خواو بانگه‌وازه‌كه‌ی جیگیرو دامه‌زراو بوو سه‌ره‌پای ئهو هه‌موو به‌لاو ئازاره‌ی توشی كراو، سه‌ره‌پای ئهو فریودان و ته‌فره‌دان‌ه‌ش كه ده‌یانویست به هه‌ندێك پله‌وپایه‌ی دنیا‌ی تا‌قی بکه‌نه‌وه. به‌لام ئهو له‌سەر رێبازه‌كه‌ی خۆی به‌رده‌وام بوو تاكو به شه‌هیدی بۆ لای خوا گه‌رایه‌وه.

ئیمان و پێستی مرۆڤ

لێره‌شدا هه‌لۆیسته‌یه‌کی خێرا ده‌که‌ین له ئاست حیکمه‌تی چواندنی ئایه‌ته‌کانی خوا به پێستی مرۆڤو، پێشاندانی وێنه‌ی (ئهو پیاوه‌ی خۆی لهو ئایه‌تانه دامالێوه) وه‌ك ئهو كه‌سه‌ی كه پێستی خۆی له‌لاشه‌ی دامالێبیئت.

دیاره‌و راسته كه پێستی مرۆڤ به‌لاشه‌یه‌وه نووساوه‌و به‌رده‌وام پێوه‌یه‌تی و هه‌موو جه‌سته‌ی داپۆشیوه‌و، پارێزه‌ریشیه‌تی له ده‌رد و مه‌ترسییه‌کان. جگه له‌وه‌ی كه مرۆڤ به پێسته‌که‌یه‌وه جوانی و به‌هایه‌کی تایبه‌تی هه‌یه. ئیمانیش بۆ مرۆڤ هه‌ر به‌م په‌نگه‌یه‌وه، ئایه‌ته‌کانی خواش به‌م په‌نگه‌ بایه‌خی خۆیان له‌سەر مرۆڤ هه‌یه.

بنچینه‌ی مه‌سه‌له‌که‌ش ئاوايه، كه ده‌بیئت ئایه‌ته‌کانی خواو، هه‌موو ئهو باوه‌رو راستگۆیی و پابه‌ندییه‌ی تیا‌یاندان -وه‌ك نووسانی پێستی مرۆڤ به جه‌سته‌یه‌وه- پێوه‌ی نووسابن و هه‌میشه پێوه‌ی چه‌سپ بووبن، بۆیه ئه‌وه‌ش چاوه‌ڕوان نا‌کرێت كه مرۆڤی باوه‌ر‌دار ساتێك له ساته‌کانی شه‌و یان روژ ڕوو لهو ئایه‌تانه وه‌رگێرێت، چونکه چاوه‌ڕوانی ئه‌وه‌ی لێ نا‌کرێت، كه واز له پێسته‌که‌ی خۆی به‌ی‌نین. جا

(۱) فی ظلال القرآن/۳: ۱۳۹۷-۱۳۹۹.

بهراستی ئهوانه‌ی ته‌نها له هه‌ندێك بۆنه‌ی ئیسلامی و كۆ‌پ‌رو كۆ‌بوونه‌وه ئایینییه‌كاندا ئیمان (باوه‌) ده‌که‌نه به‌رگێك و له‌به‌ری ده‌که‌ن، له‌ بنه‌رته‌ و حه‌قیقه‌تی ئیمان تی‌نه‌گه‌یشته‌ون، به‌ حه‌قی ته‌واوی خۆی پێ‌وه‌ی وابه‌سته‌ نابن. چونکه‌ ئیمان مۆ‌ده‌ و مۆ‌دی‌لی کاتێک له‌ کاته‌کان نیه‌، پۆ‌شاک‌ی سه‌عاتێک له‌ سه‌عاته‌کان نیه‌.. هه‌روه‌ها ساتێکی واش نیه‌ که‌ مرۆ‌ڤ له‌ به‌شیکی رۆژه‌که‌یدا تیا‌یدا بژی و ته‌واوی ساته‌کانی تری ئه‌و رۆژه‌ی به‌ شتی تروه‌ به‌سه‌ر ببات.. به‌لکو بی‌گومان ئیمان و باوه‌‌پ‌داریتی (حاله‌تیکی هه‌میشه‌یی)ی مرۆ‌فی باوه‌‌پ‌داره‌ و له‌ هه‌موو کات و زه‌مان و جێگه‌یه‌کدا هۆ‌گریه‌تی.

جا له‌به‌رئه‌وه‌ی (بیست) داپۆ‌شه‌ری جه‌سته‌یه‌و، جوانی و پا‌زاوه‌یی و قه‌شه‌نگی یه‌کی تری به‌به‌ردا ده‌کات، ئیمانی‌ش هه‌ر ئاویه‌و، ئه‌م ئیمانه‌شه‌ که‌ خاوه‌نه (ئیمانه‌ره‌که‌ی) ده‌پا‌زینیته‌وه‌ و له‌و جوانی و قه‌شه‌نگیه‌ی به‌به‌ردا ده‌کات، وه‌ك خواش فهرمه‌ویه‌تی: ﴿... وَلَئِنْ لَّيْسَ لَكَ حَبَابٌ اِلَيْكُمْ اَلَا يَمَنَّوْا بِكُمْ وَكَرَّهَتْ اِلَيْكُمْ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانُ...﴾ (٧) الحجرات. واته‌: به‌لام خوا باوه‌‌پ‌رو ئیمانی له‌لاتان خۆشه‌ویست کرده‌و له‌ دڵ و ده‌روونه‌تاندا پا‌زاندویتییه‌وه‌، هه‌روه‌ها کفرو بی‌باوه‌‌پ‌ری و به‌دکاری و یاخی بوون و سه‌پێچی له‌ فهرمانی خوا‌ی له‌لاتان ناشیرین کرده‌وه‌.

مرۆ‌فیش به‌ ئیمان و باوه‌‌پ‌داریتییه‌وه‌ قۆ‌زو جوانه‌، ده‌نا به‌بی ئیمان ناشیرین و شی‌واو و بی‌زراوه‌، هه‌ر به‌بی ئه‌و ئیمان و باوه‌‌پ‌داریتی‌ه‌ش گه‌نده‌لێ و ناشیرینی به‌دکاری و بی‌نرخ‌ی و لادانه‌کانی ده‌رده‌که‌ون، به‌پا‌ده‌یه‌کی زۆ‌ریش ئه‌م دیاره‌ ناله‌بارانه‌ی لی ده‌بینریت، به‌لام هه‌یج شتێک ئه‌م دیاردانه‌ ناشاریتییه‌وه‌، ته‌نها ئیمان نه‌بی‌ت، که‌ خوا بۆ مرۆ‌فی پا‌زاندۆ‌ته‌وه‌.

ئاکامی پشتگۆی خستنی حه‌ق و شوینکه‌وتنی ئاره‌زوو

ئهم چیرۆکه ئاماژه بو ئاکام و شوینه‌واری (خۆدامالێن له ئایه‌ته‌کانی خوا) و (پشتگۆی خستنی حه‌ق) له‌سه‌ر مڕۆڤ، ده‌کات، نه‌وه‌ش له‌م چهند ده‌سته‌واژانه‌دا:

١- (فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ) شه‌یتان دوا‌ی که‌وت.

٢- (فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ) بوو به‌یه‌کیك له‌سه‌رگه‌ردان و سه‌رلێشیواوان.

٣- (وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ) گه‌ر خواستمان وابایه، که‌سه‌رفرازی که‌ین، نه‌وا به‌و ئایه‌ت و زانستانه به‌رزو پایه‌دارمان ده‌کرد، به‌لام نه‌و کابرایه، خۆی له‌زه‌وی و ژیا‌نی دنیا‌په‌رستیدا توند‌کردو، هه‌زی له‌ژیا‌نی سه‌رزه‌وی و خۆنووساندن به‌زه‌وییه‌وه‌بوو.

٤- (وَاتَّبَعَ هَوَاهُ) هه‌روه‌ها دوا‌ی هه‌وا و ئاره‌زووی خۆی که‌وت.

٥- (فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ) نموونه‌ی نه‌و وه‌ك نموونه‌ی سه‌گه‌.

٦- (إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ) کاتیك نه‌و سه‌گه‌ ده‌ریکه‌یت و پرا‌وی بنییت، زمان ده‌ردینییت و له‌هه‌ناسه‌برکێدا‌یه، یا‌ن کاتیك وازی‌شی لێ‌بیییت، هه‌ر له‌حاله‌تی زمان ده‌رکێشان دا‌یه.

ئهم شه‌ش ده‌سته‌واژه‌یه‌ی پیشوو، شه‌ش ئاسه‌وارو ئاکامی ترسناکی پوو له‌هه‌ق وه‌رگێپران و خۆدامالێن له‌ئایه‌ته‌کانی خوا، هه‌ریه‌که‌شیان به‌مه‌ترسییه‌کی گه‌وره‌و، زیانیکی زۆر دا‌ده‌نریت، نه‌ی ئاخۆ ته‌گه‌ر هه‌موویان پێکه‌وه‌له‌که‌سیکدا هه‌بن، حا‌لی چۆن بی‌ت؟ بی‌گومان له‌نا‌وی ده‌باتو، په‌نجه‌پۆو بزی ده‌کاتو، ده‌بیشیکات به‌سه‌ربازیك له‌سه‌ربازانی شه‌یتان.

له مه شه وه بهو دهره نجامه ده گهين كه له ژياندا دوو پړنگا هيه: (پړنگاي راست) و (پړنگاي گومرپاي)، (پړنگاي خوا) و (پړنگاي شهيتان).. خو نه گهر هر كه سيك بهر پړنگاي يه كه مدا نه روات، نه وه بېگومان و (شتيكي به لگه نه ويسته)، كه به پړنگايه كي تر دا دهر روات.

هروه ها له م مه سه له يه دا به وهش ده گهين، كه پابه نديي بهر پړنگاي راست و باوه ردارييه وه، شويكه وتني چه مك و حقيقه ته كاني نيمان و، وابه ستي به تين به ناييني توكمي خواوه، تاكه زمانه ي دنيايي، كه به يارمه تي و كومه كي خوا مروژ له شهيتان دهر پريزيو، شهيتان و سه ربازه كانيشي له مروژي باوه ردار دوور ده خاته وه.

به لام نه وه د ه سبه رداري نه م پړنگايه بيت، نه وه بېگومان وهك نيچيريك ده كه ويته به رده ستي شهيتان و، ديلي لاي كومه لي (حيزي) شهيتان ده بيت و، پيكر او كه وتووي وه سه سه كاني ده بيت.. نه ي ناخو كاتييك ته سليمي شهيتان ده بيت، له چ حالتيكدا بيت؟ بېگومان به خيري و زمان دهر كي شان وه له پيشيه وه دهر روات و، ده بيت يه كيك له سه رليشي و او گومر او لادهران، هروه كه شويكه وتووي هه او ناره زووي خوي ده بيت، دياره هر به ته نياش (شويكه وتني هه او ناره زووش دهر ديكي كوشنده يه و مروژي هه وهس په رست له زه وي دا و له خوشويستني دنيا دا ده چه قيني، مروژيش (واته له م جوړه كه سانه) ته نها شته كړچ وكاله كاني دنيا و شته ناره زو و به خشه كان و كه ره سه هه واپه رستي به كاني دنياي چه ننگ ده كه ويته و هر نه وانه ي تي دا هه لده بريزي، نيد ي له و كاتانه دا وهك سه گي لي ديته و له حالته ي زمان دهر كي شان و هه لپه كړديكي به رده و امدا ده وي و، نه م زمان دهر كي شان و هه لپه كړدنه ش به دواي نه و شت ومهك و كه ره سه خوشي به خشه براوانه ي دنيا دا يه، كه مروژ له زه وي دا هوگرو وابه ستيان ده بيت و واش ده زانيت به نه مري تياياندا ده مينيتته وه.

رێگهی بهرزبوونهوهو، رێگهی پۆچوون

ههروهها لهم نایه تانهوه رێگهی بهرزبوونهوهو، رێگهی پۆچوون و نزم بوونهوه رهچاو دهکهین، ئەمەش لەم فەرماشتهی خوادا: ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ...﴾ (الأعراف ١٧٦) به مانای: گەر ئێرادهمان لهسهری بوايه که بهو نایه تانه بهرزى و سهرفرازو پایه دارى بکهین، ئەوا ئەو پلهیه مان پێدهدا، بهلام -ئهو خۆی- ههزى له دنیا په رستى و پێچه قاندى له زهوى دابوو و شوینى ههواو ئاره زووى خۆی کهوت.

وهك له نێو خهلكيشدا يه كدهنگى و تهبايه كى بىروا له سه رهوه ههيه، كه بێگومان هه موو مڕۆڤى كى ژىرو هۆشمه ند له م دنیا يه دا هه زى له وه يه كه به رزو پایه دارو خاوه ن ئاستى كى بالا بێت و، شان و شه و كه تى كى گه وه رى هه بێت و له نێو كه سانى تر دا به چاكى باس ی بکړیت.. بهلام رێگا و شیوازه كانى خه لكى بۆ گه يشتن به م نيازه جوان و نایابه هه مه جوړن، هه ندى كيان رێگایه كى پێچه وانه و هه له ده گرنه بهر، وازه دانن به مه ده گنه مه به سته كه یان، بهلام له راستیدا ته نها پێچه وانه ی ئەو مه به سته یان ده سگير ده بێت.

بێگومان رێگای بهرزبوونهوهو سه ره به رزى، پا به ندى و ده سگرتنى جى ددى و راستگۆيانه و په يره و کارانه يه به و نایه ت و فه رمانانه ی خوا و به ئایین و شه رعه که یه وه، ئەمەش له فەرماشته که دایه (لَرَفَعْنَاهُ بِهَا).

بێگومان خوا مڕۆڤى له جوانترین و باشتترین شێوه و پوخساردا دروست کردووهو، له تهواوى مه خلوقاتى ترى سه ره زهوى باشترى داناهوه، خوا زیاری سه ره به رزى و پایه بلندى و پێژلێنانه تى، هه ر بۆیه ش رێنمایى کردووه بۆ گرتنه به رى ئەو ئامرازو شیوازه ی، كه به و سه ره به رزى و پێژو پایه بلندیه ی ده گه یه نیت، له م پروه وه نایه ته كانى بۆ نادرۆته خواره وه و پێغه مبه رانى بۆ ناردووه و، حوكم و فه رمانه كانى

بۆ دیاری کردووه.

جا كه سیك بهو حوكم و فرمانانهی خوا قایل بیت و پهسندیان بكات و پێوهیان پابه ند بیت، ئهوا پلهی سهربه رزی و بلندبوونه وه و پێزو كهرامه تی ده سگیر بووه. پێچه وانهی ئهم پێگایه ش، پێگای پۆچوون و، خه ساره قه ندی و گومراپوونه، بێگومان پێگای پۆچوون و دابه زینیشی له په تکر دهنه وی ئایه ت و فرمانه کانی خوادایه و، له پشتگویی خستنی شه رعه که داو به ده مه وه چوونی وه سه سه و خورپه کانی شه یتان دایه.

ههروه ها پێگهی پۆچوون و به ناخی زهوی داچوون، له خۆچه قان دن له زه ویداو شوینکه وتنی ههوا و ئاره زوودایه (وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوْنَهُ).

مانای (أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ) یش ئه وه یه مرۆڤ به دنیا هه لخه له تیت و له پۆژی دوا یی به باشتر دابنیت و، مه یل بخته سه ر شته جوان و فریوده رو خۆشی به خشه کانی و، سه رکر دنه سه ر ئاره زوو و چێژو که سه ره و باق و بریق و ئال و والا بێ شه رعه کانی و، پێبازه ئاره وا و بێ په رژینه کانی.

جا هه رکه سیك ئاوا په فتار بکات، ئه وه بێگومان شوینی هه وا وه وه سی که وتوه و جله وی دا وه ته ده ست شه هوه ت و ئاره زوه کانی و، بو وه ته که سیکی (زینده وه ری سه رزه وی) و ئاره ئایانه و ئاره زو په رستانه و به ره لایانه ده ژێ.

به هۆی خۆ به زه وی گرتن و دنیا په رستیشه وه زیاتر نزم ده بێته وه و ده که ویت و لیژ ده بێته وه، ئهم که وتنه شی به بنی زه وی ده گیه نیّت.

دیاره بالنده ش هه تا به رزتر بیته وه له بۆشاییدا و به پانتایی ئاسماندا بفریت ناهیلێت راوبکریت و ببیته نیچیری درنده کان. به لام کاتیك داده به زیته سه رزه وی و بهو خۆراکه فریوده ری نیو داوه که ته فره ده خوات، ده که ویته ناو داوه که وه.. مرۆفیش ئاوا یه.

بۆچی سهگ هه میسه له زمان ده رکیشان و هه ناسه برکئ دایه؟

ئهم چېرۆکه له لایه کی تره وه باسی ئه وه ده کات که سهگ بهرده وام له زمان ده رکیشان دایه، (إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ) کاتی که دهی ده کهیت و تنگی پی هه لده چنیت زمان ده ردینیت، یان کاتیک وازی لی دینیت هه زمان ده ردینیت.

ئهم حاله تهش له نیتو حاله ته کانی سهگدا تیبینی کراوه که له کاتی روشتو هه لاتنیدا زمان ده ردینیتو، له کاتی په لامار دانیدا بهرا کردنه وه زمان ده ردینیت، ههروه که له کاتی بهرینگا رویشتنیدا زمانی ده ردینیتو، له کاتی پالکه و تنو دانیشتنیشیدا زمان ده ردینیت.

بۆچی ئهم زمان ده رهیتانه بهرده وامه ی ههیه؟

ئهمهش سهرنج و ناوردانه وهیه کی زانستیانهیه له سهرنجه زانستیه کانی قورئان. چونکه وهک زانراوه قورئانی پېرۆز چه ندین سهرنج و ناماژه ی زانستی له باره ی گشت بواره کانی ژیانو، بابه ته هه مه جۆره کانه وه تیدایه وه، دهقه گرانو، موعجیزه داره کانی قورئانیش گه لی که ناماژه ی زانستیانه یان له خو گرتووه وه، پۆژبه پۆژ، هه تا گرو ی به شه ریش زیاتر له زانستو زانیارییه کاندای پش بکه ون، ئه و ناماژه زانستیانه ی قورئانیش زیاتر روون ده بنه وه.

به پراستی رازو نه یینی (زمان ده رهیتانی هه میشه یی) ی سهگ له وه دایه، که خوی پهروه ردگار له پیستی سهگدا ئه و کونه وردیلانه ی دروست نه کردوه، که له تهوای گیانه وه ران و مه خلوقاتی تر دایه دروستی کردوون، دیاره ئهم کونه وردیلانه ی پیستیش زۆر بۆ لهش پنیوست، چونکه ئه و عه ره قه ی لهش ده رده ده ن، که لیی ده رده چی ت، ئه و عه ره قه ش، که له جهسته ده رده چی ت، چه ندین شتی ژهه راوی و ماده ی میکروبی و ترسناکی تیدایه، که نه گه ر له گه ل عه ره قدا و له پتی ئه و موانه وه ده رنه چن و، له له شدا بمیننه وه، ئه و نازاری ده دات و، له ناویشی ده بات، له بهر ئه وه

کونه وردیلانه کانی نیو له شو و ده رچوونی عه ر ه ق لیانه وه، نیعمه تیکی گه وه ی
خوایه بۆ مرۆڤ و (بۆ گیانه وه رانی تریش)، ئه مه ش له و نیعمه ته گه وه و زۆرانه ی
تری خوایه، که هیچ که سێک ناتوانیت بیانژمیریت.

جا له بهر ئه وه ی سه گ ئه و کونانه ی له پیستیدا نیه، ئاخۆ چۆن ئه و ژه هره
زیانبه خشانه ی له شی ده رکات؟ بیگومان له پێی زمان ده رهینانه وه ده ری ده کات.
واته له پێی ده و زمانیه وه، ئه مه ش کرداریکه و، خوا به فیه رت پێی داوه و
پێنمایی بۆ ئه و کاره ئاسایی (فیه ری)یه ی کردوه، وه ک فه رموشیه تی: ﴿قَالَ رَبُّنَا
الَّذِيْ اَعْطٰی كُلَّ شَيْءٍ حَلَقَهٗ ثُمَّ هَدٰیۙ﴾ ٥٠ طه ﴿هه ره ها فه رمویه تی: ﴿وَالَّذِيْ قَدَّرَ
فَهَدٰیۙ﴾ ٢١ الاعلیٰ ﴿.

بیگومان ئه م ئامازه زانستییه ش ئاگادارمان ده کاته وه له وینه یه ک له وینه کانی
حیکمه تی زۆر گه وه و به رفراوانی خوا، چونکه خوا حه کیم و زانا و دانیه و، هه موو
مه خلوقیکی به حیکمه تی خۆی و بۆ مه به ستێک خه لق کردوه و، سروش و ئیله امی
ئو ئامرازو شیوازانه شی پێ راگه یاندوه، که پێی ده ژێو، هه ر به و حیکمه ته
زۆره شی پێنمایی کردوه، که چۆن ئامرازه کانی ژیا نی به کاربێنیت.. پاک و
پێگه ردی هه ر بۆ خوایه.

رازو نه یینی چواندن به سه گ و گو یدریژ

قورئانی پیرۆز غوونه ی به هه ریه که له سه گ و که ر (گو یدریژ) هیئا وه ته وه و
چواندوونی به دوو غوونه ی دیاریکه راو، بۆ چه ند که سو تا قمیکی دیاریکه راو، ئه و
که سه دیاری که راوه و، ئه و دوو ئازه له شی روون کردۆته وه. دیاره ئه وه ی، که به
سه گه که چوینراوه، ئه و کابراییه، که خوا ئایه ته کانی پێ سپارد، به لام خۆی لیان
دامالێ و خۆی به ژیا نی ئاره زوو په رستانه ی سه ر زه وییه وه چه سپ کردو،
شه یتانیش بۆ پێنموونی کردنی، دوا ی که وت، ئه و کابرایه ش دوا ی هه وا و ئاره زوو ی

خۆی کهوت. یان با بلێن (ئهوێ به سهگه که چوینراوه، ئهو زانایهیه که کاری به زانسته کهی خۆی نه کردوو)، پروکاری هاو شیوهی نیوانیشیان (واته له نیوان ئهوو سهگه کهدا) ئهو ههلهپه کردن و ههناسه برکێ و زمان ده رکردنه هه می شه یی و بهرده وامه یه. سهگه که بۆیه زمان ده رده هینیت و ههناسه برکێ یه تی، تا کو عه ره قه که ی نیو له شی له پێی زمانیه وه ده ردا ت. ئهو زانایه ش که کاری به زانسته که ی نه کردوو، به رده وام به دهم رۆیشتنه وه به دوا ی که لا وه ی دنیا دا زمان ده ر دینیت و بۆ خۆ نزی که ر د نه وه ش له زۆر دارانی له سته مدا رۆچوو، که سووره له سه ر ئهو ی له سه ر حیسابی زانسته و دینه که ی رازیان بکات و ئهو زانسته و ناینه ی بخاته خزمه تیانه وه.

ههروه ها ئهو که سه ی، که به که ر (گویدریز) چوینراوه، ئهو زانایه یه، که کاری به زانسته که ی نه کردوو، وه ک خوا له باره وه فه رمو یه تی: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ حُمِلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ...﴾ (الجمعة)، واته: غمونه ی ئهوانه ی، که ته وراتیان پێ سپێ دراو، به لām له ئه ستۆیان نه گرت و کاریان پێ نه کرد، وه ک غمونه ی گویدریژیکه، که بارێک له کتیبی هه لگرتیبت. به راستی ئه مه ش ناشیرینترین نمونه یه بۆ ئهو که سانه ی، که ئایه ت و فه رمانه کانی خویان به درۆ دانا وه و با وه ریان پێ نه بو وه.

مه به ست له وشه ی (قوم) له م ئایه ته دا (بئس مَثَلُ الْقَوْمِ...) جووله که کان و زانا و قه شه کانیان، که ته وراتیان خو یند بو و لێی تی که یشت بو و و لێی کو لیبو و نه وه (له ئه ستۆشیان نابو کاتیک پێیان سپێ را بو و) پرو پا که نده ی عیلم و زانسته ییان پێ وه ده کرد، به لām له ژیا نی عه مه لی و له کرده وه کانیاندا پێ وه ی پا به ند نه بو و. ههروه ها رێنماییه تیۆری (نظری) یه کانی ته وراتیان له بواری ژیا نی راسته قینه ی ئیمانیدا بۆ حه قیقه ته زیندوو ه کانی ژیا ن ته رجه مه نه کرد بو و، ئه وان به م په نگه، که ئه رکی په ی ره و کردنی ته وراتیان پێ سپێ را بو و، که چی له ئه ستۆیان

نه گرتو کاریان پێ نه کرد. خواش نهوانی بهو جۆره گویدریژه شوبهاند که چهند کتیبو نامیلکهیه کی لی بارکراییتو بهلام کاتیک ههلیان دهگرت نازانیت چی یه و چییان تیدایه. چونکه لهلای گویدریژه که (نهگه کتیبی ههگرتیبت) (یان دارو تهختهی ههگرتیبت) وهک یهکهو ههه تهنها قورسایو نارچهتی له ههگرتنی باره که دهسگیر دهیبتو، هیچی تری لی ناچنیتتهوه.

داخو جیاوازی نیوان (جولهکهکان له ههگرتنی تهورات) و نهو گویدریژهشدا چی بیت که باری چهند کتیبیکی ههگرتوهو، چ شتیک نهوانی لهم گویدریژه جیاکردیتهوه؟ نهوان تهوراتیان لهسهه عهقلو بیرو هوشیاندا ههگرتبوو، نیددیعی لههوشیان دهکرد گوایه بهو بوون به زانایان، بهلام ئایا سوودیان لهو خویندنو لیکۆلینهوهو لهبهکردنهی تهورات بینیو، پاراستیان؟ نهی ئایا ژبانو کارو کردهویان بهگۆرهی نهو دیراسه لهبهکردنو زانیاریانهی نیو تهوراتیان بووه؟ نهخیر، نهوان لهو رووهوه وهک گویدریژه که بوون، ئیدی له چ شتیکدا له گویدریژه که جیابوونهتهوه؟

نهو جۆره کهسهی، که خوا وهک نمونه شوبهاندوویهتی به سهگو به کهه، نهو زاناییه، که خوا زانستی پێ بهخشیوه تاکو بهرزو پایهبلندی بکات پێی، بهلام نهو -واته نهو زانایهی خۆی- پایهبهرزوی یهکهو ریزلینانه کهی خوا رهت دهکاتهوهو نهوهی لهلا باشتهه خۆی به زهوییهوه بچهسپینیتو دوا ههواو ههوهس بکهویت. نهو دوو نمونهو وینه قورئانییهش بانگهوازیکن بو ههه خاوهن زانستیک، که کاروباری خۆی بهتوندی پابگریتو بهو زانستهی خۆی لهخوا بترسیتو له سزای خوا خۆی پێ بیاریزیتو، بو پایهبهرزوی ریز لهخوگرتن و سوودی کهسانی دی بهکاری بینیت، نهک بو خوژمکردنهوهو پایهنزمی و شوینکهوتنی سهرشویرانهی کهسانی بهدکار.

بهراستی چهندهها کهس ههه له ههگرتانی پلهو نازناوی زانستیو، خاوهنانی پرونامه بهرزه زانستییهکانو، لهوانهش، که بهرزترین پلهو فرهمانی رهسمیی

ئىسلامى له لای زۆردارانى له ستهمدا پوچو به پړتوه ده بن.. چنده ها كه س هه ن له وانى، كه ئه م دوو نمونه قورئانيان ده يانگريته وه و چنده ها كه س له مانه له سه رشوړى و ئاستى نرم و زمان ده ركيشان و هه ناسه بركى دان به دواى مال و سامان و شتومه كى ساخته ي پړاوه ي دنيادا -وهك چو ن سه گ زمان ده رده كي شت و له هه لپه دايه -، به راستى چنده ها كه سى تريش له وانه -وه كو گويدرئژ چو ن له نه فامى و گه مژه ي و ماندويتى و ناره حته ي دايه - ئايا له و حاله دان و، هيچ سووديك له زانسته كه يان وه رناگرن..

له ناوچيت نه و كه سه ي، كه وا خو ي باده دات گوايه زانايه و كه چى له په ندو نمونه ي سه گو كه ره كه يه.. له ناوچيت نه و كه سه ي كه (زانسته كه ي خو ي) زه ليل و سه رشوړ ده كات، كه زانسته كه ي خو ي نه گبه ت و به دبه ختى ده كات و، خه ساره ته ندو له نيوبراوو، سزادراوى روژى قيامه تى ده كات.. ده سا خوا به ره كه ت نه خاته زانستىكى واوه كه خاوه نه كه ي به م ناكامى چاره ره شيبه ده گه يه نيټ.

كه ي زانست خاوه نه كه ي له كه وتن ده پاريزيت؟

كه ي زانست خاوه نه كه ي له كه وتن ده پاريزيت؟ پرسىاريكى گرنگه و وه لامه كه شى له ماموستاى پيشه وا (سيد قطب) ده خوازين، كه له ته فسيره كهيدا (في ظلال القرآن) له م باره يه وه گوتويه تى:

"له بهر نه وه ي زانست به ته نها خاوه نه كه ي ناگريته وه له كه وتن، به رنامه ي (قورئانى) ريگه يه كى بو پيكهاتى ده روونى موسلمان و ژيانى ئىسلاميانه داناوه كه هه ر زانست به ته نيا بو زانين و مه عريفه يه نيه، به لكو ئه م به رنامه قورئانى يه زانست ده كاته عه قيده يه كى گه رم وگورو هانده رو بزوينراو بو به ديه ينانى چه مك و مه دلولى خوازاوى خو ي له جيهانى ويژدان و، هه روه ها له جيهانى ژيانيشدا.

بيگومان به رنامه ي قورئانى (المنهج القرآني) بيروباوه رو عه قيده له وينه يه كى

تيۆرى (نظري) دا بۆدیراسە کردن ناخاته بەرچا، چونکە ئەو تەنھا زانستىكى ڕوتەو، نە لە جیهانی وێژدانو، نە لە جیهانی ژيانیشدا هیچ شتێک بەرھەم ناهێنێت، چونکە زانستىكى ساردو سەرەو، خاوەنەكەى لە ھەواو ھەوەس ناگرتتەو، ھەچ شتێک لە قورسايى ئارەزووەکانى لانايات و شەيتانىشى بۆ دەرناکات، بەلکۆ لەوانەى ڕېڤاى ئارەزووەکانى بۆ خۆش بکات و بىناپەرستىت. ھەمديسان بەرنامەى قورئانى، ئەم ئايىنە ھەر تەنھا لەشیوەى (رژيمىكى ئىسلامى) و (فيقھىک و زانستىكى شەرىعى ئىسلامى) و لەشیوەى (ئابورىيەكى ئىسلامى) و (چەند زانستىكى گەردوونى) و (چەند زانستىكى دەرروونى) و لەھەچ شىوەىك لە شىوەکانى ليکۆلینەو (مەعريفى) دا ناخاتە ڕوو، بەلکۆ ئەم دینە وەك عەقیدەىكى پالئەرى بەليشاو زیندوکرەو و بیدارکرەو و ھەستینەرەو و بەرزکرەو دەرناخاتە ڕوو کە پالئەرى ھەلس وکەوت و چلاکى بۆ بەدیھىنانى چەمکە عەمەليەكەى لەکاتى دەستبەجى ستارگرتنى لە دڵ و عەقل دا، مردنى دڵ لادەبات و زیندووى دەرکاتەو، دليش بەخيى دەست بە لیدان و ھوجوول دەرکاتەو و دەرۆيت و ھىواکانى تيا دەرگەشێنەو، دەرگاكانى پيشوازی و ھەرگرتن بەدەمەو چوونى فيترەتيان تیدا دەرکەوتتە گەر و دەرگەپتەو بۆ يەكەمى سەردەمى بەرنامەى خوا، ئیدی بايەخ و مەبەستەکانى پەيدا دەرکەو و بەرز دەرکەو و ھىزى بەکيشکردنى زەوى ناتوانيت لە زەویدا بيهيليتەو، لەشیكى قورس و تەمبەلى ھەيتتو، ھەر بە زەویدا نووساييت و سەرگەرمى ژيانى دىنايت.

ھەر ھەوا بەرنامەى ئىسلامى، ئەم دینە وەك مەنھەجێک بۆ ليۆردبوونەو و تېرپامان دەرناخاتە ڕوو، کە جودا و دەرگەمەنە لە مەنھەجەکانى دەرکردى مەرۆف لەرووى تيۆرى و ليۆردبوونەو شەو، چونکە ئەم بەرنامەى خوا بۆ ئەو ھاتو، کە مەرۆف لە کورتى و کەم کورپىەکانى خۆيان ڕزگار بکاتو، لە ھەلە و لادانەکانى ژيەر بارى يارى ھەواو ھەوەس دەرپازيان کاتو، لەژيەر قورسايى جەستەکانو، چەواشەکارى شەيتانىش قوتاريان کات. ھەمديسان ئەم ئايىنە وەك تەرازوێك بۆ حەق دەرناخاتە

پوو كە عەقل و بېروھۆشى خەلكى و تىگەيشتيان پىك دەخات، ھەر بەم تەرازووى ھەقەش رەوت و تەوژمى فيكرى و بزوتنەو ھەكەيان و ديدو تېروانىيان دەپيوت و ھەلدەسەنگيتىت. جا ئەو ھەي بەپي ئەم تەرازو ھەسند بىت، ئەو ھە راست و دروستە بۆ ئەو ھەي عەقل و بېروھۆشى خەلكى لەسەرى بۆن، بەلام ئەو ھەي كە ئەم تەرازو ھەي دەكەتەو ھەسندى ناكات، ئەو ھەلەو ھەي پيوتستە دەستى لى ھەلگيرىت. ھەروھە (بەنامەى قورئانى) بېروباو ھەي ئىسلام ھەك مەنھەجىك بۆ بزوتن و جم و جوول دەخاتە پوو كە ھەنگاو بە ھەنگاو پېشەرەو ھەي تى گروى بەشەرى دەكات لەسەر پي بەرزبونەو ھەرو لوئەكى ھەرو بلىندو، بەگويرەى نەخشە و پلانى خوى و بەرەدەى مەزەندەكراوى. لەكاتى بزوتنى واقىعى و جوولانەو ھەي راستەقىنەش دا (بەنامەى قورئانى) ياسا و پىمى ژيان بۆ خەلكى دادەپىژىت، ھەروھە رىساكانى شەرىعەتەكەيان و بنەماكانى ئابوورى و كۆمەلەيەتى و سىاسەتەشيان دادەپىژىت، پاشان خەلكىش بە (عەقل و بېروھۆشى رىكخراو و وابەستەيان بەو بەنامەيەو) شىوازى ياسادانان و رەوتى فيقھىيان و زانست و زانبارىيە گەردوونى و دەروونىيەكانيان و سەرجمە مەسەلە خوازراو ھەكەيانى ژيانى كەردەي و واقىعيان دادەپىژنەو، لەكاتىكىشدا دايدەپىژنەو كە لە دل و دەروونياندا گەرمى و ھاندانى عەقىدەو، كارايى و واقىعيەتى شەرىعەتو، پىداويستىيەكانى ژيانى واقىعىو، پىنمايى يەكانى ئەم ژيانە، ھەيە..

ئا ئەمەيە (مەنھەجى قورئانى) لە دارشتەنەو ھەروونە موسلمانەكان و ژيانى ئىسلاميدا. بەلام لىكۆلینەو ھەي تىورى كە تەنھا (بەمەبەستى لىكۆلینەو ھەي بىت) ئەو بىگومان ئەو زانستەيە كە مەژۇن پاپارىژىت لە ئاكارى خو قورس كەردن بە زەوىو، لە پالەرى ھەواو ئارەزوو، لە فرىودانى شەيتانو، ھىچ خىرو چاكەيەكىش بۆ مەژۇنايەتى بەدىي نەھىت^(۱).

(۱) (في ظلال القرآن) سید قطب / ۳ : ۱۳۹۹.

بۇ كۆتايى چيروكه كه ..

شيعريكى زاناي سەربەرزو پايەدار (جورجاني)

به ناوى (العالم الأبي)

بۇ كۆتايى باسو ليدوانمان دەر باره ی ئەم چيروكه ی قورئان (چيروكى ئەو كه سەى كه خۆى له ئايەتەكانى خوا دامالئى) و كه له ناوچووو رەنجەپوۆو خەسارەتمەندىش بوو، قەسىدەى پيشەوايه كى زاناي سەربەرزو دلئىرو به رپز دىنيىنەوه كه ئەوئش (قاضي، أبو الحسن على بن عبدالعزيز الجرجاني) يە، كه قەسىدەيه كى به نرخ و به هادارى نووسيوه و تيايدا سيفەتەكانى زاناي سەربەرزو پايەبلندو، كاريگەريى زانستى به سوودى له سەر خاوەنه كەى -واته له سەر زاناکه - تۆمار کردوو، ئەم قەسىدەيه ش مامۆستای ليكۆليارو ساغده روه (عبدالفتاح ابو غده) له كتيبه به نرخه كيدا (صفحات من صبر العلماء على شذائد العلم والتحصيل) به تهواوه تى هيناوئيتييه وه، ئەمەش قەسىدە كيه:

رَأَوْا رَجُلًا عَنِ مَوْقِفِ الدُّلِّ أَحْجَمًا
وَمَنْ أَكْرَمَتُهُ عِزَّةُ النَّفْسِ أَكْرَمًا
بَدَا طَمَعٌ صَيْرْتُهُ لِي سُلْمًا
مِنَ الدُّلِّ أَعْتَدُ الصِّيَانَةَ مَغْنَمًا
وَلَكِنَّ نَفْسَ الْحُرِّ تَحْتَمِلُ الظُّمًا
مَخَافَةَ أَقْوَالِ الْعِدَا فِيمَ أَوْلِمَا؟
وَقَدْ رُحْتُ فِي نَفْسِ الْكَرِيمِ مُعْظَمًا
أَقْلُبُ كَفِي إِثْرُهُ مُتَنَدِمًا

يَقُولُونَ لِي: فَيْكَ انْقِبَاضٌ وَإِنَّمَا
أَرَى النَّاسَ مِنْ دَانَاهُمْ هَانَ عِنْدَهُمْ
وَلَمْ أَقْضِ حَقَّ الْعِلْمِ إِنْ كَانَ كُلُّمَا
وَمَا زِلْتُ مُنْحَازًا بِعِرْضِي جَانِبًا
إِذَا قِيلَ: هَذَا مِنْهُمْ قُلْتُ قَدْ أَرَى
أَنْزَلَهَا عَنْ بَعْضِ مَا لَا يَشِينُهَا
فَأَصْبَحُ عَنْ عَيْبِ اللَّئِيمِ مُسْلَمًا
وَلَيْنِي إِذَا مَا فَاتَنِي الْأَمْرُ لَمْ أَبْتَ

وَلَكِنَّهُ إِنْ جَاءَ عَفْوَ قَبِلْتُهُ
وَأَقْبِضْ خَطِيئِي عَنْ حُطُوطٍ كَثِيرَةٍ
وَأَكْرِمْ نَفْسِي أَنْ أَصَاحِكَ عَابِسًا
وَكَمْ طَالِبِ رُفِّي بِنِعْمَاهُ لَمْ يَصِلْ
وَكَمْ نِعْمَةٍ كَانَتْ عَلَى الْحُرِّ نِعْمَةٌ
وَلَمْ أَتَبَدَّلْ فِي خِدْمَةِ الْعِلْمِ مُهْجَتِي
أَأَشْقَى بِهِ غَرَسًا وَأَجْنِيهِ ذُلَّةً
فَإِنْ قُلْتُ: زَنْدُ الْعِلْمِ كَابٍ فَإِنَّمَا
وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ صَانُوهُ صَانَهُمْ
وَلَكِنْ أَهَانُوهُ فَهَانُوا وَلَطَخُوا
وَمَا كُلُّ بَرْقٍ لَاحٍ لِي يَسْتَفْزِنِي
وَلَكِنْ إِذَا مَا اضْطَرَّنِي الضُّرُّ لَمْ أَبْتَ
إِلَى أَنْ أَرَى مَا لَا أَغْصُ بِذِكْرِهِ

وَإِنْ مَالَ لَمْ أَتْبِعْهُ: هَلَّا وَلَيْتَمَا
إِذَا لَمْ أَنْلَهَا وَإِفْرَ الْعَرَضِ مُكْرَمًا
وَأَنْ أَتَلَقَّى بِالْمَذِيحِ مُذَمَّمًا
إِلَيْهِ وَإِنْ كَانَ الرَّئِيسُ الْمُعْظَمًا
وَكَمْ مَغْنَمٍ يَغْتَدُّهُ الْحُرُّ مَغْرَمًا
لِأَخْدِمَ مَنْ لَأَقِيْتُ لَكِنْ لِأَخْدِمَا
إِذَا فَاتَّبَاعَ الْجَهْلِ قَدْ كَانَ أَحْزَمًا
كَبَا حِينَ لَمْ نَحْرُسْ حِمَاهُ وَأَظْلَمَا
وَلَوْ عَظُمُوهُ فِي الْقُلُوبِ لَعُظُمَا
مُحْيَاهُ بِالْإِطْمَاعِ حَتَّى تَجْهَمَا
وَلَا كُلُّ مَنْ فِي الْأَرْضِ أَرْضَاهُ مُنْعِمًا
أُقَلِّبُ فِكْرِي مُنْجِدًا ثُمَّ مُتْهِمًا
إِذَا قُلْتُ: قَدْ أَسْدَى إِلَيَّ وَأَنْعَمًا^(١)

(١) صفحات من صبر العلماء لأبي غدة: ص ٩٥-٩٦

چیرۆکی پێنجهم

چیرۆکی لوقمان

ئهم چیرۆكه له دهقه قورئانییه كهیدا ئاوا هاتوو، كه خوا فەرمویه تی:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ١٢﴾ وَلِذَٰلِكَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يُعْطِيهِ يَبْنِي لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهَنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفَصَّلَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَى الْمَصِيرِ ١٤﴾ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأُنَبِّتُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ١٥﴾ يَبْنِي إِنَّهَا إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ١٦﴾ يَبْنِي أَقِمِ الصَّلَاةَ وَامْرُءًا بِالْمَعْرُوفِ وَأَنَّهُ عَنِ الْمُسْكَرِ وَأَصِيرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزَمِ الْأُمُورِ ١٧﴾ وَلَا تُصْعِرْ خَدَكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ١٨﴾ وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ١٩﴾ لُقْمَانُ ﴿

واته: بێگومان ئێمه عهقل و حیکمهت و زانستمان به (لوقمان) گه یاندبوو -که پیاوینکی چاکه خوازو وردبین و په وانبێژ بوو- و بهو پهنگه ی پێمان راگه یاند، که سوپاسگوزاری خوابه، جا هه رکه سێک سوپاسگوزار بێت، ئه و له پێناوی سوود و پاداشتی خۆی دایه، هه رکه سێکیش سوپاسگوزاری خوا نه بێت و سه پله بێت، ئه وه بێگومان خوا بێ باکه له سوپاسی خه لکی و، پێویستی پێ نه .. لوقمان بۆ دانانی کوپه کهشی له سه ر ئه و پێگه پاکه و له کاتی پهروه ده کردنی و ئامۆژگاری کردندا، به کوپه که ی خۆی گوت: کوپی خۆم، هاوه ل و هاو به ش بۆ خوا دامه نه ئی، چونکه به راستی هاوه ل دانان بۆ خوا (شیرک)، سه ته میکی هیجگار گه و ره و نا په وایه . ههروه ها ئێمه فه رماغان به مڕۆف کردووه و پا به ندمان کردووه به وه وه، که ئاکاری چاک له گه ل دایک و باوکیدا بنوینیت. به تایبه تیش، که دایکی به لاوازی و نازارو نا په حه تییه کی زۆره وه له کاتی هه لگرته ی به پێستی سک و له کاتی مندالبوونیشدا زه حمه تی پێوه کێشاوه، ههروه ک که دوو سالی ش شیر ی پێ ده دات و دوا ی ئه وه ش له شیر ده بی پێته وه، بۆ ئه مه فه رماغان به مڕۆف کردوه، که ئه ی مڕۆف ده بێت تۆ سوپاسی من و دایک و باوکت بکه ی ت و، هه ر بۆ لای خواش ده گه رێته وه. ئه ی مڕۆف ئه گه ر دایک و باوکت به و په ری هه ول و کۆششیانه وه وایان لی کردیت، که هاوه ل بۆ من دابنیت بێ ئه وه ی هیچ به لگه و زانیاریه ک له و رووه وه هه بێت، ئه و گۆپرایه لپیان له وه دا مه که و به ده م فه رمانه که یانه وه مه چۆ، به لām هه میشه له دنیا دا به چاکی و گۆپرایه لی و خزمه تگوزاریه وه له گه لپاندا بژی و له هه مان کاتیشدا پێگه ی راستی ئه و که سه به بگره به ر، که به دلسۆزی و خوا په رستییه وه بۆ لای من گه را وه ته وه، له دوا ییشدا گه رانه وه تان هه ر بۆ لای من و هه والی هه موو ئه و کارو کرده وانه شتان پێ ده ده م که له دنیا ئه نجامتان داوه .. -جاریکی تر له سه ر زاری لوقمان ده فره مویت: ئه ی کوپی خۆم، ئه گه ر گونا هێک هینده ی تۆی ده نکه خه رته له یه ک - که به چو و کترین شتی به چا و بینرا وه - هه بێت و له نیو بۆشایی به رد یکدا هه شار درابیت، یان له ئاسمانه کاندا، یا خود له شوینیکی دیاری زه ویدا بێت، خوا

هەر دهیزانیته و ئاگاداریهتی و دهیهینیتته بهرچاو، بێگومان خواش زاناو ئاگاداره. نهی کورپی خۆم، بهردهوام نوێژهکانته بکه و لهسهریان جێگیر بهو، فهرمانیش به چاکه و، پێ له خراپه بگره و، بهئارام و خۆراگریش به له بهرامبهر ئهو ناخۆشیانهدا که تووشت دهبن. بهراستی ئهم کارانهش لهوانهیه که ههر دهیته پابهند بیت پێیانهوه. ههروهها کورم، پرووت له خهڵکی وهرمهگیره و خۆت به گهوره پیشان مهده و خهڵکی به سووک و کهم دامه نێو، به ناز و دهعیه و خۆیادانهوه بهسهر زهویدا مهپۆ، چونکه بهراستی خوا هیچ کهسیکی خۆ بهزلزان و خۆههڵکیشی خۆش ناوێت که سوپاسی نیعمهتهکانی خوا ناکات. پاشان کورم، له پڕۆیشتندا بهشیوهیهکی (میانپهویی) برۆ، واته لهنیوان خێرای و هیواشیداو، به دهنگیکی نهرم و هیواش بدوێ و بهرادهی پێیوست دهنگت بهرزکهوه، نهک به دهنگیکی گهوره و ناخۆش، چونکه ناشیرینترین دهنگ دهنگی گوێدریژهکانه.

چه ند وتهیهکی ههلبهستراوی ئیسرائیلی لهسهر ئهم چیرۆکه

زۆر له ڕاڤهکارو تهفسیرنوسه پیشینهکان-به نهریتی خوان- کهوتونه نێو قوولایی دهقه ئیسرائیلییهکان و ئهفسانهکانهوهو، چه نندین وته و قسهوباسیشیان لهسهر چیرۆکهکی (لوقمان) لهو دهقه ههلبهستراوه ئیسرائیلییهانهوه هیئاوهو، چه ند وته و پرووداو و سیفیهت و کرداریکیشیان داوته پال (لوقمان).

ئیمهش -تهنها له دهرووی ئاگادارکردنهوه- پوختهی ئهو وته و قسهو باسانه دهخهینه روو، نهک له دهرووی دان پێدانان و پشت پێبهستنیانهوه.. لهم پرووهشهوه ئیمامی (سیوطی) له کتیبی (الدر المنثور) دا وای هیئاوتهوه، کهوا (لوقمان) بهندهیهک (عهبدیک)ی دارتاشی حهبهشی بووهو، کورتهبالا و لووت خوار بووهو، دوو لیوی ئهستوروو دوو پێی پانی ههبووه، خواش حیکمهت و دانایی پێبهخشیهوه، بهلام پێی پیغهمبهریتیی لێگرتوهو، ناوبراو له گهورهپیاوانی سوودان و حهبهشه

بووه، گه وره پياوړتيا سې كه س بوون كه (لوقمان) و (نه جاشي) و (بيلالي كورې ابې رباح) بوون.

گوتراوېشه كه خوا (لوقمان) ي له نيوان (حيكمهت) و (پنځه مېرېتي) دا سهرېست كړدوه كه ناخو كاميان هله دېرېرېت، (لوقمان) يش حيكمهتي له جياتي (پنځه مېرېتي) هله لېراردووه، ننجا له كاتي خه وتنيډا (جبريل) هاتوته لاي و حيكمهتي به سهردا رشتووه و، نه وېش واي لي هاتووه كه پي بدوي. ليشيان پرسيوه: چوڼ حيكمهت له جياتي پنځه مېرېتي هله لېرارد له كاتي كدا خواي په ورو دگارت سهرېشكي كړد بويت؟

(لوقمان) يش له وهلامې هم پرسياره دا گوتوويه: نه گهر خوا ته نها به فرمان و عهزمي خوي كاري پنځه مېرېتي پي بسپار دمايه، هوا هيواي سهر كه وتم تېدا ده خواست و، به ته ماش دېووم كه له نه ستوي بگرم. به لام خوا سهرېشكي كړم، منيش لهو سهرېشكي كړدنه مدا ترسي نه ووم هېوو كه له كاري پنځه مېرېتيه كه دا لاوازو بي توانا يم، هېرېشه حيكمه ته كم له لا خو شه ويست تر بوو.

گوتراوېشه كه هو له كوراني (نازه) بووه و، گوايه ماوهي هزار سال ژياوه و، له پيش (داود) دا- سلاوي لي بيت- فهتواي بو خه لك داوه و، به لام كاتيك (داود) وهك پنځه مېرېك ره وانه كړدوه، (لوقمان) وازي له فهتو ادان هېناوه و، گوتوويه تي: بوچي وازنه هېنم كه مادام له جياتي خوځ كار كه راده په رېرېت؟!

هېروها گوتراوه (لوقمان) دادوهر (قاضي) يه كي (بهني ئيسرائيل) بووه و له پيش (داود) دا به (خليفه) بانگ كړاوه و هم باره يوه پي گوتراوه: نه ي لوقمان، ناي نه گهر بتكاته خليفه، تو دادوهر يي له نيوان خه لكيدا به راستي پي ده كه يت؟ نه وېش له وهلامدا گوتوويه تي: نه گهر خوا فرماني نهو كار هم پي بكات، نهوا دېكه م، چونكه ده زانم نه گهر خوا نهو فرمانه م پي بكات، كومه كېشم ده كات و فيرم ده كات و دهمپارېرېت، خو نه گهر خوا سهرېستشيم بكات، نهوا ساغي و سه لامه تي هله دېرېرېم، نهك به لا و دهرده سهرې.

مەلایكەكانىش لىيان پرسیو: ئەى لوقمان، بۆ وادەكەیت؟

ئەویش گوتىو: چۈنكە مەرۆفى حاكم و دەسلەتدار لە ناخۆشتەين جىگە و ناھەموارتىنىدا لەو دەترسەت، كە ستم لە ھەموو لایەكەو بىگرىتەو، ئىدى سەركزو زەلیل بىت، يان لەوانەيە كۆمەك بىكرىت و لە ھوكىدا بىمىنەتەو، جا ئەگەر لەكارى خۇيدا راستى بىيكت، ئەو شايانى ئەو، كە پزگارو سەرفراز بىت، خۆ ئەگەر بە ھەلەشدا بچىت، ئەو رىگای بەھەشتى لى ھەلەبوو، ئەگەر لە دىاشدا زەلیل و سەركز بىت، باشترە لەو، كە پایەدارو گوم بىت. ھەركەسىكىش دىيائ لەجىياتى رۆژى دوايى بویت، ئەو دىياشى لەدەست چوو، بە مولى رۆژى دوايش ناگات..

لەوكاتەدا فرىشتەكانىش سەرسام بوون لە جوانى مەنتىق و بىژەكانى، ئىتر (لوقمان) جارێك خەوتەو و سەراپای بە ھىكمەت داپۆشراو، بۆيە ئاگادار بوو و قسەى پى كرد. پاشان دواى خۆى (داود) بە خەلىفە بانگ كراو دانرا. ئەویش پەسەندى كرد، بەلام ھەمان مەرجى (لوقمان) دانەنا، ھەر بۆيەش كەوتە ھەلەو (خووش لىي خوش بوو).

(لوقمان) یش بە زانست و ھىكمەتى خۆى پشتگىرىي دە كرد، (داود) سلاوى لى بىت، پىي گوت: ئەى لوقمان، ھەر شادمان بىت، بەراستى ھىكمەت پى دراو بەلا و تاقىكردنەوت لى دوورخاىو، بەلام داود خەلافەت و دەسلەت پى دراو بە گوناھو بەلا تاقى كرايو.

ھەمدىسان گوتراو گوايە (لوقمان) عەبدىك بوو لەلای ئاغاكەى و لە ھەموو عەبدەكانى تر ھىمەن و لەسەرخۆ بوو بۆى. يەكەم كەردارى بىنراو لە ھىكمەتەكانىش، ئەو بوو رۆژىكيان، كە لەگەل ئاغاكەيدا دەبىت، ئاغاكەى دەچىتە سەر پىشاو (مراقى) بۆ بەجىھىنانى پىوستىيەكەى، بەلام زۆرى تىا دادەنىشت. (لوقمان) یش بە زمانى ھىكمەت بانگى كردو و پىي گوتو: بىگومان درىژبونەو، ماو، دانیشتن لە پىشاودا، جگەر ماندوو دەكاتو،

حاله‌تی کۆمیش تێك ده‌دات و گهرمایی یه‌کی زۆر به‌سه‌ری مرۆف ده‌گه‌یه‌نیت، له‌به‌رئه‌وه‌ که‌م دانیشه‌و وه‌ره‌ ده‌ره‌وه‌.. ئاگاهه‌شی هاته‌ ده‌ره‌وه‌ و ئه‌م حیکمه‌ته‌ی له‌سه‌ر ده‌رگای ئه‌و هۆله‌ نووسی که‌ بۆ به‌جی هێنانی پێویستی پێشواو ته‌رخان کرابوو.

پۆژێکی تریشیان ئاگاهه‌ی سه‌رخۆش و مه‌ست ببوو له‌و حاله‌ته‌یدا مه‌رجی له‌گه‌ڵ کۆمه‌له‌ که‌سیکدا کردبوو که‌ هه‌موو ئاوی ده‌ریاچه‌که‌ بخواته‌وه‌، هه‌ر بۆیه‌ش (لوقمان) ی بانگ کردو پێی گوت: من بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ پێویستم به‌تۆ هه‌یه‌، لوقمانیش پێی گوت: (ئه‌و کۆمه‌له‌ که‌سه‌م بۆ کۆیکه‌ره‌وه‌). جا کاتیك کۆی کردنه‌وه‌، (لوقمان) پێی گوتن: (ئێوه‌ له‌سه‌ر چ شتێك مه‌رج و گه‌وتان له‌گه‌ڵیدا کردووه‌. گوتمان: له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ بتوانیت هه‌موو ئاوی ئه‌م ده‌ریاچه‌یه‌ بخواته‌وه‌.. له‌و ساته‌دا (لوقمان) یش پێی گوتن: ده‌باشه‌، به‌لام ئاخ له‌م ده‌ریاچه‌یه‌دا چه‌ندین ماده‌و شتی وردی تر به‌ ئاوه‌که‌وه‌ نووساون، ده‌بی‌ت ئه‌و ماده‌دانیه‌ی لێ بکه‌نه‌وه‌ تاكو ئه‌ویش ئاوه‌که‌ بخواته‌وه‌.. ئه‌وانیش گوتمان: ئاخ ئێمه‌ چۆن ده‌توانین ئه‌و ماده‌دانیه‌ی لێ جیا بکه‌ینه‌وه‌؟ (لوقمان) یش له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌و پرسیاره‌دا لێی پرسین: ئه‌ی چۆن ئه‌ویش ده‌توانیت ئاوه‌که‌ به‌و هه‌موو ماده‌وه‌ شته‌ وردانه‌وه‌ بخواته‌وه‌؟

گوتراویشه‌: ئه‌وه‌ی به‌ لوقمان دراوه‌ له‌ حیکمه‌ت و دانایی، له‌جیاتیی که‌سو کارو مال و سامان و کۆر و کال و بنه‌ماله‌و چه‌ند سیفه‌تێك نه‌بووه‌، به‌لکو ئه‌و پیاویکی پۆژ و بێ‌ده‌نگ بووه‌و، بێ‌کرده‌نه‌وه‌ و تێفکرینی دووردرێژی هه‌بووه‌و، زۆر وردبین بووه‌و، هه‌رگیز له‌ پۆژدا نه‌خه‌وتوووه‌و، هه‌یج که‌سیکیش نه‌یدیوه‌ تف بکاته‌ سه‌ر زه‌ویو، یان قرخه‌قرخ و به‌لغه‌می هه‌بی‌ت، نه‌شیان دیوه‌ که‌ می‌ز، یان پی‌سای بکات، یان خۆی بشوات، یان یاری و گه‌مه‌ بکات یان پێ بکه‌نیت، هه‌روه‌ها هه‌ر وته‌یه‌کی دانایی و ژیریژی بدراندايه‌، جاریکی دی له‌ ده‌می ده‌رنه‌ده‌چوو و دووباره‌ی نه‌ده‌کرده‌وه‌، مه‌گه‌ر وته‌یه‌ک نه‌بی‌ت که‌ له‌گه‌ڵ تازه‌یه‌کدا بیدرکاندايه‌. (لوقمان) ژێشی هێناووو چه‌ند مندالێکی هه‌بوو که‌ هه‌موویان مردن و ئه‌ویش بۆ

یه کێکیان نه گریا، ههروهها (لوقمان) وای له حاکمو دهسهلاتداران دهکرد که نهوانه سهردانی بکهن، بهلام خۆی بو لای داناو ههکیان دهچوو تاکو تێرامان و تێفکیرین و په ندوه رگرتنی هه بیئت.

گوتراویشه جارێکیان پیاویك به لای (لوقمان) دا تێپهړی و لهو کاته دا چه ند که سیکیش له لای بوون، پیاوه که لێی پرسى: ئه ر ئۆ تۆ عه بده که ی فلان خانه واده نیت؟ ئه ویش گوتی: به لئى ئه وم.. ههروهها لێی پرسى: ئه ی ئایا تۆ نه بویت که له لای فلان شاخ ئاژه لت ده له وه پاند؟ (لوقمان) هه ر گوتی: به لئى ئه وم.. ئنجا پیاوه که لێی پرسى: ئه ی چی گه یان دیتیه ئه م په له و پایه ی که ئیستا ده تبینم تیایدا؟ (لوقمان) گوتی: له خواترسانو، راستگۆییو، گه یان دنی سپارده و، بێ دهنگیی زۆر له ئاست هه ر مه سه له یه کدا که په یه و نه دی به منه وه نیه^(۱)..

بێگومان هه لۆیستی ئیمه ش له ئاست ئه م وته و ده قه ئیسرا ئیلییه، راوه ستانه تییداو، پشت پێ نه به ستنیه تی، هه ر بۆیه ش نایلی ئینه وه و، ناشیخه ی نه پال (لوقمان) و، دانیشی پێ دانانی ئین که له م مه سه لانه ی لێ گیرا بیته وه. چونکه هه یج فه رمووده یه کی راسته قینه (صحیح) ی له باره وه له پیغه مبه ری خوا ﷺ له سه ر نه هاتوه. ههروهها به و په رێ دلیا بی شه وه پێ له سه ر په تکر د نه وه یان دنا گرین و ناشلی ئین، که له م مه سه لانه ی به سه ردا نه هاتوه یان له و وتانه ی نه گوتوه، ئه مه ش له به ر ئه گه ری ئه وه ی له وانه یه به راستی ئه م شتانه ی لێ به سه ر هات بیئت. به لام له راستیدا هه لۆیستی ساغو دروست ئه وه یه، که له ئاستی را ده وه ستین و، نه حاشای لێ بکه یین و، نه دانیشی پێ دا بنی ئین، یان نه په سندی بکه یین و، نه په تیشی بکه یینه وه، به تابه ته ی له حاله تێك دا یه، که هه یج سوو دیکی زانستی له خۆ نا گریت و، هه یج به رو بو میکی به که لک و، هه یج کردا رێکی په سندی شی له سه ر هه لئا چنریت و، زانی نی ئایه ته کا نی شی پێ وه به ند نا کریت.

(۱) پروانه (الدر المنثور) سیوطی/ ۶: ۵۰۹-۵۱۲، که ئه م ده قه ده سه له بته و نا دروسته ئیسرا ئیلییه ی تیدا یه.

له بهر ئهوه ئیمه داوای بۆ دهنگ بوون دهکەین له ئاست ئهوه لایه نانهی چیرۆکه کاندای، که قورئان و فهرموده ی راستی پیغه مبه ریش ﷺ له ئاستیاندا بۆ دهنگ بوون، جگه له وه ی ههیه شتیکی تریان له وه زیاتر نه خستوونه ڕوو. ههروه ها ئیمه خوینهرانی موسلمان ئاگادار و ڕیا دهکەینه وه له په سندرکدنی ههر شتیکی زیاده، ههر وتهیه کی زیاده، که له سهر چیرۆکه کانی پیشینان دروست کراون، رینگای گیرانه وه و باسکردنیشیان نادهین ته نها له دهرووی لێ وریاکردنه وه ی خه لکییه وه نه بیئت.

هه ندیک له وه په ندو حیکمه تانه ی دراونه ته پال لوقمان

جگه له مه ی پیشوش، هه ندیک له زانا کانی سه رده مانێ پیشوو چهند وتهیه کی نه سته قو، چهند حیکمه تیکی به رزو، چهند ده سته واژه یه کی کاریگه ریان بۆ وته کانی (لوقمان) بردۆته وه. لێره شداو له م برگه یه دا گرنگترینی ئه وه وته حیکمه ت و به ندانه دیاریی دهکەین، به لām نه ک له بهر ئه وه ی چهند وتهیه کی (لوقمان) بن، چونکه ئیمه ڕامان وانیه، که ئه وه گوتوونی و، حاشای ئه وه شیان لێ ناکهین، که وته ی ئه وه نه بووبن، به لکو له ئاست ئه وه دا ڕاده وه ستین، که درابنه پال لوقمان. له هه مان کاتیشدا به و ڕه نگه دیارییان دهکەین، که چهند وتهیه کی نایابو، چهند حیکمه تیکی کاریگه رنو، به چا و نووقان له بگۆو له خاوه نه که یان، بۆ ناوه روکیان ده ڕوانین و، چه مک و واتاو مه به سته بریار دراوه کانیان وه رده گرین (حیکمه تیش ئه وه که ره سه ونه وه ی مرقفی باوه ڕداره، که له ههر کات و شوێنیکدا بیدۆزیته وه، ههر خۆی شایسته ترین که سه پیی)، له دێرزه مانیشه وه گوتراوه: (بۆ بیژهر و بگۆی وته که مه ڕوانه، به لکو بۆ گه وه یی و کاریگه ریی وته که مه ڕوانه) ..

ئهمه ش هه ندیک له وه وته نه سته قو په ندو شیرین و پر حیکمه تانه یه، که بۆ وته کانی (لوقمان) به ڕاونه ته وه:

- ۱- بېگومان نه گهر شتيك به خوا بسپېردرېت، دهپارېزېت.
- ۲- كورې خۆم.. تكايه كى وها له خوا بكه كه له سزاكې پارېزراو بيت. ترسيكى وهاشت له خوا هېيت كه له رهحه ته كې ناثومېد نه بيت.
- كورپه كېشى لېي پرسپوه: چۆن نه وېم بۆ ده كړيت كه من ههر يه ك دليشم هېيت؟
- لوقمان له وهلاميدا گوتوويه: مرؤفى باوهردار دوو دلى هېيه، دلتيكيان تكاي له خوا پې ده كاتو، دلتيكيشيان لېي ده ترسييت پېي.
- ۳- كورې خۆم به پراډيه كى زور بلې: (خوايه لېم خۆش ببه)، چونكه خوا ساتيكي تاييه تېي هېيه كه تيايدا ده ست به پرووى هېچ داواكارېك دا نانيت.
- ۴- گوتراوه: جاريكيان (لوقمان) چوه بۆ لاي (داود)- سلاويان لى بيت-، لهو كاته شدا (داود) سهرقالي كونكردنى ههر دوو لاي قه لغانيك بووه. (لوقمان) يش نه يزانيوه كه (داود) چ كارېك ده كات-واته له ئيشه كې تينه گه يشتووه-، ههر بويه ش سهرى لى سورماوه و، ويستوويه تى پرسپارى له باره يه وه لى بكات، به لام حيكمه ته كې خوى پېي نه و پرسپار كردنى لى گرتووه.. جا كاتييك (داود) كاره كې ته واو كړدوه، قه لغانه كې له بهر كړدوه و گوتووشيه تى: (به لى، قه لغانى جەنگ نه مه يه). (لوقمان) يش گوتوويه: (بى ده نكي له حيكمه ت باشته، كه سانى بى ده نكي ش كه من. من ويستم پرسپارت دهر باره ي نه و كاره لى بكېم، به لام بى ده نكي بووم تا خوت له جياتى منيش هاتيه قسه و كاره كه ت پې ناساندم).
- ۵- گوتراوه: نه و ناغايه ي كه (لوقمان) كارى له لا كړدوه، پوژييك به لوقمانى گوتووه: بهر خيكم بۆ سهر پرېه و كه ليت نا، دوو پارچه ي زور خۆشم له گوژسته كې بۆ بينه). لوقمانيش زمانو دله كې بۆ هېناوه.. پوژيكي تريش ناغاكې پېي گوتوه: (بهر خيكم بۆ سهر پرېه و دوو پارچه ي هره ناخوشي لى

فېرى (بە). ئەوئىش زمان و دلەكەى لى فېرى دەدات. ئاغاكەشى لەو
هەلس و كەوتەى سەرسام دەبىت و كاتىك ھۆى ئەوەى لى دەپرسىت، (لوقمان)
پىى دەلىت: (لەراستىدا دل و زمان ئەگەر خۆش بن، ھىچ شتىك لىيان خۆشتر
نىە، خۆ ئەگەر ناخۆشىش بوون ھىچ شتىك لىيان ناخۆشتر نىە.)

۶- ھەروەھا (لوقمان) بە كۆرەكەى گوتووە: كۆرۈم مەن بەردو ئاسنو بارى قورسىشم
ھەلگرتووە، بەلام شتىك ھەلنەگرتووە كە قورسو ناپەحەت تر بوويت لە
دراوسى خراپ.. كۆرۈم مەن ھەموو تالىيەكم چەشتووە، بەلام شتىكى تالترم
لە ھەژارى نەچەشتووە.

۷- ھەروەھا لە نامۆزگارپىيەكانىدا بۆ كۆرەكەى، پىى گوتووە: (كۆرۈم، كارو
كردووە تەنھا بە يەقىن و باوهرى پتەو توانات بەسەرىدا دەشىكت، ھەر
كەسىكىش يەقىن و باوهرى لاواز بىت، ئەوا كارو كردهوەشى لاواز دەبىت).

۸- ديسان پىى گوتووە: (خواپەرستى و لەخواترسان وەك بازارگانىەك دابنى و ئەوسا
دەبىنىت قازانجت بەبى كەرەسەو دەسمایە دەسگىر دەبىت).

۹- ھەروەھا پىى گوتووە: (كۆرۈم، ھەركەسىك درۆ بكات، ئاوى پوخسارى -واتە
ھەياو حورمەتى- دەپوات، ھەركەسىكىش ئاكارى ناشىرىن بىت، خەم و
پەژارەى زۆر دەبىت. گواستەوەى گاشەبەردىش لەجىگەى خۆيەو بۆ لایەكى
تر ئاسانترە لە تىگەياندننى ئەو كەسەى كە تىئاگات).

۱۰- ديسان پىى گوتووە: (لەو كەلەشپەرە بى دەسەلات تر مەبە، كە دەمەوبەيان
دەخوئىت و تۆش لەنىو پىخەفەكەتدا نوستوويت).

۱۱- ھەروەھا پىى گوتووە: (كۆرۈم، خراپترىن كەس ئەوەى كە باكى نىە لەوەى
خەلكى بە خراپكارى بىبىن).

۱۲- ھەمديسان پىى گوتووە: (كۆرۈم، با تەنھا كەسانى خواپەرست و لەخواترەس لە
خۆراكت بخۆن، لە كاروبارى خۆششتدا پرس و را بە زانايان بكە).

۱۳- ههروهها گوتویهتی: (ههركه سیك خۆی بكاته ئامۆژگاری خۆی، خواش پارێزگاری دهییت، ههركه سینكیش له لایهن خۆیهوه له گهڵ خهلكیدا دادپهروهه بییت، خواش بههۆی ئهوهوه پێزو كهرامهتی زیاتری پێدهدات. سهركزی و ملکهچیش له گوێراپهلیکردنی فرمانی خوا باشته له خۆههڵنان و سنگ دهڕپهڕاندن به سهڕپێچیکردنی فرمانیهوه).

۱۴- ههروهها (لوقمان) له ئامۆژگارییهکانی دا به کۆرپهکهی گوتوه: (کۆرپم، بینگومان ههركه حیکمهت و داناییه که ههژاران له کۆری پادشایاندا دانیشاندهوه).

۱۵- ههمدیسان پێی گوتوه: (کۆرپم، له گهڵ عهبدده سائحهکانی خوادا دابنیشه، چونکه به دانیشتن له گهڵیاندا خێرو چاکهت دهسگیر دهییتو، تا له کۆتایی ئهوه له گهڵ دانیشتنهشیاندا کاتیك پههمهتیان بۆ دێته خوارهوه بهر تۆش بکهوێت. کۆرپم له گهڵ کهسانی خراب و شهڕخوازدا دامهبنیشه، چونکه بهوه تۆ هیچ خێرو بێریکت لێیاندهوه دهست ناکهوێتو، پاشان نهبادا له کۆتایی ئهوهدا کاتیك سزایهك بۆ ئهوان دێته خوار، بهر تۆش بکهوێت).

۱۶- گوتراوه: جارێکیان (لوقمان) گهشتی کردووهو، کاتیك له گهشتهکهی هاتۆتهوه، کۆرپکی میژدمنداڵ- نهوجهوان- ی پێی گهیشتهوهو لوقمان لێی پرسیه: (ههوالی باوکم چیه؟ ئهویش گوتویهتی: (مردووه). (لوقمان)یش گوتویهتی: (سوپاس بۆ خوا بوومه سهركاری خۆم)، ئنجا لێی پرسیه: (ئههه دایکم چی بهسهه هاتوه؟) میژدمنداڵه کهش گوتویهتی: (مردووه)، (لوقمان)یش گوتویهتی: (ئههه خهه و پهژارهشم نههه)، پاشان لێی پرسیه: (ئههه هاوسههه کهی خۆم چی بهسهه هاتوه؟)، کۆرپهکه گوتویهتی: (ئهویش مردووه)، لوقمانیش گوتویهتی: (ئههه پێخهفه کهشم نوێ دهکهمهوه- به مانای ژنیکی تر دێنم-). ئینجا لێی پرسیه: (ئههه خوشکهکهه ههوالی چۆنه؟) گوتویهتی: (مردووه)، (لوقمان) لهوبارهیهشهوه ههركه گوتویهتی: (ئههه ئیدی

ئابروشم پارىزراوه). دواجار لە كۆرە نەوجەوانەكەى پرسىوه: (ئەى براكەم چى بەسەر هاتووه؟) ئەویش پىي گوتىوه: (براكەشت مردووه)، بەلام (لوقمان) سەبارەت بەم ھەوالەى دواىي گوتىويەتى: (ئاخ.. پشتم شكا).

۱۷- ھەروەھا لە بەشىكى ترى ئامۆزگارىيەكانىدا، (لوقمان) بە كۆرەكەى خۆى گوتىوه: (كۆرپ، لەلاى زاناىيان دانىشەو، لەسەر ھەردوو ئەژنۆ لەبەردەمیاندا چۆك دادە، چونكە بىنگومان خوا دلە مردووهكان بە نوورى حىكمەت زىندوو دەكاتەو، وەك چۆن زەوى مردوو بە بارانىكى بەخوڤى ئاسمان زىندوو دەكاتەو).

۱۸- ھەمدىسان گوتىويەتى: (سى كەس لە سى جىگادا دەناسرىن:

۱/ مەروڤى بەئارام لەكاتى تورپەبووندا، ۲/ مەروڤى ئازا لەكاتى جەنگدا، ۳/ براكەشت لەكاتى ھەبوونى پىيوسىيەكتدا پىي).

۱۹- ھەر لە ئامۆزگارىيەكانى ترىدا بۆ كۆرەكەى، پىي گوتىوه: (كۆرپ، ئاسمان خۆت لە قەرزارى بپارىزە، چونكە قەرزارى لەكاتى رۆژدا ماتى و سەرشۆڤىيەو، لەشەويشدا خەم و خەفەتە).

۲۰- ھەروەھا پىي گوتىوه: (كۆرپ، تكاو داواكارىيەكى وەھا لەخوا بكە، كە جورئەتى سەرىپچى كردنەو لە فەرمانى خوات بۆ نەپەخسىيەت، بەشىوہەكى وەھاش لەخوا بترسە كە لە رەحمەتى خوا ئائومىدەت نەكات) (۱).

بەم بىست حىكمەت و وتانە رادەوہەستىن و ھەر ھىندەش بەسە بۆ ديارىكرديان لەم بەشەدا، جارىكى ترىش دووپاتى دەكەينەو، كە ئىمە ئەم وتە و پەندانە لە دەرووى خستەنە پال (لوقمان) ھە نەپناوہتەو -چونكە ئىمە لە ئاست مەسەلەى دانانىاندا بە وتەى (لوقمان) ھەلۆيستە دەكەين-، بەلكو تەنھا لە دەرووى نايابىي و تەكان و اتاو مانا وردەكانىدا ديارىمان كەردوون.

چه ند لایه نیککی شارراوه له چیرۆکی لوقمان دا

له چیرۆکی (لوقمان) دا چهند مهسه لهیه کی شارراوه و نه زانراو هه نو، ناکریت پێ له سه ر پوونکردنه وه یان داگیریت، ههروهک هه یچ سودیکیش له تێدارپوونیا ن نه، له بهر ئه مه له سه ر با ر ی نه زانراوی یه کانیان ده یهێلینه وه. هه ندیک له و لایه نه شاروا نه ش، ئه مانه ن:

۱- به نه چه و ره چه له کی (لوقمان) و هۆزو تیره که ی، نازانین ئاخۆ ئه و (حه به شی) بووه، یان (عه ره ب) بووه، یاخود له (به نی ئیسرا ئیل) بووه. ناشزانین ناوی باوکی و با پیره ی چی بووه “ههروهک نازانین جهسته و رهوتی نا کارو سیفهت و رهنگ و پووی چۆن بووه.

۲- ئه و سه ر ده مه ی که لوقمان تێیدا بووه و، ئه و ده سه لاتداره ش که له ژێر هوکمی دا ژیاوه و، ئه و شاره ش که تێیدا نیشته جێ بووه و، ئه و کاره ی پوژانه شه ش که هه یبووه.

۳- ناوی ئه و کو ره ی که ئه و - وهک باوکی - ئاموژگاری ده کردو، نادیا ریی هه وایی ئه وه ی که ئایا به ده م ئاموژگاری به کانی وه چووه، یان سه ره پێچی کردو وه؟!

۴- ئه ی ئاخۆ کو تایی ژیا نی و مر دنی چۆن بو ییت؟!

۵- ئایا (لوقمان) پێغه مبه ر بووه، یان نا؟ چونکه سه لماندنی پێغه مبه رتیی یه کێک له که سانی پێشین ئاتاجی به به لگه ده ییت، به لگه ش یان ئایه تی که یان فه رمو ده یه کی پێغه مبه ر ﷺ ئی مه ش لی ره دا و له با سی (لوقمان) دا هه یچ به لگه یه کمان له سه ر پێغه مبه رتیه که ی نه، به لām له هه مان کات دا ناتوانین دا نی پیادا بنیین که پێغه مبه ر نه بووه و جه ختیشی له سه ر نا که ی ن که گوایه پێغه مبه رێک نه بووه، ئه مه ش له بهر ئه گه ری ئه وه ی نه وهک پێغه مبه رێک ییت. هه ر بۆیه ش هه لۆیستی ساغو دروست ئه وه یه که له ئاست ئه م با به ته و لایه نه

شارراوه و نهزانراوه کانیدا بێ دهنگ بێن.. هیچ هۆکارێکیش بۆ پوچوون لهو مهسهله ناديارو ورده کاریبانهدا نیه و تهنا ته هیچ زانیاری و سوودو کهڵکێشی له سه ره هه لئاچنرێت، ئه گه ر خواش له پوونکردنه وه ی ئه و مه سه له ناديارو شاروا نه دا سوودو خیرێکی بۆ بهنده کانی تیا به دیی بکرا یه، ئه و پوونی ده کرد نه وه.

ئیمهش هیچ شتیکی دی له باره ی چیرۆکی (لوقمان) وه نازانین، ته نها ئه وه نه ده نه بیّت، که ئایه ته کانی ئه م چیرۆکه باسی کردوون. ئه رکی سه ر شانی شمان ته نها ئه وه یه، که له ئایه ته کان وردبینه وه و شیکاریان بکه ین، و ئه و چه ند وانه و پێنمایی و واتا و په ندانه ی لێ وه رگرین، که له ژیان و په وتی کردارمان و خوا په رستی ماندا سوودمان پێ ده گه یه نن، ئه مه با شتره له جیا تی ئه وه ی هه وال و کات و عه قلمان له کاری کدا به فی پۆ به دی ن، که هیچ سوود و به رژه وه ندیه کی تیا دا نه بیّت.

واتای چه ند وشه یه کی پر مانای نیو نایه ته کان

١/ اَلْحِكْمَةُ : زانست و زانیارییهك كه كرده وهی پراوپری لی پهنگ بداته وه.

٢/ وَهَنَّا عَلَى وَهْنٍ : لاوازی له دواى لاوازی، واته قوناغ له دواى قوناغ له كاته كانی به سك هه لگرتن و ژانی منال بون دا ئه و بی هیزی و لاوازیانه).

٣/ وَفَصَّلُهُ : شیرپی دانی مندال.

٤/ اَنَابَ اِلَى : گه رایه وه و هاته وه بۆ لای خۆم.

٥/ مَثَقَالَ حَبَّةٍ : کیشی ده نکیك.

٦/ مِّنْ خَرَدَلٍ : له خهرته له، كه پرووه کیکی ناسراوه و ده نکه که ی له بچوو کترین جوړی ده نگه پرووکی یه کانی تره.

٧/ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ : پرووت لارمه که ره وه به نیازی خۆ به زل دانانو به خۆوه نازین و شانازی.

٨/ مَرَحًا : به گالته و گه پ و بی باکی و خۆه لکیشان و شیواندنه وه.

٩/ مُخَنَالٍ فَخُورٍ : لووتبه رزی خۆبادهر.

١٠/ وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ : به بی فیزی و، به وپه ری ساده و ساکاریشه وه، به پریگادا مه پۆ.. به مانای میانپه و به و نه به شیوازیکی خۆ به زل دانانو نه به شیوازیکی لاوازی و خۆبچوو ک کردنه وه شه وه، ههنگاو مه نئ.. ئه مهش هه مووی مانای (اقصد) ده گه یه نیت كه له (قصد) وه هاتووه.

١١/ وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ : له ده نگت كه م بکه ره وه و هیواش و نزمی بکه ره وه.

لوقمان وهك گێڕهوهوی عه قیده

بێگومان قورئانی پیرۆز (لوقمان)ی وا دیاری کردوه، كه وهك گێڕهوه (راوی)یهك بێتو، چه ندين بنه مای باوهرداریو، تایبه ته نديیه كانی عه قیدهو، مه سه له ی خوا به یهك دانانو رۆژی دوايي، رېنمايیه كانی ئاكارو كرداره جوانه كانمان بۆ بگێرێتهوه.. ئهم واتاو چه مكانه شی له بواړی ئهو ئامۆژگاریانهوه خستۆته ړوو كه ئاراسته ی كوپه كه ی كردوونو، وهك ئه وهش وایه كه تنه ها ده رسی كوپه كه ی دانادات، به لكو له رۆژی هاتنه خواره و ی ئهم ئایه تانه وه تا هاتنی رۆژی دوايي ده رسی موسلمانانی پێده دات، ئه مهش له بواړی ئامۆژگاری كردنو، ده رس دادانی كوپه كه یه وه.. كاتیكیش ده بینین جه خت ده كاته سه ر مه سه له ی باوهرداریه تیو، خوا به یهك گرتن، ده گاته سه ر (ده لاله ت كردنه سه ر یه كیته ی عه قیده و بیرو باوه ر له لای گشت پیغه مبه ران و پیاوچاكان و بانگه وازكارانی ړی خوا. هه روه ها قورئانی پیرۆز كاتیك (لوقمان)ی هه لېژاردووه و دیاری كردووه، وای ده بینیت كه گرنگی چیرۆكه كه یو، گرنگی گێڕانه وه كه شی گێڕاوه ته وه، ئه مهش له وه دا كه ئامراژیکه له ئامرازه كانی خستنه ړووی عه قیده و مه سه له تیۆری یه كان. دایاره ئه مهش ئاسه واریکی گه وړه ی هیه له جیگه ی بوونی بابه ت و ماده دی چیرۆكه كه له ده روون دا.

لوقمانی داناو، دانایی

(لوقمان) به دانایی (حیکمهت) ناودار بووهو، نازناوی دانا(حکیم)یشی پێوه لکاوه، وادیاره ههر له بهر ئهمه شه، که گه لێک حیکمهت و دانایی ی خراوه ته پال، یاخود له سه زاری دانراوه تاکو له لای خه لکی زیاترین هۆی په سه ندکردنی هه بیته. قورئانیش باسی ئه وه ی کردوه، که بێنگومان خوا حیکمهتی به (لوقمان) داوه، وه کو فهرموویهتی: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾.. جا داخۆ مانای حیکمهت له قورئاندا چی بیته؟

له م پرۆوه وه مامۆستای پیشه وا (راغبی ئه سفه هانی) له کتیی (مفردات) دا گوتویهتی:

"(حَكَمَ) - ریش و بنچینه ی له (منع منعاً لأصلاح) هوه یه، واته (به شیوه یه ک پێی لی گرت بۆ چاکردنی).. که ده شلێن: (حکمتُ الدابة) واته (به حیکمهت پێم له گیانداره که گرت). شاعیری کیش گوتویهتی: (أَبْنِي حَنِيفَةَ أَحْكُمُوا سُفْهَاءَکُمْ) واته: ئایا - نه وه و خێلی - حه نیفه رێیان له گه مژهو گێله کانیان گرتوه و فشاریان خستونه ته سه ر؟!)

حیکمهت (الحکمة) ش واته: پێکانی حه ق به زانسته و عه قل.

حیکمهت له خوا شه وه / واته: زانیی شته کانو، به دیی هێنانیان له سه ر ئه وه پری توکمه کاری و به هیزکردن.

حیکمهت له مرۆفیشه وه: واته ناسینی ئه و شتانه ی له وجودانو، واته کردنی کاری چاکه و خیرخوازیی.

ئه مه شه، که (لوقمان) ی پێ وه سف کراوه له فهرمایشته که ی خوا دا: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾. به کۆی مانا و ده لاله تیشی به م رسته یه وه سفی پێ کراوه. جا

ئه‌گەر ده‌باره‌ی خوا بگوتریت که ئه‌و دانایه (حیکم)، مانای وایه که پێچه‌وانه‌ی وه‌سفی که‌سیکی دیه، واته دانایی خوا جودایه له دانایی مرۆف^(۱).

که‌واته حیکمه‌ت له‌سه‌ر بنچینه‌ی -زانباری و راست پێکان و قه‌ده‌غه‌کردن و کردار- وه‌ستاه، شیکاری ئه‌م چوار بنچینه‌یه‌ش (زانباری و راست پێکان و قه‌ده‌غه‌کردن و کردار) به‌م په‌نگه‌یه:

۱- زانباری / له‌پێی به‌گه‌رخستنی عه‌قل و به‌ده‌ست هێنانی زانست و پێکهێنانی تیروانین و مه‌شق پێکردنی فیکرو بیرباری یه‌وه دێته کایه.

۲- راست پێکان و راستخواریش له به‌روبوومه‌کانی حیکمه‌ته، چونکه خاوه‌نه‌که‌ی به‌ره‌و وته‌ی راست و بیژه‌ی راست پێکی و کرداری راست پێکان و بیرکردنه‌وه‌ی راست و فێربوونی دروست ده‌بات.

۳- هه‌روه‌ها دانایی و حیکمه‌ت به‌روبوومیکی تری گرنگی هه‌یه که قه‌ده‌غه‌کاری و پێگرتنه، واته پێگای خراپه و شه‌رخوازی له خاوه‌نه‌که‌ی ده‌گریته، سا ئیتر له‌ بواری گوتار، یان کردار، یان هه‌لس‌وکه‌وت، یان په‌تساردا بیته، یان له‌بواری نه‌خشه‌کێشان و بیرکردنه‌وه‌دا بیته، چونکه مه‌حکمه‌و په‌ته‌وی ده‌کات و حوکم و پێاردانی چاک ده‌کات و به‌ره‌و چاکه و خێرخوازی جه‌له‌وی ده‌گریته و له شه‌رو خراپه‌شی لاده‌دات.

۴- جا ئه‌گەر حیکمه‌ت گرنگیه‌کی ناله‌بار (سلبی) هه‌بیته، که پێگرتنی خاوه‌نه‌که‌یه‌تی له خراپه و شه‌رخوازی، ئه‌وا بریتی (بدیلی) پێکی له‌باری کرده‌یی بو دیاری ده‌کات، که هانی ده‌دات بو کاری چاک و چاکه‌کردن له‌گه‌ڵ خه‌لکی، چ له زمان و ده‌ست و هه‌لس‌وکه‌وت و بواره‌کانی تری ژیان.

هه‌موو ئه‌م واتایانه‌ش، فه‌رمایشته‌که‌ی خوا ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾ ئاماژه‌ی بو ده‌کات.

(۱) المفردات فی غریب القرآن، للراغب الاصفهانی، تحقیق محمد سید کیلانی، ص ۱۲۶-۱۲۷ باختصار.

دانایی له قورئاندا

دانایی (الحكمة) له قورئاندا بیست جار هاتوو. جا کاتیک سهرنج لهو نایه تانه ده دهین که وشه ی (حیکمهت) یان تیا دا هاتوو، شهوا له ئاست چهند مه سه له یه کی نه ستعق دا هه لۆیسته ده کهین، وهک:

١/ بێگومان دانایی (حیکمهت) ته نها له خوا وه یه وه ههر خواش به خوا وه نانی حیکمه تی ده گه یه نی ت و پیا ن ده به خشی ت و پیا ن ده دات، له م پرو وه چهند نایه تی ک دیاری ده کهین:

- ﴿...وَأذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ...﴾ (٣٣) البقرة ﴿﴾

- ﴿...وَقَتْلَ دَاوُدَ دُجَالُوتَ وَعَآتَهُ اللَّهَ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ وَمَا يَشَاءُ...﴾ (٢٥١) البقرة ﴿﴾

- ﴿...وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلَيْهِمُ﴾ (٣٨) يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا...﴾ (٣٩) البقرة ﴿﴾

- ﴿وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ﴾ (٤٨) آل عمران ﴿﴾

- ﴿...فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا﴾ (٥٤) النساء ﴿﴾

- ﴿...وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ...﴾ (١١٣) النساء ﴿﴾

- ﴿...وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ...﴾ (١٢) لقمان ﴿﴾

جا له بهر شه وه ی (حیکمهت) ته نها له خوا وه نه بی ت نابی ت و، له بهر شه وه ی

خواش زاناو دانایه (علیم و حکیم)ه، ئەوا خۆای پاک و بیگهرد خۆیشی ئەم
حیکمهته به هه‌موو که‌سیک نادات، ته‌نها به‌وانه‌ی که شایانی حیکمهت و
زانایی‌و، به‌چاکی کاری پێ‌ده‌که‌ن و سه‌وداو ئالۆییری و هه‌ل‌س‌وکه‌وتی پێ‌ده‌که‌ن و،
سوودیشی لێ وهرده‌گرن، هه‌روه‌ها خوا ئەم حیکمهته ته‌نها به که‌سانی چاک و
گوێ‌رایه‌لی فه‌رمانه‌کانی خۆی ده‌به‌خشی‌ت.

٢/ بۆ ئەوه‌ی وه‌لامی‌کیش بێ‌ت بۆ ئەوانه‌ی که ئیدی‌عای ئەوه ده‌که‌ن گوايه که‌سانی
داناو به حیکمهت (فه‌یله‌سو‌فه‌کانن) و گوايه حیکمهت فه‌لسه‌فه‌یه‌و، گوايه
مرۆ‌فیش به داناو حه‌کیم داده‌نریت ته‌نانه‌ت گهر باوه‌رداریش نه‌بیت.

بی‌گومان قورئانی پیرۆز هه‌یج که‌سیکی له‌بی‌باوه‌ران، یان سته‌مکاران به
(دانا) وه‌سف نه‌کردوه، چونکه ئەوه وه‌سفیکێ پێ‌زلینان و ستایش کردنه، ئەم
وه‌سفه‌ش ته‌نها بۆ باوه‌رداران ده‌شی‌ت. هه‌روه‌ها قورئانی پیرۆز ته‌نها
پێ‌غه‌مبه‌ران، یان باوه‌رداره چاکه‌کانی به حیکمهت و دانایی وه‌سف کردوه‌و.

بۆیه پێ‌ویسته فه‌یله‌سو‌فه‌کان له‌م نازناوه (واته له نازناوی داناو حه‌کیمان)
دامالێ‌و به‌و سیفه‌ته خۆشه‌ویسته‌ی (حیکمهت) وه‌سفیان نه‌که‌ین، چونکه ئەمه
ته‌نها له‌خواوه وه‌ک خه‌لات و به‌خششیک به که‌سانی باوه‌ردار دراوه‌و بۆ که‌سانی
غه‌یری باوه‌ردارانی چاکه‌خواز، ناشیت.

٣/ حیکمهت و دانایی، وه‌سفیکه بۆ ئەو په‌یام و فه‌رمایشانه‌ی که له‌لایه‌ن خواوه
هاتونه‌ته خواره‌وه، چونکه فه‌رمایشتی خوا هه‌مووی حیکمهته‌و، هه‌روه‌ها
چونکه هه‌مو کتێبه‌کانی خواش ده‌فری حیکمهت و مه‌له‌بن‌دی و جوودیه‌تی...
ئه‌مه‌ش هه‌ندیک له‌و فه‌رمایشانه‌ی خوايه:

- ﴿...وَإِذْ عَلَّمْنَاكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ...﴾ (المائدة ١١٠)

- ﴿...وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ﴾ (النساء ١١٣)

- ﴿ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ...﴾ (الإسراء ٢٩)

- ﴿... قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأَيِّنَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ...﴾ (١٣) الزخرف ﴿...﴾

- ﴿وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ، وَءَايَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخِطَابِ﴾ (٣٠) ص ﴿...﴾

- ﴿وَإِذْ كُنَّا مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ ءَايَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ...﴾ (٣٤) الأحزاب ﴿...﴾

٤/ له بهر ئه وهی خوا حیکمه تی به پیغه مبه ران داوه و، له بهر ئه وهش، که فهرمايشتی خوا (حیکمه ته)، بۆیه ش خوا یه کێک له ئه رکه کانی پیغه مبه ران و له فهرمانه کانی ئه وانی وا داناهه، که شوێنکه وتوانی خۆیان فیڕی کتیبی خوا و حیکمه ت بکه ن، ئه مه ش مانای وایه که حیکمه ت به فیڕ کردن و وه گرتن پهیدا ده بیته و به دیی دیت، حیکمه تیش ته نها به فیڕبوونی فهرمايشتی خوا و شه رع و حوکه کانی پهیدا ده کریت.

جا له گه ل ئه وه دا، که پیغه مبه ران هه موویان- سلاوی خویان لی بیته- شوێنکه وتوانی خۆیان فیڕی حیکمه ت و دانایی کردوه، قورئانی پیرۆزیش به تایبه تی و خوا له هه موویان پیغه مبه ری خوی ﷺ به زیکی فیڕکردنی باوه رداران جیا کردۆته وه و، حیکمه تی داوه ته پالی و یه کێک له ئه رکه کانی وا دایاری کردوه، که خوێندنه وهی ئایه ته کانی خوی به سه ر باوه رداران داو، ده روونیان پاک ده کاته وه و، کتیبی خوا و حیکمه تیان فیڕ ده کات.

ئهم چهند ئایه ته ی خواره وه ش نمونه ی ئه م واتایه ن:

- ﴿رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ ءَايَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ﴾ (١٣) البقرة ﴿...﴾

- ﴿كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ ءَايَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ﴾

وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ... ﴿١٥١﴾ البقرة ﴿٢﴾

- ﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ

ءَايَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ... ﴿١٦٦﴾ آل عمران ﴿٢﴾

- ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيَّةِ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ ءَايَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ

الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ... ﴿٢﴾ الجمعة ﴿٢﴾

٥/ دواى ئەوهى پیغه مبه‌ران، شوینکه‌وتوانی خۆیان فی‌ری حیکمه‌ت ده‌که‌ن، شوینکه‌وتوانیشیان ئه‌رکی خۆیان له بانگه‌واز بۆ پێی خوا به‌جێ ده‌گه‌یه‌نن، و ئەو حیکمه‌ته‌شیان کردۆته‌ توێشووێه‌ک بۆ خۆیان، شیوازیکی سه‌رکه‌وتووێان له شیوازه‌کانی بانگه‌وازو، ئامپرازیک له ئامپرازه‌کانیشیان گرتۆته‌ به‌ر.

بێگومان خوا فه‌رمانی به‌ گشت موسلمانیک کردووه‌ که‌ بانگه‌واز بۆ خوا بکات، و له‌م بواره‌ش دا دوو ئامپراز له‌ ئامپرازه‌کانی بانگه‌وازی پیشان داوه‌، وه‌ک فه‌رمووێه‌تی: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْ لَهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ... ﴿١٢٥﴾﴾، واته‌: بانگه‌واز بکه‌ بۆ پێگای خوای په‌روه‌رده‌گارت به‌ حیکمه‌ت و په‌ند و ئامۆژگاری جوان و به‌ چاکترین شیوازی گه‌توگۆیان له‌ گه‌لدا بکه‌.

جا ئەگه‌ر مڕۆفی باوه‌ردارانه‌ په‌فتار بکات ئەوا بێگومان سوودی له‌و حیکمه‌ته‌ به‌خشیوه‌، که‌ خوا پێی به‌خشیوه‌، که‌ پیغه‌مبه‌ریش فی‌ری کردووه‌، یان له‌ پیغه‌مبه‌ری وه‌رگرتووه‌، به‌مه‌ش له‌ کارکردنه‌ سه‌ر خه‌لکیدا سه‌رکه‌وتوو بووه‌...، چونکه‌ حیکمه‌ت گرنگترین و به‌هێزترین و به‌سوودترین ئامپرازه‌ بۆ به‌ده‌یه‌ینانی مه‌به‌ست.

دانایی و... سوپاس

ئایه ته که ی ئهم چیرۆکه دانایی و سوپاس (الحکمه والشکر) ی پیکه وه به ستۆته وه،
 وهك خوا تێیدا فرمویه تی: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَنَ الْحِكْمَةَ اِذَا اشْكُرَّ لِلّٰهِ وَمَن يَشْكُرْ
 فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖۚ وَمَن كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ عَنِّ حَمِيْدٌۭ﴾ (لقمان ١٢)

بێگومان حیکمهت، سوپاسکردنی خواجه، چونکه به فرمانی (ان اشکر لله)
 تهفسیر کراوه، لهم پرسته یه دا (أن اشکر لله) ئامرازی (أن) به (أن- ی تهفسیری)
 له لایهن زانیان تهفسیر کراوه. ههر لهم باسه شدا پیشتەر مانای (حیکمهت) مان
 زانی، ئیستاش ههول دهدهین مانای سوپاس (شکر) بزاین.

ئیمام (راغب ی نهسفهانی) گوتویه تی:

"سوپاسگوزاری و شوکرانه بژییری، تێروانییه له نیعمهت و دهرخستن و باسکردنی
 ئه و نیعمه ته یه. بۆ نمونه گوتراوه (هو مقلوب عن الکشر) واته ئه وه له
 دهرخستنه وه پیشاندراوه ته وه، وشه ی دژی سوپاس (شکر) یش، واته پیچه وانیه
 (کفر و داپۆشین)، چونکه به و نه ریه نیعمه ته که له بیر ده کریت و داده پۆشریت. بۆ
 نمونه ههر له زمانی عه ره بیدا گوتراوه (دابه شکور) به مانای گیاندار یکی قه له وه
 که به ده رخستنی قه له و ی یه که ی شایه تی سوپاسگوزاری بۆ خاوه نه که ی ده دات
 که چۆن خزمه تی کردووه.. گوتراویشه: ریشمه و بنچینه ی (شکر) له وشه ی (عین
 شکری) یه وه یه که مانای کانی یه کی لیواولیو پ ده گه یه نیت.

سوپاسکردن (شکر علی هذا) به مانای پرپوونی -ئهو که سه ی که سوپاس
 ده کات- له سوپاسکردن و یادکردنی خاوه ن نیعمه ته که.

ههروه ها سوپاسگوزاری و شوکرانه بژییری، سێ جۆری هه یه:

- سوپاسی دل/ که تێروانی و ره چاوکردنی نیعمه ته که یه.

- سوپاسی زمان/ ستایش کردنی خاوهن نیعمه ته که یه .

- سوپاسی سه رجه م ئەندامه کانی تری جهسته / خه لاتکردنی نیعمه ته که یه به پیتی راده ی شایسته یی خۆی.

جا ئەگەر خوا به (سوپاس)هوه وهسف بکریت، ئەوه مانای وایه که (نیعمه تی رژاندوه به سه ر به نده کانی داو، پاداشتی ئەو به ندایه تی و خۆپه رستی یانه شیانی داوه ته وه که ئەنجامیان داوه^(۱)."

جا ئەگەر حیکمه ت ته نها له لایه ن خواوه بیّت، ئەوا سوپاسیش ته نها بۆ خوا ده کریت، له به ر ئەمه ش شوکرانه بژیڕیه که ی بۆ خۆی گه راندۆته وه که ده بیّت به نده سوپاسی خوا بکات و، بۆ ئەم مه به سه شه ئەو فه رمانه ی تری، واته فه رمانی (ان اشکر لله) ی داوه ته پال. ته فسیرکردنی حیکمه تیش (به سوپاسگوزاری)، واته (بیگومان سوپاسگوزاری و شوکرانه بژیڕی به روبوومیکی سروشتی و ناسایی حیکمه ته که ن، چونکه بیگومان هه موو که سیکی دانا و به حیکمه ت سوپاسگوزاری خوای گه وره یه . جا ئەگەر دیمان هه رکه سیك خۆی به دانا و حه کیم داده نیّت و به لām باوه ری به خواش نه هی ناوه و سوپاسگوزاریشی نیه - وهك زۆربه ی خه لکی وای بۆ ده چن-، ئەوه بیگومان ئەو که سه دانا و حه کیم نیه و، هیه چ حیکمه تیشی پی نیه، چونکه حیکمه ت به بی سوپاسکردنی خوا هیه چ باریکی راستی و هیه چ سوودیکیشی نیه . ئەمه ش به لگه یه کی تره له سه ر ئەوه ی که فه یله سوف و بیرپاره بی باوه ره کان له حیکمه ت دا برا ون و، ته نها بیرپارانی موسلمان و باوه ردار حیکمه تیان هه یه، چونکه هه ر ئەوانن که سوپاسی خوای له سه ر ده که ن.

دیاره ئەوه ش له هه زماندایه که -سوپاسی ئاماژه بۆکرا و لیڤرده- ئەو سوپاسه گشتیییه ی جهسته یه به هه رسی جۆره کانییه وه، که (سوپاسی دل) و (سوپاسی زمان) و (سوپاسی ئەندامه کانی تری جهسته) و هه ر به م سی جۆره ی سوپاسه وه

جستهی مڕۆڤ ڕووی سوپاسگوزاری و شوکرانهبژیڕیی دهکاته خواو دهیانکاته چه‌ند نامرازیکی ستایش و مه‌دحی خواو خۆشه‌ویست کردنی سوپاس له‌لای خه‌لکی.

پیشه‌وای (قومی) که خه‌لکی (قوم)ه‌و به ئیمامی (نه‌یسا‌بوری قومی) ناسراوه‌، سه‌باره‌ت به‌ فه‌رمایشته‌که‌ی خوا (أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ) گوتویه: "زانایان له‌م باره‌یه‌وه گوتویه‌نه که ئه‌مه فه‌رمانیکی پێکهێنه‌رو دروستکاره‌، واته (وامان لی‌ کرد سوپاسگوزار بێت / جعلناه شاکرا) به‌لام له‌ فه‌رمانی ڕاسپاردن (تکلیف)دا (نه‌دان)و (دانا) یه‌کسانو، هۆشداریی و ئاگادارکردنه‌وه‌ی تێدایه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که سوپاسی ڕاسته‌قینه‌ی خوا-واته‌ گه‌ر به‌ ڕاست و به‌ حق سوپاسی خوا بکری‌ت- ئه‌وه‌ بێگومان لوتکه‌ی هه‌موو عیباده‌ت و به‌ندایه‌تی یه‌ک و ترۆپکی حیکمه‌ت و داناییشه‌. سوودی ئه‌م کاره‌ش بۆ خودی عه‌به‌ده‌که‌یه‌ نه‌ک بۆ خوای معبود و په‌رستراو، چونکه‌ بێگومان خوای به‌رزو بێ‌هاوتا، بێ‌باکه‌ له‌ سوپاسی سوپاسگوزارانو، به‌لام شایسته‌ی هه‌مدو ستایشه‌"^(١).

له‌ ڕسته‌ی (أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ)دا که ڕسته‌یه‌کی زیاده‌کراوه‌ بۆ ڕسته‌ی پێشوو، ئه‌م زیاده‌کردنه‌ بۆ تاییه‌تکاری (تخصیص)ه‌، چونکه‌ به‌ ڕاستی (سوپاسکردن) ته‌نها ده‌بی‌ت بۆ خوا بێ‌ت و هه‌ر ته‌نها سوپاسی خوا بکری‌ت له‌سه‌ر ئه‌و نيعمه‌تی حیکمه‌ت و داناییه‌. دوا‌ی ئه‌مه‌ش که فه‌رمویه‌تی (وَمَنْ يَشْكُرْ / هه‌ر که سی‌ک سوپاسی خوا بکات) ئه‌وا (فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ) / بێگومان سوپاسی خۆی ده‌کات و سوودی خۆی تێدا ده‌بی‌ت، ئه‌م ڕسته‌یه‌ی دواتریش (فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ) بۆ دیاریکردنی مه‌به‌سته‌که‌و خسته‌نه‌پالی ئه‌و سووده‌یه‌، به‌مانای (ئه‌و که‌سه‌ی که سوود له‌و سوپاسگوزاری و شوکرانه‌بژیڕیه‌ وه‌رده‌گری‌ت، ته‌نها ئه‌وه‌یه‌ که سوپاسه‌که‌ ده‌کات و هه‌رده‌م خوای له‌یاده‌).

ناموژگاري باوك بو كوره كهي

(لوقمان) نمونهي كردهيي بو باوكان له بوايي مامه لـهـيان له گـهـل كـوړه كـانيان و له باره ي ناموژگاري كړدنيشيانه وه داناوه، نه مه ش له كاتيكا كه ناموژگاري كوره كهي خوي كړدوه: ﴿وَلِذَٰلِكَ لُقْمَنُ لِبْنِهِ وَهُوَ يَعْظُهُ...﴾ (١٣) لقمان، واته: كاتيكا لوقمان پوي گوتاري كړدو ته كوره كهي و ناموژگاري كړدوه..

وشه ي (وعظ) ليړه دا (دهرس دانه كه به ترساندن تيكله كراييت)، دياره نيـمه ش هـيچ شـتيك له باره ي كوره كهي وه نازانين، نازانين نوي چي بووه، نازانين ته مه ني چـهـند بووه له كاتي ناموژگار يـكـردن و دهرسدانه كيدا. نازانين چ عقيده هـيـه كيشي هـهـبووه.. نـاـيـا خـواي نـاسـيـوه و باوهر ي پي هـيـناوه، يـان شـيرك و هـاوهـلي داوـته پـال؟ هـهـروهـك نـاشـانـين نـاـيـا كـوړه كـه بـهـدم پـهـند و دهرسدانه كهي باوكييه وه چووه و كاري پي كړدوه يان نا؟

بينگومان (لوقمان) نهركي باوكي بهرامبر كوره كه پاپه پاندوه. ناييني نيسلاميـش نهـو نهـركه ي خستو ته سهر باوكان كه دهبيـت ناموژگاري كـوړه كـانيان بـكهـن و پـيـنـمايـي و دهرس و پهنديان بخـهـنه بهرچاو، وهـك خـوا له جـيـگـايـه كـي تـري قـورئـانـدا فـهـرمـويـه تـي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ءَانفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ...﴾ (١) التحريم، واته: نهـي نهـو كهـسـانه ي باوهرتـان بهـخـوا هـيـناوه، خـوتـان و كهـسـوكـار و منـدال و خـيـزانـتان بـيـارـيـزن له ناگريـك، كه سـوـوتـه مهـني يـه كـهي خـهـلك و بهـرده.

له وانه شه كور بهدم ناموژگاري و پيـنـمايـه كـاني باوكييه وه بجيت، نه گهر ناكاري خيرو چاكه و وهـفا له كـوړه كـهـدا بهـرامـبر باوكي هـهـبيـت، جـا نه گـهر بهـدم نهـو ناموژگاريـانه ي باوكييه وه بجيت، نهـوا بـيـنـگـومان كـوړه كـه هـهـر خـوي سـوودمهـند دهبيـت و خـيـروبيـري چنـگ ده كهـويـت و، چـاي باوكيشي روشن دهبيـت. به لام له وانه شه

بە دەم ئامۆژگاریه کانیه وه نه چیت و کاریان پێ نه کات، له م کاته شدا کۆرپه که خراپه
 دهره قی خۆی ده کات، ههر چهنده باوکیشی به وه دلته نگ ده کات. کۆری چاک و
 به ئاکار مایه ی چاوڕۆشنیی باوکیه تی و، باوک چاک و سالتحه کانیش هه می شه داوا
 له خوا ده که نه که کۆرانی چاک و به ئه مه کیان پێ ببه خشی ت، وه ک خوا له سه ر زاری
 ئه وان فه رموویه تی: ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ
 أَعْيُنٍ...﴾ (الفرقان ٧٤) واته / خواجه هاوسه ران و کۆرپان و نه وه کامان سالتح
 بکه یت و بینه مایه ی دلخۆشی و چاوڕۆشنیمان.

به لام کۆری لاسارو سه ری تچی کار مایه ی سزا و ناره حه تی یه بۆ باوکی و ژیا نی
 لی ئالۆز ده کات. که چی و پرای ئه وه ش له باوک خوازا وه که ئامۆژگاریی کۆرپه که ی
 بکات و په ندو دهرسی دابکات و ئاراسته ی کات بۆ کرداری چاک و، له م ئاقاره ش دا
 باوک نابیت بیزار بیت، به لکو ده بیت له گه لی به رده وام بیت هه ر کاتی ک ده رفه تی
 هه بو، هه وه ک ناشی ت که باوک پرۆیا نو ی ئه وه ی هه بیت گوا یه کۆرپه که ی گو یی
 لی ناگری ت و به قسه ی ناکات و په ی ره ویی ئامۆژگارییه کانی ناکات، چونکه خوا
 ئه وه ی له باوک نه خواستوه که ده بیت کۆرپه که به دەم ئامۆژگارییه کانیه وه به چیت،
 ته نانته پاداشتی ئه وه ش به و به ده مه وه چونه ی کۆرپه که یه وه گری نه دا وه، به لکو
 خوا ته نها به و په ندو وته و ئامۆژگاریانه پاداشتی باوک که ده داته وه. ده نا ته گه ر
 باوک ئامۆژگاریی کۆرپه که ی نه کات، ئه وا له رۆژی قیامه ت دا خۆی ده خاته به ر
 لی پرسینه وه و سزای خوا.

ئامۇڭگارىيەكانى لوقمان بۇ كۆرەكەي

وہك تېيىنى دەكرىت كە ئامۇڭگارىيەكانى (لوقمان) بۇ كۆرەكەي خۆى چەند پەندو ئامۇڭگارىيەكى گشتى بوون، پەليان بۇ چەند مەسەلەيەكى باوەردارى و بەندايەتى و ئاكارو بانگەواز ھاويشتووه، وەك:

۱/ فەرمانى بە كۆرەكەي كرووه بە (خو بەيەك ناسين) و (باوەرپھينان بە خوا) و رېنگاي شيرك و ھاوئل بۇ خوا دانان و بىباوەرپېشى لىگرتووه، مەترسى و زيانى ئەو شيرك و ھاوئل بۇ خوادانانەشى بۇ روون كرووتەووه و پىي گوتووه: ﴿...يَبْنَى لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (۱۳) لقمان.

۲/ بەوہش رايىسپاردووه كە لەگەل باوك و دايكىدا چاك و نەرمو نيان بىت، بەتايىبەتېش كە دايكى بەجيا بۇ باس كرووه و داواشى لىگرووه، كە لەگەلياندا چاك و بەئەمەك بىت، چاكە و خزمەتيان بكات و گوپرايەلى فەرمانيان بىت و بە ئاكارى جوان و لەخۆبوردوويىەو لەگەلياندا بىتى. لەبوارى ئەو ئامۇڭگارىيەكانەشەو ئەو بنەما گشتگىرە ئىسلاميەي دەربارى چاكە لەگەل باوك و دايكىدا بۇ ديارىي كرووين كە ئەگەر تەنانت (باوك و دايك) دوو كەسى كافرو بىباوەرپېش بن دەبىت چاكەيان لەگەلدا بكريت و لە دنياشدا بەچاكى لەگەلياندا بويىن، بەلام نايىت لەكاتى -بانگەوازياندا بۇ كفرو بىباوەرپى- بەدەميانەوہ بچين: ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصْلَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَى الْمَصِيرِ﴾ (۱۴) و لىن جەھدەكە على أن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطْعِمَهُمَا وَصَاحِبَهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأُنَبِّتُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (۱۵) لقمان، واتە: ھەرۋەھا ئىمە فەرمانغان بە مروۇ كرووه و پابەندمان كرووه بەووه كە ئاكارى چاك لەگەل

دایك و باوكیدا بنوینیت. بهتاییهتیش كه دایكی به لاوازی و ئازارو نارهتیهكی زۆرهوه لهكاتی هه‌لگرتنی به پێستی سكو لهكاتی منداڵبوونیشدا زه‌حمه‌تی پێوه كێشاوه، هه‌روه‌ك كه دوو سالی شیری پێده‌دات و دواى ئه‌وه‌ش له‌شیر ده‌پێتته‌وه، بۆ ئه‌مه‌ فه‌رمانان به‌ مڕۆژ كرده‌وه كه ئه‌ی مڕۆژ ده‌بیت تۆ سوپاسی من و دایك و باوك بكه‌یت و هه‌ر بۆ لای خواش ده‌گه‌ڕێتته‌وه. ئه‌ی مڕۆژ ئه‌گه‌ر دایك و باوك به‌وپه‌ڕی هه‌ول و كۆششیانه‌وه وایان لێ كردیت كه هاوێڵ بۆ من دابنیت بێ ئه‌وه‌ی هیچ به‌لگه‌و زانیاری یه‌ك له‌و ڕووه‌وه هه‌بیت، ئه‌وا گوێڕایه‌ڵیان له‌وه‌دا مه‌كه‌و به‌ده‌م فه‌رمانه‌كه‌یانه‌وه مه‌چۆ، به‌لام هه‌میشه‌ له‌ دنیادا به‌چاكی و گوێڕایه‌ڵی و خزمه‌تگوزاریه‌وه له‌گه‌ڵیاندا بژی و له‌ هه‌مان كاتیشدا ڕێگه‌ی راستی ئه‌و كه‌سه‌ بگه‌هه‌ر، كه به‌ دڵسۆزی و خواپه‌رستییه‌وه بۆ لای من گه‌راوه‌ته‌وه، له‌ دوايشدا گه‌رانه‌وه‌تان هه‌ر بۆ لای منه‌و هه‌وائی هه‌موو ئه‌و كارو كرده‌وانه‌شتان پێده‌ده‌م، كه له‌ دنیا ئه‌نجامتان داوه.

هه‌روه‌ها تێبینی ئه‌وه‌ش ده‌كریت، كه ئه‌م وه‌سیه‌ت و پاسپارده‌یه‌ بۆ كۆڕ به‌رامبه‌ر باوك و دایكی، پاسپارده‌یه‌كی ڕه‌وشتمه‌ندی و كۆمه‌ڵایه‌تییه‌، هه‌ر له‌م ڕووه‌شه‌وه، چه‌ندین كه‌س له‌ زانیانی ته‌فسیر وای بۆ ده‌چن، كه ئه‌م پاسپارده‌و ڕێنماییانه‌ سه‌باره‌ت به‌ باوك و دایك له -خودی (لوقمان)ه‌وه بۆ كۆڕه‌كه‌ی- نه‌هاتوون، به‌لكو ئه‌مه‌ ڕێنمایی خوایه‌و له‌خواوه‌ هاتوون، له‌چوارچێوه‌ی پاسپارده‌كانی لوقمان بۆ كۆڕه‌كه‌ی دا دانراون، چونكه‌ بۆ لوقمان گونجاوترو شایسته‌ترن-وه‌ك كه‌سیكی دی-، پاشان هه‌ر ئه‌و زانیانه‌ی ته‌فسیر ڕایان وایه‌، كه ئه‌م ئایه‌تانه‌ ده‌رباره‌ی باروودۆخی (سعد كۆری ابو وقاص) له‌گه‌ڵ دایكیدا هاتوون، كه ئه‌وه‌بوو كاتێك دایكی (سعد) داوای له‌ (سعد)ی كۆری كرد، كه له‌ ئیسلام هه‌لگه‌ڕێتته‌وه‌و له‌سه‌ر ئه‌وه‌ سووریش بوو، ته‌نانه‌ت هه‌ره‌شه‌ی له‌ (سعد) كردو نازارایشی دا‌بوو، به‌لام (سعد) له‌سه‌ر ئیسلام جیگه‌یرو دامه‌زراو بوو به‌سه‌ر هه‌ره‌شه‌كانی دایكیدا زāl بوو.

۳/ (لوقمان) خوا به كورپه كې خوى دهناسينيت وړنمائي دهكات بو زانينى هندنك سيفه تى خوا، هروها عهقيده زيندو كورنه وه و لپرسينه وه پړوى دوايشى بو بريار ددهات و، وينه يه كى گرنكو و سمرسور هينهرى له سر زانستى هممه لايه نه و گشتگيرى خوا پيشان ددهات، كه خوا زانيارى و زانستى له سر هممو شتيك هميه و ناگادارو چاوديرى هممو شتيكيشه و، هيچ شتيكى بچووكى لى ون ناييت، تهنانهت گهر بچوكترين و وردترين شت بيت، وه پيى گوتسوه: ﴿يَبْنُؤُاْ اِيْمًا اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِيْ صَخْرَةٍ اَوْ فِي السَّمَوٰتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يٰٓاَتِهَا اِنَّ اِلٰهَ اِلٰهٍ لَّطِيْفٌ خَبِيْرٌ﴾ (لوقمان ٩٦)، واته: نهى كورى خوم، نه گهر گونا هيكه هيندهى تووى دهنكه خهرته لهيه كه - كه بچووكترين شتى به چاوبينراوه - ههبيت و لهنيو بو شايى به رديكدا هشاردراييت، يان له ناسمانه كاندا، ياخود له شوينيكي ديارى زهويدا بيت، خوا ههر دهيزانيت و ناگاداريه تى و دهيهينيته بهرچاو، بينگومان خواش زانا و ناگاداره.

(سيد قطب) دهليت: "ايا سهنكى دهنكه خهرته لهيه كه چيه؟ بهراستى بهقه د گهرديلهيه كى نه و تهپ و توژهيه كه له خاك و خول بهر زده بيتسوه و كه هيچ سهنكيكى نه و تووى نيه. نيدى نه دهنكه خهرته له بچووك و ون بووهى نيو گاشه بهرديكى رهق و تهق كه تييدا بلا و بوته وه، يان پيوه نووساوه، پيوه ديار نيه و، تهنانهت له ناسمانه پانو فراوانه كانيشدا كه نه ستيره گهره ن تييدا وه چهند خاليكى سووراوهن، ههر ديار نيه، ياخود وه ناوكيكي بزربوونى نيو زهوييه كه لهنيو خول و چهوه كيدا ون بووه. نا نه دهنكه خهرته لهيه ش- يان نه ناوكه خهرته لهيه ش- خوا دهيهينيته پيش چاو و ناگاداريه تى و زانستى لهسهره تى و، لهدهست تواناشى دهرناچيت^(١)".

ئهو كهسهش راستی گوتووه، كه خوا گوێیستو بینهری خسهی پێی
میروولهی رهشه لهنیو بهردیکی رهقداو له شهویکی تاریکدا.

ئهو شاعیرهش راستی پێکاوه، كه له کاتی پارانهوهی خوادا گوتویهتی:

(یا من یری مدّ البعوض جناحها
في ظلمة الليل البهيم الأليل
ویری نیاط عروقها في نحرها
والمخ في تلك العظام النحل)

واته: ئهی ئهو خوایهی، كه میشووله دهبینیت له کاتی کردنهوهی بالیداو له
تاریکایی شهویکی دهجووری نهنگسته چاودا.. ئهی ئهو كهسهی، كه رهگه کانی
شاده ماری خوێنینهی نیو سینهی میشووله كه دهبینیت، كه میشکیشی لهنیو
ئیسکه هههه تهنگ و لاوازه کانی دا دهبینیت.

٤/ (لوقمان) دواى پێنماییه کانی له بوارى عهقیده و باوهردارى دا، کۆره کهى به
خواپهرستى و عیبادەت راده سپێریت: ﴿يَبْنَىٰ أَقْمَرُ الصَّلَاةِ﴾ کۆرم بهردهوام
نویژ بکه. ئهمهش بهو پێودانگهی كه خواپهرستى له دواى عهقیده ویه، واته
دواى ئهوهی خواى ناسى و باوهرى پێ هینا، پرووده کاته خوا بهو پێو رهسمی
به ندایهتی و خواپهرستیانهی، كه له نیو نویژه کهدا رهنگ دهده نهوه. پێنمایى
(لوقمان) یش بۆ کۆره کهى له سههر نویژ، به لگهیه له سههر گرنگی و بایه خى نویژو،
له مههر فهرزبوونیشی له سههر گهلانى پێشو، چونکه نویژ په یوه ندییه له نیوان
عهبدو خواى پهروه ردگاریدا.

٥/ فهرمانى به کۆره کهى کردووه كه له پێی -فهрман به چاکه و پێگرتن له خراپه-
وه بانگهواز بۆ رێپازى خوا بکات. -ئهم پاسپاردهی تری لوقمان بۆ کۆره کهى-
به لگهیه له سههر فهرزبوون و پێویستبوونی -بانگهوازو فهрман به چاکه و پێگرتن
له خراپه- له سههر گهلانى پێشین وهك چۆن له سههر ئیمهش فهرزو پێویست بووه.

له مه شدا هیچ نامۆیهك نیه، چونكه هیچ ئاینیک بلاقونا بیتهوه ته نهها له پێی بانگه وازهوه نه بیته. خه لکیش پێوهی پابه ند نابن ته نهها له پێی ئاموژگاریی و پێنماییه وه نه بیته. مرۆفی چاک و سالحیش قایل نابیت به وهی، که ته نیا خۆی چاک و سالح بیت، به لکو سوور ده بیته له سه ر گه یان دنی چاکه و خێرو سوود به که سانی دی.

قورتانی پیرۆزیش ئاماژه ی بۆ پێویستبوونی بانگه واز له سه ر که سان و گه لانی تر کردوه، وه ک له م فه رمایشته ی خوا دا هاتوه، که فه رموویه تی: ﴿قُلُوا لَا كَانْ مِنْ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةَ يَهُوَّتْ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ﴾ (۱۱۶) وما كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿۱۱۷﴾ هود، واته: نه ری -ئه ی محم د-، ئه وه بۆچی له نیۆ ئه و گه ل و نه ته وانیه ی پێشوو دا، که له نیومان بردن کۆمه لێکی تیا نه بوو، که پاشماوه یه ک له عه قل و شوینه واریک له پێی راست و پێنمایان مابیت تا کو رێگای خراپه و تێکدان له خراپه کارانی سه ر زه وی بگرن، مه گه ر که سانیکی که م نه بیته له وانیه ی رزگارمان کردن و به ده م بانگه وازی خه لکه وه هاتن، ئێمه ش رزگار بوونمان بۆ نووسین، به لام سه ری پێچی کاران و یاخیه سه ته مکاره کان گوێیان بۆ پانه گرتن و به ده م حه قه وه نه چوون، به لکو زیاتر له زو له م گو مراییدا رۆچوون و له سه رتا وان و سه ته مکاری به رده وام بوون. خۆی په روه ردا گاریشت، که کاروباری هه ر به داد په روه ریه، هه رگیز خه لکی ئه و شار و دێها تانه ی به سه ته م له نا و نه بر دووه، له کاتی کدا دانیشتوانه کانیان چاکه خواز و با وه ردا بووبن، به لکو دوا ی ئه وه ی له نیۆ بردوون، که پێغه مبه رو په وانه کراوی خۆی بۆ نار دوون و ما وه یه کی زۆر له گه لیان خه ریک بووه، به لام ژماره یه کی که م نه بیته، زۆر به یان با وه ریان پێ نه هێنا وه.

هه‌ر ده‌رباره‌ی باسی - فه‌رمان به‌چاکه‌و ڕێگرتن له‌ خراپه‌ - له‌دوای به‌جێهێنانی نوێژ، سه‌رنجێکی جوان هه‌یه‌و ئه‌وه‌یه‌، که‌ مرۆڤ کاتی‌ک به‌هۆی نوێژه‌وه‌ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ خوای په‌روه‌ردگاریدا ده‌به‌ستیت، هێزو وره‌و خۆراگری لێهه‌ چنگ ده‌که‌ویت. هه‌ر به‌هۆی نوێژیشه‌وه‌یه‌، ئه‌و توێشووه‌ باوه‌ردارێتییه‌ی ده‌ست ده‌که‌ویت، که‌ راگری ده‌کات له‌سه‌ر کاری بانگه‌وازو ئامۆژگاریکردنی که‌سانی دی. هه‌ر به‌نوێژیش مرۆڤای لێ دیت، که‌ کاری خراپه‌و به‌دکرداری په‌سند نه‌کاتو پێی رازی نه‌بیتو، له‌دژیشی به‌هستیت. هه‌ر به‌هۆی نوێژیشه‌وه‌یه‌ مرۆڤه‌زی له‌کاری چاکه‌و کرداری جوانه‌و فه‌رمانی کردنیشیان پێ ده‌کات. جا کاتی‌ک نوێژ له‌سه‌ر شێوازه‌ راستو دروسته‌که‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌جێ ده‌هێنریت، ئه‌وه‌ باشرین ئامرازو ڕێو شوینه‌ بۆ به‌جێگه‌یاندنی ئه‌رکی بانگه‌واز بۆ خوا، چونکه‌ ئه‌گه‌ر نوێژی مرۆڤی موسلمان به‌روبوومی بانگه‌وازو ئامۆژگاری له‌لای خاوه‌نه‌که‌ی نه‌بیت، ئه‌وه‌ بێگومان نوێژێکی ساردو سه‌ره‌و، ته‌نها چهند جوولانه‌وه‌یه‌کی ده‌ره‌کی و پوه‌لییه‌.

٦/ (لوقمان) رێنموونی کۆره‌که‌ی بۆ ئارامگرتن له‌سه‌ر ڕووداوو کاره‌ساتیش کردوه‌، وه‌ک پێی ده‌لێت: (وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ)، باسی (ئارامگرتن)یش له‌دوای فه‌رمان به‌چاکه‌و ڕێگری له‌ خراپه‌، ئاماژه‌یه‌که‌ بۆ -راستییه‌کی به‌لگه‌نه‌ویستی قورئانی-و ئه‌وه‌یه‌ هه‌رکه‌سی‌ک بانگه‌واز بۆ ئایینی خوا بکاتو، ئامۆژگاری خه‌لکی بکاتو، فه‌رمانیان به‌چاکه‌و، ڕێگرییان له‌ خراپه‌ بکات، ئه‌وه‌ بێگومان ده‌که‌ویت به‌ر ئازاردانو تاقیکردنه‌وه‌، هه‌ندیک که‌س گاته‌ی پێ ده‌که‌نو سووکایه‌تی پێ ده‌که‌نو، به‌درۆی ده‌خه‌نه‌وه‌، ده‌یچه‌وسێنه‌وه‌و، ئازاری ده‌ده‌نو، لێی ده‌ده‌نو، تۆمه‌تباری ده‌که‌نو، له‌وانه‌یه‌ له‌ هه‌ندیک حاڵه‌دا بيشیکوژن.

جا ئه‌گه‌ر بۆ ئه‌و ڕووداوانه‌ توێشووی ئارام گرتنی هه‌لنه‌گرتبیت، ئه‌وا له‌سه‌ر ڕێگاکه‌ی خۆی جێگیر دامه‌زراو نابیتو، ئه‌رکی خۆیشی بۆ رانابه‌رێتیتو،

نامۆزگاریی خه‌لکیشی پێناکریت، به‌لکو زیاتر هه‌زی له سه‌لامه‌تی و بێوه‌یی و پشودان و گۆشه‌گیری ده‌بێت.. بێگومان ئارام گرتن چه‌کیکی کاریگه‌ره له‌دژی شتی پووچه‌ل و ناهه‌ق و، له‌دژی شوێنکه‌وتوانی ناهه‌ق، هه‌روه‌ک توێشوویه‌کی باوه‌رداری خوایه‌و، خوا خۆی پێمان ده‌به‌خشیت، هه‌روه‌ها ئامرازیکیشه‌ بۆ ئه‌وه‌ی، که هه‌ر ده‌بێت ئه‌و ئه‌رکه‌ی، که خوا فه‌رمانی راپه‌راندنی پێمان سپاردوه‌، به‌جێی بگه‌یه‌نین. جا نه‌گه‌ر - له‌ پاسپارده‌که‌ی (لوقمان) دا بۆ کوپه‌که‌ی - بۆ مه‌سه‌له‌ی (فه‌رمان به‌چاکه‌و رێگرتن له‌ خراپه‌) بروانین، ئه‌وا تیپینی ده‌که‌ین له‌ قوناغیکی ناوه‌ندیی دایه‌و که‌وتۆته‌ نیوان دوو کاره‌وه‌، کاری یه‌که‌میان (نوێژکردنه‌) که‌ پێشی که‌وتوه‌، کاری دووه‌میشیان (ئارامگرتنه‌)، که‌ له‌دوایه‌وه‌ هاتوه‌. ئه‌مه‌ش مه‌به‌ستیکی دانراوه‌، چونکه‌ بێگومان (نوێژ) هۆکاری (فه‌رمان به‌چاکه‌و رێگرتن له‌ خراپه‌یه‌) و، ئارامگرتنیش (مه‌رجه‌) بۆ به‌رده‌وامیی راپه‌راندنی ئه‌و فه‌رمانه‌.

٧/ (لوقمان) چهند رێنماییه‌کی ره‌وشتمه‌ندی (اخلاقی)ی خستۆته‌ به‌رچاوی کوپه‌که‌ی، ئه‌م رێنماییه‌ ره‌وشتمه‌ندیانه‌ش گه‌لیک پێویستن بۆ راپه‌راندنی فه‌رمان به‌چاکه‌و رێگرتن له‌ خراپه‌و، دیسان بۆ په‌سندبوونی وته‌و گفتاری له‌لای خه‌لکی و، تا بتوانیت کاریان لێبکات: ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخَالٍ فَخُورٍ﴾ (١٨) وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنْ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ (١٩) لقمان ﴿١٩﴾

لێره‌دا یه‌که‌یه‌که‌ مانای ئه‌م رێنماییه‌ قورئانیانه‌ به‌م رهنه‌گه‌ لێک ده‌ده‌ینه‌وه‌:

أ- (وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ): ڕووت له‌ خه‌لکی وهرمه‌گیره‌.. به‌ مانای خۆت له‌ ئاست خه‌لکیدا به‌گه‌وره‌ دامه‌نێ، چونکه‌ تۆ بانگه‌وازی خه‌لکی ده‌که‌یت و، ده‌ته‌وێت به‌ده‌م بانگه‌وازه‌که‌ته‌وه‌ بێن، ئه‌وانیش ته‌نها گوێ له‌وانه‌ ده‌گرن، که

نزیکن لییانو، که له خۆبوردوون له گه‌ڵیانداو، که بانگه‌وازو ئایینو بیروباوەری خۆی به‌ خۆشه‌ویستی و سۆزو له‌خۆبوردنه‌وه پێیان ده‌گه‌یه‌نیت. به‌لام ئه‌و که‌سه‌ی خۆی له‌ئاستیاندا به‌گه‌وره‌ داده‌نیت و به‌ گه‌وره‌یی و به‌خۆنازینه‌وه خۆی به‌سه‌ریاندا باده‌دات و به‌ لووتبه‌رزیه‌کی بێزارووه‌ سه‌ودایان له‌گه‌ڵدا ده‌کات و ڕووی خۆی له‌ ئاستیاندا وهرده‌گیریت و، به‌چاوی سووک و بێ‌پێزیه‌وه بۆیان ده‌ڕوانیت، ئه‌وا بێ‌گومان ئه‌وانیش په‌سندی ناکه‌ن و توورپی ده‌که‌ن و پشیتی تی‌ده‌که‌ن.

ب- (وَلَا تَمِشْ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا) به‌بێ باکی و له‌سه‌ر نوکی پێ به‌سه‌ر زه‌ویدا مه‌پۆ. ئه‌م جو‌ره‌ هه‌مجووله‌ش هاوتا و هاوپه‌وتی هه‌لسوکه‌وتی ڕوو وهرگیرانه‌ له‌ خه‌ڵکی به‌و پێودانگه‌ی، که‌ هه‌ردوو هه‌لسوکه‌وته‌که‌ له‌ نه‌ریتی خۆبه‌زل زانی و به‌خۆنازین و خۆبادانه‌وه سه‌ر هه‌ڵده‌دن. ڕۆیشتنی بێ‌باکانه‌و به‌خۆنازین به‌سه‌ر زه‌ویدا ئه‌و جو‌ره‌ ڕۆیشتنه‌یه‌، که‌ خۆی زۆر به‌ گه‌وره‌و نازدارو فووتی‌کراو ده‌گریت و که‌م بایه‌خیشه‌ به‌ خه‌ڵکی. ئه‌مه‌ش جم و جوولێکی بێزارووه‌ خوا ڕقی لێهه‌تی و، خه‌ڵکیش ڕقیان لێهه‌تی. هه‌روه‌ک ده‌رپری هه‌ستیکی ناساغه‌ به‌ خود(ذات)، که‌ له‌ ڕۆیشتنی به‌نازو فیزه‌وه هه‌ناسه‌ وهرده‌گریت.

ج- (وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ) له‌ ڕۆیشتندا میانگیر به‌.. به‌ مانای با ڕۆیشتنه‌که‌ت مامناوه‌ندی و ئاما‌نجدار (مقصود) و ڕێکوپێک بیت، نه‌ به‌و ڕه‌نگه‌ بیت، که‌ له‌ ڕۆیشتنی که‌سیکی خۆ به‌زل زانو بێ‌باک و فووتی‌کراو بجیت، نه‌ به‌و جو‌ره‌ش بیت که‌ له‌ ڕۆشتنی که‌سیکی لاوازی بێ‌ده‌سه‌لاتی سارد و سڕ بجیت، به‌لکو له‌نیوان ئه‌م دوو جو‌ره‌ ڕۆیشتنه‌دا ڕۆیشتنیکی مام ناوه‌ندی و ڕێک و پێک، - باشترین کاریش هه‌میشه‌ مام ناوه‌ندییه‌ که‌یه‌تی -.

(سید قطب) ده‌لێت: "(وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ) ئه‌وه‌شه‌، که‌ ده‌بیت ڕۆیشتنه‌که‌ ئاما‌نجدار بیت، نه‌ک بێ‌هوده‌و سه‌ره‌ڕۆیی بیت، یاخود بۆ نیازو مه‌به‌ستیکی چاک بیت، چونکه‌ هه‌موو کاروبارو هه‌لسو که‌وتیکی مڕۆفی موسلمان ته‌رخان

کراوه بۆ ئهو ئامانج و مه بهستهی، که موسلمان خۆی گرتویتییه بهر، له بهر ئهو هه رچی ههیه تی و هه رچیش ده یکات ته رخانی ده کات بۆ مه به ست و ئامانجی خۆی، جا ئیتر رۆیشتنه که شی ئامرازی که بۆ ئامانجه که ی، بۆیه ش ئهم رۆیشتنه مه به ستدار و ئامانجباره .

د- (وَاعْصِمْ مِنْ صَوْتِكَ) ده نگت کزو هیواش، که .. کزکردنی ده نگ ئه ده ب و متمان به خودو، دلنیا بوون له راستیی گفتار و له هیزی گفتاره که شی تیدا به، هیچ که سیکیش هه راو هوریا و ده نگ ی بهرز پیشان نادات، ته نها که سانی کم ئه ده ب نه بیّت، یان که سیك که گومانی له به های قسه کانی خۆی ههیه، یان گومانی له که سایه تی خۆی ههیه و، دهیه ویت ئهو گومانه به هه راو هوریا و ده نگ ی بهرز بشاریته وه .

شیوازی قورئانییش ئهم کرداره بو پووچ و ناشیرین داده نیّت و به دیمه نیکی بیزار که رو بی نرخ و ناشیرینی له قه له م ده دات، ئه مه ش له و فره مایشته ی خوا دا، که تیشک ده خاته سه ر دیمه نه که و وه سفی ده کات به: (إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ) بیگومان ناشیرینترین ده نگ ده نگ ی گویدریژه کانه .. به م وه سفه ش دیمه نیکی پیکه نین هیّن وینا ده کات که ده بیته مایه ی گالته پیکردن و سوکایه تی، ههروهک ده بیته هۆی تو ره بوونی خه لکی و، ده بیته دیار دهیه کی ناله بار. هه موو که سیکی خاوه ن هه ست و هۆش، کاتیك ئهم دیمه نه پیکه نینانییه له پیش ئهم وه سف و گوزارشته نایابه وه له هزی خۆیدا ته به ننی ده کات، حه ز ناکات نه ختیك -یان به شیک له و ده نگ ی گویدریژانه ی لیوه ده رجیت^(۱) .

چه‌ند سه‌رنجێك له سه‌ر ئایه‌ته‌كانی چیرۆكه‌كه

لێره‌دا کاتیك چه‌ند سه‌رنجێك له ئایه‌ته‌ته‌کانی تایبه‌ت به چیرۆکی لوقمان ده‌ده‌ین، گرنه‌ترین شت که لێیان هه‌و ته‌مار بکه‌ین، ئهم چه‌ند په‌ند و ده‌رس و ئامۆزگاری و، ئاماژه‌ و رێنماییه‌ سرووش به‌خشانه‌یه‌ که له‌م چه‌ند خاڵه‌دا پوختیان ده‌که‌ینه‌وه‌:

١- له‌ فه‌رمایشتی خوادا: (وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ) ئاماژه‌یه‌ك هه‌یه‌ بۆ ئه‌وه‌ی که هه‌یكمه‌ت ته‌نها له‌لایه‌ن خوا وه‌یه‌و، خوا به‌خواستی خۆی ده‌یدات به‌ هه‌ندێك له‌ به‌نده‌كانی، هه‌ر كه‌سیكیش خوا هه‌یكمه‌تی پێ ببه‌خشیت، ئه‌وا خێرو سودێکی زۆری پێ به‌خشیه‌وه‌، هه‌روه‌ها (هه‌یكمه‌ت) ده‌كریت مرو‌ف به‌ هه‌ول و كۆشش و -به‌ خواست و رێنمایی خوا- په‌یدای كات.

٢- ده‌شیت هه‌یكمه‌ت به‌م جو‌ره‌ش پێناسه‌ بكریت: (وته‌یه‌کی گونجاو) ی (كه‌سیکی گونجاو) ه‌ له‌ (كاتێکی گونجاو) داو (به‌را ده‌یه‌کی گونجاو) و (به‌ شیوازیکی گونجاو).

٣- له‌ فه‌رمایشتی خوادا: (أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ) ته‌فسیری هه‌یكمه‌ت به‌ سوپاسكردن كراوه‌، ئه‌مه‌ش مانای وایه‌ كه‌ سوپاسكردنی خوا به‌رێكه‌ له‌ به‌روبوومه‌كانی هه‌یكمه‌ت، هه‌روه‌ها سوپاسكردنی خوا له‌ پێداویستیه‌كانی باوه‌رپه‌نانه‌، چونكه‌ هه‌یج كه‌سیکی داناو هه‌كیم له‌ دنیا دا نیه‌ ته‌نها باوه‌ر دار نه‌ییت، هه‌یج كه‌سیكیش دانا نیه‌ ته‌نها كه‌سیکی باوه‌ر داری سوپاسگوزاری خوا نه‌ییت، هه‌روه‌ها هه‌یج كه‌سیكیش دووباره‌ داناو هه‌كیم نیه‌ ته‌نها ئه‌و كه‌سه‌ نه‌ییت كه‌ هه‌موو ژیا نی بۆ خوا ته‌رخان كرده‌وه‌.

٤- له‌ فه‌رمایشته‌كه‌دا (وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ) به‌ (صیغه‌)ی فه‌رمانی رانه‌بردوو (مضارع) گوزارشتی له‌ (سوپاسگوزاری) كرده‌وه‌، وه‌ك زانراویشه‌ فه‌رمانی رانه‌بردوو فه‌رمانێکی زیندووی بکه‌ر (فاعِل) یکی ساغ و

نویکراوهیه، که نوێکردنهوهو بهردهوامییتی خوش ویستوهه. واش دیاره
 حیکمهت له دهبرپینی سوپاسگوزارییه که به فهرمانی رانهبردوو بۆ
 رینموونیکردنی مڕۆقی باوهرداره تاکو ههمیشه سههرلهنوێ سوپاسی خوای
 پهروهردگار بکاتهوه، واته -بۆ ئهوهی له گشت سات و چرکهو سهعاتیکی
 پڕژیدا سوپاسی پهروهردگاری بکات، چونکه نیعمهتهکانی خواش ههمیشه
 سههرلهنوێ پێی دهنهخشریت و هیچ ساتیک نه له شهوداو، نه له پڕژدا لێی
 نابڕیت. نیعمهتیش سوپاس دهخوازیت، به سوپاسیش نیعمهتهکان بهردهوام
 دهبن و زۆریش دهبن، وهك خواش له سوورهتیکێ تردا فهرموویهتی: ﴿وَإِذْ
 تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ...﴾ (إبراهيم) واته:
 بهدلناییهوه خوای پهروهردگارتان ههوائی پێداون- یان سویندی خواردوه-
 لهسهه ئهوهی، که نهگهر سوپاسی خواتان بکهنو سوپاسگوزار بن، ئهوا منیش
 نیعمهتهکانتان بۆ زیاد دهکهم..

۵- ئایهتهکانی نهم چیرۆکه دوو بواریان له بوارهکانی (سوپاسگوزاری) دیاریی
 کردوه:

بواری یه کهم/ سوپاسکردنی خوا (سوپاس بۆ خوا) وهك له فهرمایشتهکهی (أَنْ
 أَشْكُرَ لِلَّهِ).

بواری دووهم/ سوپاسکردنی باوک و دایک، دواى سوپاسکردنی خوا (أَنْ أَشْكُرَ لِي
 وَلِوَالِدَيَّ).

لهم فهرمایشتهی دوایشهوه ئهوهمان بۆ روون دهبیتهوه، که دهشیت سوپاسی
 ئهو مڕۆفانهش بکریت، که سوود و چاکهیان بۆ کهسانی دی هیه. ههر بۆیهش
 بهپێی دهقی ئایهتهکه سوپاسکردنی باوک و دایکیش فهرزه لهسهه رۆلهکان.
 بهلام لهراستیدا سوپاس ههر تهنها بۆ خواجهو، سوپاسکردنی کهسانی

چاڪه كارڀر هڪ سوڀاسي آه ڏهه گيه نيٽ، چونڪه بيٺو گمان هڪ خواهه ڪه
ٿيلهامي چاڪه ڪرڊنياني ڏهه هڪ قى مروڦه ڪان پي به خشيون، هڪ بويهش مروڦه لاه
بوارى سوڀاسڪرڊنى ڪه ساني چاڪه ڪاره وه - سوڀاسي آه ڏهه ڪاٽ-.

سوپاسکردنی باوک و دایکیش، هەر سوپاسکردنی خوایه، چونکه نه گهرچی به پڕوالهت سوپاسه که ئاراسته ی باوک و دایک بکریته، به لایم له بنج و بناواندا هەر سوپاسکردنی نهو خوایهیه، که ههر دوکیانی کردوته هویهوه بۆ وجودی مەرۆڤو، سۆزو بهزهیی و رهحهتهی بهرامبه رۆله کانیان پێداون.

۶- له بمر نهو هیشتا له سهر باسی سوپاسگوزاری و شوکرانه بژیړی ده د ویت، تیښینی نهو ش ده کهین، که وشه که چوار جار هاتوه: دوو جاریان له شپوازی فدرمانی داخوازی (فعل أمر) دایه: (أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ) له گهل (أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ)، نه مدهش له بوته ی راسپاردندا به سوپاس و شوکرانه بژیړی و، دیاری کردنی نهو لایه و بهرامبه رهی، که رووی سوپاسگوزاری تی ده کریت.

دوو جاری تریش له شیوازی فرمانی پانه بردودایه وهك: (وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ)، نه مهش له بوتهی به جی گه یاندنی نه رکی سوپاسگوزاریداو، دیاریکردنی لایه نی سوودمه ند له سوپاسه كه، چونكه ته نها خاوه نی سوپاسه كه -واته مروقی سوپاسگوزار- خیرو سوودی لی دهینیت.

۷- ثایه‌ته‌که‌ی تایبته به فەرمانی داخوایی سوپاسگوزاری به فەرمایشتی (وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ) کۆتایی پی‌هیناوه و له ناوه‌کانی خواش، هه‌ردوو ناوی (الغنی، الحمید)ی هه‌لبژاردوه، ئهم کۆتایی پی‌هینانه‌ش له‌گه‌ڵ بابه‌تی ثایه‌ته‌که‌دا رێک ده‌که‌ویت، چونکه‌ ثایه‌ته‌که‌ی به‌ره‌و سوپاسگوزاری ئاراسته‌ کردوه‌و، فەرمانی به‌ مڕۆڤی باوه‌رداری داناش کردوه، که سوپاسی خوا بکات. پاشان تا‌کو هه‌یج که‌سی‌کی گوماندار گومانی نه‌بیت له‌وه‌ی، که گوايه‌ خوا خۆی سوود له‌ سوپاسکردنی خه‌ڵکی وهرده‌گریت، هه‌ر بۆیه‌ش له‌ ثایه‌ته‌که‌دا ناوی

(الغني) هاتووه، واته (دهوله مهندو بې پړوا لهوه)، نه مېش ئاماژه به بۆ نه وهی، که خوا بې باکه له سوپاسکردنی خه لکی، سا ئیتر خه لکی سوپاسی بکه یان نه یکه، چونکه به وه هیچ شتیک بۆ خوا زیاد نایت.

ههروه ها ناوی (الحمید) یش هاتووه و ئاماژه به بۆ نه وهی، که خوا شایسته ی حه مدو سوپاسکردنه، ته نانه ت گهر هیچ که سیکیش سوپاسی نه کات، ههر بویه ش سوپاسکراوه و (حمیده)، نه گهرچی خه لکیش بې باوه رو کافر بنو به فزل و چاکه ی نه زانن. نه مېش وه که نه وه وایه، که ئایه ته که پیمان بلیت: (ههرکه سیک سوپاس بکات، نه وا سوپاسی خو ی ده کات، چونکه خوا له وه بې باکو پتویستی پتی نیه). ههرکه سیکیش بې باوه رو سپله بیت، نه وا نه و حاله ته ی به ده سته ی خو ی به سهر خویدا هیناوه، چونکه خوا خو ی (حمید) و سوپاسکراوه.

۸- ئاموژگاری (لوقمان) بۆ کوړه که ی (وَهُوَ یَعْظُمُ) رېنمونویه کی بۆ باوکانش تیدایه، که نه و کاری ئاموژگاریکردنی رۆلانه یان، نه رکیکه و فره زه له سه ریانو ده بیست ئاموژگاریان بکه ی، ته نانه ت گهر، رۆله کانیان به ده دم ئاموژگاریه کانیانیه وه نه چن.

۹- یه کیکی دی له ئاموژگاریه کانی (لوقمان) بۆ کوړه که ی رېگرتیه ته ی له شیرک و هاوه ل بۆ خوا دانان (لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ) له مېشدا ئاماژه به که هیه بۆ پتویست بوونی په لهاویشتنی ئاموژگاریه کان بۆ گشت مه سه له و بابه ته کانی ئیسلام وه که ئیمانداریتی و، بانگه وازو، یاساو رپساو حوکمه شه رعیه کان و کرداری جوان و ئاکاری به رز. جا نه و په ندو ئاموژگاریه ش، که لوقمان ئاراسته ی کوړه که ی کردوه ئاموژگاریه کی ئیمانداریتی و باوه دارانه یه.

۱۰- ئایه ته که (شیرک و هاوه ل بۆ خوا دانان) ی به سته میکی گه وره داناوه و، پیغه مبه ری خواش ﷺ نه و ئایه ته ی سووره ی (الانعام): ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ

يَلْبِسُواْ اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولَئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ ﴿٨٢﴾. واتهفسیر کردوه، که ستهمه که شیرک و هاوێ لا بۆ خوادانانه. ئهوهبوو له کاتی هاتنه خوارهوی ئهوه نایه تانه دا هاوێ لان گومانیان وابوو، که مه بهست له ستهم (الظلم) سه ریچی و گونا ه کردنه، بهو پیودانگهی که ئهوان ده که ونه بهر گونا ه و سه ریچی، ئهوا هیچ که سینک سه لامهت و پارێزراو نیه، هه ربۆیهش مه سه له که له سه ریان گران و ئالۆز بوو و گوتیان: جا ناخۆ کێمان ستهم له خۆی ناکات؟! پیغه مبه ریش ﷺ فه رمووی: ((لَيْسَ هُوَ كَمَا تَظُنُّونَ، إِنَّمَا هُوَ كَمَا قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ: يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ))^(١)، واته: به و جوړه نیه، که ئیوه بۆی ده چن، به لکو وهك ئهوه حاله ته یه که (لوقمان) به کورپه که ی گوتبوو: کورم هاوێ لا بۆ خوا دامه نئ، چونکه هاوێ لا بۆ خوا دانان (شیرک) سته میکی گه وره یه.

١١- له زۆر شویتهی دیکه شدا قورئانی پیروژ گوزارشتی له هاوێ لا بۆ خوادانان و بی باوه ربوون (شیرک و کفر)ی به ستهم و زۆرداری کردوه، وهك لهم نایه ته ی سووره تی (البقره) شدا کافرانی به سته مکاران داناوه: ﴿...وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾.

جا له بهر ئهوه ی رپه وی بوونی (کفر و شیرک) به سته مه، بهم پییه مروقی کافرو هاوێ لا بۆ خوا دانه ریش بهوه سته مکار ده بیته، چونکه (سته م و زۆرداری) ده سدریژی و له سنور ده رچوونه و، پشتگیری کردنی ناهه قی یه و، خۆ دابرین له هه ق و، شار دنه وه ی راستییه و، ئیدی مروقی (مشرک) و هاوێ لا بۆ خوا دانه ر سته مکار ده بیته.. بیگومان مروقی هاوێ لا بۆ خوا دانه ر سته م له خۆیشی ده کات. ئه مهش له بهر ئه وه ی خۆی به ریگای ناهه ق (باتل) و سزا و ئاگر دا ده بات. هه روه ها سته م له حه قیقه تیش ده کات، له بهر ئه وه ی حه قیقه ت تی ده په ری نیته و له سنووری ده ر ده چیته و خۆی لئ په نا ده دات، هه روهك که سته م

(١) (کتاب الإیمان) ٥٦ باب صدق الإیمان، حدیث ١٩٧.

له باوهردارانی دهکات، چونکه له گهڵیاندا نیهو، شان به شانی ئهوان پشتگیری له ههق نه کردوووه و دژایهتی ناههقی نه کردوووه، تهنانهت ستهم له کافرانیش دهکات، چونکه پێشڕهویانه له کفرو بێ باوهریدا و یارمهتیدهریان له سههر ناههقی و رێبازه پووجه له کهیان.

به لām - له لایه کی دییهوه - هه موو ستهمێک کفر یان شیرک نیه، چونکه له هه ندێ شوینی تر دا قورئان وشه ی (سته م و زۆرداری) بۆ سه ره پێچی و گونا ه کردن به کاره ی ناوه، بۆ نمونه رێ ده که ویت، که مرۆفی موسلمان به هۆی سه ره پێچی و گونا ه کردنه وه سته مکار بێت، به لām هه ر ته نها به هۆی یاخی بوون و گونا ه کارییه وه کافر نابیت.

١٢ - له م فه رمایسته شدا (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ...) سه ره نجی کی جو ان هه یه و، ئه وه یه بێگومان خوا که سانی ک راده سپێریت و ور یاده کاته وه، که له خا نه ی در یغی کردن و خرا به کردن دان، جا دا خو کی بن، ئه وانه ی ده ره قی که سانی دی سستی و در یغی ده نویتن، ئایا با وکان و دایکانن، یان رۆ له کانن؟! بێگومان رۆ له کانن. هه ر له بهر ئه مه شه خوا رای سپارد وون به وه ی، که له گه ل با وک و دایکیاندا چاک و به ئه مه ک بن. به لām خوا له قورئاندا با و ان و دایکیانی رانه سپارد ووه به وه ی له گه ل رۆ له کانیاندا چاک بن، چونکه خو یان هه ر چا کن له گه ل یاندا و ئا تا جیا ن به و راسپارد به نیه و، به لکو ته نانهت زۆر سو ورو رژد (حریص) ن له سه ر رۆ له کانیان و ئه م خه سل ته ش هه ر به سروشت و فیه رته له ناخی با وکان و دایکاندا هه یه، که هه می شه له پێ ناوی سو وود و به رژه و نه ندی رۆ له کانیان دا هه لئس و که وت ده کهن. له بهر ئه مه ته نها رۆ له کان ئا تا جیا ن به م راسپارد و فه رمانه ی خوا هه یه، چونکه رۆ له کان زۆر جار ته ماشای به رده می خو یان ده کهن، بۆ وه دی هێنانی به رژه و نه ندی یان و دای نه کردنی ئای نه دیان و به دی هێنانی سو وود و قازانج بۆ مندا لانی خو یان، هه ر بۆ یه ش رۆ له کانیان زۆر جار ئاو ر بۆ دوا وه ناده نه وه - واته بۆ با وک و دایکانیان -، ته نانهت هه ر خه ریکه ئاو رێک

بۆ ئهو دایک و باوک نه دهنهوه، که ژيانيان به سهر ده چیت و له سهر لیواری به جی هیشتنی ئهم دنیاين. جا له بهر رۆشنايی ئهم راستییه دا ئایه ته که ی ئهم چیرۆکهش (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ...) داوا له مڕۆڤ ده کات، که ئاوریک له پشته وهی خۆی بداته وهو، چاکه له گهڵ ئهو دوو که سه شدا بکات، که ژيانی خۆیان بۆ ئهو ته رخان کردبوو، هه موو هه ولۆ کۆششیکیان له پیناوی به خته وه ریی ئهو دا خستبووه گهر.

۱۳- له فهرمایشته که ی خوادا (حَمَلَتْهُ أُمُّهُ، وَهَنَّا عَلَى وَهْنٍ) حه قیقه تیکی برنده (قاطع) و به لگه نه ویست تۆمارکراوه، ئه وه یه دایک هه می شه به بی هیژو لاوازو ماندوو ده مینیتته وه، لیژهدا (وهن) مانای (ضعف/ لاوازی) ده گه یه نیت، که به درێژایی ماوه ی سکپری (حمل) لاوازهو، له سه ره تایی سکپری و دوو گیانی (حمل) وه ده ست پێ ده کات، ئه مهش له نه خۆشییه کانی بیژووکاری و دل تی کچوون و پرشانه وه ی ناویه ناودا ره نگ ده داته وه، ئهم حا له تانهش به رده وام ده بیت، تا کو (حمل) ه که ی داده نیت - مندالی ده بی -، ته نانه ت ئهم بی هیژییه ی، تا کو ماوه کانی دوا ی مندالبوونیش به رده وام ده بیت. دیاره ئهم حیکمه تهش له کۆکردنه وه ی لاوازییه که وه له گهڵ لاوازییه کی تر دا سه رچاوه ی گرتوه، چونکه لاوازییه که ی هه می شه بی و به رده وامه به درێژایی ماوه ی سکپری، به لām ئایه ته که ئهم لاوازییه ی دایکانی به وینه یه که له وینه کانه وه وابهسته نه کردوه، به لکو گشتگیرو ره های کردوه، تا کو هه موو وینه کانی لاوازیی و حا له ته کانو ئاسۆکانی تری بگریته وه، بۆ نمونه ئه مه لاوازییه که له جهسته دا، لاوازی یه که له ده روونداو، لاوازییه که له هه ست و نه ست داو، لاوازییه که له هیژداو، لاوازییه که له کارو راپه راندنی کاروبارداو، لاوازییه کیشه له ئاکارو کردارداو، لاوازییه که له په یوهندی و مامه له داو لاوازییه له هه سترکردن و هه سته وه ریی دا، جگه له بواره کانی تر.

جا له گهڵ ئەو لاوازی یه بهردهوام و چەندان هێنده و دووباره بوانه دا، هیشتا له لای ئافرهت ئەم حالهتی لاوازییه خۆشویستراوه، بهردهوام له لایشی خوازاوو ویستراو ده بێت، چونکه ئەگەر ئافرهت (ژن) کاتیك مندالی نیه و تووشی سکیپری نابێت، ههول ددهات سکی پر بێت و ههموو موڵك و سامانیکیشی دهخاته گهر بۆ ئەوهی سکیپری به سهردا بێت، جا چاکی و بێگهردی بۆ ئەو خواهی، که چیژو لهزهتی له سهرا لاوازی پی به خشیوه، وای لێ کردووه داوای ئەو حالهته بکات و ههزیشی لێی بێت.

١٤- له فهرمایشتی خوادا (وَفَصَلَّهُ فِي عَامَيْنِ) ئاماژهیهك ههیه بۆ ماوهی شیردانی سروشتی، که شتوازیکی زۆر گهنگ و پێویسته بۆ منداڵ، که دوو ساله، خۆ ئەگەر له دوو سال کهتر بێت ئەوا بری پێداویستی خۆی له شیري سروشتی زهرووری و ههناگریت-واته له شیري دایکی- خۆ ئەگەر له دوو سال زیاتریش شیري پی بدریت، ئەوا سوودی لی نابینیت و هیچ کهڵکیکی نابێت، بگره ده بێته باریکی قورس له سهری و له سهرا لاشه و ئاکاری منداڵه کهوه، وای لێ دیت منداڵیکی زۆر بهنازو خاووخلیچک و به له نجه ولار دهرده چیته.. واش دیاره رازو نهیانی له نه خۆشییهکانی منداڵانی ئەم سهردهمه دا له وهدا بهند بێت، که شیردانی سروشتیان نیه -واته شیري دایکیان پی نادریت-، بێگومان شیري دایک زۆر پێویسته بۆ ساغی و سهلامهتی منداڵ، له پروی تهندروستی و دهروونی و رهوشتمه ندیه وهوه، بۆ نه شونمای جهسته شی و ساغیی ئەندامه ههستدارهکانی. چونکه دایک هاوکات له گهڵ شیردانیدا به منداڵه کهی، خۆشهویستی و سۆزو بهزهیی و رهحم و ئهوینیشی پی ددهات. جا ئایا چهند دایک ههیه، که بۆ ماوهی دوو سال شیر بدات به منداڵه کهی؟!

١٥- ئەم نایه تانهی نیو ئەم چیرۆکه رێسایه کی مسۆگهرو دابینکراو و هاوسهنگ کراوی بۆ پۆله کان له بواری په یوه ندییاندا به دایک و باوک و چاکه له گهڵ کردنیاندا خستۆته روو، رێساکهش ئەو راسپاردهیهی تری خوایه لهم فهرمایشتهیدا:

﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾.

بينگومان چا که له گڼل دايک و باوک ئه رکيکى پټويست (فه رز) هو له هه موو حاله تيکيشدا له سهر رټله کان فه رزه، سا ئيتر دايک و باوک خراپه يان دهره قى رټله که کردبيت يان چا که، هه روه ها سا ئيتر به سوزو خو شه ويستي يه وه له گڼل رټله که ياندا جو ولا بڼه وه، يا خود به رقه قى و توندي يه وه.. ئه م چا که کردنه ي رټله ش له گڼل باوک و دايکدا و به چا کى ره فتار کردن له گڼل ياندا له سهر رټله کان لاناچيت، ته نانه ت گهر باوک و دايکه که گونا هيشيان دهره قيان کردبيت، هه مديسان ئه رکى به چا کى ره فتار کردن له گڼل ياندا له و حاله ته شدا - که دايک و باوک که بى باوه ر بن، يان ها وه لى بو خوا دابنين) هه ر له سهر رټله که لاناچيت، واته ده بيت هه ر چا که يان له گڼل دا بکات، وه ک خواش ده فه رمويت: ﴿وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾.

به لام بينگومان گوپرايه لى رټله ش بو باوک و دايک، ده بيت له سهر به رچا ورونى و هو شيارى بيت، به ماناى ده بيت له و کار و بارانده دا گوپرايه ليان بکات، که خوا پيى رازييه، نه ک له کار يکدا، که جيى توپه يى و نار په زايى خوايه، گوپرايه لى بکرين. به لکو کاتيک گوپرايه ليان ده کات، که فه رمان به خوا په رستى پى بکه ن. ده نا له کاتيکدا فه رمان به گونا هو سه ريچى پى بکه ن، نا بيت گوپرايه ليان بکات. هه روه ها له کاتيکدا، که دا وای بى باوه رپوون و ها وه ل بو خوا دانانى لى بکه ن، نا بيت گوپرايه ليان بکات. چونکه گوپرايه لى هيچ مه خلوق يک له سه ريچى کردنى خالق نا کريت ((لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ)).

ئهو نايه ته ش ﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾ جيا وازيى له نيوان دوو مه سه له ي گرنكى

وهك (رهفتاری چاك له گهډل باوك و دايك) و (گوپړاپه لئ) دا كړدوه، بۆ نمونه چاكه و رهفتاری چاك له گهډل باوك و دايكدا له هه موو حاله تيكدا له پۆله كان خوازراره، ته نانه ت گهر باوك و دايك دوو كهسى بى باوه رپيش بن، به لام گوپړاپه لئ (الطاعة) به ستراوه به گوپړاپه لئى فهرمانى خواوه، ههر بويهش له كاتيكدا فهرمانه كانى باوك و دايك دژى فهرمانه كانى خوا بوون، ئەوا گوپړاپه لئى ئەو فهرمانانه يان ناكريت. به لام وپړاى ئەو حاله تهش رهفتاری چاك و مامه لئى جوان له گهډل دايك و باوكدا ههر پيوسته و له پۆله كان ئەوه خوازراره، كه چاك بن له گه لئاندا و ههر به چاكه و ئاكارى جوان و چاكه له گهډل كړدنيان سه رپيچى له فهرمانه ناشه رعييه كانيان بكهن، واته كاتيك باوك و دايك فهرمانى ناله بار به پۆله كان ده كهن، ناييت پۆله كه شيان به جنپودان يان نه فره تكدن و هلامى فهرمانه كه يان بداته وه، به لكو ته نها به سه رپيچى كړدن و نه نجامنه دانى فهرمانه كه بجووليتته وه و له هه مان كاتيشدا مامه لئى جوان و چاك له گهډل باوك و دايكه كه دا بنوييت.

۱۶- ئايه ته كان وينه يه كى سه رسورهيىنى جوان و په سنديان له سه ر زانستى خوا و په هايشتنى ئەو زانسته بۆ وردو درشتى شته كان، پيشان داوه، وهك خوا تياياندا ده فرمويت: ﴿...إِنَّكَ مُقَالَ حَبْرٍ مِّنْ خَرَدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِيهَا اللَّهُ...﴾ (۱۶) لقمان ﴿...﴾.

بينگومان زانستى خوا گشتگيره و هه موو شتيك ده گرپته وه، هيچ شتيكيش له خوا ون ناييت، بۆ نمونهش ئەو ده نكه خه رته له يه ي - كه نمونه ي بجووكترين شته - خوا خوى ده زانيت له چ شويينيكي ئەم سه رزه مينه فراوانه و، ئەو ئاسمانه پانو به رينانه دايه و، ههر خواش خوى به توانايه له سه ر هيئان و خستنه به رچاوى بيسه ر. مه سه له ي بابه خدارو گرنگيش له م وينه رسم كراوه دا ئەوه يه، كه كارايى له سه ر ده روونى بيسه ر هه بيت و، به دواى زانستى خوا دا بگه رپيت و هه ستي پى بكات و ئاگادارى بيت و له و حه قيقه ته شدا بژى، كه بينگومان خوا ده بينييت و

بۆی دهروانییتو، ئاگاداری هه مو جم و جوو ئێکیه تی. ئه مه ش پالێ پێوه ده نیّت بۆ نه وه ی که خۆی بۆ خوا پوخت و یه کلا بکاته وه و به چاکی بیپه رستیتو، شه رم بکات له کرداری سستی و درێغی نواندندا به رامبه ر مافی خوا و پابه ندیی به حوکه مانه کانی، دوور که و تنه وه ش له سه ری پێچی له فه رمانه کانی خوا و یاخی بوون.

۱۷- خوا ئه و ئایه ته ی، که و ینه ی زانستی خۆی و توانی خۆی تیا دا کێشا وه، به دیاری کردنی دوو ناو له نا وه کانی خۆی، کۆتایی هێنا وه: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾. ئه م کۆتایی پێ هێنا نه ش ها ور پێکه له گه لّ با به ت و مه سه له ی نیۆ ئایه ته که دا.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ﴾ بێگومان خوا خا وه ن زانستیکی په لها و یشتو وه بۆ هه موو شتێک و له هه موو شتێکیشدا ئه م زانسته هیه و را په ر پێنرا وه، هێچ شتێکی ش به رویدا نا وه ستیتو، هێچ شتێکی ش لێ ئالۆزو (عاصی) ناییت، چونکه بێگومان زانستی خا ویه که که ئاگاداری هه موو شتێکه، پاشان خوا (خَبِيرٌ) یشه ﴿إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾، (خبی ر)یش، که له وشه ی (خبره) وه هاتو وه لێ ره دا هه ر مانای زانست و زانیاری ده گه یه نیّت، واته له هه موو شتێکدا زانا و زانیارو شاره زایه.

۱۸- له که شێکی با وه ر داری و ئیمان هێنان به خوادا، کاتێک پۆ له ش به و و ینه پیشان درا وه ی زانست و توانای خوا کار تێکرا وه، له و که شه دا با وک کو ره که ی خۆی به عیباده ت و خا وه رستی را ده سپێر یتو، فه رمانی پێ ده کات، که هه میشه نوێژ بکات و فه رمان به چاکه و رێگر یش له خرا په بکات.. ئی دی له و جو ره که ش و ساته گرنگانه دا - فه رمان پێ کردن و پاسپاردن- مانا و گیان و زیندو یتیی خۆی ده بیّت، چونکه به راستی دل ێکی پر له با وه رو ئیمان دار یتیی به خوا و به گه وه ر گرتنی خوا، به هه موو پاسپار ده و فه رمان ێکه وه پا به ند ده بیّت.

۱۹- ئه و فه رمانانه ی که لوقمان ئا راسته ی کو ره که ی خۆی کردوون، شه ش فه رمانن له گه لّ سێ رێگر یری (نه ی)، شه ش فه رمانه که ش ئه مانه ن:

- نوێژ بکه (أَقِمِ الصَّلَاةَ).

- فهرمان به چاکه بکه (وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ).

- ڕی له خراپه بگره (وَأَنَّهُ عَنِ الْمُنْكَرِ).

- له بهرامبهه ڕووداوو کارهساتدا خۆراگریه (وَأَصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ).

- بهنهرمو نیانی و مامناوهندییانه بهڕیگادا بڕۆ (وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ).

- لهدهنگت نزم کههوه (وَأَغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ).

ههروهها سێ فهرمانه ڕیگری و قهدهغه کارییه کانیش که ئاراسته ی کردوون،
ئه مانه ن/

- هاوهل بۆ خوا دامه نێ (لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ).

- ڕووت له خه لکی وهرمه گێره (وَلَا تُصَغِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ).

- به نازو ده عیه وه به سه ر زه ویدا مه ڕۆ (وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا).

هه موو ئه م مه سه لانه ش چه ند ڕه هه ندو مه ودایه کی به ندایه تییا ن هه یه ،
بۆیه ش ده شی ت به به ندایه تی و کاره کانی خوا په رستی (عیبادات) ناو دیڕ بکری ن،
مرۆقی با وه ڕداریش له بواری پا به ندبوونی هه وه به فهرمانه کان خوا ده په رستی ت، سا
ئیت ر با به ته کانی ئه و فهرمانانه هه رچی به ک بن، ههروه ها له بواری خۆ لادانی شی هه وه
له کاره قه ده غه کرا وه کان، خوا ده په رستی ت، سا ئیت ر با به تی ئه وانه ش هه رچی
یه ک بن. بی تگومان به جی هیناوی فهرمانه کانیش هه ر خوا په رستی و به ندایه تی
کردن بۆ خوا، وه ک چۆ ن وا زه یینا نی حه رام کرا وه کانیش به ندایه تین بۆ خوا.
پێ یسته ئیمه ش چه مک (مفهوم) ی به ندایه تی فراوان بکه ی ن، هه ر ته نها له ڕۆ و
ره سمه عیادی یه کاندا به ندی نه که ی ن. چونکه به ندایه تی (العبادة) په ل ده ها ویت
بۆ هه موو مه سه له و کاروباری کی مرۆقی موسلمان و، هیچ ساتی کی له

ساته کانی له بهندایهتی بهدەر نیه، بۆ نمونه که له ڕێ و ڕهسمه عیبادیه کاندایه خواپهرست بێت، ئهوا له مهسهله کانی یاسادانان و مامهله کردنیشدا ههر خواپهرست بێت و بهندایهتی خوا بکات، به ههمان شیوه له نواندنی ئاکار و کرداریداو له مامهله و سهوداو ئالوێری له گهڵ خهڵکیشدا ههر خواپهرست بێت و خوای لهیاد بێت.

مرۆفی موسلمان به فیکرو عهقل خوا دهپهرستیت، به ئیمان و دڵ، به جهسته و به ئەندامه کانی، ههروهها له نیو مالیشداو له مزگهوتیشدا خوا دهپهرستیت، له فهرمانگه و شوێنی کاریداو له کاتی کارکردنیداو، له شهو و ڕۆژیداو له بیداری و نوستنیشیدا ههر عهبدی خویه و خوا دهپهرستیت. ههمدیسان خواپهرسته له نوێ و ڕۆژووداو، له ئاکار و کردارداو، له سهوداو، گفتارداو، له مال و سامان و ئابووریداو، له سیاسهت و فهرمانی ڕهسمیداو، له کاتی یاری و کاری هونهرو، تهناهت له کاتی خهیاڵ کردنیش دا ههر خواپهرستهو، دهییت خوای لهیاد بێت.

۲۰- ئایهته که کۆتایی کاره خواپهرستی و عیبادیه کانی به دهسته واژهی (إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ) هیناوه، (عزم) یش واته سازکردنی دڵ له سههر به جی گه یاندنی کار^(۱). به مانای بهردهوامی نوێ کردن و فرمان به چاکه و ڕیگرتن له خراپه و خۆراگرتن له سههر ئازار و نارچهتی. ههموو ئەمانهش چهند کاریکن، که ئاتاجیان به وره و زهه دڵ و سازکردنی و هیممهت و تیکۆشانی دڵ ههیه. ئەمانه چهند ئهرکیکی قورسن و ههموو که سیلک له خهڵکی ده رهقه تیان نایهت و توانایان به سهریاندا ناشکیت، ههر بویهش زۆر کهس پشتگوێیان ده خهن، له بهر ئه مه تنهها که سانی به وره و به جهرگ و جوامیژ ئه م ئهرکانه به جی ده گه یه ننو، ته نهها خاوهن عهزم و دله به تینه کان توانایان له سهریان ههیه. وهك شاعیری کیش

گوتوويه تى:

وَإِذَا كَانَتِ النَّفْسُ عَظَامًا

تعبت في مرادها الأجسام

۲۱- ئايەتە كە بەرستەى (إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخَالٍ) كۆتايى بەكارە قەدەغە كراوه كان هيناه، چونكە بەخۆن نازين و خۆبەزل دانان و خۆهەلكيشان، چەند ئاكارىكى بيزراون و خوا خۆشىى ناوين، ئەنجامدەرانىشيانى خۆش ناويت. ئەوهش بانگەوازيكە لەلايەن قورئانەوه بۆ وازهينان لەو پرەوشتە ناپەسندانە. هەروەها قورئانى پېرۆز هانى خەلكى دەدات بۆ ئاكارە جوان و ستايشكراوه كان، داوا لە باوەردارانيش دەكات، كە پابەند بن پىيانەوه، ئەمەش هەمووى بە دەستەواژەى (إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ ...)، جا هەركاتىكيش مروڤى باوەردار گوڤى لە وشەى (يحب) دەبيت، خيڤرا سوور دەبيت لەسەر زانينى وشەكانى دواى ئەوه، تاكو ئاكارى جوان پيشان بدات، چونكە دەزانيت، كە ئەوه رىيازى خۆشەويستىى خوايە. هەمديسان قورئانى پېرۆز خەلكى لەئاكارە ناشيرين و بيزراوه كان دووردهخاتەوه، ئەمەش بە رستەى (إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ ...) جا هەركاتىك مروڤى باوەردار وشەى (لا يحب) دەبيستيت، خيڤرا سوور دەبيت لەسەر زانينى وشەكانى دواى ئەوه، تاكو خۆى لەو كارانە بەدوورخات، كە خوا پىيى خۆش نيهو، كە ئەنجامدەرانىشى خۆش ناوين. چونكە ئەمە لە خۆشەويستىى خوا بىبهشى دەكات.

جا ئايا ئايەتەكانى (إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ ...) كۆدەكەينهوه، تاكو بەو سيفەتە جوانانەوه وابەستە بيت؟ ئەى ئايا ئايەتەكانى (إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ ...) ش كۆدەكەينهوه، تاكو واز لەو سيفەتە بيزراوانە بينين، كە لەدوايهوه هاتوون؟!

چیرۆکی شه شه م

چیرۆکی سه به ه

چیرۆکه که له قورئاندا ئاوا هاتوه، که خوا تیايدا فه رموویه تی:

﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ
وَأَشْكُرُوا لَهُ. بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ
وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِّن سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾ ذَلِكَ
جَزَاءُ نُّهْمٍ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ يُجْزَى إِلَّا الْكُفُورُ ﴿١٧﴾ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي
بَرَكَْنَا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾
فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ
مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ
فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن
يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِیْظٌ ﴿٢١﴾ سَبَّ

مانای ئایه تهكان به كورتی:

بێگومان له هۆزی (سهبهه) له ولات و نیشتهگهی خۆیاندا بهلگه و نیشانهیهکی خوا ههبوو، ئهوهیش دوو باخی گهوره بوو لهلای راست و لهلای چهپی ناوچه که یانهوهو، بهوهش پاسپێررابوون که ئیوه ئهی خهڵکی (سهبهه) لهو ههموو رزق و رۆزیهی خوای پهروهردگارتان بخۆن و، سوپاسی بکهن.. ئیدی ولاتیکی خۆش و ئاوهدان و، خوایهکی لیپوردهو میهرهباتان ههیه.. بهلام ئهوان لهجیاتى سوپاسی خوای پهروهردگاریان روویان وهرگێرا و بهدهم بانگهوازی خواوه نهچوون. لهبهر ئهوه ئیمهش -دوای ئهوهی تهواو یاخی بوون- لافاوێکی هیجگار بهگورو وێرانکه رمان بۆ ناردن که بووه هۆی وێران بوونی باخ و بیستانه پر بهروبومهکانیان و ئیدی لهجیاتى ئهوه دوو باخه خۆش و گهورهیه، دوو باخی پر له درک و دال و بهروبوومی تال و درهختی بێ بهری وهك دارگهزۆمان پێ دانهوه لهگهڵ کهمێک له درهختی (سیدر)، که بهروبوو میکی کهمی ههیه. ئیمه بهو رهنگه بۆیه سزامان دان لهبهر ئهوهی بێ باوهرو سپله دههچوون، جا ئایا ئیمه سزای کافرو سپلهکان نادهین؟! پاشان لهنیوان ئهوان و ئهوه شارو دیهاتانهی تردا، که خێرو بهره کهقان بهسهریاندا پێژاندبوو، دیهات و ئاوهدانیهی دیارو ئاشکرمان (وهك دیهاتهکانی نیوان یه مهن و شام، که ولاتی ئیستای حیجاز دهگریتهوه) هینا بووه ئاراوه، که بهبێ ماندوبوون له نیوان ههردوو ناوچه ستراتیژییه کهی یه مهن و شامدا هات و چۆو سهفهریان دهکردو، ماوهی نیوان دیهاتهکانیان بهبێ ماندوبوون دهپری و پێمان راگهیاندبوون، ده ئیتر بۆ خۆتان چهندهها شهوو رۆژ به ئارامی و بهبێ ترسو دلهپاوکی پێژ و سهفهر و بازرگانیی خۆتان بکهن.. کهچی ئهوان لهو ههموو خێرو بهره کهت و نیعمه تهش بێزار ببون و گوتیان: خوایه پێگای هاتوچۆو سهفهره کاغان بۆ لهیهك دوور خهروه.. دیاره ئهوان بهم داخوازیه ستهمیان لهخۆیان کرد، ئیمهش کردمان به پهندو داستان و قسهو باسی سهه زاری خهڵکی و بههۆی خراپی و نالهباریهی خۆیانوه په رته وازه مان کردن.

جا بێگومان لهم بهسهرهات و پرووداوانه دا چهندهها بهلگه و نيشانه و پهند ههيه
 بۆ گشت كهس و هۆزێكى ئارامگرو سوپاسگوزار. دياره و بهبێگومان سهبارهت به
 (سهبهء) و خهلكه گومراكهى، لهملاره ئيبليس (شهيتان) یش نيازى خۆيان لهسهر
 گومراکردنيان بهدىي هینا، كه پيشتر بهخوای گوتبوو (زۆربهى خهلكى
 سوپاسگوزار نین)، ئهوهبوو كهسانىكى گومراو بىباك له خهلكدا شوپى كهوتن،
 تهنها كۆمهڵێك له باوهرداران نهپیت. بهلام وهنهپیت ئيبليس دهسهلاتىكى
 بهسهریاندا ههپیت، بهلكو ئیمه خۆمان ويستوومانه پروون پیت و بزانی، كه كى
 باوهرى بهروژی دواى ههيه و كیش له شك و گومان دایه.. جا دلنیا به ئه
 پیغهمبهر، كه خوای پهروهردگارت چاودێرو ئاگادارى ههموو شتیكه.

شیکاری چهند وشهیهکی گران و نامۆی نیو نایهتهکان

۱- لَسْبًا / (سهبهء) ناوی هۆزێكى بههیزی دانیشتووی (یهمن) بووهو،
 شارستانییهتیکیان تیدا دامهزاندووه.

۲- عَائِدَةٌ / پهندو عیبرهت: به مانای لهچیرۆکی ئهواندا پهندو عیبرهت و وانه بۆ
 كهسانی دی ههيه.

۳- جَنَّاتٍ / دوو باخو بیستانی گهوره و فراوان.

۴- فَأَعْرَضُوا / بێباوهردهرو چوونو له ستهمدا روژچونو زۆردار بوون.

۵- سَيَّلَ الْعَرِمَ / لافاوه گهورهكه: مهبهست لهمه بهنداوی (مهئرهب)ه، كه دواى
 وێرانبوونی ههلى گرتوونو سهرتاپای داپۆشیون.

۶- جَنَّاتٍ ذَوَاتِ الْأَكْمَلِ / دوو باخی تايهت به بهروبوومی پیگهیشتوو، كه بۆ
 خواردن دهست دهدهات. وشه (ذواتی) لێردها (مثنی-ی مؤنث)ه، واته بۆ
 دوانهیهکی میپینهیهو، وشه نیرینهی (ذوی) له بهرامبهر دایه.

۷- أَكُلِ خَمِطٍ / وشەى (خَمِط) بۆ درەختىكى بيايانىيە كە تالەو درېكى ھەيەو ناخوړيت.

۸- وَأَثْلٍ / جوړيکه له درەخته کانی بيابانو به (طرفاء) ناوډه بريټ.

۹- سِدْرٍ / جوړيکى سى يەمە له درەخته کانی بيابانو درېكى ھەيەو به (تَبَق) ناوډه بريټ.

۱۰- أَلْقُرَىٰ أَلْتِي بَرَكَانَ فِيهَا / ئەو دېھاتانەى خيړو بەرە كە تمان بەسەردا پړانډن (واته ئەو دېھاته به پيت و بەرە كەت و پيړۆزانەيە، كە له فەلەستين و دەورو بەرى دا بوون).

۱۱- قُرَىٰ ظَهْرَةٍ / ئەو دېھاتانەى نيوان يەمەن و شامە، كە ولاتى حىجازە.

۱۲- وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ / وامان دانابوو كە هات وچۆيەكى بەراډه دانراو و ديارى كراو بيت و به پيى چەند قوناغىكى زانراو بيت.

۱۳- فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ / واته: دواى ئەوەى له ناومان بردن و ولاتيانمان ويړان كړد، كردمانن به چېرۆك و بەسەرھاتيك كە خەلكى له كۆړو كۆمەلە كانياندا باسيان بكەن.

۱۴- وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَقٍ / واته: له ولاتى عەرەب و شام و عيراق و ميسردا بلاومان كړدنه و بەش بەش و پەرته وازەمان كړدن.

۱۵- صَبَّارٍ شَكُورٍ / صيغەى مبالغەى (صبر و شكر)ن، به ماناى زۆر به ئارام و زۆر دەم به شوكرانه و سوپاسگوزاريين.

۱۶- صَدَقَ عَلَيْهِمُ الْإِلَهُ / ئيبلېس (شەيتان) نياز و ئامانجى خوځى له سەر گومرا كړدن و له پرى لادانيان، بەدبى هيتا.

وتهیهك له سههر چیرۆکی سهبهه

شاره زایانی چیرۆک و به سههراته کانو، میژوونووسانیش باسیکی درێژیان له سههر چیرۆکی (سهبهه) و سههره تای مولک و سامانیان و، زۆربوونی نیعمهت له سههریان و، سههره تاکانی کردنهوهی بهربهستی ئاوه که به سههریاندا و، ئهو پروداوهش به سههریاندا هاتوه، دیاری کردووه. لێره شدا ئاماژه بۆ هه ندیک لهو باسانه ده کهین و، دهیاغخینه روو، به لām نه که بهو پێودانگهی، که بروای پێ بکهین و دان به راستی و دروستیه کهیدا بنیین و په سندی بکهین، به لکو ته نها بۆ ئاگادارکردنی خوێنه ران لێیان و راسپاردنیشیان به وهی، که ته نها هه لۆیسته ی له ئاستدا ده کهین و هیچیشی، له سههر نالێین و به راستیش یه کلای ناکهینه وه، ههروهک که ره تیشی ناکهینه وه و به نادروستیشیان دانانیین، هه ر بۆیه ش وه ستان و هه لۆیسته کردن له ئاستیاندا، ساغترین هه لۆیسته و، زیاتریش له گه ل زانست و لێکۆلینه وه کهیدا رێک ده کهوێت، ئه مه ش له بهر نه بوونی چه ند ئامرازیکی زانستیانه ی راست و دروست، که بتوانین به هۆی ئهو ئامرازان وه پاک له پیس جیا بکهینه وه و، جیاوازی نیوان راستی و درۆکه شیان پێ بکهین. ههروه ها ئه مه له وه دهرووه ش دایه، که هیچ سوودیکی زانستی له سههر هه لئاچنرێت و، نه زانین و لێ بۆ ئاگابوونیشی هیچ زیانی کهمان لێ نادات، دیسان هیچ شتی کهی شمان له ده ست ناچێت، له کاتی کهدا هه لۆیسته ی له ئاستدا ده کهین و هیچ شتیکی له خۆمانه وه له سههر نالێین.

ئهو میژوونووس و چیرۆکنووسانه گوتویه نه: (سهبهه) یه کهمین پادشای یه مه ن بووه و، ناوی (عبد الشمس بن یشجوب بن یعرب بن قحطان) بووه، بۆیه ش ناو راوه (سهبهه)، چونکه یه کهم پادشای عه ره ب بووه، که دوژمنانی به دیل گرتووه. ههروه ها (رائیش)یشی پێ گوتراوه، چونکه ئهو مال و سامانه ی، که له جهنگدا (به دهسته کهوت) په یدای ده کرد، ده یدا به گه له که ی. عه ره به کانیش به مال و سامانیان گوتووه (ریش) یان (ریاش).

ههروهه ده باره (سبهه) گوتويانه: خهلكى (سبهه) له نيعمهتېكى زۆرو هه مه چه شندا بوون، خوا له هه موو شتېك پېي به خشيبوون - وهك له ئايه ته كاندا ده كه وتوه -، شارستانيه تېكى پېشكه وتوشيان بنيات نابوو توانيبويان ئاوى شيو دۆله كان كوئترۆل كه، كۆبكه نه وه به نداويكى قاييىمى له لاي شارى (مه ئره ب) وه لى دروست كه نو ناوى (به نداوى مه ئره ب) لى نرابوو، كه له نيوان دوو چيادا بوو، ئاوى به نداوه كه شيان بۆ مه به ستي ئاوديرى زهوى يه كانيانو ئاودانى بېستانه كانيان به كارهيئاوه. ههروهك توانيويشيانه چه ندين باخو بېستانى گه ورهش بنيات بنين، چه نده ها دارودره ختى تيدا بروين، چه نده ها به روبووم به ره مه مى ترى لى بچنه وه.

گوتويانه: هۆزى (سبهه) دوو باحيان له نيوان دوو چيادا هه بووه به روبووميان نه وه نده زۆر بووه، كه بۆ نمونه ئه گهر ئافره تېك زه ميبيله كه لى له سهر سهرى دابنايه به نيؤ نه و باخانه دا برؤيشتبايه، زه ميبيله كه لى به و ميوانه لى، كه له دره خته كانه وه ده كه وتنه خواره وه، پر ده بوو - بى نه وه لى كه سيك لى كردبنه وه -.

گوتوشيانه: له ولاته كه ياندا هيچ جانه وه ريكي زيان به خشى وهك مېش و مه گه زو مېش و له و زه زېره لى نه بووه، يان ههر جانه وه ريكي ترى زيان به خشى هاوشيوه يان، ئه مهش به هۆي خوشى و ستارگرتنى كهش و هه واو، ساغى و ته ندروستىي ميزاجيانو بايه خدانى خوا پييان، تاكو خوا بپه رستن و خوا به يهك دانين و خوا وه ندو هاوه لى بۆ دانه نين.

يه كيك له پادشاكانيشيان (به لقيس) بووه، كه ئافره تېك بووه له گه ل (سوله يان) پيغه مبه رى خوا دا، چېرۆكيكى هه يه و به ئيسلام بوونى خۆي و چوونه سهر ئاييىنى سوله يان، كۆتايى به چېرۆكه كه لى ها تووه، وهك له سوورپه تى (نمل) دا ها تووه.

به لام خهلكى (سبهه) دواى مردنى (به لقيس) پاشگه ز بوونه ته وه و بى باوه ر بوون، هاوه لى تريان بۆ خوا داناوه و سهره رۆو سته مكارو زۆردار بوون. ئيىدى كه وتوونه بهر ليپرسينه وه لى خوا سزاي توندى داوون و به و رهنگه بووه، كه به نداوى

پېگوتیت، توش پېم بلیره وه.. جا نه گهر ئاوا بجوولیتته وه، نهوا من لهو کاته داو له نیو خه لکی دیوه خانو کوړو کومله که دا جنیوت پېده ده، توش خیرا جنیوم پې بدیره وه، جا نه گهر جنیوت پیدامه وه نهوا مشته کوله یه که ده کیشم به ده متاو، توش ههسته و مشته کوله یه کم پیدا بکیشه وه..

دوای ئه م وتانه ی، برازا که ی پېی ده لیت: ئاخو مامه گیان، من هه زنا که م ئاوا روه پرووت بوهستم!.. مامیشی-واته ئه و سهر کرده یی (سه به ۴)- پېی ده لیت: نا، هه رده بیته ئاوا ره فتار بکه یت، چونکه من به و هو یه وه ده مه ویت سه لامه تی خوت و خانه واده ت بپاریم.. برازا که شی قایل ده بیته و ده لیت: باشه به قسه ت ده کم..

ئیدی له کاتی سهره تای شه-واته له دوای بانگی شیوانو نان خواردنی ئیساره که کوړو کومله ی دیوه خان رېکخواوه- برازا که ی چوته ژووره وه، نه و ته مسیلو نه خشه یی مامی جیبه جی کردووه و فرمانه که ی به جی گه یاندوه تا گه یشته ونه ته سهر روودای مشته کوله که و، کاتیک مامی مشته کوله یه کی تی سره واندوه، نه ویش تی سره واندوته وه، ئنجا مامی هه ستاوه و سه یری پیاوما قولانی گه له که ی کردووه و پېی گوتوون: نه ی هو زی فلان، نه ها من له نیوتاندا مشته کوله م پیاده دریت؟! ده ئیدی من هه رگیز له مه ولا له ولایتیک دادانانیشم، که فلانه که سم تیایدا مشته کوله م پیا بکیشیت. له بهر نه وه کی هه یه خانه کانو زه وی و زارو مولکه کانم لی بکړیتته وه؟!

جا دوای نه وه ی زانیان، که به راستی له سهر نه و نیازه سووره، هه موو مولکو مالیکیان لی کرپیه وه. نه ویش که پاره وپولی مولکه کانی هه لگرت و خو ی و خانه واده و که س وکاری سازو تاماده ده کرد بو ده رچوون و سه فرمانه کردن، هاواری له گه له که ی کردو پېی گوتن: هو خه لکینه، به راستی سزاو کاره سات بالی به سهر دا کیشاوونو له ناوچوونتان نزیک بوته وه، هاکا هیچتان نه ما، جا هه رکه سینک له نیوه خانوویکی تازه و جیگه یه کی نو ی و حوشرتیکی توندی ده ویت و به ته مای سه فرمانه کردنه، با بگاته (عومان)، هه رکه سینکی تریشان خوازیاری مه ی و شه رابو

هه‌ویرۆ دۆشاوه با بگاته (بوصرا).

هه‌رکه‌سیکیشتان خوازیاری دره‌خته‌ په‌گ داکوتاوه‌کانی نیۆ قورۆ لیتاوه‌،
خۆراک به‌خشه‌کانی نیۆ زه‌وی و شکانی و بی‌باران و پواوه‌کانی نیۆ ئاوی گه‌میشه‌، با
بگاته‌ شاری یه‌سریب، که‌ دارخورمایه‌کی زۆری تیا‌دايه‌.

کۆمه‌لێکیان گوێپرایه‌لییان کردو بلاوبونه‌وه‌:

(ئه‌زده‌کان) بۆ عومان رۆشتن.

(غه‌سانه‌کان) یش بۆ (بوصرا) ده‌رچوون.

هه‌ردوو تیره‌ی (ئه‌وس و خه‌زرج) و خێلی (بنو کعب کورې عه‌مر) یش بۆ شاری

مه‌دینه‌ (یه‌سریب) ده‌رچوون.

جا کاتی‌ک گه‌یشتبونه‌ نیۆ باخیکی تازه‌ی دارخورماوه‌، پیش ئه‌وه‌ی بگه‌نه‌
مه‌دینه‌ خێلی (که‌عب) گو‌تیان: ئه‌م ناوچه‌یه‌ جی‌گه‌یه‌کی باشه‌ و به‌هیچ شوێنی‌کی
دی‌که‌ی نا‌گۆرینه‌وه‌، ئیدی له‌وێ‌دا لایانداو تیا‌دا نیشه‌تته‌ جێ بوون، له‌به‌ر ئه‌وه‌ به‌
تیره‌ی (خوزاعه‌) ناوبران، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌وانی دی جیا‌بونه‌وه‌، وشه‌ی (خزاعه‌) له‌
عه‌ره‌بیدا مانای (انفصال/ جیا‌بونه‌وه‌) ده‌گه‌یه‌نیت. جا ئه‌وانیش له‌ هۆزو تیره‌کانی
دی جیا‌بونه‌وه‌.

به‌لام ئه‌وس و خه‌زرج له‌ رۆیشتن به‌رده‌وام بوون، تا گه‌یشتنه‌ یه‌سریب و له‌وێ
لایاندا.

ته‌نها هۆزی (سه‌به‌ء)ی تیدا مایه‌وه‌، که‌ خوا ئه‌و لافاوه‌ گه‌وره‌یه‌ی به‌نداوه‌که‌ی
بۆ ناردن و، جرحه‌کان توانییان به‌نداوی (مه‌ئره‌ب) به‌رن و، ئیدی ئاوی لافاوه‌
به‌هێزه‌که‌ش، هه‌موو باخه‌کانی داگرت و داپۆشی و، هه‌موو دار و دره‌خت و به‌ره‌مه‌
کشت و کالیه‌کانی تری بۆ له‌ناو بردن. به‌م په‌نگه‌ ئه‌و شارستانیه‌تییه‌ نه‌ما و
له‌ناوچوو قری تی‌که‌وت، به‌هۆی کوفرو بی‌باوه‌ری و سه‌ره‌پۆیی و بی‌په‌رواییانه‌وه‌

﴿ذٰلِكَ جَزَآئُهُمْ بِمَا كَفَرُوْا وَهَلْ يُجْزٰی اِلَّا الْكَفُوْرُ ۝١٧﴾ سبأ؟!

هه‌ر ده‌رباره‌ی گه‌لی (سه‌به‌ه)یش شاعیری یه‌ك چاو (یان شه‌و كوێر): (میسون بن قیس) گوتویه‌تی:

(وفي ذاك للمؤنسي أسوة
ومأرب عفى عليهم العـمـر
رخام بنته لهم حمـيـر
لإذل جـاء مأوهم لم يُـرم
فأروى الزروع وأعابها—
على شرب طفل إذا ما فطم)^(١)

هه‌موو ئه‌و باسو ورده‌كارییه‌ش كه ده‌رباره‌ی چیرۆکی (سه‌به‌ه) و پروداوی وێران بوونی به‌نداوه‌كه‌و، كۆچكردنی خه‌لكه‌كه‌ی، هینامانه‌وه، ته‌نها بۆ ئه‌وه‌یه‌ كه هه‌لۆیسته‌ی له‌ناستدا بکه‌ینو، نه‌ پشتی پێ ببه‌ستینو نه‌ په‌سندیشی بکه‌ین، هه‌ر بۆیه‌ش هه‌یج شتیکی له‌باره‌وه نالێن كه ره‌تی كاته‌وه یان جیگیری كات، به‌لكو له‌ خوینه‌ری به‌رێزش داواكارین كه ته‌نها له‌ ناستی دا بوه‌ستیتو، نه‌ به‌ دانیاییه‌وه په‌سندی بكاتو، نه‌ به‌ یه‌كه‌جاریش ره‌تی بكاته‌وه.

(١) هه‌ر بۆ مه‌سه‌له‌ی ئه‌و به‌سه‌رهاتو باسی رووداوانه، بڕوانه: البداية والنهاية/٢: ١٥٨-١٦٢، تفسیر ابن کثیر: ٣: ٥٣٠-٥٣٥، الدر المنثور للسيوطي/ ٦: ٦٨٦-٦٩١.

شاژنی (سهبهه) له سوورتهی (النمل)دا

پیش ئهوهی بچینه سهه باسی لیکدانهوه و شیکاری نایهتیهکانی پیروزی (سهبهه) وهك له سوورتهی (سهبهه)دا هاتوه، نهختیک له بهردهم نایهتیهکانی سوورتهی (النمل)دا دهوهرهستین که دهبارهی چیرۆکی شاژنهکهی (سهبهه) دهوێن، دهبارهی ئهوه بهسههراتهش که لهنیوان ئهوه ئافرهتهوه، پینغه مبهریکی خوا (سولهیمان)دا -سلاوی لی بیت- گیراوهتهوه.

خوای مهزن لهو چیرۆکهداو دهبارهی ئهوه بهسههراته فهرموویهتی:

﴿وَتَقَدَّ الظَّيْرُ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهَدْدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾
لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِي بِسُلْطَنٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ، وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَا يُغِيثُ ﴿٢٢﴾ إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾ أَلَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُحْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ أَذْهَبَ يَكْتُمِي هَذَا فَأَلْقَاهُ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْا إِنِّي أَتِيْتُ إِلَيْكَ كَرِيْمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُمْ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾ أَلَا تَعْلَمُوْنَ عَلَى وَأَتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْا أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا

كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا نَحْنُ أَوْلُوا قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَاجَ أَهْلِهَا آذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَنُ قَالَ أُمِيتُونَنِي بِمَالٍ فَمَاءَ آتِنَنِي ۚ اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ أَرْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأَيِّبَنَّهُمْ بِمِجْنُونٍ ۚ لَّا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾ قَالَ يَبَتَأُهَا الْمَلَأُوا أَيْكُمُ يَأْتِيَنِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ عَفِيفٌ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا ءَايِكَ بِهِ ۚ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ ۖ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا ءَايِكَ بِهِ ۚ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ ۚ قَالَ هَذَا مِن فَضْلِ رَبِّي لِيَلْبِسُوهُ ءَاشْكَرَ ءَامٍ أَكْفَرًا وَمِن شُكْرِ فَانْمَاشْكُرْ لِنَفْسِهِ ۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ نَكُرُوا لَهُا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَنْهَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكِ ۖ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ۖ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِن قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾ وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ إِنَّهَا كَانَتْ مِن قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ۖ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِهَا ۖ قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّن قَوَارِيرَ ۖ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾ النمل ﴿٤٥﴾

مانای ئەم ئایەتانه به کورتی:

(سوله یان) پڕۆژیکیان دهستی کرد به گهڕان به نیتو ئەو بالئاندهدا که خوای بۆی دهسته مو کردبوون، له کاتی به سه رکردنه وه یاندا بۆی ده رکهوت که (به پوسلیمانکه) یان تیدا نیه، بۆیه خیرا پرسى: ئەوه بۆ په پوسلیمانکه نابینم؟ نایا لیڤه نیه یاخود له بزرو نادیاره کانه؟ سویند بۆ به خوا ده بیټ سزایه کی توندی بدهم،

یان سه‌ری برم، یان پێویسته به‌هانه‌و پاکانه‌یه‌کی وه‌ها به‌هیزی هه‌بیته‌ له‌سه‌ر ئه‌و بزبۆونه‌ی ئه‌مڕۆی.. هه‌نده‌ی پێنه‌چوو، که (په‌پوسلیمانکه) خه‌یرا هاته‌وه‌و له‌وێ نه‌شته‌وه‌و، ده‌رباره‌ی هۆی بزبۆونه‌ی ئه‌و ساتانه‌ی به‌ سوله‌یانی گوت: هه‌واله‌یکم زانیوه، که تو هه‌شتا پیت نه‌گه‌یشه‌تووه، هه‌واله‌که‌ش ئه‌وه‌یه، که به‌راسته‌و دروست له‌ ولاته‌ی (سه‌به‌ء) وه‌هه‌و بۆم هه‌یناویت، ئه‌وه‌بوو دیتم له‌وێ ئافره‌تی‌ک پادشای ئه‌و ولاته‌ بوو هه‌موو جووره‌ ده‌سه‌لاته‌و توانایه‌کی پێ‌دراوه، هه‌روه‌ها ته‌خت و تاراجیه‌کی گه‌وره‌ی پادشایه‌ی هه‌یه. دیتم خۆی و گه‌له‌که‌شی کړن‌ووش بۆ خۆر ده‌به‌ن، له‌جیاتیه‌ ئه‌وه‌ی خوا به‌هرسته‌و کړن‌ووشی بۆ به‌هه‌ن. شه‌یتانی‌ش ئه‌و کرده‌وه ناله‌بارانه‌ی بۆ جوان و رازاندونه‌ته‌وه‌و به‌و هۆیه‌وه له‌په‌ی راست لای داوه‌و، ئه‌وانه‌ش په‌ی راستیان نه‌گرتوته‌ به‌ر. جا بۆیه شه‌یتان په‌ی راستی لای گرتووه‌و، تاکو کړن‌ووش بۆ خوا نه‌به‌ن، که نه‌یه‌نی و شاراهه‌ له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌وی ده‌رده‌هه‌ینیت و ده‌شزانیت ئه‌وه‌ چی ده‌شارنه‌وه‌و چی ئاشکرا ده‌که‌ن. خاوه‌ن ته‌خت و عه‌رشه‌ی گه‌وره‌یه‌تی... دوا‌ی ته‌واوبوونی وته‌کانی (په‌پوسلیمانکه)، (سوله‌یمان) پێی گوت: ئه‌یمه‌ش له‌و وتانه‌ت ده‌کۆلینه‌وه، که ئاخۆ راست ده‌لێیت، یان له‌ درۆزنانیت. جا مادام وایه، بڕۆ ئه‌م په‌یامه‌ی من به‌سه‌ریاندا به‌رده‌ره‌وه، پاشان له‌ شوێنیه‌کی په‌نه‌انیدا خۆتیان لای به‌شاره‌وه‌و، بڕوانه‌ چی ده‌لێن و چ پرس و رایه‌که‌ له‌ گه‌له‌ یه‌کدی ده‌که‌ن.. کاته‌یک (په‌پوسلیمانکه) رۆیشه‌ت و په‌یامی سوله‌یانی به‌سه‌ردا به‌ردانه‌وه، په‌یامه‌که‌ به‌ شاژنی (سه‌به‌ء) گه‌یشه‌ت و خۆیندیه‌وه‌و، هه‌موو وه‌زیرو راوێژکارو په‌یام‌اقولانی گه‌له‌که‌ی بانگ کرد و په‌ی گوتن: به‌پێزان، ئه‌ی په‌یام‌اقولانی ولاته‌، ئه‌وا من په‌یامیه‌کی پیرۆزم پێگه‌یشه‌تووه‌و به‌سه‌رما به‌رده‌راوه‌ته‌وه. ئه‌م په‌یامه‌ش له‌ (سوله‌یمان) وه‌یه‌و سه‌ره‌تا (به‌ناوی خۆی به‌خشنده‌ی میهره‌بان) ده‌ست په‌ی ده‌کاته‌و پاشان ده‌لێت: (خۆتان به‌ گه‌وره‌و به‌رزتر له‌من دامه‌نێن و وه‌رن موسلمان به‌ن).. دوا‌ی خۆیندنه‌وه‌ی نامه‌که‌ش، (به‌لقیس)ی شاژنی (سه‌به‌ء) به‌ ئاماده‌بوانی کۆبۆونه‌وه‌که‌یانی گوت: به‌پێزان ئیوه ده‌لێن چی و راتان چیه؟ خۆ من تا ئه‌یستا هه‌یج

برپاریکی یه کلاکراوه م ده رنه کردوه ههتا به تهواوهتی ئیوه م لی ئاگادار نه کردییت و پرس و رام پئ کردوون... پیاوماقولانی کۆره کهی گوتیان: ئیمه خاوهنی هیزو دهسه لاتین و هیژیککی بهزه برو توندوتیژمان ههیهو، بهلام خۆشت سه رپشکیت و فرمان به دهست تویه، بیربکه ره وه و وردبه ره وه له وهی چ برپارو فرمانیک بۆ ئهم مه سه له یه باشه و ده ری که یت -ئیمه ش پابه ندين پئوهی-... (بهلقیس) دوا ی بیرکردنه وه گوتی: بینگومان نه گهر سوپای پادشاکان بچنه سه ر هه ر شارو دیهاتیک ویران و خاپووری ده که ن و دهیشیۆینن و پیاوماقولۆ و دهسه لاتدارانیشیان ملکه چ و زه لیل ده که ن، به راستی پادشایان له کاتی داگیرکردنی ولاتاندا هه ر ئه وه نه ریت و پییشه یانه. جا له بهر ئه وه برپارمدا دیارییه ک بۆ ئه وان-سوله یان و حکومه ته که ی- بنیرم، پاشان بزائم نیراوه کانم دوا ی گه یاندنی دیارییه که به چ هه والیکه وه دینه وه، -واته ئه گهر سوله یان پادشا بیته ئه وا دیاری وهرده گریته و ئه گهر پیغه مبه ریش بیته به و جوړه شتانه رازیی نابیت-.. کاتیک یه کیك له نیراوه کانی (بهلقیس) گه یشته لای (سوله یان) و باسی دیارییه که ی بۆ کرد، (سوله یان) په ست بوو و پئی گوتن: ئیوه ده تانه ویت به مال و سامان هاوکاریم بکه ن؟ به لام بینگومان ئه وهی خوا پئی به خشیوم گه لیك له وه چاکتر و سه نگینتره که به ئیوهی داوه. به لکو ئیوه هه ر خۆتان به دیاری و مالی دنیاتان دلشاد ده بن -نه ک من-.. پاشان به ده م راستی نیراوه کانی (بهلقیس) ی گوت: ده تۆش به خۆت و نیراوه کان و دیارییه که تانه وه بچنه وه بۆ لایان -بهلقیس و راویژکارانی- و پییان بلئی: (سویند به خوا - مادام باوه ر به خوا ناهینن- ده بیته به سوپایه کی وه هاو کۆمه له سه ربازیکه وه هه لکوتینه سه ریان که هه رگیز سه بازو سوپای ئاویان نه دیبیته و نه توانن به رنه نگاریشی ببنه وه، پاشان ده بیته ده ریان که ی و به ره زیلی و ریسواییانه وه له ولاته ده رچن.. دوا ی ئه وه (سوله یان) که به سه رووشی خوا ده یزانی ئهم هه ره شه یه ی شوینه واریکی گه وره له دلئ شازنی (سه بهه) و سه رکرده کانی ولاته که یدا دروست ده کات، ده سه به جی پرووی کرده سه رانی حکومه ته که ی و لئی پرسین پئش ئه وهی ئه وه گه له به شازن و

دانيشتوانه كهيوه موسلمان بڼ، كى له ئيوه ده توانيت تهخت و تاراجى شازنه كم
 بو بڼيت؟.. له وهلامى هم پرسپاره دا كه سيكي هيڅگار گه وړه و زبه لاح له
 تايه فهى (جن) -كه نه وانش پام و دهسته ونه زهر له خزمه تى دابوون- هه ستاو
 گوتى: من ده توانم پيش نه وى له م كؤبونو وهيت هه ستيت نه و تهختى پادشاييهيت
 بو بهيتم، منيش بو هم كار ه خوم به كه سيكي به هيرو ده سپاك ده زانم.. به لام
 كه سيك له پياوچاكان كه زانست و شاره زايي له رازو نه ينيه كاني كتبيى
 خوا (ته ورات) دا هه بو و تى: من ده توانم له ماوهى چاوتروكانيك دا پيش نه وى چاو
 هه لينيته وه نه و تهخت و تاراجهيت بو بهيتم.

جا كاتيک سوله يمان بريارى له سهر وتهى نه و پياوچا كه داو، كه نه و كار هشى به و
 سپارد. خيرا كه وته زيكر و يادو سوپاسى خوا و ده ستى به نزاو پارانه وه كرد، ئيدى
 له ناكاودا ديتى، كه تهخت و تاراجى پادشايه تيبى نه وانى له لا دانراوه، له سهر
 نه مه ش گوتى: نه مه له فزلو به خششى خواى په روه رگاره مه تاكو تاقيم بكاته وه
 كه ناخو سوپاسگوزارى ده م يان ناشكورو سپله ده م، دياره خواى په روه ردگار يشم
 له وه بى باكه، به لام هه ركه سيك سوپاسى خوا بكات، نه و سوپاسى بو خوئى و له
 سوود و به رزه ونديى خويدا كړدوه، هه ركه سيك يش سپله و پى نه زان بڼت، نه وه
 دياره خواى په روه ردگارم بى په روا و ده وله مهنده له وه و خاوهنى فزلو به خششى زرو
 نه پراوه يه.

دواى نه وه، (سوله يمان) فهرمانى ده ر كړدو گوتى: هه نديك گوزرانكارى به سهر
 تهختى پادشايه كهى دا بينن و رهنكو نه خشى لى بگوزن و پاشان بزاني شازنه كه،
 تهخت و تاراجى خوى ده ناسيته وه، يان له وانه يه، كه شويى خويان نه ناسنه وه.. جا
 كاتيک (به لقيس) گه يشته نه و شوي نه، پيى گوترا: نه رى تهختى پادشايه تيبى تو
 ناويه؟ (به لقيس) يش گوتى: هه له وه ده چي تو وه نه وايه.. ييگومان ئيمه
 له مه وپيش زانياري يمان له سهر توانا و ده سه لاتي (سوله يمان) هه بو و پيش نه وه
 ته سليم بويو و به ته مای جهنگ و كوشتار نه بوو ين.. به لام نه و شتانه ي (به لقيس)

داينابوون بە خواو دەپەرستن - لەجياتى پەرستنى خوا- بېونە بەرەست لەنىو دەروونیداو ھەر خۆشى لەنىو گەلنكى بئىيمان و كافردا دەژيا. جا دواى پرسیار پىي گوترا: بچۆرە نىو ئەو كۆشكەو، ئەویش بەرەو كۆشكەكە ھەنگاوى ناو دىتى ئاويك لەبەردەم كۆشكەكەدايە -كە لەپاستیدا بە شوشە سەرئاوێكە گىرابوو-، كاتىك بەلقىس ئاوەكەى بىنى، واى زانى ئاويكى ھىجگار زۆرەو كراسەكەى ھەلكرەو قاچى دەرخت تا تەر نەيىت. سولەيان پىي گوت: پانتايى سەرئاوێكە بە شوشە گىراوێكە ترست نەيىت. ئىدى (بەلقىس)یش سەرى سورما لەو ھەموو سامو دەسلەت و كۆشك و بەخششە ماددى و مەعنەويانەى، كە خوا بە (سولەيان)ى داو، بۆيە موسلمان بوونى خۆشى تىدا راگەيانداو گوتى: (خوايە بەپاستى من ستمەم لەخۆم كەردوو، دە ئىتر وا لەمەولا منىش لەگەل سولەياندا تەسلىمى خواى پەرورەدگارى جىھانيان بووم و ھاتمە سەر دىنى خوا.

چەند ھىما و ئامارەيەك لەو ئايەتانەو

- ۱- ھوكمراڤى (سولەيان)-سلأوى لىيىت- بۆ مەرؤو جنو بالئندەو، ملکہچى و گوپرايەلىيان بۆى، بالئندەكانىش بەشيك بوون لە سوپاكەى.
- ۲- بايەخدانى (سولەيان) بە سەربازانى، ھەرچەندە بالئندەش بوون، وەك لەویدا دەرەكەوئىت، كە بەنىو كۆمەلەي بالئندەكاندا گەراوێكە لىيانى پرسیوئەو.
- ۳- پەرۆش و سووربوونى فەرمانرەوا لەسەر كاروبارى سەربازەكانى، ئەمەش بۆ ئەوێ پشيووى ئالۆزى بەرپا نەيىت، ئەوەبوو (سولەيان) ھەرەشەى لە سەربازىكى خۆى كرد، كە (پەپوسلىمانكە) كە بوو، ئەمەش لەبەر ئەوێ بەبى ھۆيەكى ناشكرا لە سوپاكەى ديار نەبو.
- ۴- شياو بوونى گەياندننى سزا بە سەربازى كەمتەرخەم و دواكەوتوو ناريك، ئەمەش بەپىي و تەكەى (سولەيان): (لَا تُعَذِّبُهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَا أَذْبَحْهُ).

۵- دادگەرىي فەرمانپەرەوا لەگەڵ کەسانى ژيژ دەسەلاتيدا، ريگەدانيشى بە کەسانى کەمتەرخەم بۆ بەرگريى لەخۆکردن و خستەنەپرووى بەلگە و پروونکردنەوهکانى. ئەمەش ھەر بەپيى وتەكەى (سولەيمان) كە دواى دەرپرپىنى ھەرەشەكەى، سويندیشى خوارد كە يان دەبيت پەپوسليمانكە بەلگە و پاكانەيەكى ئاشكرای لەسەر ھۆى بزرپوونەكەى ھەبيت (أُولَئِيتِي سُلْطَنِي مَبِين).

۶- بويى و نازايەتیی مروفي موسلمانو، دەسپيشخەريى و نواندنى دەسەلات، جا مادام ئەو لەسەر ھەق بيىت، بۆچى لاواز بيىت يان سەرشۆر بيىت؟ يان لاواز بکريىت و بترسينريىت؟ لەم چيۆكەشدا پەپوسليمانكە کە ھاتۆتەوہ بۆ لای (سولەيمان) و بە سەربەرزى و خۆراگريىەوہ قسەى لەگەڵدا کردووە و پيشى گوتووە: من لە ھەوالیک ناگادار بووم کە تۆ ليى ناگادار نیت، من لە گەلى (سەبەء) ھوہ ھەوالیکى راست و دروستم بۆ ھیناويت (أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بَنِي يَمِين).

۷- ھەموو تاکەكەسيكى نيو کۆمەلگەى ئيسلامى، سوورە لەسەر پاراستنى بەرژەوہەندى ئەو کۆمەلگەيە و تەرخان کراوہ بۆ خزمەتکردنى، لە پیناويدا ھەول دەدات. پەپوسليمانكە کەش چوہ بۆ لای گەلى (سەبەء) تاكو لەوتوہ چەند ھەوالۆ زانیاریەك بۆ مەبەستى پاراستنى بەرژەوہەندى و خزمەتکردنى کۆمەلگەكەى لەرپى سوپاکەى (سولەيمان) ھوہ، بەدەست بيىت.

۸- بيگومان پى دەچيىت فەرمانپەرەواى ولات ناگادارى سەرچەم مەسەلە و کاروبارەکان نەبيىت، تەنانەت ھەرگيز ناتاويىت ناگادارى ھەمووى بيىت و زانیاری لەسەريان ھەبيىت، بۆيە لەمبارەيەوہ گوى لە کەسانى دى دەگريىت و ئەوہى پيى دەگەيەنن، پەسندى دەکات. ئەو ھەوالۆ زانیاریەشيان لەسەر ئەو مەسەلانە لى وەرەگريىت، کە لەخۆى ناديارو پەنھان بوون، ھەر بۆيەش پەپوسليمانكە بە سولەيمانى گوتووە: من لە مەسەلەيەك ناگادار بوومەتوہ،

که هیشتا تو لێی ئاگادار نیت: (أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ).

۹- پێویسته ئه وههوالۆ زانیاریانهی، که مرووفیکی موسلمان به کهسیکی کاربه دهستی دهگهیهنیت، راست و روون و ئاشکرا بن و لێیان دلتیا بیت لهپیش ئهوه دا بیانگهیهنیت، وهك چۆن پهپوسلیمانکه که به سوله یانی گوتبوو: من له ولاتی (سه بههه) وهه ههوالیکی راست و دروستم بۆ هیناویت: (وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَاً يَاقِينٍ).

۱۰- پهپوسلیمانکه که لیهاتوو بووه له دهرخستنی روالهتی راستهقینهی گهلی (سه بههه) داو، زیره کیش بووه له زانینی راده و دیاردهی هیزو سوپاکه یاندا، ههروهك کاراو رهوانبێژیش بووه له خستنه رووی راپورتی راستگۆیانه له باره یانهوه، ئه وهبوو پوختهی واقعی ئه وه گهلهی وهها گیرایهوه، که ئافرهتیکی تیا دا بینیون، که پادشایاو سهروه ریانه وه له هه موو نازو نیعمهت و پله وه دهسه لاتیکێ پیدراوه، تهختیکێ گههره ی پادشاییشیان ههیه: (إِنِّي وَجَدْتُ أَمْرًا تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ).

۱۱- حاکمی (سه بههه) ئافرهت بووه، زۆر که سیش له میژوون و نوسان و شاره زایان ده باره ی ناوه که ی، وایان دیاری کردوه، که ناوی (بهلقیس) بوو بیت، بهلام ئه مه به پێی فهرمووده یه کی راست (صحیح) ی پیغه مبه ر ﷺ رانه گه یه نراوه، له بهر ئه وه ئیمه راده وه ستین و دان به راستی و جیگیریی ئه وه ناوه دانانیین و، رهتیشی ناکه ی نه وه و نکولی له وهش ناکه یین، که ئه وه ناوه ی نه بوو بیت. به لکو وهك تهواوی مه سه له نه زانراوه کانی تری قورئان مامه له ی له ئاستدا ده که یین.

۱۲- کورتیی وته ی پهپوسلیمانکه که له باسو وه سفی هیژی شارنی (سه بههه) دا، که به کورتی له باره یه وه گوتبووی: (وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ)، واش دیاره ئه مه هه مه لایه نه و گشتگیره و پهل ده هاوێت بۆ هه موو جۆره دیارده و رهنگ و

شێوهیهکی خێرو بیرو رزقو هیرو دهسلات، چونکه خوا له ههموو شتێکدا برێکی پێیهخشیبوو، سا ئیتر له بوارهکانی سیاسهت یان ئابووری، یان کۆمهڵناسیدا بوو، یاخود له بوارهکانی رزقو رۆزی و درهخت و باخچه و میوه و سهوزه و ئاو و باران و مال و سامان و کورکالو، دهوله مهندی و ئاسایش و هیمنی و هیرو دهسلات و... پاشان تهختی گهوهی پادشاییدا.

۱۳- بایه خدانی پهپوسلیمانکه به زانیی ئایینی پادشاکهی (سه به ۶) و گهله کهی، ئهوهبوو بینیبوونی، که له جیاتی خوا کړنووش بو خۆر دهبن، ئه مهش به لگهیهکی یه کلاکراویه له سه ره ئه وهی، که ئه وان (خۆر) یان په رستوه.

۱۴- رۆدی و ده مارگیری پهپوسلیمانکه که له سه ره خوا په رستی و خوا به یه کگرتن و ئیمانداریتی، له به ره ئه وه ناره زایی ده برپوه له سه ره گه لی (سه به ۶) به هزی کړنووش بردن یان بو خۆر له جیاتی خوا، واق و پمانیشی له کړنووش نه بردن یان بو ئه و خوا یه ی، که دانه ویله ی له ئاسمانه کان و زهوی ده ر دینیت و، ده شانیت خه لکی چی ده که ن و، خواش هه ره خۆی په ره ر دگاری جیهانیان و په ره ر دگاره و خاوه نی عه رشی گه وه ره.

بێگومان پهپوسلیمانکه که بانگه وازکاری ریی ئیمانداریتی بووه و، قه لچۆکاری شیرک و کفر بووه و، خاوه نی هه ستیکی باوه ردارانه و ده مارگیری به کی ئاییندارانه ش بووه. موسلمانانیش له وه هوده وه له پیشترن، که ئه وه هه لویسته و ئه وه هه سته نایابه و، ئه وه ده مارگیری به هۆشیارانه یه شیان هه بیته، چونکه خوا له قورئاندا فه رمانی به وه پیکردوون و، ئه رکی راپه راندنی ئه وه فه رمانه شی پێ راسپاردوون.

۱۵- هه موو دروستکراویک له وه گو شه یه وه له مه سه له کان تیده گات، که جیی بایه خیه تی و، ئه وه چاویلکه یه ش ده یان بینیت، که به لایه وه گرنگه و، به و شیوازه ش ده بینیت، که به چاکی ده زانیت.. ئا ئه وه ش پهپوسلیمانکه که یه، که له بواری پیداو یستیه کانی خۆی و، له بواری مه سه له کانی جیی بایه خه

خۆيشيه وه خوا ده ناسيٽ. خواش - به پي زانباريي و ناسيني ئه وه په پوسليمانكه يه - ئه وه خوايه يه، كه دانه ويټله له ئاسمانه كان و زه وييه وه ده ردينيٽ. وشه ي (خېء) له ئايه ته كه دا ئه وه دانه ويټله شارراوه يه ي نيو ناخه زه وييه، كه ئه ويش وه هه موو بالنده يه كه بايه خه ي پي ده دات و به ده نوو كي خوي به دوايدا ده گه ريت و، ده شزانيٽ، كه هه ر خوايه بوي ده رده هيټ و پي ده دات، به لام ده نوو كه كه ي ته نها ئامرازتيك و هويه كي رواله تيه .

۱۶- وا دياره حيكمت له ئاماژى په پوسلیمانكه كه بؤ (عمرشى گورهى خوا)، بانگ كړدى خه لكى بېت بؤ ټو حه قيقه ته، كه به رواله ت و باق و بريقى ژيانى دنيا ته فره نه خوږو، له كاتى به ده سته پنانى هه نديك شتى دنيا دا له خوږو دوو بن، جا ټه گهر شاژنى (سه به ء) خاوه نى عمرشيكى گوره بوويت، ټه وا له حه قيقه تدا هاوتاي هيچ شتيك نه بووه، چونكه خواى به هيږو ده وله مهنه هر خوى خاوه ن و په روه ردگارى عمرشى گوره يه، جا داخو عمرشى شاژنى (سه به ء) له ئاست عمرشى خوادا له كام جيگه و له كوږدا بېت؟! ټه نى ئاخو گوره يى عمرشه كى شاژنى (سه به ء)، به به راورد له گهل گه وره يى عمرشى خوادا، له چ پله يه كدا بېت و به چى پېژانه بكرېت؟

[illegible]

١٨- پەپوسلیمانکە که نیرراویکی تایبەتی (سولەیان) بوو بو لای شارنی (سەبەء) و، پەيامی ئەوێ بو هەلگرتبوو، بێگومان هەمیشە ئەو

په پوسلیمانکه یه بڼه بانگه وازی (سوله یان) هاتو چوژی ده کړدو، سووړیش بوو له سهر بلاو کړدنه وه ی ثابینه که ی. جا نه گهر بالنده یه ک-که نه رکیکی له سهر نیه-و له سهر راپه راندنی هم کاره سووړ بیټو، هه ول بدات، نه ی ده بی موسلمان چوڼ بیټ، که خوا نهو کاره گه وره یه ی پی راسپاردووه و فره مان ی راپه راندیشی پیداوه؟!

۱۹- (سوله یان) فەرمانی به پهپوسلیمانکه که کرد، که له کاتی گه یانندی په یامه کهیدا ناگاداریان بیت و خویشیان لی پنا بدات و، نه هیلت کاره که شی که شف بکړیت: ﴿اَذْهَبْ بِكُنُوزِي هَذَا فَاَلْقِهَا لِيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُوْنَ﴾ (النمل ۲۸)، به پتی ثم فەرمانه، پهپوسلیمانکه که ده بیت نامه که ی (سوله یان) یان به سه ردا فری داته خواره وه، پاشان نه ختیک لیان دوور که ویتته وه و له شویتیکې نزیک شمه وه چاودیرییان بکات و بیانینیت، که ناخو چی ده کهن و، نجا بزانت که نه غامی گفتوگو و راپرسی نیوانیان به چی ده گات؟

۲۰- شازنەكە، پەيامى (سولەيمان)ى بە پىرۆزو بايەخدار وەسف كىردووە (إِنِّي أَلْقِيَ إِلَى كَنْبِكَ كَرِيمٌ)، واش ديارە حىكمەت لەوودا ئەوە يىت، كە بەهۆى ئەوەى شازنەكە پىشتەر (سولەيمان)ى ناسيىت و هەوالى بىستىت و، زانىارىي لەسەر هيزر دەسەلاتيشى هەبوويت. هەمديسان ئەم وەسفى پەيامە بە (پىرۆز) ئاماژە بە بۆ ھۆشيارى و زىرەكىي شازنەكەو، بەچاك دانانى و ھەرگرتنى پەيامى پادشايان.

۲۱- شاژنه که دهقی نامه کدهی (سوله یمان) ی بۆ گه له کدهی خویندۆتوه:
﴿... بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۳۰﴾ أَلَا تَعْلَمُونَ عَلَىٰ وَأَنُؤْفِ مُسْلِمِينَ ﴿۳۱﴾ النمل﴾،
ئهم په یامهش له هه موو په یامه کانی دی، کورت ترو کاریگه رتیشهو، وهک
بروسکه یه کی کورت کراوه یه، هه موو وشه یه کیشی به بایه خه وه هه لژی رراوه.

٢٢- سه‌ره‌پای کورتیی په‌یامه‌که‌و سه‌ره‌پای سووربوونیش له‌سه‌ر نه‌رازانده‌وه‌ی په‌یامه‌که‌ به‌و وشه‌ ناسکانه‌ی، که‌ هیچ پێویستی و ئاتاجێک به‌ بوونیان ناکات، به‌لام (سوله‌یمان)-سلّوای لیبیت- ده‌سپێکی نامه‌که‌ی به‌ناوی خوا هیشتۆته‌وه‌، که‌ نیوه‌ی نامه‌که‌ی پێ‌گرتووه‌. ئەمەش ئاماژەیە‌که‌ بۆ گرنگی ده‌سپێکی نامه‌که‌ به‌ ناوی خواوه‌و، کردنه‌وه‌ی نووسینی نامه‌کان به‌و (بسم‌له‌)یه‌.

٢٣- (سوله‌یمان) -سلّوای لی بێت- یه‌ک داواکاری دیاریکراوی ئاراسته‌کردوون، که‌ به‌ (موسلمان)ی بێنه‌ لای (وَأَتُونِي مُسْلِمِينَ). ئەمەش به‌لگه‌یه‌که‌ له‌سه‌ر ئامانجی (سوله‌یمان) له‌ رزگارکردنی ولّاتان و له‌ جه‌نگ و کوشتاری له‌گه‌ڵ بی‌باوه‌ران. بێگومان ئامانجی (سوله‌یمان) ئەوه‌یه‌، که‌ خه‌لکی ته‌سلیم به‌ ئایینی خوا بن. (سوله‌یمان)یش به‌ جیهادی خو‌ی و تیکۆشانی پێ‌بازی خوا، بانگه‌وازکاریک بووه‌ بۆ ئایینی خوا.

وادیاره‌ له‌مه‌شدا وه‌لامێک هه‌یه‌ بۆ ئەوانه‌ی، که‌ پوخساری (سوله‌یمان) ده‌شیوینن و، وای داده‌نێن گوايه‌، ته‌نها له‌سه‌ر داگیرکردن و به‌ر‌فر‌وان کردنی ولّات و زه‌ه‌وتکردنی خاکی که‌سان و گه‌لانی تر، به‌پێی هه‌وا و ئاره‌زووی حوکم و ده‌سه‌لاته‌که‌ی، سووربووه‌.

٢٤- حوکم و فه‌رمانه‌په‌ویی له‌ ولّاتی شانشینی (سه‌به‌ه‌)دا دیموکراسیانه‌ بوو-ئه‌گه‌ر ئهم ده‌ربهرینه‌ جائیز بێت-، چونکه‌ شازنه‌که‌ هه‌ر خو‌ی به‌ ته‌نیا بریارو راسپاردی ده‌رنه‌کردووه‌، به‌لکو گه‌وره‌پیاوani ده‌وله‌ته‌که‌شی له‌وه‌دا له‌گه‌ڵ خو‌ی به‌شدار کردووه‌و له‌ مه‌سه‌له‌کاندا راویژو پرس و رای پێ‌کردوون ﴿قَالَتْ يَأْئِيهَا الْمَلَأُ أَفْتُونٍ فِيْ أَمْرِیْ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتّٰی تَشْهَدُوْا ۚ﴾ النمل ٣٣. ..
واش دیاره‌ ئەمه‌ له‌و سه‌رده‌می سه‌رکو‌تکارییه‌ی ئەو ولّاتانه‌دا تا‌که‌ شیوازیکی به‌دوورگیرای پێ‌ساو رژیمی حوکمی نیو ولّاتی (سه‌به‌ه‌) بووه‌، له‌کاتی‌که‌دا رژیمة‌کانی حوکم، دیکتاتۆری و به‌پێی حوکمی تا‌که‌که‌س بووه‌، که‌ حوکمیکی

په‌هاو بێ سنووری هه‌بووه‌، هه‌ر حاكم خۆيشی به ئاره‌زووی خۆی بپارێه‌کانی ده‌ركردووه‌، میلله‌تیش ته‌نها سه‌ر له‌قاندن و پا‌په‌راندن و قا‌یل بوونی له‌سه‌ر بووه‌. به‌راستی وادیاره‌ و لا‌تی (سه‌به‌ء) له‌ پ‌ژێمی حوكمه‌كه‌یداو به‌ به‌راورد له‌گه‌ڵ شیوازی حوكمی ئه‌و زه‌مانه‌، و لا‌تیکی پ‌یشكه‌وتوو بووه‌ و له‌پیش ئه‌وانی تروه‌ بووه‌.

٢٥- سه‌یریش له‌وه‌دایه‌، كه‌ پیاوماقوولا‌نی (سه‌به‌ء) له‌ بیرو‌رای خۆیان و له‌ په‌له‌وپایه‌ی كه‌سایه‌تیشیان دابه‌زیو و قا‌یلبوون به‌وه‌ی، كه‌ ته‌نها شوێنكه‌وتوانی شا‌ژنه‌كه‌ بن و پا‌په‌رینه‌رانی هه‌ر فه‌رمانی‌کی بن، كه‌ ده‌ری ده‌كات، چونكه‌ ئه‌و شا‌ژنه‌ پرس و پای پ‌ی‌كردوون و ئه‌وانی له‌ ب‌ریار و یاسادا به‌شدار كردووه‌، كه‌چی ئه‌وانیش گو‌توویان: ئی‌مه‌ خاوه‌نی هی‌زو ده‌سه‌لا‌ت و له‌شكری‌کی توند و به‌زه‌برین، به‌لام هه‌ر خۆیشته‌ له‌ ب‌ریاردا سه‌ریشك‌یت و، ب‌روانه‌ چی باشه‌ و فه‌رمان به‌چی ده‌كه‌یت: ﴿... نَحْنُ أُولُو قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ﴾ (٣٣) النمل. ئه‌و وتانه‌ی دوا‌ییش له‌ سروشت و ئا‌کاری ئه‌و گه‌له‌ بێ هی‌زو لاوا‌زكراوانه‌یه‌، كه‌ به‌ خواستی خۆیان لاوازی و بێ ده‌سه‌لا‌تیان هه‌لب‌ژاردووه‌ و سووریش بوون له‌سه‌ری، ئیدی گشت بانگه‌وازی‌کی تایه‌ت به‌ بی‌داربوونه‌وه‌ و به‌هی‌ز بوون و سه‌ربه‌رزبوونیان ڤه‌ت كردۆته‌وه‌، هه‌ر بارودۆخی پاشكه‌وته‌یی و سه‌رشو‌ری و بێ ده‌سه‌لا‌تیان به‌باشتر داناوه‌.

٢٦- شا‌ژنی (سه‌به‌ء) له‌ وتاری خۆیدا حوكمی به‌سه‌ر هه‌موو پا‌دشا‌كاندا به‌وه‌ داوه‌، كه‌ شی‌وینه‌رن و هه‌ر و لا‌تێك داگیر ب‌كه‌ن، تی‌کی ده‌ده‌ن و خه‌لكه‌ سه‌ربه‌رزه‌كه‌ی سه‌رشو‌ر ده‌كه‌ن و، ئیدی نه‌ریتی پا‌دشایانی داگیركه‌ر هه‌ر ئا‌وا‌یه‌: ﴿... إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَءَ أَهْلِهَا آذَلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ﴾ (٣٤) النمل. به‌مه‌ش یه‌كه‌م جار مه‌به‌ستی له‌ پا‌دشا و پ‌ی‌غه‌مبه‌ر (سوله‌یمان)ه‌-سلاوی لی بی‌ت-، كه‌ به‌م ڤه‌نگه‌ش دیاره‌ سه‌رزه‌نشتی ده‌كات،

هه‌ك ستایشی بكات. بئ‌گومان قسه‌كه‌ش راست نیه‌و په‌سند نیه‌ كه ده‌ره‌ه‌قی سوله‌یمان وای گوتروه. هه‌ندێك كه‌شیش ئه‌م وته‌یه‌ی شازنی (سه‌به‌ه‌ه‌) به‌گشتی بۆ هه‌موو پادشایان به‌كاردێنن‌و، ئه‌م ئایه‌ته‌ش ده‌كه‌نه به‌لگه‌یه‌ك له‌سه‌ر فسادو كارێ خراپه‌و شیواندنیان. به‌لام به‌لگه‌هه‌ینان به‌م ئایه‌ته‌ شیوازیکی راست نیه‌و دانیشی پێدا نازیت. بئ‌گومان له‌لایه‌كه‌وه‌ له‌وانه‌وه‌ بیانوه‌وه‌ كه راست بێت و مه‌سه‌له‌كه‌ش دروست و ته‌واو بێت - ئه‌مه‌ش له‌ زۆرجاردا ئاوايه‌-، چونكه‌ هه‌موو ئه‌و پادشایانه‌ی، كه‌ ته‌واو به‌ ئایینی خواوه‌ پابه‌ند نین، سوور ده‌بن له‌سه‌ر فسادو به‌دکاری و به‌كۆیله‌گرتنی خه‌لكانی ترو سه‌رشۆرکردن و مل پێ‌كه‌چ کردیان بۆ خۆیان.. به‌لام به‌لگه‌ له‌م ئایه‌ته‌وه‌ له‌سه‌ر ئه‌و حاڵه‌ته‌ دروست ناکریت، چونكه‌ ئایه‌ته‌كه‌ وته‌ی شازنی (سه‌به‌ه‌ه‌)ی گێڕاوه‌ته‌وه‌، شازنی (سه‌به‌ه‌ه‌)یش له‌کاتی وتنی ئه‌و قسه‌یه‌دا، مرۆڤی‌کی بئ‌باوه‌ر بووه‌و مه‌به‌ستیشی له‌ (سوله‌یمان)ی پیغه‌مبه‌ر بووه‌-سلاوی لی بێت-، كه‌ به‌ خراپه‌کاری و شیواندن وه‌سفی کردوه‌، له‌به‌ر ئه‌مه‌ چۆن وته‌ی شازنی‌کی کافرو بئ‌باوه‌ر بکه‌ینه به‌لگه‌، كه‌ سه‌رزه‌نشتی پیغه‌مبه‌ری‌کی دادپه‌روه‌ری پێ‌ده‌كات.

بئ‌گومان قورئان وته‌ی کافرانی‌شی دیاری کردوه‌، له‌ ده‌رووی گێڕانه‌وه‌ی هه‌واڵ و ڕاگه‌ياندنیه‌وه‌، هه‌ندێك جاریش قورئان ئه‌م وتانه‌ی په‌سند کردوه‌و، له‌ هه‌ندێك جاری تریشدا بئ‌ده‌نگ بووه‌ له‌ ئاستیاندا و تیشکی نه‌خستونه‌ته‌ سه‌ر. له‌ هه‌ردوو حاڵه‌ته‌كه‌شدا ئه‌و ناکریته‌ به‌لگه‌ له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌یه‌کی تایبه‌تی، چونكه‌ قورئان ئه‌وه‌ی هه‌یناوه‌ته‌وه‌و گێڕاوه‌ته‌وه‌. بئ‌گومان وته‌کانی کافران و بئ‌باوه‌ران، كه‌ قورئان گێڕاونیه‌وه‌، به‌لگه‌یان پێ‌ ناهێنریته‌وه‌، مه‌گه‌ر ته‌نها قورئان خۆی کردبێ به‌لگه‌. وته‌ی شازنه‌که‌ی (سه‌به‌ه‌ه‌)یش به‌لگه‌یه‌ك نیه‌ له‌سه‌ر به‌دکرداری و فسادێ پادشایان، بۆیه‌ ده‌بێت بۆ ڕوونکردنه‌وه‌ی ئه‌و ئیدیعه‌یه‌، كه‌ -زۆرجار- راسته‌ به‌دوای به‌لگه‌یه‌کی وادا بگه‌ڕێن، كه‌ جی‌ی به‌لگه‌ پێ‌هه‌ینانه‌وه‌ بێت.

۲۷- شاژنی (سەبەء) ڕێگەچارەى جەنگى لەگەڵ سولەیماندا ھەلنەبژارد، بەلکو دانوستان و ناشتی و ھودنەى ھەلبژارد، لەوانەى ھۆى ئەمەش لەویدا ئەو ھەیت، کە ئافەرەت -بەسروشتى خۆى- ھەزى لە جەنگ و کوشتارو توندوتیژی و خوین ڕشتن نەبێت. جا ئەگەر ئافەرەتێک جەلەوى پادشایەتیی گەلیکی بەدەستەو ھەیت و ڕووبەرپووی ھێرشى دوژمنان ببێتەو، ئەوا -لە زۆرجاردا- ئەو ئافەرەتە خوازیارى کوشتارو پێکدادان نابێت، بەم ڕەنگەش گەلەکەى خۆى لەبەردەم دوژمناندا ملکەچ و لاواز دەکات و لەدەستیان دەدات.

۲۸- شاژنی (سەبەء) ویستی (سولەیمان) تاقى بکاتەو، بزانیت ڕاددەى ڕژدیی و سووربوونی لەسەر بانگەوازەکەى بۆ ئیسلام چەندەو، ئاخۆ بەو پیاویکی دڵسۆزى بانگەوازە، یان بازرگانى بە بانگەوازەو دەکات، ھەر بۆیەش دیاریى بۆ ناردو مال و سامانى لەو دیارییەدا وەك بەرتیل خستى بەردەمى تاكو دەست لەوان ھەلگریت و وازیان لى بێنیت تا ھەر لەسەر بى باوەرى و شیرك و ھاوێل بۆ خوادانان بێنێتەو.

۲۹- شاژنی (سەبەء) ئەو مال و سامانەى کە پیشکەشى (سولەیمان) دەکرد بە (دیارى) ناوى بردبوو (وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِم بِهَدِيَّةٍ فَنَظِرَةٌ لِّمَن يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ)، بەلام ئایا لە راستیدا ئەو دیارییە؟ نەخێر، بەلکو ئەو بەرتیل دان بوو بە (سولەیمان) تاكو دەستى لى ھەلگریت و وازى لى بێنیت. بەلام ناوى بەرتیلەکەى بە (دیارى) بردوو، (سولەیمان) یش ئەو بەرتیلەى ڕەت کردۆتەو بە نیراوەکانیشى گوتوو: (بێگومان ئێوە ھەر خۆتان بەو جۆرە دیارى و مال و سامانە دڵخۆش، پێى تەفرە دەخۆن) (بَلْ أَنْتُمْ حَدِيثَةٌ لِّكُم تَقْرَءُونَ).

ئەم دیارییەش بە (بەرتیل) دانراوە، چونکە پیشکەش (سولەیمان)ى حاکم و پادشاو پێغەمبەر کراوە، زانراویشە، کە دیارى بردن بۆ فرمانبەر لە فرمانگەکیداو، دەسەلاتدار لە دەزگای دەسەلاتداریتیدا، (بەرتیل)ە نەك (دیارى).

له قورئانی پیرۆزیشدا وشه‌ی (هه‌دییه) ته‌نها به مانای (به‌رتیل) هاته‌وه‌، له‌وه‌ دوو جیگه‌یه‌ی سووره‌تی (النمل)، له‌وه‌ به‌سه‌رهاته‌ی سوله‌یان له‌گه‌ڵ شاژنی (سه‌به‌ه) دا هاته‌وه‌ که دوو جار وشه‌که دووباره‌ بۆته‌وه‌.

۳۰- خۆبه‌رز گرتنی (سوله‌یان)- سلاوی لی بیته‌- له‌سه‌روو مالو سامانو له‌ناست ته‌فه‌ردان به‌مالو سامانداو، پاشان برینی ڕیگای دانوستانو هودنه‌کاریو، به‌فیرۆنه‌دانی کات، له‌ کاری ناردنی نی‌رراوانو وه‌فده‌کاندا، ئه‌مه‌ش ده‌بیته‌ پێشه‌نگیک بۆ فه‌رمانه‌وا موسلمانه‌کان له‌ ڕووبه‌ڕووبونه‌وه‌ی دوژمنانیاندا. ئه‌وه‌بوو کاتی‌ک نی‌رراوانی (به‌لقیس) هاته‌نه‌ لای (سوله‌یان) و دیارییه‌کانیشیان هینابوو، سوله‌یان پیتی گوت: ئایا ئیوه‌ به‌ مالو سامان کۆمه‌کم ده‌که‌ن؟

﴿... أَتُمِدُّوْنَ بِمَالِ فَمَاءَ آتَنِ ۚ اللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّا ۖءَاتَكُمۢ بَلْ أَنْتُمْ مِهْدِيَّتُكُمۡ تَفْرَحُونَ ۚ﴾

﴿٣٦﴾ اَرْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأَيِّبَهُمْ بِمُجُودٍ لَّا قِبَلَ لَهُمۢ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُم مِّنْهَا آذَلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ

﴿٣٧﴾ النمل﴾

۳۱- هه‌ر له‌ ویستگه‌ی چیرۆکه‌که‌دا، ئاماژه‌یه‌کی تر ڕه‌چاو ده‌که‌ین، ئه‌وه‌یه‌ دوژمنان هه‌میشه‌ سوورن له‌سه‌ر به‌فیرۆدانی کاتی نه‌ته‌وه‌ی ئیسلامی له‌ دانوستانداو، سووریشن له‌سه‌ر خه‌ریکه‌کردنی به‌ شتی بی‌سودو بابه‌تی لابه‌لاو بی‌نرخ، تاكو له‌ مه‌سه‌له‌ بنچینه‌ییو گرنگه‌کان دووریان خه‌نه‌وه‌و له‌بیریان به‌رنه‌وه‌. وه‌ك چۆن شاژنی (سه‌به‌ه) ئه‌و ڕیگایه‌ی گرته‌به‌ر، کاتی‌ک نی‌رراوانی خۆی به‌ دیارییه‌که‌نه‌وه‌ بۆ لای (سوله‌یان) نارد، تاكو سوله‌یان بخته‌ سه‌ر خواستی دانوستانو هودنه‌و سازش. پێویسته‌ کاربه‌ده‌ستانی ئه‌م‌پۆی نه‌ته‌وه‌ی ئیسلامیش، له‌م نیازه‌ گلاوه‌ی دوژمنان ئاگادار بنو، ئاماژه‌که‌یان لی تی‌ک بده‌ن و کاتیان پێی به‌فیرۆ بده‌ن و به‌و شت و مه‌که‌ بی‌نرخانه‌شیانه‌وه‌ خه‌ریک نه‌بن، که به‌ مه‌به‌ستی لادانیان له‌ نیازی بنچینه‌ییان، پێشکه‌شیان ده‌که‌ن.

۳۲- بهراستی لهم چیرۆکهدا ئهو هه‌لۆیسته به‌ته‌وژم و شیلگیر و یه‌کلاکه‌ره‌وه‌یه‌ی سوله‌یمان کاریگه‌رییه‌کی راسته‌وخۆی له‌سه‌ر دوژمن هه‌بوو، ئه‌وه‌بوو شاژنی (سه‌به‌ه‌ه‌) خۆی به‌ده‌ست هی‌زو ده‌سه‌لاتی (سوله‌یمان) هه‌داو، (سوله‌یمان) یش به‌وه‌ی زانیو، ویستیشی چهند به‌لگه‌یه‌کی تر له‌ لاوازی و تیکشکانی ئه‌و شاژنه‌ ب‌خاته به‌رده‌می. جا نه‌ته‌وه‌ی ئیسلامیش له‌کاتی‌که‌دا به‌ ته‌نگه‌یه‌ک، یان گرفتیی‌که‌دا تینه‌په‌ریتو، له‌ کاتی‌که‌شدا رۆبه‌رووی مه‌ترسییه‌کی وه‌ها ده‌بیته‌وه، که‌ هه‌ره‌شه‌ له‌ وجود و ژیا‌نی ده‌کات، ئه‌وا پتویسته هه‌لۆیسته‌یی‌کی توندو به‌زه‌بری هه‌بیته‌و، فه‌رمانه‌ر‌ه‌وایانی‌شی - له‌وانه‌ی، که‌ بریارو حوکیان به‌ده‌سته‌وه‌یه‌ - ده‌بیته‌ به‌وه‌په‌ری جو‌رنه‌ت و بو‌یری و خو‌راگری یه‌وه‌ رۆبه‌رووی دوژمنان بینه‌وه‌و، به‌ ته‌واوی -چالاکی و چه‌له‌نگی و راستگویی و دڵسۆزی و خۆ بو‌ خوا یه‌کلاکردنه‌وه‌ - سه‌وداو ئالو‌ییری له‌گه‌ڵ مه‌سه‌له‌که‌دا بکه‌ن.

۳۳- (سوله‌یمان) ویستی ئه‌و عه‌رشه‌ گه‌وره‌یه‌ی، که‌ شاژنی (سه‌به‌ه‌ه‌) خۆی پتوه هه‌لده‌کیشا، ئاماده‌ بکات و بیخاته به‌رده‌می شاژنه‌که‌ خۆی، تا لاوازیی شاژن به‌رامبه‌ر به‌ (سوله‌یمان) و، شکستی هی‌زه‌که‌ی له‌به‌رده‌م هی‌زی سوله‌یمانی پیشان بدات.

۳۴- (سوله‌یمان) -سلاوی لی بیته‌ - که‌شیکی پشپه‌رکی له‌نیوان داروده‌سته‌که‌ی و، که‌سانی نزیکی چواره‌ه‌وریدا خو‌لقاندو پی‌یشی گوته‌ن: کامته‌ان ده‌توانن، پی‌یش ئه‌وه‌ی ئه‌وان به‌ حاله‌تی خو‌ ته‌سلیم کردن به‌ ئایینی خواوه‌ بی‌نه‌ لام، عه‌رش‌ی ئه‌و شاژنه‌م بو‌ بی‌نن؟.. له‌وه‌شدا هی‌زو تواناو وزه‌ی ئه‌و داروده‌سته‌و سه‌ربازانه‌ی لی‌ک جیاواز بوون. سوله‌یمانی‌ش له‌و مه‌سه‌له‌دا خۆی له‌به‌رده‌م دوو سه‌ودادا دیوه‌ته‌وه‌:

سه‌ودای یه‌که‌م: که‌شیکی هی‌جگار که‌ته‌و زه‌به‌للاح له‌ تاهه‌فه‌ی (جن) خسته‌یه به‌رده‌می و پی‌ی گوته‌: (من هی‌نده به‌هی‌زو ده‌ستپاکم، که‌ ده‌توانم پی‌یش ئه‌وه‌ی کو‌تایی به‌م کو‌بوونه‌وه‌یه‌ت بی‌نیت عه‌رشه‌که‌یت بو‌ بی‌نم) (أَنَا عَائِلُكَ بِهِ

قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ).

سهودای دووهم: ئهو پیاوهی، که شارهزایی له سههر کتیبی (تهورات) ههبوو، خستیه بهردهمی و پیی گوت: من دهتوانم له ماوهی چاوتروکانیکت دا عهرشه کهت بۆ بیتم (أَنَا إِلَيْكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ).

۳۵- لهو مهسهلهی (هیئانی عهرشه کهدا بۆ سولهیمان) چه ند لایه نیکی نه زانراو ههیهو، نه قورئان و، نه فهرمودهی راست (صحیح)یش، هیچ شتیکیان له سههر رانه گه یاندوو. بۆیه ئیمهش ناشیت، که له خۆمانه وه ئهو مهسهله نه زانراو شارراوانه پروون بکهینه وه، یان بهینه نیو قولایی باسو خواسیانه وه، به مه بهستی رونه کردنه وه شیان سههرکه وینه سههر دهقه ههلبه ستراوه ئیسرائیلیه کان. بۆ نمونه هه ندیک لهو لایه نه نه زانراوانهش، ئه وهیه: نازانین ناوی که سه به هیرو زه به لاهه که ی تایه فعی (جن) چی بووه و، ناشزانین چۆن دهیتوانی عهرشه که به سولهیمان بگه یه نیت بهر له وهی لهو کۆبوونه وه یه ههستیت، ههروهک نازانین ناوی ئهو پیاوچاکهش چیه که شارهزاییه کی له سههر تهورات هه بووه و، ناشزانین فرمانه که ی له لای سولهیمان چی بووه و، ئهو زانست و شارهزاییه هه یبووه، چه ند بووه و، ئه ی چۆن توانیویه تی له ماوهی چاوتروکانی سولهیمان و پیش کردنه وهی چاویدا عهرشه که ی شازنی (سه به ۶) ی بۆ بهینیت؟!

به ههر حال زانینی ئه م لایه نه نادیار و نه زانراوانه ی نیو چیرۆکه کهش په یوه ندی به ئیمه وه نیه، چونکه هیچ سودیک، یان زانستی کمان پی نابه خستیت.

۳۶- له کاری گه یاندنی عهرشه کهدا به (سولهیمان)، پله یه کی ریزو که رامه ت بۆ ئهو که سه دانراوه، که زانست و شارهزاییه کی له سههر کتیبی تهورات هه بووه و، موعجیزه یه کیشه بۆ سولهیمان-سلای لی بیت- و دیاردیه که له توانای خوای به تواناو، سههرکه و تنیکیشه بۆ هه ق و، به زینه بۆ ئهو ناهه قه ی، که شازنی (سه به ۶) له سههری بووه.

۳۷- کاتیك سوله یان عهرشه که ی بینی که له بهردهمیدا دانراوه، چیی گوت؟

بێگومان سوپاسی خوای کردو ستایشی فەزل و بەخششی کرد، که ئەوه هەلسەنگاندنی خوایه بۆی تا داخۆ سوپاسی خوا دهکات یان سێله دهیبت، گوتی: ﴿... هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌ كَرِيمٌ﴾ (النمل ٤٠) دیاره ئەو بههیزی خۆیهوه شانازی نهکردوه و تهفهری نهخواردووه، به سههرگەردانی و گومپایی و خۆ به زل زانی و فهساد و بێباکیدا نهبووه، بەلکو له بهردهم هیزی خوادا لهخۆبوردوو سهركز بووه، یادی خوای کردووه و سوپاسی چاکه و بهخشی کردووه.

(سوله یان) -سلاوی لی بیّت- لهم حالته شدا دووباره پێشپهروه و سههرمه شقه بۆ حاکم و فهرمانه وایان له چۆنیهتی هەلس و کهوتیاندا بهرامبهر هیزو دهسهلات و سههرمه وتیان.

۳۸- (سوله یان) ویستی چهند رووداوێکی سهیرو کتوپرسی پیشانی شازنه که ی (سه به ۴) بدات و، مه به ست له وهش ده رخستنی لاوازی و ههله و نه زانیی شازنه که بوو، ئەو رووداوه سهیرو له ناکاوانانهش، ئەمانه بوون:

أ/ هیئانی عهرشه که له سه به ئەوه دواي ده رهینانی بۆ لای (سوله یان) و دانانی له بهردهمی شازندا له کاتی چوونه ژووره ویدا.

ب/ گۆرینی عهرشه که به هەندیک ئالوگۆر له شێوه دیمه نه ئاساییه کانیدا: ﴿قَالَ نَكِرُوا لَهَا عَرَشَهَا نَنْظُرَ أَتَنْهَدِي أَمْ تَكُونِ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ﴾ (النمل ۴۱)

ج/ دانانی کۆشکێک له بهردهمیدا تاکو به سهریا تیپه پێت و لێی تیپه پێت، که پاره ویکی شووشه یی بۆ دروست کرابوو وادیار بوو که ئاو له ژیری وهیهتی، تا بیهخته سهر ئەو خهیاڵی که ئەو ده چێته ئاو ئاوه که وه و پیایدا دهروات.

۳۹- شازنی (سه به ۴) له بهردهم ئەو پرسیاره ی که ده باره ی عهرشه که لێی کرا

زیرهك بوو، ئهوهبوو كاتێك لێی پرسرا: ئایا ئه مهیه عهرشه كهت؟ ئه ویش كه دیتی به دلتیاییه وه دانی پێدا نه نا كه ئه وه نیه، چونكه به تهواوهتی لهو عهرشهی خۆی دهچوو! ههروهها نهیشتی سهلماند كه ئه وهیه، چونكه لهپاش خۆی به جێی هیشتبوو، جا ئاخۆ چی ئه مهی گه یاندۆته ئه و شوینه و له بهردهمی دایناوه، ههر بۆیهش كهوته حاله تێکی واق و پرمانه وه، تهنها زیرهکی و عهقلی خۆیشی لهو حاله تهی ده رباز کرد، ههر بۆیهش له وهلامیدا گوتی: وهك ئه وه وایه كه عهرشه كهی من بێت.

ئهم وهلامهش بۆ هیلێك پاشگهزی (خط الرجعة) بووه، چونكه نه نكوولی لێکردو نه دانیشی پێدانا.

٤٠- كاتێك پێی گوترا: بچۆره نیو كۆشكه كه وه... شازن ئه وهی به شوینیکی پر له ئاو هاته بهرچاو، ههر بۆیهش نه ختێك كراسه كهی بهرزكرده وه ههردوو پێی ده رخست تا خۆی بۆ پۆیشتن به نیو ئاوه زۆره كه دا ئاماده بكات، ئهم جوجوولهش به ساویلکهیی لێكدرایه وه، ههر بۆیهش به سه ریا هاتن و گالته یان پێ کردو پیشیان گوت: ئه مه كۆشکێكه له شوشه ی روون و لووس بنیات نراوه.

له لایه کی تره وه بانگه شه چیانی ئه فسانه و شته سه یرو سه مه ره کانی (ئیسراییلیات) لێکدانه وهیه کی سه یرو نامۆیان بۆ حاله تی قاچ ده رخستنی شازنه كه هی ناوه ته وه، وای ده گه یه نن گوايه شازنی (سه به ٤)- كه ناوی (بهلقیس) یان لی ناوه- له دایکێکی (جن) بووه، ههر بۆیهش دوو قاچی وهك قاچه کانی (جن) ی هه بووه، كه له قاچی مه ر ده چوون، جا گوايه (سوله یان) ویستویه تی له وه دلتیا بێت، ههر بۆیهش زه مینه ی كۆشكه كه ی له ته ختێکی بنیات نراو له شووشه كه ژێره كه ی ئاو بووه، بۆ شازنه كه پێكخستوه و، ئیدی كاتێك ههردوو پێی بینیه، وهك دوو پێی جوانی مرؤف هاتوونه بهرچاوی... بێگومان ئیهمهش نابیت قورئانی پیرۆز به و شته سه یرو نامۆ پووجه لانه تهفسیر بکهین.

٤١- شاژنی (سه‌به‌ء) هه‌ستی به‌هه‌له‌ی خۆی کردو زانی که هیچ شتیکی وای به‌ به‌راورد له‌گه‌ڵ هێزی (سوله‌یمان) دا نیه‌و زانیشی که شکست و ده‌سته‌وسانه‌ له‌ کاری به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌یدا، هه‌روه‌ک زانیبووشی که ئهو خۆی له‌سه‌ر ڕیپاژیکی نابه‌جێ و پووچه‌له‌، چونکه‌ هاوه‌ڵی بۆ خوا داده‌ناو، په‌یی به‌وه‌ش بردبوو که (سوله‌یمان) له‌سه‌ر هه‌قه‌و هه‌ر ئایینه‌که‌ی ئه‌وه‌یش ڕاست و دروسته‌و، خواش باوه‌ری خستبووه‌ نێو دلییه‌وه‌، له‌به‌ر ئه‌وه‌ شازنه‌که‌ به‌راشکاوی گوتی: خوايه به‌راستی من سته‌مم له‌خۆم کردووه‌و، ئه‌وا منیش له‌گه‌ڵ (سوله‌یمان) دا خۆم ته‌سلیم به‌ ئایینی خۆی په‌روه‌ردگاری جیهانیان کرد“ ﴿...رَبِّ اِنِّی ظَلَمْتُ نَفْسِیْ وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَیْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ﴾ (النمل ٤٤).

٤٢- دوا‌ی ئه‌و خۆ ته‌سلیم کردنه‌ی شاژنی (سه‌به‌ء)، قورئانی پی‌رۆز بی‌ده‌نگ بووه‌ له‌سه‌ر هه‌والو به‌سه‌رهاتی تری شاژنی (سه‌به‌ء) و (سوله‌یمان)، له‌به‌ر ئه‌وه‌ هه‌ر پرسیاریک له‌سه‌ر حاڵه‌ته‌کانی دوا‌ی ئه‌وه‌ بکریت ئه‌وا پرسیاره‌کان به‌بی‌ وه‌لامیکی ڕاست و متمانه‌ده‌ر ده‌می‌ننه‌وه‌.

هه‌ندیک له‌و پرسیارانه‌ش که خولقی‌نراون“ وه‌ک ئه‌وه‌ی ئایا سوله‌یمان ئه‌و ژنه‌ی خواستوه‌ بۆ خۆی یان نا؟ ئه‌ی ئایا ئه‌و شازنه‌ له‌ ولاتی (سوله‌یمان) نی‌شته‌جێ بووه‌، یان گه‌راوه‌ته‌وه‌ بۆ (سه‌به‌ء)؟ ئایا گه‌له‌که‌شی باوه‌ریان به‌خوا هی‌ناوه‌و چوونه‌ته‌ سه‌ر ئایینی (سوله‌یمان)؟ .. ئایا (سوله‌یمان) بووه‌ به‌ پادشای یه‌مه‌نیش یان نا؟ په‌یوه‌ندیی نێوان (به‌نی ئیس‌رائیل) و (دانیش‌توانی سه‌به‌ء) چۆن بووه‌ دوا‌ی مردنی (سوله‌یمان) و مردنی شاژنی (سه‌به‌ء)؟

هه‌موو ئه‌م پرسیارانه‌ش، هیچ وه‌لامیکیان له‌ قورئاندا نیه‌، چونکه‌ سه‌رچاوه‌ ڕاست و دروسته‌کانیش هی‌چیان له‌باره‌وه‌ نه‌وتوه‌. له‌به‌ر ئه‌وه‌ ئی‌مه‌ش ده‌بی‌ت له‌ ئاست ئه‌و سه‌رچاوانه‌دا بی‌ده‌نگ بینو، بۆمان شی‌او نیه‌ که‌ به‌جینه‌ سه‌ر ده‌قه‌

ناراسته ئیسرائیلییه کان و شته پوچه له کان و ئه فسانه کانیان به مه بهستی ئه وهی
گوايه وه لامي ئهم پرسیارانه یان لی دهریئین.

به راستی ئه و ویستگهی کۆتایی پی هینانه ی به سه رهاتی (سوله یان) له گه ل
شاژنی (سه به ء) له سووره تی (غل) دا کۆتایی پی هینانیکی ئیماندارانه ی
ئامانجدارانیه، چونکه دوایین دیمه نی ئه و به سه رهاته ته سلیم بوونی شاژنی
(سه به ء) و چوونه نیو ئایینی خوا و تورپدانی شیرک و کفرو، خو سپاردنی له گه ل
(سوله یان) ی بانگه وازکارو پیغه مبه ردا به خوا ی پهروه ردگاری جیهانییان.. هه ر ئه
کۆتاییه ی به سه رهاته که ش ئامازه بو ئامانجی باسکردنی چیرۆک ده کات که
بانگه وازکردنی بانگه وازکارانه بو شوین پی هه لگرتنی پیغه مبه ری ئازیز (سوله یان)
-سلاوی لی بیّت- له مه سه له ی بانگه وازکاری دا که بانگه وازه که یان بکه نه
ئامانج و پیویسته بانگه وازکراوانیش به ره و ئیسلام ناراسته بکه نه و به کرده وهش
وابه سته و په په وکاری بن.

پوختهی به سه رهاتی سوله یمان له گه‌ل شازنی (سه به‌ء) دا

له‌كۆتایی ئهم باسه‌ماندا پوختهیه‌ك له‌سه‌ر چیرۆکی سوله‌یمان له‌گه‌ل شازنی (سه به‌ء) دا دیاری ده‌که‌ین، که ئهمه‌یه:

بێگومان دانیشتوانی (سه به‌ء) له‌سه‌رده‌می فه‌رمانه‌وه‌ایی شازنه‌که‌یاندا گه‌یشته‌بوونه‌ قۆناغێکی پێشکه‌وتوو له‌ هی‌زو ده‌وله‌مه‌ندی و خوشگوزه‌رانی و نیعمه‌تی زۆردا (وَأُوْتِيتَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ)، به‌م رسته‌ گشتگیر و هه‌مه‌گیره‌ش گوزارشتی له‌و هه‌موو لایه‌نه‌ دیار و پێشکه‌وتوو کردوو، شازنه‌که‌شیان له‌ کاروباری فه‌رمانه‌وه‌ایی و حوکمیدا راوی‌و پرس و رای به‌ گه‌له‌که‌ی و پیاوماقوولانی گه‌له‌که‌ی کردوو. به‌لام وادیاره‌ ئه‌و گه‌له‌ و پیاوماقوولانیشیان ته‌نها شوینکه‌وته‌ و گوێرایه‌لی بوون و ئاماده‌ی پا‌ه‌رینی فه‌رمان و پاسپارده‌کانی بوون. جا کاتی‌ك (سوله‌یمان) یش له‌رێی په‌پوسلیمانکه‌که‌وه‌ به‌و حاله‌ته‌ی زانیوه‌، بانگه‌وازی کردوو به‌ رێی ئیمانداریتی و باوه‌ر‌ه‌ینان و چه‌ند دیه‌نیکی سه‌رسو‌ر‌ه‌ین و کتو‌پ‌ری به‌ ئاماده‌کردوو، شازنه‌که‌ش به‌و دیه‌نانه‌ هه‌ستی به‌ لاوازی و شکستی و نه‌فامیی خۆی کردوو، به‌ دل‌نیا‌ی‌شه‌وه‌ هه‌ستی به‌ را‌ده‌ی هی‌زو پێشکه‌وتنی له‌شکری سوله‌یمان کردوو، هۆی ئه‌مه‌شی به‌ راستی و دروستیی دینه‌که‌ی گه‌راندۆته‌وه‌، هه‌ر بۆیه‌ش چۆته‌ سه‌ر دینی (سوله‌یمان) و خۆی به‌ خوای په‌روه‌ردگاری جیهانیان سپاردوو.

باسی چیرۆکەکه له سورەتی (سەبەء)دا

ئێستاش دەگەرێینەوێه بۆ سورەتی (سەبەء) تاكو چەند ئاماژەو پەندو وانەى لى دەرەهێنن، لەمەشدا لەو باسەو دەست پێدەكەین، كە دەربارەى چیرۆكى (سەبەء) هاتووە..

بێگومان پێشتر باسی بەسەرھاتى (داود) و (سولەيمان)ى كۆرى-سلەویان لى بێت- هاتوو، بەو پێودانگەى دوو پادشای دادپەرورەو باوەردارو سوپاسگوزارى خوابوون. پاشان چیرۆكى (سەبەء) بەدواياندا وەك نمونەىك لەسەر بى-باوەرپى و ستمكارى و بى-پەرەوایى هاتوو.

مامۆستای پێشەوا (سید قطب) لەسەر ئەم چیرۆكەو پەيوەندى بەو بەسەرھاتەى نێوان سولەيمان و شازنى (سەبەء) له سورەتى (النمل)دا، گوتوویەتى:

"له چیرۆكى بنەمالەى (داود)دا لاپەرەى باوەرپێنان بەخواو سوپاس لەسەر فەزلى بەخششەكانى، و، رەفتارو مامەلەى جوان لەسەر نىعمەتەكانى، پێشان دەدات. لاپەرەى بەرامبەریشى لاپەرەى چیرۆكى (سەبەء)ە. له سورەتى (النمل)دا بەسەرھاتو رووداوەكانى نێوان شازنى ئەو گەلەو، نێوان (سولەيمان)ى باس كردووە. لێرەشدا لەم سورەتى (سبأ)دا هەواڵیان لەدواى چیرۆكى (سولەيمان) هاتوو. ئەمەش وادەگەيەنێت كە ئەو رووداوانەى لەم چیرۆكەدا هەيە دواى سەردەمى بەسەرھاتەكانى نێوان شازنەكەو (سولەيمان) هاتوو. ئەوێ زیاتر ئەم گریمانو بۆچوونەش بەهێز دەكات، ئەوێهە كە ئەم چیرۆكە لێرەدا- لەم سورەتەدا- دەربارەى بى-باكى و نەزانین بە نىعمەتى خاوەو، لەناوچوونى ئەو نىعمەتانەىو، پەرتەوازەبوونیانە لەدوایداو بە هەموو شیوەیەكیش پارچەپارچەو بەش بەش دەبن، لەكاتێكدا لە سەردەمى ئەو شازنەى، كە بەسەرھاتەكەى له سورەتى

(النمل) دا هاتوو له وه پهری دهسڕۆیشتووی و دهوله مه ندییداو له خیر و بیرکی هه مه جوریشدا بوون.

ئه مه ش به پیتی گیرانه وه که ی په پوسلیمانکه بو (سوله یان): ﴿إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ﴾ (٢٣) وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ

لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ... ﴿٢٤﴾ النمل ﴿٢٤﴾، بیگومان دوا ی ئه م گیرانه وه یه ش باسی به سه رهاتی ئیسلام بوونی شازنه که هاتوو که هاوکات له گه ل سوله یاندا ئه ویش خۆی ته سلیمی خوا ی په روه ردگاری جیهانیان کردوو.

لیره شدا روودا وه کانی چیرۆکه که له دوا ی ئیسلام بوونی شازنه که و خۆ ته سلیمکردنی به خوا و ئایینی خوا، هاتوونه ئارا وه و ئه و کاره ساتانه ش ده گیریتته وه، که به هۆی به سله ده رچوونیانو به دکارییه کانیانه وه و سوپاس نه کردنی خوا له سه ر ئه و هه موو نیعمه ته ی پیتی دابوون به سه ریاندا هاتوون^(١).

(١) سید قطب: في ظلال القرآن / ٥ : ٢٩٠٠ .

فهرموودهیهکی صحیح له سههر چیرۆکی (سهبهه)

له (ابن عباس) هه-خوایان لی پازی بئ- گیراوه تهوه، که پیاویک ده باره ی (سهبهه) پرسیری کردوه له پیغه مبهری خوا ﷺ که ئایا (سهبهه) پیاویک بووه، یان خاکیک بووه؟ پیغه مبهریش ﷺ له باره یه وه فهرموویه تی: ((بَلْ هُوَ رَجُلٌ وَلَدَ عَشْرَةَ فَسَكَنَ الْيَمَنَ مِنْهُمْ سِتَّةٌ وَبِالشَّامِ أَرْبَعَةٌ، فَأَمَّا الْيَمَنِيُّونَ فَمَذْحِجٌ وَكَنْدَةُ وَالْأَزْدُ وَالْأَشْعَرِيُّونَ وَأَنْمَارٌ وَحِمِيرٌ، وَأَمَّا الشَّامِيَّةُ: فَلَحْمٌ وَجَذَامٌ وَعَامِلَةٌ وَغَسَّانٌ))^(۱).

واته: (سهبهه)، پیاویک بوو که ده کوری بووه، شهشیان له یه مهن نیشته جی بوون و چواریشیان له شام، تهوانه ی له یه مهن بوون: (مذحج) و (کینهه) و (تهزد) و (تهشعرییه کان) و (تهنمار) و (حیمیه) بوون، تهوانه ش که له شام بوون: (له خه م) (جوژام) و (عامیله) و (غهسان) بوون.

ده باره ی مانای ته م فهرمووده یه^(۲)، (ابن کثیر) گوتویه تی: "مانای ته و پرسته یه ی نیو فهرمووده که (ولد له عشرة من العرب) ته وه ده گه یه نیئت که ته وه که سه ن که له وه چه ی خوی بوون و، په چه له کی هۆزه عه ره به کانی یه مهن ده چیته وه سه ر ته وان، به لام هه مو کوره کان له پشتی خوی نه بوون، به لکو هه ندیکیان له پشتی خوی و هه ندیکیان له کورانی ته و یان له نه وه کانی تری بوون و له نیوان ته وان و (سهبهه) خۆیدا دوو پشت یان سێ پشت، یان که متر، یان زیاتر هه بووه.

(۱) رواه أحمد والطبرانی والحاكم وقال عنه ابن كثير ان اسناده حسن. وقال أحمد شاکر في تحقيق احاديث ابن عباس في مسند أحمد: اسناده صحيح... بروانه مسند أحمد بتحقيق احمد شاکر (۴: ۳۲۲) حديث رقم (۲۹۰۰).

(۲) ته م فهرمووده یه ی (ابن کثیر) له سههری دواوه به م شتیه یه یه: ((رَجُلٌ وَلَدَ لَهُ عَشْرَةٌ مِنَ الْعَرَبِ، فَنَتَّيَمَنَ مِنْهُمْ سِتَّةٌ وَتَشَاءَمَ مِنْهُمْ أَرْبَعَةٌ)) رواه ابو داود. واته: پیاویکه ده کوری عه ره بی هه بووه، شهشیان به ره یه مهن چوون و چواریان به ره و شام چوون.

دەربارەى مانای پرستەى (فتيامن منهم ستة وتشاعم منهم أربعة) واتە: لەدواى ئەوەى خوا لافاوە بەهێزەكەى ناردۆتە سەريان و، ھەندىكىان لە ولاتەكەى خويان نيشتەجى بوون و، ھەندىكى تريشيان لەوتوہ دەرچوون بۆ ولاتانى تر^(۱).

(سەبەء) بەلگەيەكە

خوا فەرموويەتى: ﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ...﴾ (سەبەء).

لەم فەرمایشتەدا وشەى (آيَةٌ) مانای بەلگە و نیشانەيەكى ديارو، دەلالەتییكى رۆشنو، پەندىكى کاریگەر دەگەيەنیت، ھۆکارو پرووبەندى (بوون بە بەلگە و نایەت و بوون بە پەند)یشیان لەوہوہ بووہ كە بېگومان خوا نيعمەت و خیروبیرىكى فرە و زۆرى بەسەرياندا پڑاندبوو، داواى خواپەرستى و شوکرانەبۆیرى لى کردبوون، بەلام ئەوان سەرىتچيان کردو، بە سېلە و بى باوہرو ستەمکارو زۆردار دەرچوون. خواش سزای خۆى پىگەياندن و، فەرمانى خۆى بەسەردا جى بەجى کردن و، ياسای خۆى لەسەر پىادەکردن و، ئىدى ھەموو نيعمەت و خیر و بىرىكىان لەناوچوو. بەم رەنگەش بوون بە نمونەيەكى کردەى و واقعى بۆ ھەرکەسێك كە لە فەرمانەکانى خوا ھەلگەپتەوہ و نيعمەتەکانى خوا لەسەر ئاقارو پرووبەندىكى تر بەکار بێنیت.

بېگومان قورئانى پېرۆز خەلکى ئاگادار دەکاتەوہ - بەتایبەتى دەولەمەندو خواپىداوان - لەوہى كە نايیت رېبازى (سەبەء) بگرنە بەرو، نايیت وەك ئەوان بن، تاكو ھەمان سزا كە بەوان گەيەنرا، بەمانیش نەگەيەنریت. بەراستى لە گەلى (سەبەء)دا نايەت و بەلگەى خوا ھەيە، بەلام كێن ئەوانەى سوودى لى دەبينن؟!

(۱) تفسیر ابن کثیر/ ۳: ۵۳۲ .

کێن ئهوانه‌ی په‌ندو عیبه‌رتی لی وه‌رده‌گرن؟ دیاره هه‌ر باوه‌رداران‌ی خاوه‌ن هه‌وش و عه‌قلن که خاوه‌نان‌ی دله زیندوو‌ه‌کانیان و تیروانینه راست و دروسته‌کانن.

وه‌لی کهسانی کۆیله‌بووی مال و سامان و هه‌وا و ئاره‌زووبازی، هیچ په‌ندو عیبه‌رت و نامۆژگارییه‌ک له‌و چیرۆک و رووداوانه وه‌رناگرن، چونکه ئه‌وان جو‌ره دلیکیان هه‌یه که پیتی تی‌ناگه‌ن و بیرناکه‌نه‌وه‌و، جو‌ره چاوانیکیان هه‌یه، که پێ‌یان نابین و جو‌ره گۆیه‌کیشیان هه‌یه، که پیتی نابییستن، ئه‌وانه وه‌ک ئاره‌لان و ان و بگه‌ر له ئاره‌لانی‌ش گومراتن، له‌به‌ر ئه‌مه ده‌بینیت، ئا ئه‌وانه ئاو‌ر له ئایه‌ت و به‌لگه و نیشانه‌کان‌ی خوا ناده‌نه‌وه.. ئه‌ی داخۆ چه‌ند ئایه‌تی دیکه و چه‌نده‌ها به‌لگه و نیشانه‌ی روون و ئاشکرای تر له ئاسمان و زه‌ویدا به‌دی بکه‌ن و چاویان پێدا تیپه‌پێنن و که‌چی رویان لی وه‌ربگێرن؟!

نیعمه‌ته‌کان‌ی خوا بۆ گه‌لی (سه‌به‌ه)

قورئانی پیرۆز به‌دریژی باسی ئه‌و هه‌موو نیعمه‌ت و به‌خششه زۆران‌ه‌ی نه‌کردوو‌ه، که خوا به‌ گه‌لی سه‌به‌ئی دابوو، به‌لکو به‌ پرسته‌یه‌کی کورت خستویتییه‌ روو، که خوا تیایدا فرموویه: ﴿جَنَّاتٍ عَنْ يَمِینٍ وَشِمَالٍ﴾ دوو باخی گه‌وره و پر میوه و خۆراکی هه‌مه‌جو‌ر له‌لای راست و له‌لای چه‌پانه‌وه.

ئه‌مه‌ش یه‌ک پرسته‌یه، به‌لام پرسته‌یه‌کی بێ‌وینه و مو‌عجیزه‌دار و ینه‌کیشه، که وینه‌یه‌کی هونه‌ریی ئه‌و نیعمه‌تانه بۆ خوینه‌ر ده‌کی‌شیت و، سیبه‌ری راده‌و رێژه‌ی زۆریی نیعمه‌ته‌کان‌یشی ده‌خاته سه‌ر، به‌مه‌ش ئاتاجی به‌هیچ شیکارو لی‌کدانه‌ویه‌کی درێژ نابیت. چونکه بێ‌گومان نیعمه‌ته‌ خوایه‌کان له‌ دوو باخی گه‌وره و پر به‌روبو‌مدا ره‌نگی داوه‌ته‌وه، باخیکیان له‌لای راستیانه‌وه‌و، ئه‌وی تریش له‌لای چه‌پانه‌وه (عَنْ يَمِینٍ وَشِمَالٍ). ئه‌مه‌ش هی‌مای به‌پیتی و زۆریی به‌روبو‌وم و خۆشگوزه‌رانی و شت و مه‌کی جوانه.

ئیدی مرۆڤ له دنیا لهوه زۆرتر چیی دهوێت، که ههمیشه بهنیو باخانی پر له بهروبووم دهوله مهندی لای راست و لای چهپی ناوچه کهیدا بگهڕێت؟! له م ئایه ته شدا ههلبژاردنی وشه ی (جَنَّة) بۆ باخه کان ئاماژه یه بۆ ئهو هه موو دهوله مهندی و تیرو ته سه ری و نیعمه تی هه مه جوړو بهروبوومه زۆره ی، که خوا پیی به خشیبوون. ئه مه به هۆی ئهو ئاوه شه وه بو، که خوا شاره زایی هه لگرتن و به ندکردن و به کاره ینان و پاوانکردنی ئهو ئاوه ی پی دابوون، له کاتی که دا کۆنترۆلیان کردبوو ئهو دوو باخه پر له خێرو به ره که ته یان پی دروست کردبوو.

باخی بی باوه ران له دنیا دا بر او وه له ناوچه وه

قورئانی پیرۆز بۆ گوزارشت له نیعمه ته کانی بی باوه ران له دنیا دا، زاراوه ی (جَنَّة) یان (جَنَّتین) یان (جَنَّات) ی داناوه، له بهر ئهو ی ئه وان ئهو نیعمه ت و خێرو خوشی یه ی، که له دنیا دا تیایدا ده ژین هه ر ئهو به به هه شتی خوازاوی خۆیان داده نین، ئیدی باوه ر ناهینن به هه بونی به هه شتیک، که هاوتای به هه شته که یانه، جگه له وه ی چه ندان هینده ش فه زل و به ره که تی هیه. وه ک تی یینیش ده کری ت قورئانی پیرۆز دوا ی باسی ئهو جوړه باخ و به هه شته دنیا یانه ی کافران و، دوا ی باسکردنی له ناوچه وه ی نیعمه ته کانیان، باسی وێران کردنی باخه کانیان و نه مانیشیان کردوه، که له سه ر زه ویدا نه هیلراونه ته وه، وه ک له و چیرۆکانه ی تر دا چه ند ئایه تیکیان له سه ر ها تو وه و خوا ئاماژه ی بۆ کردوون، بۆ نمونه ش:

١/ ئه وه تا گه لی (سه به ء)، خوا نیعمه تیکی گه وه ی پی دابوون، که له هه ردوو لای راست و چه پانه وه بوو، هه موو نیعمه ت و بهروبوومیکی خوشیان لی ده چنیه وه، به لام کاتی ک سپله و پی نه زان و بی باوه ر سو سته مکار ده رچوون و، پرویان له سوپاسگوزاری و خوا به رستی وه رگێرا، خواش ئهو دوو باخه پر له میوه و گه وه و فراوانه ی بۆ له ناو بردن و، بۆی گوژپین به دوو باخی پر درک و دال و بهروبوومی تال و دره ختی بی بهر، له گه ل چه ند دره ختیکی که می (سیدر).

٢/ ئەوەش خواوەنی هەردوو باخەکەیه، که له سورەتی (کەف) دا چیرۆکەکەی گیراوەتەوه، که خوا پێشتر دوو باخی له تری و دەورگیراو به دارخورماو له نیوانیشیاندا کشتوکالی پر له خێرو بهرەکت هەبوو، هەردوو باخەکەش بهروبوومی خۆیان هەبوو، هیچ کهم و کورپیه کیشیان نهبوو، ئەمە جگە لهوهی پروباریکیش به نیوانیاندا راکیشرابوو ﴿... جَنَّيْنٍ مِنْ أَعْنَبٍ وَحَفَفْتَاهُمَا بِخَلٍ وَجَعَلْنَاهُمَا زَرْعًا ۝٣٢﴾ کَلَّا الْجَنَيْنِ ءَانتَ أَكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْهُ شَيْئًا وَفَجَرْنَا خِلْلَهُمَا نَهْرًا ۝٣٣﴾ الکەف ﴿٣٢﴾.

بهلام دواي ئەوه چیی بهسەر هاتوو؟ بههۆی کفر و بێ باوهڕیی خواوەنی هەردوو باخەکە و بێ باکی و بهخۆنازین و لهخۆبایی بوونیهوه، بهروبووم و باخەکانی لهناو براوهو، کابرای خاوەنیشیان هەردوو دەستی بهیه کدا داوه و تووشی هەسرهت و پهژاریه کی زۆربووه بههۆی ئەوهی، که دیویتی هەردوو باخ و مال و سامانه کهشی پروخاون بهسەر زهویدا و که پرو ساباته کانیشی پروخاون له ناوچوون ﴿وَأَحِيطَ بِشَرِّهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ۝٤٢﴾ الکەف ﴿٤٢﴾.

٣/ ئەوەش خواوەنانی باخەکە له سورەتی (قلم) دا: ﴿إِنَّا بَلَوْنَهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَتَوْهُمُ بِمُصْبِحٍ ۝١٧﴾ وَلَا يَسْتَنْوُونَ ۝١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ۝١٩﴾ فَاصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ۝٢٠﴾ القلم ﴿٢٠﴾.

٤/ ئەوەش گەله کهی فیرعمون، کاتیک بهدم بانگهشە و پرپاگه ندهی فیرعه ونهوه چووبوون و دژایه تی و بهر بهره کانیی (موسا) یان کردبوو، سلاوی لی بئی - و له کاتیکدا به (موسا) گهیشته نهوه، خوا له گهل فیرعه وندا سه رنگوومی کردن، بهم پێیهش له هه موو باخ و باخات و کانیاویکی خۆیان ی ده ره پانندن و له هه موو

گه نجینه و مال و مولک و پله و پایهیه کیشی دابرین و، به میرات گه یاندنی به نه وهی ئیسرائیل ﴿فَاَخْرَجْنَاهُمْ مِّنْ جَنَّتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنَاهَا بَنِي اِسْرَءٰىلَ ﴿٥٩﴾ الشعراء﴾.

٥/ نه وهش گه له که ی (هود) ه، که پیغه مبه ره که یان وریای کردنه وه له نه مانی باخ و بیستانه کانیاو ﴿وَاتَّقُوا الَّذِيْ اَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُوْنَ ﴿١٣٢﴾ اَمَدَّكُمْ بِاَنْعَامٍ وَبَيْنَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ اِنِّىْ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿١٣٥﴾ الشعراء﴾.

جا کاتیك بى باوه رو سپله و سته مکار ده رجوون، خواش له ناوی بردوون و هه موو باخ و بیستان و کانیاوه کانیشیان له ناو بردووه.

٦/ نه وهش (صالح) - سه لامی لى بیت-، که هه مان وریا کردنه وهی بو گه لی (سه مود) ناراسته کردووه: ﴿اَتُرْكُوْنَ فِىْ مَا هُمْ نَآءٌ اَمِيْنٌ ﴿١٤٦﴾ فِىْ جَنَّتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيْمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُوْنَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَرِهِيْنَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوْنَ ﴿١٥٠﴾ الشعراء﴾.

٧/ ههروهه قورئان گشت که سیک له وانه ی بى باوه رو سپله و سته مکار ده ده چن و، نیعمه ته کانی خوا له بواری خراپه کاریدا به کار دینن، ناگادار کردو ته وه، که ئایا هه زده که نه هه ر یه کیك له ئیوه باخیکی له ناو چیته و بسوئیت؟ ﴿اَيُوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُوْنَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ تَجْرٰى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُ فِيْهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءٌ فَاَصَابَهَا اِعْصَارٌ فِىْهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٣٣﴾ البقرة﴾.

بیگومان هه موو باخ و به ههشت و سامانیکی کافران له دنیا دا به ره و ویران بوون برانه وه ده چیته، نه مهش سوننهت و یاسای جیگیرى خوایه.

(كلوا واشكروا)

هەر لهو چیرۆکه‌دا خوا فرمویه: ﴿كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ﴾ واته: له رزقی خوی په‌روه‌ر دگارتان بخۆن و سوپاسی بکه‌ن. ئهم فرمانه‌ش له ئه‌نجامی ئهو نیعمه‌تانه‌دایه که خوا پێی به‌خشیبوون و له ئه‌نجامی خواردنی هەر به‌رهمه‌میکدایه له به‌رهمه‌مکانی هه‌ردوو باخه‌که. خواردنیش ئهو مه‌به‌سته‌یه که له پێناویدا باخ و بیستانه‌کان دروست کراون و دره‌خت و کشتوکالی تری بۆ پوینراون. له‌کاتی‌کێشدا سه‌رنج له هه‌ردوو فرمانه‌ داخوازییه‌کی (کُلُوا) و (وَاشْكُرُوا) ده‌ده‌ین، هه‌ندیک سروش و ئاماژه‌یان تیا‌دا به‌دی ده‌که‌ین، وه‌ک:

١- فرمانی داخوازیی تایبته به‌ خواردن (کُلُوا) بۆ پێ‌پێ‌دانه، نه‌ک بۆ پێ‌ویست کردن و به‌ فرزندانه‌.

٢- ئامرازی (من) که له‌دوای (کُلُوا) هاتوه، بۆ هێندکردن (تبعیض)ه، به‌مانای هه‌ندیک له رزقی خواتان بخۆن، له‌وانه‌یه له‌مه‌دا ئاماژه‌یه‌ک هه‌بێت بۆ که‌مکردنه‌وی خواردن، ته‌نها هه‌ندیک لێ بخوریت، نه‌ک هه‌مووی، چونکه مه‌به‌ست له‌ خواردن، پرکردنه‌وی پێ‌ویستییه‌کانی جه‌سته‌یه. مرۆفیش بۆ ئه‌وه ده‌خوات تا‌کو ده‌گاته‌ راده‌ی قه‌ناعه‌ت نه‌ک پرکردن و س‌ک هه‌لا‌وسان.

٣- خسته‌نپالی رزق بۆ لای خوا مانایه‌کی باوه‌رداری و په‌روه‌ردیاری هه‌یه، ئهم خسته‌ن پال‌ه‌ش بۆ تایبه‌ت‌کارییه، چونکه رزق ته‌نها له‌لایه‌ن خوا خۆیه‌وه‌یه‌تی و، ناشیته که‌ بدریته‌ پال‌ غه‌یری خوا ته‌نها له‌ ده‌روازه‌ی به‌ه‌ودانه‌ (سببه‌)وه نه‌بێت، ئه‌وه‌ش به‌ پێ‌ودانگه‌ی که‌ هۆیه‌کی ماددیانه‌یه‌ بۆی، ده‌نا هۆکاری رزقه‌ر ته‌نها خواجه.

٤- هه‌لبێ‌اردنی وشه‌ی په‌روه‌ر دگار (الرّب) له‌و جی‌گایه‌دا بۆ مه‌به‌ستی‌که‌و، ئه‌وه‌یه

هه‌ر خوا خۆی په‌روه‌ردیارو پێگه‌یه‌نه‌رو به‌خێوکاره‌و، به‌نده‌و کۆیله‌کانیش به‌ نیعمه‌ت به‌خێو ده‌کات، ئه‌و هه‌موو نیعمه‌ت و خۆراکه‌یان بۆیه‌ پێ ده‌به‌خشیت تاکو بیه‌رستن و سوپاسی بکه‌ن.

۵- به‌ستنه‌وه‌ی (فه‌رمانی سوپاسکردن) به‌ (فه‌رمانی خواردن) به‌و پێودانگه‌یه‌ که سوپاسکردنی خوا به‌ره‌مه‌مێکه‌ له‌ به‌ره‌مه‌کانی خواردنی پزقه‌که‌ی، به‌ره‌نجامیکی ئه‌و خواردنه‌شه‌و، مه‌رجیکیشه‌ بۆ سوودوه‌رگرتن له‌ خواردنه‌که‌و، به‌رده‌وامیی ئه‌و پزق و پۆزی یه‌شه‌. ته‌نانه‌ت با بڵین: بێگومان سوپاسکردنی خوا نرخێکی ئه‌و خواردنه‌یه‌و خواش ده‌یه‌وێت که‌ بھۆره‌که‌ نرخێ خۆراکه‌که‌ بدات، نرخه‌که‌شی ئه‌و سوپاسگوزارییه‌یه‌تی بۆ خوا له‌سه‌ر نیعمه‌ته‌کانی.

۶- بێگومان سوپاسکردنی خوای پۆزیده‌رو نیعمه‌ت به‌خش به‌لگه‌یه‌که‌ له‌سه‌ر نه‌ریته‌کانی چاکه‌خوای و باشی و باوه‌رداریتی مروتی خاوه‌ن باوه‌ر، هه‌روه‌ک به‌لگه‌یه‌کیشه‌ له‌سه‌ر چاوتیری و دلقراوانی و ده‌سپۆشستویی و به‌خشنده‌یی. جا ئه‌گه‌ر مروت سوپاسی ئه‌و خوای په‌روه‌ردگار و نیعمه‌ت به‌خشه‌ی له‌سه‌ر پزق و پۆزییه‌که‌ی نه‌کات، ئه‌وه‌ دیاره‌ به‌لگه‌یه‌که‌ له‌سه‌ر چاوجنۆکی و پیسکه‌یی و له‌بهرچوونی نیعمه‌ته‌کانی خوا و یاخی بونی و گومرا‌بوونی.

۷- هه‌ر له‌ پرسته‌ی به‌ستنه‌وه‌ی (سوپاس) به‌ (خواردن) هه‌و، ئاماژه‌یه‌کی دی هه‌یه‌، ئه‌وه‌یه‌ بێگومان سوپاسکردنی خوای خاوه‌ن نیعمه‌ت هه‌یه‌که‌ بۆ به‌رده‌وامیی پزق و زیاده‌بوونی، به‌هره‌مه‌ند بوون به‌ خواردنیان، وه‌ک له‌ شوینیکی تردا فه‌رمویه‌تی: ﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ﴾ (۷) «إبراهيم»، واته‌: خوای په‌روه‌ردگارتان بریارێ داوه‌ و پێی راگه‌یاندوون که‌ ئه‌گه‌ر سوپاسی بکه‌ن له‌سه‌ر پزق و نیعمه‌ته‌کان، ئه‌وا بۆتان زۆرترو زیاتر ده‌که‌م، خۆ ئه‌گه‌ر سپله‌ و پێنه‌زان بن، ئه‌وه‌ بێگومان سزای من زۆر توندوتیژه‌.

سوپاس نە کردنى خواش ھۆيەكى نەمانى نيعمەتو، پرانى رزقو پۆزىو، بىيەش بوون لە خۆراك، وەك چۆن بەسەر گەلى (سەبەء) دا ھات. وەك زانراويشە بىنگومان سوپاسکردنى خوا تەنھا بە زمان نايىت، بەلکو بە ھەموو قەوارەى ھۆش و ماددى مرۆفەو، واتە بە زمانىش و بە دل و بە عەقل و سەرچەم ئەندامەکانى جەستە. پاشان دەيىت سوپاسگوزارىيەكى کردەيى (عملى) ش بىت، كە تىيدا ئەو نيعمەتەنە لە بواری گوپرايەلى کردنى خوا و سوودى بەندەکانيدا بە کاربەيتريت.

۸- تىپەراندنى (سوپاس) ەكە بە پىتى (لام)، لە فەرمايشتى خدا (وَأَشْكُرُوا لَهُ)، كە نەيفەرموو (واشكروه) لەبەر ئەو ەيە، كە پىتى (لام) لىرەداو لەرووى زمانەوانى يەو (لام) ي بەھىزکردن (لام التقويه) يە، چونكە گەيشتنى (فعل) ەكەى بۆ (مفعول بە) بەھىزکردوو، ئاوەلناو (ضمير) ەكەش لە جوابەو ەيتى و بە (لفظ) (مجرور) ەو لە (محل) ي خۆشيدا (منصوب) ە.

ھەروەھا دەشيت ئەم پىتى (لام) ە بە (لام- ي اخلاص) يش ناو بريت، بە ماناى سوپاسکردنەكە تەنھا بۆ خوا دەيىتو، مرۆفى سوپاسگوزارش بە سوپاسەكەى تەنھا بۆ خوا ساغو خاوين و دلسۆزە.

ديسان دەشيت ئەم (لام) ە بە (لام- ي استعانه) ش ناوبريت، چونكە مرۆفى سوپاسگوزار لە ھەرووى رزقو نيعمەتەکانى خواو لەسەرى، سوپاسى خوا دەكاتو، ئەو رزقەش لە گوپرايەلى کردنى خدا بە کار دەھيىت و بەم پىيەش داواى كۆمەك و پشتيوانى خوا دەكات و پەنا دەباتە بەر خوا.

زۆربەى فەرمانەکانى سوپاسگوزارى (أفعال الشكر) لە قورئاندا بە (لام) تىدەپەريتريت، وەك (لام التقويه) و (لام الاستعانه) و (لام الاخلاص)، خواش ھەر خۆى زانايە.

"فَاعْرَضُوا فَاَرْسَلْنَا"

خوا فهرمانی به گهلی (سهبهء) کردوه، که له رزق و رۆزیه که ی بخۆن، ههروهک فهرمانی ئهوهشی پێ کردوون که سوپاسی بکهن، له هه مان کاتدا ئاماژهی بۆ ئه و شار و ولاته خۆشهشیان کردوه، که له گهڵ ئه وه شدا خواجه کی میهره بان و لیبرده یان ههیه، وهک ده فهرمویت: (بَلَدٌ طَيِّبٌ وَرَبُّ غَفُورٌ)، ریشهی وشه ی (طیب) وهک پێشهوا (راغب) ده لیت: "ئه وه یه که ئه ندامه ههسته وه رهکانی مرۆف چێژی لی ده بینو، ده روونیش چێژو تامی خۆی لیوه ده ست ده که ویت. له شه رعیشدا خواردنی چاک و خۆش (الطعام الطیب) ئه وه یه که له پرووی شیا بوونیه وه به گوێره ی پاده ی شیا بوونی، له و شوێنه شیه وه که لیوه ی ده شیت، به کار دینریت و ده خوریت. له بهر ئه وه هه رکاتێک له و پروانه وه شیاو بوو ئه وا به خۆراکیکی خۆش و چاک داده نریت و زوو بیت یان درهنگ نیگه رانیی له سه ر دروست نا کریت و قیزی لی نا کریتته وه، به لām ته گه ر بۆ ماوه یه کی کاتی و به په له ساز کرایت ئه وه هه ر له و ماوه دیاریکراوه ی خۆیدا چاک و خۆشه و، دوا ی ئه و ماوه یه گوێرانی به سه ردا دیت و به خۆشی (طیب) نامینیتته وه^(۱)."

به لām گه لی (سهبهء) له ئاست ئه و فه رمانانه دا چییان کرد و چۆن هه لسوکه وتیان به نیعمه ته کانی خوا وه کرد؟ بێگومان پروویان وه چه رخانده (فَاعْرَضُوا) به مانای بێ باوه رو سپله ده رچوون و، خوا په رستی و سوپاسگوزارییان بۆ خوا په ت کرده وه و، گوێرا یه لێی فه رمانه کانی خویان نه کرد، به لکو رێبازی هه وه س په رستی و هه وا و ئاره زوویان هه لبژاردو، دوا ی شه یتان که وتن و، نیعمه ته کانی خویان له سه ر پێچی کردن و یاخی بووندا به کاره یتنا. به م په نگه ش رێسا و سوننه تی خویان له سه ر

(۱) مفردات-ی راغب/ ۳۰۸.

شایسته بوو، چونکه ههر نه تهوهیهك باوهڕ به خوا نه هیئت و سێله و پێ نه زان بیت و، نیعمه ته کانی خوا له کفر و فسادیدا به کار بینن، شهوا سزای خویان تووش ده بیت و، نیعمه ته کانیان لێ ده سینرتیه وهو، کاره ساتی تیاچوون و نه مانیشیان به سهردا دینیت.

ئهوانیش ههر زوو سزای خوا پووێتی کردن، وهك له پیتی (ف) ی سهردهای رسته کهدا ناماژهی بۆ ده کات (فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ). ئەم پیتی (فاء) ههش بۆ ریکخستنی دیمه نه کانه له گهڵ بهدواداچوونی خێرادا.

بیگومان ههر لهم رسته یه (فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ) دا ریسایه کی هه میشه یی خوایی ههیه که ههر گیز جیاوازی و ئالوگۆری به سهردا نایهت و، حوکی هه موو گروێ به شه ریه تیشی پێ ده کات له ههر شوێن و ولایتیک بن. بیگومان پوو وهر گیران له شه رع و دینی خوادا، سزاو تۆله ی خوای بهدوادا دیت، شهو پوو وهر گیرانهش رینگای له ناوچوون و وێران بوونه.

ههر له قورئانی پیرۆزدا چنده ها ئایه تی تر له سه ر شهو سرنهت و رپسا خوایی یه ههیه و لیره دا دیار کردنی تاکه نمونه یهك لهو ئایه تانه به سه، که بیکهینه به لگه، که خوا تیایدا ده فه رمویت: ﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ ءَامِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّن كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ﴾ (النحل ١١٣).

واته: خوا نمونه یه کی ده رباره ی ناوچه یه کی ئاوه دانیه هیمن و ئارام هیناوه ته وه، ئەم ناوچه یه له کاتی هیمنی و ئارامیدا رزق و رۆزی زۆرو به رفراوانیان پێ درابوو له هه موو لایه که وه پێیان ده گه شت، به لام شهوان سوپاسی خویان نه کردو شوکرانه بژیری خوا نه بوون، به لکو کافرو سێله ده رچوون، خواش به رگی برسیتی و ترسو بێ ئارامی پێ له بهرکردن، ئەمهش به هۆی کفر و به دکاری و کرده وه نابه جیکانیانه وه.

نامرازی له ناوبردنێ گه‌لی (سه‌به‌ه)

به نيعمه‌تيكي پي‌دراويان بوو (به لافاوي به‌نداوه‌كه)

خوا گه‌لی (سه‌به‌ه)ی به‌ ئاوه‌كه له‌ناوبرد (فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ). له‌م پرسته‌یه‌شدا (سَيْلَ الْعَرِمِ) به‌نداوی (مه‌ئره‌ب)ه كه‌ ئاوه‌كه‌ی تیدا كۆبوو‌بووه‌و ببوه به‌ربه‌ستێك بۆ خ‌زیا‌ن. به‌لام خوا كونی كرده‌ ئه‌و به‌نداوه‌و، ئاوه‌كه‌شی به‌ لافاوی‌كي توندوتیژو مال‌ كا‌ول‌كاره‌وه‌ ناره‌ سه‌ریان كه‌ هه‌موو باخ‌و بیستانه‌كانیا‌نی دا‌پۆشی‌و ژیا‌روژیا‌ری ك‌رد‌و بۆ‌ی له‌ناوبردن.

سه‌باره‌ت به‌ مانای وشه‌ی (الع‌رم)، (راغب) گو‌تویه‌تی: "له‌ چا‌وگی (الع‌رامة)وه‌یه‌و وشه‌ی (ع‌رامة)ش مانای توندی‌و درنده‌یی‌و ئالۆزیی له‌ ئا‌كارد‌ا ده‌گه‌یه‌نی‌ت‌و، له‌ ك‌رد‌اریشدا ده‌رده‌كه‌و‌یت. بۆ‌ ئه‌وه‌ ده‌گو‌تریت: (ع‌رم فلان، فلان ع‌ارم) به‌ (ع‌رم)ه‌ش واته‌ به‌وه‌ ئا‌كارو‌ پ‌ه‌وشتی‌ وه‌رگ‌رت‌وه‌. فه‌رمایشتی‌ خواش (سَيْلَ الْعَرِمِ) به‌ مانای ویستویه‌تی‌و ئی‌را‌ده‌ی‌ خوا و‌اب‌وه‌و ك‌اری‌کی‌ توندوتی‌ژو ئازاربه‌خشیان به‌سه‌ردا بی‌نی‌ت^(١)".

م‌رو‌قی‌ با‌وه‌پ‌داری‌ چا‌ور‌پۆش‌نیش‌ لایه‌نی‌ك له‌ ئایه‌ت‌و به‌ل‌گه‌كانی‌ خوا له‌پ‌رووی له‌ناوبردنیا‌ندا به‌دی‌ی ده‌كات، ئه‌وه‌یه‌ كه‌ خوا ئه‌وانی‌ به‌ (ئا‌و)و (به‌ندا‌و)و (لاف‌ا‌و)ی به‌ه‌ی‌ژ له‌ناوبرد‌وه‌. بی‌گومان خوا نيعمه‌تي‌کی‌ گه‌وره‌ی وه‌ك (ئا‌و)ی پ‌ی‌دا‌بو‌ون‌و ك‌رد‌بو‌وشی به‌ ئام‌را‌زی‌ك بۆ‌ خۆش‌گ‌وزه‌را‌نی‌و چاندن‌و پ‌یت‌و به‌ره‌كه‌ت‌و پ‌ی‌ش‌كه‌وتن‌و گه‌شه‌ك‌رد‌نیا‌ن، هه‌روه‌ها ر‌ی‌ن‌مو‌ونی‌شی‌ ك‌رد‌بو‌ون كه‌ به‌ شا‌ره‌زا‌یی‌ ئا‌وه‌كه‌ به‌كار‌بی‌ن‌و هه‌ل‌سو‌كه‌وتی‌ پ‌ی‌وه‌ ب‌كه‌ن، له‌ به‌رام‌به‌ر ئه‌وه‌شدا دا‌وا‌ی‌ ل‌ێ‌ ك‌رد‌بو‌ون سو‌پاسی‌ ب‌كه‌ن.

به لām ئەوان کاتیك به دەم ئەو داوايهوه نه چوون و پرويان لى وەرگيړا، خواش نيعمه ته كهى بۆ گۆرین به نيقمهت و خيرو بيزيشيانى گۆرى به شهرو بازار.

بینگومان فەرمانه كهى خوا وهك خۆى مايه وه و نه گۆرا، به لām كارايى و شوينه وارى تياياندا گۆرا، چونكه خوا ويستى وابوو كه بۆ لايه نيكي ديكهى بگۆريّت، ئەمەش له ئاكامى له ستمدا رۆچوونيان و بى باوه رېوونيان.

به راستى (ئاوه كه) نيعمه تيک بووه بۆيان و، باخ و دارستان و کيلگه كانيان پى بنيات ناوه و، له پشت به نداوه كه شهوه به نديان کردووه و هه ليان گرتووه و، هەر بهو ئاوهش کامهران و به خته وەر ژياون. هه مديسان (ئاوه كه) خۆى، خوا کردبووى به نيعمهت و به سزاش، ئەوه بوو ئاوى نيو به نداوه كهى به لافاويكي توندو به گۆرپه وه ناردە سەريان، هەر بهم ئاوهش باخه كانيانى ويران کردو، هه موو کشتوكال و به رهه مه چيتراره كانيشيانى ته فروتوونا کرد.

ئەمەش له ئايهت و به لگه و نيشانه كانى خوايه، كه به ئاو باخ و بيستانى خويان دامه زاندووه و پاشان هەر به ئاوه كه ئەو باخانه ويران بوون، هەر به ئاوه كهش پيشتەر به ده لاهمه ندى و به خته وەرى ژياون و، هەر بهو ئاوهش دواتر سەرشۆرو ريسوا و هه ژار بوون.

پاشان بۆ ئەوهى ئەمه ببیته وانه يهك بۆ نه ته وهكى دى، كه خوا نيعمه تى پيداون تاكو خوا بپهرستن و سوپاسى بكهن و، هەر له سەر ئەو نيعمه تانهش بپننه وه، دهنه به پيچه وانه وه هه مان ئەو نيعمه تانه يان لى ده بيبته نيقمهت.

ئەى داخۆ چەند كهسى دى هه بن له وانهى به هوى كفرو فساد يانه وه نيعمه تيان لى ده بيبته نيقمهت؟ ئەى چەند نه ته وهش هه يه، كه به هوى نيعمه ته وه هيوای به خته وەرييان بۆ ده خوازرا، كه چى لىيان بوو به نقمهت و به دبه خت بوون به هوى به كاريى خويانه وه.

خوایش راستی فەرموو: ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ﴾ (التوبة: ۹۰).
 واتە: سەرسام مەبە بە مال و سامانی کافران و بە کۆڕ و کالیان و بە کاریکی
 باش و گرنگی مەزانیە بۆیان لە ژیاڵی دنیا، چونکە خوا دەیهوێت هەر بەو
 دیاردەیی مال و سامان و کۆڕ و مندالانە لە ژیاڵی دنیا دا سزایان بدات.. بۆ ئەوەش
 کە گیانی بە کافری و حالەتی بێ پرواییەو لەسەریان دەرجێت و بەو حالەتەو بەرن.

جیگرەوی تال

دوای ئەوەی خوا لافاو بە هیژەکی ئاوی بەنداوەکی بۆ (سەبەء) نارد و هەردو
 باخە گەورەکی بۆ لەناو بردن، لە قورئان دا ناماژەیی بۆ جیگرەویەکی تال (البديل
 المر) کردو، کە جیگەیی ئەو دوو باخە خۆش و گەورەیی بۆ گرتوونەو، وەك
 فەرموویە: ﴿وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْنِ ذَوَاتِ أَكْمَلِ خَمْطٍ وَاتْلُ وَشْيَ مَنْ سِدرِ
 قَلیل﴾ بەمانای ئەو دوو باخە خۆشی پیشوو، وەك دوو باخ - لە پۆلەتدا نەك
 بەراستی - مابوونەو، بەلام دارو درەخت و بەروبوومەکانیان نەما بوونو، خوا
 لەجێی ئەوانەدا چەند دارو درەختێکی تال و درکاوویی بیابانیی تیدا پواندبوو، کە
 لاواز و وشک و بێ کەلک بوون، تەنانەت چەندەها درەختیان تیدا بوو کە هەمووی
 یەك پارچە درک بوو و بەروبوومەکی هێجگار تال و شیواو و بۆگەن بوو.

(راغب) لەبارەیی مانای (خَطَط) هەو گوتوویەتی: "وَهَ خَتَيْكَ كَه سَيْكَ تَوْرَه دَه بَيْت،
 دَه لَيْت: (خَطَط) یان کە دَه گوتیت (خَطَط الفحل) بە مانای (هَدَر) واتە بە فیسڕۆ
 چوو" (۱).

ئهمهش مانایهکی نایابه، واته وهك ئهوه وایه كه ئهوه درهخته جیگرهوه تازهیه، له گهلی (سهبهه) تووره بووبیت بههۆی بیباوهپری و ستهمکارییهوهوه، خۆراکیکی نالهبارو بیكهلك و تال و شیواوی بۆ بهرهم هینابن.. یان واته وهك ئهوهش وایه كه درهختهكان له خهلكانی بیباوهپ زویر بووبن و رقیان لی یان ههستابیت و ئهوه خۆراکهی كه شایستهی ئهوانه-واته خۆراکی خراپ و نالهبار-یان بۆ بهرهم بینن.

یهکیك لهو درهختانهش (أثل) بوو، كه درهختیکی بیابانییه و ناوی (طرفاء)ه و زوو گر دهگریت و، ههركاتیك ناگری لی نزیك بیتهوه دهسووتیت تهناهت گهر سهوزو تهپیش بیت.

سهبارهت به مانای ئهم درهختهش، پیشهوا (راغب) گوتویهتی: "(أثل).. درهختیکی رهگ داکوتاوی جیگیره و لهشوینی خۆیدا بههۆی جیگیربوویهوه وهستاوه"^(١).

یهکیکی دی له درهخته جیگرهوهکانیان كه له ئایهتهكهدا ناوی هاتوه، درهختی (سیدر)ه كه بهرهممی كهمه و هیچ شتیک تیر ناکات و، بچووکیشه و بهشی هیچ ناکات، ههه ئهم درهختهشه كه ناوی (نَبَق)ی لێنراوه. سهبارهت به مانای ئهم جۆره درهختهی تریش پیشهوا (راغب) گوتویهتی: "(سیدر)، درهختیکه لهکاتی خواردنیدا برسیتی لانابات"^(٢).

ئهمانه بوو ئهوه جیگرهوهیهی كه له جیاتی ههردوو باخه گهوره و خوش و پڕ له میوهکهیان دهستیان كهوت، بهراستی جیاوازییهکی زۆر هیه لهنیوان ئهوه خێرو خوشی و نیعمهتهی تێیدا بوون و، لهنیوان ئهوه حالهتی نهگبهتی و سزاو ههزاری یه که تیی كهوتن.

(١) المفردات/ ص ١٠.

(٢) المفردات/ ص ٢٢٧.

پیشه‌وا (ابن کثیر) له مباره‌یه‌وه گوتویه‌تی: "ئه‌مه‌بوو ئه‌و ئاکامه‌ی، که ئه‌و دوو باخه گه‌وره‌یه‌ی تێکه‌وت، له‌دوای به‌روبومی تهر و پینگه‌یشتوو، له‌دوای دیمه‌نه جوان و دل‌رفینه‌کانیان، له‌دوای سیبهره گه‌وره و قووله‌کانیان، له‌دوای پرووباره پیندارۆشتوه‌کانیان، گۆران بۆ دارودره‌ختی بیابانی و وشک و بێ‌به‌رو سیدرو دره‌خته پر درک و داله‌کان و که‌م به‌روبومه‌کان"^(١).

مامۆستای پیشه‌واش (سید قطب) له مباره‌یه‌وه گوتویه‌تی: "ئه‌وان پروویان له شوکرانه‌بژێری و سوپاسکردنی خوا وهرگێراو، پروویان له کاری چاک و هه‌لسوکه‌وتی جوان به‌و نیعمه‌تانه‌ی خواوه، وهرگێرا. ئه‌مه‌ش بووه هۆی له‌ده‌ستچوونی ئه‌و یانه خۆش و نایابه‌یان که تێیدا بوون، خواش ئه‌و ئاوه به‌ندکراوه تونده‌ی بۆ به‌ردانه‌وه، که له‌گه‌ڵ خۆیدا به‌ردیش (العزم)ی ده‌برد، به‌هۆی توندیی ده‌رچوون و فیچقه‌کردنییه‌وه، ئیدی به‌ریه‌سته‌که‌ی شکاند و ئاوه‌که ته‌قی و ده‌ره‌پی و سه‌رتاپای باخه‌کانی گرت‌ه‌وه و پرایمالین و سه‌رنگومی کردن. پاشان دوا‌ی ئه‌وه ئاوێکی ئه‌وتۆیان بۆ نه‌مایه‌وه که هه‌ڵی‌بگرن، هه‌ر‌بۆیه‌ش باخه‌کانیان وشک بوون و سووتان، ئه‌و به‌هه‌شته خۆش و سیبهریه‌ی، بوو به‌و بیابانه‌ی، که چه‌ند دره‌ختیکی وشکی ره‌قنی تیادا په‌یدا ببوو"^(٢).

(١) تفسیر ابن کثیر / ٣: ٥٣٣.

(٢) فی ظلال / ٥: ٢٩٠١ .

سزادانیان به هۆی سته مکاری و بنی باومرپیانه وه بووه

سه بارهت به كه لاهه كانی به نداوی (مه ئه رب) ئاسه واری و ئیرانکاری و له نیوچونه كه، قورئانی پیرۆز تیشکی خستۆته سه ر کاره ساته كه و، حیکمه تی نه و پرووداوه ی به سه ر گه لی (سه به ء) دا ها تووه به م پرسته یه پروون کردۆته وه، كه خوا تیییدا ده فهرمویت: ﴿ذَٰلِكَ جَزَآئُهُمْ بِمَا كَفَرُوا﴾، پرسته ی (جَزَآئُهُمْ) له (جزاء) هوه یه، له مباره یه وه ئیمام (راغب) گوته یه تی: "(الجزاء) واته (الغناء والكفایه)، ههروه ها (ما فیه الکفایه، من المقابله) به مانای: (جزاء) له هاوتایی و بهس بوونه وه یه، نه وه ی كه پر به پیستی خۆیه تی، ههروه ها له به رابه رکاری (مقابله) وه یه. (ان خیرا فخیر، وان شرا فشر) نه گه ر کاری خیری کرد نه و جه زاو پاداشتی خیری له به رامبه ردا ده دریته وه و، نه گه ر کاری خراپه ی کرد نه و جه زاو پاداشتی خراپه ی له به رامبه ردا ده دریته وه .. بۆ نمونه ده گوثریت (جزیته کذا، وجزیته بکذا) پاداشتم ناوا دایه وه، یان پاداشتم به وه دایه وه .. خواش فهرمویه تی: ﴿وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحَسَنَىٰ...﴾ ﴿٨٨﴾ الکهف. ههروه ها فهرمویه تی: ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا...﴾ ﴿٤٠﴾ الشوری. ده شگوثریت (جزیته بکذا) و (جازیته بکذا) كه هه مان مانای پیشوویان هیه. به لām له قورئاندا ته نه ا وشه ی (جزی) ها تووه له جیاتیی (جازی)، چونكه (جازی) چاكه كه ی (مجازاة) ه، مانای (مكافأة/ خه لا تکردن) ده گه یه نیّت. نه مه ش به رابه رکاریه له هه رتاكه پیاویك له دوو پیاودا. خه لا تکردنیش به رابه رکردنی نیعمه تیكه به هاوتای خۆی، واته (هاوتا/ کفو) یه تی.

نیعمه تی خواش له وه وه نیه، له بهر نه مه وشه ی (مكافأة) بۆ کاری خوا

دانانریت^(١).

لهم چیرۆکهشدا وشه‌ی (جزاء / له‌ جزیناهم) دا مانای (عقاب / سزادان) ده‌گه‌یه‌نیّت، به‌ مانای (عاقبناهم بی‌غیهم / به‌ سته‌می خۆیان سزیمان دان). له‌و فهرمایشته‌ی خواشدا (بما کفروا) پیتی (ب) به‌ (باء السببية / بائی هۆداری) داده‌نریت، واته‌ به‌هۆی سته‌م و بی‌باوه‌په‌وینانه‌وه‌ سزیمان دان و جه‌زامان دانه‌وه‌.

وه‌ك زانراویشه‌ (وشه‌کانی دوا‌ی (بای) سببی هۆکاری به‌دی‌ی هاتنی حاله‌تی پیش خۆیان، یان نه‌وه‌ی له‌دوایه‌وه‌ دیت ریگا و ده‌ریازی‌که‌ بۆ پروودانی کاره‌ساتی پیش خۆیان. خوا‌ی مه‌زن ده‌ریاره‌ی حاله‌تی کافران له‌ ناگری دۆزه‌خدا فهرمویه‌تی:

﴿لَلطَّغِينِ مَتَابَا ۝۲۲ لَيْسَ فِيهَا أَحْقَابَا ۝۲۳ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ۝۲۴ إِلَّا حَمِيمًا وَعَسَافًا ۝۲۵ جَزَاءَ وِفَاقًا ۝۲۶ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ۝۲۷ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَابًا

۝۲۸ النبا﴾، واته‌: یی‌گومان دۆزه‌خ چاوه‌پوانی بی‌باوه‌پانه‌ و جیتی نه‌و که‌سانه‌یه‌ که‌ له‌ دنیا‌دا سه‌رکیش و سته‌مکار بوون، نه‌وان هه‌زاران ساڵ له‌ دۆزه‌خدا ده‌می‌ننه‌وه‌و هیچ فی‌نکی و هه‌سانه‌ویه‌ک و هیچ شتی‌کی خواردنه‌وه‌ی وایان ده‌ست ناکه‌وی‌ت که‌ تینویتی‌یان بشکینی‌ت. نه‌مه‌ش له‌ هه‌مبه‌ر کرده‌وه‌ ناله‌باره‌کانیان دا که‌ ئاوا سزا ده‌درێن. نه‌وان له‌ ژیا‌نی دنیا‌دا به‌ ته‌مای لی‌پرسی‌نه‌وه‌ نه‌بوون و وایان ده‌زانی لی‌ یان نا‌پرس‌ریت‌ه‌وه‌، هه‌ر بۆیه‌ش به‌ل‌گه‌و ئایه‌ت و نیشانه‌کانی ئی‌مه‌یان به‌درو‌ ده‌زانی و به‌و شی‌وا‌زه‌ به‌درو‌یان ده‌خسته‌وه‌.

یی‌گومان قورئانی‌ش هۆی نه‌و پروودا‌وه‌ی که‌ به‌سه‌ر گه‌لی (سه‌به‌ه‌) دا هاتووه‌، لی‌که‌دا‌وه‌ته‌وه‌و حی‌که‌مه‌ته‌که‌شی پروون کردۆته‌وه‌و، له‌مه‌شدا قورئان سووره‌ له‌سه‌ر دیاری‌کردنی یاسای داد‌گه‌ریی له‌ کرداره‌کانی خوا‌دا‌و، ده‌رخست‌نیشی له‌به‌رچا‌وی

خهڵکدا، تاكو شهیتان خورپه و وهسوهسهیهکی وایان له دڵدا دروست نهکات بهوهی گوايه گومانێکی ستهمکاری لهسهه خوای پاك و بێگهر دو دادپهروهه له لایان دروست بکات. له بهر ئهوه قورئان به چاکی پووینی دهکاتهوه که خوا بۆیه گهلی (سه بههه) ی سزاداو به هۆی ستهمکاریی خۆیان هوه له ناکامی بێ باوه پری و پێ نه زانیان به نیعمهتی خواوه. سزاش (الجزاء) له په گهزی کاره که (جنس العمل) ه، کاره ساته کانیش به سهه زۆردارو ستهمکاراندا دیت.

له پرستهی (جزیناهم ببغیهم) دا پیتی هۆکاری (الباء السببیه) ناماژه بۆ ریسایه کی برنده (قاطع) ی خوایی دهکات، ریساکهش ئهوهیه “ (هه رکه سیك کارێکی چاک، یان خراپ بکات، ئهوا له دواي کاره که وه خواش پاداش (جزاء) ی چاک به چاکه و، خراپیش به خراپه که ی ده داته وه، چونکه پاداشت دانه وه له په گهزی کارو کرداره که یه.

" وَهَلْ نُجْزَىٰ إِلَّا الْكُفُورَ "

قورئانی پێرۆز له کاتی باس کردن و تیشک خستنه سهر ئهو کارهساتهی بهسههر گهلی (سه بهء) دا هاتوه، پرسیاریکی به دوا دا کردوه که خوا تیییدا دهفه رمویت: ﴿وَهَلْ نُجْزَىٰ إِلَّا الْكُفُورَ﴾ ئایا ئیمه پاداشتی کافرو بێ باوه پان نادهینه وه؟ لێره دا پرسیار کردنه که بۆ دان پێدانان و سهلماندنه که خوا به دنیایییه وه دهیسه لمیئت که تهنها پاداشتی خرابی کافران دهاته وه..

مانای (نجازی) که له چاو گهی (مجازة) هوهیه لێره دا مانای (معاقبة) و (تعذیب) / (سزادان) و (ههشکه نهجهدان) ده گهیه نیئت، چونکه سزا و نازاری خوا تهنها به (کافری (کفور) ده گات، (واته به بێ باوه پێ سپهله و خاوهن کرداری بێ باوه پانه ده گات).

به لām (مرۆڤی باوه پداری سوپاسگوزار و گوێپرایه ئی فرهمانی خوا) له سزا و نازار به دوورو پارێزراوه. ئیمام راغب سهبارهت به جیاوازی له نیوان زاراوه کانی (کفر) و (کفران) و (کفور) ده لیت: "(کفر) له راستیدا، واته شارنده وه داپۆشینی شتیک، (کفر النعمة و کفرانها) ش که پێ نه زانی نیعمهت و نکوولی لیکردنی ده گهیه نیئت، ئه وهیه شته که به و پهنگه داپۆشیت، که سوپاسی له سهر نه کریت. گه وهترین حالهتی (کفر) یش نکوولی کردنه له یه کیهتی (وحدانیه) ی خوا دا، یان به شه ریعه ته کهیدا، یان به پیغه مبه ریتی پیغه مبه ردا ﷺ .. سهبارهت به نکوولی نیعمه تیش زۆرترین وشه، که له عه ره بیدا بۆی به کاردیت، وشه ی (کفران) (کوفران). له (دین) یشدا (کفر) زۆر به کاردیت، وشه ی (کفور) یش بۆ هه مو حاله ته کان به کاردیت^(۱)".

(۱) المفردات: ۴۳۳-۴۳۴ به کورتی .

ئەمە له پرووی چاوگی وشەكەوه، بهلام له پرووی ئەو وشە داتاشاراوه داپژراناوهیهوه که لایهوه پهیدا بون، نیمام راغب له پرووی شیوازی هاتنیانهوه له قورئاندا، جیاوازی له نیتوانیدا کردوه، لهم پرووهشوه گوتویهتی: "(کافر) به باره پههاکهیدا ئەوهیه، که لهلای خەلکی زانراوه ئەو کهسهیه، که نکوولی له خواناسینو خوا بهیهک گرتن بکات، یان له پیغه مبهرایهتیان له شەریعت و ئایینی خوا یاخود له هەرسێکیان پیکهوه.

(کفور)یش ئەو کهسهیه، که زۆر زۆر له سپلهیی و پێنه زانی نیعمهتدا پوچپووه. له فرمایشتی خواشدا: ﴿ذَٰلِكَ جَزَآئُهُم بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ يُجْزَىٰ إِلَّا الْكُفُورُ﴾ (١٧)؟ ئەگەر لهم فرمایشتهشدا پرسیار بکریت و بگوتریت: چون مڕۆ به (کفور) وهسف کراوه و خواش تنها بهوه دابین بووه، که (ئەلف و لام)یشی بو دنیایی و چهسپاندن لهسەر وشەکه داناوه؟

وهلام/ بێگومان ئەمە ئاگادارکردنهوه و بهبیرهیانهوهیه که لهسەر ئەو حالهتی (به نیعمهت نه زانین)ه، که مڕۆف دوچاری ده بیست له گهل حالهتی که میی راپه راندنی فرمانی سوپاسگوزاری، هەر بۆیهش له جییه کی تری قورئاندا خوا ده فرمویت: ﴿قُلْ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرُهُ﴾ (١٧) عیس، واته: ئەو به کوشت چیت مڕۆف، چند سپله و پێنه زانه!!

ههروهها خوا فرمووشیهتی: ﴿وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرُ﴾ (١٣) سبأ، واته: که من ئەو به ندانهی، که به زمان و دل و ئەندامانی جهستهیان سوپاسگوزارن. وشه ی (کفار)یش له وشه ی (الکفور) قووتر و پر ماناتره (١).

لیرهشدا تییینی ئەوه ده کهین، که قورئان دوو بیژه (لفظ)ی هاو بهرامبهری له سوورهتی (سبأ) داهێناوه، که (شکور) و (کفور)ن، بو نمونه هەر لهم سوپه ته داو

لهپیش ئهم چیرۆکەى گەلى (سەبەء) دا وشەى (شکور)ى بۆ وهسفى پێغه مبهرى خوا (داود) - سلاوى لى یت - به کارهێناوه. (شکور) یش (صیغه مبالغه) یه و له (شاکر) هوه دارپژراوه. وشەى (کفور) یشى بۆ تیشك خستنه سهر له ناوبردنى باخه كانى (سەبەء) هێناوه كه وهسفى مرقى (سەبەئى) ى پى كرده. ئهمهش (صیغه مبالغه) یه، كه له (كافر) هوه دارپژراوه و (صیغه) كراوه.

ههروهها تییینی ئهمهش دهكەین كه كۆتایی تیشك خستنه سهر كاره ساته كەى گەلى (سەبەء) یشى بهوه هێناوه كه سیفەت و رهوشتی ئهو كه سانهشى پروون كردۆتهوه كه پەندو وانه لهو كاره ساتانه وەرده گرن، ئهمهش لهو فەرمايشتهى دوایى خوادا كه فەرموویهتى: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ واته: لهم كاره ساتانه دا چەند بەلگه و نیشانهیهك - چەند هێما و پەندو ئاماژهیهك - بۆ گشت كهسیكى به ئارام له سهر عیبادەت و سوپاسگوزار هیه.

له بره گەكانى داهاتووى ئهم چیرۆكه دا نه ختیک له سهر ئهم رێستانه ى دوایى نایه ته كان دهوێن.

سەبەئى یه كان پەندیان له كاره ساته كەیان وەر نه گرت

خوا - وهك باسمان كرد - ئهو لافاوه به گۆرەى به سهر باخه كانى گەلى (سەبەء) دا ههستاندو، ئهو باخانه ى بۆ وێران كردن تاكو پەند وەر بگرن و ژيرو ته مى ببنو، پاشان بچنهوه سهر رییازی خوا، به لام بهرچاویان گیرابوو، دلشيان مۆرى تى نه گه یشتنى لى درابوو، له بهر ئهوه نه یانده و یست پەندى لى وەر گرن و وانه و نامۆزگاریى لى فیربن. خواش دهرباره ى حاله تى ئهو گەله له دوا ى وێران کردنى به نداهه كەیان، فەرموویه: ﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقَرْىَ الَّتِى بَرَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَالِىَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ﴾ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنَ

أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾ سبأ

مامۆستای پێشهوا سید قطب ده‌رباره‌ی ته‌فسیر کردنی ئەم ئایه‌تانه‌و، حاله‌تی ئەو گه‌له‌ش له‌ دوا‌ی وێران‌بوونی به‌نداوه‌که‌یان، گوتوو‌یه‌تی:

"ئه‌وان، تا ئەو کاته‌ هه‌شتا له‌ گوندو شارۆچکه‌و ماله‌کانیاندا مابوون. خواش رزقو پۆزیی لێ که‌م و به‌رته‌سک کردنه‌وه‌و، له‌جیاتیی ئەو خۆشگوزه‌رانی و نازو نیعمه‌ته‌ش، خستنیه‌ نیۆ نا‌په‌حه‌تی و ژیا‌نی کوله‌مه‌رگیه‌وه‌. به‌لام په‌رته‌وازه‌و به‌ش به‌شی نه‌کردبوون و ئاوه‌دانیش هه‌شتا له‌نیوان خۆیان و شارو دێهاته‌ پێ خێرو به‌ره‌که‌ته‌کانی چوارده‌وره‌یاندا مابوو و په‌یوه‌ندییان له‌گه‌ڵیاندا هه‌بوو، ئەوه‌ بوو (مه‌که‌که‌) له‌ ناوچه‌ی جزیره‌دا بوو (بیت المقدس)یش له‌ شامدا.. ولاتی یه‌مه‌نیش به‌ ئاوه‌دانی له‌ باکوری ولاتی (سه‌به‌ء)دا مابوو‌وه‌و په‌یوه‌ست بوو به‌ دێهاته‌ ئاوه‌دان و پێ خێرو به‌ره‌که‌ته‌کانی، پێگاش (پێگای هاتوچۆ) له‌نیوانیاندا پێگایه‌کی خۆش و ته‌خت کراو و به‌رنراو و پێ له‌ هه‌یمنی و ئارامی بوو" ﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَرَكَتْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَالٍ وَأَيَّامًا ءَامِنِينَ﴾ ﴿١٨﴾ سبأ

هه‌ر له‌م ڤوه‌وه‌ گوتراوه‌: گه‌شتیارێک له‌ دێیه‌که‌وه‌ ده‌رده‌چوو، ده‌چوو بۆ دێیه‌کی دی به‌ر له‌وه‌ی تاریکایی شه‌و دا‌ییت، سه‌فه‌رکردنیش به‌نیواندا له‌ چه‌ند پێگا‌و ماوه‌یه‌کی دیاریکراودا بووه‌و بۆ سه‌فه‌رکارو گه‌شتیاره‌کان ئارام و هه‌یم بووه‌و، هۆکاری سه‌نه‌وه‌ش به‌زۆری له‌ ئارادا بووه‌، ئەمه‌ش له‌به‌ر نزیکایی ئاوه‌دانی و ماله‌کان له‌ یه‌که‌دییه‌وه‌و، به‌هۆی نزیکایی و یه‌ستگه‌کانی سه‌فه‌ریش له‌ پێگا‌دا له‌ یه‌که‌تره‌وه‌.

بهلام بهدبهختیهههه به گهلی (سهبهه) گرت و سوودیان له روداوهر ترسینهرو وریاکهروهه که یه کهم جار وهرنه گرت (واته له پروخانی بهریهست و دههچوونی ئاوی بهنداوه که ویرانبوونی باخهکانیان)، بههۆی ئهم کارهساتهوه پرویان نهکرده خواو پهشیمان نهبوونهوه تاکو ئهوه بهخۆداچوونهوهیهیان نهختیک له حالهتی خوشی و بهختهوهریان بۆ بگهڕێنیتتهوه، بهلکو سزایهکی وایان له لای خوا کرد، که ههر له نزای گهمزه وه نه فامهکان دهچوو، ئهوهبوو له نزاکهیاندا گوتیان: (رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنَ أَصْفَارِنَا) خواجه گهشت و سهفه رهکاغان لهیه کهتر بۆ دوور خهروهوه، به مانای داوی سهفه ری دوورو درێژو لیک دوورخواهی وههیاان دهکرد، که به درێژیی سأل یهه جار سهفه ری ئاوا دهکریت، یان چهند جارێکی کهمی لهیهه دوور. نهه ئهوه سهفه ره کورت و ئاسانانهی پیشوو، که خانهو جی و پڕیهکانیان پیکهوهو بهیه کدا چوو بوو، که چیژو تامی گهشتی دوور تیر ناکات. دیاره ئهوه داواکارییهی نیو نزاکهشیان له بێباکی و غهفلهتی دلیان و له ستهم لهخۆکردنیشهوه بسوو، وهه دهفه رمویت: ﴿وَضَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ﴾. ئیدی خواش ئهوه نزیایه گیرکردن و داواکاری یه که یانی پهسند کرد، بهلام بهو پهنگه پهسندی کرد، که (لهدهمهوهچوونی بانگو هاواری بێباکی) دهیخوازیت، بۆیهش لهوهلامدا دهفه رمویت: ﴿فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَرْقَنَهُمْ كُلَّ مُمَرِّقٍ﴾ کردمان به قسهوباسی خهلکی و بنشیتتهخۆشهی ناودهمی خهلکانی ترو، دهربه دهه بوون و پارچهپارچهش بون. ئهوهبوو به ههموو سهوانسهه ری دورگهی عهربهدا - که به جزیره ناسراوه - بلاو بوونهوهو خاوه خیزان لیک ترازان، بهم پهنگهش بوونه قسهوباسی نیو کۆر و کۆمهلی خهلکانی ترو لیسهو لهوئ بهسه رهاتیان دهگیرانهوهو، ههمیشه چیرۆکی سهه زارو دهمی کهسانی دی بوون، ئهمهش دواي ئهوهی، که نهتهوهیهکی خاوپیداو دهسپڕیشتوو بوون و قهواره ی خۆیان له ژیا نی سهه زهویدا ههبوو. ههر ئهم روداوهر، چهندهها پهندو ئامۆژگاری و ئایهت و

به لگهیه بۆ گشت که سێکی خۆراگرو سوپاسگوزار ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾، لهم پستهیه دا خوا (ئارامگرتن) ی له تهنیشت (سوپاسگوزاری) یه وه باس کردوه. ئارام گرتن له سهر نارههتی و سهغهتهی، سوپاسگوزاریش له سهر خێرو خوشی و نیعمهتهکانی خوا. ئیدی له چیرۆکی (سهبهه) دا چهندین نامۆزگاری و به لگه و نیشانه بۆ ئهوان و ئه مان (بۆ ئارام گران) و (بۆ سوپاسگوزاران) ههیه.

ئهمه تیگهیهشتنیکه له ئایهتهکه، دیاره بۆچوون و تیگهیهشتنی تریشی له سهر ههیه، لهوانهیه مه بهست له فهرمایشتی ﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم وَبَيْنَ الْقُرَى الْقَرَىٰ بَرَكَاتٍ فِيهَا قَرْىٌ ظَهْرَةٌ﴾ ئهو گوندو ئاوه دانیان ههش بیست، که دهسه لاتدارو به هیز بوون، له کاتی کدا سه به نییه کان به هۆی ئهو کاره ساته وه بی ده سه لات و هه ژار بوون، له ژیانیکی بیابانی وشکو په قدا ده ژیانو، سه فهر و گواسته وه و هات و چۆی ئه ملالولایان به دوا ی (میرگو له وه پرگا و سه رچا وه کانێ ئاودا) زۆر ببوو، ئارامیشیان له سهر به لا و کاره ساته که نه ده گرت، له جیاتی ئه وه ههش داواکارییان له لای خوا ئه وه بوو، که سه فهر و پرێگای گه شته کانیا ن بۆ دوور خاته وه له یه کدی (رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِ أَصْفَارِنَا) مانایه کی دیاری ئهم وتهیه شیان ئه وه یه، واته: خواجه ژماره ی سه فهره کا ئمان بۆ که م بکه ره وه، چونکه بیگومان به ده ست سه فهر و هات و چۆی زۆره وه ماندوو بووین.. ئه وان لهم نزایه یاندا مه به ستیان به ده مه وه چوونی بانگه وازی خوا و گه رانه وه بۆ سه ر دینی خوا نه بوو، تا کو شیابوونی نزاکه یان تیا په نگ بداته وه و شایسته ی به زه یی خوا بن، به لگو پیشتی که له ئاست نیعمه تی خوا دا بی په روا و پی نه زان بوونو، دواتریش ئارامیا ن له سه ر مه ی نه تی و کاره ساته که ش نه گرت، خواش ئهم دۆخه ی تری به سه ردا هێنانو، به هه موو لایه کدا بلاوی کردنه وه و به ش به ش و پارچه پارچه بوونو، وه ک شوینه واریکی چاو له دوا یان لی هاتو، بوونه قسه و باسو چیرۆکی سه رزاری خه لگی و (به کورتی بوون به

په‌ندی زه‌مانه‌). .. هه‌ر بۆیه‌ش لێ‌کدانه‌وه‌و هه‌له‌سه‌نگاندنی کۆتایی ئایه‌ته‌که‌ بۆ نه‌و
 هاڵه‌ته‌یان به‌م دێره‌ خراوه‌ته‌ ڕوو (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ)
 بێ‌گومان له‌و کاره‌ساته‌دا چه‌ندین به‌لگه‌و نیشانه‌ بۆ گشت که‌سیکی ئارامگرو
 سوپاسگوزار هه‌یه‌..

ئه‌م دێره‌ی دوایی ته‌واو گونجاوه‌ بۆ باسی که‌میی سوپاسگوزاریان له‌سه‌ر
 نیعمه‌ته‌ زۆره‌کانی خواو، له‌سه‌ر که‌میی ئارامگرتنیشیان له‌ ئاست مه‌ینه‌تی و
 کاره‌ساتی رۆژگارد.

من خۆم - واته‌، که‌ هه‌شتا له‌ وته‌کانی سید قطب داین- ئه‌م ئاقاری
 تێگه‌یه‌شتنه‌ له‌سه‌ر ئایه‌ته‌که‌ هه‌یه‌و، خواش هه‌ر خۆی له‌ مه‌به‌ست و نیازه‌کانی
 خۆی ناگاداره‌و هه‌ر خۆی زاناو شاره‌زای ماناکانیه‌تی^(١).

جا سه‌ره‌را نه‌وه‌ی، که‌ بۆچوون و ئاقاری تێگه‌یه‌شتنی یه‌که‌م - که‌ سید قطب- به‌
 دیاری خستوه‌، ماقوڵترو له‌پێشترو نزیک‌تره‌، که‌ کۆمه‌ڵی زانایانی ته‌فسیریش
 رایان له‌سه‌ریه‌تی، به‌لام بۆچوون و تێگه‌یه‌شتنی دووه‌میش له‌و ئایه‌تانه‌ نامۆ
 نیه‌و ڕیی تی ده‌چیته‌.

(١) سید قطب/ في ظلال القرآن، ٥: ٢٩٠١ - ٢٩٠٢ .

سه به ئی یه کان بوون به په ندو قسه وباسی خه لکی

خوا نيعمه ته کانی له سهر گه لی (سه به ء) لابر دو، سزای خۆی پێگه یانندن، ته مه ش به هۆی زو لێم و به دکاری و بێ باوه رپیا نه وه. به و هۆیه شه وه به هه موو لایه کدا په رت په رت و بلاوی کرد نه وه و، ئیدی بوونه قسه وباسی نێو خه لکی: ﴿فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَقٍ...﴾ (سبا ۱۹). له م رسته یه ی نایه ته که شدا (فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ) کردمانن به قسه وباس، وشه ی (أَحَادِيثَ) کۆ (جمع) ی (حدیث) ه. (امام راغب) ده باره ی وشه ی (حدیث) ده لیت: "(حدیث) هه ر وته یه که، که بگاته مرو ژ له پری گۆنچه که، یان سرووش (وحی) یه وه و له کاتی بێداربونی، یان نووستیندا^(۱)". هه ر سه باره ت به مانای (بوون به قسه وباسی نێو خه لکی) یش، (امام راغب) ده لیت: "به مانای ئه وان بوون به چه ند هه وائ و ده نگ و باسیک، که وه ک — فمایش — به ته مسیل کراون^(۲)".

جیاوازیش له نێوان هه ردوو حا له ته که دا پوونه. جیاوازییه کی دوور هه یه له نێوان حا له تی سێیه که دا، که تێدا بوون و زه ویان ئاوه دان ده کرده وه و نيعمه تیان له خێرو بێره کانی زه وی ده چنییه وه و، له ژیا نیکی تیرو ته سه لی شیاندا بوون و، خه لکی هه وائی ئه و خێرو خۆشی و ئاوه دانی یه یانی بۆ یه کدی ده گێرپایه وه و، باسی ئه وه یان ده کرد، که له چ خۆشگوزهرانی و مال و سامان و ده سه لاتیکدا ده ژیا ن و، چ پله و پایه و کامه رانی و سامانیکیان هه بوو و، ئیدی ستایشی حال و بارودۆخی ئه و کاته یانیا ن ده کردن. (جیاوازییه کی دوور) له نێوان ئه م حا له ته و، ئه و حا له ته تازه یه ی تریاندا هه یه، که تی ی که وتن، واته له هه ژاری و ده رده سه ری و نه بوونی و نه داریدا،

(۱) المفردات: ۱۱۰.

(۲) المفردات: ۱۱۰.

که لاوازو بێ دهسهلات بوون و پهرتهوازهو بهش بهشو پارچهپارچه بون و لیکدا بران. ئیدی خهڵکی له قسهوباسهکانیادا جیاوازیی نیتوان ئهو دوو حالهتهیان باس دهکردو، ههلوێستهیان لهئاست باری جیاوازیی نیتوان ههردوو حالهتهکهدا دهکرد. بهم شیوهیه سهبهئی یهکان له گهڵینکی خواپیداوو دهسپۆیشتوووه - که گویو چاوی خهڵکی دهووبهریان لهو بارهیهوه پڕ کردبوو - بوون به گهڵینکی لهناوچووو قهلاچۆکراوو، بوونه پهندی زهمانهو نمونهیان لهسهر دههینانهوهو به ههوالو دهنگو باسی گهڵانی پیشین دانرانو، له کۆڕو کۆمهلهکانیادا باسیان دهکردنو، (قسهوباسی دیوهخان و بابتهی گالتهوگهپ بوون).

عهربهکانیش چهندین پهندی بهناویانگو نهمریان لهسهر دارپشتوون، یهکیک لهو پهنده ناودارانesh ئهوهیه که دهلین: (تفرقوا ایدي سبأ)، ئهم پهندهش لهو حالهتهوه وهگریره که سهبهئی یهکانی تی کهوتو، ههمیشه ئهم پهنده دهلینوهو دهیکه نه نمونه بۆ ههر نهتهوهو کۆمهلو تیرهیهک که بارودۆخیان له دهولهمنهندییهوه بۆ ههژاریو، له سههر بهرزیهوه بۆ سهershوپیو، له دهسهلاتداریتیهوه بۆ بێ دهسهلاتیو، له تهبابیو پیکهوه گونجانهوه بۆ پهرتهوازهییو لیکدا بران، بگۆریت.

بهلام نایا ئهم جوړه کارهساته تنها تایبهته به گهلی (سهبهء)؟ یان ئاسا سونهت و ریسایهکی گشتیهو ههموو نهتهوهو گهل و هۆزیک دهگریتهوه؟!

بهراستی ئهمه سونهت و ریسایهکی گشتیه بۆ گشت گهلیک له ههر جیه کهدا بنو له ههر ناوچهیه کهدا بۆین، چونکه ههر گهلیک یان ههر نهتهوهیهک، یان ههر تیرهیهک نیعمهتی خوا به کفر و پێ نهزانی بگۆرنو ژیا نیشیان به زوڵم و ستهمو بهدکاریو بهدرهفتاریو لیک ههلوهشانی ئهخلاقی بهرنهسهر، خواش ئهو نیعمهتهیان لێ دهسینیتهوهو، سزاو ئازارو سووکایهتیان پێ دهچیتۆیتو، له زهمینهی کاریگهرییو بهرهم هینانهوه، دهکهونه گۆشهی پشت گوی خستو لهبیر چوونهوهو،

تهنې له بڼې قسه وباسې نيو ديوه خانو، هه واله كاني حيكايه تخوانه كاندا مانه وه. قورنانيش ناماږهې بڼو پاستييه كړدوه، كه خوا فېرموويه تې: ﴿ثُمَّ أَرْسَلْنَا رَسُولَنَا بِكُلِّ مَاجَاءٍ أُمَّةً رَسُوهُنَّ كَذَّبُوهُ فَأَتَبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبَعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (المؤمنون ٤٤). واته: له دواي له ناوېردي گهلاني پيشوي وهك (گه لي سه مودو عادو تهواني دي) پيغه مېدراڼي ترمان يهك له دواي يهك بڼو لاي گهلاني دواي تهوان ناردووه، هر پيغه مېدريكي شيان بڼو لاي گه ليكيان چووييت و پديامي خواي پي گهياندين، به درويان خستوته وه، نيدې تهو گهلانې دواتريشمان هه نديكيان له دواي هه نديكيان له ناوېرديوهو كه سيان لي نه ماوه ته وه، پاشان كړدومانن به په ندو قسه وباسې گهلاني تر كه خه لكې له كوړو كوومه له كانيان دا به خوڅي و گالته پي كړدنه وه هه والياني گيړاوه ته وه. وه نيت هر به كوشت چن و له ناوچن و دوورين له ره همتي خوا تهو گهل و كه سو كوومه لانه ي كه باوه به خواو په يامه كه ي ناهين.

ميژووي مروفايه تيش هه مووي باسې سه لماندنې پاستي ته م حقيقي ته قورنانيه ده كات، چونكه حالته ي نه ته وه كاني تو مار كړدوه كاتي ك له نيو نازو نيعمه تي خوا دا ده ژيانو، به لام به هو ي (كفري نيعمه ت) و بي باوه پيپانه وه بوونه ته قسه وباسې سهر زاري خه لكې.

سه به نې يه كان چييان ليته ات؟ نه ي گهلاني عادو سه مودو؟ نه ي فيرعه ونو هامان و قاروون؟ نه ي فينيقي يه كان و بابلي يه كان و ناشووري يه كان و فارسه كان و هينده كان؟ نه ي يوناني يه كان و رومانه كان؟ نه ي مه غوله كان و خاچه رسته كان؟ نه ي نه لمانيا؟ نه ي بهر تانيي مه زن؟ نه ي فلا ن گهل و فلا ن نيمبر اتوريه تي تر چييان لي به سهر هات و له كوئن؟!

بينگومان خوا هه مووياني كړد به هه وال و دهنگ و باسو، په رت په رت و پارچه پارچه ي كړد. ده ي هر له ناوچن گه لي بي باوه و سته مكار.

له چیرۆکی سه بهء دا چهند به لگه و نیشانه یه ك هه یه

قورئانی پیرۆز وای پاگه یاندوو، كه بیگومان له چیرۆکی (سه بهء) دا چهندین به لگه و ده لاله ت، پهن دی کاریگه ر هه یه .. بۆ نمونه ش هه ر له سه ره تای لی دوانی قورئان له سه ر بارودۆخه (سه بهء) وهه باسی نه وه ده کات، كه بیگومان له ولات و نیشته گی (سه بهء) دا به لگه و نیشانه یه ك هه بوو: ﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ ءَايَةٌ...﴾ (١٥) سبأ، له کۆتایی چیرۆکه که شدا و له باسی نه وه حاله تی ده و له مه ندیه و پاشان کاره ساته که و په رته وازه بوو نیشاندان ده فره مویت، كه بیگومان له هه موو نه وانه دا، چهند به لگه و نیشانه یه ك هه یه (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً). نه وه ی لی ره شدا رامن ده گریت، ده رب رین (تعبی ر) ی تاییه ت به هه ردوو حاله تی سه ره تاو کۆتایی کۆ (جمع) هاتوه: (آیات) .. له وانه شه حیکمه ت له مه دوو لایه نی هه بی ت:

لایه نی یه که م / گوئانی له گه ل نه و با به ته دا، كه لی ی ده دویت، له به ره نه وه ی گه لی (سه بهء) کاتیک له نه یو نیعه ته کانی خوا دا ده ژیان و به خته وه رو کامه ران بوون، هه مروشیان پیکه وه ده ژیان و کۆک و ته با بوون، وه که نه وه ی هه موویان یه که لاشه و یه که هس بن، له و کاته دا واگوئجاوه، كه به تاك (مفرد) گوزارشت له به لگه داریتی یی حاله ته که یان بکری ت: ﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ ءَايَةٌ...﴾ (١٥) سبأ. پاشان نایه ته که ش له گه ل ژینگه که دا گوئجاوه، چونکه یه که ژینگه بووه و، نایه ته که ش تاك (مفرد) بووه. به لام دوا ی وێران کردنی به نداده که و، په رته وازه بوونیان به هه موو لایه کدا و، بلا بوونه ویان به ولاتانی تر دا، نه ته وه که (الامه) گوێرا وه بۆ چهند نه ته وه یه ك (امم)، تیره ش (القبيلة) بۆ چهند تیره یه ك (قبائل). ژینگه که ش (المسکن) بۆ چهند ژینگه یه ك (مساکن). بۆ نه م دابه شکاری و په رته وازه کردنه ش وا گوئجاوه، كه به کۆ (جمع)

گوزارشتى لى بىكات. ئىدى بەلگەو نىشانە تاكەكى كە پېشتەر بەسەر يەك گەلى پىكەو ژیاودا ناوزەد دەكرا، بوو بە چەند بەلگەو نىشانە يەك تاكو ھەر بەلگەيە كيان بەر ھەر تاقم و ئىنگەو تیرەيەك بکەوئیت. والله اعلم.

لايەنى دووہم / بىگومان بەلگەكان (الآيات) ھەريەك ئايەت و بەلگە (الاية) دەگریتەو، چونكە چېرۆكى (سەبەء) بەلگەيەكە لەسەر دەسەلات پىدانی خوا بە خەلکى و بەلگەيە كىشە لەسەر دەستەبەرکردنى خۆشگوزەرانى و خىرو خۆشى بۆ خەلکى، ھەروەھا بەلگەيەكە لەسەر سستەمكارىي خەلکى و كفرو بەدكارىيان و بەكارھىننانى نىعمەتەكانى خوا لە بوارى ناپەزايى خوادا. بەلگەيە كىشە لەسەر بى ئاگايى چەند كەسيك كە پەندو عىبەت و ھەناگەرن لەسەر ئەو كارەساتانەي بەسەرياندا ھاتو، ھەروەھا بەلگەيەكە لەسەر ئەو راستىيەش كە ھەر مەينەتى يەك بەسەر خەلکى دا بىت بەھۆى كارو کردارى ناپەواى خۆيانەوہيە. پاشان بەلگەيەكە لەسەر پەيپەوبوونى ياساو سوننەتە خوايى يەكان بەسەر خەلکى تری ھەر سەردەم و ناوچەيەكى تردا. ھەروەك بەلگەيە كىشە لەسەر بەدبىھاتنى ئەنجامەكان لەسەر سەرتاكان. بەلگەيە كىشە لەسەر تۆلە سەندنى خوا لە سستەمكاران و تازاردانى كافرانو، سزادانى سەختى لووتبەرززان و دەسەلاتدارانى بە زەبرو خۆ بەزل زان. ديسان بەلگەيە لەسەر ئەوہى كە ھەر خىرو خۆشى و رزق و رۆزى يەك رۆو لە نەتەوہ دەكات بەھۆى فەزل و بەخشنەبىي خواوہيەو، ھەر برسیتى و ھەژارى و نەدارى يەكيش رپويان تى دەكات بەھۆ بەدکردارى و نالەباريى خۆيانەوہيە. بەلگەيە كىشە لەسەر راستىي بۆچوون و لىكدانەوہى ميژويى ھۆيەكانى گەشەکردنى گەل و نەتەوہ و دەولەتەكانو، ھۆيەكانى لەناوچوون و پەرتەوازەبوونيان.. بەھەر حال بەلگەو نىشانەيە لەسەر چەندەھا حالەتى تر.. لەبەر ئەمە لە چېرۆكى (سەبەء) دا چەندىن ئايەت و بەلگەو نىشانە ھەبوو، چەندىن بەلگەي و ھەنان كە خەلکى ھەلۆيستە لە ئاستياندا بىكات و چەندەھا ھىماو دەلالەت و پەندو ئامۆزگاربيان لى و ھەر بگريت.

به‌لگه‌كان بۆ هه‌موو ئارامگرو سوپاسگوزاریكن

له چیرۆکی (سه‌به‌ء) دا چهند به‌لگه‌یه‌ك (آیات) هه‌یه‌..

به‌لام ئایا هه‌موو كه‌سیك له خه‌لكی په‌ی به‌ زانینی ئه‌و به‌لگه‌و نیشانانه ده‌بن، به‌چاکی سه‌ودا و ئالوێزی له‌ته‌كدا ده‌كهن، لییان تی‌ده‌گهن، ئه‌و مانا و په‌ند و وانانه‌شیان لی‌وه‌رده‌گرن كه‌ ئاماژه‌یان بۆ ده‌كهن؟ راسته‌ كه‌ ئایه‌ت و به‌لگه‌و نیشانه‌كان ئاراسته‌ی هه‌موان كراوه‌ و لاپه‌ڕیه‌کی كراوه‌یه‌ له‌به‌رده‌م هه‌مواندا، هه‌روه‌ها بانگه‌وازیکی تایه‌تیه‌ بۆ گشت مرۆڤك تا له‌به‌رده‌میا بوه‌ستیت و لی‌ی بێدار بێته‌وه‌. به‌لام كه‌سانی بی‌ئاگو، بی‌باوه‌رو، سته‌مكارو، فریودراوو، پوو لی‌وه‌رگێڕ، لی‌ی تی‌ناگهن، واته‌ ئه‌و كه‌سانه‌ی كه‌ خوا له‌باره‌یان‌وه‌ فهرموویه‌:

﴿وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ﴾ (١٠٥)

یوسف ﴿. واته‌: ئای چهند به‌لگه‌و نیشانه‌ی ئاشكرا له‌ ئاسمانه‌كان و زه‌ویدا هه‌یه‌و چاوی به‌سه‌ردا تی‌ده‌په‌ڕێنن، پوو لی‌ وه‌رده‌گێڕن.

قورئانی پێرۆز ئه‌و راستیه‌ جیگه‌ر ده‌كات كه‌ خه‌لكی سوود له‌ به‌لگه‌و نیشانه‌كان وه‌رناگرن ته‌نها كه‌سانی به‌ ئارام و سوپاسگوزار نه‌بیت، هه‌روه‌ها ته‌نها كه‌سانی به‌ ئارام و سوپاسگوزار لی‌ی تی‌ده‌گهن و ده‌رس و په‌ند و ئامۆژگاریان لی‌ وه‌رده‌گرن، وه‌ك خوا له‌م چیرۆكه‌دا له‌باره‌یان‌وه‌ ده‌فرمویت: ﴿...إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ (١٩) سبا ﴿.

(الصبار): (صیغه‌ مبالغه‌)یه‌ له‌ (صبر)ه‌وه‌و ئه‌و مرۆڤه‌ ئارام گه‌یه‌ كه‌ نه‌ك هه‌ر ته‌نها ئارامگرو له‌سه‌رخۆیه‌، به‌لكو زۆر زۆر به‌ ئارامه‌و هه‌میشه‌و به‌رده‌وام ئارام ده‌گریت و زیاد له‌ پاده‌ش له‌ ئارام گرتن دایه‌و، (كورد واته‌نی ئارامگرتنی كردوه‌ به‌ پیشه‌).

(الشکور)یش (صیغه مبالغه)یه له (شکر)هوهو، ئهو مرۆڤه سوپاسگوزارهیه، که نهک ههر تهنیا سوپاسگوزارو شوکرانهبژیڕی خوایه، بهلکو زۆر زۆر سوپاسگوزارهو ههمیشهو بهردهوام له سوپاسکردنی خوادایهو، جیگیره لهسههریو زیاد له پادهش سوپاس دهکات.. ئیدی بۆچی تهنیا مرۆڤی ئاوا به ئارامو مرۆڤی ئاوا سوپاسگوزار نهییت کهسی دی سوود لهو ئایهتو بهلگهو نیشانانه نابینن؟ بۆچی ئارام گرتنو سوپاسگوزاری زۆر زۆر پێویست بو تیگه‌یشتن له بهلگهو په‌ندو نامۆزگارییه‌کانو بۆ دهرس وه‌رگرتن لییان؟!

چونکه خۆراگرتنو ئارامگریی (الصبر) مانای تاقیکردنه‌وهو هه‌ڵسه‌نگاندن ده‌گه‌یه‌نییت، به مانای مرۆڤی ئارامگر په‌ی به‌و حاله‌ته ده‌بات که‌وا خوا له ژیا‌نیدا تاقی ده‌کاته‌وه به به‌لا‌و مه‌ینه‌تی له ههر نیعمه‌تی‌کدا، که پێی ده‌به‌خشیتو، له ههر شتیکی تردا، که پێی ده‌دات، ههر تاقی ده‌کاته‌وه. جا کاتی‌ک مرۆڤی ئارامگر په‌ی به‌مه ده‌بات، مانای وایه ئهو نیعمه‌تو به‌خششانه‌ی له گو‌ی‌پ‌ایه‌لی‌کردنی فەرمانی خواداو، له به‌ده‌ست هی‌نانی سۆزو خۆشه‌ویستی و په‌زامه‌ندیی خوادا به‌کاره‌ی‌ناوه. ههر ده‌شی‌یت ئارامگرتن له مامه‌له له‌گه‌ڵ نیعمه‌ته‌کانی خوادا له ئارادا هه‌بی‌تو، ههر ده‌شی‌یت کاروانی ئەم ژیا‌نه بپ‌ریت. ئارامگرتنیش به هه‌موو دیارده‌و په‌نگو شیوه‌و بواره‌کانیه‌وه.. ئارامگرتن له‌سه‌ر نیعمه‌ت.. ئارامگرتن له‌سه‌ر ده‌وله‌مه‌ندیی، ئارام گرتن له‌سه‌ر هی‌زو ده‌سه‌لات، ئارام گرتن له‌سه‌ر خۆشگوزه‌رانی و ده‌س‌پ‌ۆش‌تووی، ئارام گرتن له‌سه‌ر مال‌و سامان‌داریتی، ئارام گرتن له‌سه‌ر ده‌ردو به‌لا، ئارام گرتن له‌سه‌ر مه‌ینه‌تی و فیتنه.. ئارام گرتن له‌سه‌ر کاره‌سات و ناخۆشی.. ئارام گرتن له‌سه‌ر پیا‌هه‌ڵشا‌خان و ته‌می‌کردن.

جا هه‌رکه‌سی‌ک به ئارام گرتنو هی‌منی یه‌وه سه‌وداو مامه‌له له‌گه‌ڵ هه‌موو ئهو دیارده‌و حاله‌تو بواره‌دا بکات، ئه‌وه بێ‌گومان ئارامگر (ص‌ب‌ار)ه‌و، له به‌لا‌و تاقیکردنه‌وه‌دا سه‌رکه‌وتووه‌و، سوپاسی خ‌وای له‌سه‌ر نیعمه‌ته‌کانی کردوه‌و، ئهو نیعمه‌تانه‌شی له بواره‌کانی په‌زامه‌ندیی خوادا به‌کاره‌ی‌ناوه.

ههروهها ئازام گرتن جلهوی دهگرت بههه سوپاسگوزاری و شوکرانهبژییری. بۆیه گشت ئارامگریك شوکرانهبژییشه. جا کاتیک مڕۆڤ سوپاسی خوا دهکات، خواش نیعمهتهکانی بۆ بهردهوامو، زیاتریش دهکات، وهک فهرموویهتی: ﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ...﴾ (٧) ابراهیم.

قورئانی پیرۆز بهراوردی لهنیوان (صَبَّار) و (شکور) دا وهها کردوه، که له ههه جیگایه کدا ناوی (صَبَّار) ی هینابیت، ناوی (شکور) یشی له تهنیشدا هیناوه، بهشیوهیهک که بونهته دوو سیفهتی پیکهوه لکاو تاکو (صبر) و (شکر) / ئارامگری و سوپاسگوزاری به خاوهنه که یانهوه بلکێتن و ببنه دوو (صیغه مبالغه) بۆ (صبر) و (شکر).

وشهی (صَبَّار) چوار جار له قورئاندا باسکراوه، له ههه چوار جاره که شدا به وشهی (شکور) هوه لکیتراوه، بۆ نمونه:

١- له جاری یه که مدا، خوا فرمان به موسا دهکات، که رۆژگاری نیعمهتی خویان به یاد بینیتهوه، پێی ده فهرمویت: ﴿...وَذَكِّرْهُمْ بِأَيِّمِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ (٥) ابراهیم.

٢- له جاری دووه مدا خوا هه ندیک له به لگه و نیشانهکانی خۆیمان پێ ده ناسینیت، وهک ده فهرمویت: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ نِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ (٣١) لقمان.

٣- نهوهش گهلی (سه بهه)، که لهم چیرۆکه دا به درێژیی باسی ههردوو سیفهته که کراوه: ﴿فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزِقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ (١٩) سبا.

٤- له سورهتی (شوری) شدا، خوا نهو راستیهی جیگیر کردوه، که بینگومان

ئیبلیس توانی گه‌لی (سه‌به‌هه) فریو‌بدات

قورئان له کۆتایی چیرۆکی (سه‌به‌هه) دا هه‌ڵسه‌نگاندنیکی بۆ واقعی دواى کاره‌ساته‌که‌و خۆبندنه‌وه‌ی ئاکاری ئه‌و گه‌له‌ خستۆته‌ پو، پوخته‌ی ئه‌و تیشك خستنه‌سه‌ره‌ش، ئه‌وه‌یه‌ که‌ خوا فهرموویه‌تی: ﴿وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ، فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (٢٠) وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لَنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِیْظٌ ﴿٢١﴾ سبا، واته‌: له‌ملاوه‌ ئیبلیس (شه‌یتان) یش نیازی خۆیان له‌سه‌ر گومراکردنیان به‌دی هه‌نا که‌ پێشتر به‌خوای گوتبوو (زۆربه‌ی خه‌لکی سوپاسگوزار نین)، ئه‌وه‌بوو که‌سانیکی گومراو بێ‌باک له‌ خه‌لکدا شوینی که‌وتن ته‌نها کۆمه‌ڵێک له‌ باوه‌رداران نه‌بی‌ت. به‌لام وه‌نه‌بی‌ت ئیبلیس ده‌سه‌لاتیکی به‌سه‌ریاندا هه‌بی‌ت، به‌لکو ئێمه‌ خۆمان ویستوو‌مانه‌ پوون بی‌ت و بزانی‌ت، که‌ کێ باوه‌ری به‌پۆژی دوا‌ی هه‌یه‌و کی‌ش له‌ شک و گومان دا‌یه‌.. جا د‌ل‌یا به‌ ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر که‌ خوای په‌روه‌ردگارت چاودێرو ئاگاداری هه‌موو شتی‌که‌.

واتای فهرمایشتی (وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ) واته‌: ئیبلیس ئامانج و نیازو په‌یامی خۆی تیا‌دا پیاده‌ کردو، توانی و سه‌رکه‌وتوو بوو له‌ فریودانیان و گومراکردنیان و دوورخستنه‌وه‌یان له‌پ‌ری‌ی راست.

په‌یامی (ئیبلیس) که‌ ژیا‌نی خۆی بۆ وه‌قف (ته‌رخان کردووه‌) و، نیازیشی له‌م ژیا‌نه‌یدا ئه‌وه‌یه‌، که‌ به‌ نه‌ریتیکی به‌خۆنازین و خۆیادانه‌وه‌ له‌ وه‌لامی خوا‌دا گوتی:

﴿قَالَ فِيمَا آغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ (١٦) ثُمَّ لَا تَجِدَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ

خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَنِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدَهُمْ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾ (١٧) لاعراف، واته‌: شه‌یتان گوتی: خوا‌یه به‌هۆی ئه‌وه‌ی له‌به‌هه‌شت ده‌رت کردم و سزات دام به‌ گومرا‌یی، ئه‌وا

دهیټ منیش له سهر ریگا راسته کی تو بوسه (که مین) بۆ بهنده کانت دابنیمو لهو
 رییهی تو لایاندهم، پاشان له هه موو لایه که وه به هه موو شیوه یه ک -
 له پېښیانه وه، له دوايانه وه له لای راستو لای چه پیا نه وه - بۆیان بچم و گومرایان
 بکه م، نیدی نهو جوړه عهبدانه زوړ به یان پې نه زانو سپله ده بن.. له وه لامدا خواش
 پئی فهرمووه: ﴿ قَالَ أَذْهَبَ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاءُ مَنْ قَرَأَ
 ۱۶۳﴾ وَأَسْتَفْزِرُ مَنِ اسْتَطَعَتْ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ
 فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعَدْهُمْ وَمَا عِدُّهُمْ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ۱۶۴﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ
 لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلًا ۱۶۵﴾ (الإسراء) . واته: ده برؤ به لای
 کارو نیازه که ته وه، هدرکه سیکیش له وه چه و نه وهی ئاده و له ئاده میزاد
 گویرایه لیټ بکات، نهوا دوزخ سزای توو نهوانیشه، که سزایه کی پر به پیستی
 کرداره کانتانه. ههروه ها توو نهی شهیتان، چهنده ده توانیت سوور به له سهر
 له ری لادانیان به دهنگی بانگه شه کاریت بۆ سهر پیچی له فرمانی خواو، ههرچی له
 فروقیل و ته له که بازی یه که دهیزانیت و ده توانیت بۆیان بخره گپرو، ههر سوارو
 پیاده یه ک بن له سهر پیچکاری و شوینکه وتنی توو، پاشان له مال و سامانی هرام و
 بی باوه کردنی کوړو نهویان و فریودانیاندا بۆ فساد هاویه شیان به و به شداریان
 بکه و، ئنجا به لیټنی درؤو پووجه لیشیان پئی راگه یه نه.. به راستی شهیتان ههر
 به لیټنیک بخته دل و دهروونی گونا هکارو یاخی بوانه وه، تنها فریودان و رازانده وهی
 کرداره نابه جیکانیانه. نهی شهیتان دلنیا به، که بیگومان هیچ دهسه لاتیکت به سهر
 عهبده سالح و چاکه کانم دا نیه، چونکه نهو عهبدانه کاتیک به راستی خوا ده په رستن،
 ههر خویان به سه، که پشت و په ناو پشتیوانیان بیټ.

ههروه ها خوا ئیمه ی له شهیتان ناگادار کردو ته وه، دوژمنایه تی شهیتانیشی بۆ
 ئیمه روون کردو ته وه، داوایشی لی کردوین، که شهیتان به دوژمن دابنیتن، تا کو

سهركهوتوو نهیبت له فریوداغانداو، تاكو ئهو گومانه خۆیشی له سهрман بهراست
 ده نه چیتو، نیازو ئامانجیشی له سهر ئیمه به دیی نه هیئت، وهك له شوینیکی
 تر دا خوا ده فرمویت: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ
 لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ ٦ فاطر.

چهند زیانمندان ئهوانه ی خۆیان ته سلیمی شهیتان ده که نو، جلهوی خۆیانی پی
 ده سپێرنو، وه سه وه سو خورپه کانی بۆ جیبه جی ده که نو، بهراستی ئهم جوړه که سانه
 زه ره مه ندو له نیوچوو و نازاردراوی نیو دنیا و روژی دوایشن.

ئه وه ش گه لی (سه به ء) چییان به سه ره هات.. ئه وه ده ره نجامی خو ته سلیم
 کردنیان به شهیتان. هه ره نه ته وه یه کیش خۆیان به شهیتان بسپێرن ته نها ئه
 به ره نجامه ده چنیته وه، که گه لی (سه به ء) چنیانه وه. هه ره مرۆفیکیش خۆی به
 شهیتان بسپێریت هه مان سزای به ره ده که ویت، که هه ره تا که که سیکی نیو گه لی
 (سه به ء) به ری که وت. بهراستی ئه وه که سانه گه مژده گیل و ده به نگن، که دوا ی
 شهیتان ده که نو، چونکه ئه گه ره ئهم که سانه نه بن، ئه وا شهیتانیش نیازو ئامانجی
 خۆی به دیی نا هیئتو، گومانه که ی خۆیشی ناباته سه ر.

زۆر به داخ وه ده بینین زۆر که س له خه لکی له هه موو قوناغیک له قوناغه کانی
 میژوودا قایل ده بن به وه ی، که ئیبلیس ئه رکی خۆی به سه ریاندا راپه رپێنیتو،
 سه رکه وتوو بیست له به دیه یانی نیازه کهیداو، ئه وانیش هاو پێبازی بن و دوا ی
 هه نگا وه کانی بکه ون، ئیدی نایینین زۆر به یان سوپاسگوزار بن.

به لام ئایا ئهم جوړه که سانه به زۆر ناچار کراون، که به ده م بانگه شه ی
 شهیتانه وه بچن؟ ئایا زۆریان لێکراوه، که دوا ی هه نگا وه کانی شهیتان بکه ون؟ ئایا
 شهیتان ده سه لاتیکێ توندو به زه بری له سه ریان هیه؟! نه خیر هه یج ده سه لاتیکێ
 له سه ریان نیه.

له بهر ئه مه ئه و كه سانه هه ر خۆيان لێ پرساوه له شوێنكه وتنی شهیتان، هه ر خۆیشیان لێیان ده پرسیتوه له سه ر به ده مه وه چوونی بانگه شه كه ی، چونكه به خواستی نازادانه ی خۆیان شوینی كه وتوون، به قایل بوونی خۆیان به ده نگیه وه چوون، دڵ و هه ست و نه ستی خۆیان بۆ كرده وه.

شهیتانی، كه شوێنكه وتوه گێل و ساویلكه كانی به به لێن و هیوا و ئاوات، هه لده خه له تینیت، له كاتی پتویستییه كیادا — كه ئاتاجیان به وه هه بیته — پشتگوێیان ده خات، وازیان لێ دینیت، تاكو بكهونه بهر یاسای سزادانی خوا، كه ته نها بهر كافرا نی سه ریچیكار ده كه ویت، هه ر ته نها ئه وانیش سزاو ئه شكه نجه ی توندی خوا ده چیژن، ئیدی شهیتان به فرۆفیل و گالته جاریه وه لێیان دوورده كه ویتوه.

ئه و له دنیا دا پێیان ده ئیت: ﴿... لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ فَلَمَّا تَرَأَتْهُ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقْبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (الأنفال: ٤٨)، واته: شهیتان كاتیك كرده وه نابه جیكانی بۆ شوێنكه وتوانی پازاندبۆوه، پێی گوتن: ئه مڕۆ هیچ زال و سه ركه وتویهك نیه بۆ ئیوه به سه ر ئیوه دا له خه لكی و له ناو ئاده میدا، من په نادهر و پارێزه رم بۆ ئیوه، ئنجا كاتی هه ردوو ده سته له یه كتر نزیک كه وتنه وه به جۆری یه كتریان بینی، پاشه كشی ی كرد و به دوا ی خۆیدا گه رایه وه وه پێی گوتن: به راستی من به ریم له ئیوه، به راستی من شتیك ده بینم ئیوه نایبینن، من له خوا ده ترسم.

له رۆژی دوا ییشدا شهیتان له نێو لایه نگران و شوێنكه وتوانیدا، له ناوه راستی دۆزه خدا وه ك و تارییژتیک پروویان تی ده كات و سه رزه نشت و لۆمه یان ده كات و گالته شیان پێ ده كات و به چاوی سووك سهیریان ده كات، خۆیشیان لێ بهری و

بئێ تاوان ده کاتو، پێ بیان ده لیت: ﴿...إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُمُونِي وَلُومُوا أَنفُسَكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (٢٢) ابراهیم ﷺ، واته: کاتیک شهیتان دیتی هه موو مروفتیک چاره نووسی خۆی ده بینیت و ئهو لایه نگرانهی خۆی له قیامه تدا ده کونه بهر لیپرسینه وه، سزای کرده وه کانیاں ده دریت، پێ بیان ده لیت: بێگومان خوا به لینی راستی خۆی پێ دانو، ئهو به لینه کهشی هینایه دی، منیش به لینی درۆم پێ دانو نه مبرده سه رو هیچ ده سه لاتیکیشم به سه رتاندا نه بووه، ته نها ئه وهنده نه بیّت، که بۆ پێی خرابو بێ باوه پری بانگم کردن، ئیوهش به ده م بانگاشه که مه وه هاتن، ده ئیتر سه رزه نشتی من مه کهن، به لکو سه رزه نشتی خۆتان بکهن، چونکه نه من فریاگوزاری ئیوه م، نه ئیوهش فریاگوزارانی من. من باوه پرم نیه به وهی، که ئیوه له دنیا داو له گه ل مندا هاو به شتان بۆ خوا داده نا.

به راستی ئیبلیس ئیبلیس وه، شهیتانیش شهیتانه ..

گه لی (سه به ء) یش به ده م شهیتانه وه چوونو، رێساو سوننه تی خویان له سه ر په پره بووو شایسته یان بوو، ئهو کاره ساتی مالویرانی و په رته وازه یی و له نیوچوونه شیان تووش بوو، که تووشی هه ر نه ته وه یه کی تر ده بیّت، له کاتی کدا سپله و بێ باوه پو سته مکارو به دکارو فاسید بووبن. خوا (سه به ء) ی کرده چه ندين پارچه و به ملاولادا بلاوه ی پێ کردنو، کردنی به هه والو ده نگو باسی سه رزاری خه لکی .. ده ی هه ر دوور بن له ره حمه تی خوا، وه ک چۆن گه لانو کۆمه لانی تری پیش خویان له بێ باوه پرانی سته مکار — وه ک گه لانی عا دو سه مودو مه دیه نو ئه وانی تر — له ره حمه تی خوا دوورخرانه وه، که و تنه بهر سزاو تو له ی سه ختی خوا. نه مهش ئاکامی که و چاوه پێی هه ر که سی ک ده کات، که به ده م بانگاشه و

رێچکە ی شەیتانە وە چووبێت. چیرۆکی (سەبە ٤) یش لە سورەتی (سەبە ٤) – کە ناوی سورەتە کەش بەو ناوەی ئەوانە وە یە – چەندە ها بە لگە و نیشانە و دەرس و دەلالەت و عیبرەت و ئامۆزگاریی لە خۆ گرتوو و خستوونیەتە ڕوو. بە لām تەنها کەسانی زۆر بە ئارام و زۆر سوپاسگوزار لەم دەرس و پەندو دەلالەتانه تی دە گەن و لییان هۆشیار و ئاگادارن.. خواش بۆیە دە فەرموێت: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾.

چیرۆکی دهوتهم

چیرۆکی دانیشتوانی ئاوه دانی یه که (قصة أصحاب القرية)

چیرۆکه که له قورئاندا ئاوا هاتوه که خوا دهفرمویت:

﴿وَأَضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾ إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلْغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾ قَالُوا إِنَّا نَطَّيَّرُكُمْ بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَائِفُكُمْ مَعَكُمْ أَيْنَ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَنْقُورُ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْئَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِدِ اللَّهُ الْفِتْنَةَ لَا تَفْنَى سَفَعْتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونَ ﴿٢٣﴾ إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ إِنِّي أَمِنْتُ بِرَبِّكُمْ فَأَسْمَعُونَ ﴿٢٥﴾ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾ يس﴾

پوختهی واتای نایه‌ته‌کان به کوردی

ئەو محمد ﷺ چیرۆکی دانیشتوانی ئەو ئاوەدانی یە بە نمونە بۆ کافرانی قورپەش بەینەرەو، کاتیەک باوەڕپان بەخوا نەدەهێنا و سەرقاڵی کفرو بەدکاری بوون، خوا چەند نیراویکی بۆ ناردن (یان لەلایەن عیسی پێغەمبەری خواوە - سلاوی لی بیّت - چەند نیراویکیان بۆ چوو) تاکو بانگیان بکەن بۆ باوەڕهێنان بە خوا و بە موەجیزەکانی عیسا، دەست هەلگرتن لە بێپەرستی و هاوێڵ بۆ خوا دانان. ئەوەبوو سەرەتا دوو کەسمان بۆ لایان ناردو ئەوانیش بەدرۆیان خستەو، بۆ بەهێزکردنی هەلۆیستی ئەو دوو کەسە، کەسیکی سێهەمیشمان بۆ لایان نارد، ئیدی نیراوان هەموویان بە دانیشتوانی ئەو ناوچەیان گوت: بێگومان ئێمە بۆ ئەو بۆ لای ئێوە نیراوی، تاکو پەیامی خوا و یەك خواپەرستیتان پێ بگەیەنین. بەلام خەلکی ناوچەکە پێیان گوتن: ئاخۆ ئێوەش وەك ئێمە مەرۆڤن، خوای بەخشنەدەش هیچ سروشیکی بۆ ئێوە نەناردۆتە خوارەو، هیچ فەرمانیکی وای سەبارەت بە کاروباری ئێمە بەسەر ئێوەدا نەداوە، تاکو بیسەلمینن، کە راست دەکەن! ئێوە تەنها درۆ دەکەن لە ئیددیعیای نیراویتی خۆتاندا.. نیراوەکانیش گوتیان: خوای پەروەردگارمان شایەت و ئاگادارە، کە ئێمە بۆ لای ئێوە نیراوی و هیچ کاریکی ترمان لەسەر نیە، جگە لە گەیانندی ئەو پەیامە روون و ئاشکرایە نەبیّت، کە بە بەلگە ڕۆشنەکانەو دەبێخەینە بەر چاوتان.. ئیدی ئەو گەلە سەرکەش و یاخی یە، هیچ قەسەیه‌کی تریان بەدەستەو نەما، ئەو نەبیّت، کە نازەزاییان لە دەستیان دەبرێو، پێیان گوتن: ئێمە بەهۆی هاتنی ئێوەو تووشی شوومی و نەگبەتی بووین، ئەگەر پاشگەز نەبنەو کۆتایی بەم باسو خواسانەتان نەهێنن، ئەوا بەردبارانتان دەکەین و لە ئێمەشەو تووشی سزایەکی هیجگار نازارەخشی و هاتان دەکەین، کە دەگاتە رادەی کوشتنتان.. نیراوەکانیش پێیان

گوتن: خهڵکینه ئێوه شروومی و نهگبهتی و بهدبهختیتان بههۆی کفر و بی‌باوه‌پیتان- له خۆتان دایه، خۆ ته‌گه‌ر به‌خۆتاندا بچنه‌وه و په‌ند وه‌برگرن، ده‌زانن که وایه، به‌لام وادیاره ئێوه گه‌لیکی نه‌ه‌نده به‌دکار و بی‌باوه‌پن که له‌وه‌دا سنوورتان به‌زاندووه.. دواي ئه‌و وت و وێژه‌ش پیاویک له‌وسه‌ری شاره‌وه به‌ په‌له‌ و به‌ هه‌له‌ داوان ده‌گاته لایان و پوو ده‌کاته ئه‌و گه‌له‌ و پێیان ده‌لێت: ئه‌ی گه‌لی خۆم، باوه‌ر به‌ خوا بێن و دواي په‌یامی ئه‌و نێراوانه بکه‌ون، دواي ئه‌و که‌سانه بکه‌ون که له‌سه‌ر ئه‌م بانگه‌وازه پڕ له‌ خێرو به‌ره‌که‌ته داواي هیچ کرێ و پاداشتیکتان لێ‌ناکه‌ن و به‌ خۆپایی و له‌خۆ‌بوردوانه هاتوون و ئامۆژگاریتانی ده‌که‌ن، هه‌ر ئه‌وانیش پێی راستیان وه‌رگرتووه و پێنموونی راست کراون. منیش چ به‌ربه‌ستیک له‌ پێم دایه ته‌گه‌ر ئه‌و خواجه به‌هرستم که دروستی کردووم و هی‌ناومیه‌ته بوونه‌وه و پێی راستی پیشان داوم. ئایا له‌ جیاتی ئه‌و خوا تا‌ک و بی‌هاوه‌له‌ چهند خواهن‌دیکێ په‌رستراو ده‌سکردنی خۆمان بکه‌مه‌ خوا بۆ خۆم؟ خۆ ته‌گه‌ر خواي په‌روه‌ردگاری خۆم خواستی زیان و کاره‌ساتیکێ له‌سه‌رم هه‌بی‌ت ئه‌و خواهن‌ده ده‌سکردانه‌ی خۆمان-ته‌کان- هیچ شه‌فاعه‌ت و سوودیکیان بۆم نیه‌ و ناتوانن من له‌ هیچ زیان و کاره‌ساتیکێ ئاوا پزگار که‌ن. که‌واته گه‌ر باوه‌رم به‌و بتانه هه‌بی‌ت ئه‌وا منیش له‌سه‌ر گومرایی یه‌کی ناشکرام. له‌به‌ر ئه‌وه من باوه‌رم به‌ خواي په‌روه‌ردگارتان هی‌ناوه‌و، ئێوه‌ش با گویتان له‌م بپیاره‌م بی‌ت و شاهید و ناگادار بن که من باوه‌رم به‌ خوا هی‌ناوه‌.. به‌لام گه‌له‌که‌یان هه‌ر له‌سه‌ر بی‌باوه‌ری سوور بوون و ئه‌و پیاوه‌شیان به‌ردباران کرد و کوشتیان، ئه‌ویش له‌و حاله‌ته‌دا گوتی: خواجه پێنموونی ئه‌و گه‌له‌م بکری‌ت.. پێی گوترا: ئه‌وا به‌م هه‌لۆیسته به‌رزه‌ته‌وه شایانی به‌هه‌شت بوویت و بجۆره به‌هه‌شته‌وه.. ئه‌ویش گوتی: خۆزگه گه‌له‌که‌م بیانزانیایه که خواي په‌روه‌ردگارم لێم خۆشبووه و خستوومیه به‌هه‌شته‌وه و ریزی لێ‌ناوم و کردم‌ی به‌ یه‌کیک له‌ ریز لێ‌نراوان... ئیمه‌ش - له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌و گه‌له‌ بی‌ باوه‌ره له‌سه‌ر کفر و بی‌باوه‌ری و کوشتنی نێراوانی خوا سوور بوون- سزایه‌کی وه‌ها

توندمان دان، سزاكەش ئەوەنەبوو، كە فریشتەو سەربازانی خۆمانیان بۆ بنێرین بە مەبەستی لەناوبردنیان، بەلكو هەر تەنیا بە هاواریکی توندی لەناكاو لەناومان بردن، ئەوانیش دەسبەجێ مردن و وەك كۆمەڵە كەسیكی بێ دەنگ و خامۆش و بێ چەڕەیان لێ هات، وەك چۆن ئاگر لە كڵبە دەكەوێت و خامۆش و كپ دەبیتهوه.

چەند وتەیهکی دەستەڵبەستی جوولەكەكان (اسرائیلیات) لەسەر ئەم چیرۆكە

جوولەكەكان لە دەقه ئیسرائیلییەكانی خۆیاندا چەند وتەو ڕیوایەتێکی دوورودرێژیان لەسەر چیرۆکی دانیشتوانی ئاوەدانییەكە ھۆنیوەتەوه و چنیوه، سەیر لەو دایە لەكاتێكدا حیاكایەت خوان و داڕێژەرانێ ئەفسانەكان ڕوویان تێ كردووه، چەند میژوونوس و تەفسیرنوسی كیش لە كۆتیبەكانیاندا ھیناویانەتەوه.

ئیمەش — وەك چیرۆكەكانی پێشوو — سەرەتا ئاماژە بۆ پوختەئێ و ڕیوایەت و دەقه چنراوه ئیسرائیلییانە دەكەین، بە مەبەستی ئاگادار كەرنەوهی خۆنەرەن لێیان. ئەمەش پوختەئێ و ڕیوایەتە نادروستەئێ جوولەكەكانە لەسەر ئەم چیرۆكە:

گوتوویانە: ئەو ناوچەیە، شاری (ئەنتاكیە) بوو كە شارێکی ڕۆمەكان بوو و پادشایەكی ستمكاری بێپەرست كە ناوی (ئەنتیخوس) بوو، حوكمی تیا دا كردووه. (عیسا)ش -سلاوی لێ بیت- و ستوویەتی بانگەوازی دانیشتوانی ئەو شارە بكات بۆ باوەڕهێنان بە خوا. بۆ ئەم مەبەستەش دوو پیاوی لە شۆینكەوتوانی خۆی —لە ھەوارییەكان- ناردووه بۆ لایان، كە باسی خواپەرستی و باوەڕ بەخواهیتانی بۆ كردوون. بەلام ئەو خەلكە بە درۆزنیان داناون و ڕوایان پێ نەكردوون. ئنجا (عیسا) ھواری سێھەمی بۆ ناردوون.

گېرهرهوان له نېوان خوياندا ناتهبابى يه كى زوريان له سهر ناوه كاني ههرسى
نيرراوه كه هديه، به لام ئهوى زياتر له لاي كومه لى زانا پېشینه كان به راست تر
دانراوه، ئهوه يه كه ناوه كانيان (شه معون) و (يوحننا) و پاشان (پولس) بيت.

هر له مباره يه شهوه گوتويانه (عيسا) - سلاوى لى بيت - دوو نيرراوى خوى بو
(ئهتاكيه) ناردووه، ئهوانيش سهرتا به پيره ميړديك گه يشتون، كه چند
به رخيكي خوى ده له وه راند، ئه م پيره ميړدهش (حه بيبى دارتاش) بووه، كه بانگيان
كردووه بو سهر رېبازى خواو بويشيان روون كردوتهوه، كه هاوكات له گهل
بانگه وازه كه ياندا موعجيزه شيان پى يه وه دتوانن نه خو شه كان چاك بكه نه وه. ئه ویش
كوړپكى شيتى هه بووه، ئه و دوو نيرراوى (عيسا) ش ده ستيان به سهر دا هي ناوه
به و شيتى يه چاك بوتوه، ئيدى پيره ميړده كه ي باوكيشى باوه رى پيان هي ناوه.
پاشان مه سه له كه يان له و شاره دا بلا بوتوه وه و چند كه سيان له نه خو شى چاك
كردوتهوه. پادشا كافرو بته پرسته كه ش هه واليانى بيستووه و لييان په ست بووه
گرتوونى و خستوونيه ته نيو زيندانه وه. كاتيك (عيسا) ش هه والى پيگه يشتووه، كه
چيان به سهر هاتووه، پياوى سى هه مى بو شاره كه ناردووه، كه ئه ویش (شه معون)
بووه، (شه معون) يش، تا گه يشتوته لاي پادشا كه فيلتيكى واى به كارهي ناوه، كه
باوه رپه كه ي خوى ئاشكرا نه كردووه و خوى به ديندار پيشان نه داوه، به م حالته وه
له گهل پادشادا ژياوه و پله و پايه ي له لاي هه بووه، تا ئه و كاته ي پادشا كه ئه وى
له خوى نزيك كردوتهوه و كردويتى به هاوړازو پايوژكارو هاوړپى خوى.

روژنيك پى ده لیت: بيستوومه دوو پياوت به ند كردووه له بهر ئه وى بانگه وازيان
بو رپى خوا كردووه، جا ئيا ده توانم له هه واليان بېرسم، يان لييان بېرسم؟
پادشاه ده لیت: ئيستا بو مه سه له ي پرسيار لى كردنيان رقم لييان نه ماوه..
ئه ویش ده لیت: ده ي جا ئيا تو ده توانيت بيانهي نيت و بيانينم؟ كاتيك ئاماده يان
كردن، (شه معون) پى گوتن: به لگه تان له سهر دينداريتى يه كه تان چيه؟ گوتيان:
ده توانين مروژى كوړو گول (به له ك) چاك بكه ينه وه.. بو ئه م مه به سته ش

مندالیکى نهوجهوانیان بۆ هیئنان که شوینى ههردوو چاویشى سربابۆه، شوینى ههردوو چاویشى وهك ناوجهوان بوون.. ئەو دوو پیاوه بهندکراوێش نزایان له لای خوا کردو داویان لیکرد موعجیزه کهیان بۆ بهجێ بگهیهنیت، خواش وهلامى نزا کهى دانهوه، کۆره نهوجهوانه کهش شوینى چاوهکانى (قلیشان) وههردوو چالایی چاوى دروست بوون، پاشان چاوانى کرانهوه وهك چاوساغیكى لى هاتهوه.

پادشاکهش سهرسام بوو بهوهى که دیتنى، بۆیه پرسیاریکى له ههردوو پیاوه نیرراوه بهندکراوه که کردو گوتى: ههر لهم شوینه دا کورپیکى نهوجهوانى دى، له ههوت رۆژ له مهوبهروه مردووه، نهم ناشتووه ههتا باوکى دیت، نایا خواى ئیوه دهتوانیت زیندوى بکاتهوه؟ ئەوانیش گوتیان: بهئێ.

ئنجبا به ئاشکرا نزایان لای خوا کردو داویان لیکرد ئەو کارهشیان بۆ نهنجام بدات، بهلام (شهمعون) به نهینى نزاى کرد. خواش کۆره مردووه کهى زیندوو کردهوه، کۆره کهش ههستایهوه، پووى گوتارى کرده خه لکى و پى گوتن: خه لکینه من ههوت رۆژ له مهوبهر مردم، خۆم وا بینیهوه، که به موشریک له قهلم دراوم، خرامه ههوت دۆلى ئاگرى دۆزهخهوه، له بهر ئەمه ئیوهش ئاگادار ده که مهوه لهو حالهتى هاوهل بۆ خوا دانان و بى باوه پریه، که تى کەوتون، ده ئیوهش باوه پ به خوا بینن.

دواى ئەوه دیتم ده رگاگانى ئاسمان کرانهوه کورپیکى گهغجى قۆزم بینى، که شهفاعهت بۆ ئەم سى پیاوه دهکات، شهمعون و دوو هاوپی کهى، ههر شهفاعهتى بۆ دهکردن، ههتا ئەو ساتهى، که خوا منى زیندوو کردهوه، منیش شایهتى دهدهم که هیچ خوایهک نیه تهنها (الله) نهبیئتو، عیساس رۆح و ئیرادهى خوایهو، ئەم پیاوانهش نیرراوانى خوان.

تاقمه کهى پادشا له کۆره میژدمندالیه زیندوو کراوه کهیان پرسى: نایا ئەم (شهمعون) ههش له گه ل ئەوان دایه؟ گوتى: بهئێ له گه لیاندایه و چاکترین کهسیانه.

(شەمعون) یش لەوئەدا خۆی ئاشکرا کردو خۆی پیناساندن کە ئەویش نیراویکی (عیسا)یە بۆ لای ئەوانو، بانگی کردن بۆ سەر پێبازی خوا..
گوتوویانە: پادشاکەو کۆمەڵیکی زۆر باوەریان بەخوا هیناوەو، ئەوانی تریش کافر بوون.

گوتراویشە: پادشاکە باوەری نەهیناوە، بەلکو زیاتر کافرو سەرکێش بووەو، هەرسێکیانی چەوساندۆتەووە ئەشکەنجەیانى داوەو، ویستوویەتی بیانکوژیتو کۆتاییان پێ بێنیت، لەو کاتەشدا پیاویک لەوسەری شارەو بەهەلەداوان گەیشتۆتە ئەو جیگایە —کە ناوی حەبیب کورپی مری و ناسراو بە حەبیبی دارتاش بووە، کە پێشتر هەردوو نیراوەکە بەلایدا تێپەر ببوون و بانگیان کرد بۆ لای خواو کورپە شیتەکەشیان بۆ چاک کردبۆوە — ئەم پیاو پۆدەکاتە پادشاو دارودەستەکەى و بانگی کردوون بۆ باوەرپێنان بە خواو نیراوانى. خۆیشی باوەرپێنانى خۆی لەبەردەم هەمواندا ئاشکرا کردووە. پادشاکە لەویش پەست بووەو، فەرمانى بە سەربازانى کردووە کە بیکوژن، ئەوانیش شالۆیان کردۆتە سەرى و دەسبەجێ کوشتوویانە..

گوتراو: گوايە سەربازەکان بەپێو بە لەقە دایانگرتۆتەووە تاکو پڤخۆلەکانى لە کۆمپەو دەرچوووە و مردووە.

گوتراویشە کە بەردبارانیان کردووەو، ئەویش لە ماوێ بەردباران کردنەکەیدا هەر گوتوویەتی: خویا لە گەلەکەم خۆش بە، چونکە نازانن..

گەلەکەشى ئەویان کوشتوووە و هەرسێ نیراوەکەشیان لەگەڵ کوشتوووە.

گوتراویشە کاتیک ویستوویانە (حەبیبی دارتاش) بکوژن، خوا ئەوی بۆ ئاسمان بەرز کردۆتەووە و خستویتیە بەهەشتەووە.

ئەنجا جبریل بەو سزایەى خواوە کە دەنگو هاواریکی هیجگار توندی لەناوێر (صیحە)یەك بووە، بەووە هاتۆتە سەریانو، هەموویانى لەناو بردووە^(۱).

(۱) پروانە تەفسیری قرطبی/ ۱۵: ۱۳-۲۳، هەروەها عرائس المجالس ص: ۳۶۳-۳۶۶ .

ئهم دهقه دهستهه لبهستانه (ئیسرائیلیان)ه، رپوایه تهکانی تایهت به درێژهی چیرۆکه که، هیچیان له پیغه مبهری خواوه ﷺ نه گیراونه تهوه وه لهوه وه نه بیستراون و نه هیئراون. له بهر ئهوه هه مووی له بۆتهی گومان و بۆچوونی ناپاست و مه زهنده کاری دایه. دیاره چیرۆکی گهلانی پیشینیش ئاوا ناگیرریتهوه، به لکو ده بیته له فرموده یه کی راست (صحیح) له پیغه مبهری خواوه ﷺ وه رگیرایته. له بهر ئه مه ئیمه له ئاست ئه وه به سه رهاته ئیسرائیلیانه دا ناچارین، که بچ دهنگ بین، واته نه دانی پیدانیین و، نه نکوولیشیان لی بکهین و، نه به پووجه لی ته وایشیان بزاین.

کاتیک هه ندیک له م رپوایه ته ئیسرائیلیانه ش ده خهینه پروو، بۆ ئه وه نیه، که گیرانه وه دیاری کردیان به شیواو بزاین، به لکو ته نها له ده رازه ی لی وریابوونه وه ناگادار کردنه وه باسیان لیوه ده کهین، تا خه لکی وریابن لییان.

چهند لایه نیکی نادیار له چیرۆکه که دا

له و شته نه زانراو نادیارانه ی له چیرۆکه که دا ناویان نه هاتوه و، که نابیت خۆمان به هه ولی دیاری کردن و زانیانه وه ماندوو بکهین، که ناشیته رپگه به کهسانی غهیری خۆشان به دین بۆمان دیاری بکهین، به هۆی ئه وه ی هیچ فرموده یه کی راست (صحیح) له باره یانه وه له پیغه مبهری خواوه ﷺ نه هاتوه، هه ندیک له و شته نه زانراوانه، ئه مانه:

۱- ناوی ئه و ئاوه دانی (قریه)یه ی، که نییراوه کانیان بۆ ره وانه کراوه و، ناوی پادشاکه شیان.

۲- ناوه کانی ئه و سئ که سه نییراوه ی، که بۆ ئاوه دانی یه که ره وانه کرابوون.

۳- ناوی ئه و پیاوه ی، که له و په ری شاره وه به هه له داوان هاتبوو.

۴- ناشانریته ئاخۆ ئه و سئ نییراوه، چهند نییراویکی خوا بوون و راسته وخۆ له

- خواوه نیررابوون، یان له شوینکهوتوانی (عیسا)-سلاوی لی بیّت- بوون.
- ۵- چۆنیهتی گه‌یشتنیان بۆ ئاوه‌دانی یه‌که‌و، ئه‌وه‌ی له‌و کاته‌دا به‌سه‌ریان دا هاتوه‌.
- ۶- درێژه‌ی به‌سه‌رهاتی نێوان ئه‌وان و خه‌لکی ئاوه‌دانی یه‌که‌.
- ۷- ئه‌ی ئاخۆ له ئاوه‌دانی یه‌که‌شدا چییان به‌سه‌ردا هاتبیّت؟ بلی‌ی ئه‌شکه‌نجیه‌ درابن، یان نا؟ ئه‌ی ئایا هیچ که‌سیک له‌و ئاوه‌دانی یه‌دا به‌ده‌م بانگه‌وازه‌که‌یانوه‌ چوو، یان نا؟
- ۸- چۆنیه‌تی کۆتایی هاتنی ژانیان له ئاوه‌دانی یه‌که‌دا، ئایا کوژران، یان خۆیان مردوون، یان ئه‌و ناوچه‌یه‌یان به‌ره‌و شوینیکی دی به‌جی‌هێشتوه‌؟
- ۹- چۆنیه‌تی هاتنی ئه‌و پیاوه‌ی، که‌ له‌وپه‌ری شاره‌وه‌ به‌ په‌له‌و هه‌له‌داوان گه‌یشتبووه‌ شوینی گفتوگۆکه‌و، ئاخۆ ئه‌و پیاوه‌ چ کاره‌ بوویّت؟
- ۱۰- ئاکامی پشتگیری کردنی پیاوه‌که‌ بۆ هه‌رسێ نیرراوه‌که‌ له‌ شاره‌که‌داو، ئاخۆ هیچ که‌سیک گوێپاڤه‌لیی و ته‌کانی ئه‌وی کردبیّت؟
- ۱۱- چۆنیه‌تی کۆتایی هاتنی ژانی ئه‌و پیاوه‌، که‌ ئایا کوشتوویانه‌و، ئه‌ی چۆن کوشتوویانه‌و، ئه‌ی ئایا بۆ ئاسمان به‌رز کراوه‌ته‌وه‌؟
- ۱۲- درێژه‌ی به‌سه‌رهاتی خه‌لکی شاره‌که‌، له‌دوای و ته‌کانی پیاوه‌ ئیمانداره‌که‌و، ئاخۆ کۆتایی ئه‌وانیش چۆن بوویّت؟
- مامۆستای پێشه‌وا (سید قطب) ده‌رباره‌ی نادیاربوونی ئه‌و مه‌سه‌له‌نه‌ی نێو چیرۆکه‌که‌، گوتویه‌تی: "قورئان ئه‌وه‌ی به‌دیار نه‌خستوه‌، که‌ کێ بوون دانێشتوانی ئاوه‌دانی یه‌که‌و، کام ئاوه‌دانی یه‌ش بووه‌؟ بێگومان چه‌ند و ته‌و بیروپاڤه‌کی گێڕاوه‌ی لێک جودا له‌باره‌یه‌وه‌ هاتوونو، هێچ سوودنیکیش له‌ به‌دواداچوونی ئه‌و رپوايه‌تانه‌دا نه‌یه‌. جا که‌ قورئانیش هێچی له‌باره‌وه‌ ئاشکرا نه‌کردوون، ئه‌وه‌ به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی بێگومان دیاریکردنی ئاوه‌کان، یان

جېگەيان هېچ شتېكى دى ناخاتە سەر مەبەست و دەلالەت و ئاماژەكانى پشت چېرۆكە كە. لەوێشەو و لەمەوێه كە ئەو ديارى كردنانەى پشتگوى خستوو و، چوو و تە سەر ناوەرۆك و كرۆكى پەند و عېرەتە كە.

ئەو شوێنە ئاوەدانى يەك (قرية) بوو — سا ئيتەر گوند، يان شارۆچكە يان شارىك بوو پيت —، خوا دوو نيرراوى بۆ رەوانە كردوون — وەك چۆن موسا و هاروونى براى، سالاويان لىيى، ناردوو و بۆ لای فېرەوون و دارودەستەكەى — خەلكى ئەو ناوچەيەش، ئەو دوو نيرراوى خويان بە درۆزن داناو و برۆيان پى نە كردوون. خواش بۆ بەهيز كردنى هەلۆيست و پەيامى ئەو دوو نيرراو، نيرراوێكى ترى سەھەميشى يە بەدوادا ناردوون تاكو جەخت بكاتەو لەسەر ئەو كە ئەم نيرراوى سەھەم چ خۆى و چ ئەو دوانەى پيش خۆيشى، لەخواو نيرراون، ئىدى سەھەميان بانگەوازی ئەو دوانە و بانگەوازەكەى خۆيشى سەر لەنوێ بۆ خستوونە ڕوو، گوتويانە: بېگومان ئيمە بۆ لای ئيوە نيرراوين" (١).

ياد و بۆنەى ھاىنى چېرۆكە كە لە سوورەتى (ياسين) دا

مامۆستا پېشەوا (سید قطب) ئاماژەى بۆ مەسەلەى پەيوەستى نىوان چېرۆكى دانىشتوانى ئاوەدانى يەكەو، سوورەتى (يس) و، بۆنە و مناسەبەى ديارىكراوى تيدا كردوو و، وايشى بەديارخستوو، كە بېگومان بابەتى نيو سوورەتى (يس)، بابەتى سەر جەم سوورەتە مەككەيى يەكانى ترە بە گشتى، كە بابەتى (عەقیدە و بېروباوەر بە گەنگەترىنى مەسەلەكانى يەو)، وەك مەسەلەكانى (خواوەندىتى) و (پەرستراوىتى) و (پەيام) و (رۆژى دواى). ھەر و ھا مامۆستا (سید قطب) دەلالت: سوورەتى (يس) دەيەوێت سە ئامانج بەدىيى بېنىت:

یه کهم: بنیاتنانی بناغه کانی عه قیدهو، دیاریکردنی شیوازی سرووش (وحی) و پروونکردنهوی راستگویی په یام بۆ ئەم مه بهستهش چیرۆکی هاوه لانی ئاوه دانی یه کهی هیناوه تهوه، تاکو خه لکی ئاگادار بکاتهوه له سه ره نجامی به درۆدانانی سرووش و په یامی خوا، ئەم جوړه سه ره نجامه شی له م چیرۆکه دا خستۆته پروو. ئەمهش به پێی شیوازی قورئان له به کاره یینانی چیرۆکه کانی بۆ به هیزکردن و پشتگیری کردنی مه سه له کانی.

دووه م: چه ق خستنه سه ره مه سه له ی زیندوو کردنه وه و کۆکردنه وه ی خه لکی له رۆژی قیامه تا بۆ لیپرسینه وه و پاداشت و سزا. سێیهم: جه خت کردنه سه ره مه سه له ی په رستراویتی و خوا به یه کگرتن^(۱).

دیسان مامۆستا (سید قطب) وای داناوه که سوورته ی (یس) سێ به شه و، به شی یه که مینیان -ئوه ی که په یوه ندیی به باسه که مانه وه هیه - نایه ته کانی (۱-۲۹) یه. سه باره ت به بابته که ی ده لیت: "به شی یه که م سویند خواردن به هه ردوو پیتی (یاء، سین) و به (قورئانی حکیم) ده ست پێ ده کات له سه ره ئوه ی په یامه که ی پیغه مبه ری خوا ﷺ حه قه و پیغه مبه ریش له سه ره رێگایه کی راسته، پاشان دیته سه ره باسی ئاکامی به ده بختانه ی ئه و بێ باوه ره بێ ئاگایانه ی که په یامی خوا به درۆ داده نیت. ئەمهش هوکمیکی خوایه له سه ریان و له مه ر ئوه ی هیچ شیوازیك بۆ هیدایه ت و پێنموونی نادۆزنه وه و هه تا هه تایه ئه و پێیه یان لێ وونه. پاشان باسی ئه وه ده کات که ئاگادار کردنه وه ته نها بۆ ئه وانه یه که دوا ی په یام و ئایینی خوا ده که ون و به په نهانی و نادیاریی له خوا ده ترسن و، دلێان سازو ئاماده کردوه بۆ پیشوازی و به پیره وه چوونی رێنیشانده ره کانی هیدایه ت و، ئاماژه سوود به خشه کانی ئیمان.

(۱) في ظلال القرآن / ۵: ۲۹۵۶ به کورتی.

پاشان خوا، پېغەمبەرەكەى خۆى ﷺ بۆ ئەو ئاراستە دەكات كە چېرۆكى (دانيشتوانى ئاوەدانى يەكە)يان بە غوونە بۆ بهيئىتەو، بەسەرھاتى نەرىتى بەدرۆدانانى پەيامى خوا، سەرەنجامى بەدرۆخەرەوانىشيان بۆ بگيرىتەو. ھەرەھا سرووشتى باوەر لە دلى پياوى باوەردارداو، سەرەنجامى ئيمان و برپاينکردن، دەخاتە ڤوو^(۱).

(سید قطب) کاتیک هاتۆتە سەر تەفسیرکردنى ئایەتەکانى چېرۆکەكەش، بەم وتەيە دەسپيکی بۆ داناو، كە گوتويەتى:

"دواى خستنه ڤووى مەسەلەى سرووش و پەيام، مەسەلەى زیندووکردنەو، لیپرسینەو، لەم دیمەنە برپارنامیزو پىلەسەر داگیراوەدا، دەگەریتەو بۆ ئەوێ كە ئەم دوو مەسەلەيە لە دیمەنیكى (چېرۆك نامیزدا) بخاتە ڤوو كە لە ھەرگای دڵ دەدات و ئەو ھەلۆیستانەى بەدرۆدانان و، باوەرھێنان و، سەرەنجامى ھەردووکیان پیشان دەدات و دەبخاتە بەرچاوانى خەلكى^(۲)".

(۱) في ظلال القرآن / ۵ : ۲۹۵۷ .

(۲) في ظلال القرآن / ۵ : ۲۹۶۰ .

چیرۆکه که دوو دیمه نه

دهشیت چیرۆکه که بۆ دوو دیمه ن دابهش بکهین:

دیمه نی یه که م/ وتووێژی پووبه پرووی نیوان سێ نیراوه که و خه لکی ئاوه دان یه که، ئه وه بوو نیراوه کان چوون بۆ لایان و، خۆیان یان پێ ناساندن که بێگومان ئه وان له لایه ن خوا وه بۆ لای ئه وان نیردراون. به لām خه لکی ناوچه که به درۆیان خستونه ته وه و، تیروتوانجیان له په یامه که یان دا وه و، گومان و پلاریان له سه ری خرۆشان دو وه و، گوا یه به هۆی ئه و نیراوانه شه وه نه گبه تی و شوومی پرووی تی کردوون. نیراوه کانیش وه لām ی هه موو ئه و قسه و گومان و پلارانه یان دا ونه ته وه. ئه م دیمه نه ش له ئایه ته کانی نیوان (۱۳-۱۹) دایه.

دیمه نی دو وه م/ هاتنی پیا وه با وه پداره که به په له له وه پهری شار وه و، وه ک لایه نگرو پشستیوانیک بۆ نیراوه کان و، وه ک با وه پ پێ هینهریکیان و، وه ک نامۆژگاریکاریکی گه له که شی و، وه ک بانگه وازکاریان بۆ ئه وه ی نیراوه کان به راستگۆ دانین و بروائیان پێ بکه ن و با وه پ به په یامه که یان بێنن و، به ده م بانگه وازه که یانه وه بچن. بێگومان هه ر ئه م پیا وه با وه پداره هه موو ئه و گومان و پلارانه ی گه له که ی خروشان دبویان، پووجه ل کرده وه و، عه قیده و ئیمان ه که شی به جوانترین شیواز بۆ خسته ن پروو، له سه ره نجامی (کفر و به درۆ خسته نه وه ی په یامی خوا) ی ناگادار کردنه وه و، له به ر چاوی خۆشیاندا ئیمانداریتی و با وه ره یینانی خۆی به خوا، ناشکرا کرد. به لām وا دیاره خه لکی ئاوه دان یه که، نه ک هه ر به درۆیان خسته وه و بروائیان به و پیا وه ش نه کرد، به لکو ده ستدریژیان کرده سه ر گیانی و گۆشتیان و گیانیان له لاشه ی جیا کرده وه، ئه ویش به (شه هیدی) به خوا ی خۆی گه یشته وه، خواش مژده ی به هه شتی پێ دا. ئه ویش هیوا ی ئه وه ی خواست که گه له که ی به و نا کامه باشه و ئه و پاداشته گه وره یه یان بزانیایه. ئه م دیمه نه ش له ئایه ته کانی نیوان (۲۰-۲۷) دایه.

دواى پیشاندانى هەردوو دیمەنەكە، قورئانى پیرۆز بە دوو ئایەت تیشكى خستۆتە سەر ئەو سزاو مەلکاولی و لەنیوچوونەى، کە خەلکی ئاوەدانى یەكە بەهۆى کفر و بى‌باوەڕییان و بەدرۆخستنەوى نیرراوانى خواوە تووشیان بوو، ئەویش ئەو سەدای هاوارە توندو بەهێزە بوو، کە لoolی کردوونو، وەك ئاگرى خامۆشو کپ بوویان لى هاتوو. ئەمەش لە هەردوو ئایەتى (٢٨ و ٢٩) ی سوورەتەكەدايە.

هەلۆیستەيەك لە ئاست مشتومڕى نیوان

نیرراوەکانى خواو خەلکی ناوچەكەدا

گوتان دیمەنى یەكەم لە چیرۆكەكەدا (مشتومڕى رۆبەرپووى نیوان نیرراوەكانو خەلکی ناوچەكە) لەخۆ دەگرێت، ئەوەبوو هەرسى نیرراوەكە خۆیان بە خەلکی ناوچەكە ناساندو، ئەوانیش بە پەيامیان و ئەرکی بانگەوازیانەوه، ناسییان، بەلام بەدرۆزنیان دانانو باوەڕیان پى نەهێتەن. ئیمەش لە ئاست ئەم مشتومڕەدا هەلۆیستەيەكى كورد دەكەینو هەندیک وتەى نەستەق و ئاماژە پەندو دەلالەتى نایابى لى دەردینین:

١- ئایا هەرسى نیرراوەكە، راستەوخۆ لەلایەن خواوە نیررابوون؟

قورئانى پیرۆز هەوالى ناردنى دووكەسى بۆ لای خەلکی ئاوەدانى یەكە پراگەیانندوو، پاشان سى‌هەم كەشیش بۆ بەهێزکردنى هەلۆیستى یەكەم و دووهم نیرراوە، وەسفى هەرسىكیشیانى بەوه كردوو، كە بێگومان ئەوان نیرراوان بوونو، وشەى (مرسلون)یش چوار جار لە ئایەتەكانى تايبەت بەو چیرۆكە لە سوورەتەكەدا هاتوو، بەم رەنگە:

١/ ﴿وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ﴾.

٢/ ﴿فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ﴾.

۳/ ﴿قَالُوا رَبَّنَا عَلِّمْنَا لَكَ مَا هُمْ بِمَرْسلُونَ﴾

۴/ ﴿قَالَ يَنْفَرُوا فِي الْمُرْسَلِينَ﴾

زۆر که سیش له نووسه رانی تهفسیر پرسیری ئه وه یان کردووه که ئاخۆ ئه وان ه له لایه ن خوا وه نیڕا و ن یان له لایه ن پیغه مبه ریکی خوا وه نیڕا بوون؟
زۆر که سی تریش له تهفسیر نووسان و چیرۆکناسان له و پرۆایه دان که راسته وخۆ له لایه ن خوا وه نه نیڕا و ن، به لکو له لایه ن پیغه مبه ریکی خوا وه نیڕا و ن، ئه و پیغه مبه ره ش (عیسای کوری مریه م) بوه -سلاویان لی بیّت- .
له نیۆ و ته و بۆچو نه کانی ئه و زانیانه ی تهفسیریش دا، و ته یه کی (ئیمامی رازی) هه لده بژیرین، که له م باره یه وه له تهفسیره که ی دا گوته یه :

"له فهرمایشته که ی خوا دا رسته ی (إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ) به مانای نیڕا وه کان هاتن بۆ لای خه لکی ئا وه دانی یه که له و کاته دا که ناردبو مان بۆ لایان، واته ئه وان له خۆیا نه وه نه چو بوون، به لکو به پیی ئه و فهرمانه ی که پییان درابو، چوون. ئه مه ش ئاماژه یه کی نه سته ق ده گیه نیّت و، ئه وه یه که له چیرۆکه که دا هاتو ه که بیگومان ئه وان له لایه ن (عیسا) وه نیڕا بوون، که ناردبوونی بۆ (ئه نتاکیه) و، وه ک ئه وه وایه که خوا به فرمویّت: ناردنی (عیسی) ناردنی ئیمه یه، نیڕاوی پیغه مبه ری خواش که به مؤله تی خوا نارد بیّت، ئه وه نیڕا وانی خوا شه. ئیدی ئه ی محمّد! تۆش نیگه ران مه به له وه ی که ئاخۆ ئه و نیڕا وانه نیڕا وانی پیغه مبه ریکی خوا بن و تۆش راسته وخۆ پیغه مبه ری خوایت، چونکه به درۆدانانی په یامه که ی ئه وان و به درۆخستن وه ی خۆیان، وه ک به درۆخستن وه ی تۆ په یامه که ت وایه ^(۱)."

کۆمه لێک له زانیانی تری تهفسیر پاییان وایه که ئه و نیڕا وانه، راسته وخۆ له لایه ن خوا خۆیه وه نیڕا و ن و، هیچ نامۆیی و مه حال بوونیکیشی تی دا نه که

خوای گهوره دوو نیراو پێکهوه بۆ گوندیک یان شارێک بنیڕیتو، پاشان سێههم نیراویش بۆ بههیزکردنی هه‌لۆیستیان به‌دوایاندا بۆ هه‌مان شوێن بنیڕیت.

سه‌باره‌ت به‌م رایه‌ش مامۆستای پێشه‌وا (سید قطب) ده‌لێت:

"ئهو شوێنه‌ ئاوابی‌یه‌ك به‌وه‌ كه‌ خوا دوو نیراوی بۆ ناردوه‌، وه‌ك چۆن موسا و هاروونی برای بۆ لای فیرعه‌و نو تاقه‌كه‌ی ناردوه‌، جا خه‌لكی ئاوابی‌یه‌كه‌ به‌درۆیان خستونه‌ته‌وه‌، خواش سێههم نیراوی بۆ به‌تین كردنی پێگه‌ و هه‌لۆیستی ئهو دوانه‌ی تر ناردوه‌ تاكو جه‌خت بكاته‌ سه‌ر ئه‌وه‌ی كه‌ بێگومان ئه‌وان هه‌ردوکیان دوو نیراوان له‌لایه‌ن خواه‌^(١)".

له‌وانه‌شه‌ ئه‌مه‌ رای پاستر بی‌ت، چونكه‌ ئه‌م رایه‌ له‌گه‌ڵ پۆله‌تی ده‌قه‌ قورئانی یه‌كه‌دا ده‌گۆجی‌ت، بێگومان قورئان به‌و پۆله‌ته‌ دیاره‌ی ده‌قه‌ به‌رچاوخراوه‌كه‌یه‌وه‌ کاری ناردنی ئهو سێ كه‌سه‌ی خستۆته‌ پال خوا: ﴿إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ﴾. به‌م په‌نگه‌ش قورئان ئهو سێ كه‌سه‌ی (به‌ نیراوان بۆ لای خه‌لكی ئاوابی‌یه‌كه‌) له‌قه‌ڵه‌م داوه‌. شیوازی به‌ره‌هه‌تی‌یه‌ش له‌م پوه‌وه‌ ئه‌وه‌یه‌ كه‌ پۆله‌تی ده‌قه‌ قورئانی یه‌كه‌ و هه‌رگیریتو، له‌به‌ر پۆشنایی مه‌سه‌له‌ ئاماژه‌ پێ‌دراوه‌كه‌یدا و ته‌و بیروپا، به‌درکی‌نرینو، له‌و پۆله‌ته‌وه‌ پوو نه‌كری‌ته‌ مه‌جازو هی‌سانی قسه‌وباسی تر، ته‌نها له‌كاتی زۆر پێویستدا نه‌بی‌ت، واته‌ له‌كاتێكدا كه‌ نه‌توانی‌ت یان مه‌حال بی‌ت پشت به‌ پۆله‌تی ده‌قه‌ قورئانییه‌كه‌ به‌سه‌رتی‌ت. ئه‌مه‌ش رێسایه‌کی پاسته‌وانه‌و ده‌رهاوی‌ژراوی رێساكانی ته‌فسیره‌. به‌لام لی‌ره‌داو له‌م چیرۆكه‌دا هیچ ئاتاجی‌كمان به‌ و هه‌رگرتن و هی‌نایی بیروپا و بۆچوونی دی له‌سه‌ر پۆله‌تی ده‌قه‌كه‌ نیه‌، چونكه‌ ئه‌وان چه‌ند نیراوی‌ك بوون كه‌ پاسته‌وخۆ له‌لایه‌ن خواه‌ نیراوان و والله‌ اعلم.

۲- سووربوون له سهر ناردن (فَعَزَّزْنَا بِشَالِثِ):

خو ا ده فرمويټ: ﴿إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِشَالِثٍ﴾ مانای (عززنا: قوينا بشالث) به سى هم نيړراو، ټو دوانه ي ترمان به هيژ كړد، پرسته ي (عززنا) دوو خویندنه وې تيا دايه:

يه كه م: (عززنا) به سووك كړدنې پيتي زای يه كه م، كه مانای (غلبنا) يه و له و ته ي (عزّ) واته (غلب) ه و ه يه.

دووه م: (عزّزنا) به توند كړدنې پيتي زای يه كه م - كه شه دده ي له سهر بيت - به مانای (قوينا) و (شدندا) ديت.

به پي ي خویندنه وې يه كه م - واته به سووك كړدنې پيتي زای يه كه م - مانا كې وای لى ديت كه: (بيگومان هق به هوې نيړراوې سى هم مه و به هيژو دهر كه و تووه و سهر كه و توو بووه، كه همر دوو نيړراوه كې پيش خوې به پاستگو داده نيټ و پشتگيري پاستي پيامه كيان ده كات).

به پي ي خویندنه وې دووه ميش - كه توند كړدنې پيتي زای يه كه مه - مانای ټه و ه يه: ټيمه به لگه و نيشانه ي همر دوو پيغه مبره كې پيشوومان به پيغه مبري سى هم به تين كړدو، هه لويستيانمان به هيژ كړدو، به لگه و نيشانه ي ټه وې سى يه ميشيان بو به لگه و نيشانه كاني همر دوو كيان زياد كړدو به هه لويست و تيړوانيني نيړراوې سى يه م، هه لويست و تيړوانيني ټو دوانه مان توكمه كړد^(۱).

همر دوو خویندنه و ه كه ش له مانادا ليك نزيك و هاوشيوهن.
به لام ټه و كه سه ي به وردې سهرنج له پرسته ي (فَعَزَّزْنَا بِشَالِثِ) ده دات، ويستگه يه كې جواني پروون كړدنه و ه پايده گرټ، ټه و يش لا بردنې به كاربراو (مفعول به) يه له دواي كړدار (فعل) ي (عززنا) وه.

(۱) حجة القراءات، لأبن زنجلة: ۵۹۷.

ئیمام (زه مه خشه‌ری) یش له کتییی (کشاف) هه‌کی خۆی دا پرسایاری له بابته‌ت
حیکمه‌تی ئه‌و پرسته‌یه‌وه کردووه‌و لێی کۆلیوه‌ته‌وه‌و، پاشان گوتویه‌تی:

"مه‌به‌ست له باسی ئه‌و شته به‌هێزکراوه‌و، له‌و پڕ و شوینه جوانه‌ش، که بۆ
به‌هێزکردنه‌که گیراوه‌ته‌به‌ر، بۆ ئه‌وه به‌وه تاکو (هه‌ق) به‌هێزو تۆکمه‌ بیته‌و،
(ناهه‌ق) یش بێ هێزو سه‌رشۆر بیته‌. جا ئه‌گه‌ر گوتاره‌که بۆ مه‌به‌ستی که له
مه‌به‌سته‌کان به‌یده‌ست کرابیته‌، ئه‌وا ئاراسته‌و سیاقه‌که‌شی بۆ ته‌رخان کردووه‌و
پوانگه‌شی به‌ره‌و ئه‌وه‌یه‌و، ئیدی وه‌ها ده‌رده‌که‌ویته‌، که هه‌رچی له غه‌یری ئه‌وه‌یه‌،
په‌ت کراوه‌و توورپه‌راوه‌. هاوتای ئه‌مه‌ش-بۆ غونه‌- وه‌ک ئه‌و وته‌یه‌ته‌، که بلییته‌:
(ئه‌مپۆ سوڵتان به‌ هه‌ق حوکمیدا)، گه‌نگ ئه‌وه‌یه‌ تۆ لیته‌دا مه‌به‌ستی ئاراسته‌کراو
له سیاقی وته‌که‌تدا ئه‌وه‌یه‌، که ناوی (هه‌ق) ته‌بردوه‌، له‌به‌ر ئه‌وه‌ په‌ته‌ت کردۆته‌وه‌
که ناوی (حوکم بۆدراو) و ناوی (حوکم له‌سه‌ر دراو) یش به‌ریت.. گه‌نگ
هه‌قه‌که‌یه^(١)."

جا ئه‌گه‌ر سه‌رنج به‌هینه‌ حیکمه‌تی ناردنی دوو نێراو و پاشان به‌هێزکردنیان به
نێراویکی سێیهم، ئه‌وا دوو ئاماژه‌ی لێ به‌دیار ده‌خه‌ین:

(١) بێگومان (نێراو) به‌ نێراویکی دی به‌هێز ده‌بیته‌، دوو نێراویش به‌ نێراوی
سێیهم به‌هێز ده‌بن، وه‌ک چۆن (موسا) ش له‌ نزاکه‌یدا داوای له‌ په‌روه‌ردگار
کرد، که (هارون) ی برایشی بۆ کۆمه‌ک و پشتگیری لێکردنی له‌ گه‌ڵ خۆیدا بۆ
لای فیرعه‌ون بنییه‌ت: ﴿وَإِخِي هَارُونَ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلْهُ مَعِيَ
رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ﴾ (٢٤) القصص. واته‌: موسا داوی
وه‌رگرتنی ئه‌رکی پیغه‌مبه‌ریتی و په‌وانه‌کرانی بۆ لای فیرعه‌ون، له‌ به‌شیکی
تری نزاکه‌یدا داوای له‌ خوا کردو گوتی: خایه‌، هاروونی برایشم له‌ گه‌ڵدا
بنییه‌، چونکه‌ ئه‌و له‌ کاتی لێدوان و گفتوگۆدا له‌ من په‌وانبێژتیه‌وه‌ به‌ چاکی

مه‌به‌ست ڕوون ده‌کاته‌وه، هه‌روه‌ها تاكو ببيته پالېشتيک بۆ من و به‌راستگۆم دا بنیت له‌لای ئەوان.

بێگومان خواش نزاکی گیرا کردو داواکی بۆ به‌جێ گه‌ياندو، له وه‌لامیدا فه‌رمووی: ﴿قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِأَيِّتِنَا أَنْتُمْ أَمَّا مَنْ أَتَبَعَكُمْ أَلْيَسَ لَكَ الْفُلْيُوتُ﴾ (٣٥) القصص، واته: ئيمه‌ش به‌ هاروونی برات به‌هيژ ده‌كه‌ين و ده‌يكه‌ينه پالېشت بۆ تۆ، ئیدی هه‌ردووكتان به‌لگه‌و نيشانه‌يه‌کی وه‌هاتان پێ ده‌ده‌ين كه به‌هۆيه‌وه نه‌توان ده‌ستتان بۆ دريژكهن و زيانپيكتان لێ بدهن، هه‌روه‌ها به‌هۆی ئەو نايه‌ت و مو‌عجيزه‌ گه‌ورانمانه‌وه كه له‌سه‌ر ده‌ستی موسا به‌دیی ديت ئيوه‌و ئەوانه‌ش كه شويینی په‌يامه‌كه‌تان ده‌كه‌ون و باوه‌ر دينن سه‌ركه‌وتوو ده‌بن.

٢) بێگومان ناردينی نيترای سێیهم، وه‌لامدانه‌ويه‌کی خه‌لكی ناوچه‌كه‌يه له‌سه‌ر ئاكارى به‌درۆخسته‌نه‌وی هه‌ردوو نيتراره‌كه. ئەمه‌ش سووربوونی تیدا به‌ له‌سه‌ر (ناردن) و له‌سه‌ر (گه‌ياندن) و، وانه‌يه‌کی كاريگه‌ری بانگه‌وازييشه. چونكه بانگه‌وازارانی پێی خوا پووبه‌رووی خه‌لكی ده‌بنه‌وه و بانگیان ده‌كهن بۆ پێی راست، له‌وانه‌يه بانگه‌راوان به‌ده‌م بانگه‌وازيشيانه‌وه نه‌چن و، ته‌نانه‌ت به‌ره‌نگاريشيان ببنه‌وه، بۆيه ئەوه‌ی كه له‌سه‌ر بانگه‌وازاران پيوسته، به‌رده‌وام بوونه له‌ كاری بانگه‌وازو، سووربوونه له‌سه‌ر ئامۆژگاری و، گه‌ياندن پيامی خوا، له‌به‌ر ئەوه نايیت (به‌روو وه‌رگيپانی بانگه‌راوان) ئەمان واز له بانگه‌واز بێنن و، ئەركه‌كه پشت گۆی بڤهن و پالێ لێ بدنه‌وه.

٣- مروفبوونی پيغه‌مبه‌ران و، په‌يامی پۆشن:

هه‌رسێ نيتراره‌كه خۆيان وه‌ها ناساندبو به‌ خه‌لكی ئاوه‌دانیه‌كه، كه پێيان گوتبوون ئيمه‌ بۆ لای ئيوه نيتراوین (إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ). به‌لام خه‌لكی ئاوه‌دانیه‌كه يه‌كه‌مین گومان كه له به‌ره‌وپرويان خروشانديان، گومانی (مرۆڤ

بوونی نیرراوان) بوو، له سههر بنچینهی ئەم گومانەش بیرۆپایه کی هه‌له‌یان بنیات ناو، نه‌وه‌بوو وایان پێ راگه‌یاندن گوايه ئەم نیرراوانه درۆزنو، نیرراو نین ﴿قَالُوا مَا أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَمَا أَنزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ﴾ (یس ١٥).

ئەمەیه ئەو گومانە ی که هه‌ر گه‌لێک له به‌ره‌وپرووی پیغه‌مبه‌ره‌که‌یاندایه‌ ده‌ریان بریوه‌و، به به‌ربه‌ستیکی به‌رده‌م برۆپایکردن و باوه‌ر پێهێنانیان داناوه‌و، داواشیان کردوه‌و که ده‌بی‌ت پیغه‌مبه‌ر فریشته‌یه‌ک بی‌ت له فریشته‌کان (ملائکه‌) و، ئیدی باوه‌رپێنانیان به (فریشته‌بوونی پیغه‌مبه‌ران) وه‌ه‌له‌یه‌ساردوه‌و.

مامۆستای پیشه‌وا (سید قطب) یش تیشکی خستۆته سه‌ر گوماری و گه‌مزه‌یی ئەو جو‌ره‌ بۆچوون و داواکاری یه‌و، له‌وباره‌یه‌وه‌ گوتویه‌تی:

"ئەم به‌ره‌هه‌لستکاری یه‌ به‌رده‌وام و چەند باره‌بوانه‌ی خه‌لکی له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی (مرۆڤبوونی پیغه‌مبه‌ران و نیرراوانی خوا)، گه‌مزه‌یی بۆچوون و په‌ی بردنی تیدا په‌نگ ده‌داته‌وه‌، هه‌روه‌ک نه‌فامی و په‌ی نه‌بردن به‌ ئه‌رکی پیغه‌مبه‌رانیشی تیدا ده‌رده‌که‌وی‌ت. چونکه‌ خه‌لکی هه‌میشه‌ له‌و برۆپایه‌دابوون گوايه نه‌ینی یه‌کی شارراوه‌ له‌ که‌سی‌تی و ژیا‌نی پیغه‌مبه‌راندایه‌یه‌و، له‌ پشت ئەمه‌شه‌وه‌ خه‌یا‌ل و ئه‌فسانه‌کان هه‌یه‌، چونکه‌ — هه‌ر به‌ پای ئه‌وان — ئایا — ئەو که‌سه‌ نیرراوه‌ — په‌وانه‌کراوی ئاسمان نیه‌ بۆ سه‌ر زه‌وی؟ ئیدی چۆن خه‌یا‌ل و ئه‌فسانه‌کان ده‌وره‌یان نه‌داوه‌؟ چۆن که‌سی‌تی پیغه‌مبه‌رو نیرراوی خوا که‌سی‌تییه‌کی ده‌رخراو و ساده‌و سانا ده‌بی‌ت که‌ هیچ رازو نه‌ینییه‌کی تیدا نه‌بی‌ت؟ چۆن که‌سی‌تییه‌کی ساده‌و ساکار له‌ که‌سی‌تییه‌کانی نی‌و خه‌لکی بازارو مالا‌ن ده‌بی‌ت؟!

ئا ئەمەیه گه‌مزه‌یی و گوماری ئەو بۆچوون و تی‌فک‌رینه‌، چونکه‌ نه‌ینی و رازه‌کان سی‌فه‌تیکی پێوه‌لکاوی به‌رده‌وامی پیغه‌مبه‌ریتی و په‌یام نی‌ین و به‌م دیمه‌نه‌ ساویلکه‌یی یه‌ مندا‌لانه‌یه‌شه‌وه‌ نی‌ین. راسته‌ که‌ رازو نه‌ینییه‌کی گه‌وره‌و گران له‌ کاری پیغه‌مبه‌ریتییه‌که‌دا هه‌یه‌، به‌لام ئەم رازو نه‌ینییه‌ گه‌وره‌یه‌ له‌ راستی و

حهقیقهتیکی ساناو واقعییدا ڤهنگ ده داتهوه که حهقیقهتی سپاردنی ئامادهباشیی سروشتی و خواکرده که بهو جوړه مرۆفانهی وهک پیغه مبههرا ده سپیریت تاکو ئاماده بن بۆ وهگرتنو له نهستۆنانی سروشی ئاسمانی، ئهمهش له کاتیکیدا که خوا ههلیده بژیریت بۆ وهگرتنی ئهو سروشه سه رسوپهینهو، ئیدی له وهش سه رسوپهین تره که پیغه مبهرو ڤهوانه کراوه که فریشتیهک بیت به گویره ی داواکاری و پیشنیاری خه لکه که -.

په یامه کهش بهرنامه یه کی خوابی یه، که گرژی به شهریی تیدا ده چی، ژیا نی پیغه مبهره کهش نمونه یه کی واقعیانه ی ژیا نه که یه به پیی بهرنامه خوابیه که.. ئهم نمونه واقعییه ی ژیا نی پیغه مبهره کهش داوا له خه لکی ده کات، که بیکه نه سه رمه شقی خۆیان. چونکه خه لکی خۆیان مرۆفن. بۆیه هه ر ده بیت پیغه مبهره کهشیان له مرۆفو گرژی ئاده می بیت، تاکو نمونه یه که لهو ژیا نه یان بۆ به دی بینیت، که خه لکی خۆشیان خاوه نی توانای شوینکه وتنو چا ولیکردنی بن. هه ر له مه شه وه ژیا نی دوا یین پیغه مبهری خواش محمد ﷺ وه نمونه ی راست و دروستی ژیا نیکی مرۆفایه تی خرا وه ته بهر دیده و چاوانی نه ته وه که ی. قورئانی ش - که کتیبی جیگړو هه می شه یی خواجه - لایه نه سه ره کییه کانی ئهو ژیا نه ی به بچو کترین با سی ژیا ننامه و ڤوودا وه کانی ئهو ژیا نه وه - و بهو پیودانگه ش که تاکه لا په ره و ڤووبه ندی پیشان دراوی بهر چاوانی نه ته وه که یه تی به دریژایی سالان و سه ده کان، تۆمار کردوه (۱).

جا نیرا وه کانیش - له م چیرۆکه دا - له ئاست ئهو گومانه ی سه باره ت به مرۆفبونی پیغه مبههرا خروشینرا وه، له ئاست ئهو جوړه تۆمه تبار کردنه ی نیررا وانی ش به تاوانی درۆ کردن، ئه رکی خۆیان له خزمه ت دانیشتوانی ئا وه دانییه که دا به وه ده ستنیشان کردوه، که خوا خۆی ئاگادار و زانیای له حالیا ن و

خوا خۆی ده زانیت که ئەمان نیرراون، هیچ ئەرکیکی تریان له سەر نیه تهنه
 گه یاندنی په یامه روشن و راست و دروسته که ی خوا نه ییت ﴿قَالُوا رَبَّنَا عَلِّمْنَا
 إِلَيْنَا لِمَا نَرْسَلُونَ﴾ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾ یس.

ئەمان له نیرراوان، چونکه خۆی پاک و بێ خەوش خۆی په وانه ی کردوون، هەر
 خۆشی ده زانیت که به راستی ئەوان نیرراون، ئیدی تهنه ئەو زانییه ی خوا،
 شاهیدی بۆدانی خویان، پشتگیری خویان به سه و، هیچ زیانیکیشیان به وه لێ
 ناکه ویت، که خەلکی به درۆزیان دابنێن و به درۆیان بجه نه وه و به ره هه لستیان بکه ن.
 ئەرکی ئەوان له نێو گه له که دا گه یاندنی په یامی روشنی خوا و تیگه یاندنی پروو و
 ئاشکرایه (البلاغ المبین). ئەوان به شیوه یه کی یه کلا که ره وه و بێ پیچ و په نا و به م جو ره
 ده ستیشانکارییه، ئەرکی خۆیان به رامبه ر گه له که یان دیاری کرد.

ئەرکی پیغه مبه ران و ره وانه کراوانیش تهنه به ند نیه له سه ر با وه پێ هێنانی
 خەلکی و به ژور ناچار کردیان بۆ با وه پێنان، ئەرکی ئەوان نه وه ش نیه، که ئیمان
 بجه نه دلێ خەلکییه وه، به لکو تهنه گه یاندنی په یامی روشن و تیگه یاندنی پروو و
 ئاشکرایانه له په یامه که ی خوا.

په یامی خویان پێ ده گه یه نن و به لگه و نیشانه ی گه واه ی دان له سه ریان تۆمار
 ده که ن، پاشان به جێ یان دیلن. ئەو گه له ش تهنه هه لبژاردنی رینگا که یان له سه ره،
 هه لبژاردنی رینگایه که به سه ره به ستی و خواستی ئازادانه و هه ول دان و به دی هێنان،
 جا ئیتر، یان رینگای با وه پێنان به پیغه مبه ران و رینگای شوێنه که وتیان ده گرنه
 به رو، به م هۆیه شه وه سه رده که ون و سه رفراز ده بن، یاخود رینگای بێ با وه پێ و
 به درۆخته وه هه لده بژێرن و له نا و ده چن و سزا ده درێن، له هه ردو و حاله ته که شدا
 هه ر خۆیان، که رینگه که یان هه لبژاردو وه هه ر خۆشیان ده ییت باری
 لێ په سرا و پێیه که له نه ستۆ بگرن و، نه نجامه که شی په سند بکه ن.

جا نه گه ر ئەرکی پیغه مبه ران له لای گه لو نه ته وه کان گه یاندنی په یامی روشنی

خوا بیت پېیان، ئهوا ئهركی ئهوا بانگهوازكارو ئاموژگارو چاكسازبخوانهش، كه شوینكهوتوانی پیغه مبه رانن، هر گه یاندنی په یامه پړشنه كهی خوايه، ئیدی ئه م ئهركهش له گه یاندنی په یامه پړشنه كهدا به جی ده گه نریت.

٤- نه گبه تی.. له پیغه مبه ران و بانگهوازكارانه وه.. نیه

دانیشتوانی ئاوه دانییه كه له ئاست په یامی پړشنی هر سئ نیراوه كهدا، وه لامیان ئه وه بوو، كه پېیان راگه یاندن گوايه ئه مان به هوئى ئه و نیراوانه وه تووشی نه گبه تی و چاره پرهی دین ﴿قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ﴾.

نه گبه تی و به دبه ختېوون (التطير) له عه ره بیدا مانای (تشاؤم) یش ده گرتیه وه. به مانای ئیمه شووم و نه گبه ت بووین له ئیوه وه، به هوئى مانه وهی ئیوهش له نیوماندا چاوه پړئى خراپه و نازارو زیان ده كهین، چونكه ئیوه هیچ سوود و كه لكیكتان بو ئیمه پې نیه.

نیراوه كان به لؤښك (منطق) ېكى باوه پدارانه و متمانه به خو كړدنېكى پروون و ئاشكراوه پویه پرووی ئه و بوچوونه ی گه له كه وه ستانه وه و پېشیان گوتن: شوومی و نه گبه تییه كه له خوتانو ئه و حاله تی بې باوه پریسه تان دایه، نه گه ر به خوتاندا بچنه وه و بیربكه نه وه، به لام وادیاره ئیوه گه لیكى ده ستېلاو و سه ره پړن له خراپه كاریدا ﴿قَالُوا طَيَّرْكُمْ مَعَكُمْ أَيْنَ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ﴾ ١٩ ېس ..

(طَيَّرْكُمْ مَعَكُمْ): واته شوومی و نه گبه تییه كه له خوتان له گه ل خوتاندا یه و، ئه و خراپه و ناهه مواریهش، كه چاوه پړئى ده كهن، به هوئى ئیمه وه نیه، له راستیدا به هوئى خوتانه وهیه .. به هوئى كرده ركان و بیروړاو بوچوونه چه وته كاتانه وهیه. جا هر چاكه و خراپه یه كیش تووشی مرؤف ده بیت، به گویره ی هویه كی دهره كی نیه، تاكو خوی به نه گبه ت بزانیئ لییه وه، یان پېی شووم و چاره پرهش بیت، به لكو له نیو مرؤف خویه وه و، له ناخی دهر وونییه وهیه و به هوئى هر كاریكى خیر، یان شه په وهیه.

جا ئەگەر مەرۆف بههۆی کهسانی دییهوه خۆی به نهگبهت داناو شوومی و بهدبهختیی لێوه بهدی دهکردن، ئەوه دیاره بهرپرستییتی ئەو ئاکامه نالهباره دهخاته ئۆبالی خهڵکی دی، خۆشی لهو بهرپرستییتییه رادهکات. لهبهر ئەوهش دهبینن ئەوان حالهتی شوومی و نهگبهتی له کهسانی دییهوه رهچاو دهکهن، یان تهنانهت له دەم و چاوه روخساری کهسانی تر دا ده یخویننهوه، یان له جیگا کانهوه، یاخود له کات و زه مه نه کانهوه، یان له وشه کانو، له جم و جووله کانی خهڵکیشهوه.

لهبهر ئەم مهسهلهیه و بهپێی واتای ئەم ئایهتیه که ئیسلام شووم بوون به کهسانی دی، یان سل کردنهوه له شووم بوون به کهسانی دیی حهرام کردوه، چونکه ههر مهسهله و حالهتیکی خێر یان شهڕ، که توشی مەرۆف دیت، بههۆی کردوه که یه وه یه تی. ههر ئاکام و سه ره نجامی کیش پرووی تی ده کات ههر بههۆی ئەو کردوه وانه وه یه و، به ئیراده ی خوا و بهپێی سونهت و رێسای خواشه. لهبهر ئەمه ئەو که سانهی، که واده نه رین گوایه نه گبهتی و شومیان تیدا یه و نه گبهتی به خه لک ده گیه نن، هیچ دهستیکیان له وه دانیه و، هیچ ئاکام و شه رینه واری کیش له دوور خسته نه و یاندا بهدی نایهت.

وتهی ههر سێ نیراوه کهش به خه لکی ناوچه که، که پێیان گوته بوون: (طَائِفُکُمْ مَعَكُمْ) مانایه کی تریش ده گیه نه تی، شه ویش هه ره شه کردنه به سزادان، وه که شه ویه پێیان بلین: ئەو سزا و له ناوچوون و مالتویرانییه ی که چاوه ریتان ده کات، بههۆی بوونی ئیمه وه نه، به لکو بههۆی ئەو رێبازی کفر و بی باوه ری یه وه یه که ئیوه په ره و یی ده کهن.

جا ئەگەر ده تانه ویت ئەو مه ترسی و پرو داوه خراپه ی که چاوه ریتان ده کات له سه ر خۆتان لابهن، ئەوا له سه رتان پیوسته شه و ی له نیو دلتان دایه بیگۆرنو، ده ست له کفر و بی باوه ریتان هه لگرن.

ماوه ته وه بلین که بیگومان (شوومی و نه گبه تی) خسته پال نیراوان، ته نه ا

تایبەت به خەڵکی ئەو ناوچەیە نیه، بەڵکو ئەو رێسایەکی گشتیی گەلانی دی بوو و هەلۆیستییکی دیاری کراو و دروستکراویش بوو، چونکە هەرگە لێک، پیڤەمبەرێکیان بۆ هاتبێت، یەكسەر خۆیان به شووم و نه گبەت لهوهوه داناهو، بیزاریی و نه گبەتی و چاره رەشیان له ناست بانگهوازه کهیدا دهبرپوه.

بۆ نمونە ئەو گەلی (سەموود)، که نه گبەتی خۆیان بههۆی (سالمح) ی پیڤەمبەریانەوه- سلاوی لێ ییت- دهبرپوهو، ئەویش وهلامی خزی و هها دهونهتهوه، که شوومی و نه گبەتییه که له خۆیان دایه و، هەر بهو هۆیهشدهوه تووشی بهلا و کارهسات دهبن: ﴿قَالُوا أَطِئْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَئِرْكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ﴾ (٤٧) النمل.

گه له کهی فیرعهونیش، خۆیان به شووم و نه گبەت دادهنا بههۆی موسا و ئەوانه ی له گه لیدابوون، وهك خوا له باره یانەوه دهفرمویت: ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ﴾ (١٣٠) فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيِّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ ۖ أَلَا إِنَّمَا طَّيَّرَهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنْ آكْتَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (١٣١) الأعراف.

کافرانی مه کهکش به هه مان هه لۆیستی خو به نه گبەت و چاره رەشی، پروبه پروی پیڤەمبەری خوا ﷺ دهوهستان، وهك خوا له باره ی ئەوانیشهوه فرمویهتی: ﴿...وَإِنْ تُصِيبُهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۖ قُلْ كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ ۖ قُلْ هَؤُلَاءِ الْقَوْمُ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا﴾ (٧٨) النساء.

جا ئایا هه لۆیستی نه گبەتی و شوومی دهبرپین، تهنها له دژی پیڤەمبەران گیراوه ته بهر؟ نه خیر، بهڵکو ئەمه هه لۆیستییکی هه میشهیییه، که کافران و

دوژمنانی گشت بانگه‌وازکارو په‌روه‌ردیارو چاکسازی خوازێک له گشت کات و ناوچه‌یه‌دا، ده‌ریان‌په‌وه‌.

ئیمامی (زه‌مه‌خشه‌ری)یش هه‌ولێ ئه‌وه‌ی داوه‌، که ده‌روونی کافران و ئه‌و دوژمنانه‌ش شیته‌ڵ بکات، که بێزاری و نه‌گبه‌تی و شوومی خۆیان له‌ده‌ست ده‌ق و شوێنکه‌وتوانی ده‌ق ده‌رپه‌یه‌وه‌، واته‌ (شیکاری ده‌روونی)ی تیا‌دا ئه‌نجام داوه‌ و له‌مباریه‌وه‌ گوتویه‌تی:

"ئه‌وان بۆیه‌ ئه‌و هه‌لۆسته‌ ناله‌باره‌یان هه‌به‌وه‌، چونکه‌ رقیان له‌ ئاینه‌که‌یان به‌وه‌ته‌وه‌، دڵ و ده‌روونی خۆشیان لێی ته‌کیونه‌ته‌وه‌. به‌پێی داب و نه‌ریتی خه‌لکیش، هه‌ر خه‌لکه‌ نه‌فامه‌کان، که هیوا بۆ ئه‌و شتانه‌ی جێی ئاره‌زووی خۆیان، ده‌خوازن و هه‌ر شتی‌کیش له‌گه‌ڵ سروشت و میزاجی خۆیاندا بگنجیت هه‌زی لێ ده‌که‌ن. ئه‌وه‌ش به‌ شووم و نه‌گبه‌تی داده‌نێن، که سلی لێ ده‌که‌نه‌وه‌ و پێیان ناخۆشه‌، جا ئه‌گه‌ر تووشی نيعمه‌تێک، یان به‌لایه‌ک به‌ن، ده‌لێن: له‌سه‌ر به‌ره‌که‌تی ئه‌مه‌، له‌سه‌ر نه‌گبه‌تی ئه‌وه‌" (١).

پێویسته‌ بانگه‌وازکارانیش وه‌لامی که‌سانی خۆ به‌شووم و نه‌گبه‌ت بده‌نه‌وه‌، ئه‌وه‌شیان بۆ روون که‌نه‌وه‌، که بێگومان شوومی و نه‌گبه‌تی به‌خۆیان‌وه‌یه‌وه‌، هه‌ر خراپه‌ و مالدۆزانیه‌کیان تووش بێیت، به‌هۆی بانگه‌وازکاران، یان به‌هۆی بانگه‌وازه‌کانیان، یان به‌هۆی گوتار و بانگکردنیانه‌وه‌ نیه‌، به‌لکه‌ به‌هۆی گومراپی گه‌له‌که‌ و له‌پێی لادانیان و گونا‌هو سه‌رپێچیه‌کانیان‌وه‌یه‌.

پێویسته‌ بانگه‌وازکاران به‌و ره‌نگه‌ی سێ نیراوه‌که‌ له‌گه‌ڵ گه‌له‌که‌یان، به‌ره‌وه‌رووی ئه‌و جو‌ره‌ که‌سانه‌ ببنه‌وه‌، که خوا له‌سه‌ر زاریان فرمویه‌تی: ﴿قَالُوا

طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ اِنَّ دُكْرَكُمْ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ﴾ (١٩) یس ﴿﴾

له م پرستهیهدا وشه‌ی (مصرفون) — که مانای سه‌ره‌پۆو له‌سنور ده‌رچوان ده‌گه‌یه‌نیت،— بێگومان ئه‌وانه‌ن که له کفر یا شیرک یان له فساد و خراپه‌کاریدا، یان له گونا‌ه‌کاری دا، یاخود له خۆ به نه‌گه‌ست داناندا، یان له هه‌ره‌شه‌و گو‌په‌شه‌دا، یاخود له سزاو نازارداندا، له سنور ده‌رچوون، گرنه‌گ ئه‌وه‌یه ئه‌وان له سنور ده‌رچوون و سنووری سروشتی و ئاسایان به‌زاندووه‌.

٥- چه‌کی به‌ردباران و نه‌شه‌نجه‌دان:

خه‌لکی ناوچه‌که چه‌کیکی وایان ئاراسته‌ی هه‌رسێ نێراوه‌که کردبوو، که وایان ده‌زانی گوايه چه‌کیکی کوشنده‌و کاریگه‌ره، ئه‌وه‌ش کاتیک پێیان گوتن: ﴿...لَیَنْ لَّمْ تَنْتَهُوا لَتَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (١٨) یس. به‌م چه‌که‌ش کافه‌ له‌سنور ده‌رچووه‌کانی ناوچه‌که په‌رده‌یان له‌سه‌رباری راسته‌قینه‌ی نه‌ریت و نا‌کاریان هه‌ل‌دایه‌وه‌و، خه‌شم و به‌دکاری و سته‌م‌کاری خۆیان بێ‌په‌رده پێشاندا‌و، شیوازی توند و ره‌ق و نامه‌ردانه‌شیان به‌کارهێنا‌و، سه‌ودا‌و مامه‌له‌شیان له‌گه‌ل ئه‌و نێراوه‌ پێنموونی کارانه‌دا به‌ تۆقاندن و شیواندن و چه‌وساندنه‌وه‌و نه‌شه‌نجه‌دان بوو. بێگومان ئه‌وان به‌ وجودی پێنموونی کارو بانگه‌وازکاران ته‌نگه‌تا‌و بوون‌و، هه‌سه‌له‌ی دیتیان نه‌ما‌بوو، په‌سندیان نه‌ده‌کرد که ئه‌وان له‌نیویاندا هه‌بن. وێرای ئه‌وه‌ش ده‌سته‌وسان و شکست بوون له ئاست به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی لۆژیک به‌ لۆژیک‌و، پووجه‌ل کردنه‌وه‌ی به‌لگه‌ به‌ به‌لگه‌و، پروه‌پروه‌بونه‌وه‌ی بیرو‌ب‌چوون به‌ بیرو‌ب‌چوون. نه‌مه‌ش له‌به‌ره‌ئه‌وه‌ی ئه‌و گه‌له‌ هه‌یج لۆژیک و دانایی و به‌لگه‌و نیشه‌نه‌و بیرو‌ب‌چوونیکی ئه‌وتۆیان پێ‌نه‌بوو، که به‌هۆی ئه‌وانه‌وه به‌ره‌وپووی لۆژیک و به‌لگه‌و بیرو‌باوه‌ری نێراوه‌کان ببنه‌وه. له‌به‌ر ئه‌مه‌ په‌نایان بردۆته‌ به‌ر چه‌که سه‌ره‌تایی‌یه ئاژه‌لییه‌که، چه‌کی هه‌ره‌شه‌وگو‌په‌شه‌و به‌ردباران کردن و سزاو نازارو نه‌شه‌نجه‌دان. په‌نا‌بردنی کافرانی ئه‌و ناوچه‌یه‌ش بۆ به‌ر ئه‌و چه‌که درێدانه سه‌ره‌تایی‌یه، تاکه هه‌لۆیستیکی تایبه‌تی ئه‌وان نه‌بووه به‌ ته‌نها، به‌لکو هه‌مان ئه‌و چه‌که‌شه که

هه‌میشه‌و به‌رده‌وام کافران له‌ دژی په‌یامبه‌ران و نێرراوانی خوا په‌نایان بۆ به‌ردووه‌. ئه‌وه‌بوو کافران له‌ دژی نوح و هود و صالح و ئیبراهیم و لوط و شعیب و موسا-سلاوی خویان لی‌ بی‌ت- به‌کاریان هینا

هه‌ر ئه‌م چه‌که‌شه‌ که‌ دوژمنانی سته‌مکارو به‌دکارو، ده‌سه‌لاتدارانی له‌ سنوورده‌رجوو، له‌ دژی شوینکه‌وتوانی پیغه‌مبه‌ران - له‌ بانگه‌وازکارانو چاکسازی خوازان- به‌کاری دینن. میژووی ئیمه‌ش گه‌لیک غه‌وه‌ی له‌م چه‌شنه‌ی له‌خۆ گرتوه‌ سه‌باره‌ت به‌ به‌کاره‌ینانی ئه‌م چه‌که‌ له‌دژی سه‌ربازانی ئه‌م ئایینه‌. هه‌روه‌ک میژووی نوێ و هاوچه‌رخ، که‌ زۆر که‌س به‌ - لوتکه‌ی گه‌شه‌سهندنی شارستانی‌تی و مه‌ده‌نیه‌ت و پیشکه‌وتن- ی داده‌نێن، چه‌نده‌ها غه‌وه‌ی ناشکرای تی‌دایه‌ سه‌باره‌ت به‌ به‌کاره‌ینانی ئه‌م چه‌که‌ دپندانه‌ سه‌ره‌تایی یه‌ ئاژه‌لیانه‌یه‌ - چه‌کی به‌ردباران کردو ئه‌شکه‌نجهدان و کوشتن- له‌لایه‌ن ئه‌و زۆرداره‌ له‌ سته‌م پۆچوانه‌وه‌ له‌ دژی بانگه‌وازکارانی پێی خوا، که‌ چۆن به‌ شیوازیکی به‌ده‌رو دور له‌ خه‌یاڵ و بۆچوونی مرۆف له‌ دژی مرۆفه‌کان به‌کاره‌ینراوه‌ و هه‌یج که‌سیک له‌و به‌رپا و بۆچونه‌شدا نه‌بووه‌، که‌ ئاوا به‌کاری بینیت. به‌لام به‌کاریان هیناوه‌ و ئه‌و شیوازه‌ دپندانه‌یان گرتۆته‌ به‌ر. ئه‌مان به‌م چه‌که‌ ویستوویانه‌ ده‌نگی حه‌ق کپ که‌نه‌وه‌و، بانگه‌واز بۆ خوا نه‌هیلن و له‌ناوی به‌رن.. ئه‌ی داخۆ سه‌ره‌نجام چی بووینت؟!

بێگومان له‌ ئه‌نجامدا بانگه‌وازه‌که‌ به‌هێزتر بووه‌ و تینی سه‌ندووه‌ و په‌گی داکو‌تاوه‌و، به‌ر‌فراوان بووه‌ و پیشکه‌وتووه‌ و بلا‌وبۆته‌وه‌ و ته‌شه‌نه‌ی سه‌ندووه‌، ئه‌مه‌ هه‌مووی سه‌ره‌پای ئه‌و هه‌موو بارگرانی و به‌ربه‌ست و ته‌له‌زگانه‌ی، که‌ هیناویانه‌ته‌ پێی بانگه‌وازه‌که‌و، سه‌ره‌پای ئه‌و هه‌موو ئازار و نا‌په‌ه‌تی و قوربانیدانه‌ش، که‌ شوینکه‌وتوانی بانگه‌واز به‌رگه‌یان گرتوه‌. چونکه‌ بێگومان بانگه‌واز بۆ پێی خوا ته‌نها به‌ مه‌ینه‌تی و توندوتیژی و تاقیکردنه‌وه‌ و به‌لا و نا‌په‌ه‌تیشه‌وه‌ به‌هێزو تۆکه‌ ده‌بی‌ت.

دیاره‌ ئه‌و سته‌مکاره‌ ئه‌شکه‌نجهده‌رو به‌ردبارانکه‌رو ئازارد‌ه‌رانه‌ش، هه‌میشه‌

له دوایدا تووشی شکست و تیشکان بوونو، له کاتی مردنیشیاندا به نه فرهت کردنو گالته پی کردنهوه نێژراونو، کاتیك بۆ لای خواش گهراونه تهوه، هه موو جوړه سزایه کی خویان چه شتوه.

بیگومان هه ر بانگه وازیك له ئارادا بوویت، تووشی چه کی چه وسانه وه و نازاردان کراوه، هه ر بانگه واز کاریکش له کایه دا بوویت — که بۆ ریی خوا بانگه وازی خه لکی کردی — پوه پرووی چه کی به رد بارانکاری و نه شکه بجه دان بوته وه. هه ر دوژمنیکی نه م ئاینه ش له سه ودا و مامه له ی له گه ل بانگه واز کاراندا و له ده رووی وته ی خه لکی ناوچه که — له م چیرۆکه دا — که چیان به نیراوه کانیان گوتوه، هه ر ئاوی به بانگه واز کارانی گه له که ی خۆشی گوتوه: ﴿لَیْن لَّمْ تَنْتَهُوْا لَنَزَجْمَنَّکُمْ وَلَيَمَسَّنَّکُمْ مِّنَّا عَذَابٌ أَلِیْمٌ﴾.

به لام نه و بانگه واز کارانه ش، که شوین پی هه ر سێ نیراوه که یان هه لگرتوه، به و وته ی نیراوه کان، که پوه پرووی خه لکی ناوچه که ببونه وه، پوه پرووی سه مکارانی گه له که ی خۆشیان ده بنه وه: ﴿قَالُوا طَیْرُکُمْ مَّعَکُمْ اَیْن دُکِرْتُمْ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ﴾ (یس ۱۹).

له گهڵ پیاوه ئیمانداره که، له سه رخستنی ئیڕاوه کان دا

دیمه نی دووهم له چیرۆکی (دانیشتوانی ئاوه دانییه که) له گهڵ ئیڕاوه کاندا، هاتنی پیاوه باوهرداره که به هه له داوان له و په پری شاره وه به مه به سستی سه رخستنی ئیڕاوه کان و، داواکردنی شوینکه و تنیان - که خه لکه که شوینی رپیازه که یان بکه ن- .
(سید قطب) یش هه ردوو دیمه نه که ی روون کردۆته وه و په یوه ندیی نیوان هه ردوو به شه که ی چیرۆکه که شی دیاری کردوو و گوتوو به تی:

"وه لا مدانه وه ی دله داخراوه کان بۆ بانگه وازی پیغه مبه ران هه ر ئاوا بووه .
ئه مه ش نمونه یه که له مه ر ئه و جزره دلانه ی که سووره ته که له گه شتی یه که مدا لیانه وه دواوه و، وینه یه کی واقعیانه ی ئه و نمونه به شه رییه ویناکراوه ی ئه ویش بووه . به لام ئه و نمونه یه کی تر - له دله کان- که دوا ی ئایینی خوا که وتوو وه به په نهانی و له نادیاریشدا له خوا ترساوه، رپیازیکی تری هه بووه و، به ده مه وه هاتنیکی تری پیچه وانه ی ئه و جزره وه لا مدانه وه یه ی بی باوه رانی هه بووه ^(۱)."

له گهڵ سید قطب له شیکاری ده روونی پیاوه که دا

(سید قطب) له به رده م نمونه یه کی چاکه خوازو به ئاکاری وه ک پیاوه باوهرداره که دا، که به ده م بانگه وازی ئیڕاوه کانه وه چوو، هه لۆیسته ی کردوه و، ده روونه پاک و خیرخوازه که ی شی کردۆته وه و، له باره یه وه گوتوو به تی:

((بینگومان ئه وه به ده مه وه چوونی سروشت و فیتره تی ساغی ئه و پیاوه یه بۆ بانگه وازی راست و دروستی حق، که راستگویی و، ساده یی و، گه رمی و، جیگیری و ریکبوونی په ی بردنی تیدایه و، به جیگه یاندنی کارلیک و کاریگه ری به هیزیشه بۆ حه قه روون و ئاشکراکه . ئه م پیاوه ش گوئی له بانگه وازه که گرتوو وه، به پیری یه وه

چووه دواى ئەوێ نیشانەکانى حق و مەنتىقى تێدا بەدیی کردوو، له وتەکانیدا بۆ گەلەکەى ڕەنگیان داوەتەوه.

جا کاتێک دڵیشى هەستى بە حەقیقەتى ئیمان کردوو، ئەم حەقیقەتە لە ویژدانیدا جوولاًو، چى دى توانای بۆ دەنگ بوونی له ئاستیدا نەماوه. ئیدی هەر تەنها له مالى خۆیدا بەو حەقیقەتەوه بە عەقیدەکەیهوه پالێ لێ نەداوەتەوه، له کاتێکدا دەبینیت ئەوا گومپایی و نەفامیی و، نکوولێ له حقو، بەدەرەفتاریش له چواردهوریدا بلاو بۆتەوه. بۆیه بەو حەقەوه، که له ویژدانیدا ڕەگی دا کو تەبوو، که له هەست و شعوریشیدا بزوابوو، هەولێ له گەل گەلەکەیدا، له کاتێکدا ئەوان نێراوانیان بەدرۆ دەخستەوه، نکوولییان له حق دەکردو، بەلێنى سزایان دەداو، هەرەشەیان دەکرد. ئیدی ئەویش - پیاوه باوهردارەکه - لەو سەرى شارەکهوه بە پەلەو بەخێراى هاتوو و هەول دەدات تا کو ئەرکی خۆی له بانگکردنى گەلەکەیدا بۆ لای حقو له دەست پێ هەلگر تێیان لەسەر ستمەکارى بەجێ بگەیهنیت، هەر وەها له بەرەنگار بوونەوهی ئەو دەسدرێژییه بە ناهەق و پڕ له گوناھەشیاندا، که خەریک بوو دەیانکرده سەر نێراوانى خوا. وەك له ڕوایەتى بەسەر هاتە که شهوه دیاره، ئەم پیاوه خاوەنى پەلەوپایه و دەسلالت نەبووه، له ئاست گەلەکەشیدا هیچ هیژێک، یان بەر بەستێکی وەك بوونی عەشیرەتێکی بەدەستەوه نەبووه. بەلام تەنها ئەو عەقیدە زیندووێ نێو ویژدانى بووه، که پالنه‌رى بووه و هیناوتی لەوسەرى شارەوه تا ئەمسەر شار^(١))).

له گەل (ئیمامى رازى) شدا له وتە نەستەق و ڕوونکەر وەکانیدا

ئیمامى (رازى) چەند هەلوێستێکی جوان و دانسقهی له ئاست (سیاقه قورئانى یەکه) دا هەیه و چەند سەرنج و وتەیهکی نەستەق و نایابى لەسەر دەرپرێوه، چەند شیکارو لێکدانەوهیهکی قەشەنگیشى تێدا تۆمار کردوه، هەر وەها لەو (سیاقه

(١) فى ظلال القرآن / ٥ : ٢٩٦٢ - ٢٩٦٣ .

قورئانی)یهو له باره‌ی پیاوه باوه‌رداره‌که‌ی نیۆ ئهم چیرۆکه‌ی قورئانهوه چه‌ند بیروپراو تێپروانیینیکی جوانی هه‌یه‌و، ئیمه‌ش به ده‌سکاری و کورتکردنه‌وه‌وه گرنگترینیان ده‌خه‌ینه به‌ر دیدی خوێنه‌ران..

١- له په‌یوه‌ستبوونی هه‌لۆیستی پیاوه باوه‌رداره‌که به‌و ئایه‌تانه‌ی پیشتری چیرۆکه‌که‌وه دوو رووکار هه‌یه:

رووکاری یه‌که‌م: ئه‌وه به‌دیارخستنی رێبازێک بووه به‌هۆی ئه‌وه‌ی به په‌یامی رۆشن (البلاغ المبین) هه‌و هاتوون، پیاوه باوه‌رداره به‌په‌له هاتووه‌که‌ش باوه‌ری پێیان هێناوه، له‌سه‌ر ئهم بنچینه‌یه‌و له فهرمایشته‌که‌ی خواشدا (من أقصى المدينة/ له‌په‌ری شاره‌وه) ر‌ه‌وانبێژییه‌کی رۆشن و پرشنگذار هه‌یه‌و، ئه‌و مانایه ده‌به‌خشیت، که بێگومان ئاگادارکردنه‌وه‌که‌ی نێرراوان بۆ خه‌ڵکه‌که، گه‌یشتۆته ئه‌وسه‌ری شاره‌که.

رووکاری دووه‌م/ بێگومان ناوێردنی چیرۆکی پیاوه باوه‌رداره‌که به (چیرۆکی نێرراوان-المرسلین-) دلدانه‌وه‌یه‌کی هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خواش محمد ﷺ بووه، وه‌ک چۆن باسکردنی هه‌رسی نێرراوه‌که‌ش دلدانه‌وه‌یه‌که بۆ پیغه‌مبه‌ریش ﷺ.

٢- به نه‌ناسراودانان (تنکیر)ی پیاوه‌که له‌م چیرۆکه‌دا دوو سوود و دوو حیکمه‌تی تێدایه:

یه‌که‌م: بۆ ئه‌وه‌ی وه‌ک به گه‌وره‌دانانیکی کاروباری بی‌ت، واته پیاویکی رێک‌وپێک بووه له پیاوه‌تی و ئاکاری پیاوانه‌دا.

دووه‌م: بۆ ئه‌وه‌ی وه‌ک سوود به‌خشێک بی‌ت بۆ ده‌رکه‌وتنی حه‌ق له‌لایه‌نی نێرراوه‌کانه‌وه، ئه‌وه‌بوو پیاویک له پیاوان، که نێرراوه‌کان هێچ ناسیای و ئاشنایه‌یه‌کیان له‌گه‌ڵیدا نه‌یه، باوه‌ری پێ هێنان، له‌به‌ر ئه‌وه ناگوتی‌ت گوايه ئه‌وان - واته پیاوه باوه‌رداره‌که و نێرراوان- پێشتر به په‌نهانی رێک که‌وتوون له‌نیۆخۆیاندا.

۳- له فهرمایشتهکەى تری خوادا (سَعَى / بهپهله دیت) بهرچاو پۆشنکردنیک بۆ باوهردارانو، رێنموونییهکیشیان بۆ دانراوه، تاکو له بواری ئامۆژگاری و تیگهیاندنی خهڵکیدا ئهوپهڕی کۆشش بخرنه گهڕو، ههولێ بهپهلهو گهڕمو گوپی تیا دا بدهنو، لهم ئاقارهشوه شوین پێی ئهو پیاوه ههڵگرن، که کۆششی ههبووهو به پهله گهیشتۆته شوینهکه.

۴- له فهرمایشتهکەى تریشدا (رَقَوْر / نهی گهلی خۆم) مانایهکی جوان ههیهو ئاماژهیهکه بۆ سۆزو بهزهیی پیاوهکه له ئاست گهلهکهیداو، دانانی بهلگهیهکی تره لهپاڵ بهلگهکانی تردا لهسهه ئهوهی، که ئهو تهنها خێرو چاکهکی بۆ ئهوان گههرهکه.

۵- له فهرمایشتهکەى تریشدا (اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ) بانگهوازیك له پیاوهکهوه ئاراسته ی گهلهکهی کراوه، که پێویسته دوا ی رێبازی نێرراوان بکهون. نهیشی گوتوه دوا ی خۆم بکهون، وهك چۆن پیاوه باوهردارهکهی سهه به بنه ماله ی فیرعهون ئاوا ی بهوان گوتبوو — که له چیرۆکهکی (غافر)دا چیرۆکهکی هاتوه-. ئهمهش لهبههرهوهی ئهم پیاوه لهوپهڕی شارهکهوه هاتوهو، لهگهڵ نێرراوهکاندا نهبووهو لهنێویشیاندا نهبووه. هههه بۆیهش بانگهوازی بۆ شوینکهوتنی پهيامی ئهو نێرراوانه کردوه، که بهلگه ی پۆششی خۆیان پیشانی گهلهکه داوهو رێبازهکهشیان بۆ پروون کردوونهتوه.

۶- له فهرمایشتهکەى تریشدا (اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ) دهرخستنی ئامۆژگاری له فهرمایشتی (اتَّبِعُوا) دا لهگهڵ دهرخستنی ئیمانی له فهرمایشتی (الْمُرْسَلِينَ) دا کۆکردۆتهوهو، ئامۆژگاری کردیشی خستۆته پیش باوههرهینهکه لهبههرهوهی له بواری ئامۆژگاری و رێنموونیدا ئهوه کاریگهرتره.

۷- له فهرمایشتی دواتریشیدا: ﴿اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْتَلْكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ﴾

یس ﴿﴾، واتایه کی چاک و جوان ههیهو، به کارهینانی باشتترین شیوازی که بو گف تو گوژو مشت و مپرو قهناعت پی هینان. له مه شدا پلهیه کی بو قهناعت پی هینانیا دابه زاندوهو، وهك نهوه وایه پی یان بلیت: گریمان وای دانین، گهر نهوان نیڕاوان و پینموونی کارانیش نهبن، بهلام خو پینموونی کراوانی سه ر پیگای راستو زاناو ناگاداری نهو پیگا راستهشن، که به حه قیان ده گه یه نیټ، پاشان خو ئهم نیڕاوانه داوای هیچ کرئو پاداشت و مالو سامانیکتان لی ناکهن، ئهم مه سه له یه ش داواتان لی ده کات و بانگتان ده کات بو شوینکه و تنیانو، به ده مه وه چوونی بانگه وازیان.

۸- له فەرماشته که ی تریشدا: ﴿وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي...﴾ (۲۲) یس ﴿﴾ نهوه چیمه و، بوچی نهو خواجه نه پهرستم، که دروستی کردووم؟!.. له م فەرماشته دا پرسیار کردنیکی به ره له ستکارانه ههیهو، ناماژیه کی تیدایه بو نهو راستیه ی، که مه سه له که له باره ی پهرستنی خوای تاک و ته نهاوهیه و، هیچ پیچ و په نایه کی تیدا نیه و، نهو که سه ی، که خوا ناپه رستیټ، پیویسته هوی پیگری خواپه رستییه که ی دیاری کات. بهلام من- پیاوه باوه رداره که- هیچ پیگرو به ره سټیک نابینم، که پیگه ی خواپه رستیم لی بگریټ.

۹- له فەرماشتهی خوادا — له سه ر زاری پیاوه باوه رداره که-: ﴿وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي﴾ سه رغیچی جوانی دیکه ی تیدایه و، نهوهیه له م وته یهیدا له ئا راسته ی گوتار بو گه له که یه وه چۆته سه ر لی دوان له باره ی خۆیه وه و، حیکمه ت له مه شدا نهوهیه، که حا لی خو ی له بیر نه کردوه و لی په نهان نیه. له بهر نهوه هوکارو به لگه له که سیکی تره وه داوا ناکات، چونکه خو ی زاناو ناگادارتره له حا لو بارودۆخی خو ی.

۱۰- ههروه ها له م فەرماشته دا ﴿وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي﴾ دا، دوو مه سه له ی تری پیکه وه گریداوه: یه که میان نه بوونی هیچ به ره سټیکه، که پیگه ی

باوه‌رهێنان و خواپهرستی لی بگرت (وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ).

دووهم: له ئارادا بوونی ئهو هۆکاره‌ی، که داوای باوه‌رهێنان ده‌کات، ئه‌مه‌ش له فهرمایشتی (أَلَّذِي فَطَرَنِي)، چونکه خوای خالق و کردگار، خاوه‌نی مولکه‌و به‌خشنده‌ی نیعمه‌ته‌کانه‌و، پێیویسته له‌سه‌ر به‌نده‌کانیش بیه‌رستن و سوپاسی بکه‌ن.

۱۱- (نه‌بوونی به‌ربه‌ست له‌پێی باوه‌رهێناندا) ی خستۆته پێش (هۆکاری پالنه‌ری باوه‌رهێنان) ه‌وه. ئه‌مه‌ش له‌ رسته‌ی (وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ أَلَّذِي فَطَرَنِي) داو، نه‌یشیگوتوه (فطرکم)، چونکه خۆی گرن‌گتره له‌ بۆته‌ی مه‌به‌ستی نیو باسه‌که‌دا.

۱۲- گوتویه‌تی (فطرني) و نه‌یگوتوه (فطرکم) بۆ ئه‌وه‌شه، که له‌باره‌ی خۆیه‌وه ده‌دوێت، نه‌ک له‌باره‌ی ئه‌وانه‌وه، پاشان بۆ رێک‌خستنی له‌گه‌ڵ وتیه‌ی (وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ)، که له‌ویدا کاری خواپهرستییه‌که‌ی خستۆته پال خۆی و، ئیدی واشی گونجاندوه‌و رێک‌خستوه‌و، که له‌دروست بوونه‌که‌شیدا —وه‌ک مرۆڤ— ه‌هر باسی خۆی بکات.

۱۳- ه‌ه‌روه‌ها له‌ وته‌که‌ی دوايشیدا (وَالَّذِي تُرْجَعُونَ) ترسو ه‌یوا له‌ (په‌رستنی خوا) له‌خۆ ده‌گرێت، جا ه‌هر که‌سێک، که سه‌رچاوه‌ی گه‌رانه‌وه‌و بۆی چونه‌وه —که‌ خوايه‌— بۆ خۆی بێت، ئه‌وه خه‌ڵک لێی ده‌ترسێت و ه‌یوای لێی ده‌خوازێت.

۱۴- حیکمه‌تیکی نایابیش له‌و ئاوێ لێ‌دانه‌وه‌یه‌یاندا ه‌یه، که ه‌هر له‌ وته‌که‌ی (وَالَّذِي تُرْجَعُونَ) دایه، تا‌کو جیاوازیی نێوان خۆی و ئه‌وان له‌ گه‌رانه‌وه‌و بۆ لای خوا دیاری بکات، چونکه گه‌رانه‌وه‌ی ئه‌م پیاوه‌ باوه‌ر‌داره بۆ لای خوا، وه‌ک گه‌رانه‌وه‌ی ئه‌و گه‌له‌ بێ‌باوه‌ره‌ نیه.

گه‌رانه‌وه‌ی ئه‌و بۆ لای خوا، گه‌رانه‌وه‌ی خواپهرستیکی باوه‌ر‌دار به‌خوايه،

لەبەرئەوه گەڕانەوهی ئەو بۆ پێژنان و نێعمەت وەرگرتنە. بەلام گەڕانەوهی ئەوان، گەڕانەوهی کەسانی کافرو یاخی یە تاكو تووشی لیپرسینەوه و سزاو ئەشکەنجەدان بێن، لەبەر ئەوه گەڕانەوه کەیان بۆ سزا وەرگرتن و پەنجەپۆیی و سوکایەتییه. بەراستی جیاوازیی نێوان ئەم دوو جۆره گەڕانەوهیەش هیجگار زۆرو گەورەیه.

۱۵- لهو و تهیه ی تری پیاو و باوهر داره که: (ءَاتَّخِذْ مِنْ دُونِہٖ ءَالِہَکَ) ناماڑہیک بو ته و اویتیی خوا بهیک گرتن (توحید) هدیہ، چونکہ و تهی (وَمَا لِي لَا اَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي) ناماڑہیک بو بوونی خوا، و تهی (ءَاتَّخِذْ مِنْ دُونِہٖ ءَالِہَکَ) ش ناماڑہیک بو نکوولی کردن له شیک و نه پهرستنی شتی تر.

١٦- له وتەى دواى ئەو پرستەى پێشوشدا (مِن دُونِهِ ءَالِهَةٌ) ئاماژەىەكى نایاب ھەى، دەستەواژەى (مِن دُونِهِ / بێجگە لەو) بە مەبەست گىراوە. جا لەبەر ئەوەى سەلماندی کە (الله) ھەر خۆى تەنھایەو پەرستارویشە، ئىدى ھەر شتێكى تری غەبرى خوا (مِن دُونِهِ / بێجگە لەو)ن، ھەموو ئەمانەش ھاوبەشن لەوەى دروستکراو و لاوازن و ئاتاجیشیان ھەر بەخواىە، لەبەر ئەوە دەبێت ھەموویان عابىدو خواپەرست بن، لەبەر ئەوەى ھەموویان (مِن دُونِهِ / بێجگە لەو)ن، کەواتە ھەموویان لە (مِن دُونِهِ / بێجگە لەو) بەشداریان. ئىدى چۆن لەنێواندا پەرستارو (خواوەند) ھەڵدەکەون.

۱۷- له وته کانی تری پیاوه باوه‌پداره‌که، وتهی (إِنِّتْ ءَامَنْتْ بِرَبِّکُمْ)، له‌م وته‌یه‌شدا قسه بۆ هه‌موان ده‌کات، سا ئیتر له نی‌رراوه‌کان بن، یان له خه‌لکی ناوچه‌که، به‌لام له راستیدا یه‌که‌م پوانگه‌ی وتاره‌که‌ی بۆ خه‌لکی ناوچه‌که ئاراسته ده‌کاتو، بۆیان ده‌سه‌لمینیت که بی‌گومان هه‌ر خوا خۆی به‌روه‌ر دگاریانه.

١٨- لهو وتهی (فَأَسْمَعُونَ) یشدا دهلالهته لهسهر شهوهی، که ئهم وتهیه دواى تێرپامان و بیر لى کردنهوه وتراوه، چونکه بگۆ (متکلم) کاتیك دهبینیت که کۆمهڵیکى بیسهر بۆ وتهکانى ههیه، ئهوا بیرى تیا دا دهکاتهوه.

ههروهها نیازیشی وایه که قسهکانى خۆیان پى بیستیت، تاکو بهلگهیان لهسهر تۆمار کات، شهوش وهك شهوهی پىیان بلێت: ئهوا من ههوالی کرداری خۆم پىدان، تاکو لهمهولا نهلین شهوه بۆچی ئهو مهسهلهیهت لى شاردينهوه؟ خۆ نهگهر بۆت دهرخستینایه ئهوا دوات دهکهوتین.

١٩- مهبهست له بیستن له وتهی (فَأَسْمَعُونَ) دا تهنها بیستنی دهنگه که نه، بهلکو مهبهست لهوه پهسندکردنی بانگهوازه کهو، بهدهمهوههاتنی دهنگی ههقو، چوونه ئێو ئیمان و باوهردارێتییهوهیه^(١).

جیاوازی نیوان ئهم پیاوه باوهردارهو، هاوهلهکهی موسا

دوو پیاوی باوهردار، دوو ههلوێستی ئیماندارانی شایهتی بۆ دراویان گرتۆتهبهر:

یهکه میان/ هاوهلهکهی موسا له سوورهتی (القصص) دا.

دووه میان/ پیاوه باوهرداره کهی نیو ئهم چیرۆکهیه له سوورهتی (یس) دا.

کاتیك قورئان باسی ههریه کهشیانی کردووه، جیاوازییهك له دهبرپین و شیوازی داپشتنی بهسهرهاته کهیاندا بهدی کراوه، بۆ نمونه قورئانی پیرۆز باسی بهسهرهاتی ئهو پیاوهی هاوهلی موسا بووه و لهوسهری شارهکهوه هاتووه بۆ لای، ئاوا دهگێرێتهوه:

﴿وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَمُْوسَىٰ إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ

(١) تهفسیری (رازی) به دهستکاری و کوردکردنهوهوه... بهرگی ٢٦ ل ٥٤١-٦٠.

فَاخْرُجْ اِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾ القصص واته: لهوسهري شارهوه پياويك بهپهله هات بو لای موسا و پي گوت: ئه موسا، ئهوا سهران و دهسه لاتدارانی نهو گهله كۆبوننه تهوه و راويژ دهرباره ي تو دهكهن لهسهر ئهوه ي چوڼ بتكوژن، تو ش لهم شاره دهرچو، چونكه بهراستی من يه كيكم لهوانه ي كه به پهروشي يهوه ئهم ناموژگار يهت دهكه م.

پاشان قورناني پيروژ بهسهرهاتي نهو پياوه باوهرداره ي سوورته ي (يس) ئاوا گپراوه تهوه: ﴿وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَنْفُوهُ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ﴾ يس واته: لهو سهر ي شارهوه پياويك بهپهله هات بو لای گهله كه و گوتي: ئه ي گهلي خو م، دوا ي پهيامي نيرواوه كان بكهون.

لهم گوزارشت (تعبير) انه ي قورناندا تيبيني ئهوه دهكهين، كه دهرباره ي هاوهله كه ي (موسا) باس ي پياوه كه ي پيش خسته وه باس ي نهو شويته ي دواخته وه، كه لييه وه هاتوه، كه ئهوسهري شاره. بهلام دهرباره ي پياوه كه ي سوورته ي (يس) باس ي نهو شويته ي لييه وه هاتوه پيشخراوه و باس ي پياوه كه دواخواه.

جا داخو حيكهت له مه چي بيت؟! بيگومان پيڅخستني وشهكاني رسته كه له نايه ته كه دا به پي شويته ي هاتني نايه ته كه و مهبهسته ديار ي كراوه كه يه تي. بو فونه، له چېړۍ كي (موسا) له سوورته ي (قصص) دا مهبهسته كه ئهويه، ناماژه بو هه لويستي نهو پياوه ناموژگار يكاره بكر يت، كه بهپهله هاتوه بو ئهوه ي (موسا) تاگادار بكاته وه و ناموژگار يشي لهسهر به جي هيشتني شاره كه پي بكات. نيد ي مهبهست نهوه نيه باس ي نهو شويته بكات كه لييه وه هاتوه، چونكه گرنگ نيه، كه ناخو له كام سهر ي شاره كه و له كام لايه وه هاتييت. له بهر نه مه شه ناوي پياوه كه پيش خراوه ... والله اعلم.

له چېړۍ كي دانيشتواني ئاوه دانييه كه ش (اصحاب القرية) له سوورته ي (يس) دا، يه كه م جار مهبهسته كه نهو شويته يه، كه پياوه باوهرداره كه ي ليوه هاتوه، تاكو

ئاماژه بکات بۆ گه‌یشتنی بانگه‌وازی هه‌رسی نێراوه‌که بۆ دوورترین خاڵ له
شاره‌که‌دا که نه‌وه‌په‌ری شاره‌که‌یه. ئه‌ی بۆچی خه‌لکی شاره‌که‌ش به‌ده‌م بانگه‌وازی
نێراوه‌کانه‌وه نه‌چوون له‌کاتی‌که‌دا نزیکیش بوون لێیان؟! که‌واته هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه‌یه
باسی ئه‌و شوێنه‌ی پیاوه‌که‌ی به‌ په‌له لێوه هاتوه‌ خراوه‌ته پێش وشه‌ی پیاوه‌که‌...
والله اعلم.

پێشه‌وا‌ی لێهاتوو (ابن الزبیر الغرناطی) له‌ کتێبه‌ بێ‌وێنه‌که‌یدا (ملاک التاویل)
له‌سه‌ر ئه‌م مه‌سه‌له‌ی پێش خستو و داخستنه‌ی ناوی پیاوه‌کان و شوێنه‌کان،
گوتویه‌تی:

"هاتنی ناوی پیاوه‌که له‌ سووره‌تی (قصص) دا له‌پێش ناوی شوێنه‌که (وَجَاءَ مِنْ
أَقْصَا الْمَدِينَةِ) له‌سه‌ر باریکی ئاسایی خۆیه‌تی، چونکه له‌ بنچینه‌دا په‌له‌ی بکه‌ر
(فاعل) ئه‌وه‌یه پێش که‌وێت و بکه‌وێته‌ دوا‌ی فه‌رمان (فعل)، به‌لام دوا‌خرانی
بکه‌ره‌که (الفاعل) له‌ سووره‌تی (یس) دا و پێشکه‌وتنی (مجرور) له‌ (وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا
الْمَدِينَةِ) ئاماژه‌یه بۆ واتیه‌کی سه‌نگین و ڕێزدار، ئه‌ویش ئا‌کاری به‌رزی ئه‌و
پیاوه‌یه که پێش‌ه‌رکی ده‌کات بۆ باوه‌ر‌ه‌ینان، هه‌رچه‌نده شوێنی نیشه‌جێ‌بوونی
خۆی زۆر دووریشه له‌ شوێنی مشتوم‌ری نێراوه‌کان و گه‌له‌که‌ی، چونکه دووری
مال و نیشه‌تگه هیچ زیانیکی بۆی نه‌بووه، مادام ئه‌و به‌دل له‌ نێراوه‌کانه‌وه نزیکه.
له‌ به‌رامبه‌ری ئه‌مه‌شدا مرو‌فشی بێ‌باوه‌ر، هه‌رچه‌نده خانه‌و ماله‌ی له‌ شوێنی
نێراوه‌کانیشه‌وه نزیک بووی‌ت، به‌لام نزیکیی جێگا‌که سوودیکی پێ‌نه‌داوه.
ئمه‌ش به‌هۆی ئه‌وه‌ی، که بێ‌گومان بوونی کفر و بێ‌باوه‌ری له‌لای کابرای بێ‌باوه‌ر
ئه‌و په‌له‌یه له‌نیوان هۆی و نێراوه‌کاندا دوور ده‌خاته‌وه..

له‌مه‌شدا ئاماژه‌یه‌کی دی بۆ هه‌ردوو حاڵه‌تی قور‌ه‌یش له‌ مه‌که‌که و پشتیوانان
(الانصار) له‌ مه‌دینه‌دا، هه‌یه. قور‌ه‌یشیه‌کان هه‌رچه‌نده له‌پرووی جێ‌ومه‌کانه‌وه له
په‌غه‌مبه‌ری خواوه ﷺ نزیک بوون، به‌لام به‌دل لێی دوور بوون، ئیدی نزیکیی

مالّو لاشه سوودی پێ نه دابوون. به لّام پشتیوانان (الانصار) هه رچه نده دووریش بوون، که چی دووریی شارو شوینی نیشه جی بوونیان پێگریان نه بووه له نزیک بوونه وه له پیغه مبهری خوا ﷺ و له چوونه نیو ناینه که یه وه.

هه لّوئستی قوره شیه کانیش هاوشیوهی هه لّوئستی دانیشتوانی ئاوه دانیه که ی نیو ئهم چیرۆکه یه، هه لّوئستی پیاوه باوه رداره که ش هاوشیوهی هه لّوئستی پشتیوانانی مه دینه یه.

چونکه هاتنی پیاوه باوه رداره که له وه پری شاره وه، غومونه یه که له سه ر ئه وکه سه ی، که مالیشی دووره، به لّام ئه وه زیانی لی نادات و پێگری نه بووه له باوه ره یناندا، باسی دانیشتوانی ئاوه دانیه که ش، غومونه یه که بۆ ئه و که سه ی، که مالّی نزیک بووه، به لّام بانگه وازی راسته وخووشی درێژه ی کیشاوه، ئیدی ئه و نزیکیه له شوینی نیتراوو بانگه واز کارانه وه سوودی پێ نه گیاندوه. هه ر بۆیه ش له رسته که ی سوره تی (یس) دا وشه (مجرور) هکان (اقصى المدینه) پیش بکه ر (فاعل) هکه که وتوووه تاکو واتا به مه به ست گیراوو ئاماغه رداره که به دیی به ییئت. که واته ئه و پیش خسته بۆ بایه خ پێ دانه ^(۱).

وه سف به (پیاویتی) بۆ ستایش و به گه وه رده دانانه

قورئان ئه و باوه رداره ی نیو ئهم چیرۆکه ی به پیاویتی (رجوله) وه سف کردوه. ئهم وه سف کردنه ش بۆ ستایش کردنی و پێزلیانی و به گه وه رده دانیه تی.

زانراویشه، که جیاوازی یه که هیه له نیوان (پیاویتی) و (نیری) دا. چونکه نیری (الذکوره) به رامبه ر می یینه یی (الأنثه) یه. دوو هاوسه ریش نیرو می که ن.

به لّام مه رج نیه هه موو کاتیک له گه لّ حاله تی (نیری و نیروون) دا (پیاویتی) یش هه بیئت، به لّکو ئه مه ته نها بۆ مه زنده کاریی وجودیه تی. بێگومان هه موو

(۱) ملاک التأویل - لابن زبیر / ۲: ۷۵۶ - ۷۵۸ به ده ستکاری و کورت کردنه وه.

نیریکیش (پیاو) نیه. به‌لام هه‌موو پیاویك نێره.

(نیری) سیفه‌تێکی جه‌سته‌یی و لاشه‌یه‌ی و هه‌یچی دی.. به‌لام پیاویتی و پیاوویون ئاماژه‌یه‌که‌ بۆ هه‌یزو زه‌برو به‌رگه‌گرتن و ئازایه‌تی و خۆپراگری، هه‌روه‌ها ئاماژه‌یه‌که‌ و نیشانه‌یه‌که‌ بۆ سیفه‌ته‌ ده‌روونیه‌کان و ئاكاره‌ مه‌عنه‌ویه‌کان، تاییه‌مه‌ندییه‌ ره‌وشتیه‌کان. وادیاره‌ له‌به‌ر ئهم سیفه‌ت و نیشانه‌یه‌، که‌ سیفه‌تی پیاویتی و به‌پیاووانان له‌ پله‌ی ستایش و مه‌دح و ئاماژه‌ بۆکردنایه‌، که‌ خوا فەرموویه‌تی:

﴿وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَمُوسَىٰ إِنَّكَ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ...﴾ (٢٠) القصص ﴿هه‌روه‌ها فەرموویه‌تی: ﴿وَجَاءَ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَىٰ قَالَ يَنْفِرُ أَتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ﴾ (٢٠) یس ﴿هه‌روه‌ها فەرموویه‌تی: ﴿وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ...﴾ (٢٨) غافر ﴿هه‌روه‌ها فەرموویه‌تی: ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ...﴾ (٢٣) الأحزاب ﴿.

هه‌روه‌ها فەرموویه‌تی: ﴿...يَسْبَحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ﴾ (٣٦) رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ...﴾ (٣٧) النور ﴿هه‌روه‌ها فەرموویه‌تی: ﴿...فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَظْهَرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطْهَرِينَ﴾ (١٠٨) التوبة ﴿.

به‌راستی هه‌یج که‌سیکیش ده‌ره‌قه‌تی پیاوان نایه‌ت، هه‌ر پیاوان نه‌بی‌ت، هه‌ر پیاوانیش خۆپراگرو به‌ سه‌باتن له‌گه‌ڵیاندا..

حیکمه‌تێکی دیکه‌ له‌ به‌ نه‌ناسراو دانان (تنکیڕی) پیاوه‌که‌دا

له‌مه‌وێش له‌گه‌ڵ ئیمامی پازیدا دوو حیکمه‌تمان ده‌رباره‌ی به‌ نه‌ناسراو دانانی وشه‌ی (رجل) گوته‌وه‌، یه‌که‌میان بۆ ستایش کردینه‌تی، چونکه‌ به‌ نه‌ناسراو (نکه‌ره‌)

دانان (واته بهبێ ئەلف و لامی مەعریفه) بۆ پێژلێنان و بهگهوره دانانه. دووه میشیان بۆ دوورخستنهوهی تاوانه لێی و، نکوولێ کردنی پێکهوتنی پیشووتری نیوان پیاوه که و نێرراوه کانه، چونکه ئەم پیاوه باوهرداره پیاویکه له پیاوانی شاره که و، پێشتر هیچ ناسیاوی و ناشنایهتییه کی له گهڵ نێرراوه کاندان نهبووه.

بهلام ئیمه حیکمهتیکی تریش له به نه ناسراو دانانی وشه ی (رجل) دا به دیی ده کهین، ئەوهیه: به (نکره) دانانی وشه که لێره دا بۆ شاردنهوه و کورت کردنهوهیه، نهک بۆ دهستیشان کردن و دیاری کردن و پوون کردنهوه.

ئەم پیاوهش پیاویکی نادیاره له نیو پیاوانی ئەو گهله دا، پیاویکی دیاری نه کراو و دهستیشان نه کراو، ئاماژه بۆ نه کراوه. قورئانیش خواستی وابوو، که دیاری نه کات. ئیدی په یوه ندیی به ئیمه وه نیه، که ناوی چی بووه... هه موو ئەم مه سه له نادیار و شارراوانهش، قورئان لێیان بۆ دهنگ بووه. خۆ نه گهر خوا بیزانیایه که خێرێک، یان سوودو که لکێک له دیاری کردنی ئەو مه سه لانه دا ههیه، ئەوا دیاری ده کردن و پوونی ده کردنهوه، به لام زانیویهتی، که هیچ سوودو که لکێکیان تێدا نیه، له بهر ئەوه له سه ر باره نادیا ری و شارراوه که یانه وه هێشتوونییه وه، له جیاتی به ناسراو دانان و (به ئەلف و لامی ناساندن- معرفه) یهش، به (تنوین) واته (به تنوینی به نه ناسراو دانان و به نادیار کردن) هیناویه تی.

له بهر ئەوه هه موو ئەوانه ی هه ولێ زۆریان داوه له دیاری کردن و دهستیشان کردنی ئەو پیاوه دا ئەم ئاماژه یه یان له قورئان و، به هزر و ئاسۆی تێگه یشتندا نه هاتوه، چونکه هه ندیک له وان گوتوویانه، گوایه ئەو پیاوه باوهرداره (یوسفی دارتاش) بووه و، هه ندیکێ تریشیان گوتوویانه (شه معوون) بووه... به لام ئیمه له م ئاماژه یه ی قورئان هۆشیار بووینه ته وه و تێگه یشتووین، که مه به ستی له به نادیا ر دانانی ئەو پیاوه چیه، له بهر ئەمه هه لمان نه داوه دهستیشانی بکهین و، له و پروه شه وه هیچ شتی کمان نه گوتوه.

"إِفْتِءَامَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَأَسْمَعُونَ"

ساتنیکیش له ناست ئەو وتەیه‌ی تری پیاوه باوه‌رداره‌که ده‌ه‌ستین، که گوتبووی: ئە‌ی خه‌لکینه ئە‌وا من باوه‌رم به په‌روه‌ردگارتان هێناو، ئێ‌وه‌ش ئە‌مه‌م لێ بییستن ﴿إِفْتِءَامَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَأَسْمَعُونَ﴾ (٢٥) یس، ساتنیک له ناست ئە‌م وتەیه‌شدا ده‌ه‌ستین، تا‌کو وانیه‌کی کاریگه‌ری ئی‌ماندارانه‌ی لێ وه‌رگرتن، که ئە‌مه‌یه‌:

بێ‌گومان ئە‌م پیاوه به‌رگه‌ری له نێ‌راوه‌کان کردووه‌، داوا‌ی له گه‌له‌که‌شی کردووه‌، که په‌یره‌وییان بکه‌ن، هه‌روه‌ک نامۆ‌زگاریشی کردوون، که پێ‌ویسته ده‌ست له‌و پێ‌بازی بێ‌باوه‌رییه‌ی خۆیان هه‌لگرن.

پیاوه باوه‌رداره‌که، سه‌ره‌تا خۆی ئە‌م وتانه‌ی به‌ کرده‌وه جێ‌به‌جێ کردووه‌، به هه‌لس‌وه‌وتی‌کی کرده‌یی و واقیعه‌یه‌وه (باوه‌ره‌ینان و شوێ‌نکه‌وتنی نێ‌راوان)‌یشی له خۆیدا پێ‌شان داوه‌ و ئاشکرای کردوه‌. داواشی له گه‌له‌که‌ی کردووه‌، که ئە‌وه‌ی ده‌ی‌لێت، بی‌یستو، له حه‌قیقه‌تی کرده‌وه‌که‌شی تێ بگه‌ن.

بێ‌گومان پێ‌شه‌ر نه‌جی‌کی (ئیمامی رازی)‌مان له‌سه‌ر ئە‌و وتەیه‌ی (فَأَسْمَعُونَ) هێ‌نایه‌وه، که گوتبووی ده‌لاله‌ت ده‌کاته سه‌ر ئە‌وه‌ی، که‌وا وتە‌ی ئە‌م پیاوه باوه‌رداره‌ وتە‌ی که‌سی‌کی بیریار و تێ‌فکر بووه‌، نه‌ک له ئاکامی هه‌لچوونیک دا، یان عاتیفه‌یه‌ک، یان خۆ هه‌لقور‌تان‌دنیک‌دا وای گوتبێت. واتای حه‌قیقه‌ت و بنه‌چینه‌ی وته‌که‌شی (فَأَسْمَعُونَ) به مانای: به ده‌م داواکه‌مه‌وه بێتو، به‌چه‌ سه‌ر ئە‌و پێ‌بازه‌ی، که من چوومه‌ته سه‌ری.. به‌لام ئە‌وه‌ی لێ‌ره‌شدا به‌لامانه‌وه گه‌رنه‌گ بێت، تێ‌گه‌یشتنه له حه‌قیقه‌تی هه‌لوێ‌سته‌که‌ی، و پ‌وونکردنه‌وه‌ی ناراسته‌ی شوێ‌ن پێ‌هه‌لگرتنی، و به‌م په‌ه‌نگه‌: بێ‌گومان ئە‌و هه‌نگاوه کردارییه باوه‌ردارییه‌ی پیاوه‌که به مه‌شخه‌لێکی دیار له مه‌شخه‌له‌کانی پێ‌گای خواو، بانگه‌واز بو‌کردنی، داده‌نرێت. چونکه قه‌ناعه‌ت پێ‌بوونه تیۆرییه‌که‌ی (القناعة النظرية)‌ی خۆی به

هه‌لس و کهوتییکی عه‌مه‌لی زاخاو داوه، ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه‌که له‌سه‌ر وزه‌و چالاکی و کارایی ی باوه‌ره‌که‌ی، چونکه قایل نه‌بووه به‌وه‌ی که ئه‌و باوه‌ره‌هێنانه‌ی ته‌نها له‌ بۆته‌ی زه‌ینی تیۆریدا به‌هێڵیته‌وه، به‌لکو خۆی له‌ جیهانی واقیعه‌شدا جیگیر کردوه. هه‌نگاوه‌که‌ی ئه‌و پیاوه باوه‌ر‌داره به‌ هه‌لۆیسته‌ی گه‌وره‌ی باوه‌ر‌دارێتی داده‌نریت، به‌لگه‌شه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که ژيان به‌راستی له‌ چه‌ند هه‌لۆیسته‌یک پێک‌دێت.

پیاوانیش به‌ هه‌لۆیسته‌کانیانوه هه‌ن، نه‌ک به‌ ته‌مه‌نه‌کانیانوه. به‌راستی ئه‌و له‌ کات سه‌ختی و ئالۆزی و موته‌لابوون و تاقی کرانه‌وه‌دا باوه‌ری هێناوه به‌ په‌یامی خوا، دوا‌ی نیراوانی که‌وتوه له‌ کاتی‌که‌دا ئه‌و نیراوانه‌ش لاوا‌زو بێ‌ده‌سه‌لات بوون. به‌م ره‌نگه‌ش پیاوه باوه‌ر‌داره‌که به‌ره‌ره‌کانی هێزه مه‌تریالی (مادی)‌یه سه‌ته‌مکاره‌که‌ی کردوه‌و، باوه‌ره‌هێنانی خۆیشی ئاشکرا کردوه‌و، داوا‌یشی لێ‌کردوون، که هه‌وائی باوه‌ره‌هێنانی بیسته.

ئه‌مه سه‌ره‌رای ئه‌و مه‌ترسییه‌ش، که له‌ به‌رده‌میدا بوو له‌و بڕوایه‌شدا بوو، که تووشی سزاو ئازاری سه‌خت ده‌بێت، ئه‌م هه‌لۆیسته‌شی ده‌بێته گیان له‌ده‌ست دانی و کوشتنی، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا باوه‌ری به‌ نیراوه‌کان هێناوه و ئیمانی خۆی ئاشکرا کردوه‌و، خۆیشی ئاماده‌کردوه بۆ له‌ ئوبال‌گرتنی ئاکامی هه‌لۆیسته‌که‌ی.

له‌وانه‌یه ئه‌م هه‌نگاوه‌ی پیاوه باوه‌ر‌داره‌که به‌بێ په‌روایی دا‌بنریت، له‌وانه‌شه ئه‌و هه‌لۆیسته‌شی به‌ خۆکوشتن (انتحار) و خۆ‌خسته‌ن نی‌و تالوکه‌وه دا‌بنریت. ئه‌مه هه‌مووی له‌لای که‌سانی خاوه‌ن دیدو بۆ‌چوونی ماددی و بازرگانی، واته‌ ئه‌وانه‌ی، که جیهانی ئیمان‌داری و بانگه‌وا‌زیش، وه‌ک جیهانی مال‌و سامان و بازرگانی هه‌ل‌ده‌س‌ه‌نگی‌ن، که چه‌نده قازانج و زیانی تێدا‌یه‌و، به‌پێی ئه‌م بۆ‌چوونه‌ش پێ‌ناخه‌نه سه‌ر کارێک، هه‌تا قازانجی ماددی له‌م دنیا‌یه‌دا لێ‌وه مسۆگه‌ر نه‌ک‌ن.

ئه‌م جو‌ره دیدو بۆ‌چوونه‌ش، له‌ جیهانی ئیمان و بانگه‌وا‌زدا ره‌ت‌کراوه هه‌ل‌وه‌شاهیه‌.. چونکه - هه‌ر سه‌باره‌ت به‌ پیاوه باوه‌ر‌داره‌که‌و، هه‌ر باوه‌ر‌دارێکی

تريش - ئايا باوهړې نه هېناوه و پروای بهو پېياز نه كړدووه و پېى قايل نه بووه ؟ نهى ئيتړ بۆچى باوهړې خۆى ئاشكرا نه كات و گه له كېشى بانگ نه كات بۆ هه مان پېيازو شوين پې هه لگرتنى خۆى ؟ نهى ئايا نيړراوه كانيش ئاتاجيان به كه سيك نه بووه كه پشتگيريان بكات و هاوه لويستيان بيت ؟ ئيدى بۆچى له ده برپىنى نه و هه لويسته بترسين ؟! چ رېگريكى له بهردهم هه لويسته كه دا ههيه ؟ ئايا رېگريه كه مه ترسى و ئازاردان و مهينه تى و سزادانه ؟ نهى داخۆ له كهيه وه ئهم مه سه لانه هوكارى پروو وهرگيرپان بووبن و پرووى باوهردارانيان له ئاست باوهردا وهرگيراييت ، يان داخۆ له كهيه وه گرئ و بهر بهست بووبن و له بهردهم بانگه وازه كه دا كو سپو گرئ كو پيره يان دروست كړديت ؟

پاشان ئهم پياوه باوهرداره - هه ر خۆيه تى كه سوودمهندو سهركه وتووه له حهقيقه ته كه دا به هوئى نه وهى رېگا تازه كهى هه لېژاردووه و ئاشكراشى كړدووه و ، كه سانى تريشى بۆشويته كه وتنى بانگ كړدووه . بهم پېيه ش هه لويستى باوهردارانى ه ئهم پياوه ، وه كه مه شخه لئكى بهرزو دهركه وتووى سه ر رېگاي بانگه واز بۆ خوا ده مينېته وه و ، بهرده وام بانگه واز كارانى دى له لايه نگرتنى حهق و پتوه پابه ندبوونى و بانگه واز بۆ كړدنيدا ، شوين پېى هه لده گرن و دهيكه نه سه رمه شقى خويان . زماغالى يه كيك له وانيش به كه سانى دى ده لئيت : (اِنَّ اَمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُوْا) . حه قيش سه رناكه ويئت و خه لكى ناينا سيئت هه تا ئيمه له گه ليذا نه بين و دواى نه كه وين و باوه ر هېناغان پېى ئاشكرا نه كه ين و ، دهنگه كانيشمان بهرز نه كه ينه وه بۆ گهياندى به گوئى خه لكانى دى و تۆمار كړدى به لگه و نيشانه له سهريان .

جا نه گه ر ئيمه حهق به گوئى خه لكيذا نه ده ين ، كئى دى پېيان بيسيئت و به گوئياندا بدات ؟! نهى نه گه ر ئيمه له نوينه رايه تى كړدى دهنگى حهقدا بترسين ، نهوا كئى نوينه رايه تى بكات ؟! نهى نه گه ر نه و كار هه نه كه ين ، چۆن كارى گهياندى حهق به خه لكى ديته دى ؟ نهى چۆن حهقيان بخهينه بهرچاو ؟ چۆن به لگه و نيشانه يان له سه ر تۆمار بكه ين بۆ دنيا و رۆژى دوايش ؟! بېگومان ژيان خو ش و پاكو ناييته وه

تهنها بهسهرخستنی حهق و بهربههه کانی کردنی ناحهق (باطل) نهییت. پیاوانی باوهرداریش تهنها و تهنها به ههلوێسته ئیمانداریتیه کانهوه دهناسرێن و بهرزو پایه دار دهبن. دهبا ئیمهش ههلوێستی نهو پیاوه باوهرداره بکهینه ههلوێستی ههمیشهیی خۆمان، با هاواره کهی بکهینه هاواری خۆمان، بیکهینه دروشم و ئاگادارینامهی خۆمان (إِنِّیْ ءَامَنْتُ بِرَبِّکُمْ فَاسْمَعُونِ).

پیاوهکه، دواى باوهرهینانی، چیی بهسهرهات؟!

قورئانی پرۆز دهبارهی ئهوهی که پیاوه باوهرداره که، دواى ئاشکراکردنی ئیمانه کهی، چیی بهسهرهاتوه، بێ دهنگ بووه و هیچی لهبارهی دواى نهو مشت و مپانه نهخستۆته پرۆ، بهتایبهتی دواى ئهوهی پیاوه که به گهله کهی خوێ گوتوه: (إِنِّیْ ءَامَنْتُ بِرَبِّکُمْ فَاسْمَعُونِ) ئهوا من ئیمانم بهخوای پهروهردگاری ئیوه هیناو، ئیوهش بیسهرو ئاگادار بن.

قورئان ئهم بێ دهنگییهی له ئاست ههوائی دواتری پیاوه کهدا وهك (بۆشاییهکی هونهری) له نامیزی چیرۆکهکان و نمایشه هونهرییه کهدا، هیشتۆتهوه، بۆ خهیاڵ و نه ندیشهی خۆینه رانی بهجێ هیشتوه تاكو نهو بۆشاییه پر بکه نهوه، ئهمهش له دهرووی بۆچوون و مهزنده کاریانهوه بۆ نهو بهسهرهاتهی دواتر، که پیاوه که تووشی دهییت.

بهپراستی ئهوهی بهسهری هاتوه، پروداوێکی زانراوه و نامۆ نیه، ئهمهش له دهرووی نهو کهش وههوایهوهی، که تیاییدا دهژیاو، له سۆنگهی ناسینی نهو کهسانه وهش، که له دهرووبهری دهژیان. دهنا چ پروداوێک بۆ پیاویک چاوهڕێ بکهین که بیروباوهڕی خوێ لهنیۆ گهلیکی کافرو بێ پروادا ئاشکرا کردوهو، نهو گهلهشی لهوپهڕی ئاماده باشی دان بۆ کوشتاری نیرواوانی خواو پێیان دهلێن: گهر واز لهو قسهو باسانه تان نههینن و کۆتایی پێ نههینن ئهوا بهردبارانتان دهکهین، یان

سزایه کی سهخت و کاریگه رتان له ئیمهوه توش ده بیست ﴿... لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَزَجْمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (یس ۱۸)

به بێ گومان ئهو پیاوه باوهردارهش بهردباران دهکهن، که جوهرهت و چه لهنگی نواندوووه و بهربه کانی کردوون، دیاره ئهویش سزایه کی سهخت و کاریگه ری لهوانهوه توش ده بیست. کهواته ئهم ئاکامه (ناکامیکی چاوه پوان کرا) بووه. بهلام ئیمه هیچ شتیک لهبارهی ئهو ئاکامهوه نالین، لهخۆمانهوه هیچ پرووداوو زانیاریان لهبارهیهوه تۆمار کردوه و گوتوشیان، که ئاواواوا بووه و ئاوی لی بهسه رهینراوه، بهلام تاکه بهلگهیه کی راست و دروست لهسهر ئهو گوتهیهیان نیه، تاکو ئیمهش پشتی پێ بهستین. هه مو ئهوهی که، تۆماریان کردوه، تهنها له ئهفسانه کان و بهسه رهاتی ههلبه سترای جووله که کان — که به دهقه کانی ئیسرا ئیلیات ناسراون — وه رگیراوه. ئیمهش به شیای دانانی، که لهوانهوه وه ریگرین، یان لهوانه شه، کهسانی پێشین — له موسلمانان — ئهم پرووداوه نه زاراوانه ی دواتری پیاوه باوهرداره کهیان، تهنها به گویره ی خهیاڵ و بازنه ی هزی خۆیان تۆمار کرد بیست. ئهم خهیاڵ و بۆچونهش، نابێته باری راستی ئهو پرووداوه ی، که له جیهانی واقیعدا رووی داوه.

بۆیه پێویسته له چوارچێوه و سنووری دهقه قورئانییه کهدا بمیننهوه و لێی لانه دین. چونکه پیاوه که هه رچهنده گه له که ی نازاریان دابیست و سزاو ئه شکه نجهیان پێ گه یان دبیست، لهوانه شه کوشتی بیتیان و گیانیان لێ ده رهیناییست، که قورئان له فه رمایشتی دواتردا ناماژه ی پێ ده کات، که (پێی گوتراوه بچۆ نێو به هه شته وه / قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ) هه رچهنده ئاواشی به سه رهات بیست، بهلام ئیمه هیچ شتیک لهباره ی درێژه و شیکاری به سه رهاته کانی دواتر نالین، که به سه ره پیاوه باوهرداره کهدا هاتوووه و قورئان به راشکاوی په نجه ی بۆ رانه کێشاوه ..

"قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ"

پاڤه کاران (مفسرون)ی قورئان له بهردهم بنچینهی مه بهستی فهرمايشتی (قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ) دا هه‌لۆیسته‌یان کردووه و چهند واتایه‌کی فهرمايشته‌کیان دیاری کردووه. لهم پروهوه هه‌ندیکیان وای بۆچوون، که "به‌ پیاوه‌ که گوتراوه (برۆ به‌هه‌شته‌وه) و فریشته‌کان بر دوویانه‌و به‌راستی خستوویانه‌ته‌ نێو به‌هه‌شته‌وه‌و، ئه‌ویش له‌ حه‌قیقه‌تدا تیی‌دا ده‌ژی. هه‌ندیکی تریشیان وای بۆچوون، که ئه‌و له‌ راستیدا نه‌چۆته‌ نێو به‌هه‌شته‌وه‌، چونکه‌ چوونی باوه‌رداران بۆ به‌هه‌شت ته‌نها له‌ دوای زیندوو کردنه‌وه‌و لێپرسینه‌وه‌ی پۆژی قیامه‌ت، ده‌بی‌ت. بۆیه‌ رایان وایه (ادْخُلِ الْجَنَّةَ) مانای ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نێت، که هه‌والیان پێ‌داوه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی شایسته‌ی به‌هه‌شت بووه به‌هۆی ئه‌و هه‌لۆیسته‌ باوه‌ردارانیه‌وه‌و، مژده‌ی ئه‌وه‌شی پێ‌دراوه، تا‌کو هه‌ر زووتر مژده‌ی پێ‌دري‌ت^(۱)."

ئێمه له‌گه‌ڵ وته‌ی دوهم داين، که ده‌لێن مزگینیی پێش وه‌خت و زووتری پێ‌گه‌یه‌نراوه .. والله اعلم.

بێگومان پیاوه باوه‌رداره‌ که به‌هۆی ئه‌وه‌ی شایانی چوونه به‌هه‌شت بووه، شایانی ئه‌و مزگینیی یه‌ش بووه‌و، له‌جێی خۆیدا بووه بۆی، به‌هۆی هه‌لۆیسته باوه‌ردارییه‌ که یه‌وه بۆی پێ‌ویست کراوه. ئه‌مه‌ش به‌هۆی یه‌ کلابوونه‌وه‌ی خۆی بۆ سه‌ر لایه‌نی حه‌ق و، به‌ربه‌ره‌کانی کردنی ناحه‌ق، شایسته‌ی بووه.

لێره‌شدا هه‌لۆیسته‌یه‌ که ده‌که‌ین، تا بپرسین: ئایا ئه‌و پیاوه له‌ هه‌ل‌بژاردنی ئه‌و رێگایه‌و له‌و هه‌لۆیسته‌یدا زه‌ره‌رمه‌ندو ر‌ه‌نگ به‌خه‌سار بووه، یاخود سوودمه‌ندو

(۱) بر‌وانه ته‌فسیری (قرطبی) به‌رگی ۱۵ لاپه‌ره ۱۹.

سهركهوتوو بووه؟ ئه‌ی چ نرخێکی بۆ باوه‌ڕه‌كه‌ی داوه؟ بێگومان به‌ ژيانی و ته‌مه‌نی و دنیایی، نرخ‌ی بیروباوه‌ڕه‌كه‌ی داوه‌ و ئه‌وانه‌ش هه‌ر به‌خشش و به‌شی خوا بوون.

به‌لام له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌و نرخه‌دا چیی وه‌ده‌ست كه‌وت؟ به‌هه‌شتی ده‌ست كه‌وت — كه‌ ئاوات و نیاز و ئامانجه‌ —، به‌هه‌شت به‌ ژيانه‌ هه‌میشه‌یه‌ی و نيعمه‌ته نه‌بڕاوه‌كانی، تام و چێژه‌ نوێبووه‌كانییه‌وه‌ی ده‌ست كه‌وت.

جا ئایا ده‌شیت ئه‌مه‌ ناو بنییت (زیان)؟ بێگومان ئه‌و پیاوه‌ سوودمه‌ند بوو و سوودیکی فره‌ی ده‌ست كه‌وت، سه‌ركه‌وتوو و بوو، كه‌ سه‌ركه‌وتنیکی گه‌وره‌ی به‌ده‌ست هێنا. به‌ هه‌موو جو‌ره‌ ژمی‌ریاری و پێوانه‌ و ته‌رازوویه‌ك سوودمه‌ند و سه‌ركه‌وتوو بووه، ئه‌ی مه‌گه‌ر به‌هه‌شتی ده‌ست نه‌كه‌وتوو؟ ئه‌ی مه‌گه‌ر پسی نه‌گوتراوه (أَدْخُلِ الْجَنَّةَ)، ئیدی جگه‌ له‌مه‌ چیی تری گه‌ره‌كه‌؟! هه‌ركه‌سی‌کی تریش لایه‌نی حق هه‌لبه‌ژیری‌ت و، لایه‌نگیری ئایینی خوا، سه‌ربازانی خوا بی‌ت و، وابه‌سته‌ی بانگه‌وازی خوا بی‌ت و، به‌رنگاری دو‌ژمنانی خوا ببی‌ته‌وه‌ و، زالی‌ش بی‌ت به‌سه‌ر ئه‌و كو‌سپ و ته‌گه‌رانه‌دا، كه‌ له‌سه‌ر رێبازی خوا تووشی ده‌بن و، نرخه‌كه‌شی به‌ په‌زومه‌ندی خۆیه‌وه‌ دا‌بی‌ت و، باوه‌ری به‌ حیساب و پا‌دا‌ستی خواش بو‌وی‌ت، به‌پاستی ئه‌م جو‌ره‌ كه‌سانه‌ ده‌چنه‌ به‌هه‌شته‌وه‌ و، شایانی با‌سه‌ ئه‌و نيعمه‌ته‌ خۆش و به‌رده‌وامانه‌ی ده‌بن و، فریشته‌كانیش به‌ فه‌رمانی (أَدْخُلِ الْجَنَّةَ) مزگینیی پێ‌ده‌ده‌ن.

" قَالَ يَلَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ "

دوای گه یاندنی مژدهی شایسته بوونی به بههشت، پیاوه باوهرداره که نهو گه لهی خوێ، که ئازاریان دابوو، به بیر دێتهوه و ده لێت: خۆزگه گه له کهم بیانزانیایه، که خوای پهروهردگارم لێم خۆشبووه و کردوومی به یه کێک له پێژلێنـــــراوان ﴿... قَالَ يَلَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ﴾ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَر لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾ یس ﴿...﴾. رافه کارانی قورئان سه بارهت به بنچینه و حهقیقهتی نهو هیوا خواستنهی پیاوه ئیمانداره که، دوو وتهیان ههیه:

یه کهم/ گوتویانه: نهو پیاوه هیوای خواستوه، که گه له کهی بهو حالهی دوایی بزنان، تا کو لهو چاره نووسه باشه شی ئاگادار بن.

دووهم/ گوتویانه: نهو پیاوه بۆیه نهو هیوایهی خواستوه، تا کو نهوانیش به هه مان باوهردی نهوهوه باوهریان بهینایه و، بهو چاره نووسه شی بگه یشتنایه. هه ر له بهر نه مه شه، که زانای به پێژ (ابن عباس) -خوا لێی رازی بیت- گوتویهتی: به راستی نهو پیاوه به زیندوویی و به مردوویی ئامۆژگاری گه له کهی کردوه^(١).

پێشهوا زه مه خشه ری ته گه ری دووه می به راسته داناهو، پشتگیری (ابن عباس) ی کردوه له وته کهیدا، که لێوهی گێپراوه تهوه، له مه شه وه ئاماژه یه کی جوانی ده رهیناوه، که گوتویهتی: "له م ئایه ته دا ئاگادار کرد نه وه یه کی سه خت هه یه و، به لگه یه کیشی تێدایه له سه ر پێویستی شارد نه وه ی ر قو، خۆرا گرتن له ئاست خه لکی نه فامداو، به زه یی هاته نه وه ش به وان ده دا، که خۆیان خست ته نیو کووره ی به دکارانو خه لکانی له سته مدا رۆچووه وه و، هینانیان بۆ ژێر که پری

پزگاربوون، سۆزو پەرۆشی نواندینیش بۆ بهرگری و پاراستنی، بههۆی ئەمانەشەوه خۆ لادان له خۆشخاڵ بوون به کارەساتەکانیان، یان خۆ لادان له دووعا لێکردن، ئەمە گەر نابینێ چۆن ئەم پیاوه باوەرداره هیوای خێرو چاکەیی بۆ بکوژانی خواستوه. بۆ ئەو ستهمکارانەیی که هەر خراپه و بهدکاریان دهرههقی کردبوو له ههمان کاتدا کهسانی کافرو بت پرستیش بوون^(۱).

بەم ڕەنگه پیاوه ئیمانداره که، خۆزگهی ئەوهی خواستوه که گەله کهشی ئەو تاکام و سەرەنجامه باشه بزانن، بهشکم تهسلیم به ئایینی خوا بن. ئەو، گەله کهی خۆی کوشتوویانه، له ناویان بردووه، زیانیکی گهورهیان پێ گهیاندهوه، نهشیانزانیوه که ئەوان بهو کردهوه به خێرو چاکه و سەرەنجامی باشی بۆ دابین دهکهن. راسته که ئەوان ناچاریان کرد که ئەم دنیا به جێ بێڵیت بێ ئەوهی خۆی ناخو داخیشی بۆ ههڵکێشیت، له خۆشی و تام و لهززه ته برارهوه کانی و ژیانه کهم و ناتواوه کهش بێ بهشیان کرد، به لām چوهه نیو ئەو بهههشته گهوره و گرانهوه که نیعمهتی هه میشهیی و ژیانی نه مریی تێدا به.

خێرو چاکهیهکی وه هایان پیشکهش کرد که خۆیان مه بهستیان ئەوه نه بوو هه رگیز نهشیانده و یست تووشی بیت، له بهر ئەمه شه که ئەو پیاوه هیوای ڕێی راستی بۆ خواستوون. ئەوه بوو له ژیا نیدا نامۆژگاریی کردن و له مردنیشیدا هه ر نامۆژگاریی کردن.

﴿يَا عَفْرَىٰ رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرِمِينَ﴾^(۲۷) پس، کهی خوا لێی خوش بوو؟ ئەمە کهی ڕێزی لینا؟ بێگومان دوا ی پشتگیریی کردنی ئایینی خوا، شوێنکه وتنی نێراوان، ڕووبه ڕووبوونهوهی کافران. خۆ نه گه ر هه ر له سه ر بېرو راو قه ناعه ته

(۱) (الکشاف) ی زه مه خشه ری، بهرگی ۳، لاپه ره ۳۱۹-۳۲۰.. که له مه شه وه ڕا شه کارانی دی هه مان دهقی ته فسیریان وه رگرتوه. ڕوا نه (ته فسیری قرطبی) بهرگی ۱۵ لاپه ره ۲۰، ههروه ها به راوردی نێوان هه ردو ته فسیره کهش بکه تاکو له چۆنیه تی ڕونکردنه وه و ڕێککردنه وهی ته فسیره کان ناگادار بیت.

تیۆرییه‌که‌ی ب‌م‌بابیه‌وه‌، ئه‌گه‌ر ئه‌و هه‌نگاوه‌ عه‌مه‌لی و کرده‌یی‌یه‌ی نه‌نایه‌، نایا لیخۆشبوونی خ‌وای ده‌س‌گیر ده‌بوو، به‌و ر‌یژلینه‌ی خ‌واش به‌خته‌وه‌ر ده‌بوو؟

هه‌موو بانگه‌وازکارێکی ر‌ی‌ی خ‌واش ئاوان، ئه‌وه‌ی که‌ پیاوه‌ باوه‌ر‌داره‌که‌ی نی‌و ئه‌م چیرۆکه‌ تووشی بووه‌، ئه‌وانیش تووشیان ده‌بی‌ت له‌ پ‌یناوی بانگه‌وازو ر‌ی‌بازه‌که‌یاندا، به‌لام کاتێک بانگه‌وازکاری ر‌ی‌ی خ‌وا ده‌زانیت خ‌وا چ‌یی له‌ به‌ه‌شت و نی‌عمه‌ته‌کانی و لیخۆشبوون و ر‌ی‌ژلینه‌ن بۆ ده‌سته‌به‌ر کرده‌، ئه‌وا هیوا ده‌خ‌وازیت، که‌ گه‌له‌که‌شی —که‌ ئازاریان پ‌ی‌ گه‌یانده‌وه‌— ئه‌و چاره‌ن‌وسه‌ی بزانه‌، ب‌ی‌ه‌ش خه‌فته‌یان بۆ ده‌خ‌وات، به‌زه‌یی پ‌ی‌اندا د‌یت‌ه‌وه‌، دلته‌نگ ده‌بی‌ت بۆ ئه‌و حال و بارود‌خ‌ه‌یان، هی‌وای ه‌یدایه‌ت و باوه‌ر‌ه‌ینه‌ن و پ‌ابه‌ندی به‌ ئایینی خ‌واوه‌یان بۆ ده‌خ‌وازیت، تا‌کو ئه‌وانیش به‌و خ‌ی‌رو به‌ره‌که‌ته‌ هه‌مه‌جۆره‌ به‌خته‌وه‌ر بن... به‌لام جیا‌وازی نی‌وان ئه‌م دوو هه‌ل‌وێسته‌ ئاسمان و ر‌ی‌سمانه‌.

له‌ناوبر‌دنی دانیش‌توانی ئاوه‌دانیه‌که‌

دانیش‌توانی ئاوه‌دانیه‌که‌، بانگه‌وازیان ب‌یاوه‌ر‌ه‌ینه‌ن ر‌ه‌ت کرده‌وه‌ و به‌ده‌میه‌وه‌ نه‌چ‌وون، ن‌یر‌اوه‌کانیشیان به‌درۆ خ‌سته‌وه‌، ئازاریان دان، سته‌م‌یک‌ی گه‌وره‌شیان له‌و پیاوه‌ کرد، که‌ باوه‌ری پ‌ی‌ان ه‌ینا. له‌وانه‌شه‌ ن‌یر‌اوه‌کان و پیاوه‌ باوه‌ر‌داره‌که‌شیان کوشتی‌ت.

جا به‌ه‌وی ئه‌و تا‌وانه‌ گه‌ورانه‌وه‌ خ‌ویان خ‌سته‌ به‌ر سزاو تو‌له‌ی سه‌ختی خ‌وا، سزا‌که‌ش به‌ خ‌ی‌رای به‌ریان‌که‌وت. ئه‌وه‌بوو خ‌وا ه‌یچ سه‌ربازێکی له‌ فریشته‌کان له‌ ئاسمانه‌وه‌ به‌ مه‌به‌ستی له‌ناوبر‌دنیان بۆ نه‌نارد، به‌ل‌کو هاواریکی توند (ص‌ی‌حه‌)

گرتنی و ده‌سه‌ج‌ی له‌ناوی بر‌دن، وه‌ک خ‌وا له‌باره‌یان‌وه‌ فه‌رمویه‌تی: ﴿وَمَا أَرْزَلْنَا

عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُزْلِلِينَ ۝٢٨﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا ص‌ی‌حه‌

وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خ‌م‌د‌ون ﴿٢٩﴾ یس ﴿٣٠﴾

يېڭومان ئەم ھاوارە توندو لەناکاوەی ئاسمان لەناوی بردن و ئەوانیش خامۆش و کپ بوونەو وەك چۆن ئاگر لەدواي داگیرسان و کڵپە سەندنی دەکوژیته‌وه و خامۆش دەبیته‌وه، ئیدی هەموویان وەك چەند لاشەییەکی سارد و سپریان لێهات دواي ئەوێ زەوییان بە جم‌وجوول و هەلسووپان و بەدکاری و کفرو فەساد جەنجال کردبوو. هەروەها خوا چەندان گەل و ھۆزی بێ‌باوەری تری بەو جۆرە سزایە گەیاندووە:

بۆ غوونە گەلی (سەموود)، کاتیڤ پێغەمبەری خوا (صالح) -سلاوی لى بىت-
 بە درۆخستەو، حوشرە کەیان سەرپرې، وەك لەبارەیانەو، فەرموویەتی: ﴿وَاحْذَرُوا
 الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِئَرِهِمْ جَثِيمِينَ﴾ (٦٧) ٦٨... ﴿كَانَ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا﴾ (٦٨)
 هود. واتە: بە سزای دەنگ و هاوارە توندە کە ئەوانەى سته‌مکار بوون سزاداران و
 لەناوبران، ئىدى لەنىو خانە و مالى خوياندا کپ و خامۆش بوونەو و وەك ئەوەیان
 لى هات کە گوايە هەر تىیدا نەزىابن.

گهلی (مهديه) یش کاتیک (شوعه یب) یان به درو خسته وه، هه مان سزایان تووش
 بوو، وهک خوی مه زن له باره ی ئه وانیشه وه فهرموویه تی: ﴿...وَأَخَذَ الَّذِينَ
 ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جثثًا ﴿٩٤﴾ كَانَتْ لَمْ يَغْنَوْفَهَا إِلَّا بَعْدَ لَمَدَيْنَ كَمَا
 بَعَدَتْ ثَمُودُ﴾ ٩٥ هود، واته: به هه مان سزای هاواره به هیزه که ئه وانیه
 سته مکارو کافر بوون له نیوبرانو، وایان لئ هات که له نیو خانه و مالی خو یاندا به
 سهر دهم و چاویاندا تهخت بن و بکه ون و ناوا کپو خاموش ببنه وه و ناسه واریشیان
 نه ما، وهک ئه وه ی ههر تییدا نه بوو بن. ده ی ههر ته فروتونا بن گه لی مه دیه نو
 دوور بن له ره همه تی خوا، وهک چۆن گه لی (سه موود) یش پیش خو یان له و ره همه ته
 دوور بوون و که وتنه بهر سزاو نه فرینی خوا.

دیسان گہ لی (لوط) یش ہہ مان سزایان بہرکہ وتوہ: ﴿فَاَخَذَهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ﴾ ﴿٧٣﴾ فَعَلَعْنَا عَلَيْهِمْ سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ الْحَجَرِ ﴿٧٥﴾

واته: هەر له بهر به بیان و له گهڵ هه لاتنی خۆردا کهوتنه بهر نه پهی هاواره گه وره و تونده کهو، به زبیری و نزمیی ولاته که یاغان وهك یهك لی کردو تهخت کردو، له ئاسمانیشه وه بهردی تۆکه می به ئاگر سوور کراوه مان به سهردا بارانن.

ههروه ها ده رباره ی له نیوبردن (عاد) و (سه مود) و (قارون) و (فیرعه ون) و (هامان)، خوا فەرمویه: ﴿وَعَادًا وَثَمُودًا وَقَدْ بَيَّنَّا لَكُم مِّن مَّسْكِنِهِمْ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ﴾ (٣٨) وَقُرُونٌ وَفِرْعَوْنٌ وَمَنْعٌ وَقَدْ جَاءَهُمْ مُّوسَىٰ بِآلِیْنَتٍ فَأَسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ (٣٩) فَكَلَّا أَخَذْنَا بِذُنُوبِهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ

الْأَرْضِ وَمِنْهُمْ مَّنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (٤٠) العنکبوت ﴿٤٠﴾. واته: به بیر خۆتانى بێننه وه چۆن خوا گهلانى (عاد) و (سه مود) ی له ناو برد، ئه مهش دواى ئه وه ی - وهك له دیتنى ئاسه واری که لاهه کانیاو ولاته و پیرانبوو که ئیانه وه ده رده که ویت- که خوا نیڕاوانی خۆی وهك بۆ ناردن و باوه ریاو به خوا نه هیئاو، شه یتانیشت گونا هو یاخی بوونی بۆ پارازند بوونه وه تا کو سووربن له سه ر کفر و به دکاری و، ئیدی هه ر شه یتانیشت له پری پاست و ئاینی خوا لای دابوون و دلو چاوی کویر کردبوون، له کاتی کدا ئه وان به رچاو پوشت کرابوون و له حاله تی تی گه یشت و توانای بیسن و وه رگرتنی ریبازی پاست دابوون، به لام هه زیان له پتی پاست و تی گه یشت نه بو. ههروه ها ئه ی پیغه مبه ر ﷺ باسی قارون و فیرعه ون و هامانیان بۆ بکه، ئه وه بوو (موسا) - سه لامی لى بیت- له لایه خوا وه نیڕا بۆ لایان و، ئه ویش به به لگه و نیشانه دیاره کا ئمانه وه چو بۆ لایان و داواى باوه ره یئنان به خوا، په ی ره وکردنی ریبازه پاسته که ی لی کردن، به لام ئه وان له سه ر زه ویدا گه وره و لووت به رز بوون و سوور بوون له سه ر کفر و سه رکێشی و

وَمِنْهُمْ مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَّنْ أَغْرَقْنَا... ﴿٤٠﴾ الْعنكبوت ﴿٤٠﴾. جا نه‌گهر بیرسیت و بلیت: بۆچی خوا له جەنگه‌کانی به‌درو خه‌نده‌قدا سه‌ربازانی خۆی — له فریشته‌کان- بۆ له‌نیوێردنی کافران ناردوو؟ منیش له وه‌لامتان ده‌لێم: بێگومان تاکه فریشته‌یه‌ک بۆ ئهو ئهرکه به‌س بووه، چونکه بێگومان گوندو شاره‌کانی گه‌لی (لوط) به په‌رێک له باڵی (جبریل)ی فریشته‌ی خوا له‌نیو براون، ولاتی (سه‌مود)یش به‌هاواریکی توندی ئهم فریشته‌یه له‌نیوچوون، به‌لام خوا فه‌زل و پێژیکی زۆرتری له هه‌موو پڕویه‌که‌وه به‌پێغه‌مبه‌ری دواين محمد ﷺ و زیاتر له پێغه‌مبه‌ره گه‌وره‌کانی تری خاوه‌ن عه‌زمه‌کانیش (اولو العزم) دابوو، له هۆیه‌کانی که‌رامه‌ت و به‌هێزکردنیش هۆی بۆ په‌خساندبوو، که پێشتر بۆ که‌سی تری نه‌په‌خساندبوو، یه‌کێک له‌و هۆکارانه‌ش، ناردنی سه‌ربازانی خۆی بوو له ئاسمانه‌وه. له‌م فه‌رمایشته‌ی کۆتایی چیرۆکه‌کی نیو سووره‌تی (یس)یشدا، که فه‌رموویه‌تی: ﴿وَمَا أَنزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ﴾ ﴿٢٨﴾، وه‌ک ئه‌وه وایه، که بیه‌رموایه: بێگومان ناردنی سه‌ربازان له‌و کاره هه‌ره گه‌ورانه‌یه، که هه‌یج که‌سیکی تر —جگه له‌خۆت ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر- شایسته نیه‌و، بۆ غه‌یری تۆش ئه‌و کاره ناکه‌ین^(١).".

به‌لام پێشه‌وا‌ی زانا (سید قطب) حه‌کمه‌تیکی تری له‌سه‌ر (له‌ناوێردنیان به‌و هاواره به‌هێژه) و له‌سه‌ر (نه‌ناردنه‌ خواره‌وه‌ی سه‌ربازان له ئاسمانه‌وه بۆ سه‌ریان) دیاریک‌کردوو، گو‌تویه‌تی:

"لێره‌دا —له‌م کۆتاییه‌ی چیرۆکه‌که‌دا- درێژه‌ی به‌ وه‌سف‌ی له‌ناوچوونی گه‌له‌که نه‌داوه، ئه‌مه‌ش بۆ به‌که‌م گر‌تنی ئه‌و گه‌له‌ خۆیانو، بۆ به‌جوو‌ک‌کردنه‌وه‌ی بوون و جوو‌دیان، هه‌ر ته‌نها هاواریکی به‌هێز هاتوو و د‌ل و ده‌روونی دامر‌کاندوونه‌ته‌وه‌و

خامۆشی کردوون. ئیدی په‌رده به‌سه‌ر دیمه‌نه پر له‌ ده‌رده‌سه‌ری و پيسوایی و زه‌لیلی به‌که‌ياندا داده‌دریته‌وه^(١).

جا کاتێک بپاری خوا -بۆ له‌ناوبردنیان- ده‌رچووه‌و، سزاکه‌یان پێ گه‌یشته‌وه، بێ‌توانا بوون له‌ به‌ره‌و‌روبوونه‌ویداو ئه‌و هه‌موو کفر و فساد و به‌دکاریانه‌یان سوودیکی پێ نه‌داون، که‌سێکیشیان به‌دی نه‌کردوه، که‌ له‌ جیاتی خوا بیانپاریزیت و پشتگیریان بکات. هه‌واره‌ تونده‌که‌ یه‌ك جار بووه‌و، ده‌سه‌به‌جێ هه‌موویان که‌وتوون و هه‌ك سووته‌مه‌نی ئاگریکی کوژاوه‌ سارد و خامۆش بوونه‌ته‌وه. ئیدی نه‌ زال و سه‌رکه‌وتوو بوون و نه‌ به‌خته‌وه‌رو سه‌رفراز، به‌وپه‌ری سه‌رشو‌ری و پيسابوونی‌شیا‌نه‌وه ئه‌م دنیا‌یه‌یان به‌جێ‌هێشته‌وه، له‌کاتێکدا پێشتر هه‌ر خۆیان بوون که‌ هه‌ره‌شه‌و گو‌ره‌شه‌ی سزاو ئازاردانیان ده‌کردو به‌ نێ‌راوانی خویان ده‌گوت: ﴿...لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَزَجِّجَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (١٨) یس. نای چهند لاوازه‌ مرو‌ف...!! نای چهند بێ‌ده‌سه‌لات و ده‌سته‌وسانی‌شه له‌ ناست قه‌ده‌ری خوا کاتێک به‌ری ده‌که‌وێت.

نای کافرانیش چنده‌ گیل و نه‌قام و ساویلکه‌نو، واده‌زانن گوايه زۆر به‌هێزن، که‌چی له‌به‌رده‌م خوادا لاواز و پيساو سه‌رگه‌ردان و په‌نجه‌پۆن، ئه‌وان ده‌ستدریژی ده‌که‌نه سه‌ر بانگه‌وازی خوا، نکوولی له‌ ئایینه‌که‌ی ده‌که‌نو، نێ‌راوانی خوا و پیاوچاک و بانگه‌وازکارانی ئازار ده‌ده‌نو، گومانیشیان وایه گوايه له‌ سزای خوا قوتار ده‌بن، ئیتر به‌و هۆیه‌شه‌وه ئاکامی سته‌مکاری و به‌دپه‌فتاری و تاوانبارییان ده‌چننه‌وه، هه‌ر ئه‌مه‌شه‌ سونه‌ت و پێ‌سای خوا له‌سه‌ر له‌ناوبردنی گه‌لی کافران که‌ به‌هۆی له‌ سته‌م پۆچوون و بێ‌باوه‌ربوونی‌انه‌وه ده‌یانگری‌ت، له‌ سه‌ره‌نجامی ئازاردانی هه‌لسو‌راوانی خوا و خۆشه‌ویستان و پیاوچاکانی‌شیه‌وه‌یه‌تی.

(١) سید قطب- في ظلال القرآن / ٥ : ٢٩٦٤ .

"يَحْزَنُ عَلَى الْعِبَادِ"

پێش نهوهی چیرۆکی دانیشتوانی ئاوه دانییه که به جی بیلین، چهند ساتیکیش راده وهستین له ئاست به دوا داچوونی قورئان له سهر ئهو چیرۆکه و، له سهر سزادانیان به دهنگی هاواره تونده که، تاکو چهند وانهیه کی هه می شه یی و، په ندیکی کاریگه ری لێ ده رها وێژین..

خوا له کۆتایی چیرۆکه دا فرمویه تی: ﴿يَحْزَنُ عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ (٣٠) ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ﴾ (٣١) ﴿وَإِنْ كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ﴾ (٣٢) یس، واته: ئای چهند داخیکه گه وهیه له سهر ئهو عه بدانه که به سه رکیشی و به دبه ختی خویان پیغه مبه رانیان به درۆ خستۆته وه و، هه ر پیغه مبه ریکیان بۆ چووبیت سووکایه تی و گالته یان پی کردوه.. ئه ی ئایا - قورپه یش و هه موو کافرانی سه ر زه مین- نازان که ئیمه له پێش ئه واندا چهن دین گه لو نه ته وه ی ترمان له نیو بر دووه که وایان ده زانی بۆ لای ئیمه ناگه رپننه وه و تووشی سزاو لیپرسی نه وه نابن.

مامۆستای پێشه وا (سید قطب) ده رباره ی پروو کرد نه وه ی ئه م به دوا داچوونه، گو تویه تی:

"داخ و هه سه رت کار دانه وه یه کی ده روونییه له سهر حالیکه مه ی نه ته بار و جی ی ناخ و که سه ر، مرۆفیش هیچ ده سه لاتیکه ی له به را مبه ریدا نیه، ته نها ئه وه نه بیته که ناخ و هه سه رته که هه لکیشیت و له ده روونیدا ئازار بکیشیت. خوای پاک و بێ خه وشیش هیچ هه سه رته یێک بۆ ئهو جوژه عه بدانه هه لئا کیشیت، به لام بریاری وایه، که حاله تی له ناوچوونی ئهو عه بدانه شایسته ی هه سه رت کیشانی ئه وانه یه، که به بیستنی هه وائی له نیوچوونیان ناخیان بۆ هه لده کیشن. ئه مه ش بارودۆخیکه

خه مناك و پر داخو كه سهره و خاوه نانی به چاره پرهشی و به دبەختی و به لای گه وړه ده گه یه نیت. ئای كه به راستی هه سهرته له سهر ئه و عهبدانه: ئهوان ده رفه تی خو رزگار کردنیان بۆ ره خستراوه و، به لام پرویان لئ وه رگپراوه، ئهوان به چاوی خو یان ئاسه واری له نیوچوونی گهلانی دوا برپای پیش خو یان ده بینى و كه چى به وردى سه رنجیان لئ نه ده داو سوودیان لئ وه رنه ده گرت. خواش ده رگاكانى ره هه تی خو ی —جار له دواى جار— له پړى ناردنى پیغه مبه رانه وه بۆ ده خستنه سهر پشت، كه چى ئهوان خو یان له ده رگاكانى ره هه ت دوور ده خسته وه و، ره فتارى ناشایسته یان به رامبه ر به خوا ده نواند^(۱).

بیگومان کافرانی سته مکار په ند له و پرو داو و کاره ساتانه وه رناگرن، كه به سهر كه سان و گهلانى پیش خو یاندا هاتوه .. په ند له میژوش وه رناگرن، به وه پهرى ساویلکەیی و نه فامی و بی باکییه وه مامه له له گه ل بانگه وازکارانى ئاموژگارو چا كه خوازا ده كهن، سته میان لئ ده كهن و سزا و نازاریان ده ده نو، ته نانه ت ده یان كوژن. ئیدی سوننه تی خواش له مه ر سزادانیان شیوا و ده بیئت و، خوا ده یان گریت و له ناویان ده بات و خانه و مال و نیشته گیان بۆ ویران ده كات.

دیاره ئه و كافره زۆردار و مله پورانه به هۆی ئه و گه مژهبی و ساویلکەیه تیانه وه شایانى هه سهرت و به زه یی پیادا هاتنه وه به حالیان و ناخ و هه سهرت بۆ هه لكیشانن، ئای چ هه سهره تیكى گه وړه یه له سهر ئه و عهبدانه (يَحْسِرُهُ عَلَى الْعِبَادِ).

كافرانی هه ركاتیك رپیازی راست و شوینكه وتوانی هه قیان به درۆ خستیه ته وه، ئه وه هه میشه شیوازیكى به رده وامی كافران بووه له گشت كات و سه رده م و ناوچه یه كدا.. دیاره سووكایه تی کردنیان به پیاوچاكان و شوینكه وتوانی خواش هه ر شیوازیكى هه میشه یی یان بووه. به لام پشتگیریی کردنى خواش بۆ شوینكه وتوانی خو ی و رزگار کردن و سه رخستنیان هه ر شیوازیكى خوا یی و

(۱) سید قطب- في ظلال القرآن / ۵: ۲۹۶۶- ۲۹۶۷.

پهروهردگاریتییی خۆی بووه، وهك چۆن لهناوبردنی كافران و وێرانکردنی ناوچهكانیان
شیوازو سوننهتیکی تری خوایی بووه.. دهی سا خۆزگه گهلهكهمان دهیانزانی كه
لهنیو دهچن و دهشیانزانی كه بانگهوازاكارانی پێی خوا دهكهونه بهر لیخۆشبوونی
خوا و پهزامهندیی و نازو نیعمهتهكانیان پێدهدری. ﴿قَالَ يَلَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ

یس ﴿٢٦﴾

چیرۆکی ههشتهم

چیرۆکی خاوهنانی چالهكه

(اصحاب الاخدود)

ئاماژه كانی سووره تی (البروج)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ۝١ وَالْيَوْمِ الْوَعْدِ ۝٢ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ۝٣﴾ قِيلَ أَصْحَابُ
 الْأَخْدُودِ ۝٤ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ۝٥ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝٦ وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ
 ۝٧ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٨ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
 وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝٩ إِنَّ الَّذِينَ فَنُّوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا
 فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ۝١٠ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ
 جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ۝١١ إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ۝١٢ إِنَّهُ هُوَ بَدِئُ
 وَيَعِيدُ ۝١٣ وَهُوَ الْغَفُورُ الْودُودُ ۝١٤ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ۝١٥ فَعَالِمًا يُرِيدُ ۝١٦ هَلْ أَنْكَ حَدِيثُ
 الْجَنُودِ ۝١٧ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ۝١٨ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ۝١٩ وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ۝٢٠ بَلْ
 هُوَ قُرْءَانٌ مَجِيدٌ ۝٢١ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ۝٢٢﴾

پوختهی مانای نایه ته کانی ئەم سوورته

به ناوی خواى به خشندهى میهره بان

سویند به ناسمانی جێی ئەستیره کانو، به پۆژی به لێن له سەردراو (قیامەت)و، به شاهیدو، شاهیدی له سەردراو. به کوشت چن و نه فرە تیان لى بێت خاوه نانی چالە گه وره که که ناگریکیان تیدا کردوه، ناگریکی پر له سووته مه نی و بلیسه که کۆمه لیک که سی خاوه ن باوه رپان تیا دانا بۆ ئەوه ی بیانسوێنن و، خوشیان له سەر که ناره کانی چالە که دانیشتبوون بۆ دیتنی دیمه نی سوتانی ئیمانداره کانو به م په نگه سزایان دهدان. ئەم سزایه شیان ته نها له سەر ئەوه دهدان که باوه رپان هینا بوو به خواى ده سه لاتدارو ستایش کراو، ئەو خوایه ی که خاوه نی مولکی ناسمانه کانو زه وییه و، هەر خواش شاهیدو ناگاداری هه موو مه سه له یه که. بێگومان ئەو که سه زۆردارانە ی که به و په نگه سزای پیاوو ئافره ته باوه رداره کانیان دابووو پاشان ته به یان نه کردو په شیمان نه بوو یونه وه، سزای دۆزه خ چاوه ری یانه و، سزای ناگریکی به تین و سوێنەر. ئەوانه ش که باوه رپان به خوا هینا وه و کاری چاکیان کردوو، به و به هه شته پاداشت ده درێنه وه که جۆگه و پووباره کان به ژیریدا ده رۆن، ئەمه ش سه رکه و تنیکی گه وره یانه. به راستی زه بری په ره ردگاری تۆ زۆر توندوتیژه، هەر ئەو خوایه شه که له سه ره تادا یه که م جار مڕۆف دروست ده کات و پاشان زیندوو ی ده کاته وه. هەر ئەو یشه لی بۆرده و میهره بان. خاوه نی ته خت و تاراجی گه وره یه و، خواستی له هەر کارێکی ش بێت ده یکات. ئایا پیت گه یشتوو به سه رهاتى له شکرو سه ربازه کانی فیرعه ون و سه مود، که چ پالەوان و قاره مانێکیان هه بوو، زۆر که س له ترسی ئەوان هه لده له رزی، که زۆر له ئیوه به هیزتر و ده سه لاتدار تر بوون، به لām به هۆی به دکاری و بێ باوه رپی خویانه وه خوا له ناوی بردن. جا ئەوانه ی کافرو بێ باوه ر بوون هه میشه له سه ر ئاکاری به درۆدانانی په یامی خوان و ده یانه ویت قورئانیش به درۆ له قه لām بده ن. خواش له هه موو کاروباریکیان

ئاگادارهو به ئاگاداری و زانستی خۆی چوارده‌وریانی ته‌نیوه، -چونکه به‌راستی ئهم په‌یامه‌ی که ئه‌وان به‌درۆی داده‌نیئ، درۆ نه‌یه- به‌لکو قورئانیکی گه‌وره‌و به‌ها‌داره‌و، له له‌وحی پارێزراوی خۆیدا پاراستویه‌تی.

چهند ئاورێك له ئایه‌ته‌كانه‌وه

سووره‌تی (البروج) که سووره‌تیکی کورتی مه‌که‌یه‌ی یه، وه‌ك (سید قطب) له‌باره‌یه‌وه ده‌لێت: "پراستییه‌کانی عه‌قیده‌و، بنه‌ماکانی تیروانیی باوه‌رداران، وه‌ك چهند مه‌سه‌له‌یه‌کی گه‌وره ده‌خاته‌ پووو چهندین پ‌ۆشنایی به‌ شه‌وق و دوور مه‌وداشیان له‌پشت مانا و حه‌قیقه‌ته‌ پراسته‌وخ‌ۆ و گوزارشت لێکراوی ده‌قه‌کانییه‌وه، ده‌خاته‌ سه‌ر، ته‌نانه‌ت تا وای لێ‌دێت که هه‌ر ئایه‌تێک له‌م سووره‌ته - ته‌نانه‌ت هه‌ندێک جار هه‌ر وشه‌یه‌کیش له‌ وشه‌کانی ئایه‌ته‌که‌ی- خه‌ریکه‌ کلا‌ور‌پ‌ۆژنه‌یه‌ک له‌ حه‌قیقه‌ت له‌سه‌ر جیهانی‌ک بکاته‌وه که هه‌موو پارچه‌و لایه‌نه‌کانی دژ به‌یه‌ک و لێ‌ک داب‌راون^(١)".

ئهم سووره‌ته‌ش چیرۆکی خاوه‌نانی چال‌ه گه‌وره‌که (اصحاب‌ال‌اخذود) ده‌خاته‌ پوو، که باب‌ه‌تی سه‌ره‌کیی سووره‌ته‌که‌یه. دیاره هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌و شی‌وازه قورئانی یه‌شه که چیرۆکه‌کانی تری پیشینانی پێ خراونه‌ته‌ پوو. به‌پێ‌ی ئهم شی‌وازه‌ش - زۆر‌جار- به‌ ئانقه‌ست په‌ل بۆ هه‌ندێک شیکار و ورده‌کاری چیرۆکه‌که ناهاو‌یت، بۆ نمونه وه‌ك دیاری‌کردنی ناوی پال‌ه‌وانانی چیرۆکه‌که‌و، شو‌پ‌ین و سه‌رده‌می پووداوه‌کان، دیسان هه‌ر له‌و شیکار و ورده‌کاری و دیمه‌ن و وێستگانه‌ی تری چیرۆکه‌که هه‌نده‌ باس ناکات ته‌نها به‌و را‌ده‌یه نه‌بی‌ت که په‌ند و نام‌ۆزگاریی لێ‌وه ده‌ردێن‌رێت.

سووره‌تی (بروج)یش چیرۆکی (خاوه‌نانی چال‌ه گه‌وره‌که‌ی) به‌م په‌نگه خست‌ۆته‌ پوو، ئیمه‌ش چهند هه‌ل‌وێسته‌یه‌کی کورت و خه‌را ده‌نوێن‌ین له‌ئاست ئه‌و (ئایه‌تانه‌ی

ئهم سوورتهدا)، که ده‌بارهی چیرۆکه‌که هاتوونو، پاشان هه‌ندیک له‌و ئاوێردانه‌وه‌و ئاماژه‌و سه‌رنجه‌ سودبه‌خشانه‌ی لێ ده‌ردێنین.

سویند خواردن له سوورته‌که‌دا

١- سوورته‌که‌ سه‌ره‌تای چیرۆکه‌که‌ی به‌ دۆخیکی گه‌وره‌ ده‌ست پێ‌کردووه‌، که دۆخی سویندخواردنه‌و، سوینده‌که‌شی به‌ چوار شت تیا‌دا خوراوه‌:

أ/ سویند به‌ ئاسمانی خاوه‌ن که‌لو (ئه‌ستێره‌/برج) که‌ان خواردووه‌، ناوی سوورته‌که‌ش له‌و وشه‌یه‌وه‌ وه‌رگیراوه‌، دیاره‌ ((ئاسمانیش هێجگار گه‌وره‌و پان و به‌رینه‌و، که‌لوو برجه‌کانیشی گه‌وره‌و قه‌به‌ن، له‌وانه‌شه‌ مه‌به‌ست له‌ وشه‌ی (بروج) ئه‌ستێره‌ گه‌وره‌کان، یان که‌شکه‌لانه‌ زه‌به‌لاحه‌کان بی‌ت، یاخود مه‌به‌ستی له‌ جیگه‌و پی‌نگه‌ی ئه‌و هه‌ساره‌و ئه‌ستێرانه‌ بی‌ت، که‌ له‌ هات و چۆی نی‌و پانتایی ئاسمانیاندا لێیان‌ه‌وه‌ دێ‌ن و ده‌چن. به‌ هه‌ر حال سایه‌ی گه‌وره‌یی و زه‌به‌لاحی، جیگه‌ی بایه‌خ پێ‌دانه‌که‌ش، هه‌ردوو تی‌پروانی‌و واتا‌که‌ش ده‌گرێ‌ته‌وه‌))^(١).

ب/ سویندی به‌ رۆژی به‌لێ‌ن له‌سه‌ر دراو (اليوم الموعود)یش خواردووه‌، که‌ رۆژی (قیامه‌ت)ه‌، که‌ خوا به‌لێ‌نی به‌ باوه‌رداران له‌سه‌ری پێ‌داوه‌.

ج/ سویندی به‌ شایه‌تیش خواردووه‌، له‌وانه‌شه‌ مه‌به‌ست له‌ شایه‌ته‌که‌، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بی‌ت، که‌ خوا ده‌یکاته‌ شاهی‌د له‌سه‌ر نه‌ته‌وه‌که‌ی، وه‌ک له‌ سوورته‌ی (الفتح)دا له‌باره‌یه‌وه‌ فه‌رموویه‌تی: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ (٨ الفتح) .. له‌وانه‌شه‌ (شاهی‌د) له‌م سوورته‌دا، هه‌ر شاهی‌دێ‌کی دی بی‌ت، که‌ خوا له‌ رۆژی قیامه‌تدا بی‌کات به‌ شایه‌ت و به‌لگه‌.

د/ ههروهها سویندی به شاهیدی بۆدراو (یان بینراو/مشهود)یش خواردوه، لهوانهیه مهبهست له بینراوهکەش (المشهود) پۆژی قیامت بێت، چونکه ههموو خەلکی بینەر (شاهیدی) دهبن و ئامادهی پۆژی لیپرسینهوهکە ی دهبن، وهك خواش له سوورەتی (هود) دا لهبارەیهوه فهرموویهتی: ﴿...ذَلِكَ يَوْمٌ جَمْعٌ لِّهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ﴾ ١٠٣ هود. لهوانهشه مهبهست لهو کارو کردهوانه بێت، که شاهیدی لهسەر مرۆف دهدهن، که خاوهنانی کردهوهکان له پۆژی قیامتدا دهیانبیننهوه.

ئهم چوار مهسهله گرنگو گهورهیهش، دهبنه سههرهتایهکی باش بۆ لێدان لهسەر چیرۆکی (خاوهنانی چاله گهورهکه)، چونکه به ویناکردنی کهشیکێ تاییهتی دهست پێدهکەن و پێخۆش دهکەن، که پروداوهکانی چیرۆکهکی تیا دا پیشان دهدریت.

مامۆستای پیشهوا (سید قطب) دهبارهی ئهو کهش و بارودۆخه، که پێخۆشکەری پیشاندانی چیرۆکهکەن، گوتویهتی:

((ههموو نهمانه ﴿وَالسَّمَاءَ ذَاتِ الْبُرُوجِ﴾ ١ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ ٢ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ

﴿٣﴾ البروج﴾ پێك دهگەن، تاكو گشتیان له دانانی سیبهری بایه خدان و كۆرو كۆبونوه و گهورهیی یهكهدا پێك بگەن و، سیبهرهكەش بگههه سهه ئهو کهش و بارودۆخه، که تێیدا پروداوی ههلهکەندنی چاله گهورهکه و کارهساتهکه پیشان دهدا. ههروهك ئاماژه بۆ ئهو بواره بهرفراوان و ههمهلاینهش دهکەن، که پروداوهکە تیا دا دناوه، حهقیقهتهکەشی تیدا ههلهکەسهنگینریت و، حیساب و لیپرسینهوهشی تیدا دهپالئوریت. ئهمهش له باری زهوی گهورهتره، له مهودای ژیا نی دنیا و ماوه دیاریکراوهکەشی دوورتره ١)).

هه ندیک له سیفه ته کانی ده سه لاتداره سته مکاره کان

۲- ﴿قُلْ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ﴾: (خاوه نانی چاله گه وره که) ئه و سته مکاره بی باوه پانه ن که له سه ره زه وی چاله گه وره که یان هه لکه ندووه و، پاشان ناگریکیان تیا دا کردۆته وه و، باوه پدارانی گه له که ی خۆیان تی فری داوه و، ئنجا به سه ریانه وه پاوه ستا نو و سه یری ئه و دیمه نیه یان کردووه که ئاگر لاشه کانیانی ده سوتاندو ده خوارد. له م ئایه ته دا دووعایه کیش له و سته مکارانه کراوه - که دووعای کوشتنه - و ده فه رمو یت: هه ر به کوشت چن و بکوژرین خاوه نانی چاله گه وره که.. ئه م دووعایه ش له خوا وه لییان کراوه و، دووعایه کیش له خوا وه بکریت هه ر به جی ده گات و هیچ ده ربا زیکی تری نیه. پاشان دووعالی کردنی خوا له سه ر ئه وان به کوژان- به لگه یه کی دیاره له سه ر درنده یی و پیسی و چه په لئی تاوانه که یان و، به لگه یه کیشه له سه ر زۆرداری و له سته مدا رۆچوونیان که بووه ته هۆی توو ره بونی خوا و، ئیدی خواش دووعای کوشتنی لی کردوون.

۳- ﴿النَّارِ ذَاتِ الْوُفُودِ﴾، له م سو ره ته دا وشه ی (النَّار) له جیات ی (الاخدود) هاتو وه، (الْأُخْدُودِ) ﴿النَّارِ ذَاتِ الْوُفُودِ﴾، ئه مه ش ئاماژه ده کات بۆ گه وره یی و زه به لاهی ی ئه و ئاگره ی که له چاله گه وره که دا کردوویانه ته وه و، که به لگه یه له سه ر پا ده ی رق و کینه یان له دژی باوه پداران، ئه ویش به هۆی کردنه وه ی ئاگره که و زیاد کردنی و کلپه پی سه ندنی تا کو ناحه زانی خۆیانی پی له نیو به رن و، به وه ش ئاسو ده بن.

۴- ﴿إِذْهُمْ عَلَى أَعْقُدٍ﴾، بێگومان ئه و سته مکارانه له سه ر هه ر چوار لیواری ئاگر ی ناو چاله گه وره که دانیشتبوون و ته ماشای دیمه نی ئه و مرۆقه باوه پدارانه یان ده کرد که به ئاگره که ده سوتان و، دانیشتبوون بۆ خۆشی و ئیسراحه تی خۆیان و چیژ وه رگرتن له و دیمه نه. جا ئایا دیمه نی سووتاندنی باوه پداران به ئاگر

هۆكاريكه بۆ دىتنو تەسەلای دل؟ ئايا ئەو ھە جىي خۆشى و رابواردنە؟ ئەى چى دەلىت لىبارەى ئەم جۆرە كەسانەو؟ ئايا ئەوانە مەوژن؟ ئايا ھىچ شەككىيان لە ھەست و سۆزو بەزەبى تىادا ماو؟ بەراستى ئەوان ھەموو شەككىيان لە ھەست داو و بوونەتە چەند ئامرازىكى بىگيان و مردووى وا كە ھەست و شعورىيان لە ھەست داو. بەلام ئايا ئەو سەمكارانە ھەر خۆيان بوون كە سەبىرى دىمەنەكەيان دەكردو خۆشەيان لە سووتاندنى باوەر داران دەبىنى. بىگومان ئەوانەى ئەو كەردەو ھە دەكەن، سەمكارو بەدەرەفتارانى تەرش شوین پىيان ھەلەگەرن، لەم دىنایەدا زۆرن. مەژووش بەتەبىھەتى مەژووى ھاوچەرەخ-چەندىن غەمەى دەرندایەتى و تەقەنەرى لەو جۆرە سەمكارانە تەمەركەردووە كە لە مەیدانەكان و ژوورەكانى ئەشكەنجەداندا دانىشتوون و تەسەلای دلەيان بەو ھاتووە كە سەبىرى دىمەنى ئەشكەنجەدانى و ھەشەبەیانە و تەقەنەرانەى مەوژە باوەر دارەكان بکەن.

۵- ﴿وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ﴾، بیگومان نه‌وان بینهری پروداوه‌که‌یان بوون و ته‌ماشای نه‌شکه‌نجه‌دانی باوه‌پداران و سووتاندنیان به‌شاگر کردووه. نه‌مه‌ش مانای وایه که لایه‌نگرانیان له‌شه‌للاق لی‌ده‌ره‌د‌ر‌ن‌ده‌کان ته‌نها به‌پ‌پ‌دان و په‌زامه‌ندی و قایل‌بوونی نه‌و سته‌مکارانه نه‌و کرده‌وانه‌یان کردووه. بیگومان نه‌وان ته‌ماشای نه‌شکه‌نجه‌دانه‌که‌یان به‌په‌زامه‌ندییه‌وه کردووه، به‌ویه‌ری بایه‌خ و گرنگییه‌وه چاود‌یری ماوه‌ی سزادانه‌که‌شیان کردووه.

وشه‌ی (شهود) له سوورته‌ی (بروج) دا

وشه‌ی (شهود) و وشه لی داتا شراوه کانی تری، چوارچار له سووره تی (بروج) دا هاتووه، دوو جاریان له (شاهد و مشهود) دایه، که به پیی مانا گشتیه که یان هه ریه که له پیغه مبه‌ری خوا ﷺ که شاهیده که بی‌تو هه‌ر شاهیدیکی تریش

دهگرێتهوه، ههروهها پڕۆژی ئامادهبوونی قیامهت و ههه کارو کردهوهیهکی بینراوه و پیشان دراوهی تریش، که (مشهود) ه دهگرێتهوه.

تییینی دهکهین، که وشهی (شاهد) (اسم فاعل)ه، وشهی (مشهود) (اسم مفعول)ه.

جاریکیش دهبارهی خاوهنانی چالهکه هاتوه، که شاهیدی نهشکه نهجهدانه که بوون، بینان چۆن باوهردارهکان بهئاگر دهسوتینرین ﴿وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ﴾.

له جاری چوارهمیش دهبارهی دیتو ئامادهبوونی خواجه لهو جهنگه و ههه جۆریکی تری هاوشیوهیدا، چونکه ههه خواجه، که خاوهنی ئاسمانهکان و زهوییه، بینهرو ئاگاداری ههه موشتیکه.

لهو ئایهتهی دوايشدا مانای (شهید) بۆ خوا نهوهیه، که بیگومان شاهیده لهسهه نهو تاوانه گهورهیهی ستهمکاران و، شاهیدیشه لهسهه خۆپاگریی باوهردارانی لهسهه ئاینهکهیان، شاهیدیشه لهسهه پاداشت دانهوهی باوهرداران و، سزادانی کافران و ستهمکاران.

گوناهێ باوهرداران دهههقی ئهوان

ئاخۆ گوناهێ نهو باوهرداران هه چی بیته، که ئاراستهیی سزادان به ئاگر بوون؟ ئاخۆ تاوانیان هه چی بیته؟ ئهه بههه تۆمهتبار کراون؟

وهلامی ئهه پرسیارانه له فهرمایشتهکهی خوادایه: ﴿وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝۸ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝۹﴾ البروج، بیگومان تاکه گوناهێ نهو باوهرداران له لای گهلهکهیان

ٺهوبه‌بووه، ڪه باوه‌ريان به‌خوا هيٺاوه. ڄا ٿايا باوه‌ر به‌خواهيٽان ٺهوه گوناوهيهه، ڪه خاوه‌نه‌ڪهي له‌سهر لڙمه بڪريٽ؟ ٺهي ٿايا مروڦي خاوه‌ن باوه‌ر گوناوهباره؟ ٺهي له بنج و بناواندا پيٽناسهي گوناوه چيه؟

بیگومان گوناھ: بیباوه‌پی و سته‌مکاری و سه‌رییچی کردنه له فرمانی خوا.
 ئەی داخوا چۆن هه‌موو چه‌مک و پێوه‌رو ته‌رازوو‌ه‌کان له‌لای گه‌له‌ کافره‌که‌ی
 (هاوه‌لانی چاله‌که) هه‌لگه‌پانه‌وه؟ ئەی چۆن به‌ چاویلکه‌ مه‌تریالی (ماددی)یه
 جاهیلی و لاده‌رانه‌یه‌ش بۆ هه‌ردوو چه‌مکی (ئیمان) و (کفر)یان پوانیه‌؟
 تاکه‌ تاوانی پیاوه‌ باوه‌رداره‌کان و ئافره‌ته‌ باوه‌رداره‌کان لهم چیرۆکه‌دا، به‌ندایه‌تی
 کردنیانه‌ بۆ خوا، خۆدانانه‌ به‌ به‌نده‌ی خوا و ملکه‌ج بوونیانه‌ بۆ خوا، خۆ
 سیاردنیشیانه‌ به‌ خوا.

(به لای کافرانیشده) همه تاوانیکی قیژه ونه و تۆمه تبارکراوانیش شایسته ی
ئوهن، که ئه و چالۆ ژیزه مینه گه و رانه ی نیو ناخی زه وییان بۆ هه لکه ندریت و
ناگریان تیادا بکه نه وه، به زیندوویی هه لیانده نه ناویان، تاکو لاشه کانیان
بسوتیت و گیانیان ئاوا تیادا ده رچیت.

به‌راستی وادیاره به‌پی‌ی دابو نهریتو ریساو یاسای نهو گه‌له کافره، نه‌مه سزایه کی عادیلانه‌یه له هه‌مبهر (نهو تاوانه دزیوه‌دا)!!

بیگومان بی باوه‌پیی و کافر یوونی ئەو گەلەو لەپڕی لادانیان و سەتەمکاری و بەدکاریشیان وایان لێ کردبوون، کە راستییەکان هەلگێژنەو، مەسەلەکان بشیوێنن و ساخەکارییان تێدا بکەن، و، حەق بکەن بە ناحەق، و، ناحەقیش بکەن بە حەق، بەم پێوەرە چەوتەش سزای خەلکی باوەردار بدەن لەسەر باوەرداری و بەندایەتی بۆ خوا، و، جێگیربوون لەسەر ئیمان و خواپەرستی، هەر بەم پێوەرەشیان پاداشتی بی باوه‌پیی و گومرایی و سەتەمکاری و بەدپەرەتاریی بدەنەو و شوێنکەوتوانیان خەلات بکەن. کافران بەردەوام لەسەر ئەم پێوەرەن، و، میژووی کۆنی مەروفاپەرستی و

میژوووی دوینی نزیك و، میژوووی تازهش چهندهها نمونهی دزیویان لهم بارهیهوه تۆمارکردوه، که ئهم جوړه یاسایانهی تیا دا پیادهکراوه. بهراستی کهسان و گهلانی باوهردار گهلیک دهردهسهری و مهینهتی و کویرهههری و بهدبهختییان بهدهست نهو یاسا کویرانهیهوه چهشتوهو، چهندهها کهسیشیان به گیان و خوین و لاشه و مال و سامانیانهوه بوونهته قوربانی.

پاشان ئایهته که چهند سیفهتیکی وهك (بالادهستی خوا - العزیز) و (شایستهیی سوپاسگوزاری و ستایش - الحمید) و (خواهه ندرایتیی مولکی ئاسمانهکان و زهوی) و (شاهیدی و ئاگاداری له گشت شتیک) بۆ خوا بهیاد دینیتهوه، نهو سیفهتانهی که مروّفه باوهردارهکانی نهو گهله ئیمانیان پێ هیناوه و که بهو سزا درندانیهش سزاداران لهسهریان. ﴿وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝۸﴾ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿۹﴾ البروج ۸-۹.

سزای کافران بۆ سهر باوهرداران

لهکاتیکیدا ئایهته که ناماژه دهکات بۆ نهو گوناوهی باوهرداران و تاوانهکیان — که له داب و نههیتی گهله کافرهکیاندا گوناوه تاوانه-و، له کاتیکیشدا تیشکی خستۆته سهر هوکاری ناکۆکی نیوان ههردوولا، یهك وشهی بۆ ئایهتی سزاو تۆلهی کویرانهی کاربهدهستانی نهو گهله دیاری کردوه، که ئیمهش له ڕئی نهو وشهیهوه سروشت و شیوازی ناکۆکی و جهنگ له دژی باوهردارانمان زانیوه، که نهویش وشهی (نقموا) ه له ئایهتهکه دا (وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ ..)، نههش پروون کردنهوهیهکی سروشتی جهنگه که و کهش و بارودۆخه کهشیهتی، وینهگرتنیکی ڕادهی دزیوی و درندهیی شهڕخوازهکانیشیهتی، ههروهك شیکاری وردی باری سایکۆلۆژی (دهرونناسی) ی کافران و ههست و نهستی توندپههوانهشیانه له ئاقار ململانی که دا..

جا تۆش -ئهی خۆینه‌ری هیژا-، به‌وردی سه‌رنج بده له ڤاده‌ی دڤنده‌یی و دزیویی شه‌ره‌که‌و، پیاوه‌ سزاده‌رو تۆله‌کاره‌کانی، که‌ ته‌نها نه‌ریتی تۆله‌سه‌ندن و ڤق و کینه‌و پیلانگێڤان ده‌یاغولێنیت و، جم و جوول و هه‌لس و که‌وتیان ئاڤاسته‌ ده‌کات. به‌راستی جه‌نگی کافران له‌ دژی ئیمانداران له‌ چیرۆکی (هاوه‌لانی چاله‌که‌) دا جه‌نگی که‌ تۆله‌ستاندن پێ له‌ ڤق و کینه‌ی کوێرانه‌و داخ له‌ دلانه‌یه‌، هه‌ر بۆیه‌ش جه‌نگی که‌ هیجگار دڤندانه‌و دزیو بۆ ڤه‌همانه‌ بووه‌. هه‌ر ته‌نها ئهم جه‌نگه‌شیان وانه‌بووه‌، به‌لکه‌ هه‌موو جه‌نگه‌کانی بۆ باوه‌ڤان له‌ دژی باوه‌ڤداران له‌ گشت سه‌رده‌م و ناوچه‌یه‌ کدا ئاوا بووه‌. خواش له‌باره‌ی کافرانی (خاوه‌ن چاله‌ که‌وره‌که‌) وه‌ فەرموویه‌تی: (وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ ..)، سیحریازه‌کانیش -کاتیک فیرعه‌ون له‌سه‌ر باوه‌ڤه‌نیان به‌ خواو شوینکه‌وتنی موسا (سلاوی لی بیت) هه‌ره‌شه‌ی لی‌کردن- پێیان گوت: ﴿وَمَا نَنْقِمُ مِنْآ إِلَّا أَنْ ءَامَنَّا بِإِذِّ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَنَا ۖ تَنَآ...﴾ (١٢٦) واته‌: تۆ ته‌نها له‌به‌ر ئه‌وه‌ تۆله‌مان لی ده‌ستینیت و سزیمان ده‌ده‌یت که‌ باوه‌ڤمان به‌و به‌لگه‌و نیشانانه‌ی خوا هیناوه‌ که‌ ئیستا بۆمان ده‌رکه‌وتن به‌هۆی نێرراوی خوا-موسا-وه‌.

هه‌روه‌ها خوا له‌ قورئاندا فەرمانی به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی خۆی ﷺ کردوه‌ -که‌ بێگومان بۆ ئیمه‌شه‌- که‌ سروشتی دوژمنایه‌تی ی شوینکه‌وتوانی کتیبه‌کانی دی (اهل الکتاب) -واته‌ جوله‌که‌و دیانه‌کان- له‌ به‌رامبه‌ر ئیمه‌دا، بۆیان ده‌رخات که‌ بێگومان هه‌لس و که‌وتی ناله‌بارانه‌ی ئه‌وانی به‌رامبه‌ر به‌ ئیمه‌ له‌سه‌ر تۆله‌و ڤق و کینه‌یه‌: ﴿قُلْ يٰٓأَهْلَ الْكِتٰبِ هَلْ تَقْمُونَ مِنآ إِلَّا أَنْ ءَامَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنْ أَكْثَرُ فَسِقُونَ﴾ (٩٨ المائدة) .. واته‌: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر، پێیان بلێ: ئه‌ی شوینکه‌وتوانی کتیبه‌کانی دی، ئیوه‌ ته‌نها له‌سه‌ر ئه‌وه‌ تۆله‌مان لی ده‌ستینن و له‌که‌دارمان ده‌که‌ن که‌ ئیمه‌ باوه‌ڤی راست و دروستمان به‌ خواو به‌و کتیبه‌ تازیه‌ی دواپی -که‌ قورئانه‌- هیناوه‌و به‌وه‌ش که‌ پیشت هاتۆته‌ خواره‌وه‌. به‌راستی ئیوه‌

زۆربهتان بهدکارو لهفهرمان دهرجوون.

قورئانی پیرۆز له ئایهتیکی تریدا، که چوارهم جینگهی باسی وشهی (نقمة)یه پروونی کردۆتهوه که ههر ئهو پهوشته نالهبارانهی حیقوو (نیقمة)یه که هاندهرو پینمایکاری پیلانو تاوانو شهڕهنگیزییهکانی دوورپوهکان (منافق)ه له دژی پیغهمبهری خوا ﷺ و ئهو باوهردارانesh که لهگهڵی دابوون. وهك خوا له مبارهیهشهوه فهرموویهتی: ﴿يَخْلَفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ

وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهُمْ أُولَاٰئِزْنَآ لَوْلَا مَا نَقَمُوا إِلَّا أَن أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ

مِنْ فَضْلِهِ... ﴿٧٤﴾ التوبة﴾، واته: دوورپوهکان سویند بهخوا دهخۆن که گوايه وتیهکی نالهباریان نه درکاندووه، بهلام بینگومان نهوانه درۆ دهکهنو وتی نالهباری -خۆبی باوهپرکردن- و -کهلیمه ی کوفر-یان بهدهم داهاتووه، نهوان دوا ی موسلمان بوونیان کافرو پاشگهز بوونهوهو سهرقالی پیلانیك بوون که بۆیان بهدی نههات، تهنها یهك شتیش نهوانی پهستو تووره کردووه، نهویه خوا به فهزل و بهخششی خۆی، پیغهمبهره که ی و باوهردارانی بههره مند کردووه.

بینگومانده فرمان (فعل) ی (نَقَمَ) تهنها ئهو چوارجاره له قورئاندا هاتووه که دیاریان کرد، له هه موو ئهم جینگایانه شدا دهبراه ی واتایهك هاتووه، نهویش دژایهتی نیوان باوهرداران و بی باوهردان و، ئهو جهنگه دژیویه که بی باوهردان له دژی باوهرداران هه لئ دهگیرسیئن. قورئانی پیرۆز بهم پهنگه سروشت و شیوازی (جهنگه که له دژی موسلمانان) مان بۆ پروون دهکاتهوه که جهنگیکی تۆلستاندن ی پر له رعو کینهیه.

واتاو ئه نجامه کانی ئهو توورپهیی و دژایه تییه

کافران رقیان له ئیماندارانهو، تۆلەیان لێ دەستین، له بهر ئهمه شه شهریان له گهڵ ده کهن. جا ئاخۆ مانای ئهم رقو کینه و تۆلەستانانه چی بێت؟! بینگومان قورئانی پیروژ دوژمنی کافرو ستهمکاری به مرۆفی ئیماندار ناساندووهو، لایه نه دهروونییه که ی بۆ شیتەڵ کردووهو، حهقیقهت و بنج و بناوانیشی له ناواخنی دهروونییهوه بۆ وێنا کردووه. چونکه بهراستی دوژمنی (ئیمانداره که) که سێکی توورپه و قین له دڵ و حهسوود و زۆردارو له ستهمدا پۆچووه. ههه له بهر ئهمه شه به هه موو تواناو دهروونه پڕ له قین و حهسوودی و ستهمکاری و بهدکاریه که یهوه دژایه تی ده کاتو، به فروفیل و درندهیی و ناکاری دژی یه شه وه تۆلە لێ ده ستینت.

پاشان ئهو کافره ی که بهم پهوشته نابه جی و کهم و کورتییانه یه وه به ره و پروی مرۆفی ئیماندار ده بێته وه، هیچ نه گهریکی ئهو تو نیه که ناشته وایی له گهڵ دا بکات یان لێی بێ ده نگ بێت، یان فهرامۆشی بکات یاخود ده ست له دوژمنایه تییه که ی هه لگریت.

(متنبی)ی شاعیریش راستی پیکاهه که لهو دێره شیعه ریدا گوتویه تی:

سوی حسد الحساد داو فانه

إذا دخل في قلب فليس يحول

ئه نجامه کانی ئهو پهستی و توورپه یی که کافران له سه ره موسلمانان له جهنگه کانیاندا که دژی موسلمانان و ئیمانداران بهرپای ده کهن- و ئاسه واری ئهو رقو توورپه یی یان له سه ره ئهو جهنگانه ش، دیارو پروو و ئاشکران.

ئاخر چ ئاکامێک له جهنگێک په چاو ده کهیت که کافران دنیا یه ک رقو کینه و پهستی و ناحهزی و ستهم و فیل و درندهیی و دژیویی به هه موو توانایانه وه تیا دا

به کار دېتن؟! نهی ناخو چنده لهو رڼو کینه و هسودیه یان کار له
موسلمانان ده کات؟!

خواي په روه ردگار دهر باره ی نهو جهنگه یان و، رڼو کینه ی کافران له سره
ښمانداران همرموه تی: ﴿كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا وَلَا
ذِمَّةً يَرْضَوْنَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَسِيقُونَ﴾ (۸) **أَشْتَرُوا بِعَايَتِ
اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدَّوْا عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ** (۹) **لَا يَرْقُبُونَ فِي
مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ** (۱۰) **التوبة**، واته: ناخر نهو
کافرانه چوڼ وابهسته ی وه فو پهمان په روه رې دهن له بهرامبر ټپوه دا؟ نهوان نه گهر
به سر تاندا زال بن، نهوا هيچ په رڼيڼيکي خزمایه تی و پهمانداري ناپاريزن، به لکو
له کاتي هيمنيدا- تنها به قسه و ته ی سر زاره کی ده يانه ویت رازيستان بکه نو،
له ناخيشانه وه دلّه کانيان پيچه وانه ی و ته کانيانه و له دلّه و رقيان ليتانه.
زور به شيان له رې لاده ر بي پهمانن. نهو کافرو هاو له بو خوادانه رانه نرڅيکي
که میان- له خير و خوشي دنيا- به هڅي گورپني ثايه و به لگه و نيشانه کاني خوا
ده ست که و توه و، رڼي راس تي خوا شيان له خه لکي گرتوه. به راستي نهوان کار و
کرداري خراب نه نجام ده دن. هره وها نهوان هيچ سنوور يکي نزیکي و خزمایه تی و
پهمانداري بو ښمانداريک ناپاريزن و، هر نهوانيش ده ستر يژکار و سنوره زيتن.

به راستي نهو کافره دل پر له قينانه ره چاوي هيچ پهمانيکي نيوان خويان و
باوه ردان ناکه نو، سنووري هيچ خزمایه تی و که سایه تيبه کيش ناپاريزن، نه مه ش
له و ته ی نهو جهنگه به رده و امه ياندا له دږي باوه ردان.

بوچی ناوا ره فتار ده که نو؟ چونکه قين له دلن، به دهم و زاري خويان قايلستان
ده که نو، دلشيان پيچه وانه ی و ته کانياني تېدايه و له دلّه و بيزار و ناحه زن. نهوان
به و هم مو رڼو کینه و توپه يي يه ناخي دلّانه وه ده جهنگن، هره وها له پيڼاوي
زال بوون به سر بروادارندا، هيچ پهمان و خزمایه تيبه ک ناپاريزن و، له قاموس و

فهرههنگه کانیشیاندا وشه کانی -دادگهری، بهزهیی، سهربهستی، دیموکراتی، مافه کانی مرۆڤ، پێزی مرۆڤ-یان سپوه تهوه، جگه له سپنهوهی چەندین وشه ی تری هاوشیوه یان..

ئهوان له جهنگیاندا له دژی ئیمانداران، پێگه له پیاده کردنی یاسا و پێساو بنه ما شه رعیهی کان ده گرن، دادوهرو پارێزهرو دادگا مه ده نییه کان له باوهرداران دوور ده خه نه وه، حالهتی نااسایی (الطواری) پاده گه یه نه، هه موو مافه مه ده نی و دادوه ریهی کان له باوهرداران زهوت ده که نه، فرمانه کانی دادگا نااسایی یه سه ربا زییه کانیان به سه ردا په یه وه ده که نه فرمانه تونده سته مکارییه کانی ئه و حاکمه عه سکه ریهی شیان به سه ردا ده سه پێنن، که ده ست به سه ر هه موو مافو تاییه ته ندیهی کی مرۆڤی باوهرداردا ده گرێت.. جا لهم بارودۆخه ناایاسیه پر له رڤو کینه دا له حالێ پرواداری مهینه تبار بکۆله ره وه، له مافه کانی و له سه ربه ستی یه که ی بکۆله ره وه به دوایدا بگه رێ.. بگه رێ به دوای فرمانی ئیداری و کاروبارو پرۆژه کانی دا، له مال و سامان و ده سکه وتی پڕۆژانه ی بکۆله ره وه، له خێزان و خانه واده ی بکۆله ره وه، له حالێ هاوسه ری و منداله کانی بکۆله ره وه. له ده روونی و جهسته ی بکۆله ره وه. له سه ربه ستی و پێزو که رامه تی بکۆله ره وه، له دۆخی ئاینه که ی و باوه ره که ی، له ئابروو بارودۆخی ئێدۆلێ بکۆله ره وه، له ههسته کانی و نهجامه کانی جهسته ی، له باری سووپی خوین و ده ماره خوینبه رو خوین هینه ره کانی بکۆله ره وه، له گیانی -ته گه ر گیانی تی دا ماییت- یان -هیشتا تو زقالتک ژیا نی تی دا ماییت- بکۆله ره وه..

بینگومان خوا راستی فرمووه: (لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا ذِمَّةً).

ئاسه واری جهنگی تۆله ستاندنی کافرا نه له دژی ئیمانداران، له و ته یه ی فیرعه ونیشدا رهنگ ده داته وه، که تییدا هه ره شه ی له و سیحربازانه ی خۆی کردوه کاتیک باوه ریان به موسا-سلای لی ییت- هی نا بو، ئه وه بوو فیرعه ون پێی گوتن:

﴿لَا قُطْعَنَ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ مِّنْ خَلْفٍ ثُمَّ لَأُصْلَبْنَكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (١٣٤) الاعراف ﴿﴾
 واته: شەرت بێ دەست و قاچی هەریەکەتان راست و چەپ بێرەم پاشان هەمووتان
 بەشیوەی لەخاچ دان هەلواسم..

هەروەها لە سوورەتێکی تردا، کە قورئان بەشیکی ئەو بەسەرھاتەیی هێناوە،
 فیرەوێن پێیان دەلێت: ﴿...فَلَا قُطْعَنَ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ مِّنْ خَلْفٍ وَلَا تُصْلَبْنَكُمْ فِي
 جُدُوعِ النَّخْلِ وَلَنَعْلَمَنَّ آيُنَا أَشَدَّ عَذَابًا وَأَبْقَى﴾ (٧١) طه ﴿﴾، واتە: شەرت بێ دەبی راست و
 چەپ دەست و قاچتان بێرەم وەو، بە قەدەکانی دارخورمادا هەلئان واسم، ئەوساش
 بەچاکی بۆتان دەرە کەوێت، کە کامان سزای توند و تیژ بەردەوامان هەیە.

شوێنەواری ئەم جەنگە و ئەنجامەکانیشی لەو کردارە درێندانەیی کافران لەدژی
 باوەرداران لە چیرۆکی (هاوەلانی چالە گەورە کە) دا: ﴿الَّتَارِدَاتِ الْوُفُودِ﴾ (٥) اذھر
 عَلَيْنَا قُعُودٌ ﴿٦﴾ وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ البروج ﴿﴾.

شوێنەواری ئەم جەنگە و ئەنجامەکانی، کە مێژوو تۆماری کردووە، لەو سزاو
 ئەشکەنجەدانە ترسانکەش دایە کە ئەو پۆمانی یانە (عیسا-سلادی لێ بێت-)یان
 بە خوا دەزانی، دژی ئەو زاناو راهیبە پیاوچاكانە پیادەیان دەکرد، کە (عیسا)یان
 بە عەبدو پیغەمبەری خوا دەزانی، بەتایبەتی شوێنکەوتوانی باوەرداری شەهید
 (عبدالله ئاریۆس) کە لە (ئەریسی)یە شەهیدەکان بوو.

ناسەواریکی تری ئەم جەنگە درێندانەییە، کە لە مێژوودا تۆمارکراوە، ئەو
 کارەسات و مەینەتیانەییە، کە لەسەر دەستی خاچپەرستانی سەر بە (دادگاکانی
 پشکین) بەسەر موسلمانانی ئەندەلوسدا هێنراوە.

ناسەواریکی دیکە ئەم جەنگە لەوەش دایە، کە لە سەرەدەمی نوێ و لە ماوەی
 سەرۆکایەتی هەردوو سەرۆکی میسر (جمال عبدالناصر و انور سادات) و، ماوەی
 حوکمی کاربەدەستانی دواتریاندا و (ماوەی دەسەلاتداریتی حاکمە عەلمانییەکانی

تری سهر جیهانی ئیسلامیدا^١ له جوړه کانی ئەشکه نجه دان له زیندانه بهناو
شۆرشگیر (ثوري) یه کانی میصرو ولاتانی تردا له دژی موسلمانان و بانگه وازی
ئیسلام به کارهینراون^(١).

---

(١) له مباره یه وه نهم کتیبانه بخویننه وه: (البوابة السوداء / أحمد رائف)، (أيام من حياتي / زينب
الغزالي)، (يوميات سجين في السجن الحربي / كمال فرماوي)، (رسائل من السجن الحربي - سمير
الهضبي) و ... چهند کتییکی دیکه ی هاوشیوه یان.

"ئُم لَمَبُتُوبُوا"

له لیدوان و به دوا داچوونی قورتاندا له سه ر چیرۆکی (هاوه لانی چاله گه وه که)، گوزارشتیکی خاوه ن په هه ندی کاریگه ری ده برپیه، ئه وه ش له و فره مایشته ی دواتری خوی په روه ردگارو بالا ده ستدا، که فره موویه تی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ إِمَّا لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ﴾ (البروج: ۱۰)، واته: جا بیگومان ئه و کافره سته مکارانه ی ئه و کاره ساته گه وه یه یان به سه ر پیاوه ئیمانداره کان و نافره ته ئیمانداره کاندا هینا و، پاشان له و سته مکاریانه دا به رده وام ده بن و، ده ست هه لئاگر و په شیمان نابنه وه و تهویه له لای خوا ناکه ن، ئه و سزای دۆزه خ و ئه شکه نجه ی ئاگره سوتینه ره که ی، شایسته یانه.

له م فره مایشته دا گوزارشته خاوه ن په هه نده کاریگه ره که، پسته ی (ئُم لَمَبُتُوبُوا) ه، به مانای: پاشان، دوا ی ئه و کاره درپدانه یه، ئه گه ر بی باوه په سته مکاره کان پاشگه ز نه بنه وه و تهویه نه که ن..

له م گوزارشته دا ده رازه یه که له به رده م سته مکاره دل پر له ر قو کینه کان ده کاته وه، ئه وانه ی باوه رداره کانیا ن سوتاند و کوشتیان و گیانیان له لاشه یان جیا کرد نه وه. له به رده میاندا ده رگای په شیمانی و تهویه کردن ده کاته وه و، داواشیان لی ده کات له و ده رگایه وه بی نه ژووره وه و، سوودی لی وه رگرن و، دوا یین ده رفه ت بقۆزنه وه پیش ئه وه ی ده رگا که دا بخه ریته وه.

ئه و سته مکارانه ی، -ئه وه ی به ئیمانداران کردیان، کردیان- خوا چی یان لی ده کات ئه گه ر باوه ر به خوا بیئن و، خۆیان ته سلیم به ریبازی خوا بکه ن و، داوا ی لیخۆشبوونی له سه ر گونا هه کانیا ن لی بکه ن و، تهویه له لای خوا بکه ن و، بۆ رینگای

خوا بگه‌ڕێنه‌وه‌و، له‌ تاوانه‌کانیان پاشگه‌ز بکه‌وه‌و، بۆ ئایینی خوا، پوخت و یه‌کلا ببه‌نه‌وه‌و، وابه‌سته‌ی خواپه‌رستی بن، ئه‌گه‌ر وا بکه‌ن خوا چییان لێ ده‌کات؟! بینگومان خوا ته‌وبه‌یان لێ وهرده‌گریتو، چاو له‌ هه‌موو تاوان و به‌دکارییه‌کانیان ده‌پۆشیتو، ده‌یانخاته‌ پال سهربازان و شوێنکه‌وتوانی خۆی.

له‌ هه‌مان کاتدا، باوه‌ردارانیش هه‌لۆیستی خۆیان و تێڕوانین و مامه‌له‌و په‌یوه‌ندیشان له‌ گه‌ڵ ئه‌وانه‌دا به‌ ئاقاریکی باشترا ده‌گۆڕن و، چییان ده‌ره‌ق کردوون، له‌بیری خۆیان ده‌به‌نه‌وه‌و، چاو له‌ تاوانه‌کانیشان ده‌پۆشن، هه‌رچییه‌کیش، که‌ به‌ده‌ست ئه‌و سته‌مکاره‌ په‌شیمان بوانه‌وه‌ تووشیان بووه‌، به‌ پاداشت لای خوا داده‌نێن و، ئیدی لاپه‌ره‌یه‌کی تازه‌ی ژیانان له‌ گه‌ڵدا هه‌ڵده‌نه‌وه‌ که‌ له‌سه‌ر بنه‌مای خۆشه‌ویستی و براهه‌تی و سۆزو په‌رۆشی بنیات بنریت.

ئای په‌جمه‌تی خوا چهند گه‌وره‌و فراوانه‌، ئه‌و خواجه‌ی، که‌ هه‌رکه‌سیک به‌ په‌شیمانی و ته‌وبه‌کاری و موسلمانیتی و گوێپایه‌لیکردنی فه‌رمانه‌کانیه‌وه‌، بۆلای بگه‌ڕێته‌وه‌، ئه‌وا ته‌وبه‌ی لێ وهرده‌گریتو، له‌ هه‌موو ئه‌و گوناھ و تاوانه‌شی ده‌بووریت، که‌ دژی دینه‌که‌ی و هه‌لسوڤاوانی و شوێنکه‌وتوانی ئه‌نجامی داویت.

ئای ئه‌و ئایینه‌ش چهند گه‌وره‌یه‌، که‌ ئه‌م پێسا و بېروباوه‌ره‌ پاکانه‌و، ئه‌و راستی یه‌ ره‌سه‌نانه‌و، ئه‌و به‌ها به‌رزانه‌ی تێدایه‌، که‌ له‌ سه‌روو هه‌موو پێسا و پزیم و بئه‌ما ماددی یه‌کانه‌ی گرۆی به‌شه‌ری یه‌وه‌یه‌.

چهند به‌ ئارامیشه‌ مرۆفی ئیماندار، که‌ چاو له‌ هه‌ر که‌سیک ده‌پۆشیت، که‌ خراپه‌یان ده‌ره‌قه‌ی کردووه‌و، لێ یان ده‌بووریت و گه‌ردنیا ئازاد ده‌کاتو، ده‌شیانکاته‌ براهانی خۆشه‌ویستی خۆی، مادام ئه‌وان به‌شداریی چێژی خواپه‌رستی و کار بۆ خوا کردنی له‌ گه‌ڵدا بکه‌نو، له‌ گه‌ڵدا ببه‌نه‌ سهربازانی دلسۆزی خوا.

ئهم ئاگره له کوئی و ئهو ئاگره له کوئی؟

ئه گهر ستهمکاران تهویه بکهن و بۆ لای خوا بگهڕێنهوه، ئهوان دهبنه برایانی کهسانی باوهردارو، له لای خواش پهسند دهکړین، بهلام ئه گهر سوود له وههله وه نهگرن و نه چنه نیو ده رگای تهویه وه، له سههر کفرو ږقو کینه یان له دژی باوهرداران بهردهوام بن، ئهوا سزایه کی ترسناک و گهوره و پر تازاریان له پیشه وهیه.

﴿إِنَّ الَّذِينَ فَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فَمَا يَسْتَفْعِلُونَ فَلَهُمْ عَذَابٌ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ
الْحَرِيقِ ۝۱۰﴾ البروج

بێگومان ئهو کافره ستهمکارانه، مرۆڤه باوهرداره کانیان بهو ئاگره پر له سووته مه نی و بلیسه داره ی نیو چاله گهوره که سووتاندوه، بۆیه له سووره ته که دا ده رباره ی ستهمکاره کانی و گونجینه راوه و ږیکه وتوه که خواش به ئاگر سزایان بداتو، به ئاگر بیان سووتییت، ئه مهش به پیی ئهو بنه ما راسته وانه ده رهاویژاوه ی که ږوونی کردۆته وه (سزا له ږه گزی کاره که یه). بۆیه ئه گهر ئهوان باوهرداران یان به ئاگری دنیا سووتاندییت، جی خۆیه تی و گونجاوه که خواش ئهوان به ئاگره هه میشه یی به که ی دۆزه خ له ږۆزی قیامه تدا بسوتییت، که ئه مهش سزایه کی ږاوپرو پر به پیستی کرده وه ستهمکاریه کانیانه، پهروه ردگاریشت ستهم له بهنده کانی ناکات.

ئهم ئاگره له کوئی ئهو ئاگره دایه؟ ئاگری دنیا له کوئی ئاگری دۆزه خ دایه؟
(سید قطب) دهلیت: "بۆ چه مک و واتای سزای دۆزه خ وشه ی ئاگری کراوه (حریق) به کار دینریت، بهلام بۆ ئهم کاره ساتهش درکینه راوه و بۆته دهق له سههری، تاکو له بهرامبه ر (حریق) ی نیو چاله گهوره که دا بییتو، به هه مان بیژو و زاراوه ش بییت که ده لاله ت له سههر ږوداوه که ده کات.

بهلام ئاخو ئهو ئاگره له کوئی ئهم ئاگره دایه، له توندوتیژی به که ی و،

ماوه کهیدا، (حریق)ی دنیا به ئاگریك ده کرێتیهوه که خهڵکی خۆیان ههڵی ده گیرسێنن؟ (حریق)ی پۆژی دوايش به ئاگریك ده کرێتیهوه که خوای خاڵقی خهڵکی ههڵیده گیرسێنێت.

(حریق)ی دنیا چهند ساتیکه و، کۆتایی پێ دیت، به لām (حریق)ی ئاخیرهت چهندین زهمانی دوورو درێژ ده خایه نیت و کس نازانیت ماوه کهی چهنده، تهنها خوا نهییت.

له گهڵ ئاگره کهی دنیا دا، خوا له باوهرداران پازی بووه و، ئهمهش پشتگیری کردنیکی ئهو واتا پیرۆزه مروثی یهیه، به لām له گهڵ ئاگری پۆژی دوايدا خوا تووڤه و پهست بووه له بی باوهردان و، ئهوهش نسکویه کی پر له هه رهسو داروخانی سه رشۆر کرا وانه شه بۆیان^(۱).

چهند نه گبهت و به ده بخت و بی به شه، ئه و که سه ی له ماوه ی ژیا نی دنیا دا ئهو تاوانه ئه نجام ده دات که ده یخاته بهر سزای دۆزهخ و سزای ئاگره کهی و ئهو که سه ش که به ته مای رزگار بوون له و ئاگره هه می شه بی یه تر سنا که نیه !

سه رکه وتنی گه و ره بۆ باوه رداران

ئهو باوه رداران ه ی له سه ر باوه ره که یان جی گیرو خۆپا گر بوون و، به ته مای پاداشتی خوا بوون و، بهرگه ی ئاگر سووتاندنیان له پیناوی خوا دا گرت، چییان لێ چنییه وه؟ ئایا قازانجیان ده سگیر بوو، یان زیانیان لێ کهوت؟ ئایا سه رکه وتن، یان شکستیان تووش بوو؟ وه لāمی ئهم پرسیا رانه لهم فەرمايشته ی خوا دایه:

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ﴾ (البُورج ۱۱)

(۱) في ظلال القرآن/ ۶: ۳۸۷۴ .

بهراستی ئهوان سهرکهوتوو بوون، سهرفرازو سهربهرز بوون، ئهوه بهههشت و باخ و بیستانه جوانانهی بهههشتیان دهستکهوت که چه نندین ڕووبار و جۆگه و کانی به ژیریاندا ده ڕوات. به فزڵ و ڕهحهتی خواش، شایستهی بوون، بههۆی ئهوه شهوه شایستهی بوون که ژیا نیان و لاشه یان و ته مه نیان و گیانی شیان له پینا ویدا بهخت کرد. بهراستی ئهوان ئهوه سهرکهوتنه گهوره یه یان دهسگیر بوو که هیچ سهرکهوتنیکی هاو تا و هاو وینه یی، ههرکه سیچیش به بههشت بهخته وه رو سهرکهوتوو بیت، ئهوه بێگومان سهرکهوتوو، وهك خوا له مباره یه وه فهرموویه تی:

﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَمَنْ زُحِرَ عَنْ الْكَارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَمْتَعٌ الْغُرُورِ﴾ (١٨٥) آل عمران،
واته: هه موو که سیچ مردن ده چیژیت و، ده مریت، ته نها له ڕۆژی قیامه تیشدا پادا شته کانتان پێ ده گه یه نریتته وه، جا ههرکه سیچ له ئاگری دۆزه خ دوور بخریتته وه و، بخریتته بهههشته وه، ئهوه بهراستی سهرکهوتوو و سهرفراز بووه، ژیا نی دیناش جگه له وه ی خۆشییه کی فریوده رانه یه، هیچی دی نیه.

بێگومان دنیا کۆتایی نیه، به لکو کۆتایی یه که له و یه وه، گرن گ چاره نووس و سه ره نجامی ڕۆژی قیامه ته، راسته که با وه ڕداره کان له م چیرۆکه دا ژیا نیان لێ سه نرا وه ئه م دنیا یه یان جێ هیشت و، خه لکانیش به خه ساره ته مند و له نیو چوو و مردوویان دانا ون. به لام ده بیت په ند له چاره نووسی ڕۆژی قیامه تیان وه ربگیریت، که ئه وان له بههه شت دا و له نیو باخ و بیستان یکن دان که ڕووباره کان به ژیریاندا ده ڕۆن.

ئایا ئه وه با وه ڕدارانه سهرکهوتوو بوون، یان خه ساره ته مند؟ بێگومان ئه وان به هه موو دیار ده کانی سهرکهوتن و، به هه موو مانا و وینه و بواره کانی سهرکهوتنه وه، سهرکهوتوو بوون.

ده تۆش وه ره له گه لماندا با پێکه وه له گه ل پێشه وای شه هید (سید قطب) دا ئه م وته یه ی خۆی ده رباره ی سهرکهوتنی ئه وه با وه ڕدارانه، بلێینه وه، که له باره یانه وه له

تهفسیره کهیدا (في ظلال القرآن) گوتویه:

"بێگومان باوهرداران له توانایاندا ههبوو، که ژيانی خۆیان پاریزنو له دنیا دا خۆیان بهێلنهوه، بهو مهرجهی له بهرامبهر ئهوهدا شکستیان به بیروباوهرپه کهیان بهێنايه. بهلام ئایا ههر له دنیا شداو، لهپیش پۆژی دوایدا چهنده خۆیان دهوێرن؟ ئهی داخو گروژی مروثایه تیش (ههر هه مووی) چهنده زیانیان لێ ده کهوت؟ به لهناو بردنی ئهم مانا گهورهیه چهنده زیانیان لێ ده کهوت: (مانای کهمی و پووچی ژيانی بهبی عه قیده)، (دزیوی و قیزه ونیی ژيانی بی سهر بهستی)، (دارپو خانی ژیان له کاتی کدا زۆردارانی له ستهمدا پۆچوو دهست به سهر پۆحه کاندای ده گرن دواي ئهوهی دهستیان به سهر لاشه کان داگرت).. بهراستی ئهم مانایه زۆر پیروژهو، مانایه کی زۆر گهوره شه. جانی ئهوه باوهرداران هه ئهم مانا بهرزو پیروژو گهوره یه یان قازانج کردبوو، له کاتی کدا هیشتا له سهر زهویدا مابوون.

ههروهها له کاتی کدا ئهم قازانجیهان دهسگیر ببو، که بهر ئاگره کهی ستهمکاران کهوتبوونو، لاشه کانیهان گریان دهگرت. ئیدی ئهم مانا پیروژهی، که ئاگره که پاگژو خاوینی کردۆتهوه، سهرکهوتوو بووه. دواي ئهوهش له لای پهروهردگاری خۆیان حسابیهکیان بۆ کراوه، بهو بهههشته پاداشت دهدرینهوه، که جۆگه و پووباره کان بهژیریدا دهوێرن، ئهمهش سهرکهوتنیکی گهوره یانه.

چیرۆکی (هاوه لانی چاله گهوره که) له فهرموودهی پیغه مبهردا ﷺ

پیغه مبهری خوا ﷺ هه ندیک شیکارو زانیاری له سهر چیرۆکی (هاوه لانی چاله گهوره که) خستۆته روو و تییاندا چهند لایه نیکی به سوود و به هاداری خستۆته سهر ئهوه به شهی که له قورئاندا هاتوه. جانی مادام فهرمووده کهش به پلهی (صحیح) له پیغه مبهری خواوه ﷺ گیراوه تهوه، ئهوا پێویسته ئیمهش وهری گرین و بیلێینهوه، ئهوه مهسه لانهی، که ئاماژهی بۆ کراوه بجهینه پال ئهوانه ی، که قورئان ئاماژهی بۆ کردوون. پاشان سهیری ههردوو سهراچه راسته که (قورئان و فهرمووده)

بکهینو، له هەردووکیانەوه ئاماژە و پێنمایی یەکان بە کۆکراوەیی دەریئین:

ئیمام (مسلم) له (صحيح)ی خۆیداو له (صهيب)ی کوری سنان ی پۆمی)یەوه
 -خوایی رازی بێت- گێڕاوتییەوه، که پیغه مبهري خوا ﷺ فرمویەتی:
 ((له نێو گه لیك له گهلانی پێش ئێوه دا، پادشایهك هه بووه كه سیحربازیکی
 له بهرهست دابوو و کاتیك سیحربازه که له ته مه ندا گه و ره بووه، به پادشاکه ی
 گوتوو: ئه و من گه و ره به سالآچووم، کورپکی نه و جه و انم بۆ بنیره تا فیری
 سیحربازی بکه م. پادشاش کورپکی نه و جه و انی بۆ ده نیریت تا کو فیری بکات.
 له سه ر پێی کورپ نه و جه و انه که راهیب -زانایه کی ئایینی ئه و سه ر ده مه -
 هه بوو، هه ر کاتیك کورپه که به ویدا برۆش تابه، قسه ی بۆ ده کردو، کورپه که ش گوتی
 لی ده گرتو له لای داده نیشت و پێی خۆش حال ده بوو.

هه ر که ده چوو بۆ لای سیحربازه که، به لای راهیبه که دا تیده په ری و لای
 داده نیشت، که ده چوو له لای سیحربازه که، سیحربازه که لێی ده دا.. کورپه که سکا لای
 له لای راهیبه که کرد، ئه ویش پێی گوت: ئه گه ر له لیپرسینه وه ی سیحربازه که
 ده ترسایت بلێ که س و کارم له ماله وه دوایان خستم، ئه گه ر له لیپرسینه وه ی که س و
 کاریشت ده ترسایت بلێ سیحربازه که دوا ی خستم.

نه و جه و انه که به م حال ته وه مایه وه، تا پۆژیکیان تووشی گیانداریکی درنده ی
 گه و ره بوو، که خه لکی ده ترساندو خه لکی له ماله کانیا ن به ند کردبوو، بۆیه له به ر
 خۆیه وه گوتی: ئه م پۆ بۆم ده ر ده که ویت که ئاخۆ سیحربازه که باش ته ره، یان
 راهیبه که ؟ بۆ ئه م مه به سه ته ش به ردیکی هه لگرت و پرووی کرده خوا و گوتی: خوا به
 ئه گه ر کاروباری راهبه که له کاروباری سیحربازه که له لای تۆ خۆشه و یست ته ره،
 ئه و ئه م گیانداره گه و ره یه بکوژه، تا کو خه لکی بچه سه ر کارو گوزه رانیان.. دوا ی
 ئه م نزایه، کورپه که به ر ده که ی گر ته گیانداره که و کوشتی، خه لکیش چوونه سه ر
 کارو گوزه رانیان.

ئنجاکۆرپه که هاتهوه بۆ لای راهیبه کهو ئهم ههوالهی پێگه یاندا. راهیبه کهش پێی گوت: کۆرم: ئهمپڕۆ تۆ له من باشتريت، وهك دهشبینم تۆ له مهسه لهی کاروباری نیمانداریتیتدا زۆر پیشکه وتوویتو، له مه و لاش تووشی تاقیکردنه وه ده بیتو به به لاو ناره حه تی تاقی ده کریتته وه. جا ئه گهر تووشی ئهو تاقیکردنه وه یه بوویت، ئه وا هه والۆ ناویشانی من به کهس نه ئیتیت..

جێی باسه ئهم مندا له، خوا موعجیزه ی چاککردنه وه ی کهسی کویر- که به کویری له دایک بوویت - و کهسی به لهك- په له ی سپی سه ر پیت- ی پێ دابووو خه لکیشی له هه موو ده ردێك چاره سه ر ده کرد..

رۆژێکیان یه کێك له ئه نجومه نی پادشا که کویر بوو، هه والی ئهم کۆرپه ی بیست، بۆیه چن دین دیاریی زۆری بۆ هی ناو، پێی گوت: هه موو ئه مانه بۆ تۆ، ئه گهر چاکم بکه یته وه.. کۆرپه نه و جه وانه کهش پێی گوت: من هیچ که سیکم بۆ چاک نا کریتته وه، به لکو خوا چاک ی ده کاته وه، جا ئه گهر تۆش با وه پ به خوا بی نیت، ئه وا دو عات له لای خوا بۆ ده کهم، خواش چاکت ده کاته وه.. پیا وه کهش با وه پری به خوا هی ناو، خواش چاک ی کرده وه.

پیا وه که چوو بۆ لای پادشا و وهك جاران له لای دانیش، پادشا ش لێی پرس ی: ئه وه کێ چاوی بۆ گێ پرایته وه؟ پیا وه که گو تی: خوا ی پهروه ردگارم.. پادشا لێی پرس ی: ئایا جگه له من پهروه ردگاری ترت هه یه؟ گو تی: به لێ، پهروه ردگاری من و پهروه ردگاری تۆش هه ر (الله) یه..

پادشا ئهم پیا وه ی به ند کرد و به رده وام سزاشی ده دا، هه تا ناچار ی کرد، که ناویشانی کۆرپه نه و جه وانه که ی پێ دا، ئنجاکۆرپه که یان بۆ لای پادشا هی ناو، پادشا ش پێی گوت: ئه ی کۆرپی خۆم، سیحربازیی تۆ گه یشتۆ ته را ده یهك، که کویر و گهرو به لهك چاک ده که یته وه و، ئه وه ده که ی ت و ئه وه ده که ی ت.. کۆرپه کهش به پادشا ی گوت: من هیچ که سیکم پێ چاک نا کریتته وه، به لکو هه ر خوا چاک ی ده کاته وه.

پادشا ئهم كۆرپه‌شی گرتو به‌ندی كردو به‌رده‌وام سزاو ئازاری ده‌دا، هه‌تا ئهم كۆرپه‌ش ناچار بوو ناوێشانی راهیبه‌كه‌ی به‌ پاشا گوت.

راهیبه‌كه‌شیان هه‌یناو پێیان گوت: واز له‌ دینه‌كه‌ت بێنه‌.. ئه‌ویش سه‌رپێچیی له‌و فه‌رمانه‌یان كرد، ئنجا مشاریکیان هه‌یناو، له‌سه‌ر ته‌وقی سه‌ریان داناو سه‌ریان پێ له‌ت كرد، تا هه‌ردوو كه‌رته‌كه‌ی كه‌وته سه‌ر زه‌وی.

دوای ئه‌وه كۆرپه‌ نه‌وجه‌وانه‌كه‌یان هه‌یناو پێی گوترا: له‌ دینه‌كه‌ت پاشگه‌ز ببه‌وه.. ئه‌ویش سه‌رپێچیی لێ كردن.

پادشا ئهم كۆرپه‌ی دایه‌ ده‌ست چه‌ند كه‌سیك له‌ یاوه‌رانی و پێی گوتن: بیه‌نه سه‌ر فلاڤ چیاو، سه‌ری خه‌ن بۆ سه‌ر لوتكه‌كه‌، كاتێك گه‌یشته‌ن دوا تروپکی چیاكان، هه‌رپه‌شه‌ی خسته‌ن خواره‌وه‌ی لێ بکه‌ن، جا ئه‌گه‌ر له‌ ئاینه‌كه‌ی پاشگه‌ز بۆه، وازی لێ بێنن، ده‌نا هه‌ڵی دێرن بۆ خواره‌وه‌.

ئه‌وانیش كۆرپه‌كه‌یان بردو گه‌یاندايه‌ سه‌ر چیاكه‌، كۆرپه‌كه‌ نزای له‌لای خوا كردو گوتی: خوايه‌ بپارێزه‌ له‌مانه‌ به‌و ئامرازه‌ی كه‌ خواستی خۆتی له‌سه‌ره‌. خواش چیاكه‌ی له‌رزاندوه‌و، هه‌موو ئه‌و پیاوانه‌ی پادشا لێوه‌ی كه‌وته‌ن خواره‌وه‌و له‌نیۆچوون. ئنجا كۆرپه‌ نه‌وجه‌وانه‌كه‌ به‌ ته‌نها هاته‌وه‌ بۆ لای پادشاكه‌و، پادشاش لێی پرسى: هاوه‌له‌كانت چیاان كرد؟ گوتی: خوا ئه‌وانی له‌كۆلم كرده‌وه‌و پاراستمى..

جاریکی دی پادشا ئهم كۆرپه‌ی دایه‌وه‌ ده‌ست چه‌ند كه‌سیكى ترو پێی گوتن: ئهم جاره‌ ئێوه‌ بیه‌ت و بیه‌خه‌نه‌ نێو كه‌شتیه‌كی بچووكه‌وه‌و بیه‌گه‌یه‌نه‌ن ئێوه‌پاستی ده‌ریاكه‌و، هه‌رپه‌شه‌ی سه‌رنگوومكردنی لێ بکه‌ن، ئه‌گه‌ر له‌ دینه‌كه‌ی پاشگه‌ز نه‌بێته‌وه‌، گه‌ر گوێرايه‌لێی نه‌كردن هه‌ڵی ده‌نه‌ نێو ده‌ریاكه‌وه‌.

ئه‌وانیش برديان، كۆرپه‌كه‌ لهم شوێنه‌شدا نزای كردو گوتی: خوايه‌ بپارێزه‌ له‌مانه‌ به‌و ئامرازه‌ی كه‌ خواستی خۆتی له‌سه‌ره‌. ئیتر پاپۆره‌كه‌ هاوسه‌نگی تێك چووو به‌لایه‌كدا لار بۆوه‌و هه‌موویان خنكانو، خوا كۆرپه‌كه‌ی رزگار كرد.

کورہ کہ بہی ہاتھ وہ بولای پادشاہ کو، ٹھویش لیئی پرسیہ وہ: ہاورپیکانت
چیان کرد؟ گوتی: خودی منی لییان پاراست..

ئىنجا بە پادشاكى گوت: تو ناتوانيت من بكوژيت، ههتا فرماينكى من نه بچام نه دهيت.. پادشا گوتى: ئو فرمانه چيه؟ گوتى: له سهر بهرزايبهك خهلكى كوچك ره وهو به قه دى دره ختيكدا ههلم واسه، تيريك له هه گبه كى من ده ريينه و بيخه نير كه وانه كهو، پاشان بلئ: (به ناوى خوى پهروه دگارى ئهم كوڤه)، ئىنجا تيره كم تى بگره. نه گهر ئهم كاره ئاوا نه بچام به ديت، ئه وىسا ده توانيت بمكوژيت.

پادشاش خەلکیی بۆ ئەم مەبەستە کوۆ کردەو، بە قەدی درەختیکدا
 ھەلیواسیو، تیریکیشی لە ھەگبەیی کوپە کە بە دەستەو ھەگرتو، خستییە نیو
 کەوانە کەو و سازێ کرد بۆ ھاویشتن، ئنجا گوتی: (بەناوی خواي پەرورددگاری ئەم
 کوپەرەو) و لەدواي وتنی ئەم پرستەییەش تیرە کە ی تی گرتو، بەر لایەکی نیوچەوانی
 کوپەرە کە -نیوان چاوی و گوێچکە ی- کەوت.. کوپەرە کە دەستی خستە سەر شوینی
 تیرە کەو، مرد.

خەلکیش ھاواریان کردو گوتیان: باوەڕمان هێنا بە خوای ئەم کۆرە، باوەڕمان هێنا بە خوای ئەم کۆرە، باوەڕمان هێنا بە خوای ئەم کۆرە.

داروده‌ستی پادشاهه، چوونه لای پادشاو پییان گوت: ئایا ئه‌وه‌ت بینی، که لیی ده‌ترسایت؟ به‌خوا ئه‌وه‌ت به‌سهره‌ت، که لیی ده‌ترسایت، ئه‌وه‌تا خه‌لکی ئیمانان به‌خوا هئناوه.

پادشاہ فرماید کہ لہ ہریہ کہ لہ دہرواہی ریگاکاندا - وادیارہ ہریہ ریگیہ کہ
دہرواہیہ کی ہبہ - چال ہلکہ نریٹ، چالہ کانیاں ہلکہ ندو، ناگریان تیدا کردہ وہ۔

ئىنجا پادشا جاريپداو گوتى: ھەر كەسىڭ لە دىنە كەى پاشگەز نەبىتتەو، ھەلىدە نە ناوى. يان پىيى گوتراو: بچۆ ناوى.. ئەوانىش فەرمانە كەيان جى بە جى كرد.

تا نۆره گەیشته سەر ئافرهتێك، كه كورپێكى میردمندالێ خۆی له گهڵدا بوو، له ئاست ناگره كه و خۆههڵدان ناویدا له ههڵوێستهیهكی كردو بیری لهوه كردهوه، كه

نه چیتته ناو ئاگره کهوه.. به لām کۆره کهی پێی گوت: (دایه، مەترسه و خۆراگر به، چونکه بێگومان تۆ له سه ره ه قیت)^(۱).

ئهم چیرۆکه له شیوه گێڕانه وه کهی (ابن اسحاق) دا

ئیمام (ابن اسحاق) له ژياننامه (سیره) دا شیوه گێڕانه وه یه کی تری له سه ره چیرۆکی (أصحاب الأخدود) دیاری کردوه، که جیاوازی یه کی له گه ل شیوه گێڕانه وه کهی (ئیمام مسلم) دا هه یه که له پێغه مبه ره وه ﷺ گێراویتی یه وه. به لām (ابن اسحاق) به پله ی (مرفوع) له پێغه مبه ره وه ﷺ خۆیه وه نه یه ئناوه، به لکو له (تابعی) یه که وه که (عمدی کۆری کعب القرظی) یه وه ری گرتوه.

(ابن اسحاق) گوتویه تی: (یه زیدی کۆری ابن زیاد) له (عمدی کۆری کعب القرظی) یه وه بۆی گێرامه وه، هه ره ها هه ندیک که س له خه لکی (نه جران) له خه لکانی ئه وپوه بۆیان گێراومه ته وه، که:

خه لکی (نه جران) خه لکیکی شوینکه وته ی شیرک و ها وه ل بۆخوا دانه رو بته رست بوون، له شارۆچکه یه ک له شارۆچکه کانی نزیک (نه جران) دا سیحریازیک هه بوو که مندا لانی خه لکی (نه جران) ی فێری سیحر ده کرد.

جا کاتیک (فهیمیون) ی راهیب هاته ئه و شاره، -راهیبه که به م ناوه بۆ من باس نه کراوه که (وهب بن منبه) به و ناوه دیاری کردوه، به لکو وتیان: پیاویک هات^(۲) - له نێوان (نه جران) و ئه و شارۆچکه یه ی سیحریازه که ی تێدا بووه، ده واریکی

(۱) صحیح مسلم (۵۳) کتاب الزهد والرقائق (۱۷) باب قصة أصحاب الأخدود. حدیث رقم (۳۰۰۵).

(۲) (ابن اسحاق) له سه ره تای چیرۆکه کهی (ابن ثامر) و (اصحاب الاخدود) باسی (فهیمیون) ی راهیبی پیاوچاکی کردوه، له گه ل چۆنیه تی ده رجونی له (شام) وه بۆ (نه جران) و، بانگه وازی بۆ نایینی (عیسی) -سلاری لیث- له (نه جران) و، خوتندنی (ابن ثامر) له لای ئه و راهیبه ساله.. ئهم چیرۆکه شی له (وهب بن منبه) ی تابییی وه رگرتوه.. خوداش هه رخۆی ده زانیته به سه رهاتی (فهیمیون) ی راهیب چۆن بووه... پروانه (الروض الأنف) ۱: ۱۹۱-۱۹۵.

هه لداوه .. خه لکى (نهجران) يش مندالنه کانيان بؤ لای نهو سى حريازه ناردووه تاكو فيرى سى حرو جادوويان بکات.

(ثامر) يش کورپه کهى خوى که ناوى (عبدالله الثامر) بسووه، له گهل مندالانى (نهجران) دا ناردووه. (عبدالله) ش که به لای کابراى نيؤ دهواره که دا تيپه رپوه، به نوؤؤ خواپه رستى يه کهى سه رسام بووه، بؤيه له لای دانى شتووه و گوئى له و ته و گفتارى گرتووه، هه تا موسلمان بووه و، له سه رده ستى نهو رپيازي خواپه رستى و خوا به يه ک گرتنى په پيره و کړدووه و، ئيدى له سه ر ياساکانى ئيسلام پرسى اري لى کړدووه. هه تا له ئيسلام شاه زبا بووه، دواتر ده ربارى ناوه گه وره که (الإسم الأعظم) پرسى اري لى کړدووه، نهو يش پى نه داوه و لى شاردو ته ووه و، پيشى گوتووه: نهى کورپى براى خوم، تو نهو باره ت بؤ هه لئاگيريت و، ده ترسم له وهى بى هيؤ و لاواز بيت.

(ثامر) باوكى عبدالله گومانى وابوو که کورپه کهى وه کورپانى ديكه هاتوچؤ لای سى حريازه که ده کات.

(عبدالله) ش کاتيک ده بينيت نهوا هاوړئ راهيبه کهى له به خشينى (ناوه گه وره که) پى ره زيلى ده کاو لى ده شاري ته ووه و، ترسو نيگه رانيى له لاوازيى (عبدالله) هه يه، په ناى برده بهر نه وهى کومهلتيک پيالنه يه ک کؤبکاته ووه و، پاشان هه موو ناوه کانى خواى که خوى ده يزانى له سه ر پيالنه کان نووسى، هه ر ناويک له سه ر پيالنه يه ک، شجا که هه موويانى ژمارد، ئاگريکى بؤ کړدنه ووه و، پيالنه کانى يه ک يه که فرئ ده دا ناو ئاگره که. جا کاتيک گه يشته سه ر ناوه گه وره که و به پيالنه که يه وه فرئ دايه ناوى، پيالنه که هه لبه زى يه وه و هاته ده ره وه و هيچ زيانى پى نه که وت. (عبدالله) نهو پيالنه يه هه لگرت و برديى بؤ لای هاوړئ راهيبه کهى و، هه والى نهو هشى پى دا که نهو ناوه گه وره يه خوا که نهو لى شاردو بؤوه، زانيوبه تى. راهيبه که ش لى پرسى: کام ناوه يه؟ نهو يش گوتى: ئاواو ئاوايه. راهيبه که دووباره لى پرسى: چؤنت زانى؟ (عبدالله) ش کردار و

تاقیکردنهوه که ی خۆی بۆ گێرایهوه.

نێتر راهیبه که پێی گوت: ئه ی کوپی برام.. به پاستی پینکاوته و ناوه که ت زانیوه.. ده تۆش ئاگات له خۆت بیتو، لهو برۆایه شدا نیم له خۆتهوه هه ئسوکه وت کهیت.

نیدی (عبداللهی کوپی شامر) هه ر کاتی که بچوايه تهوه بۆ نێو شاری (نهجران) و هه ر که سیکی به ده ردو نازاری که وه بديايه پێی ده گوت: ئه ی عه بدی خوا، ئایا خوا به یه که ده ناسی و دێیه سه ر دینه که ی من، تا منیش دوعات له لای خوا بۆ بکه م، له و به لاو ناڕه حه تی یه رزگارت کات و چاکت کاته وه؟ ئه و که سه ش بێگومان پێی ده گوت: به ئێ ئاماده م.. ئنجا باوه ری به خواش ده هیناو خوای به یه که ده ناسی و موسلمان ده بوو، (عبدالله) ش دوعای بۆ ده کردو، ئه ویش چاک ده بووه وه. به م په رنگه تا له ئه نجامدا هیچ که سیکی ده رده دارو نه خۆش له شارۆچکه ی (نهجران) دا نه مایه وه بیت بۆ لای و شوینی رێبازه که ی بکه ویت.

هه تا له ئاکام دا ئه م مه سه له یه به پادشای (نهجران) گه یه نراو، ئه ویش (عبدالله) ی بانگ کردو پێی گوت: تۆ خه لکی شارۆچکه که مت له من هه لگه پراندۆته وه، سه ر بپچیش ت له دینه که ی خۆم بابو با پیرانم کردوه. له بهر ئه مه ده بیت بته که م به په ندو عیبه رت.

(عبدالله) ش گوتی: ناتوانیت ئاوام لێ بکهیت.

پادشاش ئه و کوپه ی له گه ل چه ند که سی که نارده سه ر چیا یه کی به رزو له وێه به سه ردا هه لدرایه خواره وه، کاتی که گه شته سه ر زه وی، ساغو سه لیم بوو و هیچی لێ نه هاتبوو. پاشان له گه ل چه ند که سیکی تر دا ده ی نارد بۆ نێو ئاوی (نهجران) و بۆ ده ریایه کی وا که هه ر شتی که تی بکه و تایه له ناو ده چوو و نه ده ماو، له وێ ئه و چه ند که سه ئه م کوپه یان فرێ ده دایه نێو گێژاوی ده ریایه، که چی له ولاوه لیوه ی ده هاته ده ری و هیچی به سه ر نه هاتبوو.

جا کاتێک (عبدالله) ئاوا پادشاکهی بهزاند، پێی گوت: ئهی پادشا، وه ئلاهی تو ناتوانیت من بکوژیت ههتا خوا بهیهك نه ناسیت و باوهری پێ نه هینیت، ده بیست باوهر بهو خواجه بیئت که من باوهرم پێ هیناوه. جا ئه گهر ئاوا بکهیت، ئهوا به سه رما زال ده بیست و ده مکوژیت.

پادشاکهش خوای بهیهك ناسی و هه مان شایه قمانی (عبدالله ی کوری شامر)ی هینا، پاشان به داردهسته که ی خو ی لییدا و زامیکی مامناوهندی کرده ناوچه وانی و کوشتی.

پاشان پادشاکه خویشی لهو جیگه یه دا مرد.

ئنجا خه لکی (نهجران) هه موویان رایان هاته سه ر ئاینه که ی (عبدالله ی کوری شامر) و باوهریان به خوای پهروهردگار هینا، (عبدالله)ش له سه ر ئه و رێبازه بوو که (عیسای کوری مریم) -سلایان لی بیست- له ئینجیل و حوکی خوا هینا بووی.

ئیدی له وێه ئه و رووداوو کاره ساتانه ی تریان به سه ردا هات، که شوینکه وتوانی ئاینه یان به سهریان دا هات. کهواته وادیاره بنچینه ی ئایینی (نهصرانی) له (نهجران) له مه وه بو بیست.. والله اعلم.

(ابن اسحاق) ده لیت: ئه مه گێڕانه وه ی (عمدی کوری کعب القرظی) و هه ندیکه که سه له خه لکی نهجران، ده رباره ی (عبدالله ی کوری شامر)، خواش هه ر خو ی له مه زانا و ئاگاداره.

ههروهها له درێژه ی ئه م به سه رهاتانه دا (ابن اسحاق) گوته ویه تی: پاشان (ذو نواس) ی پادشای یه مهن به سه ر بازه کانی یه وه چوه سه ر خه لکی (نهجران) و بانگی کردوون بۆ سه ر ئایینی یه هوودی و له نیوان ئه م ئاینه و کوشتیاندا سه رپشکی کردوون، ئه وانیش کوژانی خو یان به باشتتر داناوه، وه که له وه ی بچنه سه ر دینی پادشاکه.

پادشای یه مهنیش چالێکی گه وه ی بۆ هه لکه ندوون، هه ندیکانی به ئاگره که سووتاندووه و کوشتووه، هه ندیکێ تریشیانی به شمشیر کوشتووه، لاشه کانیانی

سه‌رنجێك له سه‌ر شیوه‌گێڕانه‌وه‌كه‌ی (ابن اسحاق)

وه‌ك تێبینی ده‌كریت، (ابن اسحاق) له هینانی چیرۆکی (عبدالله ی كورێ شامر) و نه‌سرانییه‌كانی نه‌جراندا شه‌م چیرۆكه‌ی له پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ و له یه‌كێك له هاوه‌له‌ به‌رپێژه‌كانییوه‌ نه‌گێڕاوه‌ته‌وه، به‌لكو به‌ پله‌ی (موقوف) له (محمدی كورێ كعب القرظی) یه‌وه -كه‌ تابعی یه‌كی به‌رپێژه- و، ئه‌ویش له هه‌ندێك خه‌لكی (نه‌جران) ه‌وه‌ گێڕاوتیییه‌وه.

جا سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش كه‌ وایان داناوه‌ سووره‌تی (البروج) ده‌رباره‌ی (عبدالله ی كورێ شامر) و براییانی له‌ قوربانی یانی چاله‌گه‌وره‌كه‌و چیرۆکی (اصحاب الاخدود) هاتبێته‌ خواره‌وه، به‌لام ئێمه‌ وا ناڵین و جینگیری ناكه‌ین.. به‌لكو ئێمه‌ پشت به‌و فهرمووده‌ راست (صحیح) ه‌ ده‌به‌ستین كه‌ هه‌ردوو ئیمام (مسلم و ترمذی) له (صوه‌بیبی رۆمی) یه‌وه‌و ئه‌ویش له پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ گێڕاویانه‌ته‌وه‌و كه‌ تێیدا هه‌ندێك ورده‌کاری و زانیاری زیاتر له‌ سه‌ر چیرۆکی (اصحاب الاخدود) هه‌یه‌و، به‌لام ناوه‌كانی ئه‌و كه‌سانه‌ی نی‌و چیرۆكه‌كه‌و، كات و شوێنی رووداوه‌كانیشی به‌دیار نه‌خستوه‌. به‌لام له شیوه‌گێڕانه‌وه‌كه‌ی (ابن اسحاق) دا دان به‌ روودان و واقیعه‌تیدا ناڵین، ئه‌مه‌ش له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌و سه‌رچاوه‌ متمانه‌ پێكراو و جینگێركراوانه‌دا نه‌هاتوه‌و كه‌ له پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ خراونه‌ته‌ روو، چه‌نده‌ها جاری تریش روونمان كردۆته‌وه‌ كه‌ بێگومان چیرۆكه‌كانی پیشینان و هه‌وال و به‌سه‌رهاتی سه‌رده‌مه‌كانی رابردوو ته‌نها له‌ ده‌قی رۆشنی قورئانه‌وه‌ یان له‌ فهرمووده‌ی راستی پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ و هه‌رده‌گرین.

له‌به‌ر ئه‌وه‌ به‌راشكاوی دان ناڵین به‌ واقیعه‌تی و باری راستیی رووداوه‌كانی نی‌و شیوه‌گێڕانه‌وه‌كه‌ی (ابن اسحاق) له‌ سه‌ر (عبدالله ی كورێ شامر) و ئه‌وانی دی، هه‌روه‌ها دان به‌وه‌ش داناڵین كه‌ ئه‌و كه‌سانه‌ی وه‌ك (عبدالله) و ئه‌وانی دی له‌ باوه‌رداران (نه‌جران) كه‌سانی باس كراوی نی‌و ئایه‌ته‌كانی سووره‌تی (بروج) بن. له

هه مان کاتیشدا بهوپهری دلتیایی و (یهقین)هوه نکوولتی لهو گێرانهوهیهی (ابن اسحاق) ناکهین، چونکه نکوولتی لێکردنیشی وهك (دان پسانان و جیگیرکردن) پیویستی به چهند بهلگهیهکی پوون و ئاشکرای یهکلاکهرهوهیه. ئیمهش ئهم بهلگانهمان نیه تاكو حوکمی یهکجارهکی بهسهردا بدهین. لهبهر ئهوه ههلوێستی ساغو سهلیم ئهوهیه بێدهنگ بین له ئاستیدا (بهبی نکوولتی لێکردنی و، بهبی جیگیرکردنی و دان پیدانانیشتی). ئیدی، نه حوکمی بۆ دهدهین و، نه حوکمیشی لهسهر دهدهین. به دلتیاییهوه دان بهودا نانیین، که (عبداللهی کورپی شامر) کورپه میردمنداله بانگهوازکاره شههیدهکه بیته، ههروهها نکوولیشی لێناکهین، که بهپراستی ههر خۆی ئهو کهسه ئاماژه بۆکراوهی نیو فرمودهکهی پیغهمبهری خوا ﷺ بیته.

چهند چالێکی گهوره بوون، نهک یهک چالێ گهوره

زۆرکەس له زانایان و میژوونوسان لهو برۆایه دان، که چیرۆکی (خاوهنانی چالێ گهوره که/ أصحاب الاخدود) تاییهت نیه به گهلیکی دیاری کراوهوه، بههیچ تاکه سهردهم و تاکه ناچه و جیگایه کیشهوه پهیههست نیه. بهلکو ئهم چیرۆکه چهندهها جاری دی دووباره و چهندباره بۆتهوه، ههر کهسیک باوهپی بهخوا هیناییته و گهلهکهی ئازاریان دایته و چالیاان بۆ ههلهکهندیته و تیاان فری دایته، له چوارچێوهی چیرۆکهکه دایه و گرتویتی یه خۆی.

لهم بارهیهوه (جوبهیری کورپی نوفهیر) گوتویهتی: "ئهو چالانهی ههلهکهندراون بۆ باوهرداران له میژووی رابردوودا، سێ چالۆ له سێ ولاتدا بوون: چالێ یهکه/ له یهمن ههلهکهندراوه لهسهردهمی حوکمرانیی (توبهه) دا.

چالێ دووه/ له قوسهنتینی ههلهکهندراوه لهسهردهمی حوکمرانیی قوسهنتین و هیلایهی دایکید، کاتیک پرپاگهندهی به نهسرانی بوونیان بۆ خویان دهکرد،

كه چى (قوسته نتيښ) نه سرانييه كانى له ثاييىنى (مه سيح) و خوا به يه كه دانان هه لگيرپايه وه، واى راگه ياند گوايه (عيسا) كورپى خوايه، چاليكيشى هه لكه ند بژ نه و نه سرانييه نهى كه له سهر ثاييىنى خوا به يه كه ناسين مابونه وه. چالى سىيەم/ له بابل له عيراقداو له سهرده مى حوكمرانيى (بهخت نه سر) دا كه بتيكى دروست كرده وو فهرمانى دابوو به وهى ده بيت كړنووشى بژ بيهن. باوه رداريكيش به ناوى (دانيال) و دوو هاوړيى خوښى، ناماده نه بوون كه نه و فرمانه ي پادشاي (بابل) به جى بښن. نه وش ناگريكى له ناو چاليكى گه وړه دا بژ كړدنه وه هه لى دانه نيوى، به لام خوا ناگره كهى ساردو سه لامهت كړدوه له سهر يان.

(سوددى) يش گوتوويه تى: چاله كان له ميژوو رابردوودا سيان بوون: (چاليك له شامو چاليك له عيراقو چاليك له يه مهن)^(۱). هه وړه ها (مقاتل) يش گوتوويه تى: "چاله گه وړه هه لكه ندراره كان له ميژوودا سيان بوون: چاليكيان له نهجران له ولاتى يه مهن بووه، چاليكى تريان له شامو چالى سىيەميش له ولاتى فارس بووه، كه نيماندارانيان تيدا به ناگر سووتاندوه. جا نه و چاليه يان كه له شام بووه، (نه تنانيوزى رومى) هه ليكه ندوه. نه و چاله ش كه له ولاتى فارسدا بووه (بهخت نه سر) هه ليكه ندوه، نه و چاله ي تريس كه له خاكى عه رهدا بووه (يوسف ذو نواس) هه ليكه ندوه. به لام نه و دوو چاله ي، كه له هه ردو ولاتى فارسو شامدا بوون، خوا له قورئاندا ناماژه ي بژ نه كړدوون، به لكو تنه ها به چهند ثايه تيك له قورئاندا ناماژه ي بژ چاله گه وړه كهى نهجران كړدوه^(۲)".

نيه ش هيچ قسه وباسيك له سهر و ته كانى نه و زانايانه نالين، تنه ها نه وه ده ليين كه بيگومان خوا خو دى ده زانيت كه كام چاليه يان بووه؟!

(۱) البداية والنهاية-ابن كثير/ ۲: ۱۳۱-۱۳۲.

(۲) الروض الأنف ۱: ۲۱۷ حاشية الوكيل.

چەند سەرنجىڭ لە سەر گىرانه وەكەى ئىمام مەسلىم لە چىرۆكە كەدا:

پیشتر له سه ره تاي ئهم چيرۆكه دا ئهو فهرمووده يه مان ديارى كرد، كه ئيمام موسلم له (سوهه ييبى رۆمى) و ئه وىش له پيغه مبهري خواوه ﷺ له باره ي چيرۆكى (اصحاب الاخدود) هه گيرايانته وه. جا وادياره لهم فهرمووده يه شدا، چهندها رينمايى و ئاماژه و پهند هه بنو، ده شيت چه ندين وانو ئامۆژگارى سوودبه خشان ليوه به ده ست بهيئريت. لهم پرووه كتيبى كى ماموستا (روفاعى سرور) به ناونيشانى (اصحاب الاخدود) له بهرده ستم دابوو، كه چه ندين سه رنج و هه لويسته و تيرپوانينى له ئاست ئهو فهرمووده يه دا پيشان داوه و، پاشان گه ليك په ندو ئامۆژگارى و هيماو ده لاله تى جوانى لى ده ره يتاوه. منيش لي ره دا گرنگرتينى ئهو به ندو ئامۆژگارى و وانو ده رها و تير اوانه ي نيو كتيب ه كه ي به كورتى ديارى ده كه م:

١- له سهره تاي فهرموده كه دا ده فهرمويت: "له زه ماني پيش ئيوه دا پادشايه ك هه بووه.."، ئه مهش ديارى كردنى ده سپىكى چىرۆكه كه و، ئاماژيه كيشه بو سهرده مه ميژوويى يه كه ي، تيبينى ئه وهش ده كه ين، كه بيگومان پيغه مبه ر ﷺ سوور بووه له سهر ده رنه خستنى ناوه كان و، ناوى ئه و گه له ي نه هيئاوه و ناوى ئه و ناوچه يه شى نه بر دووه و رووداوه كه ي تيا دا بووه، ههروه ها ناوى ئه و سه ده و چاخه شى نه هيئاوه، كه ئه و گه له تيايدا ژياون. ئه مهش داوامان لى ده كات بو ئه وه ي پابه ند بين به شيوازي پيغه مبه روه ﷺ له مه سه له ي باس كردنى چىرۆكه كانى گه لانى پيشين و، لى كۆل ئينه وه ي هه وال و رووداوه كانيان.

۲- له دابړینی ناوه کانی که سان و سهردهم ناوچه ی چیرۆکه که دا، حکمه تیکی تر هیه، ئەو هاش دهربازکردنی چیرۆکه که یه له کوټ و پتوهندی میژوو تا کو له هه موو قوناغه کانی تری میژوودا دیارو بهرقه رار بیت. چونکه ئە گهرچی ته نها له یه که سهردهمی رابردوودا ئەم چیرۆک و به سهرهاته رووی دابیت، به لām به هه موو ئەو دهرسو به ندو ناموژگار ییانه یه وه به شیویه کی گهرمو گورو وه که

چیرۆکی کارێگه‌رو تاقیکردنه‌وه‌یه‌کی زیندوو تا کاتی هاتنی قیامه‌ت، ده‌می‌نێته‌وه.

۳- وشه‌ی (له‌پیش ئیوه‌دا / قبلکم) له‌ پرسته‌ی (کان فیمن قبلکم) به‌ستنه‌وه‌ی رابردوو به‌ ئیستاهه‌، چونکه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ردوو مه‌سه‌له‌ی شه‌هیدانی (اصحاب الاخدود) و واقعیی هه‌وه‌له‌ بێ‌ده‌سه‌لاته‌کانی له‌ مه‌ککه‌ی پێکه‌وه به‌ستۆته‌وه‌، چونکه‌ هه‌وه‌لان له‌ مه‌ککه‌دا به‌رده‌وامی و درێژه‌پێدانیه‌کی پاست و دروستی ئه‌و بانگه‌وازه‌ن، که‌ شه‌هیدانی چاله‌ گه‌وره‌که‌ له‌پێناویدا خۆیان به‌خت کرد.

۴- باسی بوونی پادشایه‌ک له‌ سه‌ره‌تای چیرۆکه‌دا (کان ملک فیمن کان قبلکم) نامه‌ژه‌یه‌که‌ بۆ پوه‌ته‌ی دوژمنانی بانگه‌وازی خوا له‌ گشت سه‌رده‌م و شوێنێکدا، که‌ ئه‌وانیش که‌سانی ده‌ست رو‌یشتوو و لووتبه‌رز و خاوه‌نانی ده‌سه‌لات و پله‌وپایه‌ن.

هه‌روه‌ها نامه‌ژه‌یه‌کیی تێدایه‌ بۆ سرووشتی بانگه‌وازه‌که‌ و پێویستی پوه‌پرووبونه‌وه‌ له‌ سه‌ره‌تاه‌و له‌نیوان بانگه‌وازه‌که‌ و کاربه‌ده‌سته‌ کافره‌کان و ده‌سه‌لاته‌ سته‌مکاره‌کیاندا.

۵- هه‌ر له‌ فهرمووده‌که‌دا (ئه‌م پادشایه‌ سیحربازیه‌کی هه‌بوو/ وکان له‌ ساحر) دیاری کردنی په‌یوه‌ست بوونی نیوان پادشاکه‌ و سیحربازه‌که‌یه‌، یان -پرونته‌ر ب‌لێن- په‌یوه‌ندی توندوتوڵی نیوان رژیمة جاهیلییه‌ ب‌باوه‌ره‌کان و، سیحرباز و جادوگه‌ره‌کانه‌. بێگومان سته‌مکاران پشت به‌ سیحربازانیش ده‌به‌ستن تاکو وه‌هم و ئه‌فسانه‌ له‌نیو گه‌له‌کانیاندا بلاویکه‌نه‌وه‌، ملکه‌چکردنیشیان مسۆگه‌ر ب‌که‌ن بۆ خۆیان. چونکه‌ گه‌ر وانه‌بی‌ت، ئه‌وا گه‌لان بیرده‌ که‌نه‌وه‌، بیرکردنه‌وه‌ و هوشیاربوونه‌وه‌ و رو‌شن‌بیری‌شان هۆکاری رزگار‌بوونیان ده‌بی‌ت، ده‌ره‌نجامی له‌ناوچوونی رژیمة کافره‌کانیش ده‌بی‌ت. هه‌ر بۆیه‌ش سیحربازان ده‌ستده‌که‌ن به‌ کاری زینده‌به‌چال‌کردنی فیکرو‌بیرکردنه‌وه‌ و سرپه‌نه‌وه‌ی ئاستی هوشیاری خه‌لکی.

٦- کاتێک سیحربازه که گهواره بووه و چۆته ته مه نه وه، ئاماژهی بۆ پادشاکه کردوه، که کورپێکی میردمندالێ بۆ دهستنیشان کات تاکو فیتری سیحربازی بکات، له مه شدا دهرده که ویت که دارودهستهی حاکمه کافره کان سوورن له سه ر له سه ر مانه وهی بارودوخ وهک خۆی تا هه ر ئاوا بهردهوام بێت. ههروه ها له و داواکارییهی سیحربازه که دا ئاماژهیه که ههیه بۆ هه زه رکردنی خۆی له بهردهوامی کارو فه رمان و په یامه گهنده له که ی له دوا ی خۆی، نه خاسه ئه و گه وریه و به سالا چووه و، کاتی مردنیشی نزیک بۆته وه و، له و پاشاوه ییه ته مه نیدا کار ده کات بۆ به جی هێشتنی کاره که ی به میرات دانانی ئه و پیشه یه بۆ که سانی تری دوا ی خۆی.

٧- له داواکاری سیحربازه که دا، به پادشای گوتوه: (کورپێکی میردمندالم بۆ بنێره تاکو فیتری سیحرو جادووی بکه م) ئاماژهیه که دی ههیه بۆ نه خشه کیشانی سته مکارانی جاهیل و، بۆ فرۆفیل و پیلانگێڕانیان له سه ر تیکدانی خه لکی و، بهردهوامی سیستمی جاهیلی و، گۆشکردنی نه وه کانی داها توو له سه ر بنه ماکانی جاهیلیه ت و، له سه ر گومرای و بچا وه پری و سیحری جاهیلیه ت. داواکردنی کورپێکی میردمندال (غلام) یش به لگه یه که له سه ر هه لبژاردنی مندالان و بچکۆ له کان به مه به ستهی تیکدان و له پڕی لادانیان و، سپرنه وهی حه ق له ناخی دلایان و فیه ته یاندا و، شیواندنی ئه و فیه ته یان به و کفر و سیحرو گومراییهی، که فیریان ده که ن.

٨- پادشاکه ش کورپێکی مندالێ ئاوا ی بۆ ناردوه و، تاکو فیتری سیحری بکات (فبعث إلیه غلاماً لیعلمه). که واته ئیستا کورپه که له نیو مهینه تی و فیتنه و تا قی کرد نه وه دایه و، خه ریکه بشیوینریت و بفه وتینریت. که سانی جاهیل و نه فام ئاوا له مندالان و نه و جه وانان ده که ن، وهک چۆن (نوح) -سلاوی لی بیت- ده رباره یان گو تی: ﴿رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَی الْأَرْضِ مِنَ الْکَافِرِیْنَ دِیَارًا﴾ (٦٦) إِنَّکَ إِنْ

نَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٧٧﴾ نوح. واته: خوايه
هیچ که سیک که له کافرانو د دانېشتووی خانو و مالیکه له سر زه ویدا مه هیله
له نوابان ببه، چونکه نه گهر بیان هیلیه وه نه واهنده چاکه کانت گومړاده که نو،
خوښیان تنهها که سانی به دکارو بی باوه پریان لی ده بیت.

۹- خوا له پښتگادا، راهیبیک بو کورپه نه ووجه وانه که بهیده ست ده کات (فکان فی
طریقہ إذا سلك راهب)، قهدهری خواش بو کورپه که واپووه، که به راهیبه که
بگات، له مه شدا دهرده که ویت، که هر قهدهرو خواستی خوا به جی ده گات و،
سته مکارانیش له نه خشه و پلانه کانیاندا شکست دینن. بیگومان پادشاو
سیحربازه کهش ویستوویانه نه و کورپه میړد منداله تیک بده نو، فیری سیحری
بکه ن، خواش ویستوویه تی نه م دوانه شکست بینن له و کاره دا، که هه ولی بو
ده ده ن، هه روه ک ویتسووشیه تی نه منداله بیتته باوه پرداریکی بانگه وازکار بو
رېبازی خواو، پاشان بیتته شهیدیکش له پیناوی خوا دا. هیچ شتیکش به بی
ویستی خوا نابیت.

۱۰- بوونی راهیب له و کوم له گه جاهیلیه و له که شه گرانو دهرده دره دا،
ثامازه که بو نه وهی، که زورجار له نیو خه لکیدا که سانی باوه پردارو پیاوچاک و
به نه مده که هیه، تنانته نه گهر که م و بی ده سه لات، یان چه وساهه ش بن.

۱۱- کورپه نه ووجه وانه که له لای راهیبه که دانېشتووه و قسه کانی بیستووه و پیښی
خوشحال و سه رسام بووه. له مه شدا ثامازه که هیه بو لی پادیتنی خیر لی و
بوی، هه روه ها ثامازه شه بو چاکیی په فتارو هه لئس و که وتی راهیبه که له
بانگه وازیدا بو رېبازی خواو، له شیرینی گوتارو ناخوتنیدا. ثامازه که
تریشی تیدایه له سر چاکیی به ده مه وه هاتن و ناماده یی کورپه نه ووجه وانه که و،
پاکیی فیره تی و پالاوته یی ناخ و دهر وونی که هیچ که سیک له پادشاکه و له
سیحربازه کهش نه یان توانی ناکاری بشیونن و له پری پاست لایده ن.

۱۲- کورپه نه وچه وانه که وای لۍ هاتبوو، که له دوو سهرچاوهی لیك جوداو دژ به یه که وه دوو جوړه زانیاری پۍ چه وانه یی که دی وهرده گرت، له لایه که وه بهرنامه یی ناینو حقه یی راسته قینه یی له راهیبه که وهرده گرت، له لایه کی تریشه وه ده بویه وانه کانی سیحرو گومرایی له لای سیحربازه کی پادشا بخوینیت. به لام به چاکی ده یزانی، که کام زانیاریسه وهربرگرت و هه لېژیریت. نه وه بوو ته نها و ته کانی راهیبه کی به دل وهرده گرت و په سندی ده کرد، چونکه هه قو راستی بوون، به لام به هیچ شیوه یه که و ته کانی کابرای سیحربازی په سند نه ده کردو پیشیان قایل نه ده بوو، به لکو ته نها به ناچاری گوی لۍ ده گرتو، به ناچاریش به دیداری ده گیشته، و ته کانی شی له هوش و دلیدا هه لنه ده گرت، به لکو به خیرایی گوی لۍ یان ده گرت.

۱۳- کورپه نه وچه وانه که هه رکاتیک بجویه بو لای سیحربازه که، سوور بوو له سهر نه وه یی، که سهره تا بو لای راهیبه که بجیت، له مه شدا به لگه یه کی دی هیه له سهر په روشیی نه و کورپه، بو وهرگرنتی تویشویه کی باوهرداریانه یی وها له و راهیبه وه، که بتوانیت له بهر ده م سیحربازه که و سیحره کهیدا خوی پی بگرت.

۱۴- سیحربازه که هه رکاتیک کورپه که دوا بکه و تابه - لۍ ددها، له مه شدا ناماژه و به لگه یه کی دی هیه له سهر توندوتیژی و دلپه قیسی که سانی جاهیل له دژی مندا لانو، له سهر به کار هینانی لیدانو و نه شکه نجه دانی جه سته یی بهرام بهریان. هه روه ها له و لیدانه یی سیحربازه که بو مندا لکه، ناماژه یه کی تر هیه له سهر پروودانی به لا و مهینه تی و تاقیکردنه وه بو کورپه که، که نه مهش دوو چاری هه رکه سینکی تری نیماندار بووه و ده بیت کاتیک به ریځگای خوادا ده پروات.

۱۵- کورپه میړد مندا لکه که سکا لای خوی له ده ست نه و سزایه به راهیبه که گیاندووه، چونکه راهیبه که ماموستاو په روه ردیارو پیڼگه یه نه ریه تی. مرؤقی بانگه واز کاریش هه میسه داوای ناموژگاری له په روه ردیاره کی ده کاتو، داوای

چاره سهركردنی گرفته كانیشی له سهركرده کە ی ده کات. سکاڵای ئەم کوپەش به مەبەستی خستنه پرووی بروبە هانه و پاشگەزبوونهوه لهو رینگایه نه بووه، به لکو به مەبەستی چاره سهری ئەو تهنگزه و گرفته بووه، که بۆته بهربهست له سهر رینگای و تهگهرهش ده خاته سهر بهردهوامیی و جیگیری یه که ی.

۱۶- کاتیك راهیبه کهش گوئی له سکاڵای کوپه که گرتووه، چاره سهرو پئی و شوینی بۆ داناوه، چونکه ئەم راهیبه پهروه ردیارو سهركردهیه، بۆیه ده بیئت هه موو سهركرده یه که بهم رهنگه له ناست گرفته کانی سهربازاندا رهفتار بکن.

۱۷- چاره سهری راهیبه کهش بۆ کیشه ی کوپه میرد مندا له که ئەوه بوو که پئی پێدا درۆ له گه ل سیحربازه کافره که دا بکات و، پئی بلیت: دواکه وتم له بهر ئەوه ی که سوکارم دوا یان خستم، ئەمهش تا کو له لی دانی سیحربازه که رزگاری بیئت، ههروه ها ئەگه ر که سوکاریشی له هۆی دواکه وتن و درهنگ گه پرانه وه ی بۆ ماله وه لیی بپرسن، بلیت: سیحربازه که ی دوا ی خستم.. ئەمهش بۆ ئەوه ی له لی دانی ئەوانیش رزگاری بیئت.

ئەم درۆ کردنهش ته نه ها بۆ ده رباز بوونی بووه لهو مهینه تییا نه و بۆ تیپه پراندنی فیتنه و ناشوب. هه ر له بهر ئەمهش له بهر پێویستی و زه روره ت- راهیبه که پئی پێدا، که درۆ بکات. ئەمهش بۆ حه لال کردنی درۆ نیه، چونکه له بنه رته دا هه رامه و پئی لی گیراوه، به لام بۆ کاتی زۆر پێویست پئی پێدراوه. وه ک زانرا ویشه له ئایینی ئیمه دا له سح حاله تدا درۆ پئی پێدراوه:

(۱) له کاری ناشته وایی نیوان دوو که سی نا کو کدا.

(۲) له ستایش کردنی پیاو بۆ جوانی ژنه که ی.

(۳) له به ره و رووبوونه وه ی کافراندا به مەبەستی پاراستنی رازو نه یینی موسلمانان.

دیاره ئەم حالەتانه دەقاو دەق ناخەینە پێزو هاوشتووی پێگەدانێ پراهیبه که به کۆرپه نەوجەوانە که، چونکه ئەو لەسەر هەمان شەرعێ ئێمە نەبوو، بەلکو شەریعەتێکی تایبەت بەخۆی هەبوو، ئیدی بۆچی شەریعەتێکی وەك ئەوێ خۆمانی بەسەردا پیاده بکەین، که خوا ئەو ئەرکە نەخستبێتە ئەستۆی، که پیشتر له زەمانی ئەودا نەکراوه به شەرع و یاسا.؟

١٨- خوا بەلگە و نیشانهیهکی تری پیشانی کۆرپه نەوجەوانە که دابوو، ئەویش ئەو گیانداره گەورەیه بوو، که خەلکەکی بەند کردبوو، ئەو بوو کۆرپه که نژای لەلای خوا کرد، لەسەر ئەوێ ئەگەر پراهیبه که لەلای خوا خۆشەویستەرە وەك له سێحربازە که، با بتوانیت ئەو گیانداره بکوژیت، ئیدی کۆرپه که بەردیکی گرتە گیانداره که و -بە فەرمانی خوا- کوشتی، خەلکیش پزگاریان بوو و چوونه پێی خۆیان.

ئەو وتەیهشی، که گوتبووی: (ئەمڕۆ دەزانم که سێحربازە که، یان پراهیبه که کامیان باشتەن)، ئاماژە دەکات بۆ بێ ئارامی و دلنایانەبوونی لەو دۆخەدا، که له یەك کاتدا زانیاریی دژ بەیهکی له سێحربازە که و پراهیبه که وەرده گرت، ئاماژەشە بۆ پەرۆشی و حمزکردنی له کۆتایی هینانی ئەو دووفاقی (ازدواجی) یه تەنگەتاواری، که زۆر ماندووی کردبوو، تەنگی پێ هەلچنی بوو.

هەر و هەڵا ئەو وتەیهدا ئاماژەیه کیش هەیه، کاریگەر بوونی کۆرپه که به پراهیبه که و، هەلبۆاردنی پێبازە که و وەرگرتنی ئایینه که ی، ئەمەش نەك لەبەر ئەوێ گوايه چەند زانیارییه کی تیۆری و فیکری و پۆشنیری بن، بەلکو لەبەر ئەوێ چەند راستییە کی واقعیی ژیان و، چەند بەها و بیروباوەڕێکی راستەقینە بوون.

ئەم کۆرپه دەیتوانی له یەك وەختدا (تاین) و (سیحر) هەکش بەبێ نیگەرانی و خۆ شپزە کردن له هەردووکیان وەرگریت و، بەبێ تێفکرین و گۆی پێدان، وتە ی پراهیبه کهش و سێحربازە کهش ببیستیت، چونکه گۆی گرتنی پۆلەتی و بێ باکیی

دایدهبرێ له سه‌رسام بوون و بایه‌خ پێدان، ئیدی (ئاین) و (سیحر)یش، ته‌نها وه‌ك چه‌ند قسه‌یه‌ك له‌لای ده‌مانه‌وه. به‌لام وادیاره‌ ئهم كۆره‌ زیره‌كه، ئاوا په‌فتاری نه‌كردوه، چونكه‌ ئهو دینه‌ی، كه‌ له‌ راهیبه‌كه‌وه‌ وه‌یده‌گرت، شتیکی تری لی ده‌خواست، نه‌ك بی‌یاکی و گۆی‌پێنه‌دان.

١٩- نزای كۆره‌كه‌ كه‌ تیایدا گوتبووی: (خوایه‌ ئه‌گه‌ر كاروباری ئهم راهیبه‌ت له‌لا باشترو خۆشه‌ویسته‌ره‌ وه‌ك له‌ كاروباری سیحربازه‌كه‌، ئهو گیانداره‌ درنده‌یه‌ بكۆژه‌..)، ئهم نزایه‌شی مانای ئه‌وه‌ نیه‌، كه‌ راهیبه‌كه‌و سیحربازه‌كه‌ -له‌ دیدو بۆچونی ئهم كۆره‌دا- وه‌ك یه‌كنو، ده‌یه‌وێت له‌ یه‌كێكان دُنیا بی‌ت، وه‌ك هه‌ندێك كه‌س ئاوا ی لێ‌تی‌ده‌گهن. به‌لكو نزاكه‌ی بۆ ئه‌وه‌بووه، كه‌ دُنیا بی‌ت له‌ كاروباری راهیبه‌كه‌و ئایینه‌كه‌ی له‌سه‌ر زه‌مینه‌ی واقیعدا، ئه‌مه‌ش دوا‌ی ئه‌وه‌ی، كه‌ پی‌شته‌ر به‌ یه‌قینی فیه‌رت و بیروه‌ه‌وش و تیروانین به‌و راستیه‌ گه‌یشتبوو.

به‌لگه‌یه‌كی تر له‌سه‌ر قه‌ناعه‌ت هێنانی كۆره‌كه‌ به‌ كاری راهیبه‌كه‌و په‌سندكردنی ئه‌وكاره‌ی، ئه‌وه‌یه‌ كه‌ نزاكه‌ی به‌ وشه‌ی (اللهم/ خوایه‌) ده‌ست پێ كردوه، نزاكردنه‌كه‌ی له‌لای خوا به‌و شیوازه‌ی، كه‌ له‌ راهیبه‌كه‌وه‌ فی‌ری بووه، به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر باوه‌رداریتی و ئیمان هێنانی به‌ خوا.

٢٠- وجودی ئهو گیانداره‌ درنده‌یه‌ش، كه‌ پێ‌ی له‌ خه‌لكی گرتوه‌، وه‌ك به‌واریکی تاقیكردنه‌وه‌و هه‌له‌سه‌نگاندن، پاشان گه‌یشت به‌ یه‌قین و دُنیا‌یی، مژده‌ی خێرو كاریکی چاك بووه.

چونكه‌ بوونی ئهو گیانداره‌ درنده‌یه‌و پێ‌گرتنی له‌ خه‌لكی، هاوشیوه‌ی ئهو پادشا سته‌مكاره‌یه‌، كه‌ خه‌لكی بۆ خۆی كۆیله‌ ده‌كات و ده‌یه‌وێت له‌جیاتیی خوا بی‌هه‌ستو، له‌ ئایینی خواش دووریان ده‌خاته‌وه‌.

جا كه‌ كۆره‌كه‌ ئهم گیانداره‌ درنده‌یه‌ی به‌ به‌ردێك كوشتوه‌، ئاماژه‌یه‌ كه‌ ئهم كۆره‌ خه‌لك له‌و پادشا سته‌مكاره‌ رزگار ده‌كاتو، پێ‌ی راستی خوایان پیشان

دهداتو، بهرهو بهههشتیان دهبات.

٢١- ههروهها کاتیك ئهم كۆره گیاندارهكهی کردوته سهههتایهك بۆ رزگارکردنی خهڵکی، ئاماژهیه بۆ دهستپێکردنی بانگهوازی خهڵکی و خزمهت کردنیان و دهستهبههرکردنی خێرو چاکه بۆیانو، لابردنی ئازارو مهترسی لهسهریان. بهم پێیهش لهپێی ئهو پیشینیاژه کردهیی و ئهو خزمهته کۆمهلایهتی یهوه، خۆی و بانگهوازهکهی به خهڵکی ناساندوه. لهمهشدا ژيانیک بۆ بانگهوازهکهو سهههتایهکیش بۆ پهسندکردنی بانگهوازهکه لهلایهن خهڵکی یهوه، ههیه.

٢٢- کاتیك کۆره نهوجهوانهکه، گیانداره درندهکهی کوشتوه، گهراوتهوه بۆ لای راهیبهکهو ههوالهکهی پێ گهیاندوه، ئهویش زۆر دلشاد بووهو، پێشی گوتوه: (کۆرم، ئهمپۆ تۆ لهمن چاکتریت).

ئهم وتهی (کۆرهکهم) به کۆرهکه رادهگهیهنیت. که لهخۆی چاکتره، که ئهمهش وتهی خۆشویستن و سۆز پێدانه، بهلگهیهکه لهسههر پهیههندییهکی تۆکمهی رۆحی له نیوانیانداو، بهلگهشه لهسههر رهزامهندیی راهیبهکه له دهروونهوه لهوکاتهی ئهمهی پێ رادهگهیهنیت.

٢٣- راهیبهکه کاتیك کۆرهکهی لهخۆی بهچاکتر داناوه ههوالی ئهمهشی پێ راگهیاندوه، دهلالهت دهکاته سههر لیبران و دلسۆزیی بۆ خواو، زوهدو خۆنهویستی له دنیاو، خۆ پهنادانیشی له ههرشتیک، که نهفس خوازیاریهتی.

٢٤- چاکتربوونی کۆره نهوجهوانهکه له راهیبهکه، له کاتیکیدا قوتابی ئهوهو، لهکاتیکیدا راهیبهکه چهندان سال لهبوارى باوهڕهینان و دینداریدا لهپیش ئهویشهویهو، چهندین سالی دوورودریژی له رینگای خوادا برپوه، بهلگهیه لهسههر ئهوهی چاکو پایهداریی له بانگهوازدا به پێودانگی ئهو تهمهنه نیه، که موسلمان تییدا دهژی، بهلکو بهراوهی ئیماندارو خۆپاریزی و دلسۆزی و خۆ ساغ کردنهوهو یهکلابوونهویه.

٢٥- راهیبه که ئهو ههوالهش به کۆرپه نهوجهوانه که ده دات که له مه و دوا تووشی به لا و ناره حه تی و تاقیکردنه وه ده بیئت، له مه شدا ئه وه به کۆرپه که -و به ئیمه ش- ده ناسینیت که ڕینگای بانگه وازکاری یه و، مه شخه ل و سیمای تایبه قه ندیی یه کانیه تی و، تیدا راستیه کی یه کلاکراوه و، سوننه تیکی راسته وانای هه میشه بیشمان پیشان ده دات که بیگومان به لا و ناره حه تی -وه کو تاقیکردنه وه یه که له سه ر ڕینگاکه - سوننه ت و ڕیسای بانگه وازه کانه و، بانگه وازکارانیش هه ر ده بیئت تووشی ئهو ڕووداو و کاره ساتانه بن که خوا به خواست و قه ده ری خۆی بۆی داناو.

جا کاتیک راهیبه که ئهم هه وال به کۆرپه نهوجهوانه ئیمانداره که له سه ره تای قۆناغه ناشکراکی بانگه وازه وه) ڕاده گه یه نیت، بۆ ئه وه یه تا کو خۆی ڕابه یینیت له سه ر ئهو ڕووداوانه ی، که به ره و ڕوویان ده بیته وه و، خۆیان بۆ ئاماده و ساز کات و، تویشه به ره که شی به تویشه ووی -ئارام گرتن و خۆپاریزی و خۆپاگری- پڕ بکات.

ئهو ی له سه ر شانی سه رکرده و په ره ردیار و بانگه وازکارانیشه، ئه وه یه ده بیئت ڕینگای بانگه واز و مه شخه ل و سیماکانی ئهم ڕینگایه به شوین که وتوانیان بناسین و، ئهو کاره شیان بۆ ڕوون بکه نه وه که به دیی دین و، ئهو سه ره نجامه شیان بۆ مه زه نده که ن که له بواری ڕاپه ڕاندنی کاروباری بانگه وازه که دا چاوه ڕێیان ده کات، تا کو شوین که وتوانیان له سه ر چاوه ڕۆشنی و به رچاوه ڕوونی هه نگا و بنین و، خۆیان ڕێک خه ن بۆ به ره و ڕووبوونه و ی مه ترسییه کان.

٢٦- راهیبه که داوای له کۆرپه نهوجهوانه که کردوه که کاری ئهو ناشکرا نه کات و راستیی له سه ر نه لیت و ئاماژه ی بۆ نه کات. له مه شدا به کاره ینانی ڕیسای (نه ینگیری) له په یکه ری (ڕیکه ستنی بانگه وازکاری) پیویست بووه. نه ینگیری ڕیکه واره یی، بانگه وازیش له ڕووی کاروباری ڕیکه ستن و

سەرکردايەتيدا، مەسەلەيەكى گرنگو جىي بايەخ بۆ بانگەوازکردن لە ھەر سەردەم وولات و ناوچەيەكدا بىت.

ئەم دياردەي نەينگىريەش لە ژيانى زۆربەي زاناو بانگەوازکارە پېشىنەکاندا پەنگى داوەتەو، وەك لە ھەندىك دىمەن و لايەنى چېرۆكەکانيان لە قورئاندا ناماژى بۆکراو. ديارترىنى ئەم نەينگىريەش لە چېرۆكى موسادايە-سلاوى لى بىت- کە لە سوورەتى (قصص)دايە، ھەروەھا لە سوورەتى (غافر)يش دايە، کە پياويكى باوہر دار- کە باوہرەكەي شار دبوو- لەبەردەم فيرەوئدا بەرگرى لە (موسا) دەکرد^(۱). لە ژياننامەي پيغەمبەريش ﷺ دا بە تايبەتيش لە قۇناغى بانگەوازي نيو (مەككە)ياندا (شيوازى نەينگىريى) شيوازيىكى بەدىيى کراو ناماچدارو خوازراو بوو و لە زۆربەي ژيانى ھاوہلان و ھەلس و کەوت و کاروبارياندا پەپرەو کراو. ديارترىن نمونەش لەم بارەيەو چېرۆكى موسلمان بوونى (ابو ذرى غفاري)يە- خوا لىي پازى بىت-، ھەروەھا کۆچى پيغەمبەرى خواش ﷺ بۆ مەدينە.

۲۷- دواي ئەو ھەي مېردمنداڵە کە ناسراو، مەسەلەكەي لەنيو خەلکيدا بلاوبۆتەو، دەستى کردوو بە بانگەواز لەنيوياندا، ئەمەش گواستەو ھەي قۇناغەكەي لە نەينگىريەو بۆ ئاشکراکردنى بانگەوازو گەياندى پەيام.

۲۸- کورە مېردمنداڵە کە بواريىكى چاک و مەيدانيىكى کارىگەريى بۆ خۇناساندنى بە خەلکىو، بۆ ناساندنى بانگەوازو ئاينەكەشى پىيان، ھەلبەئارد، ئەويش بواري خزمەتکردنيان و گەياندى خيرو چاکە بوو پىيانو، لابردنى ئازارو مەترسش لەسەريان. ئەو ھەبو مرقى کويرو گەرو بەلەكى چاک دەکردەو، ھەموو جۆرە نەخۆشيەكى چاک دەکردەو.

(۱) لە بەرگى يەكەمى ئەم كىتەبەدا (چېرۆكى پېشىنەکان لە قورئاندا) بەدرىيى باسى ئەو شيوازى نەينگىريى يەمان لە ھەردو چېرۆكەكدا کردوو.

ئەم كۆپرە لەو مەيدانەدا لێهاتوو بوو، لەو بوارەشدا سەرکەوتوو بوو، چونكە بەو ھۆيەو ٧٠ ئىدى خەلگىيش خۆشيان دەويٽ، ئەو دىنەشيان ھەر خۆش دەويٽ، كە پىيان دەگەيەنٽ، ئەو خۆى پەرورەدگارەيشيان خۆش دەويٽ، كە جاكبان دەكاتەو ٧٠ شىفايان دەدات.

پیوسته بانگ‌وازارانی تریش، ثم ده‌رسه له شیوازی بانگ‌وازاری کوره
میرد مندا له که فیرین.

۲۹- ئەم كۆپە كاتىك چارەسەرى دەردو نەخۇشسەكانى خەلكى كىرىدوۋە، كۆيۈ گەرۈ بەلەكى بە فەرمانى خوا چاك كىردۆتەۋە، بەبىئەۋەى فەرىياساكانى چارەسەرو بنەما پىشكەكان بوۋىت، بە رېزو كەرامەتەك دادەنەت، كە لە خۋاى پاك و بىخەۋشەۋە پىي بەخىراۋە، ئەمەش لەو رېزو كەرامەتانەى ئەۋلىا و دۆستانى خوايە، كە خوا بەھۆيەۋە رىزيان لىدەنەت.

بیگومان شیفاو چاکر دهنه‌وه - به ریگه دان و به خواستی خوا - یه، به لام هه لاس و که وتی کوره میرد منداله که، تنه‌ها هؤکاریکی ماددیانه‌ی رواله تیی مرویی بووه بۆ به دیی هینانی توانا و قه‌ده‌ری خوی گه‌وره.

۳۰- ئەو ڤووداوەش، کە لەنێوان کۆرەکەو هاونشینى پادشادا بووه، کە کوێر بووه و هاتووە بۆ لای، تا چارەسەرى بکات، بە وانەیکە بۆ بانگەوازکاران دادەنریت لە کارى پەيوەندى بەستنیان لەگەڵ خەلکیدا. ئەوەبوو هاونشینەکەى دیوہ خانى پادشا، چەندین دیارى زۆرو هەمەچەشنەى بۆ کۆرەکە هینا و پى گوت: ئەمانە هەموو بۆ تۆ، گەر بتوانیت چاکم بکەیتەوہ. بەلام کۆرە مێردمنداڵەکە، تەنھا خۆى بۆ خوا یە کلاکردبوو و تەنھا خۆى بۆ کارى بانگەواز تەرخان کردبوو، ئەو هەموو دیارىیە زۆرو هەمەپرەنگانەى هاونشینەکەى پادشاى رەت کردەوہ.

كهواته پېويسته مروځى بانگهوازكار خوى بو ئايينه كەى و پەروەردگارى و بانگهوازه كەى يە كلا بکاته وهو، داواى هيچ شتيك له خەلکى نه کات و، هيچ شتيكيشيان لى وەر نه گريټ، هەروها نايټ له سەر نهو بانگهوازهى، هيچ كړى يه كيان لى داوا بکات و، نەركى هيچ مال و سامان و كەر سه يه كيشيان نه خاته سەر نه گەر نهو ان شتيكيان پيشكهش ده كړد، به لكو ده بټ گەر شتيكيشيان پى دابو هەولئ ره تکر د نه وهى بدات و بيان داته وه. تاكو په يوه ندى و ناشنايه تىي له گه لئاندا پاك و بېگه رد بټ و هەروا بټ نه وه و هيچ گەردىكى ماددى و دىيائى تى نه كه وټ. چونكه هەر نهو چا كتره بو به ده ست هيئانى سوزو خو شه ويستىي خەلکى و، په سندر دنى بانگهوازه كه. چونكه نه ويستنى نهو مادده و كەرستانه ي، كه له ده ستى خەلکى دان، هۆيه كه بو نه وهى كه خەلکى مروځى زاهيدو دىيانه ويستيان خوش بوټ.

۳۱- وه لامى كوپه ميړد منداله كەش، كه به هاوونشینه خاوه ن ديارى يه كەى پادشای گوتوه: (من خوم كەس چاك ناكه مەوه، به لكو نهو خاويه كه شيفا ده دات و خەلکى چاك ده كاته وه).

لەم و ته وه لامدارهيدا خوا به هاوونشینه كه ده ناسيټ و عه قیده و ئيمانداريټي به شيوه كى زور پوون و ئاشكرا بو ديارى ده كات. هەروها ده ست ده كات به بانگ كړدى به شيوازيكى بنچينه يى و هەره گرنگ- كه شيوازي خستنه پرووى عه قیده و ئيمانداريټيه.

۳۲- كوپه ميړد منداله كه داواى له هاوونشینه راويژكاره كەى پادشا كړدوه، كه نه گەر به ته ماى چاك بوونه وه به با ئيمان به خوا بټيټ، وهك پى گوتوه: (نه گەر باوهر به خوا بټيټ نهو له لای خوا نزات بو ده كه م، خواش چاكت ده كاته وه و چاوه كانت بو ده گيرټ ته وه) ..

کورپه که لێره دا — ئاتاجی هاوئشینیه که به چاک بوونهوه — دهقۆزێتهوه تاکو باسی ئیماندارتییی بۆ بکات، یان راستر بلێین ههول دهادات نزیکي کاتهوه له خوا و پێویستییه که ی به خوا ئاراستهکردنی دل و فیتره تیشی بۆ لای خوا، دهقۆزێتهوه. چونکه مرۆڤ له حالهتی پهنا بۆخوا بردن و ئاتاجیدا، زیاتر له خواوه نزیک دهبیتهوه.

۳۳- هاوئشینیه که ی پادشا به دههم بانگهوازی کورپه کهوه چووه، باوهپی به خوا هیناوه، خواش به نزای کورپه که چاکي کردۆتهوه و چاوه کانی بۆ گه پاندۆتهوه. ئه مهش به لگهیه که له سه ره نهوهی، که بینگومان باوهپو ئیمان له قولایی ده کانی خه لکیدا مه لاس دراوه، سروشت و فیتره تیشیان هه میشه پووی له خوایه. به لام بێ باوهپی که سانیك و سه ریچی و گونا هه کانیان نه و فیتره ته پاکه ی بۆ دا پۆشیون و به ری دلێ گرتوون. جا کاتیك که سیکیان چاوی ده که ویت به بانگهوازی کاریکي کارامه و کاریگه ری واکه شیوازیکی راست و دروست و به جی هه بیته، دلێ بیدار ده بیتهوه و فیتره تیشی ده که ویتتهوه گه پرو پوو ده کاتهوه خوا. بینگومان جیاوازییه کی گه وره هه یه له نیوان هه لۆیستی راهیبه که له به رامبه ره کورپه میردمنداله که و هه لۆیستی کورپه که له به رامبه ره هاوئشیني پادشا که دا.. چونکه ئیمه زانیان، که راهیبه که خوازیاری نه یی نگیری بووه، بۆ ئه م خواسته ش کورپه میردمنداله که ی به وه پاسپاردوو، که له کاتی ته نگانه و نا په حه تی و تووشبونی ئازار و شه که نه ییدا ناوی ئه و نه بات و کاروباری ده ره خات. به لام کورپه که ئه م داوا و پاسپارده یه له هاوئشیني پادشا که نه خواستوه و پێی نه گوتوه: له کاتی ته نگانه دا باسی من نه که یته و په رده م له سه ره هه لته ده یتهوه.

جا نایا جیاوازی نیوان ئەم دوو هەلۆیستە چی بێت؟

جیاوازییەکە لەو قۆناغەدا، ئەو بانگەوازه که پێی گەشتوو. لە کاتی کدا راهیبەکە ئەو راسپاردەیی بە کۆرە می‌ردمنداڵەکە داوه، ئەو ناوی نەهێنیت، لەو کاتەدا بانگەواز نەهێن بووه، لەبەر ئەمەش راهیبەکە سوور بووه لەسەر دەرەخستنی بانگەواز و کاروباری خۆی.

بەلام لە کاتی کدا کۆرە می‌ردمنداڵەکە چارەسەری چاوی هاوئشینەکی پادشا دەکات، لەو کاتەدا بانگەوازەکە ئاشکرا بووه، چونکە کۆرەکە بانگەوازەکی بۆ قۆناغ کاری ئاشکرا و جم و جوولێ ئاشکرا گواستۆتووه.

ئەو بوو تیماری خەلکیی لە هەموو دەردێک دەکرد، هەموو خەلکی هەر هەمووی.

ئیدی لەنێو خەلکیدا ناسراو، هیچ ئاتاجێکیشی تێدا نەمابوو ئەو بەکاربای هاوئشینێ پادشا بلیت ئەو ئاشکرای نەکات.

لە قۆناغی یەکەمدا، ئەو نەهێنی بووه، تەنها پەڕیوەندییەکی تایبەتی نیوان دوو تاکە کەس، کۆرە می‌ردمنداڵەکە و راهیبەکە بووه. بەلام لە قۆناغی دوووەمدا پەڕیوەندییەکی گشتی و ئاشکرا بووه لەنێوان کۆرەکە و هەموو خەلکیدا، ئەمەش لە پێی پەڕیوەندییەکردنی پێیانەوه و چارەسەری و تیماریی بۆیان.

لەلایەکی ترهه راهیبەکە لە قۆناغی یەکەمدا خوازیاری کاری نەهێنی بووه، نەچۆتە نێو بوازی کاری ئاشکراوه، بەلام کۆرە نەوجەوانەکە بە ئاشکرا جموجوولێ کردووه، بەم جموجوولەش کاری لە خەلکی کردووه، دڵی ئەوانی بەلای خۆیدا راکێشاوه و پشتگیری ئەوانیشی بۆ خۆی دەستەبەر کردووه.

جموجوول لە قۆناغی یەکەمدا لە بوازیکی هێجگار تەسک و سنووردارو کەم دابوو، وەک دەرەخەکی تەنها لەوێدا بەند بووه، ئەو کۆرە نەوجەوانەکە بە راهیبەکە گەشتوو، ئەو کەتییان ناسیوه و بانگەوازی لێ وەرگرتووه. بەلام ئەم جموجوولە، لە قۆناغی دوووەمدا ئاشکرا و گشتی و جەماوەرییانە بووه.

له بهر هم جیاوازیانمی نیوان هەردوو قوناغە، وا گونجاوه که راهیبه که نهو کورپه بهوه پاسپیژیت که له کاتی تنگانە و کهوتنه بهر سزاو سازادا راستی لهسەر نهو نهلیت و ناشکرای نهکات. نه مه له کاتیکدا کورپه میرومنداله که نهو پاسپاردهیهی به هاونشینە کهی پادشا نه داوه، به لکو وه که نهو وایه که پاسپاردهی پیچهوانی نهو هی پی دابیت و داواشی لی کردبیت که له لای خەلکی ناوی بیئت و ناشکرای بکات.

۳۴- هاونشینە کهی دیوه خانی پادشا، چۆتهوه بو لای پادشاو چاوی بو گهراوه تهوه. به لکو بهویه پری عیززهت و بویری و سه ره رزی و تازیانه تی یهوه بو لای پادشا گهراوه تهوه، ته نانهت له هه مو نهوانهش گرنگ تر به ئیمانهوه بو لای گهراوه تهوه، وه کو جارانی پیشوو له لای دانیشتوه.

پادشاش سه ری سوپماوه کاتیک دیویه تی که چاوانی بو گهراوه تهوه، بۆیه لیی پرسیه: (نه ری کن چاوه کانی بو گهراوندیتهوه)؟ نهویش گوتویه تی: (خوای پهروه ردگارم). پادشا لیی پرسیه: (تایا جگه له من پهروه ردگاری تری هیه)؟ هاونشینە کهشی که چاوی چاک بوتهوه و باوه پری به خوا هیناوه، له وه لامدا پیی گوتوه: (پهروه ردگاری من و پهروه ردگاری تۆش —الله—یه).

بینگومان هم پیاوه له نه رکی هاونشینە تی یهوه بو پادشا —که هاو پازو نهینگرو عابیدی و ملکه چی به ردهستی بووه— گۆراوه بو باوه رداریک به خوا بانگهواز کاریک بو پری خوا.

بو گه یاندنی بانگهوازه کهشی دلپه قترین و سته مکارترین پیای هه لبژاردوه، نهویش نهو پادشایه تی که ئیددیعیای پهروه ردگاریتی بو خوی دهکات و داوا له خەلکی دهکات له جیاتی خوا بیه رستن. هاونشینە کهشی نه می هه لبژاردوه بو بانگ کردنی بو پری خوا گه یاندنی پری راستی خوا پیی و، ناشکر کردنی هم بانگهوازه له لای.

بۆ یهكهم جاریش وتهیهکی زۆر سه‌رسوڤه‌یین ده‌دات به گوێیدا، كه له ناخه‌وه به توندیی ده‌یله‌رزینیت، پێی ده‌لێت: (په‌روه‌ردگاری من و په‌روه‌ردگاری تۆش، -الله-یه).

له‌م ده‌سته‌واژه‌یه‌ی هاو‌نشینه‌ چاو ڤۆشنه‌ باوه‌رده‌ره‌كه‌دا بو‌یری و نازایه‌تی و ڤاشكاوی و سه‌ربه‌رزی و سووربوون له‌سه‌ر وته‌ی ڤوون و بانگه‌وازو گه‌یانندن، به‌دی ده‌كریت.

۳۶- هاو‌نشینه‌ چاو ڤۆشنه‌كه‌ی پادشا، وه‌ك هه‌ر بانگه‌وازكارێكی تری ڤێی خوا، ترووشی به‌لا‌و نا‌ڤه‌حه‌تی له‌ دو‌ژمنانی‌هه‌ بووه‌، ئه‌وه‌بوو پادشاكه‌ سزایه‌کی ترسناك و تۆقینه‌ریدا‌و، به‌لام له‌سه‌ر دینه‌كه‌ی خۆی جی‌گه‌یرو دامه‌زرا‌و بوو.

به‌راستی هه‌لۆیستی ئه‌م هاو‌نشینه‌ ئیمانداره‌ی پادشا، هاوشی‌وه‌ی هه‌لۆیستی ئه‌و سیه‌ربازانه‌ی فیره‌هونه‌، كه‌ پێشتر به‌كرتی‌گه‌را‌وی فیره‌هون و كاسه‌لی‌سی بوون‌و، دواتر -له‌ڤێی موسا‌وه‌- ئیمانیان به‌خوا‌ی په‌روه‌ردگاری جیهانیان هێنا‌و، دلیان ڤر بوو له‌ ئیمان‌و، بوونه‌ چهند بانگه‌وازی‌كی گه‌یه‌نه‌رو، به‌وه‌ڤی ئارامی و خۆڤا‌گری و دلیایی‌یه‌وه‌، ڤووبه‌ڤووی سزا و ئه‌شكه‌نجه‌ی فیره‌هون بوونه‌وه‌.

۳۷- دوا‌ی ئه‌وه‌ی پادشا به‌ كاروباری بنچینه‌یی كۆڤه‌ نه‌وجه‌وانه‌كه‌ی زانی‌وه‌، پێی گوتو‌وه‌: (كۆڤه‌كه‌م...)، به‌م ده‌سته‌واژه‌یه‌ ده‌یو‌ینیت، كه‌ ڤواله‌ته‌كه‌ی سۆزو خۆشه‌ویستی و به‌زه‌یی‌یه‌، به‌لام له‌پاستیدا هه‌مو‌وی فروفیل و پیلان‌و چاوبه‌سته‌کیه‌، وه‌ك ئه‌وه‌ وایه‌، كه‌ له‌ ڤێی فیریودان‌و هه‌لتانی‌یه‌وه‌ ئاماژه‌ بۆ تایبه‌تمه‌ندی‌هه‌ كانی لێك نزیکی‌ی بكات‌و، ملکه‌چی كات بۆ خۆ‌ی و، به‌لێنی ئاینده‌یه‌کی گه‌ش و ژیا‌نی‌كی ڤر له‌ خۆشی و ڤا‌بواردنی بۆ چاوه‌ڤێ بكات.

به‌راستی جیا‌وازی‌یه‌کی گه‌وره‌ هه‌یه‌ له‌نیوان ئه‌و وشه‌ی ڤر نازی باوكایه‌تی و ناسکی و میه‌ره‌بانیه‌ی، كه‌ پێشتر ڤاهیبه‌كه‌ به‌ كۆڤه‌ نه‌وجه‌وانه‌كه‌ی گوتبو‌و (كۆڤم)، هه‌روه‌ها له‌نیوان ئه‌و وشه‌ ڤر له‌ فروفیل و پیلانگێ‌ڤانه‌یه‌ی، كه‌ له‌ ده‌می پادشاكه‌شه‌وه‌ ده‌رچوو‌وه‌ و پێی گوتو‌وه‌ (كۆڤم) ..

راسته، که پیتەکانی ئەم وشەیه له هەردوو حالەتەکه‌دا هەر هەمان پیتێز و شەکه‌ش هەر ئەم وشەیه‌یه. بە‌لام جیاوازیی له ئاماژەی بگۆ و دەرپەرە‌کی دایه‌و له‌و حالەتە‌ش دایه‌، که تیایدا ده‌یدرکێتی.

٣٨- گە‌نده‌لیی پادشا و فروفیلی مه‌کریازانه‌ی له‌و وته‌یه‌یدا ڕه‌نگ ده‌داته‌وه که به‌ کورە‌ می‌ردمن‌دالە‌که ده‌لیت: (به‌راستی سی‌حریازی تو گە‌یشتۆته‌ ڕاده‌یه‌ک که ده‌توانیت کو‌یرو به‌لە‌ک چاک بکه‌یت‌وه‌و ئە‌وه بکه‌یت و ئە‌وه بکه‌یت...).

پادشا به‌م شێ‌وه‌یه هه‌ول ده‌دات کارامه‌یی کورە‌که‌و سه‌رکه‌وتنی له‌و کارانه‌دا بداته‌ پاڵ خۆ‌ی، کاروباره‌کانیشی به‌و سی‌حرو جادوگه‌رییه‌ لێ‌ک بداته‌وه که له‌ سی‌حربازه‌که‌ی پادشاه‌ه‌ و ه‌ریگرت‌وه‌ه. ئە‌مه‌ش شی‌واندنی ڕاستیه‌یه‌کانه‌و هه‌لگێ‌ڕانه‌وه‌ی مه‌سه‌له‌کانه‌ له‌ خه‌لکی، لێ‌کدانه‌وه‌ی حه‌قه به‌ ناحه‌ق، تاکو ڕاستی له‌ خه‌لکی به‌شاریته‌وه‌.

٣٩- کورە‌ نه‌وجه‌وانه‌ که له‌ ڕووبه‌پرووبونه‌وه‌ی پادشادا کاراو لی‌هاتوو ده‌بی‌ت، به‌ره‌ستی فریودانه‌که‌ی تیده‌په‌رینی‌ت، به‌یارمه‌تی و کۆمه‌کی خوا به‌سه‌ریا بالا‌ده‌ست ده‌بی‌ت.

به‌ باوه‌ری پته‌وو جوړه‌ت و سه‌ره‌ره‌زی و خۆ‌پاگه‌یه‌وه له‌به‌رده‌م پادشادا ده‌وه‌ستی‌ت و پێ‌ی ده‌لیت: (من هه‌یج که‌سی‌ک چاک ناکه‌مه‌وه، به‌لکو خوا چاکیان ده‌کاته‌وه).

بێ‌گومان هه‌یج که‌سی‌ک توانای ڕووبه‌پرووبونه‌وه‌ی زۆ‌رداره‌ خۆ به‌زل زانو مله‌وپه‌رە‌کانی نیه‌ ته‌نها که‌له‌پیاوان و شێ‌ره‌کو‌رانی بانگه‌وا‌زکاری خاوه‌ن باوه‌ری پۆ‌لایین نه‌بی‌ت.

٤٠- پاشان کورە‌ نه‌وجه‌وانه‌ که به‌ قۆ‌ناغی‌کی تری ترسناک‌دا تیده‌په‌ریت، ئە‌وه‌یه پادشا ده‌یگریت و سزای ده‌دات، به‌رده‌وام سزاو ئازاری ده‌دات، کورە‌که‌ش زیاتر له‌سه‌ر دینه‌که‌ی جی‌گیر ده‌بی‌ت، به‌لام ناتوانیت له‌سه‌ر ئە‌وه خۆ‌ی پاگه‌یت که

پازو نهیئینی مامۆستاکی ده‌رنه‌خات، بۆیه به ناچاری و دواى فشارێكى زۆر پازو نهیئینی ته‌ویش ده‌رده‌خات و ئاشکرای ده‌کات.

کۆره بانگه‌وازکاره‌که له‌مه‌دا گازانده‌ی لى‌ناکریته‌، به‌ گونا‌ه‌باریش دانانریته‌، به‌لام ته‌وانه نهیئینی رێک‌خستنن، له‌وانه‌یه له‌به‌رده‌م چه‌وساندنه‌وه‌ی در‌دانه‌و ته‌شکه‌نجه‌ی تۆقینه‌ردا به‌نهیئینی نه‌می‌نێته‌وه‌.

زۆر جارى وا هه‌بوه که له مه‌یدانه‌کانی ته‌شکه‌نجه‌دان و کونجی زیندان و ژووره تاکه‌که‌سییه‌کاندا و به‌ چەندین هۆ و نام‌پرازی ئازاردانی هه‌مه‌چه‌شن، چه‌ندین بانگه‌وازکاری راست‌گۆ و وابه‌سته‌ی حه‌قیان ناچار کردووه‌، که نهیئیه‌کانی رێک‌خستن بدرکێنێت. دياره ته‌وانه به‌ زۆر و ناچاری، هه‌ندیک جار له‌ حاله‌تى بى‌هۆشی (لا ارادى) دا‌ پازه‌کانیان ئاشکرا کردووه‌.

بی‌گومان سته‌مکاران هی‌نده ئامرازى تازه‌ی ته‌شکه‌نجه‌دانى تۆقینه‌رانه‌ داده‌هیئن، که‌وا له بانگه‌وازکاری سزادراو ده‌که‌ن هۆش و عه‌قل و ئیدراک و خواستی خۆی له‌ده‌ست بدات، و پازو نهیئیه‌کانیشى له‌ خانه‌ی بى‌هۆشی (لاوعى) و بى‌هه‌ستى (لا‌شعورى)یه‌وه له‌ده‌ست ده‌رچیت، ته‌نها زمانى کار بکات، ئیدی وای لى‌بیته‌ له‌خۆیه‌وه و له‌ ته‌نجامى و‌پینه‌پى‌کردنه‌وه‌و له‌کاتی‌کدا ده‌رزى بى‌هۆش‌کردن یان خه‌و لی‌خستنى لێ‌دراوه‌، هه‌موو شتێک بدرکێنێت.

ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ش وا له بانگه‌وازکاران ده‌کات، که پێ‌ویسته که‌مه‌تر به‌لای پازو نهیئیه‌کانی رێک‌خست دا‌ بچن، و هی‌نده‌ش به‌دواى ته‌و مه‌سه‌له‌و پازو نهیئیه‌ رێک‌خراوه‌یى یانه‌ی بانگه‌وازا نه‌چن که په‌یوه‌ندى ته‌وتۆیان به‌وانه‌وه‌ نى‌یه‌. هه‌روه‌ها ته‌وه‌نده‌ش له‌ هه‌والۆ و زانیاری بریانی تریان له‌نیۆ رێک‌خستندا نه‌کۆلنه‌وه‌، جا ته‌گه‌ر زیندانى کران و ته‌شکه‌نجه‌دران و که‌وته‌نه‌ حاله‌تى قسه‌ی سه‌یرو سه‌مه‌ره‌و (هه‌له‌ق و مه‌له‌ق)کردن، سته‌مکاران هیچ زانیاری و هه‌والێکیان له‌ عه‌قلى شاراو‌ه‌ی ته‌وانه ده‌ست ناکه‌وێت.

پېيوسته سەرکردايه تېي بهرپرسيار له كارى پټكخراوهيش، بۆ ئو بارودوخو
 حالته پروانېت كه بانگهوازكار تيايدا هه چى لاي بووه دركاندويه تى و هه ندېك
 نه ينى بانگهوازي پټكخسته كه بۆ سته مكاران ناشكرا كردوه، بۆيه نايېت
 هه موان به يهك شتوه هه لسه نكي نيت و، يهك مامه لى سهرزه نشت يان چاوپوشين
 يان پاكانه بۆ كردنيان له گه لدا بكات. به لكو به پىي حالته تى ئو پۆژگاروه، بارى
 دهروونى بانگهوازكاره كه له بهردهم سته مكاره كان داو، شىوازو چۆنيه تى
 دركاندى ئوهى له دلېدا بووه، به پىي رادهى ئو زانيارى و هه والانهى پىي
 گهياندوون، حوكمى ئيدانه و سزادان، يان چاوپوشى و ليبورديان بۆ ده ربكات.

٤١- پادشاهه سزاي هاوونشينه كهى خۆى و، راهيبه كه شى داوه، سووربووه له سهر
 هه لگي پانه وه شيان له دينه كه يان. چونكه له دين هه لگي پانه وه يان، وهك
 له ناوبردى بانگهوازه كه يه. به لام كوشتنى ئو دوانه، ژيان به خشينه به
 بانگهوازه كه. له بهر ئه مه ئو پيشنيازي (پاشگه زبوونه وه له دين) خسته
 بهرده ميان، كاتيك ئه وان نكو لييان كردو پاشگه زنه بوونه وه، ئيدى پاشاش
 ههردوو كيانى كوشت به له تگردنيان به مشار.

كوشتنيان به مشار به لگيه له سهر بوونى رقيكى زۆر له دلى پادشادا له دژى
 بانگهوازه كه و ئاينه كه، ههروهك به لگه شه له سهر جهنگى تۆله ستاندنى پر له
 كينه، كه دوژمنان له دلى بانگهوازكاران بهرپاي ده كهن، به لگه شه له سهر
 به كارهيئانى چه ندين ئامپازى دپندانى نامرۆيى و ناماقوول له و جهنگه ياندا.

ههروهك له په نا بردنى پادشاهه بۆ شىوازي كوشتن به لگيه كهى دى هيه له سهر
 ئوهى، كه بېگومان كافران ته نها ئو شىوازه ده زانن له پو به پروو بوونه وهى
 حهق و شوپنكه وتوانى حه قداو، هه ر بۆيه ش ئه وان شىوازي گفتوگۆ و ناخاوتن و
 قه ناعهت پى هيئان و بېروا گۆرپينه وه و (مناظره) رته ده كه نه وه.

جيگير بوونى هاوونشينه كه و راهيبه كه ش له سهر ئاينه كه يان و، هه لېژاردنى
 (شه هيدبوون) له جياتى (هه لگه پانه وه له دين)، به لگيه له سهر ره گ داکوتانى

باوه‌ر له ده‌روونیانداو، له‌سه‌ر خۆپاگرییان و سه‌ربه‌رزییان و خواستنی په‌همه‌تی
خوا و په‌زامه‌ندی خوا بۆ خۆیان.

٤٢- پادشاکه، ئەو کۆپه‌ نه‌وجه‌وانه‌ی به‌ سه‌رکرده‌ی عه‌مه‌لی و کاری بانگه‌وازه‌که
داده‌نا، هه‌ر بۆیه‌ش سوور بوو له‌سه‌ر هه‌لگه‌پاندنه‌وه‌ی و، له‌خشته‌ بردنی و،
نه‌کوشتنی. چونکه‌ گه‌ر کۆپه‌که‌ واز له‌ دینه‌که‌ی بێنیت، ئەوا ده‌بیته‌ هۆی
له‌ناوبردنی بانگه‌وازه‌که‌ی.

پاشان بێگومان کوشتنی ئەو کۆپه‌، هه‌راوه‌ریا و فیتنه‌یه‌کی گه‌وره‌ی له‌نیۆ
خه‌لکیدا ده‌نایه‌وه، له‌به‌ر ئەوه‌ی کۆپه‌که‌ له‌نیۆ ئەواندا ناسرابوو به‌ناوبانگ بوو
له‌ ناوچه‌که‌داو، له‌لاشیان خۆشه‌ویست بوو به‌هۆی ئەوه‌ی خزمه‌تی ده‌کردن.

٤٣- سووربوونی پادشاکه‌ له‌سه‌ر نه‌کوشتنی می‌ردمه‌نداله‌که‌ له‌وه‌دا ده‌رده‌که‌وێت که
له‌به‌رئه‌وه‌ی پێشتر له‌ناوبردنی دووکه‌سی وه‌ک راهیب و هاوئشینیه‌که‌ی پیشان
داوه، تاکو ئەم کۆپه‌ش لاواز ببێت، یان بترسی‌ت و پاشگه‌ز ببێته‌وه، پاشان
له‌گه‌ڵ کۆمه‌ڵێک له‌ سه‌ربازانی خۆیدا ناردویتی بۆ سه‌ر شاخێک، تا له‌ویوه
به‌ریده‌نه‌وه، یان له‌گه‌ڵ کۆمه‌ڵێکی تر دا بۆ نیۆ ده‌ریای ناردوه، تاکو بیه‌خنکێنن و
سه‌رنه‌گومی کهن. خۆ پادشاکه‌ له‌جیاتیی ئەم دوو جۆره‌ کوشتنه‌، ده‌یشیتوانی
له‌شی کۆپه‌که‌ به‌مشار وه‌ک دوو هاوپی‌که‌ی پیشووی، له‌ت له‌ت کات و به‌رپێته‌وه.

٤٤- وادیاره‌ پادشا له‌ گرتنه‌به‌ری ئەو ئامرازه‌ی تر دا، بۆ کوشتنی کۆپه‌
می‌ردمه‌نداله‌که‌، مه‌به‌ستیکی تری هه‌بووه، به‌وه‌ش ویستویه‌تی ده‌رفه‌تیکی
بیرکردنه‌وه‌ی بۆ به‌خسینی‌ت، تا له‌و ده‌رفه‌ته‌دا تووشی دوودلی و پارایی
ببێت و، پاشان واز له‌و دینه‌ بێنیت، که‌ له‌سه‌ریه‌تی.

ئه‌مه‌ش هه‌مووی له‌و ماوه‌ دوورو درێژه‌ی پێگادا، واته‌ چ له‌ پێگایدا بۆ سه‌ر
چیاکه‌، یان بۆ ده‌ریاکه‌.

٤٥- کۆپه‌که‌ باوه‌ری به‌ خوای په‌روه‌ردگاری هێنا‌بوو، متمانه‌ی پێی هه‌بوو،

پشتی پی بهستبوو کاروباری خۆیشی پی سپاردبوو هەر تهنها له خواش داوای
 پژگاربوون و دهريازبوونی دهکرد، وهك له دووعای کاتی سهرحياکهدا پرووی کرده
 خواو، له کاتی نيوهراستی دهرياکهشدا ههمان دووعای لای خوا کردو گوتی:
 (خوايه بمپاریزه له مانه بهو ئامپازهی، که خواستی خۆتی له سه ره.)

بیگومان لهو دوو حالتهی سهر چیاکه و ناو دهرياکهشدا کوپه نهوجهوانه که له
 کاری پژگارکردنی خۆیدا دهستهوستان بوو هیچ شتيك له هۆکاره مادديه کانی
 بۆ پژگاربوون به دهستهوه نه بوو، کاره کهشی تهنها به خوا سپاردبوو، که
 بیپاریزیت له شهرو خراپهی نهو به دکارانه به ههر ئامرازيك، که خوا خۆی
 خواستی له سه ریه تیو، به ههر شیوازيكيش که ويستو ئیرادهی خوای پاک و
 بالادهستی تیدایه.

٤٦- له به تهنگه وهاتنی خوادا بۆ نزاو پارانه وه که ی ئهم کوپه و بۆ پژگارکردنی به
 تهنها له نيوه سهریازانهی دارودهستهی پادشادا له سهر چیاکه کاتيک
 چیاکه یان له ژیر پی دا ده له رزیت و ههمویان ده که ونه خواره وه و ده مرن، یان
 کاتيک له ناوه راستی دهرياکهدا که شتييه که یان لارده بیته وه و ههمویان
 سه رنکووم ده بن تهنها کوپه که نه بیته، له م دوو حالته سه خته دا یارمه تی و به
 هاناوه هاتنی خوا بۆ کوپه که و به رگری لی کردنی و، ته رخان کردنی هۆکاری
 پشتگیری خوا بۆ نهو پهنگ ده داته وه. ههروه ها له م حالته تانه دا نهو ریزو
 که رامه ته ش پهنگ ده داته وه، که خوا بهو کوپه بانگه وازکارو پشتیوانه ی دینی
 خوای به خشیوه و، نه مه ش چوه ته سهر ریزو که راماتی پیشووی.

٤٧- ئاخۆ کوپه می ردمنداله که، دوا ی له نيوه چوونی هه ردوو تامه سه ربازه که ی
 پادشا له هه ردوو جاره که دا چیی کرد بیته؟ ئایا له مهیدانه که رای کردووه،
 له کاتيکدا دهیتوانی رابکات؟ ئایا له بهر چاوانی خه لکی نه ماوه و خۆی
 شاردۆتموه؟ پاشان سه ره پای نه وهی که ژیانیشی له مه ترسی دابووه، ئایا له سه ر
 ژیان سوور بووه؟

نەخېر، بەلكو ئەو لەدوای هەردوو جارەكە بەپێ هاتۆتەوہ بۆ لای پادشاكو، زانیویشیەتی كە گەڕانەوہی بۆ لای پادشا چ مانایەك دەبەخشییتو، چ سەرەنجامیكیش بۆ خوێ لە پادشاوہ چاوہروان دەكات.

ئەي بۆچی بۆ لای ئەو مەترسی یە دیارو چاوہروان کراوہ گەراوہتەوہ؟ چونکە ئەو لە بەرەوپروو بوونەوہیەکی سەختو جەنگیکی قورسدا بووہو، خوشاردنەوہو ھەزکردنی لە رزگاربوون، مانای شکستیو بەزینی خوێو بانگەوازەکەشی لەو جەنگەدا دەگەيەنیت.

بێگومان ئەم کوپە، بەرژوہەندیی خوێ، لە بەرژوہەندیی بانگەوازەکەیدا دیوہتەوہ، ژيانی خویشی ھەر لە ژيانی بانگەوازەکەیدا دیوہتەوہ. جا مادام بەرژوہەندیی بانگەواز ئەوہ بیت، کە سواری پشتی مەترسی بیت، دەبیت پێیدا ھەلگەرپیت. تەنانەت گەر بەرژوہەندیی بانگەواز لە مردنی خوێو لەدەستدانی ژيانیدا بیت، ئەوا دەبیت ژيانی بۆ بەخت کات.

گەڕانەوہی ئەم کوپە لەدوای ئەو دوو جارە بۆ لای پادشا، مانای بێباکیو سەرەڕۆیی نیو بەوہ لێك نادریتەوہ، خو رزگارکردنیشیو ڕاکردنی بەرەو جێیەکی دیکەش، بە زیرەکیو دانایی لێك نادریتەوہ، بەلكو لە راستیدا گەڕانەوہی بۆ لای پادشا لەوہەری لوتکەي نازایەتیەوہ بووہ.

پێویستە لە ھەلۆیستەکانی ڕووبەروو بوونەوہی ستەمکارانو ھاوکارانیاندا جیاوازی لەنێوان سۆ وشەي (ترسنۆکی)و (بێباکی)و (نازایەتی)دا بکەینو، بەم ڕەنگە:

(ترسنۆکی): نامادەنەبوونە بۆ ڕەنجدانو قوربانیدان لەکاتی پێویستیدا.

(بێباکی): قوربانی دانیکە بەبێ پێوستیو ئاتاجینک.

(نازایەتی): قوربانیدانی پێویستو سوودبەخشانەيە.

٤٩- لەکاتی گەڕانەوہی کوپەکەدا بۆ لای پادشا، پادشا کە لێی پرسییوہ:

(هاورپىكانت چىيان كرد؟) لەم پرسىيارەدا حىكمەتپىكمان بۆ دەردەكەوئىت، كە تاقمە سەربازەكەى خۆى، كە ناردبووى لەگەڵ كۆرپەكەدا بۆ لەناوبردنى، كەچى لەم پرسىيارەدا دەياخاتە پال كۆرپەكەو بە هاورپىيانى ئەويان دادەنئىت، ھەرچەندە ئەوان خوازىيارى كوشتىنىى بوونو، بۆ ئازاردانى دەرچووبوون، ئەى داخۆ مەبەست لەم هاورپىيەتيبە چى بئىت؟

بىگومان ئەو تاقمە سەربازە نىزراوھى، كە لەناوچوون، پېشتەر لەم هاورپىيانى پادشا بوون، وەك لەم فەرموودەكەدا ھاتووە: (پادشا ئەم كۆرپەى بە چەند كەسپىك لەم هاورپىيانى سپارد)، واتە هاورپىيانى پادشا. بەلگەى هاورپىيەتيشيان بۆ پادشا ئەوھى، كە ئەوان بە فەرمانپىكى پادشاو بۆ راپەراندنى فەرمانى ئەو رۆشتبوون.

بەلام دواى شكست خواردنيان لەبەردەم خۆراگرى كۆرپە ئەوجەوانەكەداو، دواى ئەوھى خواش تەفروتوناي كردوون، وەك دۆستانو هاورپىيانى پادشا وەسف نەكراون، چونكە دواى شكست ھىنانەكەيان پادشا وازى لى ھىنانو. دەسەلاتدارانى ستمكارىش، بەم رەنگە لەكاتى شكست ھىنانياندا، واز لە خزمەتكارو ئەلقە لەگوئكانيان دئىن.

پادشاكەش ئەو خزمەتكارانەى خۆى، لەو كاتى شكستەدا بە كۆمەلئى لايەنگرى خۆى دانائىت، تاك لەبەردەم كۆرپە مېردمنداڵە كاراو سەركەوتووەكەدا، شكستى ئەوان نەخاتە پال خۆى.

۵۰- پادشاكە بە تەواوى دلتىابوو لەوھى، كە ناتوانئىت كۆرپە ئەوجەوانەكە بكوژئىت. كۆرپەكەش بەمەى زانیو، ھەر بۆيەش فەرمانپىكى لەوبارەيەو بۆ پادشا دەرکردوو، پادشا فەرمانەكەى جىبەجئ كردوو.

ئەوھو پئى گوت: (ئەى پادشا، تۆ ناتوانئىت من بكوژئىت، تا ئەو فەرمانەى، كە پئىت دەدەم، جئ بەجئى نەكەيت)، پادشا گوتوويەتى: (ئەو فەرمانە چيە؟)

پهنا به خواو پاکى و گوره يى هەر بۆ خوايه.. تهماشا، خوا چۆن يارى به عه قلى دوژمنانى ده کات و، سته مکاران ريسوا ده کات. پيش نه ختيک له ووه بهر پادشا هەر خۆى فرماندارو قه دهغه کار بووه و، لووتبه رزو خو هه لگيش بووه و، وای راگه ياندوه گوايه خواى خه لکييه، که چى وای ئیستا له بهردهم کوره نه وجه وانه که دا ملکه چه، له بهرده ستیدا به ملکه چى و زه لیلیه وه دماوه و، به وپه رى بى ده سه لاتی و سه رشوړى و بچووکى و لاوازيه وه راوه ستاوه و، دهيه ویت له و تنگزه يه رزگارى بى و، به هه ر پيگه يه کيش بى کوره نه وجه وانه که له نيويه ریت، تا کو ئاينى هم کوره له نيو خه لکيدا بلاونه بى ته وه و، پادشاش زيانى لى نه که ویت. هه ر بويه ش ناماده ي بى ستنى هه ر جوړه ناموژگاريه که، تنه نات گه ر له زارى کوره که شه وه ده ر بچیت و پى را بگه يه نریت.

به راستى ئیستا کوره که له بهردهم پادشادا زور گوره يه، نه و پادشايه ي، که بوته مروثيکى بچووک و کورته بالا، کوره که ش ئیستا فرماندارو کار به ده ست و، جه نابى پادشاش ته نها فرمانى بۆ را په راندن لى وهرده گريت.

کوره که پى ده لیت: (هه تا نه وه جى به جى نه که یت، که فرمانت پى ده ده م)، پادشاش به باله فرتى خو شيه وه هاوار ده کات: (نه و فرمانه چيه)؟

له وانه شه نه مه يه که مين فرمان بى و، که پادشاکه له ژيانيدا وه ريگرتي و، ناچارش بو بى و، که را په ريتى!

۵۱- با هه لويسته يه کيش بکه ين له ناست نه و شيوازه دا، که کوره ميرد مندا له که بۆ چو نيته ي کوشتنى خۆى - له لايه ن پادشا وه - و بۆ خۆ لى رزگار کردنى، داي ناوه، بابليين: نه و ده زانى، که قوناغى داهاتو نه وه ده خوازيت، بى گومان ژيانيشى به بانگه وازه که يه وه په يوه ست و، بۆ نه و بانگه وازه ي ته رخا ن ده کات.

هه روه ها کوره که دهيه ویت، نه و ئيديعايه ي پادشاکه بۆ خوايه تى و په روه ردگاريتى خۆى ده کات، کو تايى پى بى ني و، لاوازي و ده سته پاچه يى

پادشاکه پیشانی خهڵکی بدات، تهنا ته گهر ئه مه له سه ره حسابی گیان و ژیا نی خویشی بیت.

۵۲- له وتهی کوره که دا به پادشا: (خهڵکی له شوینێکی دیاری نهختی که به رزدا کۆیکه ره وه)، سووربوونی کوره که ده رده که ویت له سه ره بانگکردنی جه ماوه ر بۆ دینی خوا، تا کو ئاماده ی دیتنی رو دا وه که بنو لی ی وردب نه وه و بیر ی لی بکه نه وه، حه قیش له ناحق جیا بکه نه وه و بیناسن. کوره که له مه دا رووی بانگه وازه که ی ده گوازی ته وه بۆ خهڵکی، ده یه ویت هه روا نادیا ر یا ن بینهر نه بن، به لکه ده یه ویت ئه وانیش بی نه مهیدا نی جه نگه که وه، به شداری تیا دا بکه نو، بچه پا ل به ره ی حه ق.

سته مکارانیش کاتی که رووبه رووی حه ق ده وه ستن، سوور ده بن له سه ره بزرکردنی جه ماوه رو به رکه نارکردیان، هه ره که سوور ده بن له سه ره به ره ره چدان وه ی سه ربا زانی حه ق و، سزادانی سه ختیان، به لام له شوینێکی دوور له ناگا داریی جه ماوه ر، چونکه ده ترسن له بیداربونه وه ی فیه ته تی ساغ له دلی ئه وه جه ماوه ره دا و نه با دا بچه پا ل حه ق.

۵۳- کوره می ردمندا له که، ئاماژه ی بۆ چۆنیه تی خو لی پرزا رکر د نه که کردو وه و فه رمانی به پادشا دا وه، که جی به جی بکات: به قه دی دره ختی که وه هه لیوا سی ت، ئه مه ش بۆ ئه وه ی لاوازی ته وا ی کوره می ردمندا له که له به رده م ئه وه جه ماوه ره قه ره با لغه دا ده رکه ویت و، به و دی مه نه ش بخو شین و هه لچن: سه رنج به دن چۆن کورپی کی بچوو کی می ردمندا ل و بی ده سه لا تی دا برا و له گشت هی زی کی ما ددی، به قه دی دره ختی که هه لئا سرا وه.

له مه شدا به شداری به کی ویژدانی عاتیفی، له نیوان کوره که و خه لکی دا به دیی ده کری ت.

۵۴- کوره می ردمندا له که فه رمانی به پادشا کردو وه، که تی ری که له هه گبه ی

تيره كانى كوپه هه لاسراوه كه - نهك له جى يه كى تره وه - ده ربنييت، تاكو پادشا
خوى و خه لكه ناماده بووه كهش بزانن كه بېگومان كوپه كه خوى خاوه نى نامرازو
هو كارى كوشتنه كه يه، نهك پادشاكه .

۵۵ - كوپه نهوجه وانه كه له كردارى كوشتنى خويدا بو گشت كارو جووله يه ك
پادشاكه ناراسته دهكات و فرمانى يه كه يه كه ي كاره كى - نه گهرچى
تاشكراشه - پى دهكات، كه پى ده لىت: (پاشان تيره كه بخه ره سهر چه قى
كه وانه كه)، به مەش دهيه ويته بى دهسه لاتی پاشاكه ده ربخاتو، له خويه وه
هه لىس وكه وت نهكاتو، هيچ جووله و ههنگاويك سهر به خوى نه بجام نه دات، تا
به ته واهه تى ملكه چى كوپه كه بىتو، له بهرده ميده له وپه پى لاوازيده بىت.

۵۶ - ههروه ها كوپه كه فرمان به پادشاكه دهكات، كه دان به وجودى (الله) ي
پهروه ردگارى خوى و پهروه ردگارى كوپه كه دابنييتو، به ناوى خواوه كوپه كه
بكوزييت: (بلى: به ناوى خوى پهروه ردگارى كوپه كه / بسم الله رب الغلام).

به م شيوه يه كوپه كه دهيه ويته - له پيش مردنى خويده - ته فسپرو
ليكدانه ويه كى راست و دروستى رووداوه كان بخاته بهر ديده ي جه ماوه رو،
خواشيان پى بناسييتو، دهسته وه ستانى و لاوازي پادشاشيان پيشان بدات،
نيتر چون نه پادشاه له جياتى (الله) به پهروه ردگارى خويان داده نيته.

۵۷ - پادشاكه ويستوييتى دووجار كوپه ميرومنداله كه بكوزييت، به لام له وه دا
شكستى تووش بووه و، خواش سهر بازه كانى بو له ناو بردوون. جا هه رچه نديك
هه ولى كوشتنى بدات هه ر شكستى تووش ده بىت و نوشوست دييت، چونكه
خوا ويستى له سهر نه بووه .

به لام كاتيک خوا ويستى كوپه كه بمرىت، ئيدى هيچ شتيكى تر له بهرده م
ويستى خوا دا نه بووه، كوپه نهوجه وانه كه نهو شيوه كارى گره بانگه وازييه ي بو
كو تايى هينانى ژيانى خوى هه لىژاردووه. بو نهوه بووه، كه خه لكى به چاكي

بزانن که مردن و کوژرانی ئەم کۆرە بە قەدەر و خواست و ئیرادەی خوا، نەک بە ئیرادەی ئەو پادشایەکی کە دەست و ەستانی و بێ توانایی ئەویان بۆ دەرکەوت.

۵۸- پادشاکەش -و ە کە سێکی لاوازی بێ چارە- بە دەم فەرمانەکانی کۆرە میێردمنداڵە کەوێت، چونکە خۆی لە بەر دەم سێ مەسە لە دا دیوێتەو:

یان واز لە کۆرە نەوێت و نەوێت کە بە ئارەزووی خۆی خەڵکی بۆ دینی خوا بانگ بکات، بە بێ هیچ گومانیکیش، خەڵکە کە باوەر بە خوا دێنن.

یان لە سەر ەوێتەکانی کوشتنی بەر دەوام بیت، بە مەش لە دوو پاتکردنەوێت دەست و ەستانی کە لە بەر چاوی خەڵک بەر دەوام دەبیت.

یاخود بە پێی فەرمانەکانی کۆرە کە بیکوژیت، تا خۆی لێ دەر باز بکات.

دیارە پادشاش -بە ناچار و ەز لێ نەبوونەو- سێیه می ەلێژارد، پادشای دەست و ەستانی ەزار نەیزانیو، کە خەڵکی ەموویان باوەر بە خۆی پەر وەردگاری کۆرە نەوێت و نەوێت.

۵۹- کۆرە نەوێت و نەوێت کە بە دانانی دەست و ەوێت (بە ناوی خۆی پەر وەردگاری

کۆرە کە / بسم الله رب الغلام) بۆ کوشتنە کە، ویستوویەتی خۆی پەر وەردگاری پادشا بە خەڵکە کە بناسیت، چونکە بێ گومان پێشتر خەڵکی، ئەو کۆرەیان خۆشیست بە ەوێت و سوود و خێر و چاکەیی، کە پێی بە خشیبوون، بۆیه ەر ئەو مەو، کە بەر لە جێ یشتنیان و گەڕانەوێت بۆ لای پەر وەردگاری، ئاراستەیان بکات بۆ لای ئەو خۆی ئیلھامی خزمەتکردنیان و سوود پێ گەیانندیانی پێ بە خشیو، کە ەر ئەو بوو شیفای نە خشیوێتەکانی پێدان.

ەر و ەها کۆرە کە ویستوویەتی یرادەی ئەو دەست و پاچەیی و بێ توانایی یە پادشا دەر بگات، کە پێی گەیشتو، چونکە پادشاکە ئەو ستەمکارە بە زەبر و نەگەیی، کە پر و پاگەندەیی خۆی بۆ خۆی دەر کردو، ەر کە سێکیش دان بەو ەدا نەیت، دیکوژیت، و ە ک چۆن ەاونشینە کە دیوێتە خانو، راییبە کەشی

- کوشت، ئیستاش حال و مهسهلهی هاتۆته سهڕ شهوهی، که دان به خوای پهروهردگاری کوپه نهوجهوانه که دابنیت و، بهناوی ئهو خواجهوه بیکوژیت.
- ۶۰- پادشاکه ئهو فرمانهی راپه‌راند، که کوپه‌که پسی کرد، تیریکی گرتیه کوپه‌که و، بهر لایه‌کی نیوچهوانی کهوت، کوپه‌که‌ش دهستی خسته سهڕ شهوه لایه‌کی نیوچهوانی، که شوینی زامی تیره‌که بوو، پاشان مرد.
- خه‌لکه ئاماده‌بووه‌که‌ش ته‌ماشای ئهم رووداوه‌یان ده‌کرد، گه‌لیک دلتنه‌نگ بوون و خرۆشان به‌و سه‌ره‌نجامه‌ خه‌مه‌خشی کوپه‌که، که زۆربه‌یان خو‌شیان ده‌ویست به‌هۆی ئهو کاره‌ خزمه‌تگوزارییه‌ سووده‌بخشانه‌ی پیشکشی کردبوون.
- کوپه‌ نهوجهوانه‌که وه‌ک بانگه‌وازکاریکی خو‌پاگرو جیهادکار ئهم دنیا به‌ جی‌دیلت و، شه‌هیدبوونیش -که به‌رزترین پله‌ی ئاواته‌کان و تروپکی هیواکانه‌ به‌ده‌ست دینیت و، به‌ به‌شی لای خوا شاد و به‌خته‌هر ده‌ییت.
- به‌پراستی ئهو کوپه‌ ته‌مه‌نی خو‌ی بو‌ بانگه‌وازه‌که‌ی ته‌رخان کرد، هه‌ربۆیه‌ش ته‌مه‌نی له‌و رینگایه‌دا به‌خشی، له‌ ژیان و له‌ مردنیشی هه‌ر بانگه‌وازی بو‌ لای خوا ده‌کرد، وه‌ک چۆن ژیا‌نی بانگه‌واز بوو بو‌ ریبازی خوا، مردنه‌کشی هه‌ر بانگه‌وازی‌ک بوو بو‌ ریبازی خوا.
- ۶۱- شه‌هیدبوونی کوپه‌ نهوجهوانه‌که کاریگه‌ریتییه‌ خوازاوه‌که‌ی خو‌ی له‌ ده‌روونی خه‌لکه‌یدا خولقاند، شه‌وه‌بوو خه‌لکه‌که‌ بیریان کرده‌وه‌و تیرامان له‌وه‌ی که‌: می‌ردمندالێکی بچووک، ئه‌مانی خو‌شده‌ویست و خێروچاکه‌و سوودی پیشکشی ده‌کردن و، له‌ پینا‌ویشیاندا ده‌مریت و، ده‌سته‌پاچه‌یی و بی‌توانایی پادشاکه‌شیان بو‌ ده‌سه‌لمینیت، ئیدی بو‌چی باوه‌ر به‌ په‌روهردگاری کوپه‌که‌ نه‌هین؟
- ئهو ترسه‌ش، که له‌ پادشا به‌زیوو ده‌سته‌وستانه‌که‌ هه‌یانبوو، له‌دیاندای نه‌ماو، باوه‌ریان به‌ په‌روهردگاری کوپه‌ نهوجهوانه‌که‌ هینا . که خه‌لکه‌که‌ باوه‌ریان هینا، دوا‌ی شه‌هید بوونی کوپه‌که‌. بیریان کرده‌وه‌و تیگه‌یشتن که ئه‌وه

بانگه‌وازێکی به‌هادر و مه‌زنه، که خاوه‌نی بانگه‌وازه‌که گیان و ژيانی خۆی له پێناویدا داده‌نێت و، له سه‌روو هه‌موو شتیکی دنیاوه‌ دایده‌نێت، که خاوه‌نه‌که‌ی کاتیکی به‌ دنیا‌ش ده‌رده‌چێت، خۆی له هه‌موو خێرو خۆشیه‌کی دنیا داده‌پرنێت، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی به‌ره‌و شتی چاک‌تر و به‌رده‌وام‌تر ده‌روات.

بێگومان خه‌ڵک‌یش ده‌یان‌ه‌وێت بانگه‌وازکاران قوربانیده‌ر بن و، دوا‌ی شت و مه‌کی دونه‌یی نه‌که‌ون و خۆیان بۆ بانگه‌واز یه‌ک‌لا بکه‌نه‌وه. کاتیکی ده‌بینن بانگه‌وازکاران هه‌موو شتیکی له مال و سامان و کات و کار و ئاوات و جه‌سته‌و خۆین و گیانیان بۆ بانگه‌وازه‌که‌یان ده‌به‌خشن، خه‌ڵک‌یش کاریان تی‌ده‌ک‌رێت و به‌ده‌م بانگه‌وازه‌که‌یان‌ه‌وه ده‌چن و په‌یره‌ویی پێ‌بازه‌که‌یان ده‌که‌ن. له‌وانه‌شه ئه‌م به‌ده‌مه‌وه‌چوونه‌ی خه‌ڵک‌یش، دوا‌ی شه‌هیدبوونی بانگه‌وازکاران بێت، کاتیکی ئه‌م دنیا‌یه به‌ شه‌هیدی له‌پێناوی خوا‌دا جێ‌دێلن.

٦٢- دوا‌ی گیان له‌ده‌ستدانی کو‌په‌که، خه‌ڵکی به‌ یه‌ک ده‌نگ هاواریان ده‌کرد: (باوه‌رمان به‌ په‌روه‌ردگاری کو‌په‌که هێنا.. باوه‌رمان به‌ په‌روه‌ردگاری کو‌په‌که هێنا.. باوه‌رمان به‌ په‌روه‌ردگاری کو‌په‌که هێنا..)

ئه‌م باوه‌ره‌هێنانه مه‌زنه‌شیان له چرکه‌ساتی خۆ پزگارکردن دا‌بوو، له گشت کۆت و پێوه‌ندیکی وه‌هم و نه‌فامی و، له چرکه‌ساتی عی‌ززه‌ت و سه‌ربه‌رزی‌شیان دا‌بوو له دوا‌ی سه‌رکوتکاری و سه‌رشۆ‌ری. هه‌روه‌ها له چرکه‌ساتی به‌هێ‌زی‌یدا بوو له دوا‌ی بێ‌هێ‌زی و ترس و لاوازی. به‌راستی هه‌موویان چه‌ندین مرۆ‌فی گه‌وره بوون له‌کاتی باوه‌ره‌هێنانیاندا به‌ خوا‌ی په‌روه‌ردگاری کو‌په‌ نه‌وجه‌وانه‌که‌و، خۆ‌شیان بۆ خوا یه‌کل‌کرده‌وه‌و، بۆ لای رێ‌بازی پاکی خوا گه‌رانه‌وه‌و، ئاماده‌ی به‌خشی‌نی سه‌رو مال‌یش بوون له‌ رۆ‌ی خوا‌دا.

دیاره ئه‌وان ده‌شیان‌زانی، که باوه‌ره‌هێنان و ئیمان‌دارتی‌یه‌که‌یان، ئه‌رکی زۆریان ده‌خاته سه‌ر، بۆ‌یه ئاماده‌ی به‌خشی‌نی هه‌موو شتیکی بوون له پێناویدا. چونکه به‌ چاوانی خۆیان شه‌هیدبوونی کو‌په‌ می‌ردمن‌داله‌که‌یان بینی و، ده‌شیان‌زانی

هه‌مان چاره‌نووسی ئه‌و له دنیا‌دا تووشی ئه‌وانیش ده‌بی‌ت، کۆتایی‌شیان وه‌کو کۆتاییه‌که‌ی ئه‌وه. که‌چی سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ش نه‌ترسان و، ترسنۆکی‌ش نه‌بوون، به‌لکو باوه‌ری خۆیان ئاشکرا کرد.

ئه‌وان تا چه‌ند چرکه‌ساتیک‌ی پێشتریش ترسنۆک و سه‌رک‌زو کۆیله‌ک‌راوان بوون، به‌لام ئیستا بوون به‌و هی‌زه مه‌زنه‌ی که له چیاکانیش خۆراگ‌رت‌رو ره‌گ دا‌کو‌تاوترن و، به‌ربه‌ره‌کانی مه‌ترسییه‌کان ده‌که‌ن. به‌راستی‌ش باوه‌ر چه‌ندین سه‌روه‌ری و قاره‌مانیتی ده‌خوێنی‌ت.

٦٣- کاروبار له ده‌ستی پادشادا نه‌ماو، جل‌ه‌وی بارودۆخیش له ده‌ستی ده‌رچوو و حوکم و فه‌رمان‌په‌روایی‌شی به‌سه‌ر ئه‌و کۆمه‌له باوه‌ر‌داردا نه‌ما. له‌و کاته‌شدا که‌سی‌ک له نزیکه‌کانی خۆی ها‌ته لای و به‌ سوێند خواردنه‌وه پێی گوت: (ئه‌ری بینیت ئه‌وه‌ی لێی ده‌ترسایت؟ ده‌سا به‌خوا ئه‌وه‌ی لێی ده‌ترسایت تووش‌ت بوو، ئه‌وا خه‌لکی ئیمانیان هی‌نا).

بێ‌گومان پادشا دژی حق پلانی دا‌ده‌نا، خواش دژی ئه‌و پادشایه پلانی دا‌ناو، خواش هه‌ر خۆی باشت‌رینی پلان دا‌نه‌را‌نه.

٦٤- پادشا بۆ به‌ره‌و رووبوونه‌وه‌ی جه‌ماوه‌ری باوه‌ر‌داران په‌نای بۆ هه‌مان ئامراز برد که هه‌موو سه‌تمه‌کارێک په‌نای بۆ ده‌بات، ئه‌ویش ئامرازی سزادان و چه‌وساندنه‌وه‌ و کوشتنی باوه‌ر‌داران و خوێن‌رشتنیانه.

بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ش فه‌رمانیدا چه‌ند چالێکی گه‌وره له‌سه‌ر ده‌روازه‌کانی رینگا دیاره‌کاندا هه‌لکه‌نن، چاله‌کان هه‌لکه‌ندران و ئاگریشیان تیا‌دا کرایه‌وه‌و سوته‌مه‌نیان بۆ ئاگره‌که دا‌نا.

ئنج‌ا فه‌رمانی کرد، که خه‌لکه باوه‌ر‌داره‌کان له لی‌وا‌ری چاله‌کان نزیک بکه‌نه‌وه و بیان‌ترسی‌نن، جا هه‌رکه‌سی‌کیان وازی له ئاینه‌که‌ی هی‌ناو له‌و باوه‌ره تازه‌یه‌ی پاشگه‌ز بۆ‌وه، ئه‌وا له‌لای پادشا سه‌ربه‌رز و به‌پێ‌ز ده‌بی‌ته‌وه، هه‌رکه‌سی‌کی‌ش له‌سه‌ر ئه‌و ئاین و باوه‌ره‌ی بمی‌نی‌ته‌وه، ئه‌وا هه‌ل‌ی ده‌ده‌نه نی‌و

چاله ئاگرینه کانهوه یان پی دهلین: (خۆت، خۆتی تی فری ده).

ههلسوکهوتی ستهمکاران له گرتنه بهری هۆکاره کانی زهبروزهنگ و کوشتندا، مانای شکست خواردنیانه له بهرهو رووبوونهوهی ههقداو، تیشکانیشیانه لهو جهنگه تیۆری و فیکرییه یان له گهڵ ههقدا.

ئه ی بۆچی له بهرامبهر ههقدا شیوازی گفتوگۆ و ناخاوتن و بیروپراگۆزینهوه ناگره بهر؟ بۆچی بهو شیوازه ناتوانن رایگرن و راستیه کان ههلوهشیینهوه؟

له بهر ئهوهی هیچ بهلگهیهك، یان نموونهیهکی پڕنیشاندەر، یان ژیریژی (منطق) یکیشیان به دهستهوه نیه، له بهر ئهوه دلایان له شکستی تهواویان له بهردهم ههقدا. بۆیه هیچ ئامرازێکی هێمنانهی ئاویان له بهردهمدا نامینیت، تهنها ئامرازه نامرۆیییه درندانه کان نه بیت، وه ئهوه شیوازو ئامرازه ی، که گیاندارانی دارستان له دژی یه کدی په نای بۆ ده بهنو، حساباتی نیوخۆی خۆیانی پی یه کلاده که نه وهو، گرفته کانیان پی ده بریننه وهو، ناکوکییه کانیان پی تهخت ده کهن. ئه ویش شیوازی په لاماردان و نازار گیاندن و کوشتن و خوین رشتنه.

٦٥- جا ئایا چاله ئاگرینه گه وره کان هوروزم و لیشاوی باوه پهیئانی جهماوه ریان راگرت؟ ئایا بهو چالانه توانییان باوه پداران له دینه که یان هه لگێرنه وه؟ ئه ی ئایا بهو چالانه ترسو له رزو تۆقاندن و ترسنۆکییان له دلو دهروونی باوه پداره کاندای دروست کرد؟

که ی ئامرازه کانی زهبروزهنگ و ئهشکه نهجهدان، توانیویانه خه لکی له دین وه رگێرن و سه ریان لی تیک بدهن؟ له که یه وه ئهوه ئامرازانه توانیویانه بانگهوازی حهق له نیۆ بهرن؟

بێگومان بانگهوازه کانی حهق به زهبروزهندو له بارودۆخی چهوسانه وهدا به هیز ده بن. ههروهها تهنها به به لاو ناره حهتی و ئهوه تاقیکردنه وانه، درێژ ده بنه وه و گه شه

دهكهن و رهگ دادهكوتن، ههر تهنها به مهينهتي و كهوتنه بهر ميههتهكان دهچهسپن و دهسهلمينرين.

لهم چيرۆكهشدا، جهماوهري باوهرداران له پالپهستۆي يهكديدا بوون بۆ سههر چاله گهوره ئاگرينهكان، جهماوهري باوهرداران لهسههر باوهرهكهيان خۆراگر بوون و ئهوهيان ههلبژارد، كه لهلای پهروهردگاريان بۆيان داين كراوهو، گيانهكاني خۆيان له پیناوی دینهكهیاندا بهخت كرد.. لهشو لارهكهيان به ئاگری پر سوتهمهني سوتاندو، گيانهكانيشيان به ئاسمانی بهرزدا فرینو، به شههادهت و بهههشت شادو سهركهوتوو بوون، ئهم دنياهيشيان به جۆريك بهجی هیهشت، كه هیچ داخو پهژارهیهکیان بۆ دهرنهبری.

(ئا ئهوهیه ریڤاگه)

باسهكهمان دهبارهی چیرۆکی (هاوهلانی چاله گهورهكه) به بهندی (ئا ئهوهیه ریڤاگه) کۆتایی پێ دێنن، كه مامۆستای پیشهوا (سید قطب) کردبویه دواين بهندی کتیبه پیشهنگهکی خۆی (معالم في الطريق)، كه لهو کتیبهیدا تیشکی خستۆته سههر چیرۆکی (هاوهلانی چاله گهورهكه) وههندیك لهو مهشخهلو پوخساره گهشانهی ریبارهکی ئیماندارانی نیو ئهم چیرۆکی تیا دا تۆمار کردوه.

جیڤای باسیشه، كه مامۆستا (سید قطب) ئهم بهندهی کتیبهکی، پیشتر وهك پاشبهندیکی لیكدانهوه بۆ تهفسیری سوورهتی (البروج) له (في ظلال القرآن) هكیدا نووسیوو، كه دهباویه لهگهڵ تهفسیره بهناوبانگهکی (في ظلال) چاپ بکرایه. بهلام دهزگای چاودیری و سانسۆری میسر نهیهشت لهگهڵ چاپی (في ظلال) دا بلاو بکریتهوه. بۆیه (سید قطب) یش ئهو پاشبهندهی بۆ دوايی هیهشتهوه له کتیبی (معالم) دا بلاوی کردهوه. جا نهگهر بزانی کتیبی (معالم في الطريق) دواين کتیبی بلاو کراوهی (سید قطب) بێت و بشزانی، كه بهندی (هذا هو الطريق) ئا ئهوهیه

رێگا که) دوا یین بهندی ئهو کتێبه بێت، ئهوا دهشزانین و پهی ده بهن بهوهی، که مامۆستا (سید قطب) هه مان ئاکامی، وهك ئاکامی ئیماندارانی نیو چیرۆکی (هاوه لانی چاله گهوره که) بۆ خۆی چاوه پێ ده کردو، هه مان شه هاده تیش، که ئهو ئیماندارانه به دهستیان هینا، بۆخۆی به دهست هینابوو، ئه مهش وهك ئه وه وایه، که له بواری ئهم بهنده ی (ئا ئه وه یه رێگا که) وه پرسه ی خۆی رابگه یه نیت.

وهك ئه وهش وایه، که (سید قطب) لهم بهنده دا، کاتیک دنیا جی دیلت، بانگه وازکارانی دوا ی خۆی، به خۆراگری و جیگر بون له سه ر پێبازه که راده سپێرت، ته نانته گه ر رووبه رووی هه ر جۆره مه ترسیه کیش بینه وه، چونکه ئهم ئهو رێگایه یه، که خوا خۆی بۆ بانگه وازکارانی دانا وه.

دهقی وته که ی (سید قطب)

بێگومان (چیرۆکی هاوه لانی چاله گهوره که) وهك له سووره تی (البروج) دا هاتوه، شایسته ی ئه وه یه، که با وه ردارانی بانگه وازکار بۆ لای خوا له گشت خاك و ناوچه یهك و له گشت نه وه و سه ره میكدا لێی ورد بینه وه و سه رنجی قوولی لی بهن. چونکه قورئانی پیرۆز، که ئهم چیرۆکه ی بهم شێوازی دارشته یه وه به پێشه کی و پاشه بندی یه وه هینا وه به و یاسا و پێنمایه یانه شه وه، که له گه ل چیرۆکه که دا دیاری کردون، چه ند هیلکی درێژی له سه ر شێوازی بانگه واز بۆ لای خوا، پۆلی مرۆڤ تییدا، نه جمه چاوه وانگرا وه کانی نیو ئه و باره فراوانه — که له رووبه ری زه ی فراوانه وه — مه ودا یه کی دوور تریشی له ژیا نی دنیا هیه)، کێشا وه و، مه شه له کانی رێگه ش (معالم في الطريق) ی بۆ وینا کرده وه، ده روونی شیانی ئاماده و ساز کرده بۆ به ره روو بوونه وه ی هه ر یه کیك له و نه جمانه ی، که قه ده ری وینا کرا ی خوا — به پێی حیکمه ته شار را وه که ی نیو غه یبی دا پۆش را ی خوا — به سه ریا پیاده ده بێت.

ئه مه چیرۆکی دهستهیه که له خهڵکی، که باوهریان به پهروه دگاریان هیناوه، حهقیقهتی باوهره کهشیان کهوتۆته بهر ئاوینهی ئاشکرابوون، پاشان ئه مه باوهره پتهوهیان کهوتۆته بهر تاقیکردنهوه، پووبه پرووی چهند دۆژمیکی به زهبروزهنگ و درنده بوونهتهوه، که سووکایهتیان به مافی مرۆف کردوه له سواری سهربهستی باوهرهیناندا به ههقو، باوهرهینان به خوای بالا دهستی سوپاسکراوو، به کهرامهتی مرۆف له لای خوا، تا نه بیته بهو گهمیهش، که سته مکاران بههۆی ئازارهکانی ئهشکهغه دانی باوهردارانوه، تهسه لای دلیان پهی بیته، خوشی و رابواردنیش لهو دیمه نهیان له کاتی ئازاردانیاندا به سووتاندن ببینن.

بهراستی ئه و ئیمانه دلی باوهردارانی (نیو چیرۆکه که) ی له سهروو فیتنه و ناره حهتییه که دا راگرتوهو، تیایدا (عهقیده) به سهر (ژیان) دا سهرکه وتوهو، ملی بو هه ره شهی ده سه لاتدارانی سته مکار که چ نه کردوهو، له دینه کهش پاشگهزی نه کردونهتهوه، له کاتی که دا به ئاگر ده سووتینان، تا مردن.

بهراستی ئه م دلانه له کۆیلایهتی بو ژیان رزگار ببون، خوشیستنی له ژیاندا مانه وهش له کاتی دیتنی مردندا به م شیوازه درندهیه ملکه چی نه کردن، به لکو هه موویان له گشت کۆت و پتوه نه دانه کانی زهوی، له شته سهرنج راکیشه ره کانیشی خویان رزگار کردو، بههۆی سهرکه وتنی عهقیده شهوه به سهر ژیانی زهویدا، له سهروو هه موو ئه و کۆت و پتوه ندو شته فریوده رانهی دنیاوه بوون.

له بهرامبهر ئه و دل به باوهردارو چاکه خوازو بهرزو به خشنده شدا، چهند تاقمیککی سه رکیش و شه پرانگیزو تاوانکارو به دخو هه بوون، دۆستانو شوینکه وتوانی ئه م شه پرخوازانهش له سهر لیواری چاله ئاگره کان دانیشته بوون و ته ماشای چۆنیهتی ئازار پهی گه یشتنی باوهردارانو چۆنیهتی ئیش و ئازاریان ده کردن، دانیشته بوون خوشییان له دیمه نی ژیانیک ده بینی، که ئاگر ده یخوارد، دیمه نی که سانیکی بهرێز، که دوا ی چهند ساتیکی تر ده بنه سووته مه نی و خۆل.. هه ر جاریکیش کورپکی لاو، یان کچیکی لاو، یان نه و جه وانیک، یان پیره ژنیک، کورپکی

می‌رمدندال، یان پیره می‌ردنکیان له باوه‌رداره چاکه خاوزه به‌ریزه‌کان هه‌لده‌دایه نیو-
نااگره‌کهوه، مه‌ستی و سه‌رخۆشی ی نه‌فسی نزمانه‌ی نیو ده‌روونی سه‌مه‌کاران زیاتر
ده‌بوو و هاوکات بوو له‌گه‌ل زیادبوونی گه‌رمایی و کلپه‌ی شیتیه‌که‌یاندا بو سه‌ر
خوین و جه‌سته پارچه‌پارچه‌بووه‌کانی باوه‌رداران.

نا ئەمەيە ئەو پووداوە درێندانەیی، کە تا قەمى سەمەکان لەسەری بەردەوام بوون، ئەو کۆورە ناگیرنەدا مەرگی قەرەباڵغیان تیا دا خۆلقاندا، و اشیان لە ھاياتبوو چێریان لە دیمەنە ترسناک و توندوتیژە کەمى ئاشکەنجەدان دەبینی.

بەم نەفس نزمییەوێ، کە هیچ گیاندارێکی درێندەش پەلی بۆ نەهاوێشتووە
 ئاکاری خۆیان نواند، دیارە گیانداری درێندە پەلاماری ئاژەلانی دی بۆ ئەوە دەدات
 تاکو خۆراکی خۆی پەیدا کات نەک بۆ ئەوەی چێژ لە ئازارەکانی ئەو نیچیرە ی بە
 ئاکاری بەدخوویی و بێدروایی پەوه - وەرگری.

هەر لێم ڕووداوه شدا گیانه کانی ئیمانداران بهرزو بلند بوته وهو، رزگار بوون و گهيشتوونه ته ئهوپهري تروپيكي بالاو پيرۆز، که گروى مروفایه تی له گشت نه وه و سهردهم بکیدا بـه پـهوه شهـره فـهـنده.

له پړووی حساباتو مەزەندەکارییەکانی سەر زەوییەوه - وادیاره و
لیکەدریتهوه- که (سته‌مکاری) به‌سەر (باوه‌رداریتی) دا سەرکه‌وتبیّت و گوايه
ئەو باوه‌رە‌ی که به‌و لوتکه‌ بلن‌ده‌ گە‌یشتووه‌ و لە‌نیۆ دلی ئەو چە‌ند که‌سه‌ خیرخوازو
بە‌پێ‌زو خۆ‌پا‌گرو نە‌فس بە‌رزە‌دا بووه‌، هیچ کێ‌ش و بە‌هایە‌کی لە‌و جە‌نگە‌ی نیۆان
(باوه‌رداریتی) و (سته‌مکاری) دا نە‌بووه‌.

ئەو بەسەرھات و پىۋايەتەنەي، كە لەسەر رووداۋە كە ھاتوونو، قورئانى پىرۆزىش
لە دەقەكانى تايبەت بەو پرووداۋانەدا ئامارەيان بۆ ھىچ ھەۋالىكى دى نە كەردوۋە
لەسەر جۆنەتەي سزاو خەشىمى خوا بۆ سەر ئەو تاۋانبارانە لە بەرامبەر تاۋانە

دێندانه که یاندا وهك چۆن سزای گهلی (نوح) و گهلی (هود) و گهلی (صالح) و گهلی (شوعهیب) و گهلی (لوط) ی داوه و ئاماژهی بۆ سزاكانیان كردووه، یان وهك چۆن باسی شیوازی سزادانی فیرعهون و سهربازهكانی كردووه، كه به هیژو توانای خۆیهوه خوای خاوهن هیژو به توانا سزای داوون و له ناوی بردوون.

راسته كه له حسابات و تیپوانینی ژیانی سهه زهویدا ئهو كۆتایی یهی چیرۆكه كه خه مناك و دلتەزینه. به لām نایا ئیدی ههه ناوا - بهم پهنگه - كۆتایی به مهسهله كه هاتوو و هههوا به خۆپاایش تاقمه ئیمانداره كه - كه له تروپكی ئیمان دابوون - له نیوچوون؟ نایا ههه به كۆتایی هاتنی رووداوه كه، خه م و ئازاره كانی نیو چاله ئاگرینه گه وهه كانی ش به بادا چوون، تاقمی زۆردارانی له ستهمدا روچووش - وهك بهرزه کی بانان - بۆی دهه چوون، له كاتیكدا ئهو چاله قووله ئاگرینه یان ههلهكه ندو خه لکی باوهرداریان تیا دا سوتاند؟!

پێگومان لێكدانوه چه ندو چوونی خه لکی سهه زهوی شتیك له دڵدا له سهه ئهو كۆتاییه خه مناكه دهه روژنیست، به لām قورئان شتیکی دی فیری باوهرداران دهكات، حه قیقه تیکی تریان بۆ دهه ده خات، بهه چاویان روژن دهكات له ئاست زانینی ماهیه تی ئهو بهها و بیروباوه رانهی، كه مهسهله كانی پێ تاووتوێ دهكه ن، ههروه ها له ئاست زانینی ئهو جهنگه ی، كه به شداریی تیدا دهكه ن.

ژیان و هه موو ئهو خووشی و ناخووشیه ی، كه پێ یه وه ده لکین له پری ی به هه مه ندبوون به شته كان، یان بی بهش بوون لییان، ئهو بهها گه وه ره یه ی نیو ته رازوه كه نیه، ئهو كه ره سه یه ش نیه، كه راده ی قازانچ و زیان دیاری دهكات، سهه كه وتنی ش له بهر زترین وینه یدا، سهه كه وتنی گیانه به سهه ماده ده داو، سهه كه وتنی عه قیده یه به سهه ئازاره كانداو، سهه كه وتنی ئیمانیه به سهه فیتنه داو تاقیکاریی پر به لا و نا په حه تی پوژگاردا.. له م رووداوه شدا گیانه كانی باوهرداران به سهه ترسو ئازاردا سهه كه وتوون، ههروهك به سهه شته به کی شه كه ره كانی سهه زهوی و شته فریوده ره كانی ژیا نی شدا سهه كه وتوون.

بهراستی بهجۆریك بهسهر فیتنه و كوفرو نارههتیدا سهركهوتون، كه ههتا ههتا بههه موو پهگهزی بهشهری - به هه موو تیره و هۆزو گهل و نهته وهكان - و له گشت چاخ و سهردهمێكدا، گهوره و پایه دار دهكاتو، جێی شانازی و شهرفمه ندیشیان. ئانهوهیه سهركهوتن..

بێگومان خهلكی هه موویان هه دهمرن، هۆیه كانی مردنیشیان هه مه پهنگو لیك جودایه، بهلام هه موو خهلكیش ئهم سهركهوتنهیان دهست ناكه ویتو، لهو ئاسته بلندهدا بهرز نابنهوه، ئهو جۆره ئازادییهش به دهست ناهینن، بهو جۆرهش بهره و ئاسۆی گهش ههنگاو نانین. بهلكو ئهمه خواست و رێزلێنانی خوییه بۆ كۆمهلیك كهسی بهرێژ له بهنده كانی تاكو - وهك خهلك بمرن و بهشداریی مردنی حهقی بن - بهلام جودا له خهلكی دیکه بهو پلهی سهروه ریه بگهن. سهروه ری له گهل خهلكه بهرێژه كهی ئاسمانو، له هه مان كاتدا له دنیای خهلكی سهه زهویشدا، گهه لهم روه شهوه ئیمه حسابی نهوه له دواي نهوهی دانیشتوانی دنیاشیان بۆ بكهین.

بێگومان ئهو باوهرداران هه یانتوانی ژیا نی خۆیان له هه مبهه شكستی پێهینانی بیروباوه ریاندا پزگار بکهن، بهلام داخو چهنده خۆیان ده دۆراند؟! ئهی داخو مرو فایه تیش چهندهی زیان لێ ده كهوت؟! ئاخو ئهو باوهرداران چهندیان زیان لێ ده دات، كاتیك ئهو واتا بهرزهیان ده كوشت، واتای نهویستنی ژیا ن بهبێ عه قیدهیهكو، گهنده لێی ژیا نیش بهبێ سه رهستیو، داروو خانیشی له زه مانێكدا كه سه ته مكاران دواي ئه وهی به سهه جهسته كانی خهلكیدا زال ده بن، به سهه رۆحه كانی شیاندا زال بن؟

بهراستی واتایه کی پیرۆزهو، واتایه کی زۆر گهوره شه ئهو قازانجهی، كه به دهستیان هیئاو هیشتا له سهه زه ویش مابوون، ئهو قازانجهی له كاتی كهوتنه بهه ناگر داو، سوتانی جهسته له نیو چوه كانیاندا به دهستیان هیئا، ئهم واتا پیرۆزهش، كه ناگر په ره ی پێ ده دات، ههه سهرده كه ویت.

پاشان بواری جهنگیش خو ههه له سهه زه ویدا نیه، ژیا نی دنیاش، ههه ته نها

نوه نیه. ناماده بوانی جهنګه کەش، هەر تەنیا ئەو خەلکە ی سەردەمیک له سەردەمەکان نیین. بەلکو خەلق کراوه بەرێزەکانی سەرووش (الملا الأعلى) -واته فریشتەکانی خوا-ش بەشداریی پروداوه‌کانی زهوی ده‌کەن، ناماده ی ده‌بن و شاه‌یدیش ده‌بن له‌سەریان. بەلام به تەرازوویه‌کی دی جودا له تەرازووی زهوی و له هی نوه‌یه‌ک له نوه‌کان، ده‌یکێشن، تەنانەت به تەرازوویه‌کی جودا له تەرازووی هەموو نوه‌کانی سەر زهوی.

ئەو خەلکە بەرێزە ی سەروو خۆیان چەندها رۆح‌لە‌بەرن کە چەندان هێنده ی خەلکی سەر زه‌وین. هیچ گومان‌یکیش له‌وه‌دا نیه، کە ستایش و رێز‌لێانی ئەو خەلکە ی سەروو گەوره‌ترو سەنگین تره له هەر تەرازوو پێوه‌ریکی بیروپرای خەلکی سەر زه‌وی و له هەر تیروانی‌نێکیان.

له‌دوای هەموو ئەمەش پۆژی دوایی هه‌یه‌و، ئەمەش ئەو بواره پەسه‌نه‌یه، کە بواری سەرزه‌وی پێی ده‌گات و لێی جیانی‌بێته‌وه، نه له راستیه پروداوه‌که‌داو، نه له هەست کردنی مروّفی باوه‌رداریشدا به‌و راستیه.

که‌واته هێشتا جهنګه‌که ته‌واو نه‌بووه، کۆتایی یه راسته‌قینه‌که‌یشی هێشتا نه‌هاتوه. به‌حوکم دان له‌سەر ئەو به‌شه‌که‌مە ی، کە له زه‌ویدا پرویدا حوکمیکی نادروسته.. چونکه حوکم دانێکه به‌سەر که‌رتێکی که‌م و کورت و بپراوه‌یدا.

پروانیی یه‌که‌م، پروانییکی کورت مه‌وداو، بوار ته‌سکه، کە مروّفی به‌په‌له‌و بزێو وای بۆ ده‌روانی‌ت. پروانیی دووه‌میش پروانییکی گشتگیر و، دوور مه‌ودایه‌ که قورئان باوه‌ردارانی له‌سەر پاده‌هێنیت، چونکه ئەو حه‌قیقه‌ته‌ ده‌نوتینت که تیروانیی دروستی باوه‌ردارێتی له‌سەر وه‌ستاوه. له‌وێشه‌وه به‌لێنی خوا بۆ باوه‌رداران هاتوه له‌سەر پاداشتدانه‌وه‌ی باوه‌ر هێتان و خواپه‌رستی و گوێپرایه‌لی و، خۆراگری له به‌رامبه‌ر به‌لا و تاقیکاریی رۆژگارداد، سه‌رکه‌وتن به‌سەر ناشووب و فیتنه‌ی ژياندا، ئەم به‌لێنه‌ی خواش له‌سەر پاداشتدانه‌وه‌ی باوه‌رداران -بۆ دنیایی و

جیگیریی دله له سهر رتیاره که - وه که ده فهرمویت: ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (٢٨) الرعد.

ههر نه مهش ره زامه ندیی و خوشه و بیستی له خوی میهره بانه وه تیدایه: ﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا﴾ (١٦) مریم.

دیاره له نیو خه لکه به پیره که ی سه رووشدا (له نیو فریشته کاندا) خوا باسی بهنده چاکه کانی سهر زهوی ده کا، لهم پرووه وه پیغه مبه ر ﷺ فهرمویه تی: ﴿إِذَا مَاتَ وَكَدُ الْعَبْدُ قَالَ اللَّهُ لِمَلَائِكَتِهِ: قَبِضْتُمْ وَكَدُ عَبْدِي؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ. فَيَقُولُ: قَبِضْتُمْ ثَمَرَةً فُؤَادِهِ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ. فَيَقُولُ: مَاذَا قَالَ عَبْدِي؟ فَيَقُولُونَ: حَمْدُكَ وَاسْتَرْجَع. فَيَقُولُ: ابْنُوا لِعَبْدِي بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، وَسَمُّوهُ بَيْنَ الْحَمْدِ...﴾ (١).

واته: نه گهر کوری بهنده یه کی باوه پرداری خوا بمریت، خوا له فریشته کانی خوی ده پرسیت: ئایا گیانی ئه و کوره تان کیشا؟ ئه وانیش ده لئین: به لئ. دووباره لییان ده پرسیت: ئایا گیانی به روبوومی دل و جگه رگوشه که تان کیشا؟ ده لئین: به لئ. ئنجا خوا لییان ده پرسیت: ئه دی بهنده که م چیی گوت؟ فریشته کانیش ده لئین: سوپاسی توی ده کردو ده یوت (انا لله وانا الیه راجعون). پاشان خوا به فریشته کان ده فهرمویت: له پاداشتی ئه وه دا، خانویه که له به ههشت بو ئه م بهنده یه م بنیات بنین و ناوی بنین: خانوی سوپاسگوزاری.

ههروه ها پیغه مبه ر ﷺ لهم پرووه وه فهرمویه تی: ﴿يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ حِينَ يَدْعُرُنِي، فَاذَا دُعِرْتَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ دَعَرْتَنِي فِي مَلَأٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَأٍ خَيْرٍ مِنْهُ. فَإِنْ اقْتَرَبَ إِلَيَّ شَبْرًا اقْتَرَبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، وَإِنْ اقْتَرَبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا اقْتَرَبْتُ مِنْهُ بَاعًا، وَإِنْ أَتَانِي مَشْيًا أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً﴾ (٢).

(١) أخرجه الترمذي.

(٢) أخرجه الشيخان.

واته: خوای گهروهو بالا دهست دهفرمویت: من له جیى متمانهی بهندهی خۆم دام، من له گه‌لێدام کاتیك یادو زیكری من ده‌كات، ئه‌گهر له‌ دڵ و ده‌روونیدا زیكرو یادی منی کرد، ئه‌وا منیش له‌لای خۆم به‌یادی ده‌که‌مه‌وه. خۆ ئه‌گهر له‌نیۆ کۆمه‌له‌ که‌سیکدا یادو باسی منی کرد، ئه‌وا منیش له‌نیۆ کۆمه‌له‌ که‌سیکی به‌رپێتر له‌ کۆمه‌له‌که‌ی ئه‌و باسو یادی ده‌که‌م. ئه‌گهر به‌قه‌د بستیك لی‌م نزیك بیته‌وه، ئه‌وا من به‌قه‌د قۆلیك لی‌ی نزیك ده‌مه‌وه. ئه‌گهر به‌قه‌د قۆلیك لی‌م نزیك بیته‌وه، ئه‌وا من گه‌زێك (دوو قۆل) لی‌ی نزیك ده‌مه‌وه. خۆ ئه‌گهر به‌ روێشتن به‌ره‌و لای من بی‌ت، من به‌راکردن به‌ره‌و لای ده‌چم..

هه‌روه‌ها خوای په‌روه‌ردگار ده‌رباره‌ی خه‌ریك بوونی خه‌لق‌کراوانی سه‌روو (الملا الأعلى) به‌ کاروباری باوه‌ردارانه‌وه له‌سه‌ر زه‌وی، فرمویه‌تی: ﴿الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ۝۷﴾ غافر.

واته: فریشته‌کانی خوا، ئه‌وانه‌ی که‌ عه‌رشى خویان هه‌لگرتوه‌وه ئه‌وانه‌ش که‌ له‌ ده‌وری عه‌رشه‌که‌ن، ته‌سبیحات و نوێژو یادی خوا ده‌که‌ن و له‌ به‌ندایه‌تی و عیباده‌ت دانا‌پێ‌ن و سوپاسی په‌روه‌ردگاریان ده‌که‌ن و باوه‌پیشی پێ‌ دێ‌نن و، داوای لی‌خۆشبوون بۆ که‌سانی باوه‌ردار ده‌که‌ن و ده‌لێ‌ن: ئه‌ی خوای په‌روه‌ردگارمان، تۆ به‌ په‌حه‌مت و زانستی به‌رفراوانی خۆت هه‌موو شتی‌کت گرتۆته‌وه‌وه په‌لت بۆ هه‌موو مه‌خلوقات کێشاهه‌، داوا‌ک‌رین لی‌ت خوايه‌، له‌و به‌ندانه‌ ببوریت، که‌ ته‌وبه‌یان کردوه‌وه له‌ گونا‌هه‌کان په‌شیمان بوونه‌ته‌وه‌وه، دواى پێ‌بازی دینه‌که‌ی تۆ که‌وتوون، ده‌ تۆش خوايه‌ له‌ سزای ئاگرى دۆزه‌خ بیانپاریزه‌.

ژیانیك له‌لای خوا، هه‌ر ته‌نه‌ها ژیا‌نی دا‌بین‌ک‌راویه‌تی بۆ شه‌هیدان، وه‌ک ده‌فرمویت: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ ۝۱۳﴾ فَرِحِينَ بِمَا ءَاتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ

مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ

وَفَضْلِهِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضَيِّعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾ آل عمران ؑ، واته: گومان وانه بېت، که نه وانه له پټي خوا دا کوژان، چند مردوويه بن، به لکو چند زیندوويه کنو، له لای پوره ردگاری خوځان به رده وام رزو روژیان پټ ده دریت. نه وانه ش دلشادن بهو نیعمه تانه ی که خوا به فزلو چاکه ی خو ی پټی به خشیون، هه روه ها نه وانه داواکارن مزگینی بهو بریانه ی خوځان بدن، که هیشتا پټیان نه گیشتونو له دواپانه ون، له باره ی حالی خویشیانه وه هیچ ترسو نیگه رانییه کیان له سر نه ماوه دلته نگیش نین. پاشان داواکاریشن مژده ی پاداشتیکی زور له نیعمه ت و فزلی زیاتری خوا که پټیان دراوه، به چاکه کاران بگه یه نریت، خواش بیگومان پاداشتی چاکه کاران ون ناکات.

له لایه کی تره وه خوا به لینی دووباره و چندباره کراوه ی له سر نه وه ش داوه که سزای که سانی به دروخه روه ی پیغه مبه ران و په یامه کانیانو، سزای سته مکاران و تاوانباران له روژی دواپیدا بدات، هه رچنده ماوه یه کی کم له سر زه ویدا بواریان پټ ده داتو، تا واده یه کی دی دواپان ده خات، هه ندیک جاریش هه ر له دنیا دا سزای هه ندیک که س ده دات، به لام سووربوونی ته و او له سر سزادانیان و ناماژهی یه که م بو ناخیره ت کراوه، که دواپن به شه، وه که ده فرمویت: ﴿لَا يَغْرَنَكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْاِلْدِ ﴿١٧١﴾ مَتَّعْ قَلِيلٌ ثُمَّ مَا لَهُمْ جَهَنَّمُ وَيُنْسُ الْمُهَادُ ﴿١٧٧﴾ آل عمران ؑ.

هه روه ها ده ربه ی سته مکاران خوا ده فرمویت: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَفْلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٤٢﴾ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْذَتْهُمْ أَسْوَءُ ﴿٤٣﴾ إِبْرَاهِيمَ ؑ.

واته: وا گومان مبه، که خوا بټ ناگا بټ له و تاوانه گه ورانه ی سته مکاران نه نجامیان دده ن، به لام خوا دواپان ده خات بو روژیک که کاتیک ده هیترینه پټش بو

لېپرسينهوه، چاوه کانيان زهقه و کراونه ته وه و له ترسی نه و روژه پیلووی چاوانیان بو بهیه کدا نادریته وه، به خیرایی و ملکه چی و سهرشوپرېشه وه دینه پېشه وه و سهریان بو ناسمان بهرز کردۆته وه و چاوانیشیان بو داناخریت و نه بله ق بوون. دل و هوش و بیریشیان له وهرگرتن و تیگه یشتن به تاله به هوئی زوری نه و ترس و لهرزه یان که هه یانه. ههر دهرباره ی کاروباری نه و سته مکارانه خوا له جیه کی تری قورنندا

فهرموویه: ﴿فَذَرَهُمْ خَوْضًا وَبَلْعًا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوْعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يُخْرِجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِصُونَ ﴿٤٣﴾ خَشِعَةً أَبْصَرُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذُلٌّ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾﴾ المعارج ﴿٤٤﴾

واته: نهی پېغه مېهر، ئیدی واز له و کافرانه بینه، که هیچ پند و ناموژگاری بهک سوودی نیه بویان، وازیان لى بینه، تاكو به ناره زووی خویان چی قسه وباسیان له سهر ناهق ههیه له نیو خویندا دهیکه نو، له دنیا شدا چی گالته و گهمی خویان ههیه بیکه، تا دهگن به و روژه ی، که به لینیان له سهری پی دراوه، نه و روژه ی، که به پهله له گوړه کانیانه وه دینه دهره وه و به پهله دین و ریک راده وه ستن - وه کون له دنیا دا له بهر ده م بته کانیان دهه ستن -، جا له و روژه دا سهرشوپر و چا به ره و ژیرن به هوئی نه و سزایه وه، که چاوه پئی دهکهن و، که ههر له و کاته دا ریسوایی و زه لیلی دایانده گریت. بیکومان نه مهش نه و روژه یه، که له دنیا دا به لینیان له سهر هاتن و وه دیه پنیانی پی ده درا، که چ به درویان داده نا.

بهم په ننگه ش ژيانی خه لکی، به ژيانی خه لکی سهر وو (مه لایکه) په یوه ست کراوه و، دنیا ش به روژی دوا یی یوه په یوه ست کراوه. ئیدی ههر ته نها (زه ی) تا که بواری جهنگی نیوان چاکه و خراپه و، هه ق و ناهق و، باوه و سته مکاری، نیه. ژيانی دنیا ش دوا خولگه نیه و، واده ی یه کلا کردنه وه ئه م مللانی یه نیه.. ههره ها ژيان و هه مو نه و خو شى و نازار و به خته وه ریی و بی به ختییه ش، که په یوه نندیان پیوه ی هه یه، نه و به ها بهرز و گه وره یه ی نیو ته رازو وه که نیه.

بواره که له شوپن (مکان) ههکدا فراوان بووه، له سهردهم (زمان) ههکشدا فراوان بووه.. ههروهها ئهم بواره له بیروباوهرو، پتوهرو تهرازووهکانیشدا فراوان بووه. ئاسۆکانی دهروونی خاوهن باوهپیش فراوان بووهو، مهسهلهکانی جیتی بایهخ پیدانیشی گهوره بوون. ئیدی زهوی و نهوهی لهسهیهتی، بچوک بوونهوه، ژيانی دنیاو، هههچی پهیههندیی پتوهی ههیه، بچوک بوونهوه. مرۆشی باوهپداریش به پاده و نهندازهی نهو ئاسۆ زیندهگیانهای دیویتی و زانیویتی گهوره بووه.

چیرۆکی (هاوهلانی چاله گهوره که)یش له لوتکهی دایه بو داپشتنی نهو تپروانین باوهپداریتییه گشتگیرو گهروهو پیرۆزه.

*

*

*

چیرۆکی (هاوهلانی چاله گهوره که) و سوورتهی (بروج) له لایهکی دییهوه، شهپۆلیک تیشکی تر دهخه نه سهه سروشتی بانگهواز بو خواو، ههلوپستی بانگهوازکاریش له ئاست ههه نهگهریکدا.. بێگومان میژووی بانگهوازیش بو لای خوا، چه نندین نمونهی ههمهجۆری له کۆتایی یهکانی ژيانی ههندیك گهل و کۆمهلی بهخۆوه دیوه، که بانگهوازی جۆربه جۆریشان تیا دا ئاراسته کراوه.. وه کۆتایی هاتن و له نیوچوونی گهلی (نوح) و گهلی (هود) و گهلی شوعهیب) و گهلی (لوط) و، له ههیه که لهو گهلانهشدا، تهنها تاقمیکی بهژماره کهمی باوهپدار له سزای خوا رزگاریان بووه قورئانی پیرۆزیش دواي مانهوهی ئهم کهسه رزگاربوانه له سهه زهوی و له ژياندا، باسی ههچ کاریکی تری نهوانی له ژياندا نه کردووه.

ئهم نمونهی نهههش، که دهربارهی له ناوچوونی نهو گهلانه دیاری کراون، دهیسهلمینیت، که خوی گهروهو بالادهست، ههندیك جار دهیهویت بهشیک له سزای خۆی له دنیا دا بو بێ باوهپه ستهمکارو به درۆخهروهوکانی بانگهوازی پیغه مبههرا ن بنیڕیت. بهلام سزای هههه دیارو هههه تهواو له رۆژی قیامهتدا بێیان دهگهیهنیت.. ههروهها میژووی بانگهوازی له ناوچوونی فیرعهون و سهه ربازهکانی بهخۆوه بینیه. هاوکات له گهل نهوه دا رزگاربوونی موسا و گهله کهی موساشی بهخۆوه

بینیوه، له گهڵ دیتنی دهسهلاتداریتی ئهو گهلهدا بۆ ماوهیهك، كه له ههموو نهوهكانی تریان- له میژووی خۆیان- باشت بوون، سه رهپای ئه وهی هه رگیز به تهواوه تی له سه ر نیمانه کهیان جیگیر نه بوون و، هه رگیز نایینی خویان به تهواوه تی له سه ر زه ویدا وهك به رنامه یه کی هه مه لایه نه ی ژیان په پیره و نه کردوه. ئه م غه و نه یه شمان وهك غه و نه کانی زو و نه.

هه روه ها میژووی بانگه وازی له ناوچوونی ئهو موشریکانه ی قوره یشی به خۆه بینیوه، كه له رپی راست و باوه رهیئان به پیغه مبه ری خوا عه مد ﷺ یاخی بوون، له گهڵ دیتنی سه رکه و تنی ته وای موسلمانان، له گهڵ سه رکه و تنی عه قیده ش له دڵ و ده روونیاندا به و شیوه ده گهن و سه رسوڕهیته. بۆ یه که م جاریش له میژووی مرۆفایه تیدا به رنامه ی خوا له سه ر زه و ی په پیره و کرا، كه سه رتا پای لایه نه کانی ژیا نی گرت ه وه و له شیوازیکی واشدا پیاده کرا، كه هه رگیز گرۆی به شه ری نه له وه و پییش و، نه له وه و پاش پیی ئاشنا نه بوه.

هه م دیسان میژووی بانگه وازی، غه و نه ی کاره ساتی، وهك (هاوه لانی چاله گه و ره که) ی به خۆه بینیوه- که له م با سه دا ها ته به رچا و مان-، جگه له دیتنی چه ن دین غه و نه ی دی، که له تۆما ری میژووی ئیمانداری سه ر ده می کۆن و نویدا که م تر ده ر خا و ن. به ر ده و ام میژووی بانگه واز، چه ن ده ها غه و نه ی تریشی به خۆه ده بینیت، که له پله و ئاس ته کانی ئهو جۆره ئاکام و سه ره نجامانه دان، که پیشت له سه ر ده مه کانی تر دا تووشی گه لانی سه ر پرووی زه مین بوون.

هه ر ده بوو ئه م جۆره غه و نه یه ی وهك کاره ساتی (هاوه لانی چاله گه و ره که) له پال غه و نه ی به سه رهاته هه مه جۆره کانی تر دا - چ ئه وانه ی لیوه ی نزیکن و هاوشیوه ی ئه و ن، چ ئه وانه ش لیوه ی دوورن رویدات.

هه ر ده بوو ئه م غه و نه دلته زینه ش، که باوه رداران تیایدا رزگار نه بوون و، باسی سزادانی کافرانیشی تیا دا نه کرا وه رویدات، تا کو له هه ست و نه ستی باوه رداران- خاوه نانی بانگه وازی خاویدا- ئهو مه سه له یه جیگیر بییت، که له وانه یه بگه نه بهر

ئاكامیكی، وهك ئهم جوړه كارهساته لهكاتی رۆششتیان به رینگای خوادا، ههروهها هیچ خواستیکی خۆشیان تیا دا نابیت، چونكه کاروباری خۆیان و کاروباری عهقیده کهشیان به خوا سپاردوه.

بۆیه ئهوان تهنها راپه پاندنی ئهرکی خۆیان لهسه رهو، دواى ئهوه ده پۆن - سا به ههر ئاکامیك پۆن - ههم دیسان ئهرکیکی تریان ئهوهیه، که رهزامه ندیی خوا هه لپۆرن، عه قیده کهیان له ژیان به گرن گتر دابنن، ههر به هۆی ئیمانه کهشیانه وه به سه ر فیتنه و نار هه تیدا زāl بنو، له گه ل خواشدا چ له کارکردن و چ له نیازو مه به ستیاندان راستگۆ بن. پاشان خواش به خواستی خۆی ئاکامه کان به سه ر ئهوان و دوژمنانیشیاندا دینیت، وهك چۆن به سه ر بانگه وازو دینه کهشیدا دینیت. ئیدی ده گه نه جوړه کو تایی یهك لهو کو تاییانه ی، که میژووی باوه رداریتی به خۆیه وه بینویه تی، یان ههر جوړه کو تایی یهکی دی، که خوا خۆی - به پێی خواست و تیروانی نی دانیانه ی خۆی - به دیی ده هی نیت.

بانگه وازکارانی ش چه ند کرێکارێکی لای خوانو، خوا له ههر شوینیک و له ههر کاتیك و له ههر شیوازیکدا کاریان لێ بخوازی ت، ئهوانیش دهیکه ن، کرێ زانراوه که ی کاری خۆیان وه رده گرن. جا نه گه ر چاره نووسی بانگه وازه کهش به رهو ههر لایه ک بروت، ئه وه بیگومان به ده ست بانگه وازکاران نیه و له سه ر ئهوانیش حیسا ب نیه، چونکه ئه وه له ده سه لاتی خاوه ن کاره که دایه، که به کرێ ده به خشی ت، نهک له ده سه لاتی کرێکاره کاندان.

جا کاتیك بانگه وازکاران یه که م بری کرێکه یان وه رده گرن، ئه و به ره ش، واته ئارامی یهك له نیو دل داو، به رزبوونه وه یه کیش له هه ست و شعور داو، جوانی یه کیش له تیروانیندا، ئازاد بوونیکیش له کو ت و پێوه ندو شته فریوده ره و به کیشکه ره کانو، رزگار بوونیش له ترسو بی ئارامی له گشت جوړه حا له تی کدا.

ههروهها کاتیك بری دووه می کرێکه وه رده گرن، که ستایش کردنی خوایه، واته خوا له لای خه لقاوه به پێژه کانی لای خۆی به باسکردنیان و رێژلێنانیانه وه

ستایشیان دهکات، ئەوان هیشتا لهسەر گۆی ئەم زهوییه بچوکهدان..
 پاشان بپێکی هێجگار گهورهتر له پۆژی ئاخیرهتدا وهردهگرن، که حسابیکی زۆر
 کهم و ئاسانیان لهگهڵدا دهکریت و نیعمهتییکی فره گهورهیان پێ دهدریت.
 بهخششیکی دی، که لهگهڵ ههر پێک له کرێکهدا به کارگوزارانی بانگهواز
 دهدریت، که له ههمووشیان گهورهتره، پهزامهندیی خوایه بۆ ئەوان، ئەوانیش بۆ
 ئەوه ههلبۆیژدراون، که ببنه چهند ئامرازیکێ قهدههری خواو، پهردهیهکی بۆ
 قودرهتی، که بئێگومان خوا به خواست و توانای خۆی ههر کاریکی بویت، پێیان
 دهکات.

※

※

※

ههر بهم پهنگهش پهروهرده قورئانییه که ئەو دهسته بژاردیهی موسلمانانی
 سهردهمییه کهمی بهو پیشکهوتنه گهیاوندو، له خهریک بوون به کاروباری
 شهخصی و تاییهتی خۆیان رزگاری کردن و قوتاری کردن، بۆ ئەوهی ببنه چهند
 کرێکاریک له لای خاوهنی کارهکهو، ئەوهی خوا بۆی دانان به ههر باریکداو، به ههر
 حالیکدا بوو، پهسهندیان کردو پێی پازی بوون.

پهروهردهکردنی پیغه مبه ریش ﷺ بۆ ئەوان به پێی رێنمایییهکانی قورئان بوو،
 که دلائی ئەوان و سهرهنجهکانیانی به رهو به ههشت ئاراسته دهکرد، بهلام سهرهتا بۆ
 ئارام گرتن لهسەر ئەو رۆژه ههلبۆیژدراوهیان ئاراستهی دهکردن، تا خوا خۆی به
 خواستی داناianeی خۆی له دنیاو له ئاخیرهتیشدا چیاان بۆ بهدی دههینیت.

ئوهو بهو - بۆ نموونه - پیغه مبه ر ﷺ کاتیک دهیبینی ئەوا (عهمار) و دایک و
 باوکی - خوا لییان پازی بیت - له مهککه سزایهکی توند دهدرین، هیهچ
 رێنمایییهکی زیاتری له (ئارامگرتن) ئاراسته نهدهکردن، بهلکو پێی دهفهرموون:
 ((صبراً آل یاسر.. موعدکم الجنة/ ئارام بگرن ئەهی خانهوادهی یاسر.. وادهی
 ئیوه بهههشته.)).

له (خه بابی کورپی ئه هه) هه-خو لئی رازی بیت-گیژ راوه تهوه، که گوتوو یه تی: سکا لامان له دهست حالی خو مان له لای پیغه مبهری خوا ﷺ کرد، له کاتی کدا له سهر که واکه ی له بهر سیبه ری که عبه دا دانیشتبوو، لی مان پرسی: ئه ی داوای هانا و کومه کمان بۆ ناکهیت؟ له لای خوا نزامان بۆ ناکهیت؟ ئه ویش فهرمووی: ﴿قَدْ كَانَ مِنْ قَبْلَكُمْ، يُؤْخَذُ الرَّجُلُ فَيُخْفَرُ لَهُ فِي الْأَرْضِ، فَيُجْعَلُ فِيهَا، ثُمَّ يُوتَى بِالْإِنْشَارِ فَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ، فَيُجْعَلُ نَصْفَيْنِ، وَيُمَشَّطُ بِأَمْشَاطِ الْحَدِيدِ مَا دُونَ لَحْمِهِ وَعَظْمِهِ، فَمَا يُبْعِدُهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ. وَاللَّهِ لَيَتِمَّنَّ هَذَا الْأَمْرُ، حَتَّى يَسِيرَ الرَّكَّابُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى حَضْرَمَوْتَ، فَلَا يَخَافُ إِلَّا اللَّهَ، وَالذُّبُّبَ عَلَى غَنَمِهِ، وَلَكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ﴾^(۱).

واته: له پېښ ټپوهه او له سهرده مانې پېښوودا ټيماندار دهسگړده کړاو چالټيکي له زهويدا بډه هلده که نړاو تيځي فري ددرا، پاشان مشاريکيان دههيناو دهياغسته سهر سهری و لاشميان دههري يهوهو دهيانکرد به دوو که رتهوه. يان به شانه ي ټاسنين گوشت و ټيسقاني داهينراوه، به لام ټهوه له دينه که ي خو ي دووړی نه خستوتوه... دهسا به خوا، خوا ټم دينه ي سهرده خات و هيندهش ټارامي و متمانه داديت که سوار يک له (صناعا)وه هتا (هزره مهوت) دهروات و له خوا نه بيت له هيچ که سيکي دي ناترست و ترسي گورگيش له سهر رانه که ي. به لام ټپوهه په له ده که ن.

بیگومان خوا حیکمه‌تیکی له پشت گشت بارودۆخ و گشت حاله‌تیکه‌وه هه‌یه‌و، هه‌لسۆرپنه‌ری هه‌موو گه‌ردوونه‌و، ئاگاداری سه‌ره‌تاو کۆتایی‌یه‌تی‌و، ریکه‌خه‌ری رووداو و په‌یوه‌ندیه‌کان و شته‌ پیکه‌وه به‌ستراوه‌کانه.

هەندىك جار دواى چەندىن نەو و سەدە حىكمەتى رووداويكمەن بۆ ئاشكرا دەيىت، كە هاوسەردەمەكانى ئەو رووداوە پەييان پىچ نەبردوو. لەوانەشە هەندىك كەس پرسىيىتى: (بۆچى؟ خوايە بۆچى ئەمانە روودەدات؟) ئەم پرسىيارەش ئەو

(١) أخرجه البخاري.

نهفامی یهیه، که دهییت مروۆفی باوهردار خۆی لێ بپاریزیت، چونکه له سههرهتاوه دهزانیت که حیکمهتیک له پشتی ههموو قهدهریکهوه ههیه.

جا له بهر ئهوهی بواری تیروانینهکهی فراوانه، ماوهی سههردهم و شوین و بیروباوهرو بهها و پێوهرهکانیش دوور مهودان، ئهوا ههر ئهوهنده بهسه، که سههرهتا وای لێ بکات بیر له وروژاندنی ئهو جۆره پرسیارانه نهکاتهوه، ئیدی بهوپهڕی خۆدانه دهست قهدهری خواو دلتیایی یهوه له گهڵ سووپی قهدهردا دهپوات.

بێگومان قورئان چهند دلالتیککی وای بنیات دهییت، که ئاماده و سازیان دهکات بۆ ههڵگرتهی سپاردهکه. ئهم دلانهش دهییت هینده پتهوو بههێزو ساغ بن، که له کاتیکیدا ههموو شتیکی دهخهنه گهرو، بهرگهی ههموو شتیکیش دهگرن، بۆ ههچ شتیکی له زهویدا ئاور نهدهنهوه، سهیری ههچ شتیکی نهکهن، تهنها بۆ پوژی دوازی پروان. بهتهمای ههچ شتیکیش نهبن، تهنها پهزامهندیی خوا نهییت. بهلکو دلالتیک بن، که ئاماده بن ماوهی ههموو ژیانی سههرهوهی، تا مردن به نارههتهی و سهختی و بێ بهش بوون و سزاو قوربانی دانهوه بپرن، لهم زهوییهشدا ههچ پاداشتیکی زووتر وهرنهگرن، ههرحهنده ئهم پاداشته - له ههندیکی زهماندا - سههرکهوتنی بانگهوازه که بیته و سههرکهوتنی ئیسلام بالادهستی موسلمانان بیته، یان ههرحهنده ئهم پاداشته خێرایه دنیا، لهناوچوونی ستهمکارانیش بیته، که خوای بالادهستو بهتوانا دهیانگریته و لهنیویان دهبات، وهک چۆن ئهم کارهساتهیی بهسههر ستهمکارانی پیشیندا هیناوه، که پهیامی خویان بهدرۆ دادهنا.

تهنانهت ئهگەر کاتیکی ئهم دله پر له باوهرانه، بهچاکی دهزانن، که ههچ دهیازیککی تریان له گهشتی ژیانی زهوییاندا نیه، تهنها ئهوه نهییت، که بهبێ بهرامبههر - ئهوه بهرامبههره ههرحیهکه بیته - دهییت بهخشنو، تهنها چاوهڕێی ژیانی ئاخیرهت بکهن بۆ جیاکردنهوهی حق و ناهق له یهکتری. ههروهها تهنانهت کاتیکی ئهم دلانه راستی نیته و ئامانجی خویان بهدیکردو خواش ئهوهی لێ بهدی کردن، که لهسههر بهیعهت و بهلێنی خویان نیهتی راست و پاکیان ههیه، لهسههر ئهوه بنچینهیهش سههرکهوتنی له زهویدا پێدانو، کردنی به سپاردهیهک

لهسهریان. نهك بۆ خۆیان، بهلكو دهبیټ سپاردهی بهرنامهی خوایی بگهیهنو، شایستهی گهیانندی نهمانهش بن، لهو کاتهوهی بهئیننی هیچ دهسکهوتیککی دنیاشیان پئنه دراوه و بۆ دهسکهوتیککی بهخشاوی زهوشیان نهروانیوه، ئهوسا دهردهکهوئیت، که ئهم دلانه تهنها بۆ خوا ساغو یه کلابونهتهوه و به راستیش زانیویانه، که له دنیا دا بهتهمای هیچ پاداشتیک ناین تهنها رهزامهندی خوا نهبیټ. جا ههموو ئهو نایهتانهش، که باسی سهرکهوتیان تیډا کراوه، باسی دهسکهوتهکانو باسی سزای خوا بۆ موشریکو بئباوهپان لهسهر دهستی باوهپداران کراوه، له شاری مه‌دینه ئهو نایهتانه هاتونهته خوارهوه. واته دواي ئهو بانگه‌وازه، دواي ئهوهی مه‌سه‌له و کاروباره‌کان له دهرهوهی بهرنامهی مرؤفی باوهپدارو چاوه‌روانی و روانینیدا بووه، ئیدی سهرکهوته‌که‌ش خۆی هاتووه، چونکه خواستی خوا وای گه‌یاندووه، که ئهم مه‌نه‌جه واقیعه‌تیککی له ژیا نی مرؤفایه‌تیدا هه‌بیټو، له وینه‌یه‌کی کرده‌یی (عملی) ده‌ست‌نیشان‌کراوا، که ههموو نه‌وه‌کان (أجیال) ده‌یینن، بریاری له‌سهر ده‌دات. چونکه ئهو سهرکهوته -وهك پاداشتیککی ماندووبوونو نا‌ره‌حه‌تی و قوربانیدان و ئازاره‌کانی سزاو ئه‌شکه‌نجه‌خواردن- نه‌هاتووه، به‌لكو به بریاریک له قه‌ده‌ری خواوه هاتووه، که حیکمه‌تیکیشی له پشته‌وه‌یه‌و، ئیستاش هه‌ولئ به‌دی‌کردنی ده‌ده‌ین.

هه‌مدیسان ئهم ئاو‌پ‌دانه‌وه‌یه، شایسته‌ی سه‌رنج دان و لی‌وردبوونه‌وه‌ی بانگه‌وازکارانی پئی‌خوایه له هه‌ر ناوچه‌و سه‌رده‌مو، هه‌ر نه‌وه‌یه‌کی گرو‌ی به‌شه‌ریدا. هه‌ر ئه‌مه‌ش توانای ئه‌وه‌ی هه‌یه، که مه‌شخه‌ل و پروبه‌نده‌کانی ریڭاکه (معالم‌الطریق)یان به‌روونیو، به‌بئ ته‌مو‌مژ پیشان بداتو، هه‌نگاوه‌کانی ئهو ئیماندارانه‌ش جیڭگیر کات، که ده‌یان‌ه‌وئیت ریڭاکه به‌ره‌و کو‌تایی یه‌که‌ی بېرن -سا ئیتر ئهم کو‌تایی یه هه‌رچۆنیکیش بیټ-، ئه‌وساش قه‌ده‌ری خوا له‌سهر بانگه‌وازه‌که‌یان و له‌سهر خۆیشیان به‌و ره‌نگه ده‌بیټ، که خوا ده‌یخوازیټ.

بۆیه ئهم ئیمانداره بانگه‌وازکارانه‌ش، له‌کاتی رو‌یشتنیاندا به‌و ریڭا خو‌یناوییه‌دا، که -به‌که‌له‌ سه‌ره‌کان و لاشه‌ پارچه‌ پارچه‌ بووه‌کانو، به‌عه‌ره‌قو

خوێن- پراخراوه، بۆ هیچ سههرکهوتنیك یان زال بوونیك ناپوانن، یان بۆ هیچ خالئیکی جیاکهروهی نیوانی ههق و ناههقیش لهم زهوییهدا، ناپوانن. بهلام تهگهر خواش خواستی وایتت شتیك لهمانه- له سههرکهوتن، زال بوون، خالئ جیاکهروهی نیوان ههق و ناههق- به بانگهوازهکهی و دینهکهی خۆی ببهخشیت، نهوا ئهم خواستهی خوا- نهك وهك پاداشتیک لهسهر نازارو تهشکههه و قوربانیدان- بهدی دیت، نهخیر، چونکه ژيانی سههر زهوی خانهی پاداشتدانهوه نیه، بهلکو بهدی هاتنیکی قهدهری خواجه له کاروباری بانگهوازهکهی و، مه نههجه کهیدا، که له سهردهستی چهند کهسیك له بندهکانی به تهنجامی دهگهیهنیت تاکو به ویستی دانیانهی خۆی کاریکیان پێ پراهیی بکات. تهوانیش ئهم خواسته بهشخندانیهی خویان له دنیادا بهسه، که ئهم ژيانه له بهرامبهریدا سووک و سانا دهبیتهوه و ههر پروداویکی تری گهشتی ژيانی زهویش، له خووشی و ناخوشیدا، ههر سووک و ساناو بی بهها دهبیته.

※

※

※

حهقیقهتیکی دی هیه، که پرستهیهك له ئایهتهکانی تایبته به لیکدانهوه و به دوا داچوونی قورئان له سههر چیرۆکی (هاوهلانی چاله گهوره که) ناماژهی بۆ دهکات، که له فهرمایشتهکی خوادایه: ﴿وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝۸﴾ البروج، واته: تهوانه بۆیه رقیان له باوهردارهکان ههستاو بهو شیویه داخی دلی خویان پێ پشتن، چونکه باوهریان به خوی سهروهرو سوپاسکراو هینابوو.

جا ئهو حهقیقهتهی، که ئهم ئایهته ناماژهی بۆ دهکات، که پێویسته باوهردارانی بانگهوازکار بۆ لای خوا له گشت خاكو نهویه کدا لێی ورد بینهوه، نهویه بیکومان جهنگی نیوان باوهرداران و ناحهزانیان له بنج و بناواندا جهنگیکی ئایدیۆلۆژی-عهقیدهیی-یهو، له راستیدا له سههر هیچ شتیکی دی نیه.

ناحه زانېشيان تەنھا لەسەر باوەرو ئيمانداريتى يەكەيه، كه سزاو نازار به باوەرداران دهگەيه نۆ، تەنھا بههۆى عەقيدەشەويه، كه لىيان پەست و توورە دەبن.

بىنگومان ئەمە جەنگىكى سياسيش نيه، جەنگىكى ئابووريش نيه، جەنگىكى نەتەوايتى و رەگەزپەرسيتيش نيه، خۆ ئەگەر جەنگە كه لەسەر يەكەيه لەو لايەنانە بوايه، ئەوا راوەستاندى ئاسان دەبوو، چارەسەرى هەر گەفتىكى تريتى هەر ئاسان دەبوو. بەلام لە بنەرەت و كړۆكى خۆيدا جەنگىكى عەقيدەبىيە، سا ئيتە يان (كفر) بالادەست دەبيت، يان (ئيمان)، هەروەها يان (جەهل و نەفامى) بالادەست دەبيت، يان (ئيسلام) ..

ئەو بوو لە سەردەمى سەرەتاي ئيسلاميشدا گەورە موشرىكانى قورپەيش، هەموو جۆرە مال و سامان و كەرەسەيه كى فريودەرى دنيايان دەخستە خزمەتى پىغەمبەرى خواوە ﷺ لە بەرامبەرى تاكه يەك شتدا، ئەو بوو، كه واز لە جەنگە عەقيدەبىيە كەى بىيت، ئەو دا خاوييتەو و سازش بكات. خۆ ئەگەر -حاشا و دوور لە پرووى پىغەمبەر ﷺ- وەلامى تۆزقالتىك لەو خواستانەى ئەوانى بدايەتەو، ئەوا لە زەمىنەى واقعدا، جەنگىك لەنۆوان خۆى و ئەواندا نەدەما.

بەراستى ئەمەش مەسەلەى عەقيدەيه، جەنگى عەقيدەيه، پىويستە باوەرداران هەركاتىك پووبەرووى دوژمنىكيان دەبنەو بە چاكى دەركى پىكەن. چونكه ئەو تەنھا لەبەر ئەو عەقيدەيه دژايەتتى دەكرىت، دژايەتيشيان دەكات (لَا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَظِيمِ الْحَمِيدِ). هەروەها پىويستە ئيمانداران لەم جەنگەدا تەنھا گويايدل و ملەكەچى خوا بن.

لەوانەشە دوژمنانى باوەرداران، ئالايەكى ترى غەيرە عەقيدە لە جەنگەكەدا بەرزكەنەو، وەك ئالايەكى ئابوورى، يان سياسى، يان رەگەزپەرسيتى نەتەوايتى، تاكو حەقيقەتى جەنگەكە لە باوەرداران هەلگيرنەو، بلىسەى عەقيدەش لە رۆحياندا بكوژيننەو. بۆيه ئەركى باوەردارانيش ئەو، كه بەو هەلنەخەلەتین، دەبيت بشزان، كه ئەو هەلگيرنەو، هەقە بۆ سەر بارى ناھەق بۆ

مەبەستىكى پەنھانى. جا ئەو كەسەش، كە ئاللا و دروشى جەنگەكان دەگۆرپىت، لەراستیدا دەيهوئىت باوهپداران بەو جۆره فرىو بدات، كە لە چەكى راستەقىنەى سەرکەوتن دوورىان خاتەوه، سا ئىتر ھەر جۆره سەرکەوتنىك بىت، سەرکەوتنى لایەنى پۆحى وەك بۆ باوهپداران لە پووداوى چالەگەوره كە پوویدا، يان سەرورەى و بالا دەستى - كە لە سەرکەوتنى پۆحییەوه سەرچاوهى گرتووه - وەك ئەوهى بۆ نەوهى يەكەمى موسلمانان پوویدا.

ئیمەش لە سەر دەمى ئەمپروماندا غونەيەك لە شىواندننى ئاللا و دروشمەكان دەبينن وەك ھەولدا نىكى خاچەپرستى جیھانى، بەو ھەش دەيهوئىت بارى راستى جەنگەكەمان لى ئاوه ژوو كاتو، مېژووش بشيويپىتو، ئىدیدیعاى ئەوه مان لەلا بکەن، گوايە جەنگەكانى خاچەپرستان بۆ پەردەپۆشى داگیركارى بووه.. نەخیز.. لەراستیدا داگیركەر لەم سەر دەمانەى دوايیدا، دەرکەوت بۆ پەردەپۆشى ئەو گيانى خاچەپرستىيە بوو، كە نەیدەتوانى وەك سەدەكانى ئاوهراست خوئ پيشان بدات! كە لەو سەدانەدا لەسەر گاشەبەردى عەقىدەو بە سەرکردایەتى موسلمانان، لە گشت جۆره تیرەو رەگەزو نەتەوهيەك، بەزى و تىكشكا، لەو سەرکردانە (صلاح الدين) كوردىو، (تۆران شا)ى مەملوكى، ئەو سەرکردانەى لایەنى نەتەوايەتییان فەرامۆش كەردووهو، عەقىدەو بیروباوەریان بەدیار خستوهو، لەژێر ئالای عەقىدەكەشیاندا سەرکەوتون.

﴿وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝۸﴾ البروج

بەراستى خواش لەمەدا راستى فەرمووهو، ھەر فەرمایشتى خوا راستەو، چەواشەكاران و فریودەرانیش درۆ دەكەنو، ھەموو ئاللا و دروشم ئیدیعاكانیان بۆ چەواشەكارى و فریودانە.

وتەى كۆتایى

بەم ڕەنگە كۆتایی دێتین بەو وتەو لێدوانەمان- هێندەى كە خوا بەقەدەرى خۆى بۆى دانابووین- دەربارەى (چیرۆكەكانى پیشینان لە قورئاندا)، لەم بەشەى سێیەمدا، بەم بەشە كۆتایی دێتین بەو نوسین و لێكۆڵینەوێمان دەربارەى ئەو چیرۆكە.

لەم بەشەدا دەربارەى ئەم هەشت چیرۆكە دواين:

یەكەم: چیرۆكى هاروت و ماروت لە سوورەتى (البقرة)دا.

دووەم: چیرۆكى ئەو پیاوێى بەلای شارۆچكەكەدا تێپەڕى، هەر لە سوورەتى (البقرة)دا.

سێیەم: چیرۆكى هەردوو كۆڕەكەى ئادەم، لە سوورەتى (المائدة)دا.
چوارەم: چیرۆكى ئەو كەسەى خۆى لە پەڕەو كردنى ئایەتەكانى خوا دامالێ، لە سوورەتى (الاعراف)دا.

پێنجەم: چیرۆكى (لوقمان) لە سوورەتى (لقمان)دا.

شەشەم: چیرۆكى (سەبەء) لە سوورەتى (سبأ)دا.

هەوتەم: چیرۆكى دانىشتوانى شارۆچكەكە، لە سوورەتى (يس)دا.

هەشتەم: چیرۆكى (هاوێلانى چالە گەورەكە) لە سوورەتى (البروج)دا.

بەراستى هەلویست و تێپارمانەكان لە ئاست ئەو چیرۆكانەدا درێژ بوون، سەرئەنجام لێدان و تێپروانىنىش لێیان ورد و قوول بوون، ئەو وانەو دەرسانەش لێیان دەرھێنرا، زۆر هەمەلایەنە بوون، ئاماژەو ڕێنمایی یە سروودبەخشەكانیشیان کاریگەر و سەرئەنجام ڕاكێش بوون، سوپاس بۆ خوا.

ئیمه ئیددیعیای ئهوه بۆ خۆمان ناکهین، که له ههر وتهیه کماندا راستیمان پیکابیت، چونکه ههله نهکردن و پارێزراوی (عصمه) تهنها بۆ پیغه مبهری خوا بووه وَعَلَى اللَّهِ تهواویی و رێک و پێکیش له گشت لایه نیکهوه تهنها بۆ خوی بالادهسته، کاری ئیمهش ئهوهیه، که ههول و کۆششمان تیا دا کردووه و له سه ر راستی و پێکانی حهقیقهت سوور بووین، جا ئهگه ر ههله شمان کردیبت، ئهوه بێگومان ههلهیهکی به نهقهست و به مه بهست نه بووه، به لکو له دیارده لکینراوه کانی ئه و لاوازییه مرویی یه مانه وهیه که به هه موو مرو فیکه وه لکاوه.

ههروه ها ئیمه ئیددیعیای ئهوه ناکهین، که په مان هاویشتیبت بۆ هه موو ئه و ده رس و پێنمایی و په ندو ئامۆژگاری و وته نهسته ق و ئاماژه و سه رنج و ئا راستانه ی که له و چیرۆکانه وه ده رده هیتریت، به لکو ئه وه ی وهرمان گرتووه لییانه وه، تهنها مشتیککی خه واریکه و، به شیککی که مه له و گه غجینه زۆرو ده وله مه ندو فره یه ی قورئان. قورئانیش فی ر ئه وه ی کردووین که به گیانیکی له خۆبوردانه وه له خوا بپارێینه وه و بلی ئین (خوایه زانستی زیاترمان پێ ببه خشه) و، که م و کورتی و نه زانی و که میی زانست و زانیاری ئیمه ی بۆ ده ر خستووین، که فه رموویه تی: ﴿وَمَا أُوتِئْتُ مِنْ أَلْعَمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (٨٥) الإسراء، واته: ئیوه تهنها پرێکی که متان له زانست و زانیاری پێ دراوه.

ئیمه داواکارین له خوشک و برایا مان - له شوینکه و توانی قورئان و سه ربازانی قورئان- که هه لویسته ی درێژ له ئاست ئه م چیرۆکانه ی نیو قورئاندا بکه ن و، سه رنجی قوولی ان لی بده ن، ئیدی ئه وانیش هه لویسته له ئاست ئه و ده سه ته واژانه ده که ن که ئیمه هه لویسته مان له ئاستیاندا کردووه، دیاره به م پێیه ئه وان ده رس و په ندی تری لی ده ردین، که ئیمه لییمان ده رنه هیناوه، ههروه ها ئاو ر له هه ندیک شتی تریان تیا دا ده دهنه وه، که ئیمه ئاو رمان لی نه دا بیته وه.

ئايەتەكانى قورئانىش بەو رېئىمىي و پەندو وانەو ئاماژەو سەرگوزەشتەو وتە نەستەقو ئاراستەكارىيانەيانەو گەنجىنەيەكن كە ھەرگىز نابرىتەو، دەريايەكن كە ھەرگىز وشك ناكاتو، كارىزىكى سازگارىشن، كە ھەرگىز ئاوى لىئ نابرىتو، بەخشىشكى بەردەوامو تازەبوو ھەشن تاكو رۆژى قىامەت.

ئىمەش لە خوا دەپارىنەو كە نىعمەتى ژيانمان لە ساىەى قورئاندا لەسەر بەردەوام كاتو لە خىرو بەرەكەتو واتە قوولەكانىمان بە لىشاو بەسەردا برىژىتو، لە فتوحاتو كەردنەو ەى دلائو ولاتاندا، دەرگای رەھمەتمان لىئ بكتەو، ئەم قورئانە پىرۆزو خۆشەويستەش، بكتە بەھارى دلەكانمانو، پووناكىي سىنەكانمانو، نەمانى خەمەكانمانو، رەوينەو ەى پەژارەكانمانو، بواری خویندەو ەى قورئانىشمان، لە كاتە ناسكەكانى شەوگارو كاتە سەرەتاو كۆتايىيەكانى رۆژگاردا بۆ برەخسىنىت، ئەو مەسلەلەنش، كە لە قورئاندا نەمانزانیو، زانستى ھەمويانمان فىركاتو، ئەو ەى بىرىشمان چوو بە بىرمانى بىننىتەو، بىشىكاتە بەلگەيەك بۆمان لە رۆژى قىامەتدا.

ئىدى ھەر سوپاس بۆ ئەو خوايەى، كە بە نىعمەتى ئەو، ھەموو كارە چاكەكانىش بەدىي دىن.. سلاو دروودى بىپايانىش بۆ سەرگىيانى گەورەمان، پىغەمبەرى نەخویندەوارى خوا، محمد ﷺ.

سەرچاوەکان

- ١ - أصحاب الأخدود، لرفاعي سرور. دار نشر التراث العربي - القاهرة - ١٩٧٧م.
- ٢ - البداية والنهاية، للإمام ابن كثير. مكتبة المعارف - بيروت - الطبعة الأولى ١٩٦٦م.
- ٣ - تفسير القرآن الحكيم «تفسير المنار»، لرشيد رضا. دارالمعرفة - بيروت - الطبعة الثانية - بدون تاريخ.
- ٤ - التفسير الكبير، للإمام الرازي. دار الكتب العلمية - طهران - بدون تاريخ.
- ٥ - جامع البيان عن تأويل أي القرآن، للإمام ابن جرير الطبري. تحقيق محمود شاکر - دار المعارف - مصر - بدون تاريخ.
- ٦ - الجامع لأحكام القرآن، للإمام القرطبي. دار الكتاب العربي بمصر - الطبعة الثالثة ١٩٦٧م.
- ٧ - حجة القراءات، لابن زنجلة - تحقيق سعيد الأفغاني. مؤسسة الرسالة - بيروت - الطبعة الثالثة ١٩٨٢م.
- ٨ - الدر المنثور في التفسير بالمأثور، لجلال الدين السيوطي. دار الفكر - بيروت - الطبعة الأولى ١٩٨٣م.
- ٩ - الروض الأنف شرح سيرة ابن هشام، للإمام السهيلي - تحقيق عبد الرحمن الوكيل. دار الكتب العربية - مصر - بدون تاريخ.
- ١٠ - شرح النووي على مسلم، للإمام النووي. المكتبة المصرية ومطبعتها - القاهرة - بدون تاريخ.
- ١١ - صحيح الإمام مسلم، بعناية محمد فؤاد عبد الباقي. دار الفكر - بيروت - بدون تاريخ.

- ۱۲ - صفحات من صبر العلماء على شدائد العلم والتحصيل، لعبد الفتاح أبو غدة. مكتب نشر المطبوعات الإسلامية - ۱۳۹۱هـ - ۱۹۷۱م.
- ۱۳ - عرائس المجالس في قصص الأنبياء، لأبي إسحاق الثعلبي. المكتبة الثقافية - بيروت - بدون تاريخ.
- ۱۴ - عمدة التفسير عن الحافظ ابن كثير، لأحمد شاكر. دار المعارف بمصر - بدون تاريخ.
- ۱۵ - غرائب القرآن و رغائب الفرقان، للقمي النيسابوري - تحقيق إبراهيم عطوة عوض. طبعة مصطفى الحلبي بمصر ۱۳۸۱هـ - ۱۹۶۲م.
- ۱۶ - فتح الباري بشرح صحيح البخاري، لابن حجر العسقلاني - بعناية محمد فؤاد عبد الباقي. دار المعرفة - بيروت - بدون تاريخ.
- ۱۷ - في ظلال القرآن، لسيد قطب. دار الشروق - الطبعة العاشرة ۱۴۰۰هـ - ۱۹۸۰م.
- ۱۸ - الكشاف، للزمخشري. دار الفكر - بيروت - بدون تاريخ.
- ۱۹ - مسند الإمام أحمد بن حنبل، تحقيق أحمد شاكر. دار المعارف بمصر ۱۳۷۷هـ - ۱۹۵۸م.
- ۲۰ - معالم في الطريق، لسيد قطب. دار دمشق - بدون تاريخ.
- ۲۱ - المفردات في غريب القرآن، للراغب الأصفهاني - تحقيق محمد سيد كيلاني. طبعة مصطفى الحلبي بمصر ۱۳۸۱هـ - ۱۹۶۱م.
- ۲۲ - ملاك التأويل القاطع لذوي الإلحاد، لأبي جعفر بن الزبير الغرناطي - تحقيق د. محمود كامل أحمد. دار النهضة العربية - بيروت - ۱۴۰۵هـ - ۱۹۸۵م.

نیومروک

- پیشہ کی ۵
- چیرۆکی یە کەم : چیرۆکی ھاروت و ماروت** ۱۱
- واتاکانی وشە نامۆکان ۱۳
- چەند قسە و باسیکی ئیسرائیلی لەسەر ئەم چیرۆکە: ۱۵
- زانا ساغکەرەو و لیکۆلێارەکان ئەو دەقانی ئیسرائیلیات ڕەت دەکەنەو ۱۷
- کەواتە بەسەرھاتەکیان چۆنە؟! ۲۲
- جوولەکەکان واز لە ھەق دێنن بۆ ناھەق ۲۵
- شەیتانەکان و، سیحریازی و، سولەیمان (سلاوی لێی) ۲۸
- تیشکیک لەسەر گێڕانەو کە (ابن عباس) ۲۹
- شەیتانەکان کێ بوون؟ ۳۰
- مانای ﴿وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَنَ﴾** ۳۲
- سیحر کفر و سیحریاز کافرە ۳۵
- ئایا ئامرازی (ما) لە ئایەتە کەدا (نافیة)، یان (موصولة)؟ ۳۷
- چۆن فریشتەکان خەلکیان فیتری سیحر کردوہ؟! ۴۰
- دیاری کردنی ئامرازی (ما) لە ئایەتە کەدا ۴۲
- جوۆرەکانی سیحر ۴۴
- ئایا سیحر کاریگەریی ھەیە؟ یان خەیاڵاندنی کە؟ ۴۷
- سیحر کردن لە پیغەمبەری خوا ﷺ ۵۰
- سیحری ڕەوا ((ان من البيان لسحرا)) ۵۹
- پیاو و ئافرەت "ھەریەکیان ھاوسەری یە کترن ۶۶
- سیحریاز (ژن و پیاو) لە یە ک دەکات ۶۹
- سیحر بە خواستی خوا زیان دەگەیەنێت ۷۳
- زانستی زیانبەخش ۷۶
- "لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ" ۷۹
- چیرۆکی دووھەم : چیرۆکی ئەو پیاوێ کە بە لای شارۆچکە کەدا تیپەری** ۸۳

- ۸۴ ..... درێژه‌پێدانی نهم چیرۆکه له ده‌قه ئیسرائیلی یه‌کانه‌وه‌یه
 ۹۰ ..... بیرو‌پای (طبری) له‌سه‌ر نه‌و شیکارو درێژه‌پێدانه
 ۹۲ ..... بیرو‌پای (سید قطب) له‌سه‌ر نهم چیرۆکه
 ۹۳ ..... نه‌و باسه‌ی که چیرۆکه‌که‌ی تیدا هاتوه
 ۹۵ ..... " اَنۡیٰ یُّحٰی ۚ هٰذَا ٱللّٰهُ بَعَدَ مَوۡتِهَا " .....
 ۹۸ ..... چه‌ند موعجیزه‌یه‌ک له چیرۆکه
 ۱۰۱ ..... مردنی پیاوه، مردنێکی تایبه‌تی بووه
 ۱۰۵ ..... چه‌ند به‌لگه‌یه‌ک له‌سه‌ر زیندوو‌کردنه‌وه له قورئاندا
 ۱۱۰ ..... چه‌ند جۆره خۆ‌پێندنه‌وه‌یه‌ک بۆ وشه‌کانی نهم نایه‌ته
 ۱۱۵ ..... پیاوه‌که بۆ کام ئیسقانه‌ی ده‌روانی؟! .....
 ۱۱۸ ..... زانست دوا‌ی روون بوونه‌وه .....
 ۱۲۰ ..... (سید قطب) به‌رپه‌رچی مه‌تریالیسته‌کان ده‌داته‌وه
 ۱۲۳ ..... **چیرۆکی سێیهم : چیرۆکی هه‌ردوو کۆره‌که‌ی ئاده‌م**
 ۱۲۵ ..... سه‌رکه‌وتنی شه‌یتان له فریودانی کۆره‌که‌ی ئاده‌م دا
 ۱۲۷ ..... چیرۆکه‌که له ده‌قه ئیسرائیلییه‌کاندا
 ۱۳۳ ..... په‌ت‌کردنه‌وه‌ی نهم ده‌قه ئیسرائیلیانه
 ۱۳۵ ..... دوو کۆره‌که‌ی ئاده‌م له پشتی خۆی بوون
 ۱۳۸ ..... مانای (گی‌پ‌انه‌وه‌ی چیرۆکه‌که به‌هه‌ق) .....
 ۱۳۹ ..... په‌سندبوونی قوربانی له یه‌کیکیان .....
 ۱۴۱ ..... کینه‌ی قین له‌د‌ل له وته‌ی (لَا قُلۡتَکَ) دا
 ۱۴۲ ..... نه‌ریتی (هابیل)ی برای له وه‌لامی هه‌ر شه‌که‌یدا
 ۱۴۵ ..... " اِنَّمَا یَقۡبَلُ ٱللّٰهُ مِنَ ٱلْمُنۡقِیۡنَ " .....
 ۱۴۹ ..... مرۆفی باوه‌ردار بیر له کوشتنی برا‌که‌ی ناکاته‌وه
 ۱۵۱ ..... هۆی چی بوو که (هابیل) برا‌که‌ی نه‌ده‌کوشت؟! .....
 ۱۵۳ ..... واتای هه‌ل‌گرتنی تۆبالی هه‌ردوو گونا‌هه‌که .....
 ۱۵۵ ..... له لی‌کدانه‌وه‌ی ده‌روونی یه‌وه: (ده‌روونی خۆی هانی دا‌بوو) .....

- ١٥٩..... " فَقَالُوا ".....
- ١٦٠..... زیانه دیارو بئـسنوورهـکانی تاوانبارهـکه له کوشتنی براکهیدا .....
- ١٦٣..... قهـلهـپـهـش بـکوژی دهـستهـوسان فـێر دهـکات.....
- ١٦٦..... پهـشیمان بوونهـوهـی بـکوژهـکه.....
- ١٦٦..... پهـشیمان بوونهـوهـی کهـسیکی دهـستهـوسان و.....
- ١٦٦..... خهـسارهـقهـنده، نهـک پهـشیمانیی کهـسیکی تۆبهـکار.....
- ١٦٨..... واتاکانی ﴿فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا﴾ و ﴿فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا﴾.....
- ١٧١..... (كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ) .. بۆچی بووه به یاسا له سهـر گهـلی بهـنی ئیسرائیل؟!.....
- ١٧٣..... کورتهـی گرنگترین وانـهـی نـهـم چیرۆکه.....
- ١٧٧..... **چیرۆکی چوارهـم : چیرۆکی نهـو کهـسهـی خوـی له پهـیرهـوکردنی**.....
- ١٧٧..... نایهـتهـکانی خوا دامالـی.....
- ١٧٧..... کورتهـی مانای نایهـتهـکان به کوردی.....
- ١٨١..... رهـتکردنهـوهـی نهـو دهـقه ههـلبهـستراوانهـی ئیسرائیلییهـکان.....
- ١٨٣..... ههـلۆیستی پێشهـوا (سید قطب) بهـرامبهـر بهـو جوړه لیکدانهـوانه.....
- ١٨٥..... چهـند نهـزانراویک لهـم چیرۆکهـدا.....
- ١٨٧..... لایهـنه جوانهـکانی وینهـگرتهـی هونهـریانه لهـم چیرۆکهـدا.....
- ١٩٢..... (سید قطب) و.. پهـهـندی واقیعیانهـی نـهـم چیرۆکه.....
- ١٩٧..... ئیمان و پێستی مـروـف.....
- ١٩٩..... ئاکامی پشتگۆیـخـستهـنی هـهـق و شوێنکهـوتهـنی ئارهـزوو.....
- ٢٠١..... پێگهـی بهـرزبوونهـوهـو، پێگهـی پـۆـچوون.....
- ٢٠٣..... بۆچی سهـگ ههـمیشه له زمان دهـرکیـشان و ههـناسهـبرکیـدایه؟.....
- ٢٠٤..... رازی چواندن به سهـگ و گوێدریژ.....
- ٢٠٧..... کهـی زانست خاوهـنهـکهـی له کهـوتهـن دهـپاریـتیت؟.....
- ٢١٠..... بۆ کوـتایی چیرۆکهـکه.....
- ٢١٠..... شیعهـیکی زانای سهـرهـهـرزو پایهـدار (جورجانی).....
- ٢١٠..... بهـناوی (العالم الأبی).....
- ٢١٣..... **چیرۆکی پێنجهـم : چیرۆکی لوقمان**.....

- ٢١٥..... چەند وتەیهکی هەلبەستراوی ئیسرائیلی لەسەر ئەم چیرۆکە
- ٢٢٠..... هەندیک لەو پەندو حیکمەتانەی دراوێتە پال لوقمان
- ٢٢٥..... چەند لایەنێکی شارراوە لە چیرۆکی لوقمان دا
- ٢٢٧..... واتای چەند وشەیهکی پر مانای نێو نایەتەکان
- ٢٢٨..... لوقمان وەك گێڕەرەوەی عەقیدە
- ٢٢٩..... لوقمانی داناو، دانایی
- ٢٣١..... دانایی لە قورئاندا
- ٢٣٥..... دانایی و... سوپاس
- ٢٣٨..... نامۆزگاری باوک بۆ کۆرەکی
- ٢٤٠..... نامۆزگارییهکانی لوقمان بۆ کۆرەکی
- ٢٤٩..... چەند سەرئێشێک لەسەر نایەتەکانی چیرۆکە
- ٢٦٣..... **چیرۆکی شەشەم : چیرۆکی سەبە**
- ٢٦٥..... شیکاری چەند وشەیهکی گران و نامۆی نێو نایەتەکان
- ٢٦٧..... وتەیهک لەسەر چیرۆکی سەبە
- ٢٧٣..... شازنی (سەبە) لە سوورەتی (النمل)دا
- ٢٧٨..... چەند هێما و ناماژەیهک لەو نایەتەکانە
- ٢٩٥..... پوختی بەسەرھاتی سولەیمان لەگەڵ شازنی (سەبە)دا
- ٢٩٦..... باسی چیرۆکە لە سوورەتی (سەبە)دا
- ٢٩٨..... فەرموودەیهکی صحیح لەسەر چیرۆکی (سەبە)
- ٢٩٩..... (سەبە) بەلگەیهکە
- ٣٠٠..... نیعمەتەکانی خوا بۆ گەلی (سەبە)
- ٣٠١..... باخی بێیاوەڕان لە دنیا دا براوە و لەناوچوو
- ٣٠٤..... (کلوا واشکروا)
- ٣٠٧..... " فَأَعْرِضُوا فَأَرْسَلْنَا "
- ٣٠٩..... ئامرازی لەناوبردنی گەلی (سەبە) بە نیعمەتێکی پێدراویان بوو (بە لافاوی بەنداوەکە)
- ٣١١..... جیگرەوی تال
- ٣١٤..... سزادانیان بەھۆی ستمکاری و بێیاوەڕییانەو بوو

- ۳۱۷..... "وَهَلْ يُجِزِي إِلَّا الْكَافِرُ"
 سه‌به‌ئى یه‌كان په‌ندیان له‌ کاره‌ساته‌که‌یان وه‌رنه‌گرت
 ۳۱۹.....
 ۳۲۴..... سه‌به‌ئى یه‌كان بوون به‌ په‌ندو قسه‌وباسی خه‌لکی
 ۳۲۷..... له‌ چیرۆکی سه‌به‌ه دا چه‌ند به‌لگه‌و نیشانه‌یه‌که‌ هه‌یه
 ۳۲۹..... به‌لگه‌کان بۆ هه‌موو ئارامگرو سوپاسگوزاریکن
 ۳۳۳..... ئیبلیس توانی گه‌لی (سه‌به‌ه) فریو بدات
 ۳۳۹..... **چیرۆکی هه‌وتم: چیرۆکی دانیشتوانی ناوه‌دانى یه‌که‌ (قصه‌ أصحاب القرية)**
 ۳۴۰..... پوخته‌ی واتای نایه‌ته‌که‌کان به‌ کوردی
 ۳۴۲..... چه‌ند وته‌یه‌کی ده‌سته‌هه‌سته‌ی جووله‌که‌کان (اسرائیلیات) له‌سه‌ر ئه‌م چیرۆکه‌
 ۳۴۶..... چه‌ند لایه‌نیکی نادیار له‌ چیرۆکه‌که‌دا
 ۳۴۸..... یادو بۆنه‌ی هاتنی چیرۆکه‌که‌ له‌ سووره‌تی (باء سین)دا
 ۳۵۱..... چیرۆکه‌که‌ دوو دیمه‌نه
 ۳۵۲..... هه‌لۆسته‌یه‌که‌ له‌ ئاست مشتومری نیوان نێرراوه‌کانی خواو خه‌لکی ناوچه‌که‌دا
 ۳۶۸..... له‌گه‌ڵ پیاوه‌ ئیمانداره‌که‌، له‌ سه‌رخستنی نێرراوه‌کان دا
 ۳۹۹..... **چیرۆکی هه‌شتم: چیرۆکی خاوه‌نانی چاله‌که‌ (اصحاب الاغلود)**
 ۴۰۰..... پوخته‌ی مانای نایه‌ته‌که‌کانی ئه‌م سووره‌ته
 ۴۰۱..... چه‌ند ئاوڕێک له‌ نایه‌ته‌که‌نه‌وه
 ۴۸۷..... وته‌ی کۆتایی
 ۴۹۰..... سه‌رچاوه‌کان
 ۴۹۴..... نۆیه‌رۆک

قصص السابقين

في القرآن

دكتور صلاح عبد الفتاح الخالدي

نوسینگہی تہ فہر

ہدایت و تہذیب

www.al-tafseer.com
E-mail: tafseeroffice@yahoo.com
alafseer@hotmail.com

ہدایت - شہنائی - داد - زمر ٹیلی ویژن چینل پاکستان
ت: 2230908 - 2221695 - 2518138
موبائل: 07701387291 - 07504605122